

<p>Засновники журналу: Білоцерківський національний аграрний університет ПВНЗ "Університет економіки і підприємництва" ПП "Інститут економіки, технологій і підприємства"</p> <p>Головний редактор: Даниленко А.С., д.е.н., проф., акад. НААНУ</p> <p>Заступник головного редактора: Стельмащук А.М., д.е.н., професор Капітанець С.В., к.п.н., доцент</p> <p>Редакційна рада: Варченко О.М., д.е.н. професор Капітанець Ю.О., к.е.н., доцент Малік М.Й., д.е.н., проф., академік НААНУ</p> <p>Редакційна колегія: Баланюк І.Ф., д.е.н., проф. Борщовецька В.Д., к.п.н. Губенко В.І., д.е.н., професор Івашук Н.Л., д.е.н., професор Кузьмін О.Є., д.е.н., професор Паска І.М., д.е.н. Пуцентейло П.Р., д.е.н., професор Сатир Л.М., д.е.н. Свиноус І.В., д.е.н. Семів Л.К., д.е.н., професор Сокольська М.О. Шевчук Л.Т., д.е.н., професор Шуст О.А., д.е.н.</p> <p><i>Зарубіжні вчені:</i> Василь Симчера, д.е.н., професор (Росія) Мірослав Сватош, д.е.н., професор (Чехія) Станіслав Шидло, д.е.н., професор (Польща) Тетяна Вархолова, д.е.н., професор (Словаччина) Йозеф Оленські, д.е.н., професор (Польща)</p> <p>Наукові редактори: Джерелейко С.Д., к.е.н., доцент Кемеляш І.Г., к.е.н. Нянько В.М., к.е.н. Сава А.П., к.е.н., ст.н.с. Хома Д.М., к.е.н., доцент</p> <p>Редактор: Федоришина Л.М., к.е.н., доцент</p>	<h1>СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ</h1> <p>Міжнародний науково-виробничий журнал</p> <h2>3' 2016 (32)</h2>	
	Зміст	
	<u>Економіка та управління національним господарством</u>	
	Ільченко С.В., Познанська І.В. ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ СТУПЕНЯ АСИМЕТРІЇ СВІТОВИХ РИНКІВ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ.....	5
	Царенко В.І., Капітанець С.В. СПРОЩЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ СІВК – СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ ЗЕД.....	12
	Нагорічна О.С. ПЛАНУВАННЯ КАР'ЄРИ ПРАЦІВНИКІВ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ.....	18
	Яровенко Т.С. СТАН ТА РОЗВИТОК СФЕРИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	25
	Джерелейко С.Д. НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	29
	Колесніков А.П. АНТИРЕЙДЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	36
	Думич Н.Б. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	41
	<u>Світове господарство</u> <u>і міжнародні економічні відносини</u>	
	Шевчук Л.Т., Лабінська Г.М., Федоришина Л.М. НАСЛІДКИ СУСПІЛЬНИХ ЦУНАМІ В ЄВРОПІ.....	45
	Івашук І.О., Герман Л.Т. СОЦІАЛЬНА ДИВЕРГЕНЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОЦІНКА.....	51
	Юскович-Жуковська В.І., Коханевич Т.П. ОЦІНКА ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК, БРЕНДІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	61
Климчук С.А. ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ.....	68	
<u>Економіка та управління підприємствами</u>		
Стельмащук А.М. СИСТЕМНИЙ РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ ТВАРИННИЦТВА В СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ І ПІДПРИЄМСТВАХ.....	73	
Шаповал В.М., Герасименко Т.В. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДПОВІДНО ДО ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ.....	79	
Гальків Л.І., Грищук Д.В. ДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ ПОНЯТТЯ «БІЗНЕС-ПРОЦЕС».....	86	
Климчук М.М. ДОРОЖНЯ КАРТА ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯМ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ.....	92	
Баглей Р.Р. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	97	
Герасименко І.О., Зубченко В.В. РОЛЬ І МІСЦЕ АМОРТИЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	103	
Піхняк Т.А. МЕТОДИ ОЦІНКИ ТА МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	109	
<u>Розвиток продуктивних сил, регіональна економіка, демографія, соціальна економіка і політика</u>		
Чириченко Ю.В., Фісуненко Н.О. ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ІНВЕСТИЦІЙНІ РИНКИ».....	114	

<p>Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 16753-5327P від 10.06.2010 р. перереєстрацію: серія KB № 20300-10100 НР від 23.09.2013 р.</p> <p>Рекомендовано до друку Вченою радою Білоцерківського національного аграрного університету, протокол № 9 від 04 жовтня 2016 р.</p> <p><i>Затверджено Постановою Президії ВАК України від 22 грудня 2010 р. № 1-05/8 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i></p> <p><i>Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.10.2015 № 1021 як наукове фахове видання України (економічні науки)</i></p> <p>Журнал входить до таких національних та міжнародних наукометричних баз реферування та індексування: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe) IndexCopernicusJournalsMasterList, Польща (http://journals.indexcopernicus.com/++p24781498,3.htm)</p> <p>Матеріали журналу знаходяться у вільному доступі на сайті: www.uniep.km.ua</p> <p>Підписано до друку 12 жовтня 2016 р.</p> <p>Адреса редакції: 29016, м. Хмельницький, вул. Львівське шосе, 51/2 тел. (096) 01-09-709 www.uniep.km.ua s.kapitanets@mail.ru</p> <p>Тираж 120 прим.</p> <p>Формат 70x108/16. Папір офсетний. Ум. друк арк. 20.8</p> <p>Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП» вул. Чернівецька, 44 б, м. Тернопіль, 46000</p> <p>Усі права захищені. Передрук дозволяється лише зі згоди автора.</p> <p>© Білоцерківський національний аграрний університет © ПВНЗ “Університет економіки і підприємництва” © ПП “Інститут економіки, технологій і підприємства”</p>	<p>Степура Л.О. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СЕЛА.....</p>	121
	<p>Економіка природокористування і екологія</p> <p>Лавров М.В., Лавров В.В. ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННОСТЕЙ СУБ'ЄКТАМИ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.....</p>	126
	<p>Інноваційно-інвестиційна діяльність</p> <p>Рудич О.О., Липкань О.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....</p>	136
	<p>Облік, аналіз і аудит</p> <p>Хорунжак Н.М. ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ І КОНТРОЛЬНО-ОБЛІКОВИХ ПРОБЛЕМ.....</p>	143
	<p>Очеретько Л.М., Болюта М.Ю. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА.....</p>	150
	<p>Лищенко О.Г., Олонець С.А. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ В УМОВАХ БЮДЖЕТУВАННЯ.....</p>	156
	<p>Панченко О.М., Черевко А.Б. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗАБЕЗПЕЧЕНЬ ТА РЕЗЕРВІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ.....</p>	163
	<p>Візіренко С.В., Фененко І.О. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА.....</p>	170
	<p>Жадан М.І., Бараннік А.В. ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ЗА ЛОМБАРДНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ.....</p>	175
	<p>Менеджмент, маркетинг, підприємництво</p> <p>Охота В.І. МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИХОДУ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ НА ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ РИНОК.....</p>	182
	<p>Фінансово-кредитна система</p> <p>Варченко О.М., Свиноус І.В., Шаціло Н.І. ФІСКАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ ТА ФАКТОРИ, ЩО НА НЬОГО ВПЛИВАЮТЬ.....</p>	189
	<p>Левченко Н.М., Животок К.С. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ МОНІТОРИНГУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....</p>	197
	<p>Андрющенко І.Є., Парапанова А.І. БЮДЖЕТНИЙ КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ БЮДЖЕТНИХ ВІДХИЛЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....</p>	203
	<p>Содома Р.І. КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ФІНАНСОВЕ ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....</p>	209
	<p>Танчак Я.А. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ.....</p>	215
	<p>Критика та бібліографія</p> <p>Янковська Л.А. СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ І ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ....</p>	222
<p>Стельмащук А.М., Чорний Р.С. ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В СВІТЛІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....</p>	224	
<p>Кирилюк Є.М. ПОДАТКОВА СИСТЕМА.....</p>	226	
<p>Автори номера.....</p>	229	
<p>Хроніка подій. Повідомлення.....</p>	235	

<p>Founders of the journal: Bila Tserkva National Agrarian University Private Institution of Higher Education “University of Economics and Entrepreneurship” Private enterprise “Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship”</p> <p>Chief editor: Danylenko A.S., dr.econ.sc, prof., acad. of NAAS</p> <p>Deputy chief editor: Stelmashchuk A.M. dr.econ.sc., prof. Kapitanets S.V., cand.p.sc., assoc. prof.</p> <p>Editorial Council Varchenko O.M., dr.econ.sc., prof. Kapitanets Yu.O., cand.econ.sc., assoc. prof. Malik M.Y., dr.econ.sc., prof., acad. of NAAS</p> <p>Editorial Board: Balaniuk I.F., dr.econ.sc., prof. Borshchovetska V.D., cand.p.sc. Hubenko V.I., dr.econ.sc., prof. Ivashchuk N.L., dr.econ.sc., prof. Kuzmin O.Ye., dr.econ.sc., prof. Paska I.M., dr. econ.sc. Putsenteilo P.R., dr.econ.sc., prof. Satyr L.M., dr.econ.sc. Svynous I.V., dr.econ.sc. Semiv L.K., dr.econ.sc., prof. Sokolska M.O. Shevchuk L.T., dr.econ.sc., prof. Shust O.A., dr.econ.sc.</p> <p>Foreign scientists Vasiliy Simchera, dr.econ.sc., prof. (Russia) Miroslav Svatosh, dr.econ.sc., prof. (Czechia) Stanislav Shydlo, dr.econ.sc., prof. (Poland) Tetiana Varkholova, dr.econ.sc., prof. (Slovakia) Jozef Olenski, dr.econ.sc., prof. (Poland)</p> <p>Scientific editors: Dzhereleiko S.D., cand.econ.sc., assoc. prof. Kemeniash I.H., cand.econ.sc. Nianko V.M., cand.econ.sc. Sava A.P., cand.econ.sc., senior research fellow Khoma D.M., cand.econ.sc., assoc. prof.</p> <p>Editor: Fedoryshyna L.M., cand.econ.sc, assoc. prof.</p>	<h1 style="margin: 0;">SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ECONOMY</h1> <p style="margin: 0;">International scientific and production journal</p> <h2 style="margin: 0; color: blue; text-decoration: underline;">3'2016 (32)</h2>	
	Contents	
	<u>Economy and management of a national economy</u>	
	Ilchenko S.V., Poznanska I.V. ESTIMATION PRINCIPLES OF THE LEVEL OF TRANSPORT SERVICES INTERNATIONAL MARKET'S ASYMMETRY.....	5
	Tsarenko V.I., Kapitanets S.V. SIMPLIFICATION OF CUSTOM CONTROL BY INPUT OF SIVC – CREATION OF FAVOURABLE TERMS FOR FEA.....	12
	Nahorichna O.S. CAREER PLANNING EMPLOYEES OF FISCAL SERVICE.....	18
	Yarovenko T.S. CURRENT STATE AND DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SPHERE IN UKRAINE.....	25
	Dzhereleyko S.D. NEED FOR STATE REGULATION OF BANKING.	29
	Kolesnikov A.P. ANTI-RAIDING ACTIVITY AS A TOOL TO IMPROVE THE BUSINESS SECURITY IN UKRAINE.....	36
	Dumych N.B. TRANSITION ECONOMIES NATIONAL POLICY OF INFLATION PROCESSES REGULATION: EXPERIENCE FOR UKRAINE.....	41
	<u>World economy and international economic relations</u>	
	Shevchuk L.T., Labinska H.M., Fedoryshyna L.M. CONSEQUENCES OF PUBLIC TSUNAMI IN EUROPE	45
	Ivashchuk I.O., Herman L.T. SOCIAL DIVERGENCE OF ECONOMIC DEVELOPMENT: GLOBAL TRENDS AND EVALUATION	51
Yuskovych-Zhukovska V.I., Kohanevych T.P. ASSESSMENT TRADEMARK, BRAND IN A GLOBALIZED ECONOMY.....	61	
Klymchuk S.A. FORMATION OF THE PRODUCTION STRATEGY IN FUNCTIONAL STRATEGY ALTERNATIVE ENERGY ENTERPRISES.....	68	
<u>Economy and enterprises management</u>		
Stelmashchuk A.M. SYSTEM DEVELOPMENT OF LIVESTOCK INDUSTRIES AT PEASANT FARMS AND ENTERPRISES.....	73	
Shapoval V.M., Herasymenko T.V. THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGY ON TOURISM COMPLEX BUSINESS.	79	
Galkiv L.I., Gryshchuk D.V. THE QUESTION CONCEPT OF GENESIS OF BUSINESS PROCESS.....	86	
Klymchuk M.M. ROAD MAP AS A MANAGEMENT TOOL ENTERPRISES ENERGY SAVING BUILDING COMPLEX.....	92	
Bahlei R.R. IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF CORPORATE GOVERNANCE.....	97	
Gerasimenko I.O., Zubchenko V.V. THE ROLE AND PLACE OF DEPRECIATION IN THE FORMATION OF INVESTMENT RESOURCES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	103	
Pikhnyak T.A. EVALUATION METHODS AND THE MECHANISM OF MANAGEMENT OF FINANCIAL SECURITY OF THE COMPANY...	109	
<u>Development of productive forces, regional economics, the demography, social economics and politics</u>		
Chyrychenko Yu.V., Fisunen N.O. THE RESEARCH OF THE GIST OF THE TERM “INVESTMENT MARKETS”.....	114	
Stepura L.O. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF FUNCTIONING ENTITIES IN SOCIAL INFRASTRUCTURE IN RURAL.....	121	
<u>Environmental economics and ecology</u>		
Lavrov M.V., Lavrov V.V. THE PROBLEM OF CHOOSING THE VALUES BY SUBJECTS OF UNDERTAKING IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING SUSTAINABLE USE OF NATURAL RESOURCES....	126	

<p>The collection is recommended to the type by the Scientific Council of Bila Tserkva National Agrarian University, protocol № 9 from 04.10.2016</p> <p>Licence of government registration of printed mass media KB № 16753-5327P from 10.06.2010</p> <p>Re-registered: Licence of government registration of printed mass media KB № 20300-10100 HP from 23.09.2013</p> <p>Approved as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/8; issued 22.12.2010)</p> <p>by the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine from 07.10.2015, No 1021 as scientific professional editions of Ukraine (economic sciences)</p> <p>ISSN 2308-1988 (Print) ISSN 2308-2011 (Online)</p> <p>Signed for printing 12.10.2016</p> <p>Address of the editorial: 29016, Khmelnytsky, str. Lviv highway, 51/2 tel. (096) 01-09-709 www.uniep.km.ua s.kapitanets@mail.ru</p> <p>The journal is included in the following national and international scientometric databases of abstracting and indexing: <i>National Library of Ukraine named after V.I. Vernadsky</i> (www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe) <i>Index Copernicus Journals Master List, Poland</i> (http://journals.indexcopernicus.com/++p24781498,3.htm)</p> <p>Materials of the journal are freely available on the site: www.uniep.km.ua</p> <p>Format 70x108/16. Offset paper. Printing is offset. Con. print pages 20,8</p> <p>Circulation is 120 copies.</p> <p>It has been printed from ready slides in SMP «TYPE» str. Chernivetska, 44, Ternopil, 46000</p> <p>All the rights reserved Reprinting is permitted only with the consent of the author.</p> <p>©Bila Tserkva National Agrarian University ©PIHE "University of Economics and Entrepreneurship" ©PE "Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship"</p>	<u>Innovation and investment activities</u>	
	Rudyk O.O., Lypkan O.V. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC APPROACHES TO THE FUNCTIONING OF AGRICULTURAL INSURANCE IN UKRAINE.....	136
	<u>Accounting, analysis and audit</u>	
	Khorunzhak N.M. PUBLIC PROCUREMENT: WAYS FOR RESOLVING ORGANIZATIONAL, CONTROL AND ACCOUNTING PROBLEMS.....	143
	Ocheretko L.M., Boliuta M.Yu. IMPROVEMENT ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPORT OF ENTERPRISE MANAGEMENT'S CAPITAL.....	150
	Lyshchenko O.H., Olonets S.A. ORGANIZATION OF ACCOUNTING COSTS UNDER BUDGETING.....	156
	Panchenko O.M., Cherevko A.B. IMPROVEMENT OF ACCOUNTING PROVISIONS AND RESERVES OF THE COMPANY IN RESTRUCTURING THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE.....	163
	Vizirenko S.V., Fenenko I.A. IMPROVEMENT OF ACCOUNTING FOR CAPITAL INVESTMENT COMPANIES.....	170
	Zhadan M.I., Barannik A.V. ACCOUNTING-INFORMATION SUPPORT THE PROCESS OF MANAGEMENT OF OBLIGATIONS FOR PAWN OPERATIONS.....	175
	<u>Management, marketing, entrepreneurship</u>	
	Okhota V.I. MARKETING AREAS AS A TOOL OF RELEASE THE TOURIST DESTINATION TO THE NATIONAL AND GLOBAL MARKET.....	182
	<u>Financial and credit system</u>	
	Varchenko O.M., Svydnous I.V., Shatsilo N.I. FISCAL POTENTIAL OF CORPORATE INCOME TAX IN UKRAINE AND ITS INFLUENCING FACTORS.....	189
	Levchenko N.M., Zhyvotok K.S. IMPROVEMENT OF A TECHNIQUE MONITORING CAPITALIZATION OF THE BANKING SYSTEM.....	197
	Andriushchenko I.Ye., Parapanova A.I. BUDGET CONTROL AND ANALYSIS OF BUDGET DEVIATIONS ON ENTERPRISE.....	203
	Sodoma R.I. CONCEPT OF LOANS AS A SOURCE OF FINANCIAL INNOVATION OF AGRICULTURE.....	209
	Tanchak Ya.A. INVESTMENT BANKING IN THE DOMESTIC MARKET FINANCIAL INVESTMENTS.....	215
	<u>Criticism and bibliography</u>	
	Yankovska L.A. SOCIAL ECONOMY OF UKRAINE: BASIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT AND APPROACH TO STUDY.....	222
	Stelmashchuk A.M., Chorny R.S. INNOVATIVE ASPECTS OF INTELCTUALIZATION OF SOCIETY ARE IN THE LIGHT OF DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMY OF UKRAINE.....	224
Kyryliuk Ye.M. TAX SYSTEM.....	226	
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	229	
CHRONICLE OF EVENTS. MESSAGE.....	235	

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.47:332.142.2

*Ільченко С.В.,
д.е.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,
Познанська І.В.,
к.е.н., старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
Інститут проблем ринку та економіко-
екологічних досліджень НАН України*

ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ СТУПЕНЯ АСИМЕТРІЇ СВІТОВИХ РИНКІВ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Одним з ключових пріоритетів укріплення позицій держави на світових ринках у переважній більшості розглядається розвиток транспортної сфери, ступінь її ефективність та залучення у процеси обміну. Вся сукупність економічних відносин, які складаються між виробниками та користувачами транспортних послуг у процесі цього обміну, визначається фактичною матеріальною базою контрагентів й потенціалом її розвитку. Значиму роль у побудові взаємин відіграє інституціональна компонента - доцільність, адекватність, ефективність її функціонування та горизонти перспектив розвитку.

Неоднорідність світового ринку транспортних послуг, як і вторинність попиту на них – фактори, які формують архітектуру сфери транспорту у глобальних масштабах. У даному контексті важливим є наявність вантажної бази, її доступність, платоспроможний попит користувачів, рівень диференціації зон виробництва та користування. Саме останньому слід надати особливої уваги у контексті цієї роботи, оскільки побудова моделі, за допомогою якої можливі визначення та оцінка рівня диференціації у межах системи, є найбільш складною з багатьох причин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість цієї проблеми підкреслюється багатьма дослідниками, оскільки наявність диференціації елементів – невід’ємна ознака будь-якої системи. Більш того, високий рівень диференціації виступає базовим фактором диспропорційності розвитку всієї системи, внаслідок порушення певного балансу (інакше кажучи, набуття стану асиметрії).

Визначення ступеня асиметрії з точки зору різних сфер економіки суспільства – стосовно регіонального розвитку, функціонування товарних ринків, дисбаланс на рівні підприємств певної сфери тощо, - запроваджені багатьма дослідниками [4; 8; 9]. Наприклад, детальний аналіз регіонального сталого розвитку з урахуванням диспропорційності виконано Вахович І. М. та Табаловою О. Є. [12] – представниками Луцької наукової школи. Ними розроблено типологію регіональних асиметрій сталого розвитку, визначено передумови виникнення регіональних асиметрій, запропонована методика діагностики регіональних асиметрій сталого розвитку та розроблено прогнозну модель регіональних асиметрій сталого розвитку, як інструмент стимулювання розвитку проблемних регіонів.

Деякі науковці доходять висновку, що концепція «пропорційного розвитку регіонів» зазнала змін, оскільки в умовах посилення глобалізації світового господарства «бунт» багатих регіонів проти бідних є неминучим, а відтак про пропорційне зростання в сучасних умовах не може бути й мови. Натомість загроза розвалу національних держав підштовхує постіндустріальні країни та їх інтеграційні угруповання до більш рішучих дій щодо уникнення процесу регіональної маргіналізації через створення нових механізмів та інструментів регулювання регіональної конвергенції. Виявлення асиметрії економічного розвитку стало при цьому найважливішою основою модернізації регіональної політики [17, с. 306].

Незважаючи на практичну відсутність досліджень по визначенню ступеня асиметричного розвитку транспортних ринків, існує невеличка кількість робіт, які присвячені цим питанням, їх автори пропонують своє бачення вирішення проблем по нівелюванню різких дисбалансів розвитку ринків транспортних послуг. Таким прикладом є робота науковця Одеської наукової школи транспортників [5], який дослідив матеріальні, інформаційні та фінансові потоки у виробничо-транспортних системах та визначив рівноважні стани цих систем в умовах інформаційної симетрії та асиметрії.

Вирішення питань подолання асиметрії є метою дослідників різних наукових шкіл [1-3; 6; 12; 15; 16-18]. Те ж стосується й проблем оцінювання майна [14; 20], де дослідники пропонують різні методології, включаючи основні принципи їх побудови. Проблеми подолання асиметричного розвитку на продовольчих ринках є пріоритетним напрямком досліджень та пропозицій Одеської наукової школи. Проте, проблеми оцінки ступеня асиметрії ринків транспортних послуг ускладнені мультиплікативним ефектом, тому визначення суто транспортної складової у комплексі загальнодержавних, є завданням підвищеної складності.

Постановка завдання. Мета статті - побудова теоретичних положень щодо визначення та обґрунтування необхідності враховувати основні принципи, на основі яких має проводитися оцінювання ступеня асиметрії ринків транспортних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час вирішення проблем розвитку регіонів важливо враховувати факт сконцентрованості ресурсів на певній території, тобто наявність вираженого їх локального характеру. У той же час, знаходження оптимального збалансованого розвитку транспортних ринків передбачає врахування просторового фактору, приймаючи до уваги мережевий характер транспортної системи, у тому числі тієї, що включена у різні територіально-виробничі комплекси.

Надання транспортних послуг, їх обсяг та якість визначаються факторами, які, у свою чергу, формують цей ринок. Співвідношення «попит-пропозиція», ековимоги, соціальне навантаження на підприємства, вантажна база, законодавчо-правове поле, стан інфраструктури, якість та кількість рухомого складу тощо, формують умови, в яких здійснюється робота транспорту. Ступінь збалансованості всіх факторів буде впливати на якість транспортної продукції. Можливість оцінки цього ступеня, вплив кожного з них на загальний процес виробництва, визначення причин дисбалансу всього процесу, його оцінювання та надання рекомендацій по зниженню ступеня розшарування - достатньо складне завдання, комплексне, яке залежить від багатьох непередбачуваних факторів. Тим не менш, проведення такого оцінювання необхідне й здійсненне. При цьому важливо притримуватися певних принципів, які нададуть процесу риси якості, достовірності, надійності.

Стосовно асиметрії, можливо виникнення певних протиріч. Так стається у разі відсутності чіткого розподілення завдань, які висуваються перед дослідником. Почнемо із визначення того, що саме розглядається у якості асиметрії, й що мається на увазі під цим явищем.

Визначення цього поняття має певну історію і певні наслідки. Із сприйняття асиметрії як фізичного явища до визначення та оцінювання асиметрії на рівні економічних й соціальних систем. У будь-якому випадку сутність цього поняття має розглядатися у різних площинах, що у свою чергу впливатиме на формування методологічного базису для подальших дій.

З одного боку, можливо розглядати асиметрію як відхилення від деякої середньої у той чи інший бік, тобто відсутність співмірності, з іншого – як варіативність, яка виникає або проявляється під час будь-яких змін або перетворень. Спираючись на останнє, слід зупинитися на основних принципах здійснення оцінки ступеня асиметрії ринків транспортних послуг. Перш за все таких, які є базовими з точки зору якості та ґрунтовності оцінювання.

На рис. 1 подане графічне уявлення щодо цього переліку.

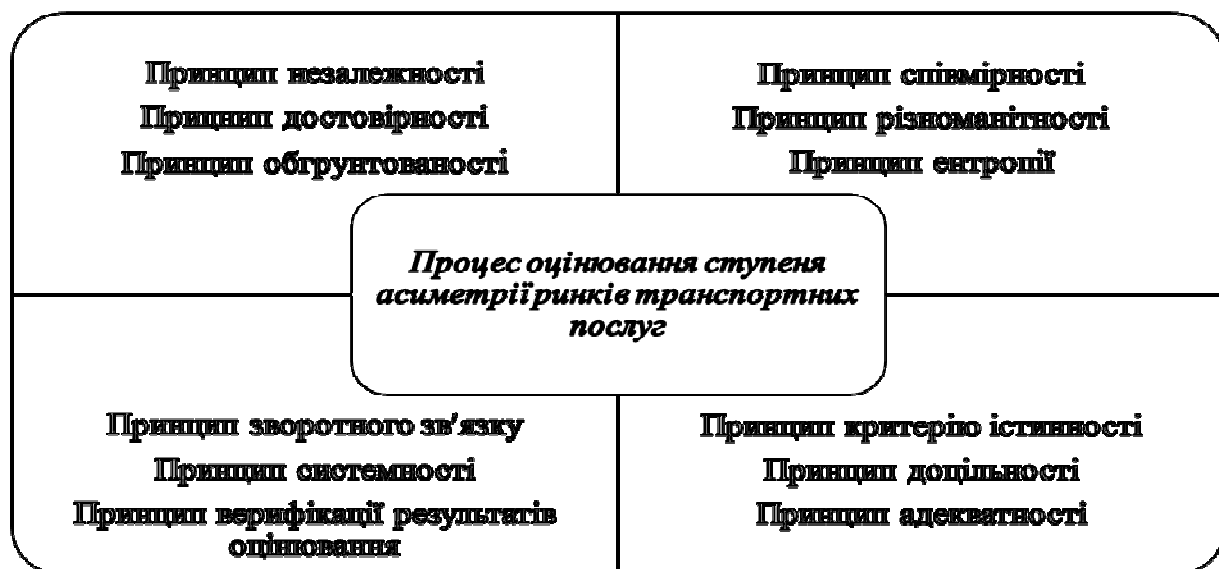

Рис. 1. Ключові принципи оцінювання ступеня асиметрії

Джерело: розробка авторів

Вибір формату цієї схеми у вигляді формування чотирьох блоків не передбачає розгляд цього переліку у якості деякої системи. З нашої точки зору, таке поєднання акцентує увагу на наявності певного об'єднуючого підґрунтя для цих груп (або блоків). Оскільки визначення цього переліку у якості системи, між іншим, потребує наявності ієрархічно структурованих рівнів, поєднаних прямими та зворотними зв'язками, з можливістю такої системи самоорганізуватися, нами була відкинута ідея формування переліку у якості системи. А формат запропонованого лише підкреслює важливість врахування сформульованих принципів як базових елементів у процесі оцінювання асиметричного стану ринків транспортних послуг.

Принцип незалежності

Особа, яка приймає рішення, спираючись на отримані результати оцінювання, має бути впевнена у максимальній незалежності, відсутності особистісного впливу та врахування вподобань дослідника під час проведення дослідження. Цей принцип подано самим першим, він передує наступному принципу достовірності, враховуючи його важливість.

Принцип достовірності

Іманентною властивістю ринків транспортних послуг є наявність асиметрії взаємозв'язків, що пов'язано перш за все із відсутністю повного обсягу інформації, яка необхідна для злагодженої роботи контрагентів ринку. Спроби провести вимірювання ступеня або рівня цієї диспропорційності передбачає наявність у дослідника певного базису даних, який апріорі повинен бути максимально інформативним і враховувати інтереси обох сторін транзакції. Тобто за відсутності такої можливості постає питання істинності, а також надійності отриманих оцінок. Й хоча достовірність може бути сприйнята як впевненість у правильності проведеного оцінювання досліджуваного явища, у більшості випадків залишається елемент невизначеності завдяки відсутності повного вичерпного обсягу інформації.

Принцип співмірності

Знаходження будь-якого ринку у стані асиметрії саме по собі передбачає відсутність збалансованості процесів та їх пропорційності. Розуміння співмірності може бути двояким: з одного боку, це пропорційність та симетрія всередині самого досліджуваного об'єкта, з іншого – по відношенню до зовнішніх процесів чи об'єктів. Функціональна залежність транспортних систем від ступеня розвитку всієї економіки, відповідно досліджуваним рівням, національної, регіональної або світової [13], вимагає дотримання принципу співмірності у процесі дослідження цих рівнів. Тобто, проводячи дослідження стану транспортної системи окремого регіону та ступеня її збалансованості, потрібно чітко притримуватися саме цієї ланки дослідження. Мається на увазі співставлення даних саме цього рівня дослідження. Також й у самій досліджуваній групі можуть існувати підгрупи, які відрізняються або характеристиками, або трендами, які є протиріччям цілій групі. Співмірність показників також передбачає неприпустимість використання шкал різної розмірності під час проведення внутрішньогрупових операцій. Складності можуть виникати під час співставлення у процесі оцінювання різнорідних об'єктів (ступінь насиченості території транспортними шляхами, рівень забезпеченості регіону транспортними засобами, платоспроможний попит, рівень розвитку виробничої бази тощо). В цьому випадку має забезпечуватися максимальна ідентичність методик, тобто й шкали однакової розмірності й принципи, за якими проводиться оцінювання значень показників.

Принцип різноманітності

Проведення оцінки ступеня асиметрії вимагає такого підходу, який буде враховувати різні сфери діяльності на ринку транспортних послуг, а також різні функціонально залежні сектори. Наявність різноманіття якостей, можливість проводити взаємозалежні та взаємодоповнюючі дослідження, які враховують зв'язок характеристик, зрозумілі та вимірювані, є критерієм їх повноти та достатності для формування адекватного уявлення про дійсний стан досліджуваного об'єкта.

Принцип обґрунтованості

Мета здійснення будь-якого дослідження повинна підтримуватися певним підґрунтям необхідності свого проведення. Наскільки ці підстави є переконливими та несуперечливими, настільки оцінювання вважається необхідним та таким, що відповідає істині [11; 19]. Якщо говоримо про ринок транспортних послуг як систему елементів (або процесів), дотримання цього принципу вимагає, з одного боку, дій по обґрунтуванню доцільності проведення досліджень, їх значущість, вартість, корисність, перспективність тощо, з іншого боку, більш вагомо дотримуватися цього принципу при викладенні результатів. Принцип обґрунтованості навантажує потенційні результати якостями істинності, доцільності, логічності, несуперечності, достеменності.

Принцип зворотного зв'язку

Відокремимо цей принцип як один з найважливіших. Наявність зворотних зв'язків притаманна лише відкритим системам, які схильні до розвитку, трансформацій, самоорганізацій [10]. Врахування цього принципу обумовлене його здатністю впливати на всю систему оцінювання загалом через її контролювання, та підвищувати якість процесу оцінювання. Проведення процедури оцінки по виявленню відхилень від стану симетрії передбачає врахування такого типу зв'язку, оскільки майже всі зрушення керуючих параметрів можуть призвести до настання критичного стану системи та

збільшення рівня її асиметрії до моменту повного хаосу. Під час проведення дослідження, важливо звертати увагу не лише на статично отримані дані (перш за все, на основі статистичного матеріалу), але й прораховувати поведінку системи у динаміці, з моделюванням її реакцій на варіанти змін у керуючих параметрах (перш за все, пов'язаних із зовнішнім середовищем), враховуючи часову компоненту, підтримуючи зворотний зв'язок із отриманими результатами оцінювання. Загалом цей принцип є фундаментальним у теорії систем, його ігнорування суттєво знизить якість проведеного дослідження щодо поведінки таких складних утворень, як ринки транспортних послуг.

Принцип доцільності

В широкому сенсі це потреба у співмірності отриманих результатів встановленим завданням, але практично ми маємо інструмент корегування при вирішенні оптимізаційних завдань по зменшенню ступеня асиметрії ринку. Це може бути економічна доцільність, яка передбачає співставлення мети оцінки економічному ефекту від отримання результату. Або екологічна доцільність – висуваючи у якості пріоритету екологічну складову як критерій якості системи, вимірюючи ступінь асиметричного стану через її розвиток. Те ж саме стосується соціальної, правової тощо. На наш погляд, проведення оцінювання як комплексного завдання передбачає врахування усіх вхідних параметрів, усіх умов функціонування системи.

Принцип верифікації результатів оцінювання

Зрозуміло, що саме цей принцип є умовою та підґрунтям забезпечення науковості проведення якісного оцінювання. Співставлення теоретично отриманих показників з фактичними даними, здійснення опитувань населення та проведення експертного оцінювання дає можливість визначити, як узгоджуються розраховані значення показників з емпіричними даними. Особливо важливим це стає під час формування моделей поведінки системи у часі та просторі, оскільки будь-яка сама якісна модель є лише штучною копією процесу або системи. Враховуючи певну непередбачуваність поведінки такої системи у часі, доцільно мати можливість проводити паралельну верифікацію отриманих результатів.

Принцип ентропії

Функціонування системи відбувається в певних умовах, у певному просторі та у певному проміжку часу [7; 9]. Ці три характеристики формують систему координат досліджуваної моделі. Для своєї життєздатності система повинна підтримувати значення змінних у певних проміжках, які задані зовнішніми та внутрішніми умовами функціонування. Але можливість зберігати цей статус деякий термін, ігноруючи процеси внутрішнього накопичення критичної маси показників діяльності системи, які є її протиріччям, ведуть до збільшення рівня ентропії, й загалом до руйнування всієї системи. Слід під час здійснення оцінки ступеня асиметричного розвитку певну увагу концентрувати на вимірюванню ступеня напруженості системи через показники ентропії або негентропії, враховуючи тезу про неможливість довгострокового існування у межах замкнених або ізольованих систем.

Принцип системності

Оцінювання таких утворень, як ринки транспортних послуг, передбачає ставлення до них, як систем найвищого рівня складності. Тому, як і будь-якій системі, їм притаманні й певні властивості – багаторівневність (ієрархічність), наявність зв'язків – прямих та зворотних, здійснення внутрішніх процесів, наявність вхідних та вихідних потоків. Звідси й певні функції, які вони виконують як система – синергії, емерджентності, надійності, цілісності, адаптивності, еквіфінальності, самоорганізації тощо. Відокремлюючи принцип системності як один з ключових, робимо акцент на важливості здійснення оцінки ринку як такого, що потребує підходів з урахуванням усіх особливостей та складностей цієї системи.

Принцип адекватності

Оскільки будь-яке оцінювання – це штучно створена система індикаторів, показників, критеріїв, шкал, тобто дуже різних інструментів, а визначення рівня асиметрії проводиться через моделювання об'єкта дослідження, ступінь адекватності їх застосування в тій чи іншій ситуації має бути відображена ступенем близькості до фактичних даних. Тобто, маємо стверджувати, що оцінка є адекватною, якщо при збереженні закономірностей, які склалися, величина(и), яка моделюється та оцінюється, попадає в інтервал, який створений верхньою та нижньою межами прогнозу оцінювання.

Принцип критерію істинності

Проведення якісного дослідження передбачає врахування цього критерію. Не будемо зупинятись на класичних філософських підходах, які розглядають у якості таких критеріїв непротиріччя, виразність та простоту, логічність, відповідність фундаментальним законам тощо. На наш погляд, критеріями істинності можуть виступати відсутність хибних або викривлених даних, тобто адекватність дійсності, об'єктивність виконаних досліджень та доказовість отриманих результатів. Але найбільш показовим має виступати критерій практичного врахування оціночних процедур. Саме таке відношення об'єднує всі вищеперераховані підходи, дає змогу проводити оптимізаційні програми по скороченню рівня диспропорційного розвитку з урахування системи можливих зворотних зв'язків.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що асиметричне функціонування ринків транспортних послуг представляє собою властивість, притаманну

будь-якій системі, яка розвивається. Тим не менш ступінь цієї асиметрії є важливим показником життєздатності такої системи. Проведення процедури оцінювання у напрямку визначення величини відхилення від співвідношення «симетрія-асиметрія» безумовно важлива процедура, оскільки результати такої оцінки повинні бути вхідними параметрами для здійснення заходів по зменшенню ступеня відхилення від стану симетрії (приймаючи до уваги той факт, що не завжди механічне згладжування ступеню асиметрії має впевнено бажаний позитивний ефект на стан всієї системи). Крім того, відсутність формалізованих інструментів позбавляє можливості прийняття адекватних обставинам та ефективних управлінських рішень. Підґрунтям проведення оцінювання є система принципів, яка взаємоу'язує властивості системи, виявляючи спільні закономірності. Врахування запропонованого переліку принципів дозволить ефективно вирішити поставлені завдання.

Система принципів оцінювання формує один з елементів методологічного підходу до всієї системи оцінювання ступеню асиметрії ринків. Її врахування є підґрунтям до подальших досліджень у цьому напрямку.

Бібліографічний список

1. Божидарнік Н.В. Регіональна асиметрія в глобальній економіці (теоретичний аспект) / Н.В. Божидарнік // Зб. наук. праць Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України [відп. ред. В.С. Новицький]. - К. : ІСЕМВ НАНУ, 2005. - Вип. 44. – С. 59-72.
2. Вахович І.М. Сутність асиметрії регіонального розвитку / І.М. Вахович, І.М. Лакатош // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент» : [зб. наук. пр.]. – Луцьк, 2008. - № 5 (18). - Ч. 1. – С. 61-66.
3. Вейль Г. Симметрия / Г. Вейль ; [пер. с англ. под ред. Б.А. Розенфельда]. - М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 192 с.
4. Гребенкин А.С. Асимметрия развития регионов: факторы возникновения и регулирование / А.С. Гребенкин, Д.Ф. Скрипнюк // Налоги, Инвестиции, Капитал. – 2005. – № 1–3. – С. 182-189.
5. Кобець В.М. Рівновага логістичної системи при горизонтальній інтеграції учасників в умовах інформаційної асиметрії / В.М. Кобець // Методи та засоби управління розвитком транспортних систем : [зб. наук. праць]. – Одеса, 2005. - Вип. 9. – С. 83-101.
6. Колчак В.А. Соціально-економічні асиметрії регіонального розвитку України (сутність і шляхи подолання) / В.А. Колчак // Вісник університету банківської справи НБУ. – Київ, 2012. – № 1 (13). – С. 14.
7. Маторин С.И. Анализ и моделирование бизнес-систем: системологическая объектно-ориентированная технология : [монография] / С.И. Маторин ; [под ред. М.Ф. Бондаренко]. – Х. : ХНУРЭ, 2002. – 322 с.
8. Минакир П.А. Мнимые и реальные диспропорции экономического пространства / П.А. Минакир // Пространственная экономика. - 2008. – № 4. - С. 5-18.
9. Організація та проектування логістичних систем / [за ред. М.П. Денисенка, П.Р. Лековця, Л.І. Михайлової]. – К. : Центр учб. літ., 2010. – 336 с.
10. Пшинько А.Н. Повышение уровня системности экономики – основной путь выхода из кризиса / А.Н. Пшинько, В.В. Мямлин, С.В. Мямлин // Наука та прогрес транспорту. Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна. – 2011. – Вип. 36. – С. 275-283.
11. Современный философский словарь / [Под ред. Т. Керимов]. - М. : Академический проспект, 2015. – 824 с.
12. Табалова О.Є. Регіональні асиметрії сталого розвитку України: діагностика та механізми вирівнювання : [монографія] / О.Є. Табалова, І.М. Вахович. – Луцьк : Друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2013. – 344 с.
13. Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению : [монография] / [под общ. ред. О.В. Прокопенко]. – Польша : «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. – 474 с.
14. Уткина М.А. Как организовать систему оценки / М.А. Уткина // Справочник кадровика. – 2009. – № 8. – С. 103-106.
15. Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України : [колективна наукова монографія] / [Кириченко О.А., Єрохін С.А. та ін. ; за наук. ред. д.е.н., проф. О.А. Кириченко]. – К. : Національна академія управління, 2008. – 252 с.
16. Хассуна Б. Оценка асимметрии инновационного развития Европейского Союза / Б. Хассуна // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2012. – № 2 (53). – С. 54-58.
17. Чужиков В.І. Територіальна асиметрія в Європі: моделювання для України / В.І. Чужиков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.univ.rzeszow.pl/ekonomia/Zeszyt8/22_czuzikow_ukraina.pdf.
18. Шкалаберда Я.Л. Асимметрия информации в рыночной системе хозяйствования / Я.Л. Шкалаберда. – М., 2007. – 31 с.

19. Экономико-социологический словарь / [Под общ. ред. Г.Н. Соколовой]. - М. : «Беларуская навука», 2013. – 615 с.
20. Trifonov N. Business Valuation in Emerging Market // The First Int. Conf. on Business Valuation, (Jan. 24 – 25, 2008). – Thailand, Bangkok: Thai Appraisal Foundation, 2008. – P. 8-9.

References

1. Bozhydarnik, N.V. (2005), "Regional asymmetry in global economy: teoretical aspect", *Zb. nauk. prats Instytutu svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn NAN Ukrainy*, ISEMV NANU, Kyiv, Ukraine, Iss. 44, pp. 59-72.
2. Vakhovych, I.M. and Lakatosh, I.M. (2008), "The core of regional development's asymmetry", *Ekonomichni nauky. Seriia "Ekonomika ta menedzhment"*: [zb. nauk. pr.], no. 5 (18), pp. 61-66.
3. Veil, G. (2007), *Simmetriia* [Symmetry], Translated by Rozenfeld B.A., Izd-vo LKI, Moscow, Russia, 192 p.
4. Grebenkin, A.S. and Skripniuk, D.F. (2005), "Asymmetry of region development: factors of appearance and regulation", *Nalogi, Investitsii, Kapital*, no. 1–3, pp. 182-189.
5. Kobets, V.M. (2005), "The equilibrium of logistic system in the presence of horizontal integration of the participants under information asymmetry", *Metody ta zasoby upravlinnia rozvytkom transportnykh system*: [zb. nauk. pr.], Odesa, Ukraine, Iss. 9, pp. 83-101.
6. Kolchkov, V.A. (2010), "Social-economy asymmetry of the regional development of Ukraine", *Visnyk universytetu bankivskoi spravy NBU*, Kyiv, Ukraine, no. 1 (13), pp. 14.
7. Matorin, S.I. (2002), *Analiz i modelirovanie biznes-sistem: sistemologicheskaia obektno-orientovannaia tekhnologija* [Analysis and modeling the business-systems: systemological object-oriented technology], monograph, KhNURE, Kharkov, Ukraine, 322 p.
8. Minakir, P.A. (2008), "Imaginary and realy dispoportions of economic space", *Prostranstvennaia ekonomika*, no. 4. pp. 5-18.
9. Denysenko, M.P., Lekovets, P.R. and Mykhailova, L.I. (2010), *Orhanizatsiia ta proektuvannia lohistychnykh system* [Organization and projecting of logistics systems], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 336 p.
10. Pshinko, A.N., Miamlin, V.V. and Miamlin, S.V. (2011), "Rise of level in the systemacy of economy – the main way out of the crisis", *Nauka ta prohres transportu. Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu zaliznychnoho transportu im. akad. V. Lazariana*, Iss. 36, pp. 275-283.
11. Kerimov, T. (2015), *Sovremenyy filosofskiy slovar* [Modern philosophical dictionary], Akademicheskii prospekt, Moscow, Russia, 824 p.
12. Tabalova, O.Ye. and Vakhovych, I.M. (2013), *Rehionalni asimetrii staloho rozvytku Ukrainy: diahnostyka ta mekhanizmy vyrivniuvannia* [Regional asymmetry of the sustainable development of Ukraine: diagnosis and equalization mechanisms], monograph, Drukarnia "Volynpolihraf" TM, Lutsk, Ukraine, 344 p.
13. Prokopenko, O.V. (2014), *Ustoychevoe razvitie predpriatiia, regiona, obshchestva: innovatsionnye podkhody* [Sustainable development of enterprisess, regions, siciety: innovative approaches], monograph, Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, Poland, 474 p.
14. Utkina, M.A. (2009), "How to organaize the system of estimation", *Spravochnik kadrovika*, no. 8, pp. 103-106.
15. Kyrychenko, O.A., Yerokhin, S.A. et al. (2008), *Finansovo-ekonomichni mekhanizmy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku Ukrainy* [Financial and economical mechanisms of innovational and investment development of Ukraine], monograph, Natsionalna akademiiia upravlinnia, Kyiv, Ukraine, 252 p.
16. Khassuna, B. (2012), "The estimation of the asymmetry of the innovation development of European Union", *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, no. 2 (53), pp. 54-58.
17. Chuzhykov, V.I. (2016), "Territorial asymmetry in Europe: modeling for Ukraine", available at: http://www.univ.rzeszow.pl/-ekonomia/Zeszyt8/22_czuzikow_ukraina.pdf (access date September 20, 2016).
18. Shkalaberda, Ya.L. (2007), *Asimetriia informatsii v rynochnoy srede khoziaystvovaniia* [The asymmetry of information in the marketing system of management], Moscow, Russia, 31 p.
19. Sokolova, G.N. (2010), *Ekonomiko-sotsiologicheskii slovar* [Economic and sociological dictionary], Belaruskaia navuka, Minsk, Belarus, 615 p.
20. Trifonov, N. (2008), *Business Valuation in Emerging Market*. In: The First Int. Conf. on Business Valuation, Jan. 24–25, Bangkok, Thailand, pp. 8-9.

Ільченко С.В., Познанська І.В. ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ СТУПЕНЯ АСИМЕТРІЇ СВІТОВИХ РИНКІВ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

Мета - побудова теоретичних положень щодо визначення та обґрунтування необхідності враховувати основні принципи, на основі яких має проводитися оцінювання ступеня асиметрії ринків транспортних послуг.

Методика дослідження. Теоретичним та методологічним підґрунтям дослідження є наукові праці вчених-економістів та фахівців сфери транспорту, які досліджували проблеми, пов'язані із процедурою оцінювання

ступеня диспропорційності розитку складних систем. При дослідженні визначених метою завдань було застосовано комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: у межах порівняльного аналізу та синтезу проведено узагальнення існуючих підходів та визначень асиметрії як явища, яке потребує корегування; метод аналогії, абстрагування та конкретизації – в аналізі підходів до оцінки та вибору пріоритетних варіантів формування переліку принципів; метод групування та порівняння – для побудови переліку найбільш вагомих та дієвих принципів, які доцільно застосовувати під час здійснення процедури оцінювання; системний підхід, методи індукції, дедукції та обґрунтування – для формування висновків та рекомендацій.

Результати. Запропоновано аналіз підходів до визначення поняття «асиметрія ринків транспортних послуг». Досліджено динаміку здійснення наукових робіт у цьому напрямку з уточненням певних ділянок, які було недостатньо проаналізовано, що послужило приводом для концентрування уваги саме на цих напрямках економічної діяльності. Обґрунтовано доцільність формалізації підходів до проведення оцінювання ступеню асиметрії ринків транспортних послуг. Проаналізовано та сформульовано необхідність застосування системи принципів як елементу методологічного апарату комплексного дослідження цього явища.

Наукова новизна. Вперше розроблено ґрунтовний перелік принципів, який є необхідним та достатнім для проведення процедури оцінювання асиметрії ринків транспортних послуг. Застосування цього переліку забезпечить можливість сформувати якісну методіку щодо здійснення такого оцінювання, з подальшою можливістю подолання або корегування ступеня асиметричного розитку світових ринків транспортних послуг.

Практична значущість. Запропоновані підходи до процесу оцінювання ступеня асиметрії ринків транспортних послуг нададуть змогу підвищити якість та надійність оцінки. Враховуючи ступінь невизначеності зовнішнього середовища, у першу чергу, функціонування, або виживання, підприємств транспорту, використання таких підходів може послужити підґрунтям для більш зважених та прорахованих рішень.

Ключові слова: ринок транспортних послуг, асиметрія ринків, принципи оцінювання, транспортна система.

Ilchenko S.V., Poznanska I.V. ESTIMATION PRINCIPLES OF THE LEVEL OF TRANSPORT SERVICES INTERNATIONAL MARKET'S ASYMMETRY

Purpose is to build a theoretical propositions concerning the definition and justification of the necessity to consider the basic principles on which the assessment is conducted degree of asymmetry of the transport market.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research are scientific works of economists and experts of transport sphere, which examined the problems associated with the procedure of estimation of the degree of disproportionality development of complex systems. In order to study specific problems, complex philosophical, scientific and special methods were used, including: in the framework of a comparative analysis, and synthesis fulfilled a generalization of existing approaches and definitions of asymmetry as a phenomenon that needs to be corrected; method of analogy, abstraction and concretization – for the analysis of approaches to the estimation and selection of priority options for the formation of a set of principles; grouping and comparison method - to construct a list of the most powerful and effective principles that should be used in the implementation of evaluation procedures; systematic approach, methods of induction, deduction and justification - for the formation of conclusions and recommendations.

Findings. Is proposed analysis of approaches to the definition of "asymmetry in the transport market". Study the dynamics of realization of scientific work in this direction with the specification of certain areas that were not analyzed what was the reason for concentrating attention on those areas of economic activity. The expediency of formalization approaches to evaluating the degree of asymmetry of the transport market. Analyzed and articulated the need for a system of principles methodological apparatus as part of a comprehensive study of this phenomenon.

Originality. For the first time it is developed a reasonable set of principles that is necessary and sufficient to carry out the transport services market asymmetry assessment procedures. Use of this list will provide an opportunity to generate high-quality methodology for carrying out the estimation, with the subsequent possibility of overcoming, or adjustment, the degree of asymmetric development of the world market of transport services.

Practical value. The approaches to the evaluation process the degree of asymmetry of the transport market give an opportunity to improve the quality and reliability assessment. Taking into account the uncertainty of the environment, first of all operation, or survival, transport enterprises, using such approaches can be a sufficient ground for more measured and calculated decisions.

Key words: market of transport services, asymmetry of markets, the principles of evaluation, transport system.

Ильченко С.В., Познанская И.В. ПРИНЦИПЫ ОЦЕНИВАНИЯ СТЕПЕНИ АСИММЕТРИИ МИРОВЫХ РЫНКОВ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ

Цель - построение теоретических положений по определению и обоснованию необходимости учета основных принципов, на основании которых должна проводиться оценка степени асимметрии рынков транспортных услуг.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются научные труды ученых-экономистов и специалистов сферы транспорта, которые исследовали проблемы, связанные с процедурой оценивания степени диспропорциональности развития сложных систем. При исследовании определенных целью задач был использован комплекс философских, общенаучных и специальных методов, а именно: в рамках сравнительного анализа и синтеза выполнено обобщение существующих подходов и определений асимметрии как явления, которое нуждается в корректировке; метод аналогии, абстрагирования и конкретизации – при анализе подходов к оцениванию и выборе приоритетных вариантов формирования перечня принципов; метод группирования и сравнения – для построения перечня наиболее весомых и действенных принципов, которые целесообразно использовать при осуществлении процедуры оценивания; системный подход, методы индукции, дедукции и обоснования – для формирования выводов и рекомендаций.

Результаты. Предложен анализ подходов к определению понятия «асимметрия рынков транспортных услуг». Исследована динамика проведения научных работ в этом направлении с уточнением определенных участков, которые были недостаточно проанализированы, что послужило поводом для концентрации внимания

именно на этих направлениях экономической деятельности. Обосновано целесообразность формализации подходов к проведению оценки степени асимметрии рынков транспортных услуг. Проанализирована и сформулирована необходимость применения системы принципов как элемента методологического аппарата комплексного исследования этого явления.

Научная новизна. Впервые разработан обоснованный перечень принципов, который является необходимым и достаточным для проведения процедуры оценки асимметрии рынков транспортных услуг. Применение этого перечня предоставит возможность сформировать качественную методику для осуществления такого оценивания, с последующей возможностью преодоления, или корректировки, степени асимметричного развития мировых рынков транспортных услуг.

Практическая значимость. Предложенные подходы к процессу оценки степени асимметрии рынков транспортных услуг предоставят возможность повысить качество и надежность оценки. Учитывая степень неопределенности внешней среды, в первую очередь, функционирования, или выживания, предприятий транспорта, использование таких подходов может послужить основой для более взвешенных и просчитанных решений.

Ключевые слова: рынок транспортных услуг, асимметрия рынков, принципы оценивания, транспортная система.

УДК 339.543:339.9

**Царенко В.І.,
к.юрид.н., доцент,
начальник відділу досліджень
організаційно-правового забезпечення митної безпеки,
Капітанець С.В.,
к.пед.н., доцент,
старший науковий співробітник відділу досліджень
організаційно-правового забезпечення митної безпеки,
Науково-дослідний центр митної справи,
Науково-дослідний інститут фіскальної політики УДФСУ**

СПРОЩЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ СІВК – СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ ЗЕД

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність (далі – ЗЕД) для сучасної України є необхідною та об'єктивно обумовленою. Така діяльність є дуже важливою для економічного зростання нашої країни. Водночас, враховуючи чітку тенденцію до інтеграції національних економік, ЗЕД підвищує економічну значущість держави у світі, сприяючи її активному національному відтворенню. Особлива роль у ЗЕД відводиться митницям Державної фіскальної служби України (далі – ДФС), діяльність яких спрямована на реалізацію митної політики країни, а саме – на захист митних інтересів України та її внутрішнього ринку, регулювання зовнішньої торгівлі, забезпечення сталого розвитку економіки України та сприяння інтеграційним процесам держави.

Сьогодні ДФС перебуває у стані реформування, внаслідок якого передбачається оптимізація та вдосконалення всіх напрямів діяльності фіскальної служби, зокрема, приведення митних формальностей у відповідність світовим тенденціям розвитку митної справи. У цьому контексті, на нашу думку, актуальним для додаткового вивчення є питання відшукування шляхів прискорення митного контролю, створення умов відкритості діяльності посадових осіб ДФС в автомобільних пунктах пропуску (далі – АПП) на державному кордоні України (далі – ДКУ), а також запобігання вчиненню правопорушень. Адже, одним із головних завдань фіскальної служби в сфері митної справи на найближчу перспективу визначено створення відомства європейського зразка, перехід на міжнародні принципи проведення митного контролю. За умов сучасного економічного розвитку митні органи ДФС та об'єкти ЗЕД повинні активно співпрацювати. Ця співпраця передбачає, принаймні, зі сторони митних органів ДФС, вдосконалення митного контролю шляхом спрощення та гармонізації відповідних процедур для забезпечення прозорості, послідовності, логічності та прогнозованості діяльності суб'єктів ЗЕД.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню всебічного дослідження митного контролю, його аналізу та особливостям проведення присвячені праці таких науковців у галузі фіскальної політики як Пашко П.В., Каленський М.М., Пігарева Н., Ярмак Х.П., Коросташова І.М., Єсипчук Н., Олійник Д.С. та інші [1-7]. Але швидкоплинність, з якою в Україні відбуваються зміни в

законодавстві щодо митної справи та ЗЕД, і важливість рухатись у напрямі ефективних змін в діяльності митних органів шляхом модернізації інформаційних систем та спрощення контрольних заходів, створюють потребу в додатковому дослідженні питання удосконалення проведення митного контролю, приміром, вивчаючи та прогнозуючи вплив розвитку інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів ДФС на ефективність митного контролю на автомобільних пунктах пропуску.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування гіпотези про ефективність запровадження системи інтелектуального відеоконтролю (далі – СІВК) в АПП на ДКУ як одного зі шляхів спрощення митного контролю, а відтак, – створення сприятливих умов для ЗЕД.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах євроінтеграції України успішність діяльності митних органів ДФС, як суб'єктів здійснення митної політики держави, полягає в ефективному виконанні ними основних функціональних обов'язків, що багато у чому залежить від вдалого обрання дієвих методів, способів, засобів та інструментів і, як результат, сприятиме реалізації службовими особами митних органів свого призначення на високому рівні.

Як відомо, діяльність органів ДФС у митній сфері передбачає проведення цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на його об'єкт і втілюється у виконанні таких основних завдань, як: 1) реалізація державної політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування митного законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів митних та інших платежів; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування: державної політики у сфері державної митної справи; державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування митного законодавства, здійснення контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів митних та інших платежів [8]. Така діяльність складається з різних специфічних дій, через які реалізуються професійні функції і які, власне, можна назвати типами. Одним із типів діяльності митниць виступає контрольна діяльність, яка полягає у спостереженні та перевірці відповідності використання дотримання і виконання фізичними особами та суб'єктами господарювання приписів митного законодавства, що визначають такі правові можливості цих об'єктів. У Митному кодексі України митний контроль є одним з трьох видів митної процедури (поряд з митним оформленням і справлянням митних податків і зборів) та визначається, як «...сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення дотримання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку» [9]. Проте, оновлена Кіотська конвенція такого розділення митної процедури не робить і визначає, що митний контроль (Customs control) – це заходи, які використовують митниці для гарантування виконання митного законодавства. Нагадаємо, що митний контроль забезпечує створення найбільш сприятливих умов для реалізації приписів норм митного законодавства в поведінці, діяльності громадян і суб'єктів господарювання, забезпеченні ефективності правового регулювання суспільних відносин у митній сфері. Водночас він виступає одним із основних різновидів державного контролю, адже постійне зростання зовнішньої торгівлі та міжнародних зв'язків зумовлює необхідність посилення контролю на кордоні держави. Згідно Митного кодексу України митний контроль проводиться у таких формах: перевірка документів та відомостей; митний огляд; облік товарів, транспортних засобів комерційного призначення; усне опитування громадян; огляд територій та приміщень; перевірка обліку товарів, що переміщуються; проведення документальних перевірок; направлення запитів для встановлення автентичності документів [8]. Система митного регулювання ЗЕД спрямована на забезпечення дотримання митно-тарифних і нетарифних заходів, які держава застосовує для захисту життя і здоров'я населення, довкілля, тваринного і рослинного світу, а також у цілях захисту її економічних інтересів. З іншого боку, для сприяння зовнішній торгівлі та збільшенню товарообігу існує потреба спрощення процедури митного контролю під час митного оформлення на кордоні. Основними завданнями щодо спрощення митного контролю і оформлення можна вважати: приведення митних процедур у відповідність до світових стандартів; прискорення проходження товарів і транспортних засобів через митний кордон України; прискорення та вдосконалення процесу митного контролю і оформлення на основі засвоєння технологій управління ризиками, включаючи оцінку ризиків і вибіркового контроль, інформаційне забезпечення заінтересованих осіб в частині митних правил і процедур; вдосконалення українського митного законодавства на основі нового Митного кодексу України та процесу приєднання до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур; прискорення проходження товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

На наше переконання, рівночасне удосконалення національного та міжнародного законодавства з питань ЗЕД тягне за собою поліпшення порядку провадження зовнішньоекономічних операцій, оптимізацію логістичних циклів, міжнародних маршрутів, зміну структури товарообігу. Крім того, з часу прийняття нової редакції Митного кодексу України та поступового його приведення у відповідність до законодавства європейських держав, міжнародних конвенцій з'являються риси інноваційних форм, механізмів, що з часом переходять у практичну площину шляхом прийняття організаційно-технічних рішень і стають вагомим засобом до спрощення взаємовідносин між суб'єктами ЗЕД та митницями

ДФС. Так, до існуючих шляхів удосконалення та спрощення митного контролю під час митного оформлення в Україні можна віднести: наявність вимоги конкретного списку документів та відомостей, необхідних до подання для проведення митного контролю, а також перелік форм митного контролю; запровадження на митниці електронного декларування; спрощення процедур, необхідних для митного оформлення; скорочення переліку документів, необхідних для митного контролю; перенесення поглибленого митного контролю на етап – після випуску товарів; запровадження постаудиту в діяльності митних органів ДФС (зауважимо, що розвинена система митного постаудиту займає важливе місце при застосуванні системи управління ризиками); впровадження уповноваженого економічного оператора (нового суб'єкта ЗЕД).

У контексті розглядуваного питання, зауважуємо, що транспортний сектор відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку країни, оскільки розвинена транспортна система є передумовою економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та якості життя населення. Наявність розгалуженої мережі автомобільних доріг створює усі необхідні передумови для збільшення обсягів транзиту вантажів. Відтак, можна припустити, що перспективним серед пріоритетних напрямів удосконалення процедур митного контролю, зокрема, на автомобільних пунктах пропуску є модернізація інформаційно-телекомунікаційних систем й інших елементів технічних систем митного контролю ДФС, як-от Єдиної автоматизованої інформаційної системи (далі – ЄАІС). Модернізація ЄАІС має передбачати структурні зміни в принципах функціонування компонентів системи. В основі таких змін закладено впровадження таких стратегічних напрямків: 1) посилення акценту на профілактиці і попередженні правопорушень, а не на їх виявленні; 2) зосередження основних процедур митного контролю на етапах попереднього інформування про переміщення товару та процедурах митного постаудитконтролю; 3) клієнт-орієнтований підхід до взаємодії з контрагентами; 4) підсилення провідної та координаційної ролі ДФС серед інших державних органів в питаннях контролю за переміщенням товарів через митний кордон України; 5) постійне підвищення кваліфікації та знань фахівців митниць і суб'єктів ЗЕД; 6) створення зручних засобів комунікації та взаємодії для посадових осіб митниці і суб'єктів ЗЕД; 7) впровадження засобів моніторингу та управління процесами. 8) забезпечення побудови комплексної системи захисту інформації [10].

Слід зауважити, що використання інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів у сфері митної справи потребує особливої уваги не лише тому, що це одна з найважливіших основ функціонування сучасної національної економіки, але й тому, що Україна чітко визначилась із курсом своєї інтеграції до європейської спільноти, приєдналась до ряду міжнародних угод та конвенцій, стала членом багатьох міжнародних організацій, де митна справа розвивається шляхом впровадження й використання новітніх розробок в інформаційній сфері [11-12].

Сьогодні одним із модулів ЄАІС ДФС є системи інтелектуального відеоспостереження (СІВС), що у свій час, частково спростили роботу інспекторів митниць за рахунок використання цифрового обладнання та «алгоритмів розпізнавання». Це дозволило попереджувати навмисні або випадкові правопорушення посадових та інших осіб, уникати виникненню позаштатних ситуацій та інцидентів під час здійснення митного контролю на автомобільних пунктах пропуску тощо. Проте, наукові розвідки з питань інформаційної сфери не стоять на місці. Створення сучасних систем відео аналітики, що далі то більше використовуються у повсякденному житті, зокрема, в інтересах здійснення відеоконтролю на автомобільних пунктах пропуску. Саме тому, на зміну СІВС повинна прийти система інтелектуального відеоконтролю (СІВК), яка має низку суттєвих переваг над СІВС, зокрема у питанні виключення впливу людського фактору на етапі виявлення ситуації/пригоди/аварії/інциденту на процес прийняття рішення [13, с.31]. Найбільша цінність СІВК полягає у тому, що вона дозволяє отримати візуальну картинку стану об'єкту в реальному часі. Це забезпечує високу інформативність, що не можуть дати інші технічні засоби спостереження. Крім того, сучасна СІВК має технічні характеристики «безшовного панорамного відеоспостереження» із 180-градусним радіусом огляду [13, с.5].

Вважаємо, що завдяки впровадженню СІВК буде досягнуто належного стану законності при проведенні митного контролю. Оскільки відеоконтроль забезпечуватиме точне, суворе і одноманітне виконання митного законодавства, що регулює здійснення митних процедур (відповідно до етапів митного контролю) як суб'єктами ЗЕД, так і посадовими особами митниць. Ми переконані, що можливість отримання керівництвом митниці та ДФС оперативної відеоінформації в режимі реального часу засобами СІВК сприятиме підвищенню ефективності управлінського процесу. Інформативність у даному випадку розглядається як одна із чотирьох основних складових управлінського процесу, що відображає результати керівного управлінського впливу та реальний стан об'єкта управління, тобто – стан діяльності підлеглих. Завдяки застосуванню СІВК у керівництва виникне можливість оперативно приймати необхідні рішення, що адекватні обставині на конкретному АПП на ДКУ та швидко отримувати зворотну інформацію про результати оперативного управлінського впливу. Якщо зображення СІВК транслюватиметься у мережу Інтернет, то, таким чином, досягатиметься прозорість діяльності органів ДФС, а конкретно підрозділів митних постів в АПП на ДКУ. Це є реалізацією принципів відкритості та гласності у діяльності ДФС, а також забезпечуватиме можливість здійснення більш об'єктивної оцінки діяльності ДФС України та її посадових осіб громадськістю. Отримуючи з

інтернету таку відеоінформацію, суб'єкти ЗЕД зможуть планувати маршрути та графіки руху свого автотранспорту та ін.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на нашу думку запровадження СІВК у АПП на ДКУ завдяки унікальним здатностям виконувати такі специфічні завдання (здійснення контролю за переміщенням товарів та транспортних засобів комерційного призначення у межах контрольованих територій в режимі «реального часу»; виключення впливу людського фактору на етапі виявлення ситуації/пригоди/аварії/інциденту на процес прийняття рішення щодо реагування; запобігання вчиненню корупційних дій та інших правопорушень; мінімізації часових затримок при отриманні повної інформації про ситуацію пригоди/аварію/інцидент, зменшення частки виконання окремих процедур у ручному режимі при аналізі відеоінформації та прийнятті рішень тощо [13, с. 32-33]) забезпечить швидкий, прозорий митний контроль, запобігатиме вчиненню митних та корупційних правопорушень, а відтак – сприятиме розвитку умов для ЗЕД.

На далі, вважаємо, перспективним в модернізації інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів ДФС буде використання комплексного підходу, що охоплює інформаційні та нейромережеві технології, методи та засоби попередньої обробки даних, фільтрації динамічних даних, прогнозування та візуалізації багатовимірних даних, а також компонентно-орієнтованої технології, яка передбачає розроблення інтелектуальних компонентів у вигляді функціонально завершених модулів, що мають вихід на стандартний інтерфейс. Усе це не тільки дозволить підвищити якість управління, зменшити вартість та час проектування, а й наблизить інформаційно-телекомунікаційне оснащення автомобільних пунктів пропуску з боку України до світових стандартів, що, безумовно, сприятиме удосконаленню митного контролю і, як наслідок – покращення умов для ЗЕД.

Бібліографічний список

1. Пашко В.П. Щодо окремих питань забезпечення ефективності митного контролю / В.П. Пашко // Митна безпека. Серія « Економіка ». – 2010. – №1– С.6-13.
2. Каленський М.М. Митний контроль у системі фінансового контролю в Україні / М.М. Каленський // Вісник Академії митної служби України. – 2010. – №2. – С.3-9.
3. Пігарева Н. Система електронного обліку товарів і транспортних засобів у ВМК – суттєвий крок із вдосконалення митних процедур / Н. Пігарева // Митниця. – 2011. – № 2(75). – С.10-11.
4. Ярмак Х.П. Контроль та нагляд в діяльності митних органів України / Х.П. Ярмак // Митна справа. – 2011. – № 4. – С.32-35.
5. Коросташова І.М. Режим зон митного контролю: проблемні питання / І.М. Коросташова // Пробл. законності: респ. міжвідомч. наук. зб. [Відп. ред. В.Я. Тацій]. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 54. – С.110-115.
6. Єсипчук Н. Перспективи митного контролю: постаудит / Н. Єсипчук // Митниця. – 2009. – № 2(51). – С.8-9.
7. Олійник Д.С. Управління ризиками митного контролю в контексті вимог Кіотської конвенції / Д.С. Олійник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2, Т.1. – С.197-201.
8. Положення про Державну фіскальну службу, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. №236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>.
9. Митний кодекс України (від 13 березня 2012 року № 4495-VI). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
10. Кухаренко В.Б. Модернізація таможенної служби: монографія / В.Б.Кухаренко. – М. : Класика, 2000. – 345с.
11. Боровик О.В. Теоретичні засади створення системи інтелектуального відеоконтролю у ДФС України / О.В. Боровик, І.М. Дворнічена, О.О. Корнійчук // Митна безпека. – 2015. – №2. – С. 34-41.
12. Царенко В.І. Концептуалізація системи інтелектуального відеоконтролю в автомобільних пунктах пропуску на державному кордоні України / В.І. Царенко, І.М. Дворнічена // Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації : електронне мережеве видання (м. Ірпінь, 21-31 травня 2016 року). – Ірпінь : Науково-дослідний інститут фіскальної політики Університету державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/thesis/202/>
13. Бодров С.В. Методи та засоби діагностування системи інтелектуального відео контролю прикордонних пунктів пропуску на основі блукаючого діагностичного ядра: дис. ... кандидата техн. наук : 05.13.06 / Бодров Сергій Володимирович. – К., 2015, – 201 с.

References

1. Pashko, V.P. (2010), "In relation to the separate questions of providing of efficiency of custom control", *Mytna bezpeka, Seria "Ekonomika"*, no.1, pp. 6-13.
2. Kalenskyi, M.M. (2010), "Customs control in the financial system of control in Ukraine", *Visnyk*

Akademii mytnoi slyzhby Ukrainy, no.2, pp. 3-9.

3. Pigarieva, N. (2011), "The system of electronic account of goods and transport vehicles in FCC as a substantial step of perfection of custom procedures", *Mytnytsia*, no. 2(75), pp. 10-11.

4. Yarmaki, Kh.P. (2011), "The control and supervision in activity of custom organs of Ukraine", *Mytna bezpeka*, no. 4, pp. 32-35.

5. Korostashova, I.M. (2009), "Regime of zones of customs control: problem questions", *Problemy zakonnosti: respublikanskyi mizvidomchyi naukovyi zbirnyk*, iss. 54, pp. 110-115.

6. Yesypchuk, N. (2009), "Prospects of customs control: postaudit", *Mytnytsia*, no. 2(51), pp. 8-9.

7. Oliinyk, D.S. (2011), "A management by risks of customs control in the context of requirements of Kiotskoy of convention", *Visnyk Khmelnytskoho Natsionalnoho Universytety*, no.2, Vol.1, pp. 197-201.

8. Kabinet Ministriv Ukrainy (2014), *Polozhennia pro Derzhavnu fiskalnu sluzhbu Ukrainy* [Regulation on the State Fiscal Service of Ukraine], dated 21.05.2014 no. 236, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF> (access date September 12, 2016).

9. Verkhovna Rada Ukrainy (2012), *Mytnyi kodeks Ukrainy* [Customs code of Ukraine], dated 13.03.2012 no. 4495-17, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (access date September 12, 2016).

10. Kukharenko, B.V. (2000), *Modernizatsiia tamozhennoy slyzhby* [Modernization of customs service], monograph, Klassika, Moscow, Russia, 345 p.

11. Borovyk, O.V., Dvornichena, I.M. and Korniiichuk, O.O. (2015), "Theoretical foundations of creation of the system of intellectual video surveillance in SFS of Ukraine", *Mytna bezpeka*, no.2, pp. 34-41.

12. Tsarenko, V.I. and Dvornichena, I.M. (2016) "Conceptualize of the system of a intellectual videocontrol in the motor-car points of admission on the state boundary of Ukraine", *Fiscalna polityka v umovakh makroekonomichnoi stabilizatsii: elektronne merezheve vydannia* [A fiscal policy in the conditions of the macroeconomic stabilizing : electronic network edition], Irpin, Research Institute of Fiscal Policy of USFSU, May, 21-31, 2016, available at: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/thesis/202/> (access date September 12, 2016).

13. Bodrov, S.V. (2015), "Methods and facilities of the diagnosis of the system of intellectual video of control of boundary points of admission on the basis of diagnostic the vagus kernel", Dissertation of Cand. Sc. (Ing.), 05.13.06, State University of Telecommunications, Kyiv, Ukraine, 201 p.

Царенко В.І., Капітанець С.В. СПРОЩЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ СІВК – СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ ЗЕД

Метою статті є теоретичне обґрунтування гіпотези про ефективність запровадження системи інтелектуального відеоконтролю в автомобільних пунктах пропуску на Державному кордоні України як одного зі шляхів спрощення митного контролю, а відтак, – створення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в даній статті використано такі методи: індукції та дедукції, теоретичного узагальнення, монографічний – при вивченні наукових джерел, при дослідженні законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань митної справи; системно-аналітичний – для виокремлення шляхів удосконалення митного контролю; абстрактно-логічний – для узагальнення теоретичних положень, формування висновків та пропозицій.

Результати. Розглянуто та узагальнено шляхи удосконалення митного контролю на автомобільних пунктах пропуску. Обґрунтовано важливість запровадження системи інтелектуального відеоконтролю в АПП, що наблизить інформаційно-телекомунікаційне обладнання митниць України до світових стандартів та сприятиме удосконаленню митного контролю, і, як наслідок – покращенню умов для зовнішньоекономічної діяльності. Визначено, що завдяки унікальним здатностям виконувати специфічні завдання, система інтелектуального відеоконтролю забезпечить швидкий, прозорий митний контроль, запобігатиме вчиненню митних та корупційних правопорушень, сприятиме розвитку умов для зовнішньоекономічної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні припущення, що завдяки впровадженню системи інтелектуального відеоконтролю буде досягнуто належного стану законності при проведенні митного контролю. Оскільки відеоконтроль забезпечуватиме точне, суворе і одноманітне виконання митного законодавства, що регулює здійснення митних процедур (відповідно до етапів митного контролю) як суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, так і посадовими особами митниць.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі теоретичних рекомендацій можуть бути використані в процесі модернізації інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів митних органів ДФС.

Ключові слова: митний контроль, система інтелектуального відеоконтролю, зовнішньоекономічна діяльність, митні органи ДФС, інформаційно-телекомунікаційна система.

Tsarenko V.I., Kapitanets S.V. SIMPLIFICATION OF CUSTOM CONTROL BY INPUT OF SIVC – CREATION OF FAVOURABLE TERMS FOR FEA

Purpose of the aim of the article is a theoretical ground of hypothesis about efficiency of input of the system intellectual to the videocontrol in the motor-car points of admission on the State boundary of Ukraine as one of ways of simplification of custom control, and consequently, is creation of favorable terms for foreign economic activity.

Methodology of research. To achieve this goal, this article used the following methods: induction and deduction, the theoretical generalization, analytical and monographic – while studying scientific sources, at research of legislative and other normatively-legal acts on questions custom business; systematic and analytical – for the selection of ways of improvement of custom control; abstract-logical – for the generalization of theoretical positions, forming conclusions and suggestions.

Findings. We considered and generalized the ways of improvement of custom control on the motor-car points of admission. Substantiated importance of input of the system intellectual to the videocontrol in the motor-car points of admission, that will approach of the information-telecommunicational fitments of customs of Ukraine to the world standards and will assist the improvement of custom control, and, as a result – to the improvement of terms for foreign economic activity. Certainly, that owing to unique capabilities to execute specific tasks, system intellectual to the videocontrol will provide rapid, transparent custom control, will prevent the committal of custom and corruption offences, will assist to development of terms for foreign economic activity.

Originality of the results consists in the argumentation of supposition that owing to introduction of the system intellectual to the videocontrol the proper state of legality will be attained during realization of custom control. The videocontrol will provide exact, severe and monotonous implementation of customs legislation that regulates realization of custom procedures (in accordance with the stages of custom control) both the subjects of foreign economic activity and public servants of customs.

Practical value lies in the fact that the main provisions of this research in the form of practical recommendations can be used in the process of modernization of the information-telecommunicational systems and facilities of custom organs of SFS.

Key words: custom control, system intellectual of videocontrol, foreign economic activity, custom organs of SFS, information-telecommunicational system.

Царенко В.И., Капитанец С.В. УПРОЩЕНИЕ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ ВВЕДЕНИЕМ СИВК – СОЗДАНИЕ БЛАГОПРИЯТНЫХ УСЛОВИЙ ДЛЯ ВЭД

Целью статьи является теоретическое обоснование гипотезы об эффективности внедрения системы интеллектуального видеоконтроля в автомобильных пунктах пропуска на Государственной границе Украины как одного из путей упрощения таможенного контроля, а следовательно, – создания благоприятных условий для внешнеэкономической деятельности.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в данной статье использованы такие методы: индукции и дедукции, теоретического обобщения, монографический – при изучении научных источников, при исследовании законодательных и других нормативно-правовых актов по вопросам таможенного дела; системно-аналитический – для выделения путей усовершенствования таможенного контроля; абстрактно-логический – для обобщения теоретических положений, формирования выводов и предложений.

Результаты. Рассмотрены и обобщены пути усовершенствования таможенного контроля на автомобильных пунктах пропуска. Обоснована важность введения системы интеллектуального видеоконтроля в АПП, что приблизит информационно-телекоммуникационное оснащение таможен Украины к мировым стандартам и будет способствовать усовершенствованию таможенного контроля, и, как следствие – улучшению условий для внешнеэкономической деятельности. Определенно, что благодаря уникальным способностям выполнять специфические задания, система интеллектуального видеоконтроля обеспечит быстрый, прозрачный таможенный контроль, будет предотвращать совершение таможенных и коррупционных правонарушений, а также содействовать развитию условий для внешнеэкономической деятельности.

Научная новизна полученных результатов заключается в обосновании предположения, что благодаря внедрению системы интеллектуального видеоконтроля будет достигнуто надлежащее состояние законности при проведении таможенного контроля. Поскольку видеоконтроль будет обеспечивать точное, суровое и однообразное выполнение таможенного законодательства, которое регулирует осуществление таможенных процедур (в соответствии с этапами таможенного контроля) как субъектами внешнеэкономической деятельности, так и должностными лицами таможен.

Практическая значимость заключается в том, что основные положения данного исследования в форме теоретических рекомендаций могут быть использованы в процессе модернизации информационно-телекоммуникационных систем и средств таможенных органов ГФС.

Ключевые слова: таможенный контроль, система интеллектуального видеоконтроля, внешнеэкономическая деятельность, таможенные органы ГФС, информационно-телекоммуникационная система.

УДК 35.08.4:331.108.2

*Нагорічна О.С.,
к. пед. н., с.н.с., заступник директора інституту з наукової
роботи – начальник науково-дослідного центру митної справи,
Науково-дослідний інститут фіскальної політики
Університету державної фіскальної служби України*

ПЛАНУВАННЯ КАР'ЄРИ ПРАЦІВНИКІВ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Постановка проблеми. Оновлення підходів до формування корпусу державних службовців завдяки набуттю чинності у травні 2016 року Закону України «Про державну службу» зумовило необхідність вироблення нових вимог до державного чиновника на основі компетентнісного підходу при одночасному посиленні вимог до проходження ним державної служби. При цьому актуалізуються і питання планування кар'єри, адже мобільність громадян, особливо молоді, формує нове бачення до планування свого майбутнього. Якщо декілька десятиліть тому з повагою ставилися до людей, які мали одне місце роботи з дня прийняття до виходу на пенсію, то сьогодні досвід, набутий у суміжних або різних сферах, цінується особливо високо. Дане питання актуалізується та ускладнюється реорганізаційними змінами фіскальної служби. У таких умовах роль служб персоналу полягає не лише у відборі компетентного персоналу, а й з метою збереження фахівців - планування їхнього відповідного кар'єрного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та прикладних аспектів планування кар'єри займалися такі вчені: Літинська В. А. [1], Коломієць Ю. В. та Фомова О. А. [2], Закаблук О. Г. [3], Кусмінська Т. А. [4], Кісельова О. В. [5], Збрицька Т. П., Савченко Г. О., Татаревська М. С. [6] та ін. Проведений аналіз публікацій засвідчив потребу в удосконаленні питання планування кар'єри працівників фіскальної служби в умовах реорганізаційних змін.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення коректорів кар'єри, розроблення моделі кар'єрограми (особисте планування) посадових осіб органів ДФС та «дорожньої карти» планування кар'єри посадових осіб органів ДФС службою персоналу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегією реформування державного управління України на 2016-2020 роки [7] окреслено проблеми, що стоять перед системою державного управління, серед яких і нестача на керівних та інших посадах державної служби висококваліфікованих кадрів, які є важливими для розроблення та проведення національних реформ і здатні долати виклики реформування у різних галузях; високий рівень корупції в системі державної служби, що становить перешкоди для ефективності та результативності державного управління; гендерний дисбаланс; недостатній рівень управління людськими ресурсами в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади; відсутність автоматизованої системи управління людськими ресурсами.

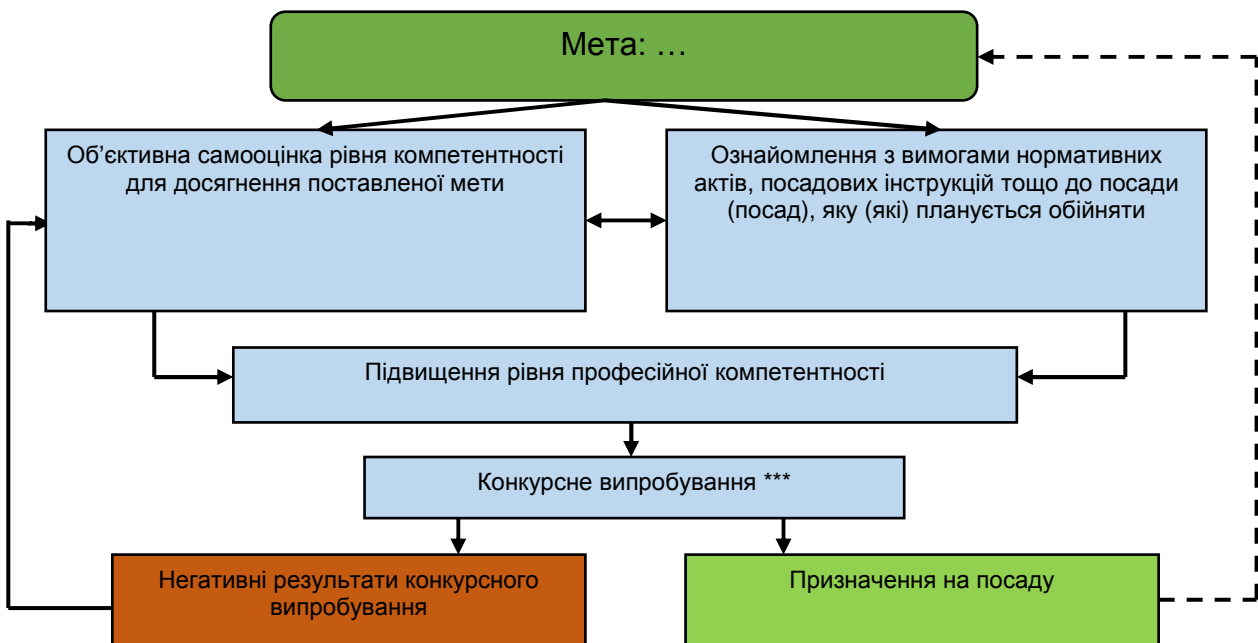
Статтею 40 Закону України «Про державну службу» [8], який спрямований на вирішення основних питань державної служби, передбачається, що «просування державного службовця по службі здійснюється з урахуванням професійної компетентності шляхом зайняття вищої посади за результатами конкурсу відповідно до цього Закону». При цьому просування державного службовця по службі передбачає лише «вертикальну» кар'єру та не враховується можлива відмова працівника від кар'єрного зростання, або можливість горизонтального просування по службі (така можливість розглядається в іншій статті Закону лише з позиції проведення або не проведення конкурсу) тощо. Як правило, і науковці, розглядаючи різні варіації планування кар'єри, представляють бажану мету індивіда як зайняття посади керівника найвищого рівня в організації, установі тощо або політичної посади. Попри це, спілкування з керівниками різного рівня свідчить про те, що на початку трудової діяльності у переважній більшості працівників були абсолютно інші плани та бачення свого майбутнього, ніж є наявне. Таким чином, можемо стверджувати, що на початку трудової діяльності варто звернути увагу на особистісні компетенції працівника, особливо на морально-етичні якості, та його здатність до розвитку, навчання. На нашу думку, саме ці характеристики є передумовою досягнення успіху у майбутньому без прив'язки до установи, сфери діяльності та очікуваного кар'єрного зростання.

Також варто звернути увагу й на інші чинники, які назвемо коректорами кар'єри:

– глобалізаційні зміни у суспільстві (наближення України до ЄС та АТО, мобільність та міграція людей);

- інституційні зміни (об'єднання Державної митної служби України та Державної податкової служби України у Міністерство доходів і зборів України з наступною реорганізацією у Державну фіскальну службу України з перспективою відокремлення податкової міліції);
- поява або гіперактивізація суспільного запиту на певні послуги (ІТ, масовий попит на вивчення іноземних мов, зокрема англійської та китайської);
- зникнення або мінімізація суспільного запиту на окремі види трудової діяльності (ланкові, яких замінено новими технологіями в агросекторі; листоноші; бібліотекарі тощо);
- зміна політичної ситуації, активізація громадянського суспільства;
- сімейні обставини;
- стан здоров'я, у т.ч. психологічний стан;
- лінь;
- трудоголізм;
- завищені вимоги до себе;
- викривлене сприйняття реальності;
- архаїзм у поглядах щодо свого майбутнього;
- належність до різних поколінь (вікових груп);
- наявність/відсутність впливових друзів або знайомих;
- наявність/відсутність авантюризму;
- оцінка можливостей людини колективом та керівництвом;
- рівень корпоративної культури у колективі.

Отже, на нашу думку, планування кар'єри більш як на 1-3 роки мінімізує можливість досягнення поставленої мети. Із врахуванням вище викладеного, а також враховуючи вимоги Закону України «Про державну службу», пропонуємо універсальну модель кар'єрограми (рис. 1), при цьому ми свідомо не зазначаємо періоди перебування на одній посаді, а робимо акцент на кількості конкурсних випробувань залежно від мети.

Рис. 1. Модель кар'єрограми (особисте планування) посадових осіб органів ДФС

***Кількість конкурсних випробувань залежить від поставленої мети, наприклад:

- задоволеність першою посадою (1 конкурсне випробування);
- керівна посада (залежить від рівня першої посади (ступове кар'єрне зростання) – декілька конкурсних випробувань, або подання документів відразу на бажану керівну посаду (1-2 конкурсних випробувань);
- досягнення рівня експерта (як правило, горизонтальна кар'єра з можливим підвищенням на 1-2 рівня) - декілька конкурсних випробувань.

Джерело: авторська розробка

Допомогти працівникові у плануванні власної кар'єри може розроблена Резніком С. Д. технологія планування кар'єри [5, с. 99-100], яка передбачає виконання трьох завдань:

Завдання 1. «Баланс особистих успіхів і невдач».

На підставі аналізу основних етапів свого життя необхідно скласти баланс особистих успіхів і невдач (табл. 1).

Таблиця 1

Баланс особистих успіхів і невдач

Особистий баланс				
успіхів		невдач		
Мої найбільші успіхи, досягнення і т. п.	Здібності, що були необхідними для цього	Мої найбільші поразки, невдачі і т. п.	Здібності, яких мені не вистачало	Як я подолав (ла) невдачі
1.		1.		
2.		2.		
3.		3.		

Джерело: [5]

Завдання 2. «Мої здібності»

Необхідно згрупувати переваги і недоліки та виділити дві-три найважливіші сильні і слабкі сторони (табл. 2).

Таблиця 2

Мої здібності

Мої здібності		
Перелік здібностей	Сильні сторони (+)	Слабкі сторони (-)
Професійні знання та досвід	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Соціальні та комунікативні здібності	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Особисті здібності	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Здібності керівника	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Інтелектуальні здібності	1. 2. 3.	1. 2. 3.
Інше	1. 2. 3.	1. 2. 3.

Джерело: [5]

Завдання 3. «Аналіз мета - засіб»

У процесі аналізу необхідні для досягнення бажаних цілей засоби (особисті, фінансові, часові ресурси) слід порівняти з реальною ситуацією. Наприклад, слід вибрати п'ять найважливіших цілей, визначити необхідні для їх досягнення засоби. Потім слід перевірити, що ще потрібно зробити, щоб ближче підійти до досягнення відповідної мети, вказати необхідну кваліфікацію і поставити конкретні реальні практичні цілі (табл. 3).

Таблиця 3

Аналіз «мета – засіб»

Бажані цілі	Необхідні засоби	Ситуаційний аналіз		
		Наявні (здібності і т.п.)	Відсутні (здібності і т.п.)	Практичні дії для досягнення цілей
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Джерело: [5]

Невід'ємним елементом у плануванні кар'єри працівника є діяльність служби персоналу. Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 03.03.2016 р. № 47 затверджено Типове положення про службу управління персоналом державного органу [9]. Основними завданнями служби управління персоналом є:

- 1) реалізація державної політики з питань управління персоналом у державному органі;
- 2) забезпечення здійснення керівником державної служби своїх повноважень з питань управління персоналом;
- 3) забезпечення організаційного розвитку державного органу;
- 4) добір персоналу державного органу;
- 5) прогнозування розвитку персоналу, заохочення працівників до службової кар'єри, підвищення рівня їх професійної компетентності;
- 6) здійснення аналітичної та організаційної роботи з кадрового менеджменту;
- 7) організаційно-методичне керівництво та контроль за роботою з персоналом у підпорядкованих територіальних органах;
- 8) документальне оформлення вступу на державну службу, її проходження та припинення.

Також, серед іншого, разом з іншими структурними підрозділами державного органу служба персоналу:

- організовує роботу щодо мотивації персоналу державного органу (спільно з бухгалтерською службою);
- забезпечує планування службової кар'єри, планомірне заміщення посад державної служби підготовленими фахівцями згідно з вимогами до професійної компетентності та стимулює просування по службі з урахуванням професійної компетентності та сумлінного виконання своїх посадових обов'язків;
- організовує роботу щодо стажування державних службовців та молоді.

У зв'язку з набранням чинності 01.05.2016 р. Законом України «Про державну службу», керуючись Типовим положенням про службу управління персоналом державного органу, затвердженим Національним агентством України з питань державної служби від 03.03.2016 р. № 47, наказом ДФС від 29.09.2016 р. № 818 внесено зміни до Положення про Департамент кадрової політики та роботи з персоналом Державної фіскальної служби України. Серед десяти основних завдань Департаменту є і «прогнозування розвитку персоналу, заохочення працівників до службової кар'єри, підвищення рівня їх професійної компетентності», а до функцій віднесено у тому числі й «планування службової кар'єри, планомірного заміщення посад державної служби підготовленими фахівцями згідно з вимогами до професійної компетентності та стимулювання просування по службі з урахуванням професійної компетентності та сумлінного виконання своїх посадових обов'язків» [10].

На підставі емпіричних знань та враховуючи вимоги законодавства з питань державної служби, а також особливості проходження служби, пропонуємо розроблену нами «дорожню карту» планування кар'єри посадових осіб органів ДФС службою персоналу (рис. 2).

Також доречним вважаємо акцентувати увагу на нових підходах до лідерства у контексті планування кар'єри. Це питання було дещо гіперболізованим сучасним уявленням керівників про лідерство. Зокрема спостерігається тенденція, коли керівник привласнює результати праці усього колективу або окремих працівників для подальшого їх представлення як особистого успіху. З іншого боку, ініціативність працівників сприймається як посягання на авторитет керівника. Зрозуміло, що такий підхід має негативний ефект для подальшого розвитку організації, колективу тощо та сприяє утвердженню диктаторських принципів управління колективом.

На даному етапі до такого ж висновку прийшли й закордонні вчені. Так, Нік Петрі у своїй доповіді про тенденції лідерства [11] виокремлює три тенденції у лідерстві:

1. Більший акцент на вертикальному розвитку (етапах розвитку).
2. Покладання більшої відповідальності за власний розвиток на кожну людину.
3. Відступ від героїчного лідера – перехід до колективного лідерства.

Як зазначає автор, «складні умови середовища винагородять гнучких і чутливих до змін прихильників колективного лідерства. Вже близький той момент, коли організації будуть змушені вирівняти дисбаланс, що виник через зайву концентрацію на моделі індивідуального лідерства» [11]. Цей процес ми спостерігаємо сьогодні і в Україні, коли прийняття будь-яких важливих для суспільства рішень у тій чи іншій сфері реалізуються лише після ретельного експертного аналізу, що, у свою чергу, зумовлює більш ретельну підготовку цих рішень їх розробниками.

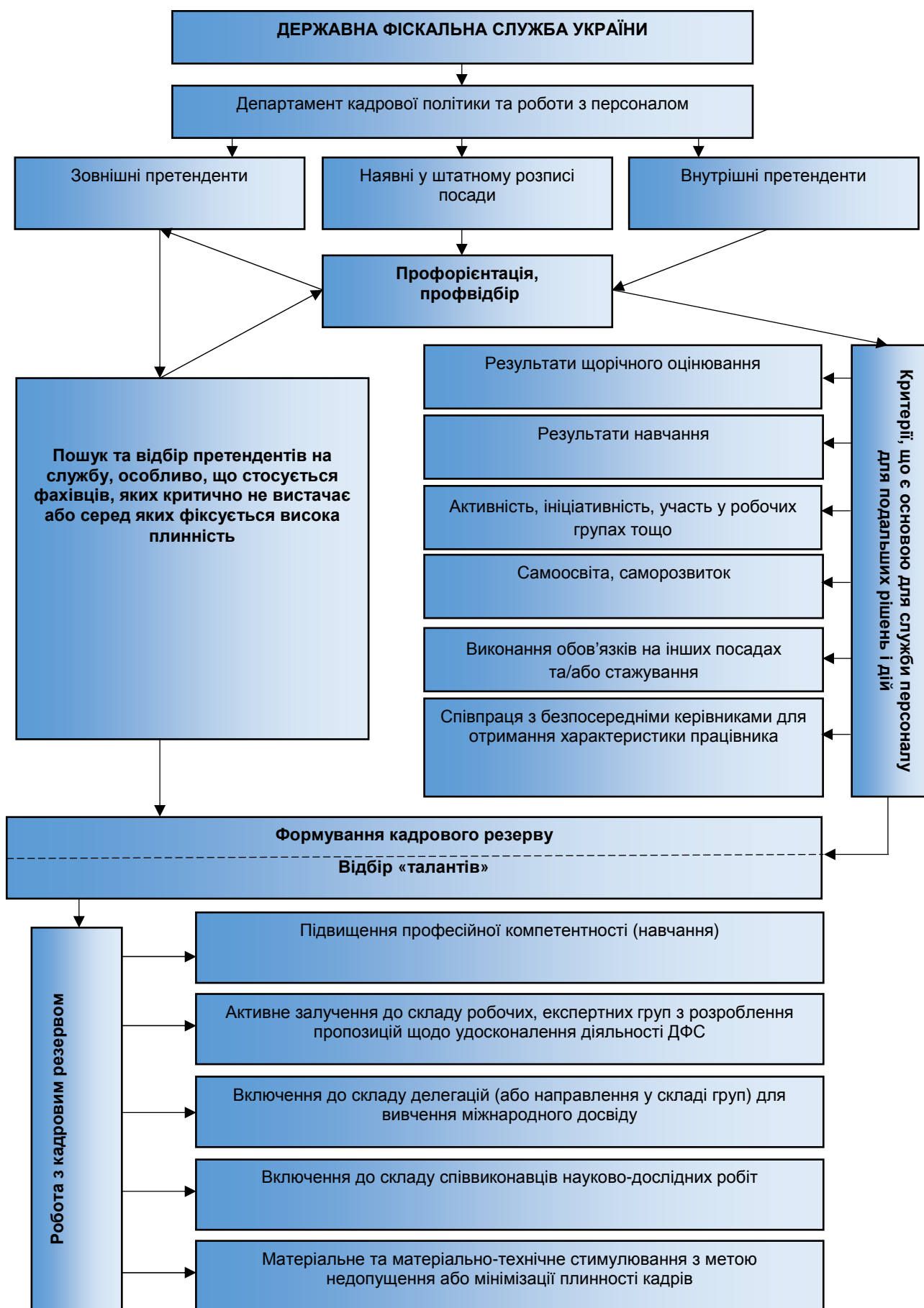

Рис. 2. Планування кар'єри посадових осіб органів ДФС службою персоналу («дорожня карта»)
Джерело: авторська розробка

У таких умовах ще більше посилюється роль служб персоналу, працівників та їх керівників у створенні колективу лідерів, здатних приймати виклики сьогодення та стратегічно мислити для майбутнього розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, виокремлені коректори кар'єри та розроблені модель кар'єрограми (особисте планування) посадових осіб органів ДФС і «дорожня карта» планування кар'єри посадових осіб органів ДФС службою персоналу, сприятимуть удосконаленню організаційно-правового забезпечення системи управління персоналом Державної фіскальної служби України. Для удосконалення процесу управління кар'єрою працівників ДФС та формування компетентного кадрового складу органів ДФС необхідно розробити та закріпити на нормативно-правовому рівні Стратегію управління знаннями у ДФС.

Бібліографічний список

1. Літинська В.А. Формування трудової кар'єри працівника на підприємстві / В.А. Літинська // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2013. – Вип. 1 (14). – С. 140-148.
2. Коломієць Ю.В. Сучасні тенденції управління діловою кар'єрою персоналу / Ю.В. Коломієць, О.А. Фомова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 3. – Том 2. – С. 86-89.
3. Закаблук О.Г. Удосконалення управління кадровим потенціалом підприємства / О.Г. Закаблук // Держава та регіони. – 2013. - № 5 (74). – С. 61-67.
4. Кусмінська Т.А. Планування кар'єри державного службовця на сучасному етапі / Т.А. Кусмінська // Економіка та держава. – 2013. – № 4. – С. 129-131.
5. Киселева Е.В. Планирование и развитие карьеры : учебное пособие [для студентов высших учебных заведений] / Е.В. Киселева. – Вологда : Легия, 2010. – 332 с.
6. Управління розвитком персоналу : [навч. посібник] / Т.П. Збрицька, Г.О. Савченко, М.С. Татаревська ; [за заг. ред. М.С. Татаревської]. – Одеса : Атлант, 2013. - 427 с.
7. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>.
8. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
9. Про затвердження Типового положення про службу управління персоналом державного органу: Наказ Нац. агентства України з питань держ. служби від 03 березня 2016 р. № 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0438-16>.
10. Про внесення змін до Положення про Департамент кадрової політики та роботи з персоналом Державної фіскальної служби України : Наказ Державної фіскальної служби від 29 вересня 2016 р. № 818.
11. Петри Ник Тенденции в развитии лидерства / Ник Петри ; [пер. с англ.] / Center for Creative Leadership. - Кембридж, Массачусетс, 2011. – 36 с.

References

1. Litynska, V.A. (2013), "Formation of work career employee in the enterprise", *Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*, Iss. 1 (14), pp. 140-148.
2. Kolomiets, Yu.V. and Fomova, O.A. (2014), "Modern trends in business management career staff", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 3, Vol. 2, pp. 86-89.
3. Zakabluk, O.H. (2013), "Improving human resources management of enterprise", *Derzhava ta rehiony*, no. 5 (74), pp. 61-67.
4. Kusminska, T.A. (2013), "Career planning civil servant at the present stage", *Ekonomika ta derzhava*, no. 4, pp. 129-131.
5. Kisileva, E.V. (2010), *Planirovanie i razvitie karery* [Planning and career development], tutorial, Legiia, Vologda, Russia, 332 p.
6. Zbrytska, T.P., Savchenko, H.O. and Tatarevska, M.S. (2013), *Upravlinnia rozvytkom personalu* [Management personnel development], Atlant, Odesa, Ukraine, 427 p.
7. Kabinet Ministriv Ukrainy (2016), *Deiaki pytannia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy* [Some issues of public administration reform Ukraine], Rozporiadzhennia dated 24.06.2016 no. 474-p, available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80> (access date September 22, 2016).
8. Verkhovna Rada Ukrainy (2015), *Pro derzhavnu sluzhbu* [On the State Service], Zakon Ukrainy dated 10.12.2015 no. 889-VIII, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (access date September 22, 2016).
9. Natsionalne ahentstvo Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby (2016), *Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro sluzhbu upravlinnia personalom derzhavnoho orhanu* [About adoption of Regulation on

service personnel management state agency], Nakaz dated 03/03/2016 no. 47, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0438-16> (access date September 22, 2016).

10. Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy (2016), *Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro Departament kadrovoi polityky ta roboty z personalom Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy* [On Amendments to the Regulations on Department personnel policy and work with the staff of the State Fiscal Service of Ukraine], Nakaz dated 9.09.2016 no. 818.

11. Petri, Nik (2011), *Tendentsii v razvitii liderstva* [Trends in leadership development], Kembriдж, Massachusetts, USA, 36 p.

Нагорічна О.С. ПЛАНУВАННЯ КАР'ЄРИ ПРАЦІВНИКІВ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Мета - виокремлення коректорів кар'єри, розроблення моделі кар'єрограми (особисте планування) посадових осіб органів ДФС та «дорожньої карти» планування кар'єри посадових осіб органів ДФС службою персоналу.

Методика дослідження. У процесі написання статті використовувалися як загальнонаукові, так і специфічні методи пізнання: діалектичний, системного аналізу, індукції і дедукції (при визначенні переліку коректорів кар'єри); моделювання (при побудові моделі кар'єрограми посадових осіб органів ДФС); соціологічний (при розкритті змісту технології планування кар'єри); структурно-функціональний (при побудові «дорожньої карти»); абстрактно-логічний (при узагальненні теоретичних положень, формуванні висновків та пропозицій).

Результати. Визначено перелік коректорів кар'єри – чинників, які здатні позитивно чи негативно вплинути на перебіг кар'єри працівника ДФС. Задля нівелювання негативного впливу цих коректорів кар'єри запропоновано модель кар'єрограми (особисте планування) посадових осіб органів ДФС, що враховує поставлену мету, та «дорожню карту» планування кар'єри посадових осіб органів ДФС службою персоналу. Для удосконалення процесу управління кар'єрою працівників ДФС запропоновано прийняти нормативно-правовий акт ДФС і визначити та закріпити чіткий в ньому дієвий механізм проходження служби в системі органів ДФС.

Наукова новизна. Вперше розроблено модель кар'єрограми (особисте планування) посадових осіб органів ДФС та «дорожню карту» планування кар'єри посадових осіб органів ДФС службою персоналу, а також виокремлено коректори кар'єри.

Практична значущість. Отримані результати сприятимуть удосконаленню організаційно-правового забезпечення системи управління персоналом Державної фіскальної служби України.

Ключові слова: планування кар'єри, персонал, фіскальна служба, відбір персоналу, кар'єрограма, коректори кар'єри.

Nahorichna O.S. CAREER PLANNING EMPLOYEES OF FISCAL SERVICE

Purpose - separating correctors career, elaboration model description career (personal planning) officials of SFS and the "road map" career planning officials of the SFS service personnel.

Methodology of research. In the process of writing used as a general scientific and specific methods of knowledge: dialectical, system analysis, induction and deduction (for identifying the career correction); modelling (in the model description career officials of SFS); sociological (the disclosure content technology career planning); structural and functional (the construction of the "road map"); abstract-logical (for a synthesis of theoretical positions, forming opinions and suggestions).

Findigs. The list was correctors career - factors that can positively or negatively affect the course of a career officer SFS. For levelling the negative impact of this correctors career proposed description career (personal planning) officials of SFS, taking into account its objective, and the "road map" career planning officials of the SFS service personnel. For the improvement of process career management staff DFS proposed to adopt a legal act SFS and define clear and secure it an effective mechanism for service in the system of SFS.

Originality. The first time the model description career (personal planning) officials of SFS and a "roadmap" career planning officials of the FFS service personnel, and singled correctors career.

Practical value. The results will contribute to the improvement of organizational and legal support personnel management system of the State Fiscal Service of Ukraine.

Key words: career planning, personnel, fiscal service, the selection of personnel, description career, correctors career.

Нагоричная О.С. ПЛАНИРОВАНИЕ КАРЬЕРЫ СОТРУДНИКОВ ФИСКАЛЬНЫХ СЛУЖБ

Цель - выделение корректоров карьеры, разработка модели карьерограммы (личное планирование) должностных лиц органов ГФС и «дорожной карты» планирования карьеры должностных лиц органов ГФС службой персонала.

Методика исследования. В процессе написания статьи использовались как общенаучные, так и специальные методы познания: диалектический, системного анализа, индукции и дедукции (при определении перечня корректоров карьеры); моделирования (при построении модели карьерограммы должностных лиц органов ГФС); социологический (при раскрытии содержания технологии планирования карьеры); структурно-функциональный (при построении «дорожной карты»); абстрактно-логический (при обобщении теоретических положений, формировании выводов и предложений).

Результаты. Определен перечень корректоров карьеры - факторов, которые способны положительно или отрицательно повлиять на ход карьеры работника ГФС. Для нивелирования негативного влияния этих корректоров карьеры предложены модель карьерограммы (личное планирование) должностных лиц органов ДФС, учитывающая поставленную цель, и «дорожная карта» планирования карьеры должностных лиц органов ГФС службой персонала. Для усовершенствования процесса управления карьерой работников ГФС предложено

принять нормативно-правовой акт ГФС и определить и закрепить четкий в нём действенный механизм прохождения службы в системе органов ГФС.

Научная новизна. Впервые разработаны модель карьерограммы (личное планирование) должностных лиц органов ГФС и «дорожная карта» планирования карьеры должностных лиц органов ГФС службой персонала, а также выделены корректоры карьеры.

Практическая значимость. Полученные результаты будут способствовать совершенствованию организационно-правового обеспечения системы управления персоналом Государственной фискальной службы Украины.

Ключевые слова: планирование карьеры, персонал, фискальная служба, отбор персонала, карьерограмма, корректоры карьеры.

УДК 330.322.3:37

Яровенко Т.С.,
к.е.н., доцент, докторант, доцент кафедри статистики,
обліку та економічної інформатики,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СТАН ТА РОЗВИТОК СФЕРИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На час проголошення незалежності Україна успадкувала достатньо розвинену систему освіти, яка за кількісними показниками та інфраструктурними можливостями відповідала рівню розвинених країн світу. Але разом з тим, вона успадкувала як здобутки, так й не вирішені проблеми радянської освітньої системи. Крім того, в умовах сучасної глобалізації вона переймає світові кризові тенденції та знаходиться під впливом національних негативних соціально-економічних, демографічних та політичних явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моніторингу функціонування вітчизняної освітньої сфери приділяється увага як провідних вчених, таких як: Т. Алексєєнко, В. Аніщенко, Г. Балл [1], Н. Мельник [2], В. Панасюк [3] та ін., так і спеціалізованих інституцій різного рівня (зокрема, Державної служби статистики України, Міністерства освіти і науки України, Центру дослідження суспільства, Національного інституту стратегічних досліджень, Міжнародного Фонду «Відродження», БФ «Інституту розвитку освіти», Освітнього блогу «Учись», Міжнародного благодійного Фонду «Міжнародний Фонд досліджень освітньої політики», Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» та ін.).

Основним вектором загальнодержавної освітньої політики в Україні та світі проголошено «прискорений інноваційний розвиток освіти», який потребує відповідної інвестиційної підтримки. Отже, результати статистичного моніторингу стану та розвитку вітчизняної сфери освіти повинні стати основою для обґрунтування напрямів інвестиційної політики у цій сфері, що є запорукою її інноваційних перетворень.

Постановка завдання. Метою дослідження є статистичний аналіз стану сфери освіти України із виявленням тенденцій її розвитку в умовах кризових явищ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом усього періоду функціонування вітчизняна сфера освіти зазнає реформування: з 1992 по 1995 рр. – загальної середньої освіти, з 1996 по 1999 рр. – вищої освіти, а з 1999 р. освітні реформи спрямовано на входження України в освітній і науковий простір Європи.

Моніторинги освітньої сфери [4] та регіонального людського розвитку, проведені Державною службою статистики України, свідчать, що на тлі тенденції зниження середнього значення цього індексу протягом 2004–2014 рр. [5], середнє стандартизоване значення показників блоку «Освіта» (чистого показника охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3–5 років, охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку 6–18 років, частки осіб із освітою не нижче рівня «базова вища» серед населення 25 років і старше, середньої тривалості навчання осіб віком 25 років і старше, середнього балу за результатами зовнішнього незалежного оцінювання) стабільно підвищується. Це є позитивним моментом, але не повністю відображає дійсний стан речей.

В цілому у цій галузі народного господарства спостерігається загальне поступове зниження кількості суб'єктів господарювання – навчальних закладів за період 1990–2015 рр. на 31 %. Це пов'язано із скороченням чисельності наявного населення, активізації процесу депопуляції (на 17 %), отже й осіб – споживачів освітніх послуг (на 40 %) зокрема, а також загальнодержавною політикою впорядкування (оптимізації) мережі навчальних закладів. Спостерігається явна тенденція до зменшення чисельності підготовлених кваліфікованих робітників та зростання кількості осіб, які після закінчення професійно-технічного закладу продовжують навчання у вищих навчальних закладах.

Зростає кількість бажаючих здобути науковий ступінь (pHД або доктора наук), що є позитивною тенденцією збільшення наукового рівня вітчизняного суспільства. Співвідношення чисельності осіб, які здобувають певний рівень освіти, та загальної чисельності населення (у розрахунку на 10 тис.) характеризує рівень освіченості населення. Проведений аналіз динаміки загальної чисельності осіб, які проходять навчання у закладах освіти (здобувають формальну освіту) в розрахунку на 10 тисяч населення України свідчить про тенденцію щодо її зменшення за 1990–2015 рр. на 27%, що має суттєвий вплив на стан сфери освіти. Зокрема, чисельність дошкільнят на 10 тис. осіб населення знизилася на 31%, учнів загальноосвітніх шкіл – 36%; учнів й слухачів ПТУ – 43%, студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації – 62%. При цьому наявне різке збільшення студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації – на 90%.

Завдяки впровадження принципів Болонської конвенції в Україні з'явилася можливість здобувати вищу освіту за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями, що відповідає світовим стандартам. Але й досі серйозною проблемою залишається працевлаштування випускників ВНЗ, що обумовлює низьку ефективність бюджетних й суспільних освітніх інвестицій. Крім того національна система вищої освіти має регіональну диспропорцію у розміщенні закладів, яка спричиняє освітню міграцію молоді та її подальшу (після закінчення навчального закладу) концентрацію у певних регіонах, що обумовлює загострення проблем з працевлаштуванням.

Мережа закладів різних типів й рівнів у регіональному розрізі розвивається нерівномірно, створюючи центри концентрації, що не може характеризувати сферу освіти в позицій прогресивного розвитку.

Незважаючи на можливість створення освітніх установ приватної форми власності, домінуючими на ринку освіти все ж залишаються заклади державної та комунальної форм (в середньому до 80%), що відповідає загальноєвропейській тенденції. За аналізований період мережа приватних освітніх установ характеризувалася тенденцією збільшення лише на рівні вищих навчальних закладів, які є географічно зосередженими у декількох областях.

Співвідношення чисельності осіб, які здобувають освіту певного рівня, до кількості навчальних закладів відповідних рівнів характеризує ступінь їх завантаженості (зокрема, покриття ліцензійного обсягу набору). Зміна кількості освітніх установ повинна бути обумовлена зміною чисельності осіб, що навчаються, це один з основних принципів розвитку сфери освіти. Але попри суттєве зменшення загальної кількості освітніх установ за 1990–2015 рр. на 31%, їх завантаження зменшується на 13% (закладів вищої освіти I-II рівнів та III-IV рівнів акредитації на 37% та 15%, професійно-технічної – 27 %, середньої – 33%). Нестійкою є динаміка цього показника для аспірантур та докторантур, що не характеризує стан цього рівня освіти, як прискорений розвиток.

За сумою показників часток осіб, які мають повну (22,7 %) та неповну вищу освіту (20,5 %) [6], можна стверджувати, що реальний відповідний показник для України у 2013 р. становить близько 35 %, враховуючи, що до числа осіб з неповною вищою освітою віднесено також тих, хто повної вищої освіти не отримав чи не отримає її у майбутньому [7]. За цим показником наша країна не входить до десятки лідерів, але максимально наближена до них.

Співвідношення чисельності студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації до чисельності учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів та чисельності студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації характеризує попит на відповідний рівень професійної освіти. Чисельність студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації протягом 1991–2015 рр. перевищує чисельність учнів ПТУ у 1,35–4,52 рази, а в студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації – у 1,19–6 разів. Тобто збільшення підготовки у закладах цього рівня відбувається за рахунок скорочення підготовки спеціалістів інших рівнів професійної освіти, що обумовлено соціально-економічним становищем в Україні, обґрунтованими (організаційними та технологічними змінами) та необґрунтованими вимогами роботодавців до випускників, зниження якості освіти, тощо.

Така ситуація негативно впливає на посилення розриву між верствами населення, обумовлює знецінення дипломів про вищу освіту, невідповідність робочих місць кваліфікації фахівців. Отже, серед населення країни престижним залишається здобуття вищої освіти, що безперечно є світовою тенденцією, але неконтрольоване масштабне збільшення фахівців з вищою освітою перенасичує ринок праці з певних спеціальностей, що не відповідає реальній його потребі.

Що ж до гендерного паритету серед учнів, слухачів та студентів навчальних закладів України за ступенями освіти (МСКО), то слід зазначити, що протягом 2000/2001 – 2014/2015 н.рр. цей показник свідчить про підвищення затребуваності послуг першого та другого етапів вищої освіти у жінок та її зменшення у напрямку післясередньої, невищої освіти.

Обмеження фізичної доступності освітніх закладів дошкільної та середньої освіти та низька якість освітніх послуг у сільській місцевості свідчить про неповне забезпечення права громадян України на освіту, формування «спадкової бідності» жителів сіл та їх низької можливості доступу до вищої освіти.

Якщо на зменшення чисельності дітей у дошкільних закладах впливає законодавчо дозволене виховання дітей в сім'ї, то зменшення чисельності осіб, які здобувають освіту на інших рівнях, є

результатом демографічної кризи («демографічної ями»). При цьому вища освіта стає негласно «обов'язковою», як з точки зору роботодавців, так і з позицій розвитку особистості.

Разом із сферою соціального захисту проблемами освітньої сфери визнано збільшення випадків: дитячої праці, дитячої бездоглядності та дитячої інвалідності, що практично позбавляє дітей можливості отримати систематичну формальну освіту.

Попри певні зрушення у напрямі впровадження прозорого та об'єктивного оцінювання якості освіти, зокрема, на рівні випускників середніх загальноосвітніх закладів, воно практично відсутнє на інших рівнях.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, проведене статистичне дослідження стану та розвитку освіти в Україні дає підставу зробити висновки про те, що за роки незалежності України суттєвих змін зазнала уся система навчальних закладів, спостерігається тотальне зменшення ємності національного ринку освітніх послуг, а освітня сфера змінюється структурно на користь вищих своїх рівнів. Вона зазнає суттєвого впливу реформ, спрямованих на її стабілізацію.

Незважаючи на відкритість сучасного освітнього простору та розвиток освіти, як галузі, в умовах демократизації, сучасний стан освітньої сфери Ф. Кумбс характеризує як глибока системна «криза освіти» (яка викликана переходом суспільства з індустріального до постіндустріального стану [8]). На цьому фоні результати проведених досліджень в Україні невтішні – провідні дослідники, зокрема, Ж. Аллак, П. Кононенко, В. Пилипенко, В. Полохало, П. Семиволос, С. Ніколаєнко, Б. Чижевський, П. Цегольник, О. Чешкова, А. Ярошенко, В. Громовий, О. Габович, Б. Шпак та багато інших, наголошують на наявності кризового становища національної сфери освіти та зростаючої невідповідності її поточного стану вимогами прискореного інноваційного розвитку.

Розвиток сфери освіти України можна визначити, як нерівномірний (за структурою, у часі та просторі) та регресивний: негативні зрушення переважають позитивні. Позитивні тенденції мають обмежений вплив та спостерігаються переважно у сфері міжнародної освітньої діяльності (обмінів, проектів та програм), де активно діє міжнародна підтримка.

Бібліографічний список

1. Біла книга національної освіти України / [Алексєєнко Т.Ф. та ін. ; за заг. ред. В.Г. Кременя] ; Нац. акад. пед. наук України. – К. : Інформаційні системи, 2010. – 340 с.
2. Мельник Н. Впроваджуємо моніторинг освіти / Н. Мельник // Відкритий урок. – 2006. – № 17-18. – С. 86-89.
3. Панасюк В. Оцінка й оцінна діяльність в освіті та освітніх системах / В. Панасюк // Підручник для директора. – 2008. – № 9. – С. 2-4.
4. Сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. Демографічна та соціальна статистика. Освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Методика вимірювання регіонального людського розвитку / Міністерство економічного розвитку й торгівлі України. Державна служба статистики. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К. : Державна служба статистики, 2012. – 50 с.
6. Рівень освіти населення у відповідних вікових групах. Публікація документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2010/gdn/sdh/dod_06.htm.
7. Іщенко А.Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України : [аналітична записка] / А.Ю. Іщенко ; Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ гуманітарної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1537>.
8. Coombs P.H. The world crisis in education the view from the eighties / P.H. Coombs. – New York : OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1985. – 366 с.

References

1. Aleksieienko, T.F. (2010), *Bila knyha natsionalnoi osvity Ukrainy* [White book of national community of Ukraine], Informatsiini systemy, Kyiv, Ukraine, 340 p.
2. Melnyk, N. (2006), "Introduce the monitoring of education", *Vidkrytyi urok*, no. 17-18, pp. 86-89.
3. Panasiuk, V. (2008), "Estimation and evaluation activity in education and educational systems", *Pidruchnyk dlia dyrektora*, no. 9, pp. 2-4.
4. *Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Statystychna informatsiia. Demohrafichna ta sotsialna statystyka. Osvita* [Web-site of Government service of statistics of Ukraine. Statistical information. Demographic and social statistics. Education], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date September 01, 2016).
5. *Metodyka vymyriuvannia rehionalnoho liudskoho rozvytku / Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. Derzhavna sluzhba statystyky. Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy* (2012), [Methodology of measuring of regional human development / Ministry of economic development and trade of Ukraine. Government service of statistics. An institute of demography and social

researches named after M.V. Ptukha NAS of Ukraine], Derzhavna sluzba statystyky, Kyiv, Ukraine, 50 p.

6. *Riven osvity naselennia u vidpovidnykh vikovykh hrupakh. Publikatsiia dokumentiv Derzhavnoi Sluzhby Statystyky Ukrainy* [A level of formation of population is in the corresponding age-related groups. Publication of documents of Government Service of Statistics of Ukraine], available at: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2010/gdn/sdh/dod_06.htm (access date September 01, 2016).

7. Ishchenko, A.Yu. *Hlobalni tendentsii i problemy rozvytku osvity: naslidky dlia Ukrainy* [The Global tendencies and problems of development of education : consequences for Ukraine], available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/> (access date September 01, 2016).

8. Coombs, P.H. (1985), *The world crisis in education the view from the eighties*, OXFORD UNIVERSITY PRESS, New York, USA, 366 p.

Яровенко Т.С. СТАН ТА РОЗВИТОК СФЕРИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Мета - статистичний аналіз стану сфери освіти України із виявленням тенденцій її розвитку в умовах кризових явищ.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано: аналітико-монографічний метод – при вивченні літературних джерел; статистичний аналіз – виявлення тенденцій розвитку сфери освіти України; абстрактно-логічний метод – для формування висновків та рекомендацій.

Результати. Виявлено, що на тлі тенденції зниження середнього значення індексу регіонального людського розвитку протягом 2004–2014 рр. середнє стандартизоване значення показників блоку «Освіта» стабільно підвищується. Встановлено, що мережа закладів різних типів й рівнів у регіональному розрізі розвивається нерівномірно, створюючи центри концентрації, що не може характеризувати сферу освіти в позиції прогресивного розвитку. Визначено, що за роки незалежності України суттєвих змін зазнала уся система навчальних закладів, спостерігається тотальне зменшення ємності національного ринку освітніх послуг, а освітня сфера змінюється структурно на користь вищих своїх рівнів. Вона зазнає суттєвого впливу реформ, спрямованих на її стабілізацію. Результати проведених досліджень наголошують на наявності кризового становища національної сфери освіти та зростаючої невідповідності її поточного стану вимогами прискореного інноваційного розвитку.

Наукова новизна. Виявлено тенденції розвитку сфери освіти в умовах світових та національних кризових явищ.

Практична значущість. Отримані результати моніторингу забезпечать збалансованість інвестиційної освітньої політики з урахуванням визначальних векторів розвитку сфери освіти в цілому, а також нададуть можливість забезпечити більш повне впровадження «Національної доктрини розвитку освіти» в практичній діяльності суб'єктів освітньої сфери.

Ключові слова: розвиток, сфера освіти, моніторинг, тенденції.

Yarovenko T.S. CURRENT STATE AND DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SPHERE IN UKRAINE

Purpose is the statistical analysis of the state of educational sphere in Ukraine and an outline of trends in its development in conditions of crisis.

Methodology of research. To achieve this goal the article used: monographic analytical method - the study of literature; statistical analysis - to identify trends in the development of education in Ukraine; abstract logical method - to form opinions and recommendations.

Findings. It has been defined that, against the background tendency of downward change in the regional human development index in 2004 – 2014, the average standardized value of the “Education” framework indicators is showing steady increase. Established that the network of educational institutions of diverse types and levels with a breakdown by regions is going through uneven development pattern, creating concentration centers which cannot characterize the actual educational sphere from the standpoint of progressive development. Determined that for years of independence Ukraine has undergone substantial alterations in the system of educational institutions characterized by an overall decrease in the capacity of the national market of educational services while the educational sector is experiencing structural shifts towards its higher levels. It further experiences an additional significant impact from reforms aimed at its stabilization. The findings of the provided research emphasize the existence of the crisis state in the national educational sphere and the increasing non-conformity between its actual state of affairs and the requirements of the accelerated innovative development.

Originality of findings lies with the development and identification of tendencies in the educational sphere in the conditions of national and global crisis conditions.

Practical value. The results of monitoring provide the balance of investment educational policy taking into account the defining vectors of educational sector development as a whole, and will further provide the possibility to realize a much larger implementation of the “National Doctrine for the Development of Education” into the practical activity of educational institutions.

Key words: development, sphere of education, monitoring, tendencies.

Яровенко Т.С. СОСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Цель - статистический анализ состояния сферы образования Украины с выявлением тенденций ее развития в условиях кризисных явлений.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использованы: аналитико-монографический метод - при изучении литературных источников; статистический анализ - выявление тенденций развития сферы образования Украины; абстрактно-логический метод - для формирования выводов и рекомендаций.

Результаты. Виявлено, що на фоні тенденції зниження середнього значення індекса регіонального людського розвитку в теченні 2004–2014 гг. середнє стандартизоване значення показателів блоку

«Образование» стабільно підвищується. Установлено, що сеть заведень різних типів і рівней в регіональному разрезі розвивається нерівномірно, створюючи центри концентрації, що не може характеризувати сферу освіти з позицій прогресивного розвитку. Визначено, що за роки незалежності України вся система навчальних заведень пройшла суттєві зміни, спостерігається тотальне зменшення обсягу національного ринку освітніх послуг, а освітня сфера змінюється структурно в користь вищих рівней. Вона відчуває суттєвий вплив реформ, спрямованих на її стабілізацію. Результати проведених досліджень свідчать про наявність кризового стану національної сфери освіти і зростаючої невідповідності її поточного стану вимогам прискореного інноваційного розвитку.

Навчальна новизна. Виявлено тенденції розвитку сфери освіти в умовах світових і національних кризових явищ.

Практична значимість. Отримані результати моніторингу забезпечать збалансованість інвестиційної освітньої політики з урахуванням визначальних векторів розвитку сфери освіти в цілому, а також надають можливість забезпечити більш повне впровадження «Національної доктрини розвитку освіти» в практичній діяльності суб'єктів освітньої сфери.

Ключові слова: розвиток, сфера освіти, моніторинг, тенденції.

УДК 336.71

Джерелейко С.Д.,
к.е.н, доцент кафедри обліку, аудиту і фінансів,
ПВНЗ «Університет економіки та підприємництва»

НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Створення надійної, ефективної і прибуткової банківської системи, яка б максимально задовольняла вимоги та очікування клієнтів, інвесторів і була б стійкою до криз, є головною метою стратегічного розвитку банківського сектору економіки України.

Банківська система, яка належним чином виконує притаманні їй функції без загрози втрати фінансової стабільності, є найважливішим елементом економічного зростання країни, і, навпаки, розбалансована банківська система дезорганізує економічну систему країни в цілому. Саме це зумовлює значний рівень її державного регулювання, а його неефективність суттєво впливає на стан банківської системи та її потенціал у забезпеченні економічного зростання країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та практики регулювання банківської діяльності зробили: Б. П. Адамик, Т. А. Васильєва, Л. О. Донченко, І. І. Д'яконова, Г. Т. Карчева, С. М. Козьменко, Л. В. Конопатська, О. М. Костюк, С. В. Леонов, Г. Ф. Малашенко, О. В. Панасенко, К. В. Петренко, І. В. Сало, А. О. Сігайов, які пропонують власні підходи до формування науково-методичного забезпечення державного регулювання банківської системи. Проте, віддаючи належне вченим, вважаємо, що їх науковий доробок недостатньо адаптований до теперішніх умов функціонування банківської системи України, а це вимагає подальших досліджень у вказаному напрямку.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності здійснення регулювання банківської діяльності з боку держави для збалансування приватних та публічних інтересів в банківській сфері, а також дослідження сутності, основних завдань, методів, інструментів та функцій державного регулювання банківської діяльності на сучасному етапі розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тенденції розвитку банківської системи України обумовлюють необхідність організації контролю та нагляду за діяльністю комерційних банків. Криза довіри до банківських інститутів внаслідок їх нездатності виконувати узяті на себе зобов'язання викликає дезорганізацію грошової сфери і зростання соціальної напруженості. Стійкість окремої банківської установи прямо впливає на рівень стабільності банківської системи в цілому.

У процесі еволюції будь-якої банківської системи можна прослідкувати вплив двох різноспрямованих тенденцій: прагнення до найбільшої ефективності з боку учасників системи (в особі власників комерційних банків) та прагнення до найбільшої стабільності з боку суспільства у цілому (в особі держави).

Розуміння сутності банку з юридичної точки зору полягає в спеціальному переліку операцій, що відносяться до банківської діяльності та закріплених законодавством кожної країни. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»: «банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до

Державного реєстру банків» [16]. У цьому сенсі життєвий цикл банку регулюється центральним банком, починаючи з процедури його створення до процедури реорганізації або ліквідації банку. Ключовими ознаками сутності комерційного банку з економічної точки зору є його націленість на отримання прибутку в результаті виконання банківських функцій (загального вираження напрямів проведення операцій банку) і заборони на виконання інших небанківських функцій (виробництво, торгівля, страхування тощо).

Долан Е. Дж. звертає увагу на теоретичне джерело основної спеціальної проблеми діяльності комерційного банку – проблеми співвідношення прибутковості і ліквідності [6, с. 167].

Банківська дилема «ліквідність-прибутковість» полягає в наступному:

– банк може бути абсолютно надійним, якщо просто зберігає всі залучені ним кошти у вигляді високоліквідних активів (каса і кореспондентські рахунки), але при цьому виникає практично повна відсутність прибутку як для банку, так і для його клієнтів. Банк стає просто надійним сховищем грошей;

– банк може задіяти всі доступні йому ресурси (пасиви) для проведення активних операцій (кредитування та інвестування). Подібні дії можуть принести значні прибутки даного банку, але він стає неліквідним, тому що буде надзвичайно важко ліквідувати активи (погасити кредити або продати інвестиції), щоб отримати грошові кошти, якщо вкладники вимагатимуть повернути суми грошей зі своїх рахунків. Таким чином, без центрального банку, готового забезпечити купівлю цінних паперів у комерційних банків або рефінансування їх кредитів (для підтримування необхідної ліквідності як банківської системи в цілому, так і окремого комерційного банку в кризових умовах) теорія банківської справи є не повною і практично не застосовною в рамках повного економічного циклу.

Отже, сучасний комерційний банк є підприємством особливого типу, тому що сутність його діяльності визначається як типовими уявленнями про відокремлене підприємство (засноване зазвичай на приватній власності), так і ступенем державного регулювання банківської діяльності. Таким чином, регулювання діяльності комерційних банків є об'єктивною необхідністю існуючої моделі банківської системи в умовах ринкової економіки [12].

Дослідження економічної сутності банківського регулювання доцільно розпочати з розгляду дефініцій «регулювання» і «державне регулювання».

Термін «регулювання» походить від латинського слова *regulo* – улаштовую, упорядковую; *regula* – норма, правило. В українському словнику дієслово «регулювати» означає: «1) впорядковувати щонебудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі; 2) домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму; 3) зменшувати або збільшувати швидкість, величину і т. ін., досягати потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь» [4, с. 653].

Під державним регулюванням розуміють об'єктивний процес, підставою якого є окреслення меж, що здійснюється за допомогою спеціальних методів та відповідних їм інструментів, які перебувають у розпорядженні державних органів влади та застосовуються з метою досягнення бажаного економічного і соціального ефекту [7].

З іншої точки зору, державне регулювання – це регулювання, що здійснюється відповідними державними інститутами, до яких належать: ВРУ, КМУ, НБУ та інші органи державної влади.

В науці державного управління державне регулювання визначається як економічний метод державного управління, який є системою типових заходів законодавчого і контрольного характеру, що здійснюються відповідними державними органами та громадськими організаціями з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до постійно змінюваних умов [11, с. 47].

У правовій науці державне регулювання – це здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві [13, с. 118].

В «Енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера» Р. С. Дяківа поняття «державне регулювання» визначено як «форма цілеспрямованої політики та реальних дій держави щодо визначення політичних, правових та фінансово-економічних важелів забезпечення розвитку підприємництва та підтримки суб'єктів і об'єктів підприємницької діяльності за допомогою здійснення системи заходів, які регламентують діяльність господарюючих суб'єктів шляхом адміністративних чинників (законів, постанов, інших нормативних актів), кредитно-фінансових важелів, організаційно-методичних, податкових механізмів тощо» [8].

Поняття «державне регулювання банківської діяльності» теж має різні дефініції.

Так, О. П. Орлюк розглядає державне регулювання банківської діяльності як одну із «форм державного управління, що становить собою систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також попереджає дестабілізуючі процеси у банківському секторі» [14, с. 151].

О. С. Любунь визначає державне регулювання банківське регулювання як систему заходів, за допомогою яких центральний банк забезпечує стабільне, безпечне функціонування банків та запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі [10, с. 208].

В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Корнева твердять, що під державним регулюванням банківської діяльності розуміється «відповідна правова база, тобто закони, що регламентують діяльність банків, а також ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Положення базуються на чинному законодавстві, конкретизують та роз'яснюють основні пункти законів та визначають межі поведінки банків, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи» [2, с. 47-48]. Як бачимо, наведене визначення обмежує державне регулювання розробкою нормативних актів, інструкцій та директив. Окрім того, автори зводять регулювання до правової бази, а не до системи заходів та інструментів впливу.

Вітчизняне законодавство не містить визначення поняття державного регулювання діяльності банків, хоча в ст. 61 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679-XIV визначається, що він безпосередньо або через створений орган банківського нагляду здійснює державне регулювання діяльності банків. В ст. 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-III визначаються форми державного регулювання діяльності банків. І в нормативних актах НБУ, прийнятих для реалізації його функцій, теж застосовуються термін «регулювання діяльності банків».

Схожим законодавчим визначенням, на перший погляд, є поняття банківського регулювання, що міститься в ст. 1 Закону України «Про Національний банк України», як однієї із функцій НБУ, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства [17]. Законодавець у цій дефініції акцентує увагу на нормотворчій та контролній функціях державного регулятора.

Таким чином, державне регулювання банківської діяльності – це система заходів, за допомогою яких держава через Національний банк або інший наглядовий орган забезпечує стабільне й безпечне функціонування банківської системи, запобігає дестабілізаційним тенденціям у банківському секторі. Тобто банківське регулювання – це розроблена уповноваженими установами система конкретних правил і норм, які відповідно до законодавства визначають структуру і способи здійснення банківської діяльності формування рамок поведінки банків) [1].

Враховуючи існуючі проблеми щодо регулювання банківської діяльності сучасні процеси регулювання доцільно розглядати на чотирьох рівнях: міжнародному, державному, рівні регулювання центральним банком та на рівні саморегулювання окремої банківської установи.

Сучасну банківську діяльність міжнародного рівня регулюють відповідно до «Основних принципів банківського нагляду», які зініціював Базельський комітет у квітні 1997 р. До основних 25 принципів належать наступні: передумови ефективного банківського нагляду (Принцип 1); ліцензування і правовий контроль за капіталом та інвестиціями банків (Принципи 2–5); пруденційні правила та вимоги (Принцип 6–16); організація внутрішнього банківського контролю (Принципи 17–18); форми та методи поточного банківського нагляду (Принципи 19–21); вимоги до інформації (Принцип 22); офіційні повноваження наглядових органів (Принцип 23); консолідованість банківського нагляду (Принципи 24, 25) [15].

Слід звернути увагу на те, що принципи банківського нагляду не є виокремленими у вітчизняному банківському законодавстві, оскільки Україна теж дотримується концептуальних основ наднаціонального наглядового органу. Відповідно до оцінки місії Світового банку та Міжнародного світового фонду, в Україні дотримуються повністю або значною мірою більшості Базельських принципів ефективного банківського нагляду [3; 5; 15].

Таким чином, державне регулювання банківської діяльності – це об'єктивний процес, основою якого є вплив держави на економічний розвиток банківської діяльності через застосування адміністративно-правових методів та інструментів, що реалізують через нормативно-правову базу.

Об'єктом державного банківського регулювання у світовій практиці є безпосередня діяльність банківських структур, суб'єктами – банки, що здійснюють свою діяльність на території певної країни.

Ефективне державне регулювання ринку банківських послуг передбачає чітке визначення мети, завдань, а також методів їх вирішення.

Метою державного регулювання банківської діяльності є підтримка стійкості національної банківської системи, запобігання банкрутству окремих банків, підтримка конкуренції в банківській сфері, задоволення потреб суспільства та клієнтів банків у отриманні якісних банківських послуг. Звідси, основний вплив держави як регулятора макроекономічних процесів на банківську систему здійснюється через центральний банк, який виступає головним органом державного регулювання макроекономічних процесів за допомогою грошово-кредитних методів. Проте для забезпечення стабільності роботи банків і збереження довіри до банківської системи держави необхідні не лише своєчасні та ефективні дії основного регулятора, але й виважена та скоординована діяльність різних гілок влади, в першу чергу виконавчої.

З огляду на це, головною метою державного регулювання банківської діяльності щодо забезпечення ефективного функціонування банківської системи повинно бути вирішення наступних завдань:

– захист інтересів вкладників, котрі розміщують свої кошти в банках, від неефективного управління банками та від шахрайства. Інтереси вкладників потребують захисту, тому що в усіх країнах рівень інформованості вкладників про фінансовий стан банків вельми недостатній і вони не мають можливості самостійно оцінити, який ризик беруть на себе, розміщуючи свої кошти в тому чи іншому банку;

– створення конкурентного середовища в банківському секторі, адже саме це середовище є найсприятливішим для клієнтів банків. Завдяки банківській конкуренції знижуються процентні ставки за позичками, підвищуються процентні ставки за депозитами, розширюється спектр банківських послуг, запроваджуються новітні банківські технології тощо;

– забезпечення відкритості політики й діяльності банківського сектору в цілому і кожного банку зокрема. Підвищення відкритості ґрунтується на вдосконаленні системи обліку і звітності в банках і наближенні їх до вимог, що випливають із досвіду міжнародної банківської практики;

– підтримання необхідного рівня стандартизації і професіоналізму в банківському секторі, забезпечення ефективної діяльності банків і запровадження технологічних нововведень в інтересах споживачів банківських послуг [9].

До методів регулювання банківської сфери можна віднести прямиий або безпосередній у вигляді заборони на здійснення певних дій, застосування фінансової чи навіть кримінальної відповідальності за правопорушення, тобто використання заборон, дозволів, примусів та сприятливих заходів, а також непрямий вплив держави, що полягає у створенні умов для економічної зацікавленості суб'єктів ринку в розвитку певних його елементів. Банківське регулювання повинно сприяти забезпеченню стабільності роботи і зміцненню фінансової стійкості банків, орієнтації діяльності банків у сфері кредитування і виконання пріоритетних завдань розвитку економіки та підвищення добробуту суспільства, належної організації грошового обігу в економіці, а також створення системи гарантій захисту інтересів вкладників.

На нашу думку, щоб найповніше розкрити сутність державного регулювання банківської діяльності необхідно виокремити функції, які ним виконуються. З огляду на це, виділимо наступні функції державного регулювання у банківській сфері:

– організаційна – означає, що для досягнення економічної стабільності необхідно створити ряд певних правил, якими банківські інститути будуть керуватися, реалізуючи свою політику. Будь-яка людська діяльність вимагає певної організації для того, щоб її дії були узгоджені і в кінцевому підсумку забезпечили загальне процвітання;

– захисна – впливає з організаційної і означає, що правила, які встановлюються у банківській діяльності, повинні забезпечувати захист вкладників;

– стабілізаційна – пов'язана насамперед з тією значною роллю, яку банки відіграють у сучасній економіці. Це насамперед використання різноманітних запобіжних заходів щодо усунення дестабілізаційних елементів у діяльності банківських установ;

– координаційна – функція, що забезпечує узгодження дій у просторі і часі між відповідними службами, відділами, департаментами НБУ, що здійснюють регулювання діяльності банків, банківською системою в цілому та зовнішнім середовищем для найбільш швидшого та ефективного досягнення стабільності банківської системи;

– аналітична – передбачає збір інформації, аналіз та оцінку результатів діяльності банківських установ і макроекономічних показників країни, які мають безпосередній вплив на банківський сектор. Це дає можливість вчасно реагувати на дестабілізуючі фактори розвитку банківської системи та вживати відповідних запобіжних заходів. При виконанні цієї функції використовуються загальнонаукові, економіко-математичні та економіко-логічні методи для отримання дійсної оцінки стану діяльності банків та всієї банківської системи; виявлення факторів, що впливають на її діяльність, причин, що гальмують її піднесення; розробка основних напрямів і тенденцій подальшого розвитку банківської системи та визначення можливості покращення стану банків;

– методологічна – полягає у розробленні системи понять, методів, принципів, норм, методик, способів і засобів організації діяльності, необхідних при здійсненні банківського регулювання;

– інформаційна – передбачає отримання та надання офіційних відомостей про стан банківської системи для потреб внутрішнього та зовнішнього користування.

Під час втілення державної політики на ринку банківських послуг важливо дотримуватися таких принципів: реалізація правил чесної конкуренції; забезпечення фінансової стабільності; підвищення рівня забезпечення потреб населення; підтримка розвитку конкурентоспроможності економіки. Пруденційний нагляд на макроекономічному рівні сприяє розвитку конкуренції, яка доповнює систему банківського регулювання. Відносини між державою та банківською системою повинні базуватися на принципі стратегічного партнерства, тобто на взаємній зацікавленості держави в ефективному банківському бізнесі, який забезпечує економічне зростання, а бізнесу – в ефективній державі, яка

створює сприятливі умови для розвитку національної економіки та вітчизняного бізнесу, а також забезпечує захист їхніх інтересів. Тому вплив держави на розвиток банківської системи повинен здійснюватися шляхом формування законодавчих, судово-правових, регулятивних і організаційних умов, які будуть забезпечувати розвиток надійної високотехнологічної банківської системи та її перетворення в реальний чинник підтримки стійкого економічного зростання.

Характер впливу НБУ на банки та інші фінансово-кредитні установи відображають адміністративні та індикативні форми банківського регулювання. Згідно статті 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність» державне регулювання діяльності банків здійснюється у таких формах:

1) адміністративне регулювання: реєстрація банків і ліцензування їх діяльності; встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляд за діяльністю банків; надання рекомендацій щодо діяльності банків. В основу адміністративного регулювання покладено використання засобів впливу переважно організаційно-владного характеру. За допомогою адміністративного регулювання забезпечується нормальне функціонування банківської системи України. Форми адміністративного регулювання утворюють цілісну підсистему й охоплюють повний управлінський цикл;

2) індикативне регулювання: встановлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків; кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції; операцій з цінними паперами на відкритому ринку; імпорту та експорту капіталу. Індикативне регулювання передбачає використання комплексу змінних індикаторів фінансової сфери, що дають можливість НБУ за допомогою інструментів (засобів і методів) грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу і кредитування економіки з метою забезпечення цілей діяльності НБУ [16].

Таким чином, система регулювання банківської діяльності в Україні є сукупністю окремих елементів (Національного банку України та банків другого рівня банківської системи), що характеризується відповідними формами прояву, має мету, функції, а також окреслене коло завдань, що обумовлюють її функціонування в правовому полі України.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, необхідність вивчення та розробки дієвого інструментарію банківського регулювання визначається тенденціями, що формуються в сучасних економічних системах та кризовими явищами останніх років. Державне регулювання банківської діяльності - це застосування державою системи заходів та інструментів впливу на банківську сферу для досягнення важливих суспільних цілей. Об'єктивна необхідність активізації ролі держави у регулюванні банківської сфери вимагає нових підходів до розробки та застосування державними органами заходів та інструментів впливу на банківську діяльність з метою забезпечення стабільності банківської системи і зростання вітчизняної економіки.

Бібліографічний список

1. Банківське регулювання і нагляд: методологія та практика : [монографія] / [За ред. В.В. Коваленко]. – Одеса : Видавництво «Атлант», 2013. – 492 с.
2. Банківський нагляд : [навч. посібник] / [Мищенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренєва О.Г.]. – К. : Знання, 2004. – 406 с.
3. Банківський нагляд : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Грушко В.І., Лаптев С.М., Любонь О.С., Раєвський К.Є.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 264 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
5. Гудзь Т.П. Банківський нагляд : [навч. посіб.] / Т.П. Гудзь. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2007. – 266 с.
6. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / [Долан Э.Дж. и др. ; [пер. с англ. В. Лукашевича и др.; Под общ. ред. В. Лукашевича]. – М. : Туран, 1996. – 448 с.
7. Д'яконова І.І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України : [монографія] / І.І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2007. – 400 с.
8. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / [За ред. Р. Дяківа]. – К. : Міжнар. екон. фундація, 2000. – 704 с.
9. Любонь О.С. Банківський нагляд : [підручник] / О.С. Любонь, К.Є. Раєвський ; Мін-во освіти і науки України. – [2-ге вид., перероб.]. – К. : ЦНЛ, 2005. – 416 с.
10. Любонь О.С. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності / О.С. Любонь, В.С. Любонь, І.В. Іванець. – К. : ЦНЛ, 2004. – 351 с.
11. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління / В.Я. Малиновський. – К. : Атіка, 2005. – 240 с.
12. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф.С. Мишкін ; [пер. з англ.; ред. пер. П.С. Панчишин]. – К. : Основи, 1998. – 963 с.

13. Нагребельний В.П. Державне регулювання / В.П. Нагребельний, М.В. Оніщук // Юридична енциклопедія : в 6 т. – Т. 2 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; ред. Ю.С. Шемшученко. – К. : Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1999. – С. 118-119.
14. Орлюк О.П. Банківське право : [навч. пос.] / О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
15. Основні принципи ефективного банківського нагляду / Базельський комітет з питань банківського нагляду. Банк міжнародних розрахунків. – Базель. – Жовтень 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//www.bis.org](http://www.bis.org).
16. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_BBD.pdf.
17. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page>.

References

1. Kovalenko, V.V. (2013), *Bankivske rehulivannia i nahliad: metodolohiia ta praktyka* [Banking regulation and supervision: methodology and practice], monograph, Vydavnytstvo "Atlant", Odessa, Ukraine, 492 p.
2. Mishchenko, V.I., Yatseniuk, A.P., Kovalenko, V.V. and Koreniev, O.H. (2004), *Bankivskiy nahliad* [Banking supervision], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, 406 p.
3. Hrushko, V.I., Laptiev, S.M., Liubon, O.S. and Raievskiy, K.Ye. (2004), *Bankivskiy nahliad* [Banking supervision], tutorial, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 264 p.
4. Busel, V.T. (2005), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dop.)* [Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language], VTF "Perun", Irpin, Kyiv, Ukraine, 1728 p.
5. Hudz, T.P. (2007), *Bankivskiy nahliad* [Banking supervision], tutorial, Natsionalnyi bank Ukrainy, Tsentr naukovykh doslidzen, Kyiv, Ukraine, 266 p.
6. Dolan, E.Dzh. et al. (1996), *Dengi, bankovskoe delo I denezhno-kreditnaia politika* [Money, banking and monetary policy], Translated by V. Lukashovich, Turan, Moscow, Russia, 448 p.
7. Diakonova, I.I. (2007), *Teoretyko-metodolohichni osnovy funktsionuvannia bankivskoi systemy Ukrainy* [Theoretical and methodological foundations of the banking system of Ukraine], monograph, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, 400 p.
8. Diakiv, R. (2000), *Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera* [Encyclopedia of businessman, economist, manager], Mizhnar. ekon. fundatsiia, Kyiv, Ukraine, 704 p.
9. Liubun, O.S. and Raievskiy, K.Ye. (2005), *Bankivskiy nahliad* [Banking supervision], textbook, TsNL, Kyiv, Ukraine, 416 p.
10. Liubun, O.S., Liubun, V.S. and Ivanets, I.V. (2004), *Natsionalnyi bank Ukrainy: osnovni funktsii, hroshovo-kredytna polityka, rehulivannia bankivskoi diialnosti* [National Bank of Ukraine: basic functions, monetary policy, banking regulation], TsNL, Kyiv, Ukraine, 351 p.
11. Malynovskiy, V.Ya. (2005), *Slovnyk terminiv i poniat z derzhavnoho upravlinnia* [Dictionary of terms and concepts of public administration], Atika, Kyiv, Ukraine, 240 p.
12. Myshkin, F.S. (1998), *Ekonomika hroshei, bankivskoi spravy i finansovykh rynkiv* [Economics of money, banking and financial markets], Translated by P.S. Panchyshyn, Osnovy, Kyiv, Ukraine, 963 p.
13. Nahrebelnyi, V.P., Onishchuk, M.V. (1999), "State regulation", *Yurydychna entsyklopediia : v 6 t.* [Legal encyclopedia : in 6 Vol.], Ukr. entsyklopediia im. M.P. Bazhana, Kyiv, Ukraine, Vol. 2, pp. 118-119.
14. Orliuk, O.P. (2004), *Bankivske pravo* [Banking law], tutorial, Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine, 376 p.
15. *Osnovni pryntsypy efektyvnoho bankivskoho nahliadu* (2006), [The core principles for effective banking supervision], Basel Committee on banking supervision. The Bank for international settlements, available at: <http://www.bis.org>. (access date September 05, 2016).
16. Verkhovna rada Ukrainy (2000), *Pro banky i bankivsku diialnist* [About Bank and banking activities], Zakon Ukrainy dated 07.12.2000 no. 2121-III, available at: http://www.bank.gov.ua/B_zakon/law_BBD.pdf. (access date September 10, 2016).
17. Verkhovna rada Ukrainy (2000), *Pro Natsionalnyi bank Ukrainy* [About national Bank of Ukraine], Zakon Ukrainy dated 20.05.1999 no. 679-XIV, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page>. (access date September 10, 2016).

Джерелейко С.Д. НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета – обґрунтування необхідності здійснення регулювання банківської діяльності з боку держави для збалансування приватних та публічних інтересів в банківській сфері, а також дослідження сутності, основних завдань, методів, інструментів та функцій державного регулювання банківської діяльності на сучасному етапі розвитку економіки України.

Методика дослідження. Методологічною основою проведеного дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, положення сучасної економічної теорії, дослідно-пошукова література, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблем державного регулювання банківської діяльності.

Для реалізації поставлених завдань використано такі основні методи: системний (для визначення сутності поняття «державне регулювання банківської діяльності»), наукової абстракції (для здійснення теоретичних узагальнень; дослідження чинників, які впливають на державне регулювання розвитку вітчизняної банківської сфери), аналізу та синтезу (для розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання банківської діяльності).

Результати. У статті обґрунтовано необхідність здійснення регулювання банківської діяльності з боку держави для збалансування приватних та публічних інтересів в банківській сфері. Досліджено сутність та основні завдання державного регулювання банківської діяльності. Доведено, що система регулювання банківської діяльності в Україні є сукупністю окремих елементів, що характеризується відповідними формами прояву, має мету, функції, а також окреслене коло завдань, що обумовлюють її функціонування в правовому полі України.

Наукова новизна. Набули подальшого розвитку науково-практичні рекомендації щодо необхідності державного регулювання банківської діяльності, які, на відміну від існуючих, сприятимуть удосконаленню управління в банківському секторі.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем та розробки нових підходів до удосконалення управління банківською системою України.

Ключові слова: банк, банківська діяльність, банківське регулювання, державне регулювання банківської діяльності, інструменти регулювання банківської діяльності.

Dzhereleyko S.D. NEED FOR STATE REGULATION OF BANKING

Purpose – to rationale for the implementation of banking regulation from the state to balance private and public interests in banking and research essence, the main objectives, methods, tools and functions of banking regulation at the present stage of development of Ukraine.

Methodology of research. The methodological basis of the study is general scientific and special methods of learning, the provision of modern economic theory, experimental literature search, scientific works of domestic and foreign scholars on issues of state regulation of banking.

To realize the objectives, the following basic methods: system (to determine the nature of the concept of "state regulation of banking") of abstraction (to make theoretical generalizations, the study of factors that affect the state regulation of the domestic banking sector), analysis and synthesis (for develop recommendations to improve the effectiveness of state regulation of banking).

Findings. The article substantiates the need for banking regulation by the state to balance private and public interests in banking. The essence and main tasks of state regulation of banking. It is proved that the system of banking regulation in Ukraine is a set of individual elements, characterized by respective manifestations, has a purpose, functions, and defined set of tasks that contribute to its operation in the legal field of Ukraine.

Originality. Were further developed scientific and practical recommendations on the need for state regulation of banking, which, unlike the existing ones, will help to improve governance in the banking sector.

Practical value. The results of research is the basis for solving practical problems and develop new approaches to improve the management of the banking system of Ukraine.

Key words: bank, banking, banking regulation, state regulation of banking, banking regulation instruments.

Джерелейко С.Д. НЕОБХОДИМОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Цель – обоснование необходимости осуществления регулирования банковской деятельности со стороны государства для сбалансирования частных и публичных интересов в банковской сфере, а также исследование сущности, основных задач, методов, инструментов и функций государственного регулирования банковской деятельности на современном этапе развития экономики Украины.

Методика исследования. Методологической основой проведенного исследования являются общенаучные и специальные методы познания, положения современной экономической теории, опытно-поисковая литература, научные труды отечественных и зарубежных ученых по проблемам государственного регулирования банковской деятельности.

Для реализации поставленных задач использованы следующие основные методы: системный (для определения сущности понятия «государственное регулирование банковской деятельности»), научной абстракции (для осуществления теоретических обобщений; исследования факторов, влияющих на государственное регулирование развития отечественной банковской сферы), анализа и синтеза (для разработки рекомендаций по повышению эффективности государственного регулирования банковской деятельности).

Результаты. В статье обоснована необходимость регулирования банковской деятельности со стороны государства для сбалансирования частных и публичных интересов в банковской сфере. Исследованы сущность и основные задачи государственного регулирования банковской деятельности. Доказано, что система регулирования банковской деятельности в Украине является совокупностью отдельных элементов, что характеризуется соответствующими формами проявления, имеет цель, функции, а также очерчен круг задач, которые обуславливают ее функционирование в правовом поле Украины.

Научная новизна. Получили дальнейшее развитие научно-практические рекомендации относительно необходимости государственного регулирования банковской деятельности, которые, в отличие от существующих, будут способствовать совершенствованию управления в банковском секторе.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем и разработки новых подходов к совершенствованию управления банковской системой Украины.

Ключевые слова: банк, банковская деятельность, банковское регулирование, государственное регулирование банковской деятельности, инструменты регулирования банковской деятельности.

УДК 658.15

Колесніков А.П.,
*к.е.н., доцент кафедри фінансово-економічної
безпеки та інтелектуальної власності
Тернопільський національний економічний університет*

АНТИРЕЙДЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Розвиток економічних процесів в публічному секторі економіки супроводжується частковим перерозподілом економічно привабливого майна та бізнесу від менш до більш ефективних менеджерів. Це є виявом економічної конкурентної боротьби, що проявляється у дружньому поглинанні, придбанні та інших формах. Іншим способом реалізації даних процесів є недружнє поглинання, або рейдерство. Дана проблема актуалізувалась в період нової хвилі перерозподілу власності. Особливо загострюється ця проблема з огляду на успішність рейдерських атак. За даними Антирейдерського союзу підприємців України у 2015 році близько 90% рейдерських атак були успішними [5].

В умовах високої залежності економіки України від зовнішніх фінансових запозичень проблема рейдерства на мікрорівні суттєво віддзеркалюється і на макрорівні. Неможливість вести стабільний бізнес в ефективно діючому правовому полі і відсутність відчуття захищеності бізнесу відштовхує іноземних інвесторів в індивідуальному і глобальному масштабі, що є загрозою економічній безпеці України загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми протидії рейдерству займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Б. М. Андрушків, З. С. Варналій, С. О. Бурбело [2], В. Н. Безчасний, О. В. Тарасова, О. А. Сороківська, О. І. Вівчар, К. Ю. Сидоренко та інші. Однак, ця проблема захисту бізнесу від неправомірних захоплень потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Дослідити специфіку динамічно змінюваних загроз рейдерства і умов їх реалізації; окреслити масштаби рейдерства в Україні; охарактеризувати методики рейдерства; визначити методи реалізації стратегії антирейдерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою ознакою нормального розвитку і привабливості економіки будь-якої країни є захищеність бізнесу. Порушення такої захищеності проявляється в рейдерстві, що характеризується переважно напівкримінальним характером в Україні. Цей спосіб часто супроводжується брутальним силовим захопленням.

Боротьба з рейдерством перш за все передбачає розуміння глибинності проблеми та динаміки механізмів його здійснення. На жаль, офіційні урядові сайти не публікують жодної зведеної статистики щодо рейдерських захоплень, тому дослідникам доводиться використовувати результати часткових досліджень. Одним з таких є Антирейдерський союз підприємців України, на сайті якого представлено окремі показники глибинності проблеми рейдерства в Україні:

- в Україні функціонує близько 50 фахово підготовлених рейдерських груп;
- приблизна кількість успішних захоплень складає 3000 на рік;
- успішність рейдерських атак складає близько 90% [5];
- щорічний обсяг поглинань становить майже 7 млрд дол. США [4];
- середньостатистична норма прибутку рейдера в Україні, за експертними оцінками, становить близько 100 %;
- українське рейдерство має відчутну кримінальну складову: протиправні дії чиняться із залученням збройних формувань, а подекуди – навіть співробітників правоохоронної системи тощо [3, с. 45].

Українська економіка характеризується переважно «сірим» і «чорним» рейдерством.

Основними юридичними інструментами недружнього поглинання є: ухвали судів про застосування заходів із забезпечення позовів, якими для сторони корпоративного конфлікту або іншої особи можуть застосовуватися заборони на відчуження активів і корпоративних прав, арешти банківських рахунків і рахунків у цінних паперах; судові позови, подані з метою витребувати за допомогою суду певну інформацію від товариства, його учасників, реєстратора чи інших осіб; судові рішення про визнання недійсними рішень загальних зборів та інших органів управління товариства, їх установчих документів; судові рішення, спрямовані на легітимацію тих або інших рішень органів управління товариства або органів державної влади. Часто такі судові ухвали виносяться в результаті штучних організованих процесів, в яких обидві сторони, а також треті особи представляють інтереси агресора [8].

Узагальнюючи дослідження [6; 7; 8], виокремимо умови, що сприяють підвищенню уваги рейдерів і, відповідно, загрози захоплення.

Успішність бізнесу. Без цієї умови підстави для рейдерського захоплення фактично відсутні. Винятком може бути захоплення з метою заволодіння землею.

Недостатній контроль над пакетом акцій. Публічність акціонерних товариств дає можливість фізичним особам чи підставним компаніям скуповувати значну кількість акцій. При цьому навіть при володінні контрольним пакетом акцій менеджментом компанії рейдери отримують право впливу на прийняття стратегічно важливих рішень і, відповідно, значного тиску на керівництво.

Жорсткість конкурентної боротьби. В умовах «білого» і «сірого» рейдерства інколи компаніям вигідніше поглинути конкурента, ніж домовлятися з ним про умови ведення бізнесу. Така стратегія характерна у більшості для середніх і великих компаній. Це дозволяє не тільки зекономити на елементах конкурентної боротьби, але і розширити сегмент ринку продажу чи надання послуг.

Продуктивні активи. Окремою метою рейдерських атак є заволодіння активами підприємства, зокрема продуктивним обладнанням. Прояви такого виду нападів часто спостерігаємо на сході України, коли в умовах військових дій велика кількість обладнання з недавно діючих підприємств вивозиться за межі держави.

Корпоративні конфлікти між учасниками товариства можуть призвести до бажання одного з них отримати повний контроль над бізнесом чи власністю і вчинення законних чи незаконних дій щодо його отримання.

Неконтрольована кредиторська заборгованість. Альтернативним, окрім скупки акцій, методом отримання контролю над підприємством є скупка його боргів у різних кредиторів. В такому випадку одночасна вимога повернення боргів з різних напрямків призведе до фактичної зупинки роботи компанії і її продажу за суттєво нижчу ціну.

Враховуючи зазначені ризики, рейдери можуть реалізовувати доволі широкий діапазон дій:

- банкрутство. В умовах розвитку законодавства про банкрутство рейдери знаходять все нові методи дій;

- скупка акцій. Про цей метод йшлося раніше;

- силове захоплення. Найжорсткіший метод «чорного» рейдерства. В країнах з дієвою правовою системою втрачає свою популярність, однак в інших країнах є одним з основних;

- шахрайство. Сюди входять різні методи підробки документів та проведення фіктивних зборів акціонерів (незначної їх частки) для прийняття згубних для компанії рішень;

- адміністративний вплив. Здійснюється через співпрацю рейдерів з корумпованими держслужбовцями;

- грінмейл (грінмейлінг). Це психологічний спосіб діяльності, що починає набирати оборотів як самостійний бізнес. Його суть полягає в тому, щоб, скупивши значну кількість акцій компанії, створити загрозу рейдерського захоплення, і в цих умовах продати акції цій же компанії за значно завищеною ціною.

Часто дії рейдерів будуються не тільки через використання сірих чи чорних схем, але і через пошуки помилок в організації бізнесу: невірне оформлення документів, невчасність виплати дивідендів, чорна бухгалтерія тощо.

Базовим елементом запобігання рейдерству є захист стратегічної інформації підприємства (прибутковість, основні акціонери, організація системи безпеки тощо). Якщо більшість інформації про фінансовий стан публічних акціонерних товариств є у відкритому доступі, то інформація про систему безпеки підприємства (в тому числі кібербезпеки), майно, внутрішню фінансову політику потребує особливої уваги. Основні інформаційні складові захисту від рейдерства суб'єктів підприємницької діяльності представлено на рис. 1.

Висока динамічність механізму рейдерських захоплень унеможлиблює розроблення єдиної стратегії антирейдерства, однак спільність низки рис діяльності рейдерів дозволяють сформулювати основні підходи для захисту власного бізнесу:

1. Найбільш захищеним є підприємство, на якому працюють достатньо фахові спеціалісти в напрямках, що стосуються його безпеки.

2. Важливим є чітке розуміння правового захисту форм власності, характерних для конкретного виду бізнесу, особливостей оформлення всієї основної документації, та розуміння «проблемних» місць, які можуть використати рейдери.

3. Необхідною є безперервна перевірка усіх складових корпоративної безпеки. Бажаною є постійна співпраця з перевіреними юристами, що будуть відслідковувати якість оформлення документів і чіткість формулювання договорів.

4. Якісно продумати стратегію кредитної політики компанії, щоб у випадку посягання на власність компанії банк також був зацікавлений у захисті бізнесу жертви.

5. Постійний моніторинг стану розрахункових рахунків.

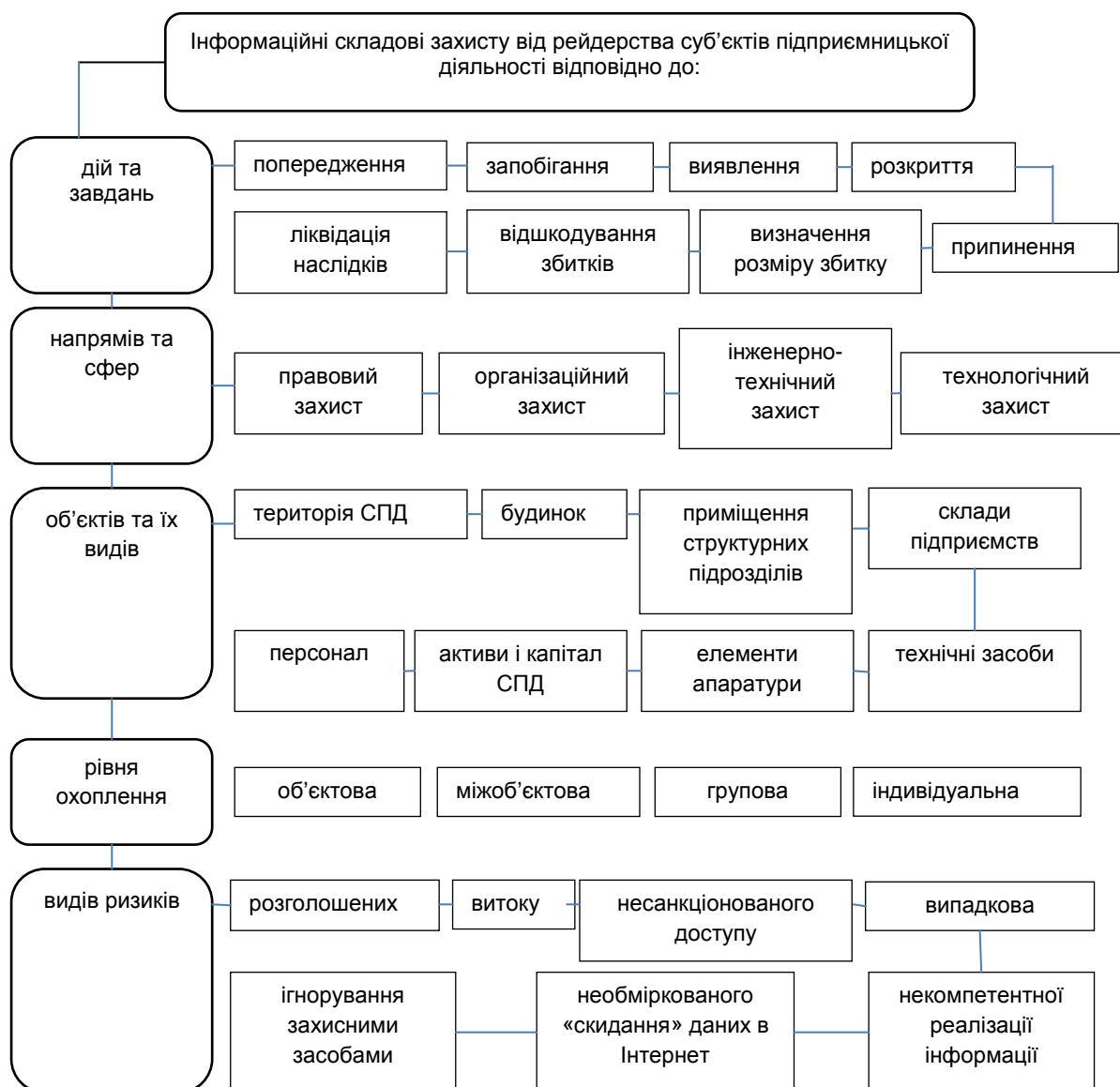

Рис. 1. Інформаційні складові захисту від рейдерства суб'єктів підприємницької діяльності

Джерело: [1, с. 55]

Даний перелік стосується переважно білого та сірого рейдерства. Продовження буде стосуватися його поєднання з елементами «чорного» рейдерства.

6. Великим компаніям доцільно мати власну службу безпеки при тісній співпраці з територіальними охоронними структурами та правоохоронними органами шляхом укладання відповідних контрактів.

7. Оригінали установчих документів краще зберігати в банківських скриньках чи інших захищених місцях поза межами головного офісу.

8. У випадку виявлення активних загроз чи початку самої рейдерської атаки потрібно здійснювати максимум публічного оповіщення усіма можливими засобами.

Також фахівці стверджують, що найефективнішим від захоплення підприємства рейдерами є захист превентивного характеру (максимальне підвищення вартості підприємства, перевід інтересу потенційного рейдера на цивілізований механізм, реструктуризація бізнесу) [7, с. 171]. Це дозволить суттєво збільшити шанси відстояти свій бізнес правовим шляхом.

Висновки та подальші дослідження. Дослідження можливостей боротьби з рейдерством в Україні дозволяє зробити наступні висновки: необхідно розвивати антирейдерське законодавство в напрямку накладання кримінальної відповідальності за рейдерські атаки, підвищувати публічність проблеми рейдерства на усіх рівнях, сприяти створенню цілісної системи антирейдерства.

Бібліографічний список

1. Бесчастный В.Н. Экономическая безопасность : учеб. / В.Н. Бесчастный, В.И. Лазаренко ; под общ. ред. В. И. Лазаренко. – Донецк : Каштан, 2010. – 1038 с.
2. Бурбело С. О. Інформаційне забезпечення протидії рейдерству / С.О. Бурбело // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 215. – С. 28-31.
3. Вівчар О.І. Перманентна генерація розвитку рейдерства в контексті деструктивних економічних явищ / О.І. Вівчар // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Випуск III (55). – Чернівці, 2014 – С. 44–47.
4. Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/print/96240.html>.
5. Офіційний сайт Антирейдерського союзу підприємців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antiraiderskyi.org.ua/articles/kak-zashchitit-svoe-imushchestvo-i-biznes-ot-reyderskogo-zakhvata/>. – 30.9.2016
6. Сидоренко К.Ю. Рейдерство как форма экономических преступлений в Украине и в мире / К.Ю. Сидоренко, В.В. Кошеленко // Вісник наукового товариства ДонНУ. – 2011. – №3. – С. 93-98
7. Сороківська О.А. Дослідження виявів економічного рейдерства в Україні та пошук шляхів його подолання / О.А. Сороківська // Економіка Менеджмент Підприємництво. – 2014. – № 26 (II). – С. 163-173.
8. Тарасова О.В. Особливості рейдерства в Україні / О.В. Тарасова // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / ред. М. І. Звер'яков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2007. – Вип. 29. – С. 206-210.

References

1. Beschasy, V.N. and Lazarenko, V.I. (2010), *Ekonomicheskaya bezopasnost* [Economic security], textbook, Kashtan, Donetsk, Ukraine, 1038 p.
2. Burbelo, S.O. (2011), "Informational support of anti-raiding activity", *Kultura narodov Prychornomor'ia*, no. 215, pp. 28-31.
3. Vivchar, O.I. (2014), "The permanent generation of raiding in the destructive economic phenomena", *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, iss. 3, pp. 44-47.
4. Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <http://rada.gov.ua/print/96240.html>. (access date September 22, 2016).
5. Anti-raiding Entrepreneurs' Union of Ukraine, available at: <http://antiraiderskyi.org.ua/articles/kak-zashchitit-svoe-imushchestvo-i-biznes-ot-reyderskogo-zakhvata/> (access date September 22, 2016).
6. Sydorenko, K.U. and Koshelenko, V.V. (2011), "Raiding as a form of economic crimes in Ukraine and worldwide", *Visnyk naukovohto tovarystva DonNU*, no. 3, pp. 93-98.
7. Sorokivska, O.A. (2014), "Research of the economic raiding manifestation of in Ukraine and finding of overcoming ways", *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriumnytstvo*, no. 26 (II), pp. 163-173.
8. Tarasova, O.V. (2007), "Specific features of raiding in Ukraine", *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zb. nauk. pr.*, vol. 29, pp. 206-210 .

Колесніков А.П. АНТИРЕЙДЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Мета. Дослідити специфіку динамічно змінюваних загроз рейдерства і умов їх реалізації; окреслити масштаби рейдерства в Україні; охарактеризувати методики рейдерства; визначити методи реалізації стратегії антирейдерства.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є положення сучасної економічної науки, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених і фахівців з питань боротьби з рейдерством. Для досягнення поставленої мети були використані такі загальнонаукові методи дослідження: індукції та дедукції – для вивчення внутрішніх і зовнішніх чинників рейдерських загроз; графічний метод – для наочного представлення результатів дослідження; абстрактно-логічний метод – для теоретичного узагальнення та формулювання висновків.

Результати. Обґрунтовано, що в умовах недостатньої ефективності правоохоронної та правової системи держави має місце значне переважає «чорного» рейдерства в системі дружнього та недружнього поглинання. Виокремлено умови, що підвищують вірогідність рейдерських атак. Визначено інформаційні складові захисту від рейдерства суб'єктів підприємницької діяльності. Згруповано основні методи діяльності рейдерів. Сформовано основні підходи для захисту власного бізнесу.

Наукова новизна. Узагальнено умови, що підвищують рівень рейдерської атаки. Набули подальшого розвитку дослідження щодо розробки рекомендації запобігання рейдерству.

Практична значущість. Отримані результати дослідження забезпечують більш комплексне висвітлення проблематики рейдерства в Україні та переважає «чорного» рейдерства в умовах недостатнього розвитку анти рейдерської політики держави; сприяють оптимізації розробки компаніями антирейдерських стратегій.

Ключові слова: рейдерство, антирейдерство, недружнє поглинання, захист інформації, інформаційні складові захисту від рейдерства.

Kolesnikov A.P. ANTI-RAIDING ACTIVITY AS A TOOL TO IMPROVE THE BUSINESS SECURITY IN UKRAINE

Purpose. The aim of the research is to investigate specific features of dynamic trends of raids and the conditions of threat materializing; to estimate the scale of the raiding problem in Ukraine; to define methods of raiding activity; to specify methods for implementing anti-raiding strategy.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is the statement of modern economic science, scientific works of domestic and foreign scholars and experts in the sphere of struggling against raiding. For achieving the goals were used the following general scientific methods: induction and deduction – for studying the internal and external factors of raiding threats; graphics method – for a visual representation of research results; abstract and logical– for theoretical generalizations and drawing conclusions.

Findings. It was substantiated that in the conditions of low efficiency of law enforcement and system of law of the state the majority of takeovers are results “black raiding” in the system of hostile and friendly takeover. The conditions, which increase the risk of raiders' attack are distinguished. There were defined the informational components of protection the business entities from raiding. In the article it was grouped the main methods of raiding activity. The main approaches of protection the business are formed.

Scientific originality. The main conditions, which raise the capability level of raiding attack are extended. The researches on development the recommendations for the prevention of raiding are further developed.

Practical value. Attained results of research provide more integrated background of raiding in Ukraine and prevalence of “black raiding” (hostile takeover) in conditions of underdevelopment of anti-raider policy of the state; promote companies optimization to develop anti-raiding strategy.

Key words: raiding, anti-raiding activity, hostile takeover, information protection, informational components of protection from raiding.

Колесников А.П. АНТИРЕЙДЕРСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ УСИЛЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ БИЗНЕСА В УКРАИНЕ

Цель. Исследовать специфику динамично изменяющихся угроз рейдерства и условий их реализации; определить масштабы рейдерства в Украине; охарактеризовать методики рейдерства; определить методы реализации стратегии антирейдерства.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются положения современной экономической науки, научные труды отечественных и зарубежных ученых и специалистов по борьбе с рейдерством. Для достижения поставленной цели были использованы такие общенаучные методы исследования: индукции и дедукции – для изучения внутренних и внешних факторов рейдерских угроз; графический метод – для наглядного представления результатов исследования; абстрактно-логический метод – для теоретического обобщения и формулирования выводов.

Результаты. Обосновано, что в условиях недостаточной эффективности правоохранительной и правовой системы государства имеет место значительное преобладание «черного» рейдерства в системе дружного и недружественного поглощения. Выделены условия, повышающие вероятность рейдерских атак. Определены информационные составляющие защиты от рейдерства субъектов предпринимательской деятельности. Сгруппированы основные методы деятельности рейдеров. Сформированы основные подходы к защите собственного бизнеса.

Научная новизна. Обобщено условия, повышающие уровень рейдерской атаки. Получили дальнейшее развитие исследования по разработке рекомендаций предотвращения рейдерства.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования обеспечивают более комплексное освещение проблематики рейдерства в Украине и преобладание «черного» рейдерства (недружественного поглощения) в условиях недостаточного развития антирейдерской политики государства; способствуют оптимизации разработки компаниями антирейдерских стратегий.

Ключевые слова: рейдерство, антирейдерство, недружественное поглощение, защита информации, информационные составляющие защиты от рейдерства.

УДК 336.748.12: 330.342.2] (4)

Думич Н.Б.,
здобувач кафедри економічної теорії,
Львівський торговельно-економічний університет*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Подолання інфляції є однією з найважливіших проблем трансформаційних економік. Хоча інфляційний процес має багато спільних ознак у країнах з трансформаційною економікою, але у кожній з них він протікав по-різному. Цей процес багато в чому залежав від ринкових реформ, які проводилися у певній державі з трансформаційною економікою. На інфляцію, зокрема, впливали: державний дефіцит, зовнішньоекономічний баланс, залучення прямих іноземних інвестицій, виробництво, введення власної грошової одиниці, її девальвація, та прив'язка до інших валют, а також приватизація, лібералізація цін та торгівлі, наявність валютних резервів, інвестиції, торговельний і платіжний баланси, дії уряду, спрямовані на стабілізацію валютного курсу, зовнішній борг, рівень монетизації та приросту грошової маси, банківська система (безнадійні борги), урядові витрати та інші макроекономічні показники. З огляду на важливість цих величин у процесі подолання інфляції у кожній окремій країні, їх можна розглядати, аналізуючи процес подолання інфляції у кожній з досліджуваних країн та загалом у регіоні [4, с. 163–170].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами інфляції у свій час займалися такі вчені: Дж. Локк, Дж. Лоу, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, Д. Рікардо, Г. Торнтон, Дж. С. Міль, Р. Оуен, Є. Бем-Баверк, К. Віксель, Г. Касель, У. Мітчел, Н. Тургенев, Л. Радищев, К. Дживонс, А. Маршал, Дж. М. Кейнс, Дж. Р. Гікс, Д. Робінсон, Дж. Мід, М. Фрідман, Дж. Філіпс, Е. Фелпс, Дж. Тобін, Л. Валерас, Р. Лукас та А. Лейонхуфвуд [2].

Серед український вчених можна виділити праці А. Гальчинського, В. Геєця, О. Мельника, М. Савлука. В умовах ринкової трансформації інфляцію аналізували: Я. Корнаї, О. Тимченко, С. Фішер. Проблеми інфляції також вивчали такі науковці, як: Р. Кашпір [3], М. А. Чайковська [5], В. Т. Сусіденко [4], Н. Є. Вдовиченко [1] та ін. Однак у більшості наукових досліджень мало уваги приділено практичним рекомендаціям щодо досліджуваної у статті теми. Усе це свідчить про актуальність даного дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз державної політики регулювання інфляційних процесів у трансформаційних економіках, та, на основі дослідження, надання рекомендацій щодо покращення макроекономічної ситуації в Україні.

Вигляд основного матеріалу дослідження. Країни Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) не мають єдиної моделі трансформаційного процесу. У цих країнах використовувалися еволюційні підходи (Угорщина), або стратегії, побудовані на основі “шокової терапії” (польська модель), але можна виділити також і спільні риси серед цих держав. Характерною особливістю країн ЦСЄ, навіть тих, які використовували найбільш радикальні перетворення, є еволюційність змін.

Загалом інфляційний процес у трансформаційних економіках можна поділити на чотири періоди:

– перший період (1989/1990–1992) характеризувався високим рівнем інфляції. Країни, які мали кращі макроекономічні стартові умови (Чехія, Словаччина) або які швидше розпочали ринкові реформи (Угорщина), досягли позитивних макроекономічних результатів у короткостроковому періоді, а в країнах із значними макроекономічними дисбалансами спостерігався значний рівень інфляції (Польща);

– у другий період (1992–1998) завдяки успішним стабілізаційним заходам, інфляція зменшилася з помірного (Чехія, Словаччина) або високого (Естонія, Латвія, Литва, Словенія) до нижчого рівня завдяки антиінфляційній політиці, жорсткій монетарній політиці та фіксованому обмінному курсу;

– третій період (1998–2000) характеризувався впливом зовнішніх шоків (Азійська криза) на внутрішню економічну ситуацію;

– четвертий період (2001–2016) характеризується зменшенням інфляції нижче 10%.

Експерти прогнозують відновлення зростання ВВП у 2017 р. Це насамперед стосується відновлення експортного потенціалу, здійснення стимулюючої фіскальної та монетарної політики, і відновлення позитивної динаміки на ринку робочої сили. Через значний ВВП-розрив інфляційний тиск передбачається низьким [10, с. 1–3].

Країни ЦСЄ орієнтувалися на створення західного типу центрального банку. Особливістю перехідного періоду для банків є те, що дії центрального банку впливають на економіку із значним

* Науковий керівник: Башнянин Г. І. – д.е.н., професор

лагом. Існує негативний зв'язок між інфляцією та лібералізацією. Також існує негативний зв'язок між зростанням незалежності центрального банку та інфляцією [8, с. 237–264].

Країни ЦСЄ та Балтії, на відміну від України, відкрито обрали курс на інтеграцію у європейські економічні структури. Така позиція стала гарантією для надання їм грошової та інвестиційної допомоги для реструктуризації економік: за 1,5–2 роки 20–42 млрд. дол. Таку підтримку було надано передовсім Польщі, Угорщині, Чехії.

Крім того, країни ЦСЄ зосередились на розв'язанні таких проблем:

- розроблення програм переходу до ринку;
- створення передумов для розвитку приватного сектору;
- зведення до мінімуму втручання держави в ціноутворення;
- запровадження часткової конвертованості валюти, фінансування дефіцитів бюджетів за рахунок випуску облігацій державних позик;
- формування товарних ринків, ринків капіталів і цінних паперів, валютно-фінансових та банківсько-кредитних систем, товарно-грошових бірж, аукціонів.

У період 1990–2016 рр. більшість країн ЦСЄ домоглися помітних успіхів у стабілізації економіки. Процес стабілізації у цих країнах мав такі спільні риси: стабілізація обмінного курсу; швидкий спад високої інфляції; різке скорочення державного дефіциту; припинення швидкого зростання грошової маси.

В економічно розвинутих країнах одним з головних елементів політики з досягнення інфляційних цілей є ефективна система зв'язку з громадськістю, через яку здійснюється вплив насамперед на інфляційні очікування суб'єктів господарювання. Важливими є напрями використання грошової маси, які визначають відповідні пропорції між споживанням на заощадженням, і здійснюють тиск на ціни.

Уряд повинен широко використовувати ринкові інструменти, і обмежувати застосування адміністративних важелів. Тільки за таких умов можна забезпечити довгострокову цінову стабільність.

НБУ повинен надавати громадськості прості, короткі і чіткі пояснення щодо грошово-кредитної політики, а також визначати пріоритетність цілей. Ціллю стратегії комунікації є досягнення кращого розуміння громадськістю грошово-кредитної та курсової політики. Це сприяє покращенню довіри до політики НБУ та підвищенню її ефективності. Сьогодні НБУ не має системної стратегії комунікації, і повідомляє про цілі та заходи короткострокової грошово-кредитної політики, проте чітко не оголошує середньо- та довгострокові цілі, а тільки щорічно публікує звіт про свою діяльність у Основних засадах грошово-кредитної політики, а перспективи довгострокових монетарних стратегій не обговорюються з представниками широкого кола громадськості. Для підвищення прозорості потрібно використовувати різні канали комунікації, оскільки лише шляхом успішного впливу на очікування та вживання відповідних заходів центральний банк може змінити довіру до себе та підтримати свою реальну незалежність [9, с. 1–12].

Окрім встановлення інфляційної цілі, система таргетування інфляції передбачає:

- розробку якісної методології для здійснення прогнозу інфляції [8, с. 237–264];
- функціонування режиму керованого плаваючого валютного курсу;
- високий розвиток фінансових ринків, здатних ефективно використовувати інструменти грошово-кредитної політики та їх вплив на економічний розвиток [7, с. 1–21];
- публічне проголошення урядом і центральним банком реалістичної і прозорої стратегії середньострокової цінової стабільності та проміжної цілі щодо інфляції на період достатній для того, щоб зміни у монетарній політиці встигли впливати на рівень інфляції;
- чітку і комплексну систему комунікацій центрального банку з усіма макроекономічними агентами для підтримання довіри до монетарної політики;
- чітку стратегічну визначеність щодо того, як монетарна політика шляхом зміни відсоткової ставки може доводити рівень інфляції до рівня цільового показника [6, с. 1–35];
- посилення підзвітності центрального банку перед суспільством;
- створення досконалої системи економічного аналізу та прогнозування;
- існування чітких правил та процедур, за якими повинен діяти центральний банк, абсолютно незалежно обираючи інструменти монетарної політики [10, с. 1–3];
- законодавчого затвердження узгодженого усіма зацікавленими сторонами рівня інфляції на довгостроковий період. А коли фактично досягнутий рівень інфляції відрізняється від запланованого, потрібно пояснювати ситуацію щодо такого відхилення, а також скільки часу потрібно для досягнення затвердженої динаміки інфляції.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, інфляційний процес у досліджуваних країнах з трансформаційною економікою проходив по-різному, залежно від макроекономічної ситуації кожної з країн. Незважаючи на певні труднощі, пов'язані з бюджетним дефіцитом, зовнішньоторговельним оборотом, лібералізацією цін, та іншими макроекономічними проблемами, країни цього регіону досягли значних успіхів у цьому процесі. Саме тому доцільно використовувати досвід цих держав, оскільки Україна на початковому етапі ринкових перетворень мала макроекономічну ситуацію, подібну

до ситуації у досліджуваних країнах, але не використала, у повному обсязі своїх можливостей. Отож, на сучасному етапі розвитку ринкової економіки нашої держави, можна використовувати досвід цих країн не тільки в Україні, але й в інших державах з трансформаційною економікою.

Бібліографічний список

1. Вдовиченко Н.Є. Інфляція та її вплив на економіку України / Н.Є. Вдовиченко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 1. – С. 93–102.
2. Заррин П. Английская классическая буржуазная политическая экономия / П. Заррин. – М. : Соцэкиз, 1958. – 142 с.
3. Кашпір Р. Фінансово-економічні передумови та окремі проблеми монетарної інтеграції нових членів ЄС / Р. Кашпір // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 64–69.
4. Сусіденко В.Т. Особливості регулювання інфляції в Україні: стан та перспективи / В.Т. Сусіденко, Ю.В. Сусіденко // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2015. – Вип. 2. – С. 163–170.
5. Чайковська М.А. Сучасний стан та особливості регулювання інфляції в Україні / М.А. Чайковська, В.С. Норенко // Молодий вчений. – 2014. – № 5(1). – С. 163–166.
6. Aizenman J. Inflation Targeting and Real Exchange Rates in Emerging Markets / Aizenman J., Hutchison M., Noy I. // IMF Working Paper. – 2016. – № 8. – P. 1–35.
7. Ard C. Inflation in Poland: How Much Can Globalization Explain? / C. Ard // IMF Working Paper. – 2016. – № 41. – P. 1–21.
8. Cukierman A. Central bank reform, liberalization and inflation in transition economies – an international perspective / Cukierman A., Miller G.P., Neyapti B. // Journal of Monetary Economics. – 2012. – Vol. 49. – Iss. 2. – P. 237–264.
9. Inflation and disinflation in Central and Eastern Europe trends in the region // ICEG Budapest European Center. – 2012. – № 5. – P. 1–12.
10. Moseley A. Eastern Europe, Middle East and Africa perspectives / A. Moseley // International Economist – Global Economic Research. – 2010. – № 1. – P. 1–3.

References

1. Vdovychenko, N.Ye. (2015), "Inflation and its impact on the economy of Ukraine", *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 1, pp. 93-102.
2. Zarrin, P. (1958), *Angliyskaia klassicheskaia burzhuaznaia politicheskaia ekonomia* [English classical bourgeois political economy], Sotsekiz, Moscow, Russia, 142 p.
3. Kashpir, R. (2004), "Financial and economical preconditions and specific issues of new EU members monetary integration", *Ekonomika Ukrainy*, no. 1, pp. 64-69.
4. Susidenko, V.T. and Susidenko, Yu.V. (2015), "Peculiarities of inflation regulation in Ukraine: condition and perspectives", *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, Iss. 2, pp. 163-170.
5. Chaikovska, M.A. and Norenko, V.S. (2014), "Current situation and characteristics of inflation regulation in Ukraine", *Molodyi vchenyi*, no. 5(1), pp. 163-166.
6. Aizenman, J., Hutchison, M. and Noy, I. (2016), "Inflation Targeting and Real Exchange Rates in Emerging Markets", *IMF Working Paper*, no. 8, pp. 1-35.
7. Ard, C. (2016), "Inflation in Poland: How Much Can Globalization Explain?", *IMF Working Paper*, no. 41, pp. 1-21.
8. Cukierman, A., Miller, G.P. and Neyapti, B. (2012), "Central bank reform, liberalization and inflation in transition economies – an international perspective", *Journal of Monetary Economics*, Vol. 49, Iss. 2, pp. 237-264.
9. Inflation and disinflation in Central and Eastern Europe trends in the region (2012), *ICEG Budapest European Center*, no. 5, pp. 1-12.
10. Moseley, A. (2010), "Eastern Europe, Middle East and Africa perspectives", *International Economist – Global Economic Research*, no. 1, pp. 1-3.

Думич Н.Б. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Мета - аналіз державної політики регулювання інфляційних процесів у трансформаційних економіках, та, на основі дослідження, надання рекомендацій щодо покращення макроекономічної ситуації в Україні.

Методика дослідження. Теоретичну, методологічну та інформаційну основу проведення досліджень склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань аналізу інфляційних процесів у трансформаційних економіках, офіційні статистичні матеріали Державного комітету статистики України, звіти НБУ та Центральних банків досліджуваних країн. З метою забезпечення достовірності та обґрунтованості одержаних результатів дослідження, для вирішення поставлених завдань використовувались такі методи: індукції та дедукції – при проведенні теоретичних узагальнень, висновків; метод аналогій – при порівнянні закордонного досвіду подолання

інфляції; економіко-статистичний метод – при аналізі макроекономічної політики України; ретроспективний аналіз - при визначенні сутності та причин виникнення інфляції; методи системного аналізу та узагальнення.

Результати. У статті досліджено інфляційний процес у країнах з трансформаційною економікою. Проведено аналіз макроекономічної ситуації кожної з країн. Обґрунтовано заходи подальшого використання досвіду цих держав Україною. Особливу увагу приділено вдосконаленню нормативно-правової бази для підготовки до впровадження режиму таргетування інфляції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному теоретичному і практичному аналізі інфляційного процесу у трансформаційних економічних системах. Вперше проаналізовано інфляційний процес у трансформаційних економічних системах для того, щоб з'ясувати причини виникнення інфляції. Вперше проведено порівняльний аналіз антиінфляційної та валютно-курсової політики в країнах ЦСЄ та Україні, також проаналізовано ситуацію в Україні та її готовність для переходу до таргетування інфляції.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані державними органами, що професійно здійснюють регулювання цін, Міністерством фінансів, Державними статистичними органами.

Ключові слова: таргетування інфляції, процентна ставка, монетарна політика, пропозиція грошей, індекс споживчих цін.

Dumych N.B. TRANSITION ECONOMIES NATIONAL POLICY OF INFLATION PROCESSES REGULATION: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Purpose - an analysis of national policy of inflation processes regulation in transitional economies, and, based on research, making recommendations for improvement of the macroeconomic situation in Ukraine.

Methodology of research. The theoretical and methodological base of scientific research made of national and foreign scholars on the analysis of inflation in transition economies, official statistical data of the State Statistics Committee of Ukraine, reports the NBU and central banks of the investigates countries. To ensure the authenticity and validity of the research results to the goal, the following methods have been used: induction and deduction – during theoretical generalizations and conclusions; analogy method – when comparing foreign experience of inflation timing; economics and statistics as methods of macroeconomic policy of Ukraine analyzing; retrospective analysis - in determining the nature and causes of inflation; methods of system analysis and synthesis.

Findings. In the article the inflationary process in transition economies is investigated. The macroeconomic situation in each country is analyzed. Reasonable steps further using of the investigated countries experience for Ukraine are founded. Particular attention to the normative acts improvement in preparation for the introduction of inflation targeting regime is given.

Originality of the results is a complex theoretical and practical analysis of the inflationary process in transitional economies. For the first time the inflationary process in the transitional economies is analyzed, in order to determine the causes of inflation. For the first time, a comparative analysis of anti-inflationary and exchange rate policies in CEE and the Ukraine is given, also the situation in Ukraine and its readiness to implement inflation targeting is analyzed.

Practical value. Results of the study can be used by state agencies that regulate vocational prices, the Ministry of Finance, the state statistical agencies.

Key words: inflation targeting, exchange rate, fiscal policy, inflationary expectations, interest rate, monetary policy, money supply, consumer price index, price support.

Думыч Н.Б. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНФЛЯЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ЭКОНОМИКАХ: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

Цель - анализ государственной политики регулирования инфляционных процессов в трансформационных экономиках, и на основе исследования, предоставление рекомендаций по улучшению макроэкономической ситуации в Украине.

Методика исследования. Теоретическую методологическую и информационную основу проведения исследований составили научные труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам анализа инфляционных процессов в трансформационных экономиках, официальные статистические материалы Государственного комитета статистики Украины, отчеты НБУ, и Центральных банков исследуемых стран. В целях обеспечения достоверности и обоснованности полученных результатов исследования, для решения поставленных задач использовались следующие методы: индукции и дедукции – при проведении теоретических обобщений, выводов; метод аналогий – при сравнении зарубежного опыта преодоления инфляции; экономико-статистический – при анализе макроэкономической политики Украины; ретроспективный анализ - для определения сущности и причин возникновения инфляции; методы системного анализа и обобщения.

Результаты. В статье исследованы инфляционный процесс в странах с трансформационной экономикой. Проведен анализ макроэкономической ситуации каждой из стран. Обоснованы мероприятия дальнейшего использования опыта этих государств Украиной. Особое внимание уделено совершенствованию нормативно-правовой подготовке к внедрению режима таргетирования инфляции.

Научная новизна исследования заключается в комплексном теоретическом и практическом анализе инфляционного процесса в трансформационных экономических системах. Впервые проанализирован инфляционный процесс в трансформационных экономических системах для того, чтобы выявить причины возникновения инфляции. Впервые проведен сравнительный анализ антиинфляционной и валютно-курсовой политики в странах ЦВЕ и Украины, также проанализирована ситуация в Украине и ее готовность к переходу к таргетированию инфляции.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы государственными органами, которые профессионально, осуществляют регулирование цен, Министерством финансов, Государственными статистическими органами.

Ключевые слова: таргетирование инфляции, процентная ставка, монетарная политика, денежная масса, индекс потребительских цен.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 314.11

*Шевчук Л.Т.,
д.е.н., проф., проректор з наукової
роботи та міжнародних зв'язків,
Тернопільський інститут соціальних
та інформаційних технологій,
Лабінська Г.М.,
к. географ. н., доц., доц. кафедри географії України,
Львівський національний університет ім. І. Франка,
Федоришина Л.М.,
к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки
підприємства та менеджменту,
ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва»*

НАСЛІДКИ СУСПІЛЬНИХ ЦУНАМІ В ЄВРОПІ

Постановка проблеми. Актуальність теми статті не викликає сумнів з огляду на сучасну прикладну візуалізацію. У Європі, зокрема, міграційне цунамі провокує політичні зміни, трактовані багатьма дослідниками як об'єктивні. Взяти до уваги хоча б результати резонансного референдуму "Brexit" у Великій Британії, який відбувся 23.06.2016 р. Одним з головних предметів суперечки стосовно виходу країни зі складу ЄС виступила саме імміграція. Уже экс-Прем'єр Девід Кемерон, один з прихильників залишення країни у складі ЄС, відстоював перед ЄС право урізати допомоги іммігрантам з інших країн, задля зниження економічної мотивації імміграції. Його опоненти розцінили такий крок як неефективний, що не обмежив притік іммігрантів, у тому числі й тих, які їдуть виключно за допомогою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені активно вивчають різні за характером цунамі. Найбільш вивченими є природні цунамі, насамперед з позиції геофізики, геології та кліматології. Політичне цунамі перебуває у полі зору таких вчених, як С. Кургінян, Ю. Бялий, А. Кудінова, І. Кургінян, В. Новіков, В. Овчинський, М. Подкопаєва, М. Рижова та ін. Міграційне цунамі вивчають П. Гайек, Е. Лібанова, У. Садова, А. Хованська, Л. Шевчук та ін. Проте нові аспекти прояву соціальних цунамі у світовому просторі, у межах окремих країн, регіонів на сучасному етапі все більше потребують міждисциплінарного підходу науковців.

Постановка завдання. Мета статті – дати характеристику суспільному цунамі, його видам та оцінити його наслідки для європейських країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово «цунамі» завжди асоціюється з небезпекою і загибеллю людей. Спочатку його суть тлумачилася виключно у зв'язку з природними катаклізмами. На початку ХХІ ст. вчені заговорили про політичне, суспільне й соціальне цунамі.

У наш час можна говорити про дві великі групи цунамі: природні і суспільні. Відмінності між ними величезні, але подібні вони тим, що несуть величезну загрозу людському життю і супроводжуються надзвичайно великими збитками. Суспільні цунамі – це також хвилі, які формуються на суші значними масами людей, що відносно короткого часу (від кількох днів до кількох місяців, а то й років) переміщуються в просторі на значні віддалі до кількох сотень і тисяч кілометрів.

В залежності від причини виникнення, особливостей формування хвиль суспільним цунамі дають ті чи інші назви. Наприклад, якщо у результаті заворушень в одній країні передаються ідеї новітнього політичного устрою до інших країн протягом відносно короткого періоду часу, то маємо справу з політичним цунамі.

У монографії «Політичне цунамі» авторського колективу за керівництвом Сергія Кургіняна розглядаються, в історичному контексті і з залученням широкого фактологічного матеріалу, соціально-економічні, політичні і концептуально-проектні підстави безпрецедентної хвилі «революційних ексцесів» 2011 р. у Північній Африці і на Близькому Сході [4]. Аналізуються внутрішні і зовнішні конфліктні процеси і інші неявні «пружини», що визначили виникнення вказаних «революційних ексцесів». А також можливі сценарії розвитку цих ексцесів як відносно регіональних перспектив, так і перспектив розвитку цілих країн з точки зору їх впливу на майбутній глобальний світоустрій [4].

На сучасному етапі увесь світ здригнувся від міграційного цунамі, яке сформоване потужною хвилею мігрантів з Африки до Європи, Америки, Азії і Австралії. Міграційні хвилі і міграційні рухи відомі здавна. Але, особливо масштабними вони стали останнім часом. Так, за оцінками ООН, кількість мігрантів, що живуть за межами рідних країн, за період 1990–2013 рр. зросла на 50%, сягнувши 231,5 млн. осіб [2], близько 7 млн. з яких, згідно з оцінками різних фахівців та експертів, становлять українці.

Сучасне міграційне цунамі сформоване у результаті ескалації конфліктів у Лівії, військових дій у Сирії та Іраку тощо (рис. 1). Якщо у 2013 р. тих, хто приплив до Європи морем, було лише близько 60 тисяч осіб, то у 2014 р., як повідомляє Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, близько 219 тисяч біженців та інших мігрантів успішно подолали Середземне море, проте не менше 3500 людей загинули.

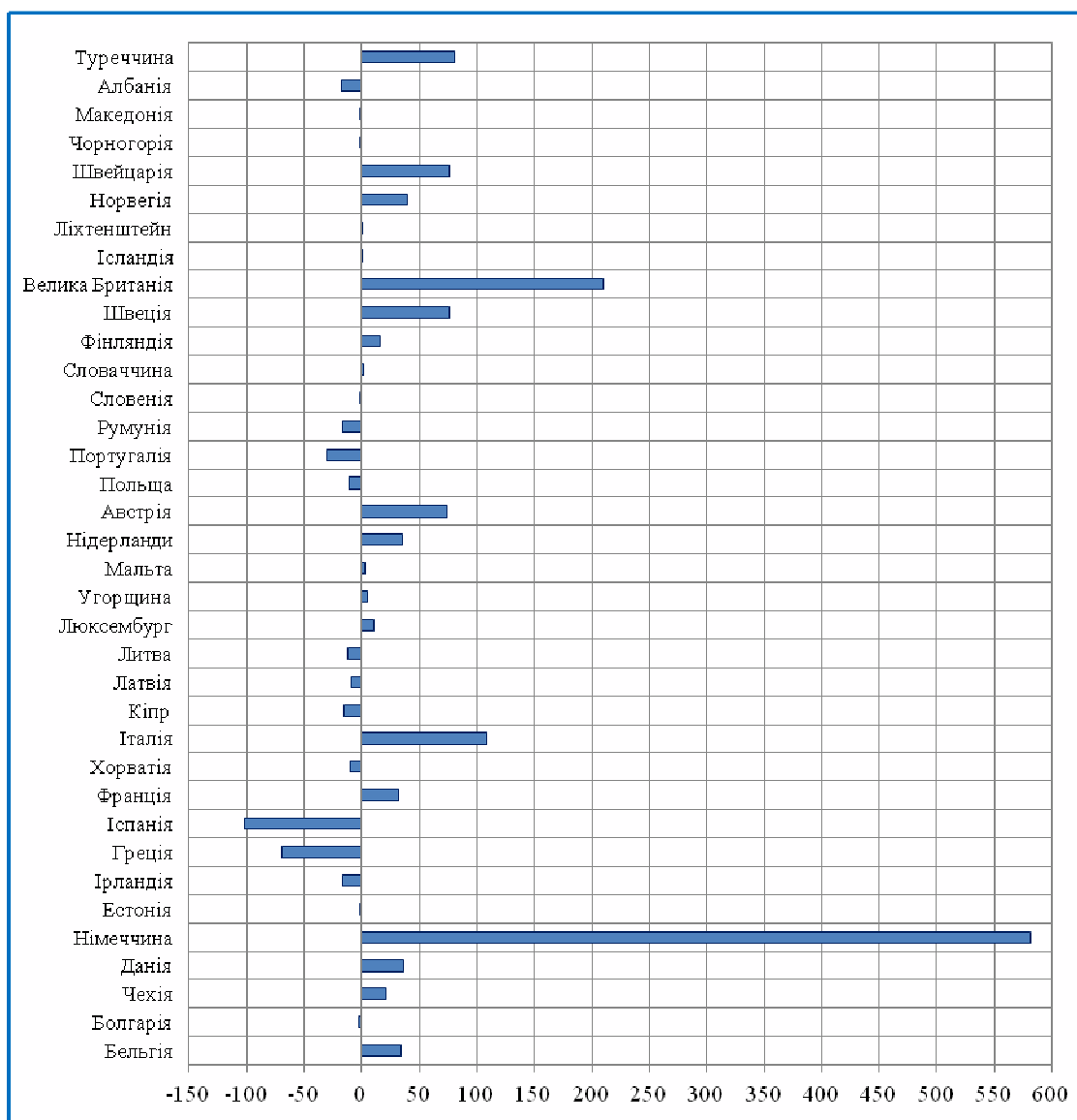

Рис. 1. Сальдо міграції у країнах Європи, тис. осіб, 2015 р.

Джерело : [12]

Середземним морем мігранти дістаються берегів Італії і Греції, а звідти перебираються до інших європейських країн. Найбільшу їх кількість у ЄС приймає Німеччина (рис. 1), яка ще донедавна анонсувала готовність прийняти до 800 тисяч шукачів притулку [6]. У квітні 2015 р. ЄС затвердив план по боротьбі з нелегальною міграцією, а також нову програму допомоги мігрантам. У травні 2015 р. Єврокомісія запропонувала розподіляти мігрантів за країнами ЄС за квотним принципом, залежно від економічних показників країни [6].

Але удар цієї міграційної хвилі виявився непосильним для країн ЄС. Якщо загальне сальдо міграції у 2014 р. у Єврозоні складало 1,9 тис. осіб, то у 2015 р. вже 951,9 тис. осіб, у 501 раз

більше! Так, за даними Німецької міграційної служби, до країни прибуло 577 тисяч біженців (Євростат подає цифру – 582 тис. осіб; (рис. 2)), хоча зареєстровано було лише 304 тисячі заявок на надання притулку. Керівництво країни передбачає зростання соціальної напруги у місцях розміщення прибулого населення [3; 8]. Подібна ситуація констатується у Великій Британії, інших країнах Європи (рис. 2), у яких фіксоване значне зростання обсягів іммігрантів.

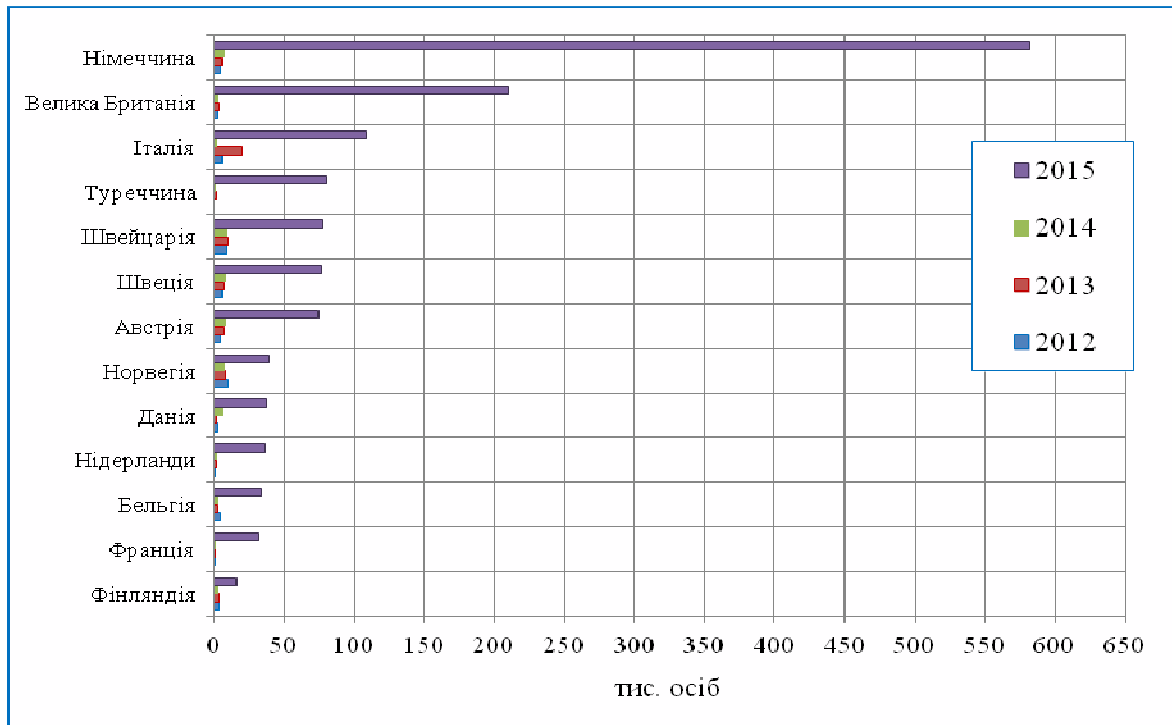

Рис. 2. Динаміка сальдо міграції в окремих країнах Європи

Джерело : [12]

Експерти з жахом відзначають: «Цунамі з біженців проходить по Європі і залишає за собою пустелю». Крім того, є й інші наслідки міграційного цунамі. По-перше, з ними дуже часто жорстоко поводяться перевізники. По-друге, вони не тільки оплачують значними сумами за транспортування (по кілька тисяч доларів США за особу), але нерідко зазнають пограбування. По-третє, за даними Міжнародної організації з міграції, станом на серпень 2015 р. кількість загиблих у Середземному морі, які на переповнених човнах намагались досягти узбережжя Греції та Італії, перевищила 2000. У той же час потік відчайдушних переселенців з Сирії та Північної Африки, що сподівалися дістатися Європи, уже перевищив показники відповідного періоду 2014 р. [11].

Задля запобігання загибелі людей Італія організувала програму пошуку і порятунку мігрантів “*Mare Nostrum*”, закрити у листопаді 2014 р. через фінансові труднощі. Італійську програму замінили дешевшою операцією ЄС під назвою “Тритон”, яка передбачала патрулювання лише 30 прибережних морських миль. Проте все зростаюча загроза для життя багатьох мігрантів змусила керівництво ЄС втричі збільшити фінансування “Тритона” (до 120 млн. євро), що, практично зрівняло її масштаби з рівнем попередньої італійської програми “*Mare Nostrum*”.

Ситуація в Європі після напливу міграційного цунамі надзвичайно загострилася. Імміграція посилює тиск на ринках праці, на системи соціального забезпечення, підживлює соціальну напругу, яка зумовлена значною культурною дистанцією прибулих, а уряди європейських країн ніяк не дійдуть згоди щодо розподілу мігрантів між собою (Польща останнім часом взагалі відмовляється приймати мігрантів, Німеччина не виключає відмови від Шенгену, окремі країни посилюють кордони, відгороджуючись стінами з метою унеможливлення проникнення мігрантів на їх територію, Британія і Франція анонсували створення центрів боротьби з незаконною міграцією тощо).

Останнім часом міграційне цунамі докотилося й до берегів Америки. Так, після терактів у Парижі (13.11.2015 р.) сирійські мігранти намагаються проникнути в США через Мексику і Центральну Америку.

В Україні також час від часу виявляють нелегальних мігрантів з Сирії, зокрема у вересні 2015 р. прикордонники затримали шістьох нелегальних мігрантів із Сирії на кордоні з Угорщиною. Більша увага тут зосереджена на внутрішньо переміщених особах, яких станом на червень 2016 р. налічують понад 1700 тис. осіб [5]. Проте, з іншого боку статистика фіксує, що Україну вкотре накрила нова

хвиля економічно мотивованої еміграції, зумовлена погіршенням ситуації у країні. Поки обсяги міграційних потоків не настільки значні як у 90-их рр. ХХ ст., але слід враховувати, що основна частина міграційно мобільних осіб осіла за кордоном ще за часів першої хвилі. Країни-реципієнти української робочої сили в Європі провадять легалізацію трудових мігрантів, тому щораз більша кількість українських мігрантів отримують офіційний статус перебування і працевлаштування у Європі. 3-поміж країн ЄС найбільше українців працює у Польщі, Чехії та Італії.

Судячи з особливостей останнього міграційного цунамі, можна констатувати його невинуватого виникнення і цілеспрямованість на ослаблення країн ЄС. Подолати наслідки міграційного цунамі надзвичайно важко, а ще важче попередити можливість його виникнення. Потрібна координація рішень багатьох країн, їх синхронна дія в одному напрямку, що, як засвідчують реалії, є надзвичайно складним процесом і до того ж суттєво розтягнутим у часі. Єдиним виходом для ЄС, вбачають дипломати [7], є запровадження оновленої політики розширення і посилення власної політичної ваги та економічної потуги за рахунок таких країн, як Туреччина, Сербія та Україна.

Підсумовуючи зазначимо, що природні і суспільні цунамі мають одну природу: епіцентр цунамі прискорює поширення хвилі та її дифузії на певні території; наслідками більшості з них є загибель людей. Саме тому наддержави світу використовують їх як зброю (геофізичну, демографічну, економічну, тощо). Найстрашнішим є те, що невідомо, які зміни відбудуться на Землі, якщо таку зброю застосувати одночасно у різних куточках планети. Чи відбудеться у такому випадку планетарна катастрофа? Як нейтралізувати дію такої зброї? Які зміни відбудуться у генофонді людства у результаті її використання? [9].

Висновки з проведеного дослідження. Викладений вище матеріал засвідчує про необхідність здійснення широкомасштабних досліджень усіх видів цунамі з метою збереження не тільки людських життів, але й планети Земля. Для розв'язання цього завдання мають об'єднатися всі держави світу. Без цього неможливим є розроблення і реалізація заходів, спрямованих на стабілізацію і покращення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації у світі. А, власне, від цього і залежить майбутнє людства.

Бібліографічний список

1. Гайек П. Критические голоса из ЕС: Алхимическая социальная колба перед взрывом: уничтожат ли страны и нации? Появится ли после войны европейская нация? Закройте границы и задействуйте армию! / П. Гайек [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://protiproud.parlamentnilisty.cz/ru/politics/6267.html>.
2. Нас рятують заробітчани [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rionews.com.ua/newspaper/all/now/n158154348>
3. Німеччина і Австрія погодилися пустити біженців на свою територію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/WORLD/nimechchina-i-avstriya-pogodilisya-pustiti-bizhenciv-na-svoju-teritoriyu-183738_.html
4. Политическое цунами: Аналитика событий в Северной Африке и на Ближнем Востоке / [Кургинян С., Бялый Ю., Кудинова А. и др. ; под ред. Сергея Кургиняна]. – Москва : ЭТЦ, 2011. – 288 с.
5. Смаль В. Велике переселення: скільки насправді в Україні внутрішньо переміщених осіб і як склалася доля цих людей / В. Смаль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/2016/06/30/velyke-pereselennya-skilky-naspravdi-v-ukraini-vpo-ua/>
6. Сирійські біженці знайшли шлях до Європи через Росію – WSJ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/WORLD/siriyski-bizhenci-znayshli-shlyah-do-yevropi-cherez-rosiyu-wsj-183619_.html
7. Трюхан В. В Європі настала ера популізму, безвідповідальності і хаосу / В. Трюхан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/articles/v_yevropi_nastala_era_populizmu_bezvidpovidalnosti_i_haosu_171162.html
8. Хованская А. Германия: миграционное цунами / А. Хованская [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kp.ru/daily/26453.5/3323713/>
9. Шевчук Л.Т. Кліматичні зміни і здоров'я населення України / Л.Т. Шевчук // Феномен людини. Здоровий спосіб життя : [зб. наук. ст. ; за ред. доц. Ю.М. Панишко]. – Львів, 2015. – Вип. 42 (108). – С. 34-39.
10. Шевчук Л.Т. Природні і соціальні цунамі: причини виникнення і наслідки / Л.Т. Шевчук // Феномен людини. Здоровий спосіб життя : [зб. наук. ст. ; за ред. доц. Ю.М. Панишко]. – Львів, 2015. – Вип. 46 (112). – С. 22-27.
11. Як ЄС дає собі раду з мігрантами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/08/150822_migrants_eu_ko
12. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>

References

1. Gayek, P. "Critical voices from the EU: Alchemical social bulb before the explosion: Does the country and nation be destroyed? Will there be a European nation after the war? Close the borders and engage the army!", available at: <http://protiproud.parlamentnilisty.cz/ru/politics/6267.html> (access date August 10, 2016).
2. Nas riatuiut zarobitchany [We rescue workers], available at: <http://rionews.com.ua/newspaper/all/now/n158154348> (access date August 10, 2016).
3. Nimechchyna i Avstriia pohodylysia pustyty bizhentsiv na svoiu terytoriiu [Germany and Austria agreed to let refugees into its territory], available at: http://dt.ua/WORLD/nimechchina-i-avstriya-pogodilisyapustiti-bizhenciv-na-svoju-teritoriyu-183738_.html (access date August 10, 2016).
4. Kurginian, S., Bialyy, Yu., Kudinova, A. et al. (2011), *Politicheskoe tsunami: Analitika sobytij v Severnoy Afrike i na Blizhnem Vostoke* [Political Tsunami: Analysis of events in North Africa and the Middle East], ETTs, Moscow, Russia, 288 p.
5. Smal, V. "The Great Migration: how much is actually in Ukraine IDPs and how fate of these people", available at: <http://voxukraine.org/2016/06/30/velyke-pereselennya-skilky-naspravdi-v-ukraini-vpo-ua/> (access date August 11, 2016).
6. Syriiski bizhentsi znaishly shliakh do Yevropy cherez Rosiiu – WSJ [Syrian refugees have found the way to Europe via Russia – WSJ], available at: http://dt.ua/WORLD/siriyski-bizhenci-znayshli-shlyah-do-yevrope-cherez-rosiyu-wsj-183619_.html (access date August 11, 2016).
7. Triukhan, V. "In Europe the era of populism, irresponsibility and chaos", available at: http://ipress.ua/articles/v_yevropi_nastala_era_populizmu_bezvidpovidalnosti_i_haosu_171162.html (access date August 10, 2016).
8. Khovanskaia, A. "Germany: migration tsunami", available at: <http://www.kp.ru/daily/26453.5/3323713/> (access date August 10, 2016).
9. Shevchuk, L.T. (2015), "Climate change and health of population Ukraine", *Phenomen liudyny. Zdorovyj sposib zhyttia*, Iss. 42 (108), Pp. 34-39.
10. Shevchuk, L.T. (2015), "Natural and Social Tsunami: causes and consequences", *Phenomen liudyny. Zdorovyj sposib zhyttia*, Iss. 46 (112), Pp. 22-27.
11. Yak YeS daie sobi radu z mihrantamy [How the EU gives cope with migrants], available at: http://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/08/150822_migrants_eu_ko (access date August 12, 2016).
12. Eurostat, available at: <http://ec.europa.eu/eurostat> (access date August 12, 2016).

Шевчук Л.Т., Лабінська Г.М., Федоришина Л.М. НАСЛІДКИ СУСПІЛЬНИХ ЦУНАМІ В ЄВРОПІ

Мета - дати характеристику суспільному цунамі, його видам та оцінити наслідки для європейських країн.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети при написанні статті використано наступні методи: аналітико-монографічний – при вивченні літературних джерел з теми дослідження; аналізу і синтезу - для виявлення природи суспільного цунамі, його видів та визначення причин виникнення та основних наслідків; абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних положень, формування висновків. Теоретико-методологічною базою для проведеного дослідження стали праці науковців, що займаються вказаною проблематикою, та дані Євростату.

Результати. Охарактеризовано сутність суспільного цунамі, його види, а також причини виникнення та можливі наслідки.

Встановлено, що сучасне міграційне цунамі сформоване у результаті ескалації конфліктів у Лівії, військових дій у Сирії та Іраку тощо і головна проблема європейських країн - зростання соціальної напруги у місцях розміщення прибулого населення. Виявлено, що з мігрантами дуже часто жорстоко поводяться перевізники; вони не тільки значно переплачують за транспортування, але й нерідко зазнають пограбування; багато з них гинуть на шляху до бажаної країни міграції.

Визначено, що зростаюча загроза керованого суспільного цунамі регіонального чи глобального масштабів полягає в тому, що воно по своїй суті виступає на сучасному етапі новим видом зброї, адже імміграція посилює тиск на європейських ринках праці, на системи соціального забезпечення, підживлює соціальну напругу, яка зумовлена значною культурною дистанцією прибулих – цілеспрямовано відбувається ослаблення країн ЄС.

Наукова новизна. Обґрунтована необхідність здійснення поглиблених досліджень окресленої проблематики, розроблення і реалізації заходів, спрямованих на стабілізацію і покращення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації у світі.

Практична значущість полягає в тому, що основні теоретичні положення даного дослідження можуть бути використані при вдосконаленні міграційної політики нашої країни.

Ключові слова: цунамі, суспільне цунамі, міграційне цунамі, мігранти, біженці, ринок праці.

Shevchuk L.T., Labinska H.M., Fedoryshyna L.M. CONSEQUENCES OF PUBLIC TSUNAMI IN EUROPE

Purpose - to characterize tsunamis, its species and assess implications for European countries.

Methodology of research. To achieve this goal in writing the article uses the following methods: analytical and monographic - the study of the literature on the subject of the study; analysis and synthesis to identify the nature of social tsunamis, its species and determination of causes and major consequences; abstract logical method - to summarize theoretical positions, forming conclusions. Theoretical and methodological basis for the study were the work of scientists

engaged in specified issues, and Eurostat data.

Findings. It describes the essence of social tsunami, its types and causes and possible consequences.

It was established that the current migration tsunami formed as a result of escalating conflict in Libya military action in Syria and Iraq, etc., and the main problem of European growth of social tension in placements arrived population. Revealed that migrants are often treated brutally carriers; they not only significantly overpaid for transportation, but often suffer robbery; many of them die on the way to the desired destination country.

Determined that the growing threat of a controlled social tsunami regional or global scale is that it essentially stands at present a new type of weapon, as immigration increases the pressure on the European labor market, the welfare system, fueling social tension that caused significant cultural distance of arrivals - is deliberately weakening the EU.

Originality. Grounded the necessity realization of outlined depth research issues, develop and implement measures to stabilize and improve the socio-political and socio-economic situation in the world.

Practical value is that the basic theoretical principles of this study can be used to improve the migration policy of our country.

Key words: tsunami, social tsunami, tsunami migration, migrants, refugees, labor market.

Шевчук Л.Т., Лабинская Г.М., Федоришина Л.Н. ПОСЛЕДСТВИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ЦУНАМИ В ЕВРОПЕ

Цель - дать характеристику общественному цунами, его видам и оценить последствия для европейских стран.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели при написании статьи использованы следующие методы: аналитико-монографический - при изучении литературных источников по теме исследования; анализа и синтеза - для выявления природы общественного цунами, его видов и определения причин возникновения и основных последствий; абстрактно-логический метод - для обобщения теоретических положений, формирование выводов. Теоретико-методологической базой для проведенного исследования стали труды ученых, занимающихся указанной проблематикой, и данные Евростата.

Результаты. Охарактеризованы сущность общественного цунами, его виды, а также причины возникновения и возможные последствия.

Установлено, что современное миграционное цунами сформировано в результате эскалации конфликтов в Ливии, военных действий в Сирии и Ираке и т.д. и главная проблема европейских стран - рост социальной напряженности в местах размещения прибывшего населения. Выявлено, что с мигрантами очень часто жестоко обращаются перевозчики; они не только значительно переплачивают за транспортировку, но и нередко бывают ограблены; многие из них погибают на пути к желаемой стране миграции.

Определено, что растущая угроза управляемого общественного цунами регионального или глобального масштабов заключается в том, что оно по своей сути выступает на современном этапе новым видом оружия, ведь иммиграция усиливает давление на европейских рынках труда, системы социального обеспечения, подпитывает социальную напряженность, обусловленная значительной культурной дистанцией прибывших - целенаправленно происходит ослабление стран ЕС.

Научная новизна. Обоснована необходимость осуществления углубленных исследований этой проблематики, разработке и реализации мероприятий, направленных на стабилизацию и улучшение общественно-политической и социально-экономической ситуации в мире.

Практическая значимость заключается в том, что основные теоретические положения данного исследования могут быть использованы при совершенствовании миграционной политики нашей страны.

Ключевые слова: цунами, общественное цунами, миграционное цунами, мигранты, беженцы, рынок труда.

УДК 339.9: 316.42

Іващук І.О.
д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки,
Герман Л.Т.,
аспірант кафедри міжнародної економіки,
Тернопільський національний економічний університет

СОЦІАЛЬНА ДИВЕРГЕНЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОЦІНКА

Постановка проблеми. Глобальна економіка в останні десятиліття зазнає серйозних структурних трансформацій, спостерігається зміна геополітичних й гео економічних центрів впливу на глобальний економічний розвиток. Тому, як стверджує М. Спенс, посткризовий світ потребує перезавантаження багатьох рівнів глобальної економіки [1], оскільки національні стратегії розвитку та глобальна архітектура виявилися неготовими до процесів нестабільності та волатильності. Під впливом як цивілізаційних традицій, так і нових детермінант глобальний розвиток зберігає цивілізаційну стійкість, однак зазнає змін та модернізації. Соціальний вектор в сучасній парадигмі глобального розвитку набуває пріоритету, адже соціальні трансформації торкаються усіх сфер світового господарства. Багатоаспектність соціального розвитку країн визначає нині тенденції глобального економічного розвитку, і навпаки, володіючи достатніми умовами для економічного зростання, країни здатні забезпечити добробут своїх громадян. Відповідно, глобальний економічний розвиток розглядається у двох площинах: як процес, кількісним виміром якого є економічне зростання; та як процес синергійного поєднання якісного розвитку, характеристикою якого є розвиток людського потенціалу, забезпечення потреб та можливостей людини, екологічна стійкість, та кількісного зростання основних економічних показників. Проте глобальне суспільство живе в умовах, коли спостерігаються як непрогнозовані спади та економічні підйоми, диференціація країн за рівнем економічного зростання та соціального розвитку, збагачення одних країн поряд із зубожінням інших, тому така ситуація потребує вирівнювання ефектів глобалізації для країн.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблема глобального розвитку та його соціально-економічній складовій присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема вагомим внеском є напрацювання Г. Башнянина, О. Беляєва, Ю. Гуменюка, О. Длугопольського, Г. Еспінг-Андерсена, В. Козюка, Н. Кравчук, О. Макари, Г. Паулі, М. Спенса, Я. Столярчук, Дж. Стігліца, А. Філіпенка, Ю. Яковця, Є. Савельєва та ін. Попри це, вважаємо, що недостатньо дослідженими залишаються сучасні тенденції соціальної дивергенції глобального економічного розвитку, адже інтерес до соціальних питань та їхня актуальність постійно зростає.

Постановка завдання. Метою роботи є виявлення сучасних тенденцій соціальної дивергенції глобального економічного розвитку та підтвердження або спростування гіпотези про існування соціальної дивергенції/конвергенції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризики розвитку глобальної економіки в останні роки, поряд з економічними, включають екологічні, соціальні та інформаційні виклики. Так, у звіті Світового економічного форуму «The Global Risks Report 2016» наголошується, що основними глобальними ризиками залишаються: екологічні, зброя масового ураження, криза водопостачання, вимушена міграція, економічні ризики та соціальна нестабільність, кібератаки [2], які не лише сповільнюють економічне зростання у світі, але й поглиблюють поляризацію країн. Соціальна нерівність та стратифікація країн стали негативними наслідками процесів глобалізації, а світ умовно поділився на багатих та бідних.

Незважаючи на тенденцію до скорочення бідності, її рівень залишається високим у світі [3], і супроводжується загостренням інших соціальних складових розвитку, адже країни мають різні умови для економічного зростання та соціального розвитку. З 2015 р. було прийнято нову межу бідності – 1,90 дол. США в день на основі цін 2011 р. (відповідає купівельній спроможності 1,25 дол. в цінах 2005 р.).

Однією із детермінант соціальної дивергенції глобального економічного розвитку є демографічний чинник. Зростання тривалості життя населення супроводжується ще однією тенденцією – зростанням середнього віку населення планети, яка стає стримуючим чинником економічного розвитку, адже зменшується частка людей працездатного віку. Загалом, в країнах Європи до 2100 р. прогнозується зменшення чисельності населення (за умови низької народжуваності) навіть і вдвічі [4]. Демографічна ситуація окремих країн уже давно насторожує демографів швидкими темпами зростання населення, незважаючи на високий коефіцієнт смертності.

Так, за даними ООН, найбільший приріст населення має місце в країнах Африки [5], а до 2100 р. ймовірно втричі зросте чисельність населення в найменш розвинених країнах, а частка країн Африки зросте з 15,5% у 2013 р. до 38,6% (за умов середньої народжуваності) [4].

Зростання безробіття, особливо серед молоді, у світі через відсутність належних умов праці вважаємо ще однією ознакою соціальної дивергенції глобального економічного розвитку, адже науково-технічний прогрес, комп'ютеризація та автоматизація виробництв вивільнили з ринку праці економічно активне населення. Після останньої світової фінансової кризи найбільшого негативного впливу зазнали ринки праці розвинених країн, тоді як в країнах з низьким рівнем доходів практично зберігся тренд безробіття попередніх років. Так, незважаючи на сповільнення темпів зростання безробіття у 2015 р. такими у світі було визнано 197,1 млн осіб, тоді як перед кризою у 2006 р. їх кількість становила 180 млн осіб, і за прогнозами у 2016 р. буде присутнє зростання до 199,4 млн осіб, і у 2017 р. – до 200,5 млн осіб [6].

Погіршення ситуації на світовому ринку праці було пов'язане із низькими темпами економічного зростання та погіршенням ситуації в країнах через нестабільність на сировинних та фінансових ринках. У 2015 р. зріс рівень безробіття у країнах з перехідною економікою, зокрема в країнах Центральної та Східної Європи, Латинської Америки і Карибського басейну. Разом з тим, зростає неформальна зайнятість, для якої характерні низький рівень оплати праці та відсутність соціальної захищеності (наприклад, в країнах Африки на південь від Сахари 90% робочих місць припадає на неофіційну зайнятість). Актуальним залишається питання зростання безробіття серед молоді – спостерігається зростання у світі з 12,9% у 2015 р. до 16,1% у 2016 р. [7]. У світі потрібно створити понад 600 млн робочих місць для працевлаштування 200 млн безробітних і потенційних безробітних. Проте, в умовах сповільненого економічного розвитку світова економіка не спроможна вирівняти такі дисбаланси за рахунок підвищення обсягів інвестування та активізації міжнародної торгівлі. Економічне зростання має безпосередній взаємовплив на підвищення зайнятості, наприклад, за період 2011-2014 рр. зростання реального ВВП на 3,8% в Сінгапурі супроводжувалося зростанням зайнятості на 2,8%, в США, відповідно, 2,1% і 1,3%, тоді як в Греції падіння ВВП на 4,5% супроводжувалося падінням темпів зростання зайнятості на 4,5% [8]. Окрім того на ринку праці зростає попит на працівників високих кваліфікацій, що фактично маргіналізує з ринку низько кваліфікованих робітників з низькою продуктивністю праці.

Антикризовими заходами для вирівнювання ситуації на світовому ринку праці, забезпечення населенню з країн, що розвиваються, доступу до джерел отримання доходів та зменшення, у підсумку, соціальної дивергенції глобального економічного розвитку, вважаємо наступні заходи: встановлення адекватної системи соціального захисту, відповідно до реалій отримати зайнятість (особливо у європейських країнах виплата допомоги по безробіттю не стимулює безробітних до пошуку роботи); реформування управління зайнятістю в країнах, що розвиваються, з метою зменшення неформальної зайнятості та створення сприятливих фінансово-кредитних умов для домогосподарств та підприємств, котрі перейшли у формат офіційних трудових відносин; запровадження заходів фіскального стимулювання; спрямування зусиль міжнародних організацій не на декларування заходів підтримки, а на фінансування професійної підготовки та перепідготовки робочої сили, що сприятиме підвищенню продуктивності праці; запровадження програми підготовки для робітничих професій, на які зростає попит; стимулювання споживчого попиту в країнах промислової, інвестиційної та торгівельної активності (так зниження економічної активності в країнах Європи спровокувало збільшення безробіття серед молоді, наочним є приклад Іспанії, де збільшення безробіття серед молоді на 90% в період кризи було обумовлене зниженням економічної активності в країні); підтримка інвестицій та створення робочих місць в сільському господарстві, адже там зайняте, в основному, населення країн, що розвиваються; зміцнення багатостороннього співробітництва щодо глобальних ініціатив створення робочих місць під егідою Міжнародної організації праці.

Основними чинниками, що поглиблюють рівень безробіття, окрім виключно макроекономічних, вважаємо відмінності у рівнях оплати праці між країнами та глобальну міграцію. Диференціація у рівнях заробітної плати між країнами поглиблює соціальну дивергенцію глобального економічного розвитку, адже світова економічна криза негативно вплинула на зростання реальної заробітної плати, і не всім країнам вдалося досягти рівня 2007 р. Хоча у 2010 р. відбулися певні позитивні зрушення, але за рахунок економічної активності Китаю. Серед країн G-20 середньорічні темпи зростання заробітної плати були забезпечені країнами, що розвиваються. У 2013 р., порівняно із 2007 р., на 6% зросла реальна заробітна плата в країнах Азії, Центральної Азії, Східної Європи, менше ніж на 1% в країнах Латинської Америки та Карибського басейну і Африки, на 4% в країнах Близького Сходу (за рахунок Саудівської Аравії). Для окремих країн Європи (Великобританії, Греції, Італії, Іспанії) у 2013 р. середня зарплата опустилася нижче рівня 2007 р., а загалом для групи розвинених країн вона зросла лише на 0,1-0,2% [9].

Для багатьох країн зниження заробітної плати – це поглиблення нерівності навіть в межах країни, адже вона залишається основним джерелом доходів домогосподарств. Разом з тим, при оцінці середньої заробітної плати в країнах варто врахувати вартість життя, тому й розраховують її за

паритетом купівельної спроможності. Так, середня заробітна плата в економічно розвинених країнах становила 3060 дол. США (за ПКС), а в країнах, що розвиваються, 1000 дол. США (за ПКС), у світі – 1600 дол. США (за ПКС).

За країнами зберігаються і дві наступні тенденції: гендерні відмінності у заробітній платі та відмінності в оплаті праці мігрантів. Перша пояснюється дискримінаційним відношенням в деяких країнах до праці жінок, залучення жінок до неформального сектору зайнятості, проблемами материнства. Щодо оплати праці мігрантів, то вони, як правило, погоджуються на низькооплачувані роботи, маючи навіть достатньо високий рівень кваліфікації. Водночас, зростання числа мігрантів у країні становить суттєву конкуренцію для місцевих працівників. На даний час 3,4% населення (247 млн. осіб) проживає не в тих країнах, де вони народилися, більше половини мігрантів припадає на країни Європи та Північної Америки.

В останні роки зростає кількість мігрантів з країн, де є військові та збройні конфлікти, що є суттєвим фінансовим тягарем для приймаючої країни. Для країн-походження мігрантів їх виїзд з метою працевлаштування також негативна тенденція, тому що часто покидають країну висококваліфіковані кадри для пошуку чорнової роботи за кордоном. Наприклад, 93% висококваліфікованого населення Гайани проживає за кордоном, Гаїті – 75,1%, Тринідад і Тобаго – 68,2%, Барбадос – 66,2 [10]. Разом з тим, грошові перекази мігрантів становлять основну статтю доходів їхніх сімей. Так, у 2015 р. в країни, що розвиваються, мігрантами було переказано 441 млрд дол. США [10], що дозволяє пом'якшити наслідки соціальної дивергенції. Загалом, сума грошових переказів перевищила 601 млрд дол. США.

Залучення грошових переказів мігрантів до економічних, в тому числі інвестиційних, проектів в країнах-реципієнтах вважаємо одним із шляхів зменшення соціальної дивергенції глобального економічного розвитку. Разом з тим, досить часто залучені кошти в країну спрямовуються на споживчі цілі, що не забезпечує оздоровлення національних економік. До цієї тенденції може додатися ще й проблема із працевлаштуванням мігрантів та їхнє можливе повернення, а, відповідно, й зменшення обсягів грошових надходжень. Тому, альтернативним варіантом залучення коштів трудових мігрантів для забезпечення стійкого економічного зростання в країнах пропонуємо підвищення їхньої інвестиційної активності.

Для країн, що розвиваються грошові перекази трудових мігрантів можуть стати важливими драйверами економічного зростання і розвитку; у Таджикистані їх обсяги еквівалентні 41,7% ВВП (2014р.), в Киргизстані – 30,3%, Непалі – 29,2%, Тонга – 27,9%, Молдові – 26,2%, тоді як у розвинених країнах роль переказів мігрантів є незначною – до 1%, за винятком Бельгії. Проте грошові перекази трудових мігрантів роблять економіки країн-реципієнтів вразливими (тим більше, що міжнародні системи обліку грошових переказів враховують грошові трансакції, тоді як поза обліком залишаються перекази у матеріальній формі, передача коштів неофіційними компаніями, погашення заборгованості за кредитами, оплата послуг (наприклад, освітніх) в країнах-реципієнтах. Перекази неофіційними каналами обумовлені високою вартістю переказу офіційними шляхами – близько 8%, незважаючи на спроби як G-8, так і G-20 знизити середньосвітову до 3-5% (найнижчою була вартість переказів з Непалу та Саудівської Аравії – до 0,6%, зберігається висока (понад 12%) вартість переказу коштів в країни Африки та Азії).

Таким чином, обираючи модель економічного розвитку із детермінантом – трудова еміграція, країни повинні розробляти програми трансформації отриманих трансакцій в інвестиції, через: розширення їхньої участі у фінансуванні муніципальних програм розвитку; створення малого і середнього підприємництва; вкладання у непривабливі для іноземних інвесторів види економічної діяльності (інвестиції доходів мігрантів, на відміну від коштів іноземних інвесторів, які не мають регіонального пріоритету; створення умов для випуску державних облигацій для діаспори та мігрантів, враховуючи, що даний механізм активно використовувався за останні роки у світовій практиці (успішними є такі заходи в Індії та Ізраїлі).

У XXI ст. набуває важливості така детермінанта соціальної дивергенції, як загострення збройних конфліктів, військових протистоянь, тероризму, адже продовжується вирішення конфліктних ситуацій та реалізації власних інтересів методом сили. Так, останнє десятиліття стало прикладом поглиблення військової агресії у низці країн, де доводиться констатувати стрімке падіння темпів не тільки економічного зростання, але й розвитку, в тому числі й соціального. Такими регіонами нестабільності залишаються Сирія та Лівія, ескалація конфліктів в яких є загрозою як для розвитку цих територій, так і для світу. Так, у Сирії на кінець 2015 р. кількість загиблих перевищила 250 тис. осіб, з них більше 150 тисяч – цивільні. За даними ООН, чисельність вимушених переселенців становить 7,6 млн осіб, 12,2 млн людей потребують гуманітарної допомоги. Сирійський конфлікт став джерелом нестабільності і для країн Європи, куди поступає основний потік неконтрольованих мігрантів.

Поряд із пропагуванням стандартів сталого розвитку, ідей соціалізації та гуманізації у світі продовжується нагромадження військового потенціалу країн-лідерів у сфері озброєння. Так, за дослідженнями Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблеми миру (SIPRI) – перше місце у світі за обсягами витрат на оборону посідає США – 596 млрд дол. США, далі у 2015 р. йдуть –

Китай (215 млрд дол.), Саудівська Аравія (87,2 млрд дол.), Росія (66,4 млрд дол.) [11]. З 2000 р. стрімко зростають витрати на оборону, тобто зникає відчуття стабільності у світі, і у 2014 р. після повільної демілітаризації витрати на оборону зросли до 2,291% світового ВВП. Разом з тим, глобальна мілітаризація економіки стає внутрішньою загрозою, котра порушує усі принципи людського розвитку, тому вважаємо цей процес деструктивним для подальшої соціалізації, він перетворює досягнення науково-технічного прогресу у засоби нагнітання конфліктів та їх вирішення військовим шляхом.

Для підтвердження гіпотези про існування соціальної конвергенції/ дивергенції у світі оберемо вибірку із 155 країн, період часу $t = 20$ рік (1995-2014) та наступні показники: ВВП на одну особу, \$/за ПКС; кількість інтернет-користувачів (на 100 жителів); витрати на охорону здоров'я на 1 особу, \$; населення, що має доступ до покращених санітарних норм, %; населення, що має доступ до покращених джерел води, %; очікувана тривалість життя при народженні, роки; дитяча смертність віком до 5 р. (на 1000); індекс материнської смертності (на 100000 народжених живими). Для визначення σ -конвергенції при наявності тренду в часових рядах використовують або дисперсію, або відносні показники варіації: коефіцієнт осциляції та коефіцієнт варіації, або ж індексний підхід (зокрема, індекси Тейла). Визначимо показники варіації, які відображають якісно-кількісну характеристику відмінностей ВВП на одну особу за країнами у динаміці. Значення коефіцієнту варіації вказує на рівень неоднорідності вибірки. Коефіцієнт осциляції у нашому випадку підтверджує значну дивергенцію, проте присутня позитивна тенденція (зменшення майже вдвічі значення коефіцієнту за останні 20 років) (табл. 1). Величина показника розмаху варіації (абсолютного показника варіації) має тенденцію до зростання, що вказує на збільшення розриву між найбіднішою та найбагатшою країною за показником ВВП на одну особу.

Таблиця 1

Абсолютний і відносні показники варіації ВВП на одну особу за 1995-2014 рр.

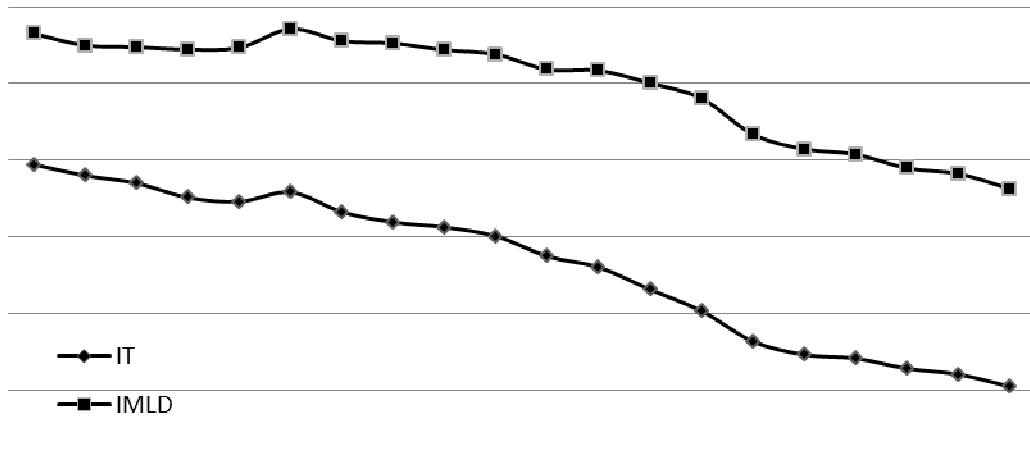
	Розмах варіації	Коефіцієнт осциляції	Коефіцієнт варіації
1995	77197,61	928,30%	130,62%
1996	79142,76	911,50%	129,25%
1997	82794,97	909,15%	128,17%
1998	79632,26	847,88%	125,34%
1999	78827,25	811,41%	124,01%
2000	84563,92	816,48%	124,61%
2001	83133,7	774,79%	121,70%
2002	81964,2	737,53%	120,00%
2003	85140,54	735,48%	120,16%
2004	87394,31	705,15%	119,15%
2005	83861,62	639,72%	116,77%
2006	87374,45	616,89%	115,08%
2007	89474,54	594,44%	112,05%
2008	87695,11	559,98%	109,24%
2009	79749,35	524,08%	105,83%
2010	84005,58	535,70%	104,60%
2011	90456,17	551,60%	104,58%
2012	90135,9	533,31%	103,70%
2013	95347,47	547,14%	103,34%
2014	97887,64	548,58%	102,24%

Джерело: авторська розробка

Оцінка σ -конвергенції через коефіцієнт варіації підтверджує гіпотезу про ймовірну соціальну конвергенцію, проте значення коефіцієнтів перевищують нормативи однорідності вибірки. У нашому випадку, попри зменшення коефіцієнту варіації впродовж останніх років, його значення залишається на досить високому рівні (понад 100%), що підтверджує стійку соціальну дивергенцію глобального економічного розвитку.

Дослідники серед основних індикаторів σ -конвергенції виділяють і коефіцієнт Джині та індекси Тейла. Індекс Тейла був запропонований вченим Анрі Тейлом у 1967 р. [12] та дозволяє визначити міру соціальної нерівності. Нульове значення вказує на існування рівності, а зростання значення – на

поглиблення просторової нерівності.

Рис.1. Динаміка індексів Тейла за 1995-2014 рр. (за показником ВВП на одну особу)
 Джерело: авторська розробка

Динаміка індексів підтверджує, що протягом аналізованого періоду відбувається їхнє зменшення, що свідчить про зниження зростання нерівності у світі за обраним показником, починаючи із 2000 р., відколи було проголошено Цілі розвитку Тисячоліття, проте підтверджує наявність соціальної дивергенції. Водночас, економічне трактування обох індексів наступне: перший індекс вказує на розподіл ВВП на одну особу за країнами, а другий – розподіл країн за ВВП на одну особу, тому, якщо значення I_T більше від I_{MLD} , то на нерівність у світі найбільший вплив мають країни із високим рівнем ВВП на одну особу, якщо навпаки – то країни із низькими значеннями ВВП на одну особу (бідні країни). Порівняльний аналіз динаміки обох розрахованих індексів Тейла (рис. 1) вказує на присутність у дослідженні останньої тенденції. Для детального аналізу рівня соціальної дивергенції було проведено аналогічні розрахунки для інших соціальних факторів. Встановлено, що найменшою є дивергенція країн за очікуваною тривалістю життя населення, вирівнюються країни і за доступом населення до джерел питної води та покращених санітарних норм, що є позитивною тенденцією, проте зберігається значний розрив у рівнях материнської та дитячої смертності між країнами.

Концепція β -конвергенції вказує на наявність негативного зв'язку між темпами зростання ВВП на одну особу та його початкового значення, тобто якщо б країни, що розвиваються мали б вищі темпи економічного зростання, ніж розвинені, то у майбутньому це б вирівняло просторову асиметрію. Проведемо перевірку гіпотези про наявність β -конвергенції між країнами за показником ВВП на одну особу. Індикатором β -конвергенції обрана абсолютна конвергенція (регресія Барро) [13]. Швидкість конвергенції визначає знак та значення коефіцієнта регресії b , тобто конвергенція присутня при $b < 0$. При значенні коефіцієнта $b > 0$ – присутня дивергенція. Проведемо оцінку регресійної залежності та визначимо параметри рівняння Барро (табл. 2) для усього періоду 1995-2014 рр., до кризового періоду 1996-2008 рр., періоду світової економічної кризи та перших після кризових років 2008-2010 рр., періоду відновлення економічного зростання після кризи 2010-2014 рр. Аналіз показників вказує на те, що отримані моделі є статистично не значущими, про це свідчать незначні оцінки коефіцієнтів і дуже низькі значення коефіцієнтів детермінації (виключенням є період 2008-2010 рр.). Серед усіх періодів тільки у 2008-2010 рр. спостерігається процес конвергенції ($R^2 = 0,17946$), швидкість якої становила: $\beta = -\frac{\ln(1+bT)}{T} = -\frac{\ln(1-0,00338 \cdot 3)}{3} = 0,0034$ або 0,34 % на рік. Проте і для даного

періоду незначне значення коефіцієнта детермінації – 0,1796 свідчить про те, що тільки 17,96 % вхідних даних охоплені даною моделлю. У нашому випадку це приблизно можуть бути дані 27-28 досліджуваних країн. Перевірка гіпотези про рівність коефіцієнтів β -конвергенції нулю є додатною, тому ми не можемо стверджувати, що існує умовна конвергенція, чи безумовна дивергенція.

Відсортуємо країни за величиною ВВП на одну особу і розіб'ємо їх на 5 груп (квінтилів) (по 31 країні в кожній). 1 група – найбідніші країни, 5-та група – країни із найвищим рівнем ВВП на одну особу. Розрахований квінтильний коефіцієнт доходів має нестабільну динаміку через структурні зміни у вибірці, коли змінюються не тільки обсяги ВВП на одну особу, а відбувається міграція країн між групами. Аналіз динаміки частки ВВП на одну особу кожної групи у скупному ВВП на одну особу вказує

на її практичну незмінність у I квінтилі, тоді як у II, III та IV квінтилях спостерігається зростання. Разом з тим, у п'ятому квінтилю, куди входять країни із найвищим рівнем ВВП на одну особу, присутня тенденція до зменшення протягом усього досліджуваного періоду. Порівняння кількості переходів по квінтилях підтвердило, що у після кризовий період країни вичерпали резерви для економічного зростання, відповідно майже вдвічі зменшилася кількість переходів країн із нижчого на вищий рівень, разом з тим, у до кризовий період в країн із низьким рівнем ВВП на одну особу (I квінтиль) було більше шансів перейти у вищу групу, так само як і в країн III квінтилю.

Таблиця 2

**Оцінка параметрів абсолютної β -конвергенції
для ВВП на одну особу країн світу за 1995-2014 рр.**

Параметри	Період			
	1995-2014 рр.	1995-2008 рр.	2008-2010 рр.	2010-2014 рр.
коефіцієнт b	-0,00168	-0,00093	-0,00338	-0,00165
F-статистика	7,5712	1,2787	33,4606	7,5737
t-статистика	-2,75157	-1,1308	-5,7845	-2,7520
Коефіцієнт детермінації (R^2)	0,0472	0,00829	0,17946	0,04717

Джерело: авторська розробка

Рух країн між квінтилями не дозволяє досягти соціальної конвергенції, тим більше, що така міграція є постійною, причому країни можуть підніматися з 1-го квінтилю у 5-й (як відбулося з Екваторіальною Гвінеєю з 2004 р., причиною стала диверсифікація економіки та переорієнтація на експорт нафти й природного газу, що перетворило країну в суттєвого гравця на ринку сировинних ресурсів). З 1998 р. з 1-го у 3-й квінтиль перейшла Боснія і Герцеговина; з 2001 р. у 2-й квінтиль перейшла Киргизька Республіка. Другий, третій і четвертий квінтиль виявилися за аналізований період (20 років) найбільш нестабільними за структурою, міграція країн була високою, причому мала нестабільний характер – переходи відбувалися з нижчих позицій на вищі і навпаки. Серед країн 2-го квінтилю (порівняно із базовим 1995 р.) погіршили свої позиції з 1998 р. Папуа – Нова Гвінея, з 2000 р. Соломонові острови, з 2003 р. Зімбабве; покращили позиції Азербайджан (з 2001 р. у 3-й квінтиль і з 2007 р. у 4-й квінтиль), Албанія (з 1996 р. перейшла у 3-й квінтиль). У 3-му квінтилі основними країнами, які показали свої рейтинги і перейшли у нижчий квінтиль були: Болівія, Конго, Гватемала, Філіппіни, Тонга. Серед країн, що за рівнями ВВП на одну особу піднялися у 4-й квінтиль, відзначимо: Білорусь, Болгарію, Ірак, Латвію, Румунію, Росію, Туреччину. Аналогічні структурні зміни відбулися у 4-му квінтилі, зважаючи на трансформації у попередніх групах: так, лише два рази підвищила свої позиції Словенія, у 2014 р. у 5-й квінтиль перейшла Чехія, дві країни – Тринідад і Табаго та Корея змогли стабільно утриматися після переходу у 5-му квінтилі. Такі країни, як Алжир, Колумбія, Коста-Ріка, Ботсвана, Сент-Люсія, Суринам, Південна Африка, Таїланд впродовж досліджуваного періоду перейшли у нижчу групу (3-й квінтиль), у 2013-2014 рр. до них долучився Ліван. Для 5-го квінтилю за період 1995-2014 рр. характерними були наступні зміни – з 1998 р. знизив свої позиції Габон (зберігши при цьому позитивну динаміку показника), у 2008 р. – Багамські острови перейшли у 4-й квінтиль, з 2006 по 2010 рр. – Ізраїль, у 2011 – 2014 рр. – Греція, у 2014 р. – Кіпр. Разом з тим, деструктивним фактором для досягнення соціальної конвергенції глобального економічного розвитку залишаються різні темпи зростання ВВП на одну особу в країнах.

Зважаючи на те, що розрахунки β -конвергенції для усієї вибірки країн, де варіація становить більше 100% не підтвердили та не спростували гіпотезу про соціальну конвергенцію/дивергенцію, за допомогою побудови регресійного рівняння Барро розглянемо аналогічну гіпотезу за визначеними нами групами за періодами 1995-2014 рр., 1995-2008 рр., 2008-2010 рр., 2010-2014 рр. Отримані за допомогою програми STATISTICA регресійні залежності дають можливість сформулювати наступні висновки: для країн 1-го квінтилю у 1995-2014 рр. характерною була незначна конвергенція, проте із низькою швидкістю $\beta = 0,054\%$, окрім того 41,7% із 26 країн увійшли в модель. Розрахунки для інших періодів вказують на негативний вплив світової фінансової кризи на процеси конвергенції (що характерне для країн другого і третього квінтилю). Для другого і третього квінтилів спостерігається незначна конвергенція із дуже низькою швидкістю скорочення розривів між країнами (0,119% для 2-го квінтилю та 0,0977% для третього) (табл. 3). Гіпотеза конвергенції отримала часткове підтвердження для країн із вищими середнього значення ВВП на одну особу – для 4-го квінтилю, причому розрахунки вказують на високу швидкість конвергенції саме у після кризовий період ($\beta = 35,67\%$), разом з тим, гіпотеза β -конвергенції не може бути повністю підтверджена за коефіцієнту детермінації 0,5326, $\beta = 1,765\%$), проте саме ці країни найбільше відчули негативний вплив кризи на економічне зростання.

Таблиця 3

Оцінка параметрів абсолютної β -конвергенції для ВВП на одну особу за квінтилями

Параметри і статистика	1995-2014 pp.	1995-2008 pp.	2008-2010 pp.	2010-2014 pp.
I квінтиль				
коефіцієнт b	-0,01011	-0,00869	0,001569	0,011627
VAR-бета	-0,42	-0,36	-0,2	0,195
t - статистика	-2,24783	-1,93298	0,239443	0,01126
Коефіцієнт детермінації	0,41703	0,3606	0,000435	0,03799
$F_{розр.}$	5,052730	3,736411	0,0117379	1,066338
$F_{табл.}$	1,708	1,706	1,701	1,701
Швидкість	0,000535 або 0,054%			
II квінтиль				
коефіцієнт b	-0,02229	-0,01111	-0,03351	-0,00274
VAR-бета	=-0,58	-0,25	-0,28	-0,1
t - статистика	-3,05618	-1,1716	-1,5176	-0,4991
Коефіцієнт детермінації	0,34161	0,061354	0,07599	0,00949
$F_{розр.}$	9,3402	1,3726	2,30299	0,249099
$F_{табл.}$	1,729	1,717	1,699	1,703
Швидкість	0,001186 або 0,119%			
III квінтиль				
коефіцієнт b	-0,0184	-0,01491	-0,01335	-0,01355
VAR-бета	-0,58	-0,47	-0,20	-0,026
t - статистика	-2,96358	-2,12471	-1,10511	-1,37489
Коефіцієнт детермінації	0,340646	0,22006	0,041794	0,065431
$F_{розр.}$	8,782799	4,51439	1,22128	1,89034
$F_{табл.}$	1,734	1,729	1,697	1,701
Швидкість	0,000977 або 0,0977%	0,001156 або 0,116%		
IV квінтиль				
коефіцієнт b	-0,01542	-0,01542	-0,03168	-0,00571
VAR-бета	-0,54	-0,49	-0,51	-0,13
t - статистика	-2,38303	-2,38303	-3,12125	-0,6614
Коефіцієнт детермінації	0,23983	0,239828	0,258125	0,016547
$F_{розр.}$	5,67884	5,678841	9,742204	0,437453
$F_{табл.}$	1,725	1,729	1,697	1,703
Швидкість	0,04087 або 4,09%	0,051796 або 5,18%	0,356675 або 35,67%	
V квінтиль				
коефіцієнт b	-0,00979	-0,01577	-0,01732	0,006185
VAR-бета	-0,61	-0,72	-0,32	0,197
t - статистика	-3,83348	-5,34643	-1,81505	1,045404
Коефіцієнт детермінації	0,3702	0,5236	0,10528	0,03890
$F_{розр.}$	14,6956	28,5843	3,29439	1,09287
$F_{табл.}$	1,706	1,703	1,699	1,703
Швидкість	0,01083 або 1,08%	0,01765 або 1,765%		

Джерело: авторська розробка

Розрахунок розмаху варіації, коефіцієнтів осциляції та варіації за квінтилями підтвердив

зниження нерівномірності ВВП на одну особу між країнами в межах кожної групи, що підтверджує гіпотезу про σ -конвергенцію в межах квінталів. Так, для I і V квінтилів спостерігається незначна варіація, а для інших квінтилів варіація є несуттєвою. Разом з тим, зауважимо, що в динаміці коефіцієнт варіації зазнає, хоча і несуттєвих, змін, що свідчить про коливання соціальної нерівності.

Висновки з проведеного дослідження. Основними тенденціями соціальної дивергенції глобального економічного розвитку встановлено наступні: диференціація країн за рівнем бідності, антагонізація країн за рівнем розподілу доходів, стратифікація глобального простору за рівнем людського розвитку країн, зростання соціальної відчуженості. Не лише прошарки населення, але й країни та регіони стають соціально відчуженими під впливом глобалізаційних процесів.

Проведений аналіз не заперечує гіпотези соціальної конвергенції, проте й не підтверджує її, адже отримані статистичні оцінки регресійних рівнянь Барро не були значимими. Разом з тим, присутня тенденція до скорочення розривів у значеннях ВВП на одну особу між країнами, що підтверджено розрахунками σ -конвергенції, проте її показники вказують на незначне скорочення у порівнянні з віддаленістю країн. Тому необхідним є поєднання у методиці оцінки конвергенції визначення σ -конвергенції та β -конвергенції, адже абсолютна β -конвергенція не є свідченням σ -конвергенції, тим більше при оцінці неоднорідної вибірки. Тобто, на сьогодні зусилля міжнародних організацій та й самих країн щодо подолання соціальної дивергенції глобального економічного розвитку не отримали результатів щодо згладжування просторових диспропорцій, адже окрім ВВП на одну особу існують інші, не менш значимі, соціальні характеристики. В процесах глобального економічного розвитку є латентні процеси, котрі не дають можливості досягти конвергенції та провести її оцінку. Так, аналіз вибірки підтверджує наявність суттєвих структурних змін у до кризовий період та загалом за весь період дослідження, тоді як у після кризовий період спостерігалися незначні структурні зміни, що свідчить про продовження періоду рецесії, коли країни не отримують додаткових стимулів для стрімкого економічного зростання та підвищення його темпів.

Бібліографічний список

1. Спенс М. Следующая конвергенция: будущее экономического роста в мире, живущем на разных скоростях / М. Спенс; [пер. с англ. А. Калинина]; под ред. О. Филаточевой. – Москва : Изд-во Института Гайдара, 2013. – 336 с.
2. The Global Risks Report 2016 [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2016/>
3. Ending Extreme Poverty and Sharing Prosperity: Progress and Policies [Electronic resource]. – Access mode: <http://pubdocs.worldbank.org/en/109701443800596288/PRN03Oct2015TwinGoals.pdf>
4. World Population Prospects. The 2012 Revision. Highlights and Advance Tables [Electronic resource]. – Access mode: https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/Files/WPP2012_HIGHLIGHTS.pdf
5. Мировые демографические тенденции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/TMP/8605192.30365753.html>
6. World Employment and Social Outlook: Trends 2016 [Electronic resource]. – Access mode: www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---/wcms_443480.pdf
7. World Employment and Social Outlook 2016: Trends for Youth [Electronic resource]. – Access mode: www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---/wcms_513739.pdf
8. International Jobs Report - Economist Intelligence Unit [Electronic resource]. – Access mode: <http://graphics.eiu.com/upload/eb/IJR-January-2015.pdf>
9. Global Wage Report 2014/15 – Wages and income inequality [Electronic resource]. – Access mode: www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---/wcms_324678.pdf
10. Migration and Remittances Factbook 2016 - World Bank [Electronic resource]. – Access mode: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/4549025-1450455807487/Factbookpart1.pdf>
11. Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 1988-2015. SIPRI Military Expenditure Database [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.sipri.org/databases/milex>
12. Theil H. Economics and Information Theory / H. Theil. – Amsterdam: North Holland Publishing Company, 1967– 488 p.
13. Barro R. Convergence R. / Barro, X. Sala-i-Martin [Electronic resource] // Journal of Political Economy. – 1992. – Vol. 100. – № 2. – P. 223–51. – Access mode: <https://dash.harvard.edu/handle/1/3451299>

References

1. Spence, M. (2013), *Sleduyushchaya konvergentsiya: budushcheye ekonomicheskogo rosta v mire, zhivushchem na raznykh skorostyakh* [The Future economic growth in the world, living at different speeds], Izd-vo Instituta Gaydara, Moscow, Russia, 336 p.

2. The Global Risks Report 2016, available at: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2016/> (access date September 22, 2016).
3. Ending Extreme Poverty and Sharing Prosperity: Progress and Policies available at: <http://pubdocs.worldbank.org/en/109701443800596288/PRN03Oct2015TwinGoals.pdf> (access date September 22, 2016).
4. World Population Prospects. The 2012 Revision. Highlights and Advance Tables, available at: https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/Files/WPP2012_HIGHLIGHTS.pdf (access date September 22, 2016).
5. World demographic trends, available at: <http://daccess-ods.un.org/TMP/8605192.30365753.html>
6. World Employment and Social Outlook: Trends 2016, available at: www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---.../wcms_443480.pdf (access date September 22, 2016).
7. World Employment and Social Outlook 2016: Trends for Youth, available at: www.ilo.org/wcmsp5/groups/.../wcms_513739.pdf (access date September 22, 2016).
8. International Jobs Report - Economist Intelligence Unit, available at: <http://graphics.eiu.com/upload/eb/IJR-January-2015.pdf> (access date September 22, 2016).
9. Global Wage Report 2014/15 – Wages and income inequality, available at: www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/.../wcms_324678.pdf (access date September 22, 2016).
10. Migration and Remittances Factbook 2016 – World Bank, available at: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/4549025-1450455807487/Factbookpart1.pdf> (access date September 22, 2016).
11. Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 1988-2015. SIPRI Military Expenditure Database, available at: <https://www.sipri.org/databases/milex> (access date September 22, 2016).
12. Theil, H. (1967), Economics and Information Theory, North Holland Publishing Company, Amsterdam, Netherlands, 488 p.
13. Barro, R. and Sala-i-Martin, X. (1992), Convergence, Journal of Political Economy, Vol. 100, no. 2, available at: <https://dash.harvard.edu/handle/1/3451299> (access date September 22, 2016).

Івашук І.О., Герман Л.Т. СОЦІАЛЬНА ДИВЕРГЕНЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОЦІНКА

Мета. Метою дослідження є виявлення сучасних тенденцій соціальної дивергенції глобального економічного розвитку та підтвердження або спростування гіпотези про існування соціальної дивергенції/конвергенції.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано такі методи наукового пізнання: діалектичний, індукції та дедукції; аналізу, синтезу та порівняння – при оцінці тенденцій соціальної дивергенції глобального розвитку; економетричні методи, у тому числі кореляційного та регресійного аналізу, – для оцінки соціальної дивергенції глобального економічного розвитку; абстрактно-логічний – для формулювання гіпотез та висновків; табличний та візуальний (графічний) методи – для наочного подання результатів дослідження.

Результати. Встановлено ризики розвитку глобальної економіки. Обґрунтовано основні детермінанти соціальної дивергенції глобального економічного розвитку. Проаналізовано сучасні демографічні тенденції та стан безробіття у світі. Запропоновані антикризові заходи для вирівнювання ситуації на світовому ринку праці. Визначено відмінності у рівнях оплати праці між країнами. Особливу увагу приділено питанням трудової міграції та залученню коштів трудових мігрантів у національні економіки. Аргументовано вплив мілітаризації економіки на соціальну дивергенцію глобального економічного розвитку. Висунуто гіпотезу про існування соціальної конвергенції/дивергенції глобального економічного розвитку та проведено її оцінку.

Наукова новизна. Виявлено детермінанти соціальної дивергенції глобального економічного розвитку, котрі поглиблюють соціальну нерівність. Висунуто гіпотезу про існування соціальної конвергенції/дивергенції глобального економічного розвитку, що підтверджено розрахунками сігма та бета конвергенції для країн світу, та визначено тенденції переходу країн між групами соціальної конвергенції.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використанні у подальших наукових дослідженнях соціальної дивергенції глобального розвитку та розробці заходів зменшення дивергенції між країнами.

Ключові слова: бідність, безробіття, ВВП на одну особу, глобальна економіка, глобальні ризики, грошові перекази трудових мігрантів, економічне зростання, економічний розвиток, мілітаризація економіки, соціальна конвергенція/дивергенція, трудова міграція.

Ivashchuk I.O., Herman L.T. SOCIAL DIVERGENCE OF ECONOMIC DEVELOPMENT: GLOBAL TRENDS AND EVALUATION

Purpose. The aim of the article is to identify modern tendencies of social divergence of global economic development and confirmation or refutation of the hypothesis about the existence of social divergence / convergence.

Methodology of research. The following methods of scientific knowledge were used during the research process: dialectical, induction and deduction; analysis, synthesis and comparison – in assessing trends of social divergence of global development; econometric methods, including correlation and regression analysis – to assess the social divergence of global economic development; abstract and logical – to formulate hypotheses and conclusions; tabular and visual (graphic) methods – for visual presentation of research results.

Findings. It was established risks of the global economy. The basic determinants of social divergence of global economic development are substantiated. The modern demographic trends and the state of unemployment in the world are analyzed. The anti-crisis measures to equalize the situation on the global labor market are proposed. Differences in wage levels between countries are determined. Particular attention is paid to the issues of labor migration and attracting funds of labor migrants into the national economy.

The impact of militarization of the economy to social divergence of global economic development is argued. A hypothesis about the existence of social convergence / divergence of global economic development is put forward and its assessment is conducted.

Originality. The determinants of social divergence of global economic development that deepen social inequality are revealed. A hypothesis about the existence of social convergence / divergence of global economic development that is confirmed by calculations sigma and beta convergence for the countries of the world, and trends of transition of the countries between groups of social convergence are identified.

Practical value. The obtained results of research can be used in further research of social divergence of global development and the development of measures to reduce the divergence between countries.

Key words: poverty, unemployment, GDP per person, the global economy, global risks, money transfers of labor migrants, economic growth, economic development, militarization of the economy, social convergence / divergence, labor migration.

Ивашук И.А., Герман Л.Т. СОЦИАЛЬНАЯ ДИВЕРГЕНЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ: ГЛОБАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ОЦЕНКА

Цель. Целью исследования является выявление современных тенденций социальной дивергенции глобального экономического развития и подтверждения или опровержения гипотезы о существовании социальной дивергенции / конвергенции.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы научного познания: диалектический, индукции и дедукции; анализа, синтеза и сравнения - при оценке тенденций социальной дивергенции глобального развития; эконометрические методы, в том числе корреляционного и регрессионного анализа - для оценки социальной дивергенции глобального экономического развития; абстрактно-логический - для формулировки гипотез и выводов; табличный и визуальный (графический) методы - для наглядного представления результатов исследования.

Результаты. Установлено риски развития глобальной экономики. Обоснованы основные детерминанты социальной дивергенции глобального экономического развития. Проанализированы современные демографические тенденции и состояние безработицы в мире. Предложенные антикризисные меры для выравнивания ситуации на мировом рынке труда. Определены различия в уровнях оплаты труда между странами. Особое внимание уделено вопросам трудовой миграции и привлечению средств трудовых мигрантов в национальные экономики. Аргументированно влияние милитаризации экономики на социальную дивергенцию глобального экономического развития. Выдвинута гипотеза о существовании социальной конвергенции / дивергенции глобального экономического развития и проведения ее оценку.

Научная новизна. Выявлено детерминанты социальной дивергенции глобального экономического развития, которые углубляют социальное неравенство. Выдвинута гипотеза о существовании социальной конвергенции / дивергенции глобального экономического развития, что подтверждается расчетами сигма и бета конвергенции для стран мира, и определены тенденции перехода стран между группами социальной конвергенции.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы в дальнейших научных исследованиях социальной дивергенции глобального развития и разработке мер снижения дивергенции между странами.

Ключевые слова: бедность, безработица, ВВП на душу населения, глобальная экономика, глобальные риски, денежные переводы трудовых мигрантов, экономический рост, экономическое развитие, милитаризация экономики, социальная конвергенция / дивергенция, трудовая миграция.

УДК 339

*Юскович-Жуковська В.І.,
к.т.н., доцент кафедри економічної кібернетики,
Коханевич Т.П.,
викладач кафедри економічної кібернетики,
Рівненський державний гуманітарний університет*

ОЦІНКА ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК, БРЕНДІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Сучасні тенденції глобалізації економіки, лібералізації світових ринків наукомісткої продукції, капіталізації марочних портфелів, активізації конкуренції між товаровиробниками сприяють підвищенню вартості торговельних марок, брендів.

Збільшені обсяги ліцензійної торгівлі, трансферу технологій, надання консалтингових, інжинірингових, франчайзингових послуг, купівлі-продажу торговельних марок, патентів, ноу-хау, комерційних таємниць формують глобальний ринок прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Вивчення досвіду провідних компаній з формування сильних конкурентоздатних на світових ринках торговельних марок, брендів та їх оцінки є актуальним для українських компаній в умовах інтеграції України в Європейське господарство. Глобалізація товарних ринків, загострення міжнародної конкуренції обумовлюють необхідність формування та розвиток глобальних торговельних марок та брендів.

Оцінка торговельних марок, брендів і компаній дозволить стимулювати їх участь у світових процесах глобалізації, гідно представити свої товари як вітчизняному, так і закордонному споживачу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки торговельні марки, бренди відіграють стратегічну роль у бізнесі всіх країн, ця тема широко обговорюється в працях закордонних теоретиків та практиків.

Так, Джим Блайт, оцінюючи бренд, зазначив, що створення бренду – це довгостроковий проект, який дорого коштує. Тому компанії роблять акцент на розширенні брендів з метою максимізувати віддачу капіталу, вкладеного в створення бренду [1].

На думку Девіда Аакера, для створення капіталу бренду особливе значення має концепція індивідуальності бренду, що складається з параметрів:

- бренд, як товар (сутність товару, його властивості, якість/цінність, сфера застосування, користувачі, країна-виробник);
- бренд, як компанія (характеристика компанії, вітчизняна/міжнародна);
- бренд, як індивід (характер бренду, взаємостосунки між брендом і споживачем);
- бренд, як символ (візуальні розпізнавальні знаки) [2].

Джоунс Джон Філіп досліджував вплив торговельних марок і їх реклами на формування світогляду споживачів [3]. Т. Нільсон рекомендує як можна зробити торговельну марку і бренд сильним, брендінг – ефективним, а бізнес – успішним [4]. Коллер К. Л. визначає, що бренд, по суті, це – не уявлення про товар, а представлення про цінність цього товару [5]. А. Еллвуд описав понад ста прийомів, що дозволяють швидко підвищити ринкову цінність брендів [6].

На думку української вченої Безрукової Н. В., в сучасному конкурентному середовищі йде боротьба торговельних марок, а не товарів, за їх місце у свідомості споживача [7]. Завгородня Т. В. систематизувала передумови виникнення та рушійні сили розвитку управління глобальними брендами, дослідила світову практику створення та оцінювання сили бренду держави та розробила ключові напрями формування глобального бренду України. У дослідженні вона показала, що переважна більшість існуючих українських брендів створювалась стихійно, і на сьогодні національні виробники та експерти не мають сучасної, логічної та маловитратної технології створення міжнародних брендів, у тому числі глобальних [8, с. 10].

Практика оцінки торговельних марок та товарів в Україні з'явилася лише у 2000-х роках, чим обумовлена відносно невелика кількість джерел з цієї тематики. В даний час недостатньо уваги приділяється взаємозв'язку глобалізації економіки та торговельних марок, брендів, практично відсутні рекомендації для національних товаровиробників з одержання вигід із цінностей брендів, зі збільшення ефективності торговельних марок. Це свідчить про актуальність даної теми та зумовило вибір напряму дослідження в науковому та практичному аспектах.

Постановка завдання. Дослідження ролі торговельних марок, брендів у формуванні довгострокових активів і засобів отримання прибутків на регулярній основі пов'язано з такими найважливішими проблемами, як підвищення конкурентоздатності вітчизняних компаній, забезпечення росту економічної ефективності їх функціонування.

Метою дослідження є проведення систематизації сучасних моделей та методологій оцінки торговельних марок, брендів; узагальнення досвіду лідируючих на ринку корпорацій і оцінка можливостей його застосування українськими компаніями, визначення шляхів і методів підвищення конкурентоздатності вітчизняних товарів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загально визнано, що сучасне господарство поступово перетворюється на неподільну глобальну цілісність, у якій постійно формуються та реалізуються різнопланові та різноспрямовані процеси, виникають нові глобальні ринки (капіталів, страхування, інтелектуальної власності), з'являються нові засоби передачі інформації (інформаційні системи, Інтернет, стільниковий зв'язок), утверджуються нові дійові особи (транснаціональні корпорації, міжнародні організації), розробляються нові "правила гри" у вигляді багатосторонніх угод з питань економічного співробітництва [9, с. 307].

Глобалізація економіки підвищує роль і значення засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання, а також виробленої ними продукції, виконаних робіт та наданих послуг, покликаних споживачам зробити свій вибір.

За умов загострення конкурентної боротьби торговельні марки набувають істотної економічної цінності, оскільки забезпечують зростання обсягів збуту продукції та підвищення прибутків компанії.

Відносини, які виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на торговельні марки регулюються в Україні книгою четвертою Цивільного Кодексу та Законом "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг". Відповідно до чинного законодавства України терміни "торговельна марка" та "знак для товарів і послуг" означають одне і те саме поняття і тому вживаються як рівнозначні у засобах індивідуалізації товарів та суб'єктів господарського обігу.

Не дивлячись на те, що термін "бренд" не закріплено в багатьох розвинених країнах та в Україні на законодавчому рівні, у світовій економічній літературі та в засобах масової інформації, в т.ч. в Україні, це поняття активно використовується.

З точки зору фахівців в галузі товарних знаків А. М. Цапенко та Е. А. Даніліної поняття "бренд" та "брендинг" – не правові поняття, а терміни, що використовуються в споживчому середовищі для об'єднання етапів просування товарів на ринок. Поняття бренду, на думку цих авторів, є деякою сукупністю об'єктів авторського права, товарного знака та фірмового найменування [10, с. 3].

Насправді, знак для товарів і послуг став синонімом поняття "бренд". Термін "вартість бренду" означає фінансову цінність знаків для товарів і послуг, яку вони мають у створенні репутації (або "гудвілу"), асоційованої з даним комерційним підприємством [11, с. 150].

У зв'язку з ратифікацією Угоди про Асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе ряд зобов'язань про внесення змін в законодавство щодо торговельних марок. Одним з ключових зобов'язань є відкриття для загального доступу електронної бази поданих заявок на реєстрацію торговельних марок. Аналогічні бази на сьогодні відкриті в багатьох країнах світу: США, Великобританії, Австрії, Бельгії, Болгарії та інших.

Це дає можливість:

- відстежувати заявки, які подаються з порушенням прав;
- своєчасно подавати протести проти реєстрації тих торговельних марок, які компанія вважає поданими з порушенням її прав.

Станом на сьогодні, така база поданих на реєстрацію торговельних марок є закритою, інформацію можна отримати лише замовивши платний пошук в ДП "Український інститут інтелектуальної власності" (Укрпатент). Відкриття такої бази даних дозволить власникам торговельних марок подавати протести на стадії реєстрації торговельних марок, а не визнавати вже зареєстровану торговельну марку недійсною в судовому порядку; здешевить сам процес оцінки доцільності реєстрації торговельної марки.

На відміну від українського, американське законодавство зобов'язує заявника визначити підставу для реєстрації торговельної марки та надати докази обов'язкового комерційного використання торговельної марки щодо всіх товарів і послуг, для яких знак був зареєстрований протягом дії свідоцтва.

Жорстке законодавство спонукає американські компанії захищати свою продукцію виключними правами, інноваційні підприємства мають сильні позиції, при транскордонних переміщеннях товарів захищаються права об'єктів інтелектуальної власності, суб'єкти господарювання капіталізують свої нематеріальні активи.

Проведений аналіз засвідчує, що створене національне законодавче поле слід гармонізувати до міжнародних вимог.

Новітня глобальна економіка характеризується міжнародною торгівлею товарами й послугами, технічною складністю й середовищем Інтернет [11, с. 149]. Престиж товарів під широко відомим брендом напряму впливає на вибір споживачів. Тому саме знаки для товарів і послуг є найважливішим елементом у стратегії компаній, підприємств з отримання своїх прибутків.

Торговельні марки виконують дві основні макроекономічні функції:

- 1) сприяють прийняттю рішень споживачем відносно вибору товару на ринку;

2) стимулюють компанії, підприємства в частині інвестування в розробку й постачання товарів і послуг, які мають якість, бажану для споживача.

На нашу думку, виокремилися три тенденції у знаках для товарів і послуг:

- 1) зростання технічної і технологічної складності товарів;
- 2) використання Інтернету як засобу електронної комерції;
- 3) створення брендів як глобального економічного показника.

Ці тенденції спрямовані на розширення концепції торговельних марок, брендів та компаній за їх сукупним іміджем.

В наш час споживачі більшою мірою обирають товар лише тому, що з ним пов'язаний певний бренд, якому вони довіряють. Тому успішні компанії створюють цінності не лише у своїх товарах, а й у своїх брендах, які вони за допомогою реклами просувають на ринку.

Забезпечення конкурентоздатності продукції передбачає необхідність її кількісної оцінки. Практично по кожному аналізованому товару є своя методика оцінки конкурентоздатності, яка враховує особливості формування відповідного ринку. Оцінка конкурентоздатності товару проводиться шляхом зіставлення параметрів аналізованої продукції з параметрами бази порівняння. Базою порівняння можуть бути наступні параметри: потреба покупців, конкуруючий товар, гіпотетичний зразок товару, група аналогічних товарів, величина корисного ефекту [12, с. 14].

Якщо метою дослідження є необхідність визначення положення даного товару в ряді аналогічних, то досить провести їх пряме порівняння по головним параметрам.

При дослідженні, орієнтованому на оцінку перспектив збуту товару на конкретному ринку, аналіз передбачає використання інформації, що включає відомості про зміну кон'юнктури ринку, про товари, які вийдуть на ринок, динаміку попиту, передбачувані зміни у відповідному законодавстві та ін.

Таким чином, сукупність якісних і вартісних характеристик товару сприяє створенню переваги даного товару перед товарами конкурентів в задоволенні конкретної потреби покупця, дозволяє кількісно оцінити конкурентоздатність товару.

Крім того, у міжнародній практиці вважається доцільним випускати не один виріб, а їх досить широкий параметричний ряд, що утворить асортиментний набір [13, с. 110]. Отже, ключовим моментом у завоюванні позицій на ринку щодо численних конкурентів торговельних марок є своєчасне відновлення вироблених товарів, підготовка і організація виробництва нових видів продукції. Головним підходом при цьому є випуск якомога більшої кількості нової, що користується підвищеним попитом, продукції, ціни на яку будуть нижче, ніж у конкурентів, а якісні показники – вище.

Найбільш важливими критеріями, що впливають на оцінку торговельної марки є її впізнаваність, поширеність і довіра споживачів. У підсумку всі ці якості визначають прибуток компанії в результаті підвищення обсягу продажів продукції і вартість торговельного знаку. У ряді випадків вартість популярного торговельного знаку перевищує вартість усіх матеріальних активів компанії та є найпотужнішим інструментом у конкурентній боротьбі.

Існує три основних методи оцінки брендів:

1. Метод сумарних витрат, який підраховує всі витрати зі створення та просування бренда: дослідження і розробку, художнє оформлення і упаковку, державну реєстрацію і захист, витрати на рекламу. Але ринок при цьому диктує свою ціну, яка може бути значно вищою або нижчою за ці витрати.

2. Метод залишкової тимчасової вартості, при якому з загальної ринкової вартості компанії послідовно вираховуються: вартість матеріальних і фінансових активів, а також нематеріальних активів, що не відносяться до бренду.

3. Метод сумарної дисконтованої додаткової вартості, при якому обчислюється різниця між брендovаним товаром і його близьким аналогом без бренда, віднімаються витрати на створення і просування бренда, а потім множаться на ймовірний обсяг збуту протягом всього життєвого циклу бренда.

Фактор успіху бренда – це орієнтація на ринок, унікальний, що перевершує конкурентів товар, диференційований продукт, що забезпечує споживачу унікальні вигоди і підвищену цінність.

Редакція американського журналу Forbes з 2010 року публікує рейтинг 100 найдорожчих брендів світу. Це відоме економічне видання є всебічним оцінювачем різноманітних рейтингів у світі бізнесу, всі факти якого засновані на чіткій статистиці з посиланням на прес-релізи компанії Brand Finance. Forbes назвав найдорожчі бренди планети у 2015 році. Журнал бере до уваги такі критерії компанії або відомого бренду, як: прибуток, виручка, обсяг реально існуючих активів, капіталізація.

Найфешенебельніші і дорогі компанії отримують щотижневу оцінку, розраховуючи на об'єктивну статистику і при цьому збільшуючи свою популярність. У шостий раз поспіль рейтинг очолила компанія Apple, яка на рекламу у 2015 році витратила 1,8 млрд. доларів.

Топ-10 найдорожчих брендів світу за 2015 рік визнано [14]:

1. Apple з вартістю бренда 145,3 мільярда доларів.
2. Microsoft з вартістю бренда 69,3 мільярда доларів.
3. Google з вартістю бренда 65,6 мільярда доларів.

4. Coca-Cola з вартістю бренду 56 мільярдів доларів.
5. IBM з вартістю бренду 49,89 мільярда доларів.
6. Mc Donald's з вартістю бренду 39,5 мільярда доларів.
7. Samsung з вартістю бренду 37,9 мільярда доларів.
8. Toyota з вартістю бренду 37,8 мільярда доларів.
9. General Electric з вартістю бренду 37,5 мільярда доларів.
10. Facebook з вартістю бренду 36,5 мільярда доларів.

Як видно, у списку переважають високотехнологічні та автомобільні бренди. "Бренд оцінюється так, як його сприймають споживачі. Готовність клієнтів платити більш високу ціну або ймовірність, що куплять саме його продукт, – це те, що робить його цінним з точки зору компанії", – говорить Девід Райбстін, професор маркетингу та експерт з брендінгу Wharton School університету Пенсільванії [15].

Експерти враховували прибуток компанії за останні три роки і коефіцієнт впливу бренду на прибуток у різних галузях, у споживчих товарах різних класів. Незважаючи на те, що смартфони iPhone не так вже сильно відрізняються від останніх гаджетів Samsung, Apple призначає на них преміум-ціну, і вони складають майже половину від усіх проданих смартфонів у США, а їх світові продажі за різдвяні канікули 2016 року склали 75 млн. штук, констатує видання Forbes.

Рейтинг найдорожчих національних брендів світу, який оприлюднило агентство Interbrand, у 2015 році вкотре очолили Сполучені Штати Америки, випередивши Китай із кількома мільярдами відривом. Таких висновків дійшла британська консалтингова компанія Brand Finance, яка щороку складає рейтинг національних брендів, враховуючи їхню вартість, динаміку розвитку та рівень інвестування.

Таким чином, 10 найдорожчих національних брендів у 2015 році, згідно даних Brand Finance, визнано [16]:

1. США – 19,703 мільярда доларів.
2. Китай – 6,314 мільярда доларів.
3. Німеччина – 4,166 мільярда доларів.
4. Великобританія – 3,010 мільярда доларів.
5. Японія – 2,541 мільярда доларів.
6. Франція – 2,158 мільярда доларів.
7. Індія – 2,137 мільярда доларів.
8. Канада – 2,040 мільярда доларів.
9. Італія – 1,445 мільярда доларів.
10. Австралія – 1,403 мільярда доларів.

Національний бренд України у рейтингу посів 68 позицію, із вартістю національного бренду в 44 мільярда доларів.

В зв'язку із глобалізацією світової економіки в Україні також проводяться рейтинги брендів у різних сегментах ринку. Створена Агенством MPP Consulting методика оцінки брендів (торговельних марок) вирізняється своєю універсальністю та враховує цілий ряд істотних факторів, які визначають вартість бренду і впливають на її зміни.

Методика розрахунку вартості бренду базується на оцінці додаткової вартості, яка отримується за допомогою бренду для кожної одиниці товару і відповідних обсягів виробництва товарів під іменем бренду, що оцінюється. При розрахунках враховується поправка рівня насиченості і конкурентності того чи іншого сегменту бізнесу, а також показник інвестиційної привабливості напрямку і самого бренду зокрема, що розглядається.

Особливу увагу приділяється коефіцієнту "свободи бренду", тобто його незалежності від географії виробництва і конкретних виробничих потужностей. Вартість бренду визначається сумою багаточисленних факторів, які умовно зводяться у три розділи:

1. Прибутковість підприємств, що використовують бренд.
2. Позиції бренду на ринку в порівнянні з конкурентами.
3. Рівень інвестиційної привабливості галузі в цілому і самого бренду зокрема.

Компанія YouScan провела дослідження найбільш популярних українських брендів по кількості згадувань в соціальних мережах у 2014 році. Лідером обговорень став кондитерський бренд Roshen, також користувачі активно обговорювали виробників алкогольних напоїв.

Для 10 найбільш популярних брендів експерти YouScan визначили відсотки позитивних, нейтральних та негативних згадувань в соціальних медіа. Рейтинг найбільш обговорюваних українських брендів по кількості прямих згадувань користувачами мережі за 2014 рік склав [17]:

Таблиця 1

Рейтинг найбільш обговорюваних українських брендів у 2014 році

№ з/п	ТМ	Кількість згадувань, всього	в тому числі		
			позитивних	нейтральних	негативних
1.	Roshen	100710	26%	50%	24%
2.	Львівське	21193	33%	49%	18%
3.	Оболонь	11248	24%	42%	34%
4.	Мівіна	9705	28%	48%	24%
5.	Nemiroff	9434	33%	43%	24%
6.	Конті	8863	24%	60%	16%
7.	Чернігівське	6013	27%	55%	19%
8.	Sandora	5636	17%	57%	26%
9.	Хортиця	4389	35%	41%	24%
10.	Рогань	3075	29%	55%	16%

Джерело: [17]

В якості бази для дослідження YouScan використав рейтинг 50 найдорожчих брендів за версією журналу "Фокус". Для аналізу була вибрана система моніторингу соціальних медіа YouScan, яка збирала згадування цих брендів в різних словосполученнях з більш ніж 500000 сайтів за відповідними пошуковими запитами.

Крім того, починаючи з 2007 р., Агенство MPP Consulting складає щорічно рейтинг ТОП 100 найдорожчих українських брендів. Так, згідно останніх досліджень визначено реальну ринкову вартість брендів. Зокрема, перша десятка ТОП-100 українських брендів у 2015 р. склала [18]:

Таблиця 2

ТОП-100 найдорожчих українських брендів

Місце	Назва бренду	Вартість бренду, млн. грн
1	Моршинська	445
2	Оболонь	306
3	Рошен	294
4	Неміров	280
5	Сандора	232
6	Приватбанк	227
7	Хлібний дар	202
8	Life:)	198
9	Наша Ряба	194
10	Хортиця	192

Джерело: [18]

Слід зазначити, що якщо рейтинги найдорожчих брендів і компаній світу оновлюються щотижня, то рейтинги українських брендів і компаній посегментно оцінюються не кожен рік. Це, в свою чергу, не стимулює українських товаровиробників до конкурентної боротьби.

Проведений порівняльний аналіз методів оцінки торговельних марок, брендів можна використовувати для побудови брендівих стратегій українськими підприємствами.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, узагальнено світовий досвід щодо оцінки торговельних марок. Враховано, що в умовах сучасного глобального світового ринку успішні торговельні марки трансформуються у бренди.

В зв'язку з тим, що національний ринок інтелектуальної власності розвинутий недостатньо, практика оцінки торговельних марок, брендів в Україні не велика. Так, при продажу-купівлі великих компаній, підприємств в Україні вартість бренду рідко входить в загальну вартість компанії, підприємства.

Вивчення особливостей оцінки світових брендів провідних іноземних компаній, співробітництво українських компаній, підприємств у галузі правової охорони комерціалізації та захисту

інтелектуальної власності дозволить підвищити конкурентоздатність українських компаній, підприємств та стимулювати їх участь в процесах глобалізації економіки.

Для виведення українських торговельних марок, брендів на світовий глобальний ринок і підвищення їх конкурентоздатності необхідно також вдосконалювати методики розрахунків індексу брендів країн, методів оцінки та вартості торговельних марок, брендів у міжнародній економічній діяльності.

Бібліографічний список

- 1.Блайт Джим Основи маркетингу / Джим Блайт ; [пер. з англ.]. – К. : Знання-Прес, 2003. – 493 с.
- 2.Аакер Девид А. Создание сильных брендов / Девид А. Аакер ; [пер. с англ.]. – М. : ИД Гребенникова, 2003. – 440 с.
- 3.Джоунс Джон Филип Роль рекламы в создании сильных брендов / Джон Филип Джоунс ; [пер. с англ.]. – М. : ИД "Вильямс", 2005. – 496 с.
- 4.Нильсон Т. Конкурентный брендинг / Т. Нильсон ; [пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2003. – 208 с.
- 5.Келлер К.Л. Стратегический бренд-менеджмент: создание, оценка и управление марочным капиталом / К.Л. Келлер ; [пер. с англ.]. – М. : ИД "Вильямс", 2005. – 704 с.
- 6.Эллвуд А. Основы брендинга. 100 приемов повышения ценности товарной марки / А. Эллвуд ; [пер. с англ. Т. Новикова]. – М. : ФАИР-ПРЕС, 2002. – 336 с.
- 7.Безрукова Н.В. Торгові марки у зовнішньоекономічній стратегії підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.05.01 / Н.В. Безрукова ; КНЕУ. – К., 2004. – 21 с.
- 8.Завгородня Т.В. Глобальні бренди в сучасних маркетингових технологіях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / Т.В. Завгородня; КНЕУ. – К., 2010. – 19 с.
- 9.Базилевич В.Д. Интеллектуальна власність : [підручник] / В.Д. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 431 с.
- 10.Цапенко А.М. Товарный знак в системе брендинга информационных технологий / А.М. Цапенко, Е.А. Данилина. – М. : ИНИЦ "Патент", 2007. – С. 3.
11. Ідріс Каміл Интеллектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / Каміл Ідріс ; [пер. з англ.]. – К. : Укрпатент, 2006. –149 с.
12. Тер-Григор Р.Г. Методические подходы к оценке конкурентоспособности продукции и предприятия / Р.Г. Тер-Григор // Вестник СевКав ГТУ. Серия "Экономика". – 2003. – № 1. – С. 12-15.
13. Емельянов С. Международная конкурентоспособность производителей: факторы, которые определяют положение на рынках и конкурентные преимущества / С. Емельянов // Маркетинг в России и за рубежом. – 2002. – № 1. – С. 107-116.
14. Forbes оприлюднив рейтинг найдорожчих брендів / ТСН. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/svit/10-naydorozhchih-brendiv-svitu-forbes-427130.html>.
15. Forbes назвав найдорожчі бренди світу / Fresh News. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://freshnews.media/ru/news/publications/world/forbes-nazvav-najdorozhchj-brendi-svitu>.
16. Найдорожчі національні бренди. Інфографіка. / ТСН. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi/naydorozhchi-nacionalni-brendi-infografika-513367.html>.
17. Судольский Роман Roshen и алкоголь: рейтинг украинских брендов по популярности в соцсетях / Роман Судольский. – 2014 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://ain.ua/2014/12/29/557004>.
18. ТОП 100 українських брендів / MPP Consulting. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mppconsulting.com.ua/ukrbrand/ukrbrand2015.pdf>.

References

- 1.Blait, Dzhyim (2003), *Osnovy marketynhu* [Principles of Marketing], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 493 p.
- 2.Aaker, Devid A. (2003), *Sozdanie silnykh brendov* [Building strong brands], ID Grebennikova, Moscow, Russia, 440 p.
- 3.Dzhouns, Dzhon Filip (2005), *Rol reklamy v sozdanii silnykh brendov* [The role of advertising in the creation of strong brands], ID "Viliams", Moscow, Russia, 496 p.
- 4.Nilson, T. (2003), *Konkurentnyy brending* [Competitive branding], Piter, Saint Peterburg, Russia, 208 p.
- 5.Keller, K.L. (2005), *Strategicheskyy brend-menedzhment: sozdanie, otsenka I upravlenie marochnym kapitalom* [Strategic brand management: creating, assessment and management of branded capital], ID "Viliams", Moscow, Russia, 704 p.
- 6.Ellwud, A. (2002), *Osnovy brendinga. 100 priemov povysheniia tsennosti tovarnoy marki* [Fundamentals of Branding. 100 methods enhance the value of brand image], Translated by T. Novikova, FAIR-PRES, Moscow, Russia, 336 p.

7. Bezrukova, N.V. (2004), "Brand strategy in foreign companies", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.05.01, Kyiv National Economic University named after V. Hetman, Kyiv, Ukraine, 21 p.
8. Zavorodnia, T.V. (2010), "Global brands in modern marketing techniques", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.02, Kyiv National Economic University named after V. Hetman, Kyiv, Ukraine, 19 p.
9. Bazylevych, V.D. (2006), *Intelektualna vlasnist* [Intellectual Property], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 431 p.
10. Tsapenko, A.M. and Danilina, E.A. (2007), *Tovarnyy znak v sisteme brendinga informatsionnykh tekhnologiy* [The trademark in system of branding information technology], INITs "Patent", Moscow, Russia, p. 3.
11. Idris, Kamil (2006), *Intelektualna vlasnist – potuzhnyi instrument ekonomichnoho zrostantia* [Intellectual property - a powerful tool for economic growth], Ukrpatent, Kyiv, Ukraine, 149 p.
12. Ter-Grigor, R.G. (2003), "Methodological approaches for evaluation of products and enterprise competitiveness", *Vestnik SevKav GTU. Seriya "Ekonomika"*, no. 1, pp. 12-15.
13. Emelianov, S. (2002), "International competitiveness of producers: the factors that determine the position of the markets and the competitive advantages", *Marketing v Rossii i za rubezhom*, no. 1, pp. 107-116.
14. *Forbes opryliudnyv reitynh naidorozhchyykh brendiv* [Forbes published the rating of the most expensive brands], available at: <http://tsn.ua/svit/10-naydorozhchih-brendiv-svitu-forbes-427130.html> (access date September 14, 2016).
15. *Forbes nazvav naidorozhchi brendy svitu* [Forbes named the most expensive brands in the world], available at: <http://freshnews.media/ru/news/publications/world/forbes-nazvav-najdorozhchj-brendi-svjtu> (access date September 11, 2016).
16. *Naidorozhchi natsionalni brendy. Infografika* [The most expensive national brands. Infographics], available at: <http://tsn.ua/groshi/naydorozhchi-nacionalni-brendi-infografika-513367.html> (access date September 15, 2016).
17. Sudolskiy, Roman "Roshen and alcohol: Ukrainian brands rating in popularity in social networks", available at: <http://ain.ua/2014/12/29/557004> (access date September 10, 2016).
18. *TOP 100 ukrainskykh brendiv* [TOP 100 Ukrainian brands], available at: <http://mppconsulting.com.ua/ukrbrand/ukrbrand2015.pdf> (access date September 10, 2016).

Юскович-Жуковська В.І., Коханевич Т.П. ОЦІНКА ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК, БРЕНДІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Мета - проведення систематизації сучасних моделей та методологій оцінки торговельних марок, брендів; узагальнення досвіду лідируючих на ринку корпорацій і оцінка можливостей його застосування українськими компаніями, підприємствами; визначення шляхів і методів підвищення конкурентоздатності вітчизняних торговельних марок.

Методика дослідження. У процесі наукового дослідження використовувалися наступні методи: монографічний – при дослідженні ролі торговельних марок, брендів у формуванні довгострокових активів і засобів отримання прибутків на регулярній основі; системно-структурний підхід – при проведенні систематизації сучасних моделей та методологій оцінки торговельних марок, брендів; статистичний – при дослідженні досвіду лідируючих на ринку корпорацій; узагальнення та наукової абстракції – при формулюванні висновків та визначенні перспективних досліджень.

Результати. Проведено систематизацію сучасних моделей та методологій оцінки торговельних марок, брендів. Узагальнено досвід лідируючих на ринку корпорацій. Проведена оцінка можливостей застосування торговельних марок і брендів українськими компаніями, товаровиробниками. Визначено шляхи і методи підвищення конкурентоздатності вітчизняних торговельних марок, брендів.

Наукова новизна полягає у вдосконаленні тлумачення сутності бренду. Запропоновано використання стратегії на основі бренд підходів для виведення та просування українських торговельних марок, брендів на світовий глобальний ринок та підвищення конкурентоздатності українських компаній, підприємств.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використанні для підвищення конкурентоздатності українських торговельних марок, брендів.

Ключові слова: торговельна марка, бренд, оцінка торговельної марки, вартість торговельної марки.

Yuskovych-Zhukovska V.I., Kohanevych T.P. ASSESSMENT TRADEMARK, BRAND IN A GLOBALIZED ECONOMY

Purpose - holding systematizing current models and valuation methodologies trademark brands; summarize the experience of leading corporations in the market and the capability of its use Ukrainian companies, enterprises; identify ways and methods to increase the competitiveness of domestic brands.

Methodology of research. During the research, the following methods: monographic - the study of the role of trademarks, brands in the formation of long-term assets and means of profit on a regular basis; system-structural approach - during the systematization of current models and valuation methodologies trademark brands; statistical - the study of the experience of the leading corporations in the market; synthesis and abstraction - the formulation of conclusions and identifying promising research.

Findings. The systematization of modern valuations model brands. The systematization of experience of market-leading corporations. Evaluated the possibilities of its use Ukrainian companies, producers. The ways and methods to improve the competitiveness of domestic brands, brands.

Originality is to improve the interpretation of the essence of the brand. It is proposed to use a strategy based on brand approaches to quit and promote Ukrainian brands on the world market and increasing global competitiveness of Ukrainian companies, enterprises.

Practical value. The obtained results of the study can be used to enhance the competitiveness of Ukrainian trademark brands.

Key words: a trademark, brand, brand valuation, brand value.

Юскович-Жуковская В.И., Коханевич Т.П. ОЦЕНКА ТОРГОВЫХ МАРОК, БРЕНДОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Цель - проведение систематизации современных моделей и методологий оценки торговых марок, брендов; обобщение опыта лидирующих на рынке компаний и оценка возможностей его применения украинскими компаниями, предприятиями; определение путей и методов повышения конкурентоспособности отечественных торговых марок.

Методика исследования. В процессе научного исследования использовались следующие методы: монографический - при исследовании роли торговых марок, брендов в формировании долгосрочных активов и средств получения прибыли на регулярной основе; системно-структурный подход - при проведении систематизации современных моделей и методологий оценки торговых марок, брендов; статистический - при исследовании опыта лидирующих на рынке компаний; обобщения и научной абстракции - при формулировании выводов и определении перспективных исследований.

Результаты. Проведена систематизация современных моделей и методологий оценки торговых марок, брендов. Обобщен опыт лидирующих на рынке компаний. Проведена оценка возможностей его применения украинскими компаниями, товаропроизводителями. Определены пути и методы повышения конкурентоспособности отечественных торговых марок, брендов.

Научная новизна заключается в совершенствовании толкования сущности бренда. Предложено использование стратегии на основе бренд-подходов для вывода и продвижения украинских торговых марок на мировой глобальный рынок и повышения конкурентоспособности украинских компаний, предприятий.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы для повышения конкурентоспособности украинских торговых марок, брендов.

Ключевые слова: торговая марка, бренд, оценка торговой марки, стоимость торговой марки.

УДК 005.21:658.5

Климчук С.А.,
аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки,
НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського»*

ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Постановка проблеми. Підприємства альтернативної енергетики, зокрема виробники біопалива, реалізують свою діяльність концентруючи увагу в більшій мірі на виробничій функції, що пояснюється умовами характерними для теперішнього етапу життєвого циклу визначеної сфери. За таких обставин наявні ризики зниження рівня ефективності управління підприємством, які можуть проявлятися у неузгодженості із іншими функціями та призвести до негативних змін економічних показників та втрати конкурентних позицій. Тому, у процесі формування стратегій розвитку підприємства доцільно розробити систему функціональних стратегій, що забезпечить реалізацію корпоративних стратегій, виконання поставлених цілей та досягнення визначеної місії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванням науково-методичних підходів щодо розроблення та реалізації стратегії підприємства займалися низка вчених: С. Войтко, З. Шершньова, Т. Хіл, К. Платс, В. Скіннер, Н. Слек, С. Восс та ін. Проте, залишається малодослідженою проблематика формування виробничої стратегії для підприємств альтернативної енергетики в контексті специфіки їх виробничо-комерційної діяльності.

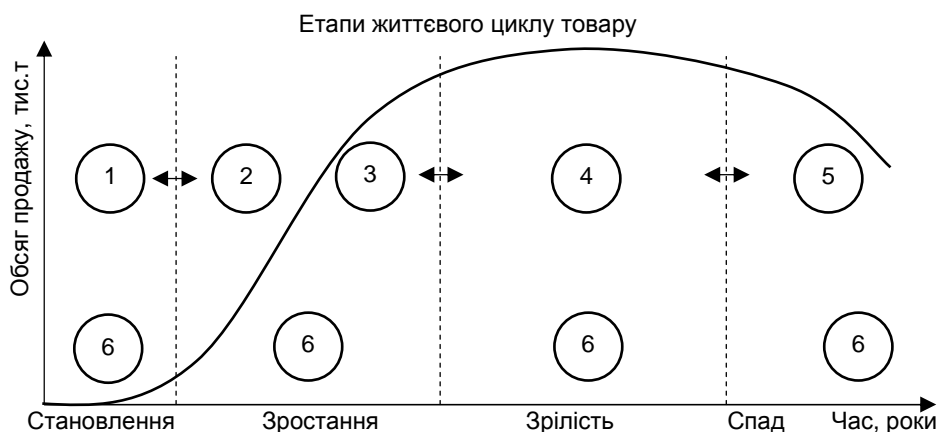
Постановка завдання. Мета статті полягає у розробленні науково-методичного підходу щодо формування виробничої стратегії в системі функціональних стратегій підприємств альтернативної

* Науковий керівник: Шевчук О.А. – к.е.н., доцент

енергетики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті досліджень наявних стратегічних альтернатив [1-5], які пропонуються для розвитку виробництва, встановлено, що існують різні підходи щодо виокремлення пріоритетів, а відтак й визначення складу та змісту стратегій. Зокрема, рекомендується враховувати як основний чинник – попит на продукцію, або комбінації попиту і величини прибутку, конкурентні переваги, якість, технологію та інші складові виробничої системи, що ускладнює вибір відповідної стратегії.

Пропонуємо власний підхід щодо формування складу виробничих стратегій, який передбачає врахування етапів життєвого циклу продукції та визначає варіанти розвитку виробничих потужностей (як основної складової) і забезпечення їх ефективної реалізації, через оптимізацію відповідних процесів (рис. 1).

1. Стратегія реалізації виробничих потужностей
2. Стратегія збільшення виробничих потужностей
3. Стратегія диверсифікації виробництва
4. Стратегія утримання досягнутого рівня виробництва
5. Стратегія переорієнтації виробництва або скорочення
6. Стратегія удосконалення організації виробництва

Рис. 1. Структурність стратегічних альтернатив розвитку виробництва у відповідності до етапів життєвого циклу товару

Джерело: запропоновано автором

Рекомендуємо наступні варіанти стратегій:

1. стратегія реалізації виробничих потужностей – досягнення розрахункового, максимально можливого випуску продукції у плановому періоді за рахунок повного використання наявного виробничого обладнання;

2. стратегія збільшення виробничих потужностей – придбання нового виробництва або розширення існуючого;

3. стратегія диверсифікації виробництва – розширення асортименту продукції за рахунок змін виробничих потужностей або технології шляхом модернізації, переобладнання, переналагодження і т.п.;

4. стратегія утримання досягнутого рівня виробництва – розробка та впровадження організаційно-управлінських заходів щодо забезпечення відповідними ресурсами усіх стадій виробництва з метою реалізації виробничої потужності на встановленому рівні;

5. стратегія переорієнтації виробництва або скорочення – перехід виробництва на інший вид продукції або зменшення його обсягів;

6. стратегія удосконалення організації виробництва – охоплює усі складові виробничого процесу та може передбачати: удосконалення організації праці робітників підприємства та методів виробництва; впровадження автоматизації виробництва; організацію допоміжних цехів, обслуговуючих господарств підприємства; створення нової й поліпшення діючої техніки та технології; удосконалення організації систем управління та ін.

Виробництво представляє собою внутрішню систему підприємства, що включає усі стадії технологічного процесу, з однієї сторони може розвиватися залежно від умов зовнішнього середовища, з іншої – має внутрішній потенціал який обмежений наявними ресурсами [6-8]. При формуванні виробничої стратегії доцільно визначити та врахувати стан, можливості, обмеження обох взаємодіючих частин.

В ракурсі даної проблематики ідентифіковано комплекс наступних показників обґрунтування вибору альтернатив стратегії виробництва: попит, прибуток, сировинний потенціал, виробнича потужність, рівень досвідченості та кваліфікації персоналу, рівень якості продукції, енергоємність, фондівіддача та ін. Відповідно до запропонованого комплексу виконано розрахунок показників для підприємств альтернативної енергетики – виробників гранул ТОВ «Екопелет», ТОВ «Пелет-енерго Ємільчине» (табл. 1).

Таблиця 1

Результати розрахунку значень комплексу показників обґрунтування вибору альтернатив стратегії виробництва

Показники		ТОВ «Екопелет»				ТОВ «Пелет-енерго Ємільчине»			
		2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Попит		Підвищений							
Прибуток, тис. грн.		508,6	584,5	681,3	1149	973,2	1523,	1743,	3374,
Сировинний потенціал		Значний ($\approx$ (4-4,7)ВП)				Значний ($\approx$ (2-2,5)ВП)			
Виробнича потужність, т		7389,25				14778,50			
Нереалізований потенціал виробничої потужності, %		9,01	8,22	4,06	16,3	31,9	10,25	5,06	14,97
Технологічний рівень	коефіцієнт механізації	0,80				0,64			
	коефіцієнт автоматизації	-				0,08			
	коефіцієнт потоковості	0,81				0,87			
	трудомісткість	16,49	16,34	15,63	17,92	18,36	13,93	13,17	14,70
	фондоозброєність	116,6	113,8	112,5	133,3	106,4	104,8	104,0	123,8
	тривалість експлуатації обладнання	8				8			
	коефіцієнт запасу сировини	0,52	0,51	0,49	0,56	0,59	0,45	0,43	0,48
	коефіцієнт вибракування	0,04				0,02			
Потенціал зниження собівартості	сировинномісткість	0,35	0,37	0,39	0,49	0,35	0,38	0,40	0,54
	енергоємність	0,14	0,14	0,14	0,11	0,29	0,30	0,30	0,23
	фондовіддача	2,21	2,28	2,41	2,58	2,10	2,81	3,00	3,27
	зарплатовіддача	5,80	5,85	6,12	7,05	5,11	6,74	7,13	8,42
Рівень якості продукції		Відповідає стандартам якості				Відповідає стандартам якості			
Управлінський рівень	темп і напрям змін прибутку		14,91	16,57	68,76		56,56	14,43	93,51
	коефіцієнт ефективності управління	0,63	0,63	0,66	0,84	0,47	0,62	0,65	0,85
	віддача управлінської праці	215	217,4	226,3	258,8	182,2	239,1	253,9	299,2
Рівень досвідченості та кваліфікації персоналу		0,07	0,11	0,15	0,24	0,12	0,13	0,22	0,37

Джерело: розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств

Підприємства виробники гранул ТОВ «Екопелет» та ТОВ «Пелет-енерго Ємільчине» реалізують свою діяльність за умов підвищеного попиту на продукцію і отримали прибуток (у 2014 р. відповідно 1149,9 та 3374,6 тис. грн.) достатній для підтримання, модернізації та збільшення виробничої потужності, чому зокрема сприяє значний сировинний потенціал ($\approx$ (4-4,7)ВП, $\approx$ (2-2,5)ВП)).

Разом із цим, за останній період збільшився потенціал нереалізованої потужності до 16% та 15% відповідно, тому доцільно вжити заходів щодо удосконалення організації виробництва. Рекомендуємо вжити заходів щодо підвищення рівня реалізації виробничої потужності, забезпечення ритмічності та рівномірності виробництва. Цьому можуть сприяти для ТОВ «Пелет-енерго Ємільчине» підвищення технологічного рівня зокрема механізації (з 0,64 до 0,8) та фондоозброєння виробництва на 10%. Досліджуваним підприємствам доцільно врахувати термін експлуатації обладнання 8 років та передбачити збільшення планових технічних оглядів й ремонтів.

Таким чином для підприємств-виробників біопалива рекомендуємо основну виробничу стратегію – реалізація виробничих потужностей. На тактичному рівні доцільно реалізувати стратегію удосконалення організації виробництва, яка передбачає: підвищення рівня реалізації виробничої потужності, забезпечення ритмічності та рівномірності виробництва; удосконалення організації систем управління; організацію аудиту і поліпшення діючої техніки та технології; зменшення трудомісткості; оптимізацію поставок сировини; підвищення рівня досвідченості та кваліфікації персоналу.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, для розробки визначеної системи функціональних стратегій на попередніх етапах формування стратегій побудовано модель життєвого циклу сфери виробників біопалива та рекомендовані варіанти стратегій: збільшення й реалізації виробничої потужності, диверсифікації виробництва, переорієнтації та утримання досягнутого рівня виробництва, удосконалення організації виробництва. Проведено розрахунки значень комплексу показників обґрунтування вибору альтернатив стратегії виробництва для підприємств альтернативної енергетики та надані рекомендації щодо покращення їх діяльності в контексті реалізації стратегії їх розвитку.

Бібліографічний список

1. Войтко С.В. Еквівалент суміжності як фактор стратегічного розвитку машинобудівних підприємств України / С.В. Войтко, Т.В. Калапа // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – К., 2014. – № 4 (43). – С. 7-12.
2. Климчук С.А. Методический подход формирования программы стратегии развития производственно-экономической системы альтернативной энергетики / С.А. Климчук // Journal of Economic Regulation. – 2014. – №1. – Т. 5. – С. 104-110.
3. Шершньова З.Є. Стратегічне управління : [підручник] / З.Є. Шершньова. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 700 с.
4. Hill T. Manufacturing Strategy. Text and Cases / Terry Hill. – [3rd ed.]. – McGraw-Hill, 2000. – 588 p.
5. Platts K.W. Characteristics of Methodologies for Manufacturing Strategy Formulation / Ken W. Platts // Computer Integrated Manufacturing Systems. – 1992. – № 7 (2). – P. 153-155.
6. Skinner W. Manufacturing in the Corporate Strategy / Wickham Skinner. – New York : Wiley, 1978. – 327 p.
7. Slack N. Operations Strategy / Nigel Slack, Michael Lewis. – [2nd ed.]. – Prentice Hall, 2008. – 496 p.
8. Voss C.A. Alternative Paradigms for Manufacturing Strategy / C.A. Voss // International Journal of Operations and Production Management. – 1995. – Vol. 15. – № 4. – P. 5-16.

References

1. Voitko, S.V. and Kalapa, T.V. (2014), "Equivalent adjacency as a factor in the strategic development of machine-building enterprises of Ukraine", *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu*, no. 4 (43), pp. 7-12.
2. Klymchuk, S.A. (2014), "Methodical approach of forming the development strategy of the program production and economic system of alternative energy", *Journal of Economic Regulation*, no. 1, Vol. 5, pp. 104-110.
3. Shershynova, Z.Ye. (2004), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic Management], textbook, Kyiv, Ukraine, 700 p.
4. Hill, T. (2000), "Manufacturing Strategy. Text and Cases", McGraw-Hill, 588 p.
5. Platts, K.W. (1992), "Characteristics of Methodologies for Manufacturing Strategy Formulation", *Computer Integrated Manufacturing Systems*, no. 7 (2), pp. 153-155.
6. Skinner, W. (1978), "Manufacturing in the Corporate Strategy", Wiley, New York, USA, 327 p.
7. Slack, N. and Lewis, M. (2008), "Operations Strategy", Prentice Hall, 496 p.
8. Voss, C.A. (1995), "Alternative Paradigms for Manufacturing Strategy", *International Journal of Operations and Production Management*, Vol. 15, no. 4, pp. 5-16.

Климчук С.А. ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ СТРАТЕГІЇ В СИСТЕМІ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Мета статті полягає у розробленні науково-методичного підходу щодо формування виробничої стратегії в системі функціональних стратегій підприємств альтернативної енергетики.

Методика дослідження. Теоретичною основою проведеного дослідження стали методи наукового пізнання та загальнонаукові принципи у сфері формування та реалізації виробничої стратегії: методи структурно-функціонального та структурно-логічного аналізу – для розробки структурності стратегічних альтернатив розвитку виробництва у відповідності до етапів життєвого циклу товару; метод фінансово-економічного аналізу, багатомірного порівняльного аналізу – для оцінювання результатів виробничо-комерційної діяльності підприємств.

Результати. Запропоновано модель життєвого циклу сфери виробників біопалива, рекомендовані варіанти стратегій: збільшення й реалізації виробничої потужності, диверсифікації виробництва, переорієнтації та утримання досягнутого рівня виробництва, удосконалення організації виробництва. Проведені розрахунки значень комплексу показників обґрунтування вибору альтернатив стратегії виробництва для підприємств альтернативної енергетики та надані рекомендації щодо покращення їх діяльності в контексті реалізації стратегії їх розвитку.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у розробці науково-методичного підходу щодо формування виробничої стратегії в системі функціональних стратегій підприємств альтернативної енергетики, що передбачає побудову моделі життєвого циклу сфери виробників біопалива, де визначено варіанти стратегій: збільшення й реалізації виробничої потужності, диверсифікації виробництва, переорієнтації та утримання досягнутого рівня виробництва, удосконалення організації виробництва.

Практична значущість. Результати дослідження є базисом формування виробничої стратегії в системі функціональних стратегій підприємств альтернативної енергетики в практично-прикладній сфері виробничо-комерційної діяльності підприємств, зокрема, виробників біопалива.

Ключові слова: стратегія, підприємства альтернативної енергетики, біопаливо.

Klymchuk S.A. FORMATION OF THE PRODUCTION STRATEGY IN FUNCTIONAL STRATEGY ALTERNATIVE ENERGY ENTERPRISES

Purpose of the article is to developing a scientific and methodical approach to formation of the production strategy are already functional strategies alternative energy companies.

Methodology of research. The theoretical basis of the study were the methods of scientific knowledge and general scientific principles in the formation and implementation of industrial strategies, methods of structural and functional and structural and logical analysis – to develop strategic alternatives structuring of production according to the stages of the product life cycle; method of financial and economic analysis, multidimensional comparative analysis – to evaluate the results of the production and commercial activity.

Findings. The model of the life cycle of biofuels scope manufacturers recommended options strategies: increasing production capacity and sales, production diversification, reorientation and maintenance of the achieved level of production, improvement of production. The calculations of values of a set of indicators rationale for the choice of alternatives strategies for companies producing alternative energy and provided recommendations to improve their performance in the context of their development strategies.

Originality the research is to is to develop a scientific and methodical approach to formation of the production strategy are already functional strategies of enterprises of renewable energy, which involves building a model of the life cycle of the scope of producers of biofuels, outlining options for strategies: increase and implementation of production capacity, diversification, reorientation and maintenance achieved level of production, improvement of production.

Practical value. Results of the study is the basis of forming production strategy are already functional strategies of enterprises in the renewable energy field practical and applied industrial and commercial activities of companies, including producers of biofuels.

Key words: strategy, companies of the alternative energy, biofuels.

Климчук С.А. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СТРАТЕГИИ В СИСТЕМЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ ПРЕДПРИЯТИЙ АЛЬТЕРНАТИВНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ

Цель статьи заключается в разработке научно-методического подхода к формированию производственной стратегии в системе функциональных стратегий предприятий альтернативной энергетики.

Методика исследования. Теоретической основой проведенного исследования стали методы научного познания и общенаучные принципы в сфере формирования и реализации производственной стратегии: методы структурно-функционального и структурно-логического анализа – для разработки структурности стратегических альтернатив развития производства в соответствии с этапами жизненного цикла товара; метод финансово-экономического анализа, многомерного сравнительного анализа – для оценки результатов производственно-коммерческой деятельности предприятий.

Результаты. Предложена модель жизненного цикла сферы производителей биотоплива, рекомендованы варианты стратегий: увеличения и реализации производственной мощности, диверсификации производства, переориентации и удержания достигнутого уровня производства, совершенствование организации производства. Проведены расчеты значений комплекса показателей обоснования выбора альтернатив стратегии производства для предприятий альтернативной энергетики и даны рекомендации по улучшению их деятельности в контексте реализации стратегии их развития.

Научная новизна проведенного исследования заключается в разработке научно-методического подхода к формированию производственной стратегии в системе функциональных стратегий предприятий альтернативной энергетики, которая предусматривает строительство модели жизненного цикла сферы производителей биотоплива, где определены варианты стратегий: увеличения и реализации производственной мощности, диверсификации производства, переориентации и удержание достигнутого уровня производства, совершенствование организации производства.

Практическая значимость. Результаты исследования являются базисом формирования производственной стратегии в системе функциональных стратегий предприятий альтернативной энергетики в практически-прикладной сфере производственно-коммерческой деятельности предприятий, в частности, производителей биотоплива.

Ключевые слова: стратегия, предприятия альтернативной энергетики, биотопливо.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 631.115.11:637

*Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор, головний науковий співробітник,
Подільський державний аграрно-технічний університет*

СИСТЕМНИЙ РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ ТВАРИННИЦТВА В СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ І ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Тваринництво є важливою галуззю сільського господарства, вагомим потенціалом розвитку національної економіки та добробуту населення. Збалансований розвиток галузей рослинництва і тваринництва забезпечує, по-перше, безвідходне виробництво за рахунок раціонального використання побічної продукції і відходів від переробки продукції зазначених галузей; по-друге, зростання продуктивного потенціалу сільськогосподарських земель і процес екологізації на засадах органічного виробництва, суть якого полягає в забезпеченні землеробства органічними добривами, внесення у ґрунт яких повертає в природу значну кількість органічної маси, сприяє підвищенню його родючості за рахунок зростання вмісту гумусу, розвитку мікрофлори, інтенсифікації ґрунтотворного процесу і кругообігу речовин в породі; по-третє, тваринництво забезпечує населення високоякісними, калорійними, дієтичними і вітамінізованими продуктами харчування, а промисловість - сировиною.

На жаль, в процесі реформування аграрного сектора економіки сільськогосподарське тваринництво України зазнає негативних змін. Відбувається масове скорочення поголів'я худоби, зокрема молочного стада, відповідно зменшуються обсяги виробництва продукції, що ставить під загрозу національну продовольчу безпеку. Одночасно знижується експортний потенціал країни та погіршується соціальна ситуація в сільській місцевості.

Однією з основних причин критичної ситуації в питаннях розвитку тваринництва, зокрема молочного скотарства є відсутність системного підходу до функціонування галузі. Насамперед це стосується проблем розвитку селянських, фермерських господарств і невеликих сільськогосподарських підприємств, які займають в сукупному виробництві молока найбільшу частку продукції. Названі суб'єкти господарювання відчувають проблеми відсутності належних природних пасовищ, обґрунтованих закупівельних цін на молоко, реального ринку збуту молочної продукції та інших впливових чинників.

Враховуючи об'єктивну необхідність збільшення обсягів виробництва, з мінімальними затратами і високою якістю тваринницької продукції, важливим є системне дослідження проблем розвитку галузей тваринництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За наявних проблем розвитку тваринництва в Україні багато наукових досліджень та праць відомих науковців економістів-аграрників: В.Г. Андрійчука, О.М. Бородіної, А.Д. Діброви, С.М. Кваші, В.Я. Месель-Веселяка, М.В. Місюка, М.К. Пархомця, П.Р. Пуцентейла, П.Т. Саблука, О.М. Шпичака та інших присвячені саме цій проблемі. Аналіз результатів їх досліджень підтверджує різностороннє вивчення поставленої проблеми і напрацювання відповідних пропозицій щодо її вирішення. Проте, враховуючи сучасну кризову ситуацію в країні і негативні тенденції в галузях тваринництва, виникає об'єктивна необхідність продовження вивчення існуючих проблемних питань. Зокрема виникає доцільність розробки пропозицій щодо запровадження системного підходу до розвитку галузей тваринництва в селянських господарствах і підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад і практичних пропозицій щодо системного підходу до розвитку галузей тваринництва в селянських господарствах і підприємствах.

Виклад основних результатів дослідження. Огляд літературних джерел за темою дослідження засвідчує, що для вирішення проблеми стабільного розвитку тваринництва і забезпечення населення продуктами харчування відповідно до встановлених норм існує три можливі стратегічні напрями [3; 8; 9; 10]:

- перший з них передбачає домінування продукції тваринного походження, виробленої особистими селянськими господарствами, що призведе до збереження дрібнотоварного виробництва виникнення труднощів із заготівлею та збутом такої продукції, зниження її якості, неможливості впровадження передових технологій виробництва продукції тваринного походження;

- другий - забезпечення населення продукцією тваринного походження шляхом її імпорту, що призведе до згортання вітчизняного виробництва такої продукції, залежності внутрішнього споживчого ринку від її імпорту;

- третій – направлений на створення великотоварного виробництва, концентрацію державних фінансових ресурсів для забезпечення стабільного розвитку тваринництва, підвищення ефективності виробництва і якості продукції тваринного походження, що призведе до дефіциту робочих місць, деградації продуктивних якостей сільськогосподарських земель і знищення сільських територій.

Детальний аналіз всіх трьох напрямів розвитку тваринництва показує, що явного пріоритету не має жоден з них. Тут найбільш доцільним є раціональне поєднання першого і третього напрямів, яке має сприяти розвитку науково-технічного прогресу в галузі, виробництву екологічнобезпечної продовольчої продукції і зростанню потенціалу села.

Аналіз стану розвитку тваринництва за період з 1990 року до сучасного періоду підтверджує стабільну динаміку зменшення обсягу виробництва продукції тваринного походження і поголів'я сільськогосподарських тварин. Зокрема, за останній рік, станом на початок 2016 р., загальна чисельність поголів'я великої рогатої худоби (за даними Держкомстату України) скоротилася на 3,4%, у т.ч. корів – на 4,2%, свиней – на 3,7%, овець та кіз – на 3,3%, птиці всіх видів – на 4,4%. В результаті безперервного скорочення поголів'я худоби населення країни забезпечене власним виробництвом лише наполовину від раціональної норми споживання молока і м'яса. При цьому важливо відзначити, що основну частку (3/4) обсягу зазначеної продукції забезпечують дрібні товаровиробники.

В процесі дослідження встановлено, що основними причинами виникнення проблеми є: диспаритет між цінами на молоко, м'ясо, інші види тваринницької продукції і цінами на матеріально-технічні виробничі ресурси, внаслідок переважаючого зростання останніх; низька платоспроможність населення; висока енергоємність виробництва одиниці продукції тваринного походження, виконаних робіт і наданих послуг; морально застаріла організація виробництва продукції тваринного походження; зменшення обсягу експорту продукції тваринного походження; недосконалість: системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань тваринництва; фінансово-економічного механізму державної підтримки тваринництва; механізму державного регулювання імпорту продукції тваринного походження та надання кредитів вітчизняним виробникам такої продукції; системи організації виробництва продукції тваринного походження; неузгодженість процесів виробництва, переробки і реалізації продукції тваринного походження [1; 2; 4; 5].

Результати проведеного економічного аналізу причин низького рівня ефективності тваринництва підтверджують доцільність використання системного підходу до розвитку галузі.

На рис. 1 представлена структурна схема системного підходу до розвитку галузей тваринництва в селянських господарства і підприємствах.

Рис. 1. Структурна схема системного підходу до розвитку галузей тваринництва в селянських господарства і підприємствах

Джерело: розробка автора

Як видно з рис. 1, в теорії і практиці можливе функціонування трьох видів систем – матеріальні, виробничі і абстрактні.

Система (грец. Systema – ціле, що складається з частин, сполучення) – це багато компонентів, які знаходяться у певному співвідношенні і взаємозв'язках між собою, утворюють певну взаємозалежну цілісність. Для пізнання закономірностей зміни системи і визначення вірогідних позитивних чи негативних наслідків цих змін важливе значення має вивчення особливостей взаємодії головних складових частин системи. Це здійснюється методом системного аналізу, яким повинні володіти всі фахівці вищої кваліфікації [6; 7].

Виділяють матеріальні, виробничі і абстрактні системи. Серед матеріальних систем є системи неживої і живої природи. У живій природі організми окремих рослин і тварин часто розглядають як системи. У неживій природі виділяють системи фізичні, хімічні, геологічні, космічні тощо. У біології розглядають як самостійні системи популяції, таксономічні одиниці, види, екосистеми (що включають елементи живої і неживої природи).

Серед виробничих систем найбільш складною, багатогранною і дуже важливою для життя людини є система агропромислового комплексу, сільського господарства взагалі і зокрема тваринництва. Вони залежать від всього комплексу системоутворюючих факторів – біологічних, екологічних, природно-кліматичних, економічних, організаційно-господарських, соціально-демографічних, науково-технічних, політичних тощо. Якраз ці компоненти повинні враховуватись при здійсненні системного аналізу цих систем.

Абстрактні системи – це поняття, теорії, закони, закономірності, гіпотези.

Система ведення сільськогосподарського тваринництва – це сукупність соціально-економічних, організаційних, технічних принципів побудови і ведення виробництва для конкретних умов з метою задоволення потреби суспільства в сільськогосподарських продуктах. Раціональна система розвитку тваринництва є серцевиною, основною складовою організаційно-господарського плану будь-якого підприємства.

На формування і розвиток системи розвитку тваринництва конкретного господарства впливає сукупність факторів і умов виробництва. У комплексі системоутворюючих факторів (рис. 1) вирішальне значення має ресурсний потенціал господарства, тобто кількісний і якісний стан матеріально-технічних, трудових і земельних ресурсів.

Всі системоутворюючі фактори направлені на створення умов для забезпечення стабільного розвитку тваринництва шляхом підвищення продуктивності тварин, зменшення енергоємності виробництва одиниці тваринницької продукції, за рахунок оптимізації структури енергоспоживання під час виробництва такої продукції, створення системи нормування питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів, використання альтернативних видів палива та відновлювальних джерел енергії, запровадження екологічно безпечних технологічних процесів виробництва продукції тваринного походження, забезпечення продовольчих потреб держави, збільшення обсягу експорту зазначеної продукції, удосконалення системи державного контролю у галузі тваринництва [2; 4; 5; 10].

У основі функціонування системи розвитку тваринництва лежать об'єктивні загальні закони, такі як закон збереження і закон безперервного розвитку, які пояснюють суть і природу прагнення системи до рівноваги, і її стійкість.

В сучасних умовах, коли постійно змінюється зовнішнє середовище, ускладнюються технології і стають більш різноманітними цілі тваринницького підприємства, об'єктивною необхідністю стає структурна перебудова виробництва і, перш за все, системи управління ним. В цих умовах доцільно застосування системних принципів сучасного менеджменту для створення організаційно-економічної моделі управління виробничим підприємством та адаптації її на практиці. Ці принципи такі: децентралізація вертикальних структур і посилення горизонтальних зв'язків, які забезпечували б цілеспрямовану активізацію діяльності людей; орієнтація менеджменту не на процеси діяльності, а на кінцеві результати; ефективне поєднання п'яти чинників виробництва: капіталу, матеріалів, інформації, людей і організації, головним з яких є людина; організація систематичного контролю за станом усіх елементів менеджменту на базі зворотного зв'язку між об'єктом і суб'єктом управління; якісне поєднання саморозвитку, групової діяльності, ділової активності, масового новаторства, які б забезпечували якість роботи, продукції і, взагалі, ефективність підприємства; активізація інноваційної роботи з метою оволодіння новими нішами ринку на основі економічної мотивації праці [1; 6; 7; 8].

Нині важливим фактором підвищення ефективності тваринництва є розміщення переробної промисловості на селі, на тваринницьких фермах. Необхідно, щоб вона належала виробникам тваринницької продукції. Це буде фактором закріплення висококваліфікованих кадрів на селі, зміцнить соціальну і побутово-культурну інфраструктуру села (дороги, дитячі та освітні заклади).

В умовах агропромислової інтеграції потрібно, аби обсяги, асортимент і якість сільськогосподарської продукції відповідали виробничим планам переробних підприємств і щоб сировина рівномірно протягом року надходила на переробку.

Однією з галузей тваринництва селянських господарств і підприємств є скотарство, яке дає практично все молоко, близько 50% м'яса, виробленого в країні, та іншу цінну і необхідну

національному господарству продукцію. Для забезпечення ефективного і конкурентоспроможного розвитку галузі необхідно дотримуватися системного підходу щодо реалізації всіх системоутворювальних факторів.

Особливу увагу необхідно надати питанням відтворення маточного поголів'я як основного засобу виробництва в галузі. В умовах запровадження машинного доїння корів виникає необхідність впровадження такої системи відтворення маточного стада, яка сприяла б швидкому створенню нового типу високопродуктивних тварин, пристосованих до механічного доїння.

Важливість проблеми викликала необхідність узагальнення новітніх наукових даних і передового досвіду з оцінки та відбору тварин в умовах прогресивної технології виробництва молока, ефективності різних темпів щорічного оновлення маточного поголів'я, спрямованому вирощуванню ремонтного молодняка, вдосконалення організаційних методів підвищення відтворювальної здатності корів [9; 11].

Найбільш важливим показником, що характеризує інтенсивність відтворення, є кількість телят, одержуваних за календарний рік від кожних 100 корів або 100 корів і нетелів, а також від 100 корів та телиць старше 18-24 місяців. Оптимальним вважається одержання від кожної корови протягом року одного теляти. При добре організованому відтворенні, нормальній, повноцінній, збалансованій за основними поживними речовинами годівлі, за умови отелення корови на початку року, в кінці року можна отримати друге теля [9; 11].

Особливо важливу роль в ефективності тваринництва відіграє його кормозабезпечення. Зокрема, вагоме значення мають зелені корми, які є основними при літньому утриманні більшості видів сільськогосподарських тварин. Частка їх в літньому раціоні великої рогатої худоби і овець, залежно від зони, становить 60-80 %. На Поліссі худоба випасається влітку 150-160 днів, в Лісостепу – 160-180 і в Степу – до 200 днів [2; 9].

Одним із шляхів інтенсифікації лучного кормовиробництва та зміцнення кормової бази є створення і раціональне використання культурних пасовищ, особливо зрошуваних, на яких незалежно від погодних умов одержують по 80-100 ц/га і більше кормових одиниць, збалансованих за протеїном, мінеральними речовинами і вітамінами, що в 2-3 рази дешевше, ніж вирощування інших зелених кормів. За пасовищний період господарства отримують понад 60% річного надою молока [2; 4; 9].

Випасання корів на культурних пасовищах та покращених громадських природних пасовищах сприяє оздоровленню тварин, підвищенню стійкості їх організму до захворювань, особливо туберкульозу, створює умови для одержання повноцінного приплоду і розвитку молодняка та зумовлює збільшення його приросту на 25-30%. Особливо важливе значення мають культурні пасовища як фактор значної економії матеріально-технічних засобів та енергоресурсів [4; 9].

В зарубіжних країнах таким пасовищам надається велике значення. Так, у США і Канаді за останні роки їхні площі збільшилися в 1,5 рази. У низці господарств США вони займають майже половину площ сільськогосподарських угідь. В деяких західноєвропейських країнах культурні пасовища займають 70-85% всіх земель під багаторічними травами. У Данії з пасовищ отримують 80% кормів [3; 8].

Забезпечення стабільного розвитку тваринництва потребує концентрації фінансових, матеріально-технічних, управлінських ресурсів, залучення наукового потенціалу. На сьогодні необхідно вжити заходів до підвищення інвестиційної привабливості тваринництва, технічної і технологічної модернізації виробництва продукції тваринного походження, поліпшення її якості та просування на зовнішній ринок, приведення системи контролю за безпечністю та якістю продукції тваринного походження і санітарного контролю у сфері її виробництва у відповідність до міжнародних вимог.

Висновки з проведеного дослідження. 1. Виявлено масове скорочення поголів'я худоби, зокрема молочного стада, відповідно зменшуються обсяги виробництва продукції, що ставить під загрозу національну продовольчу безпеку.

2. Визначено, що однією з основних причин критичної ситуації в питаннях розвитку тваринництва, зокрема молочного скотарства є відсутність системного підходу до функціонування галузі. Встановлено, що основними причинами виникнення проблеми є: диспаритет цін на продукцію тваринництва і на матеріально-технічні ресурси для її виробництва; низька платоспроможність населення; відсутність належного фінансово-економічного механізму державної підтримки тваринництва.

3. Обґрунтовано, що система ведення сільськогосподарського тваринництва - це сукупність соціально-економічних, організаційних, технічних принципів побудови і ведення виробництва для конкретних умов з метою задоволення потреби суспільства в сільськогосподарських продуктах.

4. Визначено комплекс системоутворюючих факторів направлених на створення умов для забезпечення стабільного розвитку тваринництва та системні принципи сучасного менеджменту для створення організаційно-економічної моделі управління процесом підвищення ефективності тваринництва. Встановлено, що важливими факторами підвищення ефективності тваринництва є забезпечення худоби культурними пасовищами і розміщення переробної промисловості на сільських територіях.

Бібліографічний список

1. Амбросов В. Эффективность использования факторов расширенного воспроизводства в аграрном секторе / В. Амбросов // Экономика Украины. – 2009. – № 1. – С. 67–73.
2. Бовсуновський В.В. Особливості розвитку ринку продукції тваринництва в Україні / В.В. Бовсуновський // Науково-технічний бюлетень ІТ НААН. – 2012. – № 108. – С. 29–36.
3. Бондаревська К.В. Тенденції розвитку аграрного сектору економіки України / К.В. Бондаревська // Економіка АПК. – 2014. – № 11. – С. 36–42.
4. Іванух Р.А. Аграрна економіка і ринок / Р.А. Іванух, С.Л. Дусановський, Є.М. Білан. – Тернопіль: "Збруч", 2003. – 305 с.
5. Кваша С.М. СОТ та пріоритети аграрної економічної науки / С.М. Кваша // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 8–12.
6. Ковалів В.М. Модернізація системи державної підтримки сільськогосподарських підприємств / В.М. Ковалів, В.І. Волохов // Фінанси України. – 2014. – № 9. – С. 52–64.
7. Кропивко М.М. Мотивація як основний чинник розвитку господарств населення / М.М. Кропивко // Економіка АПК. – 2014. – № 11. – С. 29–35.
8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
9. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки / М.В. Зубець, І.В. Гузев та ін. – Укр. акад. аграр. наук, Ін-т розведення і генетики тварин. – К. : Аграрна наука, 2005. – 176 с.
10. Супіханов Б.К. Перспективи розвитку агропромислового комплексу в умовах членства України в СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЄС / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 138–144.
11. Технологія м'яса та м'ясних продуктів / [Береза І.Г., Гончаров Г.І., Кишенько І.І. та ін.]; за ред. М.М. Клименка. – К. : Вища освіта, 2006. – 640 с.

References

1. Ambrosov, V. (2009), "Efficiency of use factors of expanded reproduction in the agricultural sector", *Ekonomika Ukrainy*, no. 1, pp. 67–73.
2. Bovsunovskiy, V.V. (2012), "Features of livestock production market development in Ukraine", *Naukovo-tekhnichnyi biuletен IT NAAN*, no. 108, pp. 29–36.
3. Bondarevska, K.V. (2014), "The leading tendencies of the development of agrarian sector of Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 36–42.
4. Ivanukh, R.A., Dusanovskiy, S.L. and Bilan, Ye.M. (2003), *Ahrarna ekonomika i rynek* [Agrarian economy and market], "Zbruch", Ternopil, Ukraine, 305 p.
5. Kvasha, S.M. (2008), "WTO and priorities of agrarian economic science", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 8–12.
6. Kovaliv, V.M. and Volokhov, V.I. (2014), "Modernization of public support of agricultural enterprises", *Finansy Ukrainy*, no. 9, pp. 52–64.
7. Kropyvko, M.M. (2014), "Motivation as a key factor of the development of population's households", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 29–35.
8. Lupenko, Yu.O. and Mesel-Veseliak, V.Ya. (2012), *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of agriculture in Ukraine for the period till 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 182 p.
9. Zubets, M.V., Huziev, I.V. et al. (2005), *Stratehiia rozvytku miasnoho skotarstva v Ukraini u konteksti natsionalnoi prodovolchoi bezpeky* [Strategy of Cattle Breeding Development in Ukraine in the Context of National Food Security], Ukrainian Academy of Agrarian Sciences, Institute of Animal Breeding and Genetics, Agricultural Science], Ahrar. nauka, Kyiv, Ukraine, 175 p.
10. Supikhanov, B.K. (2008), "Prospects of development of agricultural complex in terms of Ukraine's membership in the WTO and the formation of a free trade zone with the EU", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 138–144.
11. Bereza, I.H., Honcharov, H.I., Kyshenko, I.I. et al. (2006), *Tekhnolohiia miasa ta miasnykh produktiv* [Technology of meat and meat products], Vyshcha osvita, Kyiv, Ukraine, 640 p.

Стельмашук А.М. СИСТЕМНИЙ РОЗВИТОК ГАЛУЗЕЙ ТВАРИННИЦТВА В СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ І ПІДПРИЄМСТВАХ

Мета. Обґрунтування теоретичних засад і практичних пропозицій щодо системного підходу до розвитку галузей тваринництва в селянських господарствах і підприємствах.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: діалектичний, індукції і дедукції та теоретичного узагальнення – для виявлення і оцінки ситуації щодо розвитку галузей тваринництва в селянських господарствах та підприємствах; абстрактно-логічний і стратегічного

обґрунтування - для визначення комплекс системуютьорючих факторів забезпечення стабільного розвитку тваринництва та системних принципів управління процесом підвищення ефективності тваринництва.

Результати. Виявлено масове скорочення поголів'я худоби, зокрема молочного стада, відповідно зменшуються обсяги виробництва продукції, що ставить під загрозу національну продовольчу безпеку. Визначено, що однією з основних причин критичної ситуації в питаннях розвитку тваринництва, зокрема молочного скотарства є відсутність системного підходу до функціонування галузі. Встановлено, що причинами виникнення проблеми є: диспаритет цін на продукцію тваринництва і на матеріально-технічні ресурси для її виробництва; низька платоспроможність населення; відсутність належного фінансово-економічного механізму державної підтримки тваринництва. Обґрунтовано, що система ведення сільськогосподарського тваринництва - це сукупність соціально-економічних, організаційних, технічних принципів побудови і ведення виробництва для конкретних умов з метою задоволення потреби суспільства в сільськогосподарських продуктах. Визначено комплекс системуютьорючих факторів забезпечення стабільного розвитку тваринництва та системні принципи управління процесом підвищення ефективності тваринництва. Встановлено, що важливими факторами підвищення ефективності тваринництва є забезпечення худоби культурними пасовищами і розміщення переробної промисловості на сільських територіях.

Наукова новизна. Визначено комплекс системуютьорючих факторів, направлених на створення умов для забезпечення стабільного розвитку тваринництва, та системні принципи управління процесом підвищення ефективності тваринництва.

Практична цінність. Отримані результати дослідження направлені на забезпечення системного, ефективного розвитку галузей тваринництва в селянських господарствах і підприємствах.

Ключові слова: галузі тваринництва, системний розвиток, селянські господарства і підприємства.

Stelmashchuk A.M. SYSTEM DEVELOPMENT OF LIVESTOCK INDUSTRIES AT PEASANT FARMS AND ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is to substantiate theoretical principles and practical proposals for the systematic approach to the development of livestock industries at peasant farms and enterprises.

Methodology of research. General scientific and special methods were used during the research process, including: dialectical, induction and deduction and theoretical generalization – to identify and assess the situation regarding the development of industries livestock farms and enterprises; abstract and logical and strategic substantiation – to determine the complex of systemically formed factors for ensuring sustainable livestock development and system principles for management of the process for improving the efficiency of livestock.

Findings. Massive reduction in livestock numbers is revealed in the articles, including dairy herd, accordingly volumes of production are reduced that threatens national food security. It is determined that one of the major causes of the critical situation in issues of livestock development, including dairy is the lack of a systematic approach to the functioning of the industry.

It is established that the causes of emergence of the problem is: disparity in prices for animal products and material and technical resources for its production; low solvency of the population; lack of adequate financial and economic mechanism of state support for livestock. It is substantiated that the system of conducting agricultural livestock is a set of social and economic, organizational, technical principles of construction and maintenance of production for specific conditions to meet the needs of society in agricultural products.

The complex of systemically formed factors for ensuring sustainable livestock development and system principles for management of the process for improving the efficiency of livestock is determined. It is established that the important factors for improving the efficiency of livestock is to provide cattle with cultivated pastures and location of the processing industry in rural areas.

Originality. The complex of systemically formed factors that are aimed at creation of conditions for sustainable of livestock development and system principles for management of the process for improving the efficiency of livestock is determined.

Practical value. The obtained results of research are aimed at providing systematic, efficient development of livestock industries at peasant farms and enterprises.

Key words: livestock industry, system development, peasant farms and enterprises.

Стельмашук А.М. СИСТЕМНОЕ РАЗВИТИЕ ОТРАСЛЕЙ ЖИВОТНОВОДСТВА В КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВАХ И ПРЕДПРИЯТИЯХ

Цель. Обоснование теоретических основ и практических предложений относительно системного подхода к развитию отраслей животноводства в крестьянских хозяйствах и предприятиях.

Методика исследования. В процессе исследования использованы общенаучные и специальные методы, в частности: диалектический, индукции и дедукции и теоретического обобщения - для выявления и оценки ситуации по развитию отраслей животноводства в крестьянских хозяйствах и предприятиях; абстрактно-логический и стратегического обоснования - для определения комплекс системобразующих факторов обеспечения устойчивого развития животноводства и системных принципов управления процессом повышения эффективности животноводства.

Результаты. Обнаружено массовое сокращение поголовья скота, в частности молочного стада, соответственно уменьшаются объёмы производства продукции, что ставит под угрозу национальную продовольственную безопасность. Определено, что одной из основных причин критической ситуации в вопросах развития животноводства, в частности молочного скотоводства является отсутствие системного подхода к функционированию отрасли. Установлено, что причинами возникновения проблемы являются: диспаритет цен на продукцию животноводства и на материально-технические ресурсы для ее производства; низкая платёжеспособность населения; отсутствие надлежащего финансово-экономического механизма государственной поддержки животноводства. Обосновано, что система ведения сельскохозяйственного

животноводства - это совокупность социально-экономических, организационных, технических принципов построения и ведения производства для конкретных условий с целью удовлетворения потребности общества в сельскохозяйственных продуктах. Определён комплекс системообразующих факторов обеспечения устойчивого развития животноводства и системные принципы управления процессом повышения эффективности животноводства. Установлено, что важными факторами повышения эффективности животноводства являются обеспечение скота культурными пастбищами и размещения перерабатывающей промышленности на сельских территориях.

Научная новизна. Определён комплекс системообразующих факторов, направленных на создание условий для обеспечения стабильного развития животноводства, и системные принципы управления процессом повышения эффективности животноводства.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования направлены на обеспечение системного, эффективного развития отраслей животноводства в крестьянских хозяйствах и предприятиях.

Ключевые слова: отрасли животноводства, системное развитие, крестьянские хозяйства и предприятия.

УДК 658.56:338

Шаповал В.М.,
д.е.н., завідувач кафедри економіки підприємства
Герасименко Т.В.,
к. геол. н., доцент кафедри економіки підприємства
Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»,
м. Дніпро

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДПОВІДНО ДО ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Постановка проблеми. Все більш помітна роль міжнародного туризму у світовій економіці стала в даний час загальноновизнаною тенденцією. Ця тенденція носить стійкий характер. Згідно з дослідженнями Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) зростання світових прибутків туристів за період 2016–2020 рр. прогнозується більш ніж удвічі й досягне 1,5 млрд осіб. У міжнародному рейтингу конкурентоспроможності країн у туристичному секторі, опублікованому Всесвітнім економічним форумом, Україна посідає лише 76 місце із 140 країн [7]. Це свідчить про серйозне відставання в конкурентній боротьбі за туристичний ринок, тим більше що Україна має найбагатшу культурно-історичну та природну спадщину, що є першорядним за важливістю чинником розвитку туризму.

Виходячи з того, що туризм є однією з найважливіших сфер діяльності сучасної економіки та надання послуг, які задовольняють потреби населення, держава зацікавлена в пошуку шляхів його розвитку. Тим часом, туризм у науковому плані має окремі прогалини. Так, у даний час тривають суперечки з питань класифікації туризму, розвитку того чи іншого його напрямку з урахуванням характерних ознак, а також особливостей областей і регіонів, підходів до формування систем управління туризмом, зв'язку територіальних особливостей регіонів і того чи іншого напрямку туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато теоретичних аспектів розвитку та функціонування підприємств туристичного комплексу знайшли відображення в працях зарубіжних і вітчизняних учених: В. Бирковича, І. Бурнашова, Л. Дядечка, М. Мальської, Г. Михайліченка, Г. Мельниченка, Т. Купач та ін.

Разом з тим, проблема ефективної реалізації інформаційних технологій та обґрунтування принципів розвитку підприємств туристичного комплексу ще не отримала необхідного відображення в економічній літературі. Ця обставина зумовила вибір теми дослідження, постановку його мети і завдань.

Постановка завдання. Метою статті є розробка науково-практичних положень, що обумовлюють посилення впливу інформаційних технологій на ефективність діяльності підприємств туристичного комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класична технологія формування туристичного продукту базується на ідентифікації наявності специфічного туристичного ресурсу в місцевості, де передбачається створення цього продукту і розвитку туризму. У зв'язку з цим для розвитку туризму в регіоні необхідно перевести туристичний ресурс з потенційного стану в стан його активного

використання, що вимагає значних витрат часу та коштів. Концентрація туристичних ресурсів у областях неоднорідна, багато територій, що є близькими до туристичних зон або маршрутів, не привабливі для туристів саме з причини відсутності або незатребуваності первинних туристичних ресурсів при наявності непрямих і додаткових. Більше того, використовувані туристичні ресурси мають низку обмежень у своєму функціонуванні: сезонність, пропускна здатність та інше [6]. На думку авторів статті, зазначена ситуація створює такі основні передумови для пошуку альтернативного підходу до розвитку туристичних ресурсів у регіонах України:

- необхідність повнішого використання економічного потенціалу туристичного потоку;
- доцільність деконцентрації туристичних та екскурсійних потоків, а також розвиток туризму в регіонах, близьких до туристичних зон, які не відрізняються особливою туристичною привабливістю;
- посилення конкурентоспроможності туристичної зони за рахунок більш повного уявлення та використання туристичних ресурсів;
- створення нових туристичних маршрутів, розвиток яких формує базу для використання потенційних туристичних ресурсів.

Роль туристичних продуктів полягає у створенні додаткових можливостей для соціально-економічного розвитку територій, відкритті нових і розширенні існуючих туристичних потоків.

Як показує практика, значну роль у створенні та управлінні цими об'єктами відіграють держава й органи місцевого самоврядування (рис. 1).

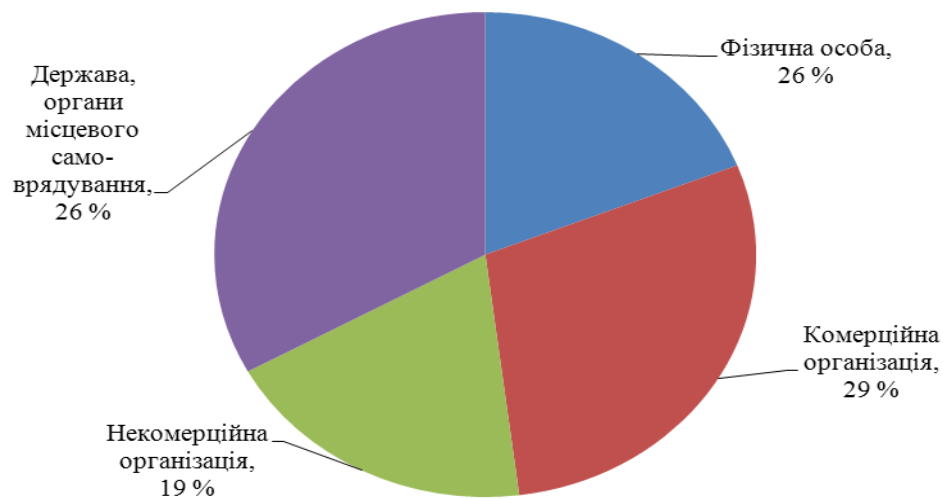

Рис. 1. Склад засновників організацій, які створили туристичні продукти, та управління ними (на прикладі Дніпропетровської області)

Джерело: [8].

Це доводить значну зацікавленість органів місцевого самоврядування у розвитку концептуальних туристичних ресурсів і формуванні туристичних продуктів у регіонах.

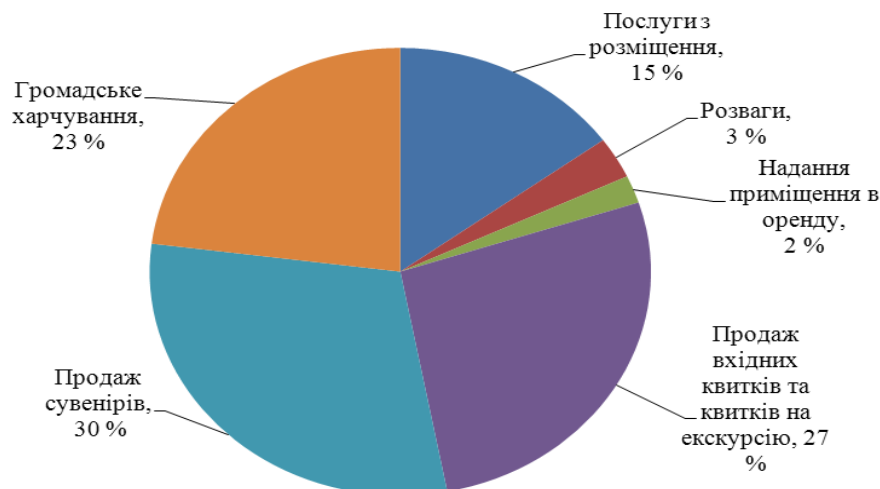

Рис. 2. Структура послуг, що складають туристичний продукт (на прикладі Дніпропетровської області)

Джерело: [8].

З рис. 2 видно, що туристичний продукт є складним комплексом послуг, що надається споживачу, формування якого залежить від особливостей попиту, тобто цільового сегменту туристів, мандрівників і відпочиваючих.

Створення концептуальних туристичних ресурсів ефективно використовується органами місцевого самоврядування для розвитку туризму за кордоном. Українська практика такою діяльністю обмежена у зв'язку з тим, що тільки недавніми змінами в законодавстві питання розвитку туризму віднесено до компетенції органів місцевого самоврядування [1].

Отже, на думку авторів, доцільно визначити пріоритети розвитку різних видів туристичних продуктів залежно від розташування підприємств туристичного комплексу (наближення виробництва до джерел сировини, палива, енергії та місць споживання готової продукції, рівномірне розміщення виробництва на території країни, спеціалізація господарства окремих регіонів, комплексний розвиток господарства областей).

У сучасних умовах ефективність діяльності підприємств туристичного комплексу багато в чому залежить від їх розташування. Очевидно, що за інших рівних умов доступніший у транспортному відношенні колективний засіб розташування має більш високий потенціал завантаження, ніж віддалений від транспортної інфраструктури; підприємства громадського харчування, які мають місце поблизу туристичних потоків, є привабливішим для туристів; підприємство торгівлі, розташоване в місцях скупчення туристів, має більше шансів підвищити виручку, ніж аналогічне йому, але розташоване у віддаленому місці.

В умовах розвитку нових інформаційних технологій розміщення підприємств туристичного комплексу необхідно розглядати як сукупність їх розташування в просторово-часовому та інформаційно-комунікативному просторі з метою отримання ними кращого економічного результату і підвищення ефективності їх діяльності [4].

У зв'язку з цим визначено такі особливості реалізації інформаційних технологій стосовно підприємств туристичного комплексу:

- специфічна структура потреб кінцевих користувачів, що вимагає доповнення просторового розташування підприємств сфери туризму розміщенням їх в інформаційному просторі;
- комплексність, різноманітність і унікальність туристичних послуг, які підвищують значення інформаційної складової розміщення, що дозволяє шляхом використання формули «запити визначають майбутні запити» зумовити попит на товари і послуги;
- агрегований характер туристичного продукту, що вимагає розташування в інформаційному просторі не тільки інформації про товари і послуги, але і про автоматизовані системи, які розглядають більш детально туристичний продукт;
- висока чутливість попиту на туристичні послуги до впливу на них політичних, економічних, екологічних та інших зовнішніх факторів, негативні прояви яких є основною причиною різкого зниження економічних результатів діяльності простороворозміщених підприємств туристичного комплексу, нівелюються діями таких підприємств, розташованих в інформаційному просторі;
- високий рівень спеціалізації і кооперації в сфері туризму окремих країн і регіонів залежно від наявності туристичних ресурсів, що доповнюється зростаючою концентрацією підприємств сфери туризму в інформаційному просторі;
- сезонний характер попиту на туристичні послуги, який знижує доходи «в низький сезон» простороворозміщених підприємств сфери туризму, вимагаючи від них активних дій у напрямку результативного розташування в інформаційному просторі.

Проблеми територіального розміщення підприємств туристичного комплексу частково вирішуються за допомогою їх розташування в інформаційному просторі, усунення територіального розосередження господарюючих суб'єктів сфери туризму та узгодження їх інтересів [3].

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій доповнює географічну ознаку розташування підприємств сфери туризму його інформаційною складовою. У цих умовах виникає «нова» географія, в її основі лежить інформаційно-комунікативний характер розміщення підприємств туристичного комплексу. Все частіше для взаємодії учасників туристичного ринку використовуються можливості інформаційного простору [2].

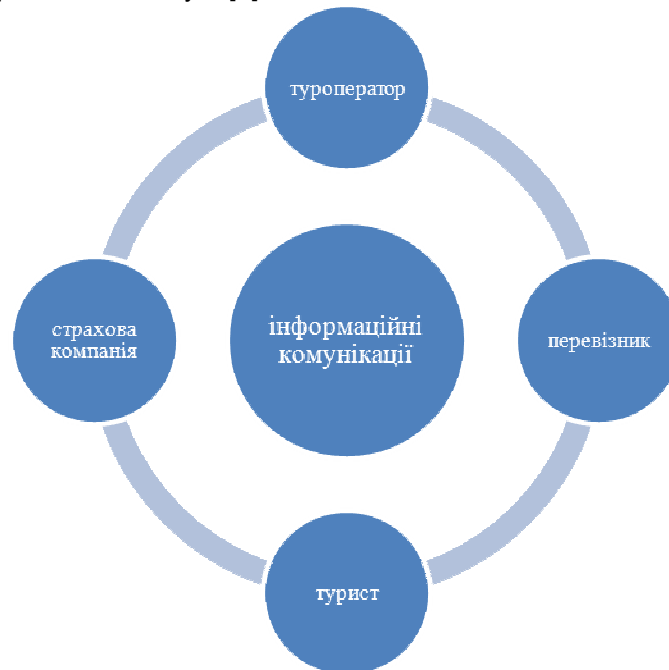
Розміщення, на думку авторів, слід розуміти як фактор, здатний підвищити ефективність діяльності підприємств туристичного комплексу. Його індикатором є співставлення обсягу продажу туристичного продукту з підвищенням витрат, що постійно змінюються.

Крім того, у результаті розташування туристичного комплексу в інформаційному просторі виникають комунікації між інституційними одиницями туристичного ринку (рис. 3). З упровадженням інформаційних технологій абсолютний обсяг інформації стає реальністю для учасників туристичного ринку, замкнутих в єдиному співтоваристві інформаційного простору.

Як показано на рис. 3, інституційні одиниці туристичного ринку функціонують, використовуючи інформацію, а комунікаційні потоки не тільки не поглинаються як ресурс діяльності, а, більше того, множаться і прискорюються. Пояснюється це тим, що інформація не стільки ресурс, скільки стимул

для діяльності інституційних одиниць. Залежно від кінцевої мети інституційних одиниць сфери туризму виділено такі інформаційні комунікації, пов'язані з:

- а) розробкою, наданням, удосконаленням послуги та її присутністю на туристичному ринку;
- б) просуванням туристичної послуги [5].

Рис. 3. Виникнення інформаційних комунікацій між інституційними одиницями туристичного ринку

Джерело: [4].

Авторами статті зазначено, що роль розміщення підприємств сфери туризму як чинника визначається на глобальному, макро-, мезо- і мікрорівнях. На глобальному рівні першочергове значення має пошук нових резервів зростання за рахунок виходу на нові ринки збуту за межами кордонів країни. На макрорівні розташування підприємств сфери туризму впливає на структуру національної економіки, виробництво, розподіл, перерозподіл і споживання валового внутрішнього продукту, зайнятість населення в туристичному комплексі та інші макроекономічні показники. На мезорівні розташування підприємств сфери туризму пов'язують з макро- і мікроелементами туристичної індустрії і припускають локальну інтеграцію інституційних одиниць туристичного ринку в інформаційно-комунікативному просторі завдяки активному використанню інформаційно-комунікаційних технологій. На мікрорівні розташування підприємств сфери туризму, формуючись на об'єктах туристичної індустрії, впливає на створення правил економічної поведінки і зумовлює прийняття управлінських рішень суб'єктами управління інституційних одиниць туристичного ринку.

Туристична індустрія в сучасних умовах не може розвиватися без упровадження, розвитку та активного використання інформаційно-комунікаційних технологій. Бронювати квитки (airline.com), вибрати й оплатити номер в готелі в будь-якому місті по всьому світу в будь-який час і в будь-якому місці (booking.com, hotels.com, hotels.ru, oktogo.ru), застрахувати поїздку (visa.com, mastercard.com), комплексно купувати туристичний продукт (kurortmag.ru) стає звичним для мандрівників будь-якого віку з широким діапазоном рівня доходів. Більш того, активний розвиток отримують технології «доповненої» і «розширеної» реальності. До характерних проявів впливу фактору розташування в інформаційному просторі віднесені:

- трансформація туристичної активності та поведінки учасників ринку (наприклад, можливість залишити відгук);
- зміна напряму розвитку туристичного ринку в бік зростання ролі інформації та формування його інформаційного сегменту;
- вихід інституційних одиниць за рамки класичного просторового розміщення і проникнення в інформаційно-комунікативний простір для ефективної взаємодії з учасниками туристичного ринку;
- візуалізація вартості туристичних товарів і послуг та створення віртуального офісу як форми практичного використання мережі Інтернет;
- цілеорієнтованість інформаційних обмінів, що формулюється прагненням у процесі інформаційних комунікацій забезпечити просування на туристичний ринок послуг (електронні виставки та ярмарки, електронні презентації підприємств та послуг, використання електронних каталогів);

– зміна розміщення підприємств сфери туризму в бік локальної інтеграції інституційних одиниць туристичної індустрії в інформаційно-комунікативному просторі за допомогою активного використання інформаційно-комунікаційних технологій;

– оперативний обмін електронною інформацією між підприємствами і споживачами і наявність ефективних комунікаційних систем.

Проведений аналіз розміщення туроператорів в інтернет-просторі, зокрема за пошуковими системами «Яндекс», «Google», «Мета-Україна» і портал «TourUA.com», у порівнянні з кількістю туроператорів, включених до реєстру туроператорів України, показав, що туроператори, розташовані в пошукових системах на перших трьох сторінках, є лідерами з річного доходу.

Ефект від просторового розташування збільшується завдяки ефекту від розміщення в інформаційному просторі, що виникає в результаті концентрації підприємств сфери туризму біля джерел і каналів туристичного потоку, а витрати змінюються під впливом факторів виробництва:

$$E = \frac{P + \Delta P}{Z + \Delta Z} \quad (1)$$

де E – ефективність діяльності підприємства туристичного комплексу;

P – ефект (результат) діяльності підприємства туристичного комплексу від просторового розташування;

ΔP – збільшення ефекту (результату) від розміщення підприємства туристичного комплексу в інформаційному просторі;

Z – сума витрат підприємства туристичного комплексу;

ΔZ – зміна витрат підприємства туристичного комплексу.

Ефект від просторового розташування приростає ефектом від розміщення в інформаційному просторі з огляду на те, що використання сервісів інтернет-моніторингу дозволяє відстежувати безліч процесів, наприклад, таких як поведінка користувача на сайті, за якими посиланнями проходять користувачі найчастіше, де «клікають», географічне їх розташування, якої статі й віку відвідувачі, а також найбільш популярний час виходу до ресурсу, кількість переглянутих сторінок користувачами, час перебування на сайті, їх лояльність, кількість повторних заходів та їх регулярність та ін.

Таким чином, усі перераховані вище дані інтернет-моніторингу дійсно дуже важливі для власників і керівників підприємств туристичного комплексу. З їх допомогою можна отримати інформацію про те, що на сайті потрібно змінити, поліпшити, у якому напрямку рухатися в перспективі. Наприклад, за допомогою статистичних даних про заходи з пошукових запитів можна дізнатися, які запити необхідно просувати (за допомогою посилань і т. ін.), або, виходячи з даних з поведінкових факторів відвідувачів, можна зайнятися поліпшенням структури сайту, додати елементи, які дозволять утримати користувачів на сайті, збільшити кількість переглядів, що призведе до підвищення конверсії. Витрати, у свою чергу, знижуються за рахунок процесу автоматизації та аутсортингу клієнтів, наприклад, самореєстрація пасажирів на рейси або гостей в готелях та інших засобах розміщення, і, навпаки, збільшуються за рахунок витрат на SEO оптимізацію сайту за пошуковими системами «Яндекс», «Google» та інші, на розміщення контекстної реклами послуг в мережі Інтернет.

Висновки з проведеного дослідження. Закономірність раціонального розташування підприємств туристичного комплексу реалізується за допомогою розміщення одних туристичних підприємств поблизу інших підприємств туристичних потоків. На думку авторів, з розвитком «цифрового» туризму кількість витрат живої праці буде значно менша, ніж при наданні послуг класичного «аналогового» туризму.

Дія наступної закономірності – пропорційного розміщення, що є наслідком економічного закону концентрації виробництва, призведе до змін, що полягає в зниженні значення індексу Герфіндаля-Гіршмана за рахунок масштабованості інфокомунікаційних технологій. Туристична діяльність буде все більше трансформуватися в діяльність з надання спеціалізованого (туристичного) контенту. При цьому один і той же контент буде багаторазово копіюватися в мережі, і витрати на масштабування будуть мінімізуватися. Отже, ефективність все більше буде залежати не стільки від витрат на формування контенту і його розміщення, а від чистого прибутку, який утворюється в результаті користування контентом.

Дія ще однієї закономірності – комплексного розміщення, що є наслідком закону суспільного поділу праці, призведе до деяких змін в реалізації і в кластерному підході до розташування підприємств туристичного комплексу. У довгостроковій перспективі закономірність комплексного розміщення, в уявленні авторів, буде реалізована за допомогою використання новітніх технологій.

Бібліографічний список

1. Бурнашов І. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні на сучасному етапі [Електронний ресурс] / І. Бурнашов. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853;jsessionid=CBACCE6697D400A116E060E E2C513F8C>
2. Купач Т.Г. Інформаційні технології та системи в туризмі : навч. посіб. / Т.Г. Купач. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2015. – 97 с.
3. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика : навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо. – К. : ЦНЛ, 2009. – 424 с.
4. Мельниченко С. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика : монографія / С. Мельниченко. – К. : Київський національний торговельно-економічний ун-т, 2008. – 493 с.
5. Михайліченко Г.І. Інноваційний розвиток туризму : монографія / Г.І. Михайліченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 608 с.
6. Туризм в Україні (развитие туристического бизнеса). Часть 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socium.com.ua/2015/01/tourism-in-ukraine-development-of-tourism/>.
7. UNWTO World Tourism Barometer [Electronic resource]. – 2014. – Vol. 12. – P. 1. – Mode of access : www.unwto.org/en
8. Стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/06/Plan-realizatsiyi-Strategiyi-rozvitku-Dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku.doc

References

1. Burnashov, I. "Problems and prospects of tourism development in Ukraine today", available at: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853;jsessionid=CBACCE6697D400A116E060E E2C513F8C>. (access date September 25, 2016).
2. Kupach, T.H. (2015), *Informatsiini tehnologii ta systemy v turyzmi* [Information technology and systems in tourism], tutorial, Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka, Kyiv, Ukraine, 97 p.
3. Malska, M.P. and Khudo V.V. (2009), *Turystychnyi biznes: teoriia ta praktyka* [Tourism industry: Theory and Practice], tutorial, TSNL, Kyiv, Ukraine, 424 p.
4. Melnychenko, S. (2008), *Informatsiini tehnologii v turyzmi: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Information technologies in tourism: theory, methodology, practice], monograph, Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi un-t, 493 p.
5. Mykhailichenko, H. (2012), *Innovatsiyni rozvytok turyzmu* [Innovative development of tourism], monograph, Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi un-t, 608 p.
6. "Turism in Ukraine (Development of tourist business). Part 1", available at: <http://socium.com.ua/2015/01/tourism-in-ukraine-development-of-tourism/>. (access date September 25, 2016).
7. "UNWTO World Tourism Barometer" (2014), Vol. 12, P. 1, available at: <http://unwto.org/en>. (access date September 25, 2016).
8. "Dnipropetrovsk region development strategy for the period 2020", available at: http://dfr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/06/Plan-realizatsiyi-Strategiyi-rozvitku-Dnipropetrovskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku.doc (access date September 25, 2016).

Шаповал В.М., Герасименко Т.В. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВІДПОВІДНО ДО ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Мета. Метою статті є розробка науково-практичних положень, що обумовлюють посилення впливу інформаційних технологій на ефективність діяльності підприємств туристичного комплексу.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є наукові розробки вітчизняних і закордонних вчених, пов'язані з питаннями економічного розвитку підприємств туристичного комплексу, ефективності їх функціонування, законодавчі та нормативні акти України в даній сфері, матеріали спеціалізованих наукових конференцій і симпозіумів. В процесі дослідження використовувалися такі методи: групування фактичного матеріалу за різними ознаками, його узагальнення – при розробці науково-практичних положень, що обумовлюють посилення впливу інформаційних технологій на ефективність діяльності підприємств туристичного комплексу.

Результати. Розроблено науково-практичні положення, що обумовлюють посилення впливу інформаційних технологій на ефективність діяльності підприємств туристичного комплексу. Обґрунтовано залежність ефективності діяльності підприємств туристичного комплексу від їх розміщення на рубежі зміни технологічних укладів, побудованої на тому, що в умовах зростаючої ролі інформаційних технологій залежність ефективності діяльності таких підприємств від їх просторово-часового розташування буде знижуватися.

Наукова новизна. Запропоновано авторський підхід до трактування розміщення підприємств туристичного комплексу на рубежі зміни технологічних укладів та визначення його впливу на ефективність їх діяльності в умовах зростаючої ролі інформаційних технологій.

Практична значущість. Наукові результати можуть бути використані в діяльності підприємств туристичного комплексу з метою підвищення їх ефективності, органами державного і місцевого управління при формуванні державної, соціально-економічної та інноваційної політики в сфері туризму.

Ключові слова: підприємства туристичного комплексу, інформаційні технології, ефективне розміщення підприємств, туроператори, фінансовий результат туристичного підприємства.

Shapoval V.M., Herasymenko T.V. THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGY ON TOURISM COMPLEX BUSINESS

Purpose. The aim of the article is to provide theoretical and practical statements, causing the growing influence of information technology on the effective activity of the enterprise of tourist complex.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the study are research and development of domestic and foreign scientists, associated with economic development of the enterprises of the tourist complex, the efficiency of their operations, legislative and regulatory Ukrainian acts in this field, the specialized materials of scientific conferences and symposia. The study used the following methods: grouping of factual material on various grounds, its generalization – at the development of scientific and practical statements that determine the growing influence of information technology on the effective activity of the enterprise of tourist complex.

Findings. The scientific-practical statements that contribute to strengthening the impact of information technology on the effective activity of the enterprise of tourist complex are worked out. The dependence of efficiency of activity of the enterprises of the tourist complex on their location at the turn of the change of technological structures built on the fact that in conditions of the growing role of information technology efficiency of the dependence of such enterprises on their space-time location will decrease is justified.

Originality. The author's approach to the handle allocation of the tourist complex at the turn of the change of technological structures and determine its effect on their effectiveness in terms of increasing the role of information technology is proposed.

Practical value. Research results can be used in the activity of the enterprises of the tourist complex with the aim of to increase their efficiency by state and local government in the formation of the state, socio-economic and innovation policy in the sphere of tourism.

Key words: enterprise of tourist complex, information technology, efficient allocation of the companies, tour operators, financial result of tourist enterprise.

Шаповал В.М., Герасименко Т.В. ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИМЕНИТЕЛЬНО К ПРЕДПРИЯТИЯМ ТУРИСТИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА

Цель. Целью статьи является разработка научно-практических положений, обуславливающих усиление влияния информационных технологий на эффективность деятельности предприятий туристического комплекса.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются научные разработки отечественных и зарубежных ученых, связанные с вопросами экономического развития предприятий туристического комплекса, эффективности их функционирования, законодательные и нормативные акты Украины в данной сфере, материалы специализированных научных конференций и симпозиумов. В процессе исследования использовались следующие методы: группировка фактического материала по различным признакам, его обобщение – при разработке научно-практических положений, обуславливающих усиление влияния информационных технологий на эффективность деятельности предприятий туристического комплекса.

Результаты. Разработаны научно-практические положения, обуславливающие усиление влияния информационных технологий на эффективность деятельности предприятий туристического комплекса. Обоснована зависимость эффективности деятельности предприятий туристического комплекса от их размещения на рубеже смены технологических укладов, построенной на том, что в условиях растущей роли информационных технологий зависимость эффективности деятельности таких предприятий от их пространственно-временного расположения будет снижаться.

Научная новизна. Предложен авторский подход к трактовке размещения предприятий туристического комплекса на рубеже смены технологических укладов и определения его влияния на эффективность их деятельности в условиях усиливающейся роли информационных технологий.

Практическая значимость. Научные результаты могут быть использованы в деятельности предприятий туристического комплекса с целью повышения их эффективности органами государственного и местного управления при формировании государственной, социально-экономической и инновационной политики в сфере туризма.

Ключевые слова: предприятия туристического комплекса, информационные технологии, эффективное размещение предприятий, туроператоры, финансовый результат туристического предприятия.

УДК 65.014

*Гальків Л.І.,
д.е.н., професор кафедри менеджменту організацій,
Грищук Д.В.,
аспірант*,
Львівський торговельно-економічний університет*

ДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ ПОНЯТТЯ «БІЗНЕС-ПРОЦЕС»

Постановка проблеми. Зміна парадигми ведення бізнесу в сучасних умовах актуалізує необхідність використання інноваційних інструментів ефективізації системи менеджменту. Серед управлінських інновацій домінуючі позиції посідає процесно-орієнтований метод, який дозволяє підприємству оперативно адаптуватись до змін зовнішнього середовища, адекватно реагувати на зовнішні впливи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний період розвитку вітчизняних підприємств характеризується зростанням невизначеності у зовнішньому середовищі. Функціонування сфери торгівлі як виду економічної діяльності в Україні характеризується збільшенням товарообороту, збільшенням кількості об'єктів торгівлі, інвестиційно-інноваційною модернізацією, посиленням конкуренції. За таких умов актуальною є проблема забезпечення конкурентоспроможності торговельних підприємств. Такі автори, як Бортнік А. М. [1], Дурняк Б. В. [5], Кузьмін О. Є. [3] сходяться на тому, що концепція формування процесно-орієнтованого управління бізнесом вимагає подальшого наукового дослідження та практичної апробації. Таким чином, наявність зазначених проблем, а також недостатнє обґрунтування теоретичної та методологічно-прикладної бази процесно-орієнтованої системи управління є важливими аспектами, що потребують узагальнення та систематизації.

Постановка завдання. Мета статті полягає у тому, щоб дослідити поняття бізнес-процесу для подальшого його використання при переході до процесно-орієнтованої системи управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових колах утвердилася теза про те, що резерви покращення результативності функціонування підприємства та засоби його ефективного розвитку слід шукати в царині концепції управління бізнес-процесами. Це сприяло популяризації різнопланових досліджень бізнес-процесів (рис. 1), передусім у сфері реінжинірингу діяльності організацій і стандартах, що пов'язані з розробкою комп'ютеризованих систем. Втім, незважаючи на те, що кількість записів реферативної бази даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які стосуються тематики бізнес-процесів, у 2015 р. щодо 2000 р. зросла у 18,4 раза, у назві публікацій поняття "бізнес-процес" задеклароване тільки 4 рази. Тому вважаємо за доцільне зупинитися на генезисі цього поняття.

Дослідження в області генезису поняття бізнес-процесу виявило велике різноманіття його трактувань, систематизація яких показала:

– в основу дефініції покладаються види діяльності [У. Е. Демінг, Т. Давенпорт, М. Хаммер, Дж. Чампі, Є. Г. Ойхман, Е. М. Попов, М. Робсон, Ф. Улах], дії/роботи [Б. Андерсон, О. Виноградова, Р. Каплан, Д. Нортон, А. М. Бортнік], функціональні обов'язки/завдання персоналу [О. П. Філоненко], операції/етапи [Р. М. Воронко, К. А. Єсіпова], підсистеми/підпроцеси [О. Г. Кісельов] та ін.;

– складові основи дефініції ідентифікуються як сукупність різних чи структурована послідовність різних [У. Е. Демінг, М. Хаммер, Дж. Чампі, Б. Андерсон, Р. Каплан, Д. Нортон, Р. М. Воронко, К. А. Єсіпова], сукупність (проста, циклічна, стійка цілеспрямована) взаємопов'язаних [Т. Давенпорт, О. Виноградова, А. М. Бортнік], множина внутрішніх [Є. Г. Ойхман, Е. М. Попов, М. Робсон, Ф. Улах];

– основу дефініції позиціонують як процедуру перетворення «входів» (одного чи кількох) на «виходи» (один чи декілька) [Т. Давенпорт, М. Хаммер, Дж. Чампі, Є. Г. Ойхман, Е. М. Попов, М. Робсон, Ф. Улах, О. Виноградова, Р. Каплан, Д. Нортон, А. М. Бортнік].

А. Череп і О. Лисенко [8, с. 22] наполягають на тому, що в англійських джерелах у словосполученні "бізнес-процес" перше слово використовується тільки для того, щоб відокремити процеси, які мають пряме відношення до створення економічної цінності (споживчої вартості) від інших процесів: хімічних, фізичних, математичних, природних, екологічних тощо. На наше переконання, бізнес-процеси характеризуються також координованістю і керованістю у розумінні теорії менеджменту; окрім економічних цінностей вони продукують й соціальні ефекти.

* Науковий керівник: Васильців Т.Г. – д.е.н., професор

Рис. 1. Оприлюднення наукових досліджень в царині бізнес-процесів та їх титульні публікації в Україні

Джерело: складено авторами на основі [4]

Власне яскраво виражений управлінський сенс цілеспрямованого трансформування ресурсів у задоволення потреб споживачів у продуктах (товарах, послугах, ресурсах), створення соціально-економічної цінності, і необмеженість рамками підприємства, починаючи з вивчення ринкової потреби і закінчуючи задоволенням попиту споживачів, слід вважати відмінними рисами бізнес-процесу. Натомість процес у крос-функціональному розумінні – мікроекономічному – є послідовністю набору дій, що здійснюються у всіх/кількох підрозділах підприємства для вирішення однієї з його задач; у монофункціональному розумінні – послідовністю “функціональних операцій (робіт), окремих виконавців потоку робіт, спрямованих на досягнення певного результату в рамках управлінської відповідальності” [1, с. 94]. Він, як і бізнес-процес, горизонтально моделюється у формі послідовного зв'язку “постачальник процесу → продукування процесу → споживач процесу”, проте не відображає синтезу функцій менеджменту і не обов'язково здійснюється на підприємстві.

Ми пропонуємо означати бізнес-процес як керовану, скоординовану, цілеспрямовану сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих процедур (операцій, завдань, функцій, робіт, видів діяльності, дій, підпроцесів, заходів, етапів тощо), що мають своїх постачальників і споживачів, оперують певними ресурсами – технологічними, часовими, людськими, інформаційними, фінансовими тощо – і, трансформуючи входи у виходи, продукують соціально-економічні ефекти.

Окремий бізнес-процес характеризується: по-перше, іманентністю системоутворювальних зв'язків між навколишнім середовищем та між ієрархізованими внутрішніми елементами із відповідними цілераціональному управлінню комунікаціями; по-друге, полікритеріальністю оцінки результатів функціонування; по-третє, здатністю удосконалюватися (розвиватися). Він може бути зовнішнім, реалізуючи основну діяльність підприємства, і внутрішнім, сприяючи організуванню та/чи підтриманню основної діяльності; відбуватися за сценарієм унітарного процесу чи “... інтегрованого процесу, що складається із консеквентних операцій, які є сумісними (комплементарними) та взаємодоповнюваними (компатибільними)” [2, с. 10]. У якості споживача може виступати інший бізнес-процес.

Фундатори концепції “процесної організації” М. Хамер і Д. Чампі [7], підходять до розуміння компанії не як сукупності служб і відділів, що виконують певні функції, а як мережі бізнес-процесів. Відтак, колектив підприємства консолідує зусилля на забезпечення результативності функціонування ланцюжку “вхід → дія → вихід”.

Хибним вважаємо синонімізування понять “управління бізнес-процесом” і “процесне управління”. Перше поняття віддзеркалює управління основними параметрами бізнес-процесів. Друге поняття можна трактувати як “сукупність принципів і механізмів, що спрямовані на формування та оптимізацію системи бізнес-процесів з метою зростання споживчої цінності продукції для клієнтів” [1, с. 5], як

“управління на основі виділених (ідентифікованих), описаних, узгоджених між собою бізнес-процесів” [3, с. 118], як сукупність взаємопов'язаних дій, які реалізуються на підприємстві через функції менеджменту і орієнтуються на бізнес-процеси.

Представники наукової школи О. Кузьміна стоять на позиції застосування концепції процесно-структурованого менеджменту, яка передбачає органічне поєднання переваг комплексу підходів до управління. Базу цієї концепції формують процесний, системний, ситуаційний, динамічний і функціональний підходи. Серед додаткових підходів до процесно-структурованого менеджменту виділяють антикризовий та антисипативний.

Процесно-структурований менеджмент ґрунтується на концепції, відповідно до якої система управління підприємством розглядається “як процес, що є послідовністю певних завершених етапів, кожен з яких має свою структуру, що разом гарантують управлінський вплив керівної системи на керовану з метою досягнення цілей організації за певних умов функціонування” [6, с. 8]. Фундаментальними особливостями управлінського інструментарію процесно-структурованого менеджменту є недомінування процесного підходу над структурою організації; системність; врахування усіх складових системи управління; реалізованість у формі логічних взаємосфорованих та взаємовпливаючих етапів.

Слушною вважаємо думку про неможливість “... однозначного опису меж бізнес-процесів будь-якого підприємства, не кажучи вже про однозначну оптимізацію” [5]. Тому до опису бізнес-процесу слід підходити з концептуальних позицій.

За результатами аналізу наукової літератури на рис. 2 нами візуалізовано концептуальну модель бізнес-процесу.

Рис. 2. Концептуальна модель бізнес-процесу

де - - - - - – зовнішнє середовище;
 ————— – підприємство;
 - - - - - – процес.

Джерело: складено авторами

Наведена схема демонструє підпорядкованість бізнес-процесу вищій ланці у піраміді управління підприємством, графічно моделює бізнес-процес згідно концепції процесно-структурованого менеджменту, показує органічний зв'язок бізнес-процесу із зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства. Власне управлінську діяльність, спрямовану на забезпечення економічного зростання та одночасну збалансованість бізнес-процесів всупереч деструктивному впливу чинників ендо- та екзогенного характеру за рахунок оптимального використання ресурсного потенціалу, компетенцій та конкурентних переваг підприємства, покладають в основу розуміння управління розвитком підприємства.

На основі вивчення, узагальнення та критичного осмислення наукової літератури виділимо типові якісні параметри, за якими можна оцінити окремий бізнес-процес на підприємстві у табл. 1 [8].

Таблиця 1

Система показників забезпечення якості бізнес-процесу

Групові показники	Структурні показники	Часткові показники	
1. Соціально-психологічні	1.1. Рівень освітньої структури персоналу та раціональності його використання	1.1.1. Професійно-кваліфікаційна структура працівників	
		1.1.2. Раціональність використання персоналу	
	1.2. Рівень компетенції працівників	1.2.1. Якість підготовки працівників	
		1.2.2. Підвищення кваліфікації працівників	
	1.3. Рівень трудової та творчої активності персоналу	1.3.1. Виконання трудових завдань	
		1.3.2. Якість роботи персоналу	
		1.3.3. Творча активність працівників	
		1.3.4. Трудова дисципліна	
	1.4. Рівень задоволеності персоналу	1.4.1. Рівень заробітної плати працівників	
		1.4.2. Стабільність кадрів	
	2. Техніко-технологічні	2.1. Рівень якості виробничого процесу	2.1.1. Безперервність процесу
			2.1.2. Спеціалізація елементів процесу
			2.1.3. Повторюваність робіт
2.1.4. Паралельність виконання робіт			
2.1.5. Пропорційність елементів процесу			
2.1.6. Ритмічність (рівномірність) виробництва			
2.1.7. Стійкість процесу			
2.2. Рівень якості логістичного забезпечення		2.2.1. Сертифікованість сировини та матеріалів	
		2.2.2. Якість сировини та матеріалів	
2.3. Рівень якості технології та технічного обслуговування		2.3.1. Швидкість усунення технічних несправностей	
	2.3.2. Технічна досконалість технології		
3. Організаційно-економічні	3.1. Витрати на якість	3.1.1. Загальні витрати на якість	
		3.1.2. Питома вага витрат на попередження браку в загальних витратах на якість	
	3.2. Витрати на інновації	3.2.1. Витрати на вдосконалення бізнес-процесу	
		3.2.2. Показник витрат на НДДКР	

Джерело: складено авторами на основі [8]

Для вітчизняних підприємств традиційне вимірювання ефективності діяльності зводиться до зосередження тільки на фінансових показниках, що отримуються з систем бухгалтерського обліку. Але лише фінансові показники не дають повну картину стану підприємства, не дозволяють побудувати точний прогноз його розвитку. Звідси випливає необхідність у більш досконалих та ефективних способах глобальної оцінки діяльності всього підприємства. Запропонована нами вище система показників дає можливість оцінювати ефективність бізнес-процесів, роботи персоналу, ступінь взаємодії із споживачами.

Висновки з проведеного дослідження. На основі проведеного дослідження можна сказати, що бізнес-процеси на підприємстві відіграють важливу роль у переході до процесно-орієнтованого управління. За допомогою бізнес-процесів можна досягти результативності, ефективності виконання, скорочення часу виконання, оптимізації роботи, оскільки вони дають чітке розуміння виконуваних процесів. Організувавши діяльність за бізнес-процесами, чітко визначається відповідальність персоналу, їхня взаємодія на різних рівнях ієрархії, формується оптимальна організаційна структура та виникає можливість введення кількісних показників для вимірювання ефективності діяльності підприємства.

Бібліографічний список

1. Бортнік А.М. Процесне управління бізнесом (за матеріалами меблевих підприємств Київського регіону) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / А.М. Бортнік ; МОНМС України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". - К., 2010. - 20 с.

2. Крикавський Є.В. Впровадження процесного управління у логістичну діяльність фармацевтичних підприємств / Є.В. Крикавський, Н.В. Чернописька, З.С. Люльчак // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. - 2013. - № 2. - С. 9-16.
3. Кузьмін О.Є. Концепція та еволюція процесно-структурованого менеджменту / О.Є. Кузьмін // Економіка: реалії часу : [науковий журнал]. – 2012. – № 2 (3). – С. 7-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economics.opu.ua/n3.htm>
4. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>.
5. Понятійний апарат теорії процесного управління / [Дурняк Б.В., Машков О.А., Сабат В.І. та ін.] // Моделювання та інформаційні технології. - 2013. – Вип. 70. - С. 146-153.
6. Рибінцев В.О. Формування процесного управління промисловим підприємством на основі бізнес-процесів / В.О. Рибінцев, С.М. Цвілій, Д.А. Бачурін // Економічний вісник Національного гірничого університету. - 2011. - № 2. - С. 117-124.
7. Хаммер М. Реінжиниринг корпорації. Маніфест революції в бізнесі / М. Хаммер, Д. Чампи. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2011. – 288 с.
8. Череп А.В. Методологія впровадження процесно-орієнтованого підходу до планування діяльності промислових підприємств : [монографія] / А.В. Череп, О.А. Лисенко. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – 227 с.

References

1. Bortnik, A.M. (2010), "Process management in business" (based on furniture enterprises of Kyiv region)], Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Kyiv National Economic University named after V. Hetman, Kyiv, Ukraine, 20 p.
2. Krykavskiy, Ye.V., Chornopyska, N.V. and Liulchak, Z.S. (2013), "Implementation of process management in logistics activities of pharmaceutical companies", *Upravlinnia, ekonomika ta zabezpechennia yakosti v farmatsii*, no. 2, pp. 9-16.
3. Kuzmin, O.Ye. (2012), "The concept and evolution of process-structured management", *Ekonomika: realii chasu : [naukovy zhurnal]*, no. 2 (3), pp. 7-16, available at: <http://www.economics.opu.ua/n3.htm> (access date September 15, 2016).
4. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho* [Vernadsky National Library of Ukraine], available at: <http://nbuv.gov.ua> (access date September 15, 2016).
5. Durniak, B.V., Mashkov, O.A., Sabat, V.I. et al. (2013), "The conceptual apparatus of the theory of process management", *Modeliuvannia ta informatsiini tekhnolohii*, Iss. 70, pp. 146-153.
6. Rybintsev, V.A., Tsvilyi, S.M. and Bachurin, D.A. (2011), "The formation of industrial enterprise process management based on business processes", *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychnoho universytetu*, no. 2, p. 117-124.
7. Hammer, M. and Champi, D. (2011), *Reinzhening korporatsii. Manifest revoliutsii v biznese* [Reengineering of the corporation. Manifesto revolution in business], Mann, Ivanov and Ferber, Moscow, Russia, 288 p.
8. Cherep, A.V. and Lysenko, O.A. (2012), *Metodohia vprovadzhennia protsesno-orientovanoho pidkhodu do planuvannia diialnosti promyslovykh pidpriemstv* [Methodology implementation process-oriented approach to the planning of industrial enterprises], monograph, Zaporizkyi natsionalnyi universytet, Zaporizhzhia, Ukraine, 227 p.

Гальків Л.І., Грищук Д.В. ДО ПИТАННЯ ГЕНЕЗИСУ ПОНЯТТЯ «БІЗНЕС-ПРОЦЕС»

Мета полягає у тому, щоб дослідити поняття бізнес-процесу для подальшого його використання при переході до процесно-орієнтованої системи управління.

Методика дослідження. Методи теоретичного аналізу, узагальнення та критичного осмислення виступили основою для визначення типових якісних параметрів, за якими можна оцінити окремий бізнес-процес на підприємстві. На основі вищенаведених методів виявлено основні тенденції, ефективність, результативність бізнес-процесів, визначено пропозиції щодо покращення розвитку підприємства та подальшого переходу на процесно-орієнтовану систему управління.

Результати. Здійснено обґрунтування актуальності визначення та описання бізнес-процесів для впровадження процесно-орієнтованої системи управління на підприємствах. Уточнено поняття бізнес-процесу, що показує його необхідність для успішного функціонування підприємства, допомагає структурувати та побудувати ефективну систему управління, з подальшим переходом її на процесно-орієнтовану.

Наукова новизна. Запропоновано авторське бачення категорії «бізнес-процес», що, на відміну від існуючих визначень, включає можливість оптимального використання ресурсного потенціалу, компетенцій та конкурентних переваг підприємства. Вперше запропоновано графічну модель бізнес-процесу, що візуалізує органічний зв'язок бізнес-процесу із зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства.

Практична значущість полягає у можливості застосування концептуальної моделі бізнес-процесу у практичній діяльності при впровадженні процесно-орієнтованої системи управління, а саме, при визначенні меж бізнес-процесів, ієрархічних зв'язків із внутрішнім та зовнішнім середовищем. Це допоможе підприємствам

проводити аналіз своєї діяльності та визначити список своїх основних бізнес-процесів, а також дає змогу описувати та доцільно використовувати бізнес-процеси на підприємстві. Використання процесів групування та структуризація показників якості дає можливість більш точного планування та контролю діяльності підприємства, що забезпечує прозорість діяльності та можливість підвищувати її ефективність. Результати можуть бути практично використані як безпосередньо підприємствами, так і зовнішніми консультантами з питань розробки та впровадження процесно-орієнтованої системи управління.

Ключові слова: бізнес-процес, процес, система управління, управління, процесно-орієнтована система управління.

Galkiv L.I., Gryshchuk D.V. THE QUESTION CONCEPT OF GENESIS OF BUSINESS PROCESS

Purpose is to explore the concept of business process for further use in the transition to process-oriented management system.

Methodology of research. Methods of theoretical analysis, synthesis and critical thinking were the basis for determining the standard quality parameters for evaluating the individual business processes in the enterprise. Based on the above methods of the main tendencies, efficiency, business processes defined proposal to improve the development of the company and the subsequent transition to process-oriented management system.

Findings. Done justify the relevance of identifying and describing business processes for the implementation of process-oriented management system in the workplace. The concept of the business process, showing its necessity for the successful operation of the business, helping to structure and build an effective management system, and then transfer it to process-oriented.

Originality. Proposed the author's vision category "business process", in contrast to the existing definitions include the possibility of optimal use of resources, competencies and competitive advantage. The first time the graphical business process model that visualizes organic link business process with external and internal environment.

Practical value lies in the possibility of a conceptual model of the business process in practice in the implementation of process-oriented management system, namely, in determining the boundaries of business processes, hierarchical relationships with internal and external environment. This helps companies analyze their operations and determine a list of their key business processes and enables and should be used to describe business processes in the enterprise. Using the process of grouping and structuring quality parameters enables more precise planning and control of the company that provides transparency and opportunity to improve its effectiveness. The results can be almost directly used by enterprises and external consultants in the development and implementation of process-oriented management system.

Key words: business process, process management system, management, process-oriented management system.

Гальків Л.І., Гришук Д.В. К ВОПРОСУ О ГЕНЕЗИСЕ ПОНЯТИЯ «БИЗНЕС-ПРОЦЕСС»

Цель состоит в том, чтобы исследовать понятие бизнес-процесса для дальнейшего его использования при переходе к процессно-ориентированной системе управления.

Методика исследования. Методы теоретического анализа, обобщения и критического осмысления выступили основой для определения типичных качественных параметров, по которым можно оценить отдельный бизнес-процесс на предприятии. На основе вышеприведенных методов выявлены основные тенденции, эффективность, результативность бизнес-процессов, определены предложения по улучшению развития предприятия и дальнейшего перехода на процессно-ориентированную систему управления.

Результаты. Осуществлено обоснование актуальности определения и описания бизнес-процессов для внедрения процессно-ориентированной системы управления на предприятиях. Уточнено понятие бизнес-процесса, показывает его необходимость для успешного функционирования предприятия, помогает структурировать и построить эффективную систему управления, с последующим переходом ее на процессно-ориентированную.

Научная новизна. Предложено авторское видение категории «бизнес-процесс», что в отличие от существующих определений включает возможность оптимального использования ресурсного потенциала, компетенций и конкурентных преимуществ предприятия. Впервые предложено графическую модель бизнес-процесса, что визуализирует органическую связь бизнес-процесса с внешней и внутренней средой предприятия.

Практическая значимость заключается в возможности применения концептуальной модели бизнес-процесса в практической деятельности при внедрении процессно-ориентированной системы управления, а именно, при определении границ бизнес-процессов, иерархических связей с внутренней и внешней средой. Это поможет предприятиям проводить анализ своей деятельности и определить список своих основных бизнес-процессов, а также позволяет описывать и целесообразно использовать бизнес-процессы на предприятии. Использование процессов группировки и структурирование показателей качества дает возможность более точного планирования и контроля деятельности предприятия, обеспечивает прозрачность деятельности и возможность повышать ее эффективность. Результаты могут быть практически использованы как непосредственно предприятиями, так и внешними консультантами по вопросам разработки и внедрения процессно-ориентированной системы управления.

Ключевые слова: бизнес-процесс, процесс, система управления, управление, процессно-ориентированная система управления.

УДК 330.101:620.91

Климчук М.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри організації
та управління будівництвом,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ДОРОЖНЯ КАРТА ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯМ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ

Постановка проблеми. Базисні стратегічні пріоритети підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу перебувають на стадії формування. За умов динамізму зовнішнього бізнес-середовища, зростання ризиків галузевих дисонансів на ринках енергоресурсозбереження, як пріоритет актуалізується потреба в застосуванні дорожньої карти, як новітнього інструменту управління енергозбереженням виробничо-економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою розробки та реалізації дорожніх карт займалися такі науковці, як: О. Брай, М. Гарсія, М. Джемала, М. Валещук, В. Ковальов, Н. Котова, Ю. Кузик, В. Меліховський. Проте, враховуючи значний потенціал енергозбереження в будівництві, доцільно вивчити перспективи розробки та упровадження дорожньої карти в цій сфері.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробленні «дорожньої карти» підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дорожня карта – це середньо- або довгостроковий план розвитку будь-якого соціально-економічного процесу [7; 8]. Достатньо новим є цей інструмент управління. Перші дорожні карти були розроблені у США в 1970-х рр. великими промисловими корпораціями – Motorola та Corning. Згодом дорожні карти почали застосовуватися у сфері державного управління економічною політикою країни. Так, у 1970–1981 рр. у США вперше були застосовані дорожні карти для поступового дерегулювання деяких галузей промисловості країни, що мало на меті зменшити державні витрати та інфляцію [1].

В умовах невизначеності для забезпечення ефективного функціонування виробничо-економічної системи перевагами застосування дорожніх карт є: відмова від регресивного підходу й стереотипів стратегічного мислення; масштабність, тобто розширення горизонту прийняття управлінських рішень; синергія щодо компонентів, що відображають стратегічні орієнтири розвитку досліджуваного об'єкта; розробка методів оцінювання та упередження ризиків за умов динамічності зовнішнього бізнес-середовища.

У наукових джерелах представлена низка підходів щодо визначення квінтесенції поняття «дорожня карта», які актуалізують міждисциплінарний підхід, що є симбіозом надбань менеджменту, економіки, математичного моделювання й прогнозування (табл. 1).

Таблиця 1

Квінтесенція та коментар поняття «дорожня карта»

Автор	Квінтесенція поняття «дорожня карта»	Коментар
Ю. Кузик [5]	це наочне уявлення покорокового сценарію розвитку певного об'єкта - окремого продукту, класу продуктів, деякої технології, групи суміжних технологій, бізнесу, компанії, що об'єднує кілька бізнес-одиниць, цілої галузі, індустрії.	Актуалізується сценарний підхід щодо проектування дорожніх карт, застосування яких надає можливість об'єднати окремі фрагменти.
Н. Котова [4]	представляє собою збалансовану систему довгострокових цілей і включає в себе набір заходів, безпосередньо прив'язаних до стратегії розвитку досліджуваного об'єкта.	Автор концентрує увагу на стратегічно важливому моменті розробки дорожньої карти, виокремлює її структурні компоненти.
М. Джемала [1]	механізм верифікації достовірності інформації та основний спосіб прийняття стратегічних рішень у міжнародному бізнесі; частина процесу комунікації в корпорації.	Інформаційно-комунікаційна складова при прийнятті стратегічних рішень міжнародному бізнесі переважає в даному визначенні, проте не розглядаються перспективи розробки дорожньої карти на інших рівнях економічної системи.
В. Меліховський [6]	документ для узгодження інтересів учасників певного процесу.	Як пріоритет визначаються стейкхолдери процесу розробки та реалізації дорожньої карти, проте не вказані інші елементи.

Джерело : узагальнено автором на основі вказаних джерел

За результатами аналізу визначень, що представлені в табл. 1, пропонуємо квінтесенцію дорожньої карти як послідовного плану організаційно-економічних дій, що надають можливість

сформувані стратегічні орієнтири упровадження енергозберігаючих технологій на всіх рівнях економічної системи, новітніх управлінських інструментів, форм, конфігурацій щодо реалізації заходів енергоресурсозбереження в ракурсі концепцій «інвайроментальна» економіка, «зелене» будівництво, «passive house», «green lease».

Натепер поширеність в практиці менеджменту дорожньої карти ще не сформувала єдиного підходу щодо процесу її побудови серед науковців та практиків. Ю. Кузик визначає такі етапи побудови дорожньої карти [5]: підготовки дослідження, розробки, реалізації дорожньої карти.

В. Ковальов [2] виокремив наступні етапи розробки дорожньої карти: побудова довгострокового прогнозу розвитку об'єкта картування, визначення ключових точок розвитку об'єкта та переліку необхідних витрат, розгляд усіх сценаріїв розвитку об'єкта з урахуванням вірогідності їх реалізації за різних параметрів зовнішнього середовища.

М. Джемала [1] пропонує етапи: усвідомлення потреби в дорожній карті, обґрунтування доцільності її побудови, пошук способу виявлення оцінки та вибору процесів, що будуть покладені в її основу, розробка детальних планів для конкретизації реальних процесів та проектів, узгодження планів та заходів із їх досягнення, формування рівнів, реалізація та контроль, періодичний перегляд дорожньої карти.

Н. Котова, М. Валешук при проектуванні дорожньої карти виокремлюють фази: запуску, організаційну, встановлення взаємозв'язків, стратегічного перепроектування, підведення підсумків [4].

Проведений теоретичний аналіз низки наукових робіт [1; 4] надав можливість зробити висновок, що натепер немає єдиного підходу щодо побудови дорожньої карти та запропонувати чотирьохрівневу модель оптимального вибору етапів розробки «дорожньої карти» підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу (рис. 1), що враховує принципи формування та реалізації дорожньої карти, цілі, характеристику заходів залежно від рівнів економічної системи її реалізації.

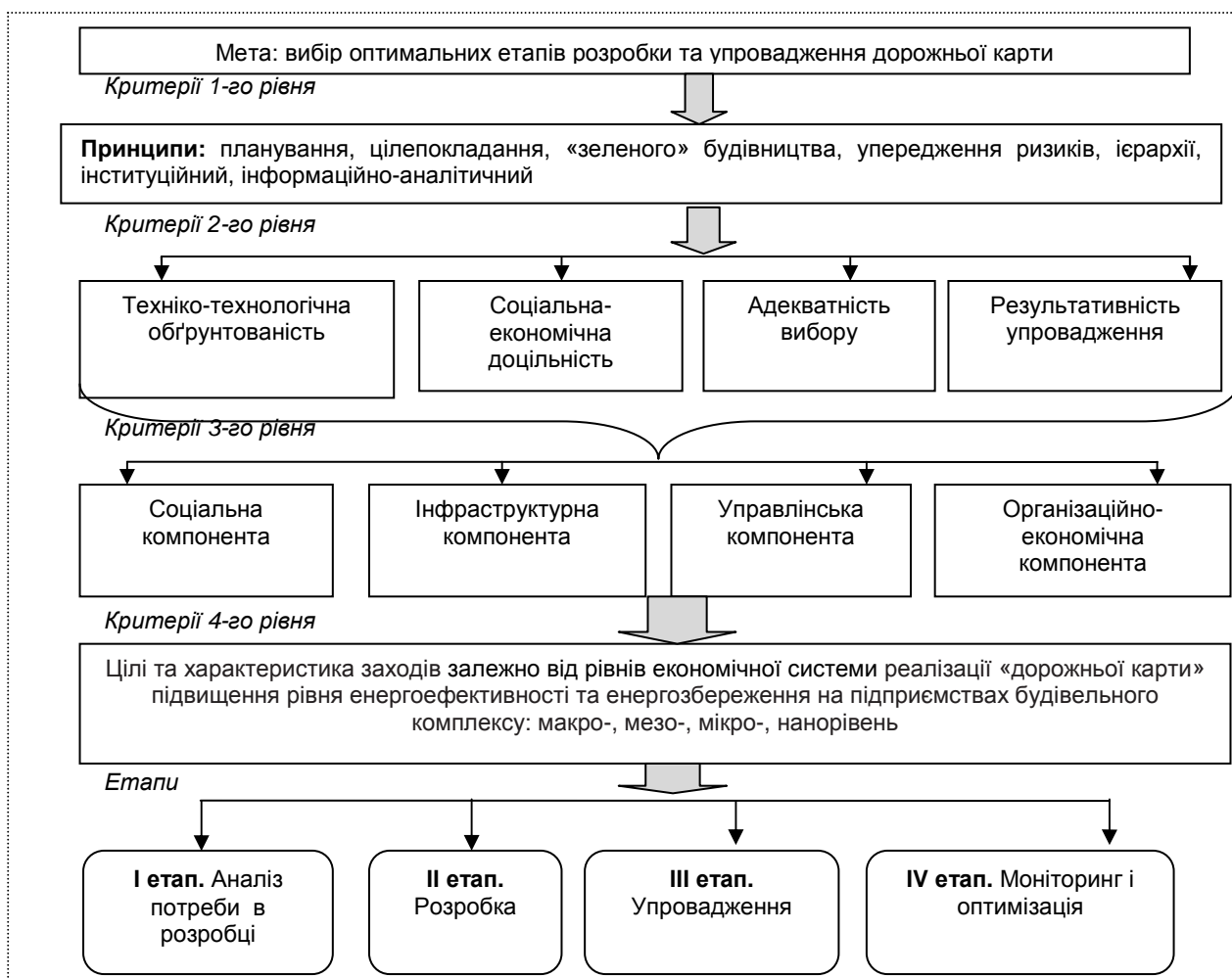

Рис. 1. Чотирьохрівнева модель оптимального вибору етапів розробки «дорожньої карти» підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу

Джерело : запропоновано автором

Колегія Держенергоефективності схвалила дорожню карту нормативно-правового забезпечення розвитку сфер енергоефективності та відновлюваних джерел енергії, що включає нові механізми державної підтримки енергоефективності, що спрямовані на стимулювання розвитку відновлюваної енергетики, ринку енергосервісних послуг та суміжних ринків, імплементацію вимог законодавства ЄС у згаданих сферах [3]. На нашу думку, це позитивний крок у вирішенні проблематики підвищення рівня енергоефективності загалом, але щодо реалізації заходів енергозбереження в будівельному комплексі цей документ потребує деякого доопрацювання та доповнення.

Пропонуємо загальний опис «дорожньої карти» підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу. Реалізація запропонованого комплексу заходів «дорожньої карти» на кожному рівні економічної системи ставить за мету створити організаційно-економічні стимули упровадження інновативних енергозберігаючих технологій, екологічних матеріалів на будівельних підприємствах, переорієнтувати на зведення енергоефективних будівель і споруд в контексті сучасного концепту "Passive house", залучити інвестиції в сферу енергоресурсозбереження, оптимізувати витрати, економічно обґрунтувати, механізми їх упровадження.

Основні цілі запропонованої «дорожньої карти» полягають в:

–формуванні економічного базису для впровадження інновативних енергозберігаючих технологій та екологічних матеріалів;

–створення фінансово-економічних стимулів для будівельних підприємств;

–гармонізація зарубіжних та вітчизняних енергоефективних та екологічних стандартів;

–переорієнтація підприємств будівельного комплексу на енергозбереження, оптимізацію витрат на проходження адміністративних процедур при реалізації проектів із зведення енергоефективних будинків;

–створення загальнонаціонального інформаційно-аналітичного середовища, що систематизує позитивну практику реалізації заходів енергозбереження з метою інформування споживачів про переваги використання інноваційних енергоефективних технологій та екологічних матеріалів;

–широке використання в будівництві оцінювання вартості життєвого циклу будівель для обґрунтування економії енергетичних ресурсів;

–скорочення платежів громадян за комунальні послуги, що проживають в енергоефективних будинках;

–залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій підприємствами будівельного комплексу для реалізації енергоефективних проектів;

–зменшення навантаження на паливно-енергетичний комплекс країни через диверсифікацію енергоресурсів через заміщення відновлювальними джерелами енергії;

–створення нових високотехнологічних й високопродуктивних робочих місць.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведені дослідження надали можливість обґрунтувати, що дорожні карти є одним з сучасних ефективних інструментів управління енергозбереженням на підприємствах будівельного комплексу, який отримав значного поширення сфери його застосування – від використання в практиці управління окремими компаніями до державного управління економічним розвитком та промисловістю країн світу. Розроблено чотирьохрівневу модель оптимального вибору етапів розробки «дорожньої карти» підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу, що враховує принципи формування та реалізації дорожньої карти, цілі, характеристику заходів залежно від рівнів економічної системи її упровадження.

Бібліографічний список

1. Джемала М. Корпоративная «дорожная карта» – инновационный метод управления знаниями в корпорации / М. Джемала // Российский журнал менеджмента. – 2008. – № 4. – Т. 6. – С. 149-168.

2. Ковалев В.И. Дорожная карта инновационного развития предприятия / В.И. Ковалев // Universum: Экономика и юриспруденция. – 2014. – № 4 (5) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://7universum.com/ru/economy/archive/item/1171>.

3. Колегія Держенергоефективності схвалила дорожню карту першочергових заходів з нормативно-правового забезпечення реформ в сферах енергоефективності та відновлюваної енергетики [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://old.minregion.gov.ua/news/kolegiya-derzhenergoefektivnosti>.

4. Котова Н.Н. Дорожная карта – инструмент принятия стратегических решений / Н.Н. Котова, М.В. Валешчук // Вестник ЮУрГУ. Серия «Экономика и менеджмент». – 2015. – № 1. - Т. 9. – С. 112-119.
5. Кузик Ю. Что такое дорожная карта? / Ю. Кузик // Новые знания. – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://novznania.ru/2011/01/что-такое-дорожная-карта>.
6. Мелиховский В.М. Размышления о проблемах научных конференций по экономике: «дорожная карта» / В.М. Мелиховский // Теоретическая экономика. – 2014. – № 5 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.theoreticaleconomy.info/articles/869.pdf>.
7. Garcia M.L. Fundamentals of Technology Roadmapping / M.L. Garcia, O.H. Bray. – Strategic Business Development Department, Sandia National Laboratories, 1997. – 34 p. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.31.1385&rep=rep1&type=pdf>.
8. Phaal R. Technology Roadmapping: linking technology resources to business objectives / R. Phaal, C. Farrukh. – Centre for Technology Management : University of Cambridge, 2001. – 18 p. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.brm-toolkit.com/index_bestanden/technology_roadmapping.pdf.

References

1. Dzhemala, M. (2008), "The corporate "road map" - an innovative method of knowledge management in a corporation", *Rossiyskiy zhurnal menedzhmenta*, no. 4, pp. 149-168.
2. Kovalev, V.I. (2014), "The roadmap of innovative enterprise development", *Universum: Ekonomika i yurisprudentsiia*, no. 4 (5), available at: <http://7universum.com/ru/economy/archive/item/1171> (access date August 10, 2016).
3. Kolehiia Derzhenerhoefektyvnosti skhvalyla dorozhniu kartu pershocherhovykh zakhodiv z normatyvno-pravovoho zabezpechennia reform v sferakh enerhoefektyvnosti ta vidnovliuvanoi enerhetyky [The Board of State energy efficiency approved roadmap of priority measures to ensure the legal reforms in the areas of energy efficiency and renewable energy], available at: <http://old.minregion.gov.ua/news/kolegiya-derzhenergoefektyvnosti> (access date September 22, 2016).
4. Kotova, N.N. and Valeschuk, M.V. (2015), "The Road Map - a tool for making strategic decisions", *Vestnik YuUrGU. Seriya «Ekonomika i menedzhment»*, no. 1, V. 9, pp. 112-119.
5. Kuzik, Yu. (2011), "What is the road map?", *Novye znaniia*, available at: <http://novznania.ru/2011/01/что-такое-дорожная-карта/> (access date September 22, 2016).
6. Melikhovskiy, V.M. (2014), "Reflections on the problems of scientific conferences on the economy: "road map"", *Teoreticheskaya ekonomika*, no. 5, available at: <http://www.theoreticaleconomy.info/articles/869.pdf> (access date September 22, 2016).
7. Garcia, M.L. and Bray, O.H. (1997), "Fundamentals of Technology Roadmapping", Strategic Business Development Department, Sandia National Laboratories, 34 p., available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.31.1385&rep=rep1&type=pdf> (access date September 22, 2016).
8. Phaal, R. and Farrukh, C. (2001), "Technology Roadmapping: linking technology resources to business objectives", University of Cambridge, USA, 18 p., available at: http://www.brm-toolkit.com/index_bestanden/technology_roadmapping.pdf (access date September 22, 2016).

Климчук М.М. ДОРОЖНЯ КАРТА ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯМ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ

Мета полягає у розробленні «дорожньої карти» підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу.

Методика дослідження. Теоретико-методичним базисом проведеного дослідження стали методи наукового пізнання та підходи щодо підвищення рівня енергоефективності, а саме: методи синтезу й логічного узагальнення, які використані для визначення базових характеристик поняття «дорожня карта»; системний підхід - при побудові чотирьохрівневої моделі оптимального вибору етапів розробки «дорожньої карти».

Результати. Запропоновано комплексний підхід щодо розробки «дорожньої карти» підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу, що враховує принципи: планування, упередження ризиків, «зеленого» будівництва, ієрархії, цілепокладання, інформаційно-аналітичний, інституційний та Smart-принцип. Доцільно реалізувати запропонований комплекс заходів «дорожньої карти» залежно від рівня економічної системи, що надасть можливість створити організаційно-економічні стимули упровадження інновативних енергозберігаючих технологій.

Наукова новизна дослідження полягає у формуванні комплексного підходу щодо розробки «дорожньої карти» підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження на підприємствах будівельного комплексу, що надасть можливість удосконалити організаційно-економічні стимули упровадження інновативних енергозберігаючих технологій, екологічних матеріалів на будівельних підприємствах, переорієнтувати на зведення енергоефективних будівель і споруд в контексті сучасного концепту "Passive house", залучити інвестиції в сферу енергоресурсозбереження, оптимізувати витрати, економічно обґрунтувати механізми їх упровадження.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є базисом для вирішення проблематики підвищення рівня енергоефективності, енергозбереження та упровадження енергоефективних заходів в практичну господарсько-комерційну діяльність підприємств будівельного комплексу й суспільства зокрема.

Ключові слова: дорожня карта, енергозбереження, «зелене» будівництво.

Klymchuk M.M. ROAD MAP AS A MANAGEMENT TOOL ENTERPRISES ENERGY SAVING BUILDING COMPLEX

Purpose is to develop a “road map” to increase energy efficiency and energy saving at the enterprises building complex.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the study were the methods of scientific knowledge and approaches to improve energy efficiency, including: methods of synthesis and logic synthesis, are used to determine the basic characteristics of the concept of "road map"; system approach - the construction of four-optimal choice model development stage "road map".

Findings. The proposed integrated approach to develop a “road map” to increase energy efficiency and energy saving at the enterprises building complex, taking into account principles: planning, prevention of risks of “green” construction, hierarchy, goal-setting, information-analytical, institutional and Smart - principle. It is advisable to implement a set of measures proposed "road map" depending on the economic system that will enable to create organizational and economic incentives implementing innovative energy saving technologies.

Originality of the research is to create a comprehensive approach to the development of the “road map” to increase energy efficiency and energy saving at the enterprises of the building complex, which will provide an opportunity to improve the organizational and economic incentives implementing innovative energy efficient technologies, environmentally friendly materials in construction enterprises, refocus on the construction of energy efficient buildings in the context of the modern concept of "Passive house", to attract investment in resource conservation, optimize costs, cost justify their implementation mechanisms.

Practical value. The results of research are the basis for solving the problems of energy efficiency, energy conservation and introduction of energy efficiency measures in practical economic and commercial activity of the enterprises construction industry and society in particular.

Key words: roadmap, energy saving, “green” construction.

Климчук М.Н. ДОРОЖНАЯ КАРТА КАК ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЕМ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ СТРОИТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСА

Цель заключается в разработке «дорожной карты» повышения уровня энергоэффективности и энергосбережения на предприятиях строительного комплекса.

Методика исследования. Теоретико-методическим базисом проведенного исследования стали методы научного познания и подходы по повышению уровня энергоэффективности, а именно: методы синтеза и логического обобщения, которые использованы для определения базовых характеристик понятия «дорожная карта»; системный подход - при построении четырехуровневой модели оптимального выбора этапов разработки «дорожной карты».

Результаты. Предложен комплексный подход к разработке «дорожной карты» повышения уровня энергоэффективности и энергосбережения на предприятиях строительного комплекса, учитывающий принципы: планирования, предупреждение рисков, «зеленого» строительства, иерархии, целеполагания, информационно-аналитический, институциональный и Smart-принцип. Целесообразно реализовать предложенный комплекс мероприятий «дорожной карты» в зависимости от уровня экономической системы, что позволит создать организационно-экономические стимулы внедрения инновативных энергосберегающих технологий.

Научная новизна исследования заключается в формировании комплексного подхода к разработке «дорожной карты» повышения уровня энергоэффективности и энергосбережения на предприятиях строительного комплекса, что позволит усовершенствовать организационно-экономические стимулы внедрения инновативных энергосберегающих технологий, экологических материалов на строительных предприятиях, переориентировать на строительство энергоэффективных зданий и сооружений в контексте современного концепта “Passive house”, привлечь инвестиции в сферу энергоресурсосбережения, оптимизировать затраты, экономически обосновать механизмы их внедрения.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются базисом для решения проблематики повышение уровня энергоэффективности, энергосбережения и внедрения энергоэффективных мероприятий в практическую хозяйственно-коммерческую деятельность предприятий строительного комплекса и общества в частности.

Ключевые слова: дорожная карта, энергосбережения, «зеленое» строительство.

УДК 658.114.3

Баглей Р.Р.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
міжнародного менеджменту та маркетингу,
Тернопільський національний економічний університет

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Постановка проблеми. Зміцнення ролі корпорацій в регулюванні трансформації всієї економіки і забезпеченні економічного зростання в Україні може стати визначальним чинником конкурентоспроможності економіки, заняття лідируючих позицій в світі за абсолютними і відносними показниками. Потужні багатогалузеві корпорації можуть створити реальні передумови для інноваційного розвитку, тобто ефективні корпорації повинні бути основою сучасної економіки і сприяти досягненню стратегічних цілей розвитку. Тому для підвищення ефективності діяльності корпорацій необхідно створити умови для росту конкурентоспроможності вітчизняних підприємств: залучення інвестицій в реальне виробництво, зростання виробництва і капітальних вкладень, збереження і розвитку інноваційного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у створення наукового підґрунтя для формування й функціонування корпорацій досліджувалися у працях зарубіжних і вітчизняних вчених: І. Ансоффа, У. Баумоля, А. Берлі, Р. Брейлі, Ю. Бріггема, С.П. Друкера, Р. Марріса, Г. Мінза, М. Портера, П. Самуельсона, О.І. Амоші, В.М. Геєця, М. Ерхардта. Заслуговує на увагу праця А. Чандлера «Стратегія і структура: глави з історії промислового підприємства» (Strategy and Structure: chapters in the history of the industrial enterprise). Концепція, запропонована в цій роботі, а пізніше доповнена ідеями стосовно дослідження закономірностей функціонування корпоративних ієрархій [1], до сьогодні зберігає свою вагомість, оскільки історичні дослідження А. Чандлера фактично лягли в основу сучасної теорії еволюції організаційних систем на яких базується розвиток корпоративного бізнесу.

Аналіз літератури показує, що достатньо велика увага приділялася загальнотеоретичним питанням, але недостатньо досліджено процес формування специфічних рис управління корпораціями як стратегічної мети стабільного розвитку національної економіки. При цьому значущість проблем формування ефективної моделі корпоративного управління зумовила нові напрями розвитку сучасної економічної думки.

Різні аспекти розвитку великих господарських комплексів на регіональному та галузевому рівнях розглянуто у працях Л.І. Дмитріченко [2], С.М. Ілляшенка, Т.В. Краміна [3], М.О. Кужелева [4], І.В. Левицької, В.М. Марченко, Е.А. Петрової [3], В.В. Трубочаніна, Т.С. Чуніхіної, К.С. Шапошникова [5]. Проте, незважаючи на велике різноманіття порушених наукових проблем та глибину їх дослідження, у сучасній економічній науці окремі їх аспекти залишаються не достатньо розв'язаними. Так, існуючі методи потребують адаптації в напрямі вдосконалення управління економічним і структурним розвитком корпорацій, та посилення їх ролі у забезпеченні конкурентоспроможності економіки України.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у пошуку теоретичного підґрунтя щодо розробки ефективних методів управління корпораціями як суб'єкта економічних відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як трактує словник іншомовних слів, «корпорація – це (латин. corporatio) союз, група осіб, що об'єднується спільністю професійних або станових інтересів». Крім того, воно трактується в окремих країнах (США, Канада) як форма акціонерного товариства.

Термін «корпорація» традиційно використовується в Україні, є сьогодні досить багатозначним і вживається в декількох значеннях. Деякі автори роблять акцент на юридичному аспекті терміна «корпорація». Інші дослідники розглядають переважно економічну сторону поняття «корпорація». Корпорація одночасно є присутньою на двох ринках: фінансовому та товарному. Найчастіше вона здійснює свою основну діяльність на товарному ринку. Однак, випускаючи емісійні і неемісійні цінні папери, корпорація присутня на фінансовому ринку. Таким чином, двоїста природа самої корпорації призводить до двоїстого змісту корпоративних фінансових відносин.

Ефективність корпоративного управління в транзитивній економіці безпосередньо залежить від успішного розвитку різних аспектів організаційно-правових та управлінських відносин. У вітчизняній економічній літературі неодноразово робилася спроба класифікації різних типів корпорацій. Наприклад, була запропонована наступна розгорнута типологія корпоративних структур:

1. За ступенем обґрунтованості створення корпоративних структур і очікуваної ефективності.
2. За ступенем участі в капіталі.
3. За роллю держави в утворенні корпоративних структур.

4. Різноманітністю цільових установок і орієнтованих на кінцевий результат.
5. З варіативною мотивацією ресурсного забезпечення.
6. За характером діяльності компаній-лідерів.
7. За ступенем об'єднання майна в рамках новоствореної центральної організації.
8. За глибиною опрацювання та реалізації принципів інтегрованого (корпоративного) управління. Виділяють такі стадії розвитку корпорацій.

Перша стадія – невелика корпорація. Власники капіталів корпорації володіють повним контролем над нею, багато хто з них працюють в компанії і в значній мірі зацікавлені в тому, як краще і ефективніше здійснювати діяльність з метою збільшення прибутковості корпорації.

Друга стадія – корпорація з “робочим контролем”. Певна група власників корпорації за допомогою контрольного пакета акцій здійснює фактичний контроль за діяльністю компанії, повною мірою намагаючись реалізації своїх рішень. Решта акціонерів роз'єднані, незважаючи на те, що у них є право голосу.

Третя стадія – повний контроль переходить до органів управління корпорацією, спостерігається дисбаланс інтересів рядових акціонерів, керівної ланки і власників, але в цілому їх інтереси збігаються в частині зростання прибутковості компанії.

Четверта стадія – концентрація ресурсів, злиття фінансового і промислового капіталів на високій стадії розвитку корпорацій (інтеграція). Об'єднані корпорації є більш диверсифікованими і мобільними, набуваючи транснаціонального характеру. Підтримувати рівноправні відносини в таких об'єднаннях набагато зручніше з великими акціонерами, в ролі яких найчастіше виступають фінансові фонди, банки, тобто компанії, які фактично отримують можливість контролю над об'єднаною корпорацією.

Нині відбувається процес трансформації корпорацій, ключовими інструментами модернізаційних змін яких є розвиток систем менеджменту людського капіталу та розвиток професійних компетенцій на основі побудови комплексної системи управління знаннями. Спостерігається перехід великих компаній від продуктової стратегії до клієнтоорієнтованої, сервісоорієнтованої, заснованої на використанні нових маркетингових технологій та інструментів.

Інноваційний потенціал та здатність до імплементації інновацій стають одним з головних параметрів успіху ринкових стратегій корпорацій. Саме використання інновацій здатне забезпечити корпораціям успішне подолання етапу, коли індустріальна господарська система опинилася на межі свого розвитку. Інноваційні технології є потужним каталізатором фінансових ресурсів, оскільки інновації здатні забезпечити прорив на ринку та істотну економію витрат на виробництво.

A.I. Мінін зазначає, що, володіючи значними ресурсами, великі корпорації є ініціаторами створення і впровадження технологічних нововведень, саме вони розвивають науково-технічний прогрес, забезпечуючи технічну базу для розвитку суспільства [6, с. 27].

Корпорації здатні забезпечити оптимальне управління виробництвом, одночасно досягаючи поставлених перед ними цілей:

- збереження і відтворення технічно складної продукції базових галузей економіки, орієнтованих на високий потенціал зростання в рамках світового ринку;
- гнучка адаптація підприємств до постійно змінюваних умов внутрішнього і зовнішнього ринків;
- структурна перебудова виробничого сектора економіки з урахуванням потреб внутрішнього і світового ринків. Корпорації є вищою формою руху акціонерного капіталу, перевага якої в адекватності корпоративної власності регулятивного і ринковим механізмам економіки. П. Самуельсон відзначав, що акціонерні товариства є “майже бездоганим механізмом для отримання великих сум капіталу” [7]. Ключовою особливістю акціонерної форми власності є принцип обмеженої відповідальності: акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з його діяльністю, в межах вартості належних їм акцій. Тобто в разі банкрутства акціонерне підприємство відповідає перед кредиторами за своїми зобов'язаннями тільки наявним майном, виключаючи майно учасників. Крім того, обмеження відповідальності розміру внеску дозволяє вкладати кошти в дуже перспективні, ризиковані проекти, істотно прискорюючи впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Ще одна особливість акціонерної форми власності, яка може сприяти науково-технічним розробкам зважаючи на їх високу затратність – це можливість залучення в одне підприємство капіталу багатьох осіб, причому навіть тих, які самі не можуть через певні причини займатися підприємницькою діяльністю.

Особливо помітно активізувався процес консолідації власності та подальшої концентрації акціонерного капіталу після світової фінансової кризи. Цьому сприяло як масова “втеча” іноземних інвесторів, так і прагнення деяких власників поліпшити своє становище за рахунок продажу акцій. У деяких галузях характерним стало зміцнення менеджерів і витіснення іноземних інвесторів. З одного боку, концентрація власності є основним економічним механізмом корпоративного контролю, який формує базу для реального впливу інвесторів і сприяє підвищенню економічної ефективності корпорації. Однак, з іншого боку, відомі численні факти негативної діяльності мажоритарних власників, що прагнуть забезпечити контроль фінансових потоків і експортних операцій необґрунтованим роздробленням компаній; розпродажем або здачею в оренду активів у збиток інтересам акціонерів;

ставленням до свого пакету акцій як до об'єкта спекуляцій; використанням пакета як застави під кредити. Названі особливості процесів перерозподілу капіталу та характеру корпоративного управління виявилися зумовлені інтересами і діями «знизу» учасників управління корпораціями на тлі несприятливого інституційного середовища. Проте нині відчувається брак досвіду щодо корпоративного управління.

Саме тому у сучасних умовах все більшої актуальності набуває вирішення проблеми підвищення ефективності корпоративного управління, що визначає рівень культури ведення великого бізнесу, його інвестиційну привабливість, вагомість фінансових результатів. Відомо, що локальні і глобальні інвестори готові платити значно більше за акції компаній, в яких прийняті жорсткі стандарти корпоративного управління і де забезпечується дотримання їхніх інтересів.

Проблеми корпоративного управління посилюються в умовах високої мінливості зовнішнього по відношенню до корпорації середовища. Вирішувати їх ситуаційним підходом недоцільно, а часом навіть і небезпечно. В такому випадку необхідно створювати інструмент постійного вдосконалення системи управління корпорацією, який повинен бути невід'ємною її частиною. Очевидно, що проблеми управління на рівні корпоративних формувань відрізняються від проблем менеджменту і в першу чергу за змістом і об'єкту впливу. Саме специфіка об'єкта управлінського впливу і визначає сутність корпоративного управління як особливого напрямку сьогодення. Слід погодитися з О.В. Носовою, котра вважає, що корпоративне управління реалізується за допомогою використання норм права, які регламентуються на основі розробки і використання законів і підзаконних актів, інструкцій, розпоряджень, а також регулюються через діяльність функціонуючих правових, економічних, техніко-технологічних інститутів [8, с. 68]. С.М. Черненко переконана, що важливе значення для розвитку корпоративного сектора має дотримання принципів корпоративного управління (забезпечення ефективної структури корпоративного управління, дотримання прав акціонерів та рівне відношення до них, розкриття інформації та прозорість тощо) та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності. В довгостроковій перспективі це забезпечить інвестиційну привабливість вітчизняного корпоративного сектора [9]. Корпоративне управління можна визначити як систему організаційно-правових, економічних і фінансових взаємовідносин усіх учасників акціонерного товариства, що встановлює механізми, способи взаємодії зацікавлених сторін, за допомогою яких вони представляють в товаристві свої інтереси і взаємодіють з ним та між собою [10, с.39].

До теперішнього часу сформувалися дві концепції корпоративного управління. Одна з них виходить з досить вузького трактування сутності корпоративного управління, яка пов'язана з встановленням балансу інтересів різних груп зацікавлених осіб. В цьому випадку під предметом корпоративного управління розуміється "система відносин між органами управління і посадовими особами емітентів, власниками цінних паперів таких емітентів (акціонерами, власниками облигацій та інших цінних паперів), а також іншими зацікавленими особами, так чи інакше залученими в управління емітентом як юридичною особою" [11, с. 8]. В рамках даної концепції увага акцентується на таких учасниках відносин, пов'язаних з функціонуванням акціонерних товариств, як менеджмент компанії, наймані працівники, великі акціонери, міноритарні акціонери, які володіють незначною кількістю акцій, власники інших цінних паперів компанії, її кредитори, органи державної влади різних рівнів.

Великі корпорації, які дотримуються стандартів соціальної відповідальності і мають високе соціальне навантаження, змушені формувати новітню парадигму корпоративних стандартів. Внаслідок такої інтеграції повинна бути спроектована ефективна організаційна структура управління і порядок взаємодії в рамках її структурних підрозділів. Об'єктом управління повинна стати єдина система взаємопов'язаних бізнес-процесів, що створюють цінність для споживача, і функціональних областей, які об'єднують подібні функції в рамках різних бізнес-процесів.

Для управління ефективною корпорацією необхідна розробка єдиних методів, принципів і підходів корпоративного управління, вимірювання та оцінка розвитку її роботи в умовах постійних викликів глобального середовища. Розглядаючи корпорацію як відкриту систему, слід виділити два напрямки оцінки її ефективності:

- 1) оцінка ефективності всіх її підсистем з точки зору внутрішнього її змісту;
- 2) оцінка ефективності розвитку корпорації у зовнішньому середовищі.

При цьому доцільно розглянути наступні моменти:

– виявлення сильних і слабких сторін корпорації (внутрішні чинники) і їх порівняння з можливостями і небезпеками ринку (зовнішні чинники) дозволяють оцінити реальні передумови її пристосування до внутрішньої структури, визначити потенціал адаптаційного управління і напрямки його реалізації. Компоненти адаптаційного потенціалу (організаційні, кадрові, технологічні та інформаційні ресурси) визначаються основними складовими підсистемами організації (персонал, економіка і фінанси, маркетинг, інновації) і одночасно є об'єктами управління і оцінки;

– при оцінці і вимірі ефективності корпорації необхідно враховувати взаємозв'язок і взаємовплив параметрів роботи усіх підсистем;

– зміни, що відбуваються у зовнішньому середовищі, зумовлюють необхідність стратегічного підходу до розвитку і функціонування компанії;

– робота корпорації в реальному масштабі часу повинна бути підпорядкована цільовим установкам стратегії її розвитку;

– зв'язок між стратегічним, поточним і оперативним управлінням повинен базуватися на використанні методичного інструментарію, який забезпечує єдність підходів, оцінок, вимірювань;

– використання інтегрованих систем планування, звітності та інформаційного забезпечення як бази для взаємопов'язаного управління розвитком і роботою компанії.

Необхідно взяти на озброєння принципово новий підхід до управління компанією, що націлена на якість менеджменту – TQM (Total Quality Management – тотальне управління якістю). Цей підхід заснований на участі всіх її членів (персоналу у всіх підрозділах і на всіх рівнях організаційної структури) і спрямований на досягнення довгострокового успіху через задоволення вимог споживачів, запитів як співробітників корпорацій, так і суспільства в цілому. Стандарти в області систем менеджменту, що розкривають принципи TQM, незважаючи на певні складнощі з впровадженням нової методології, стали новітнім вектором розвитку корпоративного управління.

Разом з тим в практиці вітчизняного бізнесу спостерігається недооцінка ролі методології TQM і міжнародних стандартів в області менеджменту при проведенні реформування. У більшості компаній продовжує домінувати структурно-функціональний підхід до організації виробничої діяльності, в той час як реальна діяльність виробничої системи, що створює додану вартість, має здійснюватися у вигляді набору бізнес-процесів, які виходять за рамки окремих підрозділів.

Висновки з проведеного дослідження. Нині корпорації – це великі інтегровані організаційно-господарські структури і найважливіші форми господарювання: інноваційне оновлення технологічних процесів, форм організації виробництва продукції та послуг; забезпечення розвиненого наукового потенціалу, кваліфікованих кадрів, орієнтації не тільки на внутрішні, а й зовнішні ринки, обов'язкова підтримка з боку держави; підвищення мобільності та концентрації виробничих ресурсів, посилення конкуренції, як наслідок, вивільнення ресурсів, їх використання з більшою віддачею в інших сферах виробництва; зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств за рахунок залучення інвестицій в реальне виробництво, зростання виробництва і капітальних вкладень, збереження і розвиток науково-технічного, високотехнологічного та інноваційного потенціалу; створення творчих груп робітників, які мають, перш за все, здатність швидко вчитися і ефективно використовувати свій досвід, комунікабельність, уміння адаптуватися у колективі, використання креативного потенціалу співробітників.

Таким чином, сучасний етап розвитку корпоративного управління має низку особливостей:

– відновлюється фондовий ринок;

– посилюється роль професійних менеджерів;

– підвищується капіталізація вітчизняних компаній;

– слід підвищувати ефективність корпоративного сектора в національній економіці, котрий може виступити локомотивом у підвищенні конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств.

На перспективу доцільно враховувати особливості форми і структуру корпорацій, інтегровану систему управління ними та всебічні підходи до управління компанією з позицій сучасних систем менеджменту.

Бібліографічний список

1. Managerial Hierarchies. Comparative Perspectives on the Rise of the Modern Industrial Enterprise / ed. Chandler A., Daems H. – Harvard, 1994.

2. Корпоративні відносини: методологія дослідження та механізми функціонування : монографія / [Л.І. Дмитриченко, А.М. Хімченко, М.О. Кужелєв та ін.]. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 160 с.

3. Крамин Т.В. Развитие института корпоративного управления в России / Т.В. Крамин, Е.А. Петрова. – Казань: Изд-во «Познание» ИЭУП, 2009. – 144 с.

4. Кужелєв М.О. Приватизація та акціонування як основа формування корпоративного сектора: зарубіжний досвід та українські реалії / М.О. Кужелєв, А.М. Хімченко // Економіка будівництва і міського господарства. – 2012. – №4. – Т. 8. – С. 291–298.

5. Шапошников К.С. Механізм інституціоналізації інтересів у національній економіці: сутність і роль у модернізації корпоративного сектору / К.С. Шапошников // Економічний простір. – 2013. – №7. – С. 111-118.

6. Минин А.И. Корпоративный капитал как высшая форма развития капиталистических отношений / А.И. Минин // Вопросы экономики и права. – 2012. – №5. – С.26-29.

7. Самуэльсон П. Экономика : в 2 т / П. Самуэльсон. – М. : Алгон, 1992. Т. 1. – 740 с.

8. Носова О.В. Корпоративний сектор України в умовах банківської кризи / О.В. Носова // Часопис економічних реформ. – 2015. – № 2 (18). – С. – 65-71.

9. Черненко С.М. Корпоративний сектор: сучасний стан та проблеми становлення [Електронний ресурс] / С.М. Черненко. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=683>.

10. Поважний О.С. Корпоративні відносини в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / О.С. Поважний, Н.С. Орлова. – Донецьк: Издательство, 2012. – 200 с.
11. Россинский В.И. Основы корпоративного управления / В.И. Россинский. – Ростов н/Д. : Феникс, 2006. – 252 с.

References

1. Chandler, A. and Daems, H. (1994), *Managerial Hierarchies. Comparative Perspectives on the Rise of the Modern Industrial Enterprise*, Harvard.
2. Dmytrychenko, L.I., Khimchenko, A.M., Kuzheliev, M.O. et al. (2012), *Korporatyvni vidnosyny: metodolohiia doslidzhennia ta mekhanizmy funktsionuvannia* [Corporate relations: research methodology and mechanisms], monograph, Skhidnyi vydavnychiy dim, Donetsk, Ukraine, 160 p.
3. Kramin, T.V. and Petrova, E.A. (2009), *Razvitiye instituta korporativnogo upravleniya v Rossii* [Development of the Institute of Corporate Governance in Russia], Izd-vo «Poznanie» IEUP, Kazan, Russia, 144 p.
4. Kuzheliev, M.O. and Khimchenko, A.M. (2012), "Privatization and corporatization as a basis for the formation of the corporate sector: foreign experience and Ukrainian realities", *Ekonomika budivnytstva i miskoho hospodarstva*, no. 4, vol. 8, pp. 291-298.
5. Shaposhnykov, K.S. (2013), "Mechanism to institutionalize the interests of the national economy: the nature and role in the modernization of the corporate sector", *Ekonomichnyi prostir*, no. 7, pp. 111-118.
6. Minin, A.I. (2012), "Corporate capital as the highest form of capitalist relations", *Voprosy ekonomiki i prava*, no. 5, pp. 26-29.
7. Samuelson, P. (1992), *Ekonomika* [Economics], Algon, Moscow, Russia, 740 p.
8. Nosova, O.V. (2015), "The corporate sector in Ukraine in terms of banking crisis", *Chasopys ekonomichnykh reform*, no. 2 (18), pp. 65-71.
9. Chernenko, S.M. "Corporate sector: current state and problems", available at: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=683>. (access date September 18, 2016).
10. Povazhnyi, O.S. and Orlova, N.S. (2012), *Korporatyvni vidnosyny v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Corporate Relations in Ukraine: current state and development prospects], Yzdatelstvo, Donetsk, Ukraine, 200 p.
11. Rossinskiy, V.I. (2006), *Osnovy korporativnogo upravleniya* [Fundamentals of corporate governance], Feniks, Rostov n / D, Russia, 252 p.

Баглей Р.Р. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Мета. Метою статті є пошук теоретичного підґрунтя щодо розробки ефективних методів управління корпораціями як суб'єкта економічних відносин в Україні.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативні та законодавчі акти України з питань становлення корпоративного сектору. У процесі дослідження застосовувались наступні методи: аналізу і синтезу – для вивчення об'єкта і предмета дослідження; графічний – для наочного відображення зв'язків між досліджуваними показниками; абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); конструктивний та експериментальний (удосконалення системи управління корпораціями). Методи системного аналізу й логічних узагальнень, синергетичний підхід використані в процесі аналізу сутності й економічного змісту категорій "корпорація", а також при обґрунтуванні механізму активізації процесу корпоратизації в національній економіці України.

Результати. Встановлено закономірність забезпечення ефективності корпоративного управління на вітчизняних підприємствах, виявлено і систематизовано складові доміанти впливу на формування і розвиток корпорацій в Україні. Обґрунтовано положення теорії інституціоналізму у підвищенні ефективності розвитку корпоративного управління, в результаті чого визначено, що удосконалення організації корпоративних відносин є основою забезпечення ефективного функціонування корпорації.

Наукова новизна полягає у розвитку теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо теоретичного осмислення розуміння поняття "корпоративне управління" як специфічної організаційної форми, сутність якої відображає мету, завдання та структуру об'єднання учасників корпоративних відносин, як способу забезпечення їх фінансово-майнових прав.

Практична значущість. Одержані результати є підґрунтям для вирішення практичних проблем корпоративного управління на вітчизняних підприємствах. Виявлені тенденції дозволяють сформулювати інституційні особливості удосконалення управління корпорацією, що дасть змогу ефективно керувати фінансовою складовою процесу розширеного відтворення в акціонерній власності.

Ключові слова: корпорація, корпоративне управління, акціонерне товариство, акціонерне товариство, власність, учасники.

Bahlei R.R. IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF CORPORATE GOVERNANCE

Purpose. The aim of the article is a search of theoretical foundation for the development of effective methods of management corporations as a subject of economic relations in Ukraine.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is fundamental provisions of modern economic theory, scientific works of domestic and foreign scientists, normative and legislative acts of Ukraine concerning establishment of the corporate sector.

During the research were applied the following methods: analysis and synthesis – to study the object and subject of the study; graphic – for a visual display of relationships between the studied indicators, abstract and logical (theoretical generalizations and formulation of conclusions); constructive and experimental (improvement of the management system by the corporations).

Methods of systems analysis and logical generalizations, synergistic approach were used in the analysis of the essence and economic content of categories “corporation”, as well as in substantiation the mechanism of intensify the process of corporatization in the national economy of Ukraine.

Findings. It has been established regularity of ensuring the effectiveness of corporate governance at the domestic enterprises; constituent dominants of influence on the formation and development of corporations in Ukraine have been detected and systematized. It has been substantiated the theory of institutionalism in increasing the effectiveness of corporate governance. So, it has been determined that the improvement of corporate relations is the basis of ensuring the effective functioning of the corporation.

Originality. The scientific novelty of the article is the development of theoretical provisions and elaboration of the conceptual approach to theoretical comprehension of understanding the concept “corporate governance” as a specific organizational form, the essence of which reflects the goals, objectives and structure of the association of corporate relations as a means of providing them with financial and property rights.

Practical value. The obtained results are the basis for solving practical problems of corporate governance at the domestic enterprises. Revealed tendencies allow to formulate the institutional arrangements of improving the management of the corporation that will enable to manage efficiently the financial part of the process of expanded reproduction in joint stock ownership.

Key words: corporation, corporate governance, joint stock company, ownership, participants.

Баглей Р.Р. ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Цель. Целью статьи является поиск теоретических основ по разработке эффективных методов управления корпорациями как субъекта экономических отношений в Украине.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются фундаментальные положения современной экономической теории, научные труды отечественных и зарубежных ученых, нормативные и законодательные акты Украины по вопросам становления корпоративного сектора. В процессе исследования применялись следующие методы: анализа и синтеза – для изучения объекта и предмета исследования; графический – для наглядного отображения связей между исследуемыми показателями; абстрактно – логический (теоретические обобщения и формулирование выводов); конструктивный и экспериментальный (усовершенствование системы управления корпорациями). Методы системного анализа и логических обобщений, синергетический подход использованы в процессе анализа сущности и экономического содержания категорий “корпоративное управление”, а также при обосновании механизма активизации процесса корпоратизации в национальной экономике Украины.

Результаты. Установлена закономерность обеспечения эффективности корпоративного управления на отечественных предприятиях, выявлены и систематизированы составляющие доминанты влияния на формирование и развитие корпораций в Украине. Обосновано положение теории институционализма в повышении эффективности развития корпоративного управления, в результате чего определено, что совершенствование организации корпоративных отношений является основой обеспечения эффективного функционирования корпорации.

Научная новизна заключается в развитии теоретических положений и выработке концептуального подхода к теоретическому осмыслению понимания понятия “корпоративное управление” как специфической организационной формы, сущность которой отражает цель, задачи и структуру объединения участников корпоративных отношений, как способа обеспечения их финансово – имущественных прав.

Практическая значимость. Полученные результаты являются основой для решения практических проблем корпоративного управления на отечественных предприятиях. Выявленные тенденции позволяют сформулировать институциональные особенности совершенствования управления корпорацией, позволит эффективно управлять финансовой составляющей процесса расширенного воспроизводства в акционерной собственности.

Ключевые слова: корпорация, корпоративное управление, акционерное общество, акционерное общество, собственность, участники.

УДК 336.531.2:657.372.3:631.11

Герасименко І.О.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Зубченко В.В.,
к.е.н., асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Білоцерківський національний аграрний університет

РОЛЬ І МІСЦЕ АМОРТИЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Обов'язковою умовою функціонування будь-якого господарюючого суб'єкта нині є формування та відтворення інвестиційних потоків, які забезпечують зростання економіки сільськогосподарських підприємств. Нині через відсутність чіткої нормативної бази не приділяється значна увага оцінці амортизаційних відрахувань – як основі відтворення виробничого потенціалу суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу. При цьому необхідно зазначити, що з макроекономічної точки зору амортизація є механізмом повернення здійснених витрат в процесі виробництва шляхом фінансування відновлення засобів праці. У мікроекономічному контексті амортизаційні відрахування представляють собою фінансовий результат перенесення вартості основних засобів і нематеріальних активів підприємств і організацій на собівартість продукції, в результаті чого формується джерело власних фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем оцінки ролі і місця амортизації, як джерела інвестиційних ресурсів значну увагу приділяли такі провідні вітчизняні науковці, як Н.Д. Баб'як, О.С. Бородкін, Ф.Ф. Бутинець, А.М. Герасимович, С.Ф. Голов, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, В.Г. Лінник, Г. Нашкерська, Ю.І. Осадчий, П.Т. Саблук, В.Я. Савченко, В.В. Сопко, М.Г. Чумаченко та інші. Проте, в більшості їх праць не приділялося значної уваги особливостям формування та використання амортизаційних відрахувань у сільськогосподарських підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення особливостей амортизаційних відрахувань у формуванні інвестиційних ресурсів та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний зміст та мета амортизації полягає у тому, щоб забезпечувати відтворення й відновлення основних засобів, модернізації та реконструкції виробництва, і вона не може бути використана на інші цілі, окрім капітальних вкладень. Незважаючи на нечіткість нормативно-забезпечення щодо використання коштів амортизаційного фонду протягом 2010–2014 рр., величина інвестицій за рахунок цього джерела фінансових ресурсів зросла на 49%, або на 235,7 тис. грн.

У провідних країнах світу амортизаційне законодавство окрім традиційного рівномірного списання амортизаційних відрахувань передбачає використання пільгового порядку амортизації обладнання (прискорених норм амортизації). Метою такого підходу є стимулювання інтенсивного оновлення засобів виробництва та подолання морального зносу технічних засобів. Прискорені норми амортизації застосовують у США, Великобританії, Німеччині, Японії, Франції, Італії та інших країнах. У Німеччині дозволяється списання 40% витрат на придбання нового обладнання в перший рік експлуатації.

Оскільки у вітчизняній практиці господарювання амортизаційні відрахування нині є одним із власних джерел фінансування відтворення основних засобів, а за умови зниження дохідності виробничої діяльності і зменшення можливостей фінансування за рахунок кредитування – як основне джерело інвестицій, тому дослідження питань амортизаційних відрахувань та амортизаційної політики, а також їх нормативне регулювання є запорукою зростання інвестиційної активності суб'єктів господарювання [1].

Відповідно до П(с)БО 7 «Основні засоби», амортизація – це систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [2].

Як бачимо, у даному визначенні не враховано явище зменшення корисності основних засобів, хоча в п. 31 П(С)БО 7 «Основні засоби» передбачено, що «втрати від зменшення корисності об'єктів основних засобів включаються до складу витрат звітного періоду із збільшенням у балансі суми зносу основних засобів...». На думку науковців, знос основних засобів слід визначати як суму зменшення вартості об'єкта основних засобів з початку їх корисного використання, яка дорівнює сумі

амортизаційних відрахувань з початку експлуатації, зменшення корисної вартості, сум переоцінок зносу, зменшених на суму відновлень корисної вартості [3].

Розрізняють фізичний і моральний знос основних засобів. Фізичний знос (фізичне (матеріальне) спрацювання) – це поступова втрата об'єктом основних засобів споживчої вартості, тобто своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей при використанні, що призводить до зменшення їх реальної вартості (економічного спрацювання) і внаслідок цього він не може експлуатуватися в подальшому у виробництві без ремонту. Тобто, мається на увазі суто матеріальний знос окремих елементів основних засобів.

На думку А. П. Шаповала, існує і третій вид зносу під дією сил природи, який пов'язаний із впливом зовнішніх факторів, що призводять до зменшення первісної вартості основних засобів [4].

На нашу думку, цей вид зносу можна віднести до категорії фізичного, розширивши трактування останнього. Тобто, під фізичним зносом слід розуміти поступову втрату об'єктом основних засобів споживчої вартості в результаті особливостей їх використання у виробничому процесі з урахуванням впливу чинників зовнішнього середовища, внаслідок чого зменшується їх первісна вартість і виникає невідкладна потреба у проведенні ремонтних робіт. Отже, знос та амортизація взаємопов'язані й обумовлені поняття бухгалтерського обліку.

Якщо знос вказує на ступінь зміни вартості об'єкта основних засобів від початку їх використання у процесі виробництва, втрачання частини вартості з плином часу та виробничих факторів, то амортизація характеризує, яка частина зносу переноситься на виготовлену продукцію, а яка вартість враховується у витрати діяльності звітного періоду, тобто частку спрацювання, зносу основного засобу за конкретний період. Так, поняття зносу є значно ширшим, ніж амортизація, оскільки враховує вартість об'єкта основного засобу, перенесену на продукцію протягом усього строку використання, а амортизація – лише за певний звітний проміжок часу та відноситься до складу витрат виробництва й діяльності. Водночас, знос є передумовою амортизації.

Виходячи із вищезазначеного, можна стверджувати, що однією із функцій амортизації є збереження основного капіталу на постійному рівні. Тобто амортизаційні кошти, які надходять на підприємство, мають цільове призначення і використовуються для забезпечення відтворення основних засобів. Так, М. Чумаченко вважає, що амортизаційні відрахування мають двояку функцію: вони є розрахунковими витратами в собівартості продукції, а їх сума у виручці від реалізації продукції – джерелом фінансування інвестицій підприємства [5]. На думку інших науковців, амортизація – це процес, за допомогою якого вартість майна, будівель та обладнання розподіляється протягом строку їх експлуатації, а метою амортизації є відшкодування в результаті діяльності за допомогою цього розподілу первісної вартості активів.

Отже, завдяки амортизаційному фонду забезпечується повернення вартості основного капіталу по мірі його зношення, частина грошей, що є в обігу, на більш або менш тривалий час знову формує накопичений капітал, який при придбанні основного капіталу перетворюється на засіб обігу. Саме тому представники класичної економіки наголошували на необхідності створення «резервного грошового фонду» з виручки за проданим товар для відтворення зношених основних засобів [6].

Таким чином, амортизація – це процес, який відображається прийомами бухгалтерського обліку і є процесом перетворення вартості необоротних активів у оборотні шляхом перенесення її живою працею на створення готової продукції, товарів або послуг. Вартість проданих товарів набуває грошової форми. Трансформована в оборотну частина вартості необоротних активів також набуває грошової форми. Важливим є те, що лише з набуттям товарами грошової форми і лише за умови завершення розрахунків трансформована із необоротних активів в оборотні частина вартості основних засобів як амортизаційний фонд перетворюється в реальне джерело інвестицій, у реальний фінансовий ресурс цільового призначення. Це означає, що лише тоді, коли процес продажу товарів відбувся, амортизація як економічна категорія завершує свій життєвий цикл, а нараховані суми амортизації становитимуть фінансове забезпечення нових реальних інвестицій в основні засоби.

Слід зазначити, що особливість амортизації виявляється в тому, що вона використовує свої функції тільки за умови беззбиткової діяльності підприємства, тобто необхідне реальне надходження коштів підприємству в розмірі, не менше визначеної собівартості продукції, частина з яких буде джерелом створення амортизаційного фонду, що використовуватиметься на просте відтворення основних засобів.

З метою забезпечення цілеспрямованого використання амортизаційних відрахувань розглядаються пропозиції щодо створення амортизаційного фонду шляхом резервування витрат для відновлення об'єктів основних засобів після закінчення строків використання основних засобів. Зокрема, низка науковців схиляються до думки, що амортизаційні кошти, які надходять на підприємство, мають цільове призначення і повинні використовуватися для забезпечення відтворення основних засобів [7].

При цьому наголошується на необхідності запровадження обов'язкового перерахування підприємствами грошових коштів у розмірі нарахованої амортизації на спеціальний єдиний рахунок, резервуючи таким чином ресурси для оновлення основних засобів. Зауважимо, що практика

формування амортизаційного фонду існувала за радянських часів. Тоді суму амортизації в повному обсязі відносили на збільшення амортизаційного фонду одночасно з її нарахуванням. Головний недолік такого порядку полягав у тому, що амортизаційний фонд утворювався, а активи, які його забезпечували, не надходили підприємству через реалізацію продукції, якщо ціна була нижче собівартості. При цьому спочатку кошти перераховували централізовано в банк, згодом від цього відмовились і залишали їх у розпорядженні підприємства, але за використанням коштів не здійснювався контроль, і вони використовувались на поточні потреби підприємства. За вимогами МСБО амортизація не є джерелом фінансування нового активу.

Розглядаючи особливості МСБО 16 «Основні засоби», слід звернути увагу на чітко виражену належність стандарту до ресурсної концепції амортизації, яка заснована на загальноєкономічних принципах бухгалтерського обліку, але не враховує відновлювальну функцію амортизації та фінансові аспекти її нарахування. Відповідно до п. 48 МСБО 16, амортизаційні відрахування за кожний період слід визнавати у прибутку чи збитку, якщо вони не включені до балансової вартості іншого активу. Зазначене дозволяє державі компенсувати підприємству амортизаційні суми шляхом зменшення бази оподаткування на суму відрахувань. Резервування реальних коштів для зазначеної мети на окремих рахунках (як це було за радянських часів) у ринкових умовах економічно не виправдано, оскільки відволікає кошти з господарського обороту. Амортизація може розглядатися в ринковій економіці джерелом фінансування капітальних вкладень, виходячи з її фінансової складової – реальних коштів у виручці від продажу товарів (продукції, робіт, послуг), які й повинні акумулюватися для цільового використання.

Встановлено, що невирішеним питанням у нинішніх умовах залишається питання нарахування амортизації на довгострокові біологічні активи. Так, з прийняттям нового Податкового кодексу України внесені зміни до П(С)БО 30 «Біологічні активи». Зокрема, пунктом 11 П(С)БО 30 передбачено, що довгострокові біологічні активи, справедливу вартість яких на дату балансу достовірно визначити неможливо або якщо підприємство є платником податку на прибуток, можуть визнаватися та відображатися за первісною вартістю з урахуванням суми їх зносу і втрат від зменшення корисності.

Отже, за П(С)БО 30 «Біологічні активи», а також Методичними рекомендаціями з обліку біологічних активів об'єктом нарахування амортизації є довгострокові біологічні активи, які оцінюються за первісною вартістю. По біологічних активах, які оцінюються за справедливою вартістю, амортизація не нараховується. Методи нарахування амортизації передбачено П(С)БО 7 «Основні засоби». На нашу думку, найбільш прийнятними для даної групи необоротних активів (група 16) могли б бути два методи: прямолінійний і виробничий. Прямолінійний метод найбільш простий і рівномірно протягом терміну використання об'єкта враховує розмір амортизаційних відрахувань, а виробничий – враховує продуктивність багаторічних насаджень і дорослих тварин, що входять до довгострокових біологічних активів. Застосовувати прямолінійний чи виробничий метод – вибір за підприємством. Якщо можна наперед визначити продуктивність багаторічних насаджень і дорослих тварин, що входять в групу довгострокових біологічних активів, протягом строку їх корисного використання, то доцільно використовувати виробничий метод. Інакше для забезпечення об'єктивності інформації краще використати прямолінійний метод. У будь-якому випадку рішення про прийняття методу нарахування амортизації має бути відображеним в наказі про облікову політику підприємства.

Окремі автори пропонують відмовитися від нарахування амортизації по довгострокових біологічних активах тваринництва. Так, В.Б. Моссаковський зазначає, що нарахування амортизації на тварин основного стада при їх оцінці за первісною вартістю призводить до систематичного зниження залишкової вартості тварин, тоді як вартість тварин, оцінених за справедливою вартістю, систематично зростатиме внаслідок збільшення їх маси та підвищення цін на тварин через інфляцію та з інших причин [8]. Ця думка заслуговує на увагу, потребує додаткових досліджень і може бути використана при внесенні змін до нормативних документів з організації бухгалтерського обліку.

Застосування на практиці вищезазначених пропозицій забезпечить об'єктивне формування фактичних витрат на виробництво продукції та формування амортизаційних відрахувань за обраним оптимальним методом.

Зазначимо, що із амортизацією певною мірою пов'язується прибуткове оподаткування. Як правило, із підвищенням норм амортизаційних відрахувань збільшуються і податкові ставки на прибуток. Оскільки більшість сільськогосподарських підприємств не сплачують податок на прибуток, було б доцільно на технічні засоби виробництва для сільського господарства встановити підвищені норми амортизаційних відрахувань. Практично це можна здійснити на основі системи коефіцієнтів.

Для тих сільськогосподарських підприємств, які сплачують податок, необхідно звільнити від оподаткування ту частину прибутку, яка використовується для придбання технічних засобів. У разі дострокової реалізації основних засобів раніше амортизаційного терміну не сплачена частина податку повинна повертатися до бюджету.

Таким чином, стандарти бухгалтерського обліку дають змогу реалізувати багатоваріантні підходи до розрахунку розміру амортизаційних відрахувань з метою ефективного управління витратами і,

відповідно, фінансовими результатами. Наявність амортизаційного фонду не означає дійсної наявності грошових коштів, які можуть бути інвестовані в нові об'єкти основних засобів.

Слід зазначити, що у практичній діяльності сільськогосподарських підприємств формування власних джерел фінансування інвестицій за рахунок амортизаційних відрахувань відбувається недостатньо виражено. Так, в умовах інфляції та постійного зростання цін на обладнання й інші об'єкти основних засобів накопичення амортизаційних відрахувань стає не вигідним і не забезпечує простого відтворення, і часто підприємства спрямовують їх у інші напрями використання, не забезпечуючи оновлення основного капіталу. Вихід із ситуації, що склалася, вбачаємо у формуванні фонду грошових коштів, основу якого становлять амортизаційні відрахування підприємств.

Виходячи з викладеного вище, можна дійти висновку, що сільськогосподарським підприємствам доцільно створювати фонд фінансування капіталовкладень, який є фондом коштів, призначених для відшкодування й оновлення основних засобів. Він повинен складатися передусім з амортизаційних відрахувань. В умовах прояву деструктивних явищ в економіці країни пропонується проводити перерахунок амортизаційних відрахувань, виходячи з темпів інфляції, використовуючи офіційно затверджений показник інфляції. Іншим важливим моментом слід визнати можливість зберігання амортизаційних відрахувань на депозитних банківських рахунках, маючи додаткове джерело доходів, таких як банківський відсоток по депозитних вкладах. Таким чином, фонд фінансування капіталовкладень підприємства повинен формуватися окремим фондом грошових коштів і складатися безпосередньо з амортизаційних відрахувань, і суми, що виникла в результаті індексації амортизаційних відрахувань з урахуванням інфляції, та банківського відсотка, нарахованого на амортизаційні відрахування. Суму індексації амортизаційних відрахувань доцільно відшкодувати з прибутку до оподаткування, за умови її звільнення від оподаткування податком на прибуток, якщо для сільськогосподарських підприємств будуть передбачені загальні умови оподаткування.

Отже, з метою запровадження даного підходу нами пропонується комплекс інвестиційно-стимулюючих і податкових нововведень, які передбачають: звільнення від податку на прибуток частини оподаткованого прибутку, що бере участь у формуванні фонду фінансування капіталовкладень, у вигляді індексації накопичених амортизаційних відрахувань з урахуванням рівня інфляції; зберігання коштів амортизаційного фонду на депозитному рахунку в банку; для простоти розрахунків та можливості періодичного вилучення коштів з депозиту рекомендується укладати депозитний договір терміном на рік; кошти фонду повинні направлятися виключно на фінансування основного капіталу, на кошти, використані не за цільовим призначенням, мають бути накладені фінансові санкції; при формуванні та цільовому використанні цього фонду можливе надання податкових преференцій в частині оподаткування відсоткового доходу від зберігання коштів на депозитному рахунку, а саме звільнення цих доходів від оподаткування.

Необхідно більш детально розглянути питання щодо індексації вартості амортизаційних відрахувань за рахунок прибутку. Адже, в умовах загальної системи оподаткування можуть виникнути певні складнощі при визначенні бази оподаткування податку на прибуток. При використанні запропонованого методу необхідно звільнити частину прибутку, яка спрямовується на індексацію, при документальному підтвердженні фінансування основного капіталу з коштів фонду.

Очевидно, що індексування амортизації за рахунок прибутку до оподаткування мають можливість здійснювати сільськогосподарські підприємства з досить стабільним фінансовим станом і позитивним результатом фінансово-господарської діяльності.

Висновки з проведеного дослідження. Вважаємо, що вищенаведений механізм формування фонду фінансування капіталовкладень надає можливість сформувати достатній обсяг власних інвестиційних ресурсів, які складаються з амортизаційних відрахувань, банківських відсотків, за рахунок тієї величини амортизаційних відрахувань, що знаходиться на депозитному рахунку, і частини прибутку до оподаткування, яка дорівнює сумі проіндексованих амортизаційних відрахувань. Запропонована методика формування фонду дозволить підприємствам зберігати амортизаційні ресурси, що спрямовуються на відтворення основного капіталу в їх проіндексованому вартісному вираженні, тобто з урахуванням інфляції, що сприятиме веденню розширеного відтворення виробництва шляхом модернізації технічної бази. Очевидно, що такий підхід до формування фонду нагромадження амортизаційних відрахувань можливий лише за умови беззбиткової роботи сільськогосподарського підприємств. У разі збиткового функціонування підприємства амортизаційні відрахування спрямовуються на покриття збитків і не мають цільового призначення. Це означає, що амортизація для відновлення основних засобів відсутня, що дає підстави зробити висновок про кризовий стан.

Бібліографічний список

1. Проданчук М. Концепція амортизаційної політики та її вплив на формування основних засобів / М. Проданчук // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 29–34.
2. Бондар О. В. Проблеми формування амортизаційної політики в ринкових умовах господарювання / О. В. Бондар // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 1. – С. 38-42.

3. Житний П. Концепція формування амортизаційної політики в умовах ринкової економіки / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 3. – С. 13–17.
4. Шаповал А.П. Удосконалення визначення зносу основних засобів в обліку / А.П. Шаповал // Міжнародні тенденції розвитку бухгалтерського обліку і аудиту та перспективи для України : тези доповідей на міжнародній науково-практичній конференції 19 травня 2006 р. – К. : КНЕУ, 2006. – С. 70–72.
5. Пшик Б.І. Шляхи вдосконалення амортизаційної політики та посилення її ролі у розвитку фінансово-кредитних відносин в Україні / Б.І. Пшик // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 115–122.
6. Городянська Л. В. Амортизація: функції, фінансовий механізм управління, концептуальні підходи до розробки загальної методики обліку амортизації / Л. В. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 2 (32). – С. 57–68.
7. Огійчук М. Амортизаційні відрахування як джерело фінансового забезпечення відтворення основних засобів у сільському господарстві / М. Огійчук, К. Утенкова // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 90–95.
8. Моссаковський В. Облік біологічних активів / В. Моссаковський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 4. – С. 38–48.

References

1. Prodanchuk, M. (2007), "The concept of amortization policy and its impact on the formation of fixed assets", *Ekonomika APK*, no. 3, pp. 29–34.
2. Bondar, O. (2005), "Problems of formation of depreciation policy in market conditions of economy", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 38–42.
3. Zhytnyi, P. (2004), "The concept of formation of the amortization policy under market economy conditions", *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 3, pp. 13–17.
4. Shapoval, A. (2006), "Perfection the definition of fixed assets depreciation in accounting" *Mizhnarodni tendentsii rozvytku bukhalterskoho obliku i audytu ta perspektyvy dlia Ukrainy : tezy dopovidei na mizhnarodni naukovo-praktychnii konferentsii 19 travnia 2006 r* [International development trends of accounting and auditing and prospects for Ukraine: report theses at the international scientific and practical conference 19 May 2006], KNEU, Kiev, pp. 70–72.
5. Pshyk, B. (2010), "Ways to improve depreciation policy and strengthening its role in the development of financial and credit relations in Ukraine", *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp. 115–122.
6. Horodianska, L. (2004), "The depreciation: functions, financial management mechanism, conceptual approaches to the development of general methods of accounting depreciation", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 2 (32), pp. 57–68.
7. Ohiichuk, M. (2007), "The depreciation as a source of financial security reproduction of fixed assets in agriculture", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 90–95.
8. Mossakovskiy, V. (2009), "Accounting for biological assets", *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 4, pp. 38–48.

Герасименко І.О., Зубченко В.В. РОЛЬ І МІСЦЕ АМОРТИЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Вивчення особливостей амортизаційних відрахувань у формуванні інвестиційних ресурсів та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. Основні результати дослідження висвітлені за допомогою діалектичного методу щодо пізнання економічних явищ і теоретичних засад, системного підходу та методу експертних оцінок.

Результати. Встановлено, що у вітчизняній практиці господарювання амортизаційні відрахування нині є одним із власних джерел фінансування відтворення основних засобів, а за умови зниження дохідності виробничої діяльності і зменшення можливостей фінансування за рахунок кредитування – як основне джерело інвестицій. Виявлено, що у практичній діяльності сільськогосподарських підприємств формування власних джерел фінансування інвестицій за рахунок амортизаційних відрахувань відбувається недостатньо виражено.

Обґрунтовано доцільність створення в сільськогосподарських підприємствах фонду фінансування капіталовкладень, який повинен складатися з амортизаційних відрахувань, що призначені для відшкодування і оновлення основних засобів.

Визначений механізм формування зазначеного фонду надасть можливість сформувати достатній обсяг власних інвестиційних ресурсів, які складатимуться з амортизаційних відрахувань, банківських відсотків, за рахунок тієї величини амортизаційних відрахувань, що знаходиться на депозитному рахунку, і частини прибутку до оподаткування, яка дорівнює сумі проіндексованих амортизаційних відрахувань.

Наукова новизна. Внесені пропозиції щодо створення амортизаційного фонду шляхом резервування витрат для відновлення об'єктів основних засобів після закінчення строків використання основних засобів.

Практична значущість. Запропонована методика формування амортизаційного фонду дозволить підприємствам зберігати амортизаційні ресурси, які спрямовуються на відтворення основного капіталу в їх проіндексованому вартісному вираженні, що сприятиме здійсненню розширеного відтворення виробництва шляхом модернізації технічної бази.

Ключові слова: амортизаційні відрахування, інвестиційні ресурси, амортизаційний фонд, капіталовкладення.

Gerasimenko I.O., Zubchenko V.V. THE ROLE AND PLACE OF DEPRECIATION IN THE FORMATION OF INVESTMENT RESOURCES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The study of the characteristics of depreciation in the formation of investment resources and development of practical recommendations on improvement of the investment development of agricultural enterprises.

Methodology of research. The main results of the study lighted by means of the dialectical method for understanding economic phenomena and theoretical principles, a systematic approach and expert judgment.

Findings. It is grounded that in domestic practice of management depreciation today is one of own sources of financing of reproduction of fixed assets, and the profitability of productive activities and reducing the possibilities of financing through lending as their main source of investment, therefore, study the issues of depreciation and the depreciation policy is the key to growth of investment activity of economic entities. It is underlined that in practical activities of agricultural enterprises, the formation of own sources of financing of the investment through depreciation charges is insufficiently expressed.

It is formulated for agricultural enterprises it is expedient to create a Fund to Finance investment, which should consist of depreciation intended for the recovery and renewal of fixed assets.

The mechanism of formation of the Fund will form a sufficient volume of own investment resources, which will take place the necessary volume of own investing resources, of the Fund provides the ability to generate a sufficient volume of own investment resources, due to the value depreciation that is on Deposit account, and the segment profit before tax, which is equal to the sum of the indexed depreciation.

Originality. The proposals for creation of sinking Fund by reserving site restoration costs of fixed assets after the expiration of the period of use of assets.

Practical value. The proposed method of formation of the amortization Fund will allow companies to keep sinking resources into reproduction of fixed capital in their terms of value, which will contribute to the maintenance of expanded reproduction of production through technological upgrading.

Key words: depreciation, investment funds, sinking Fund, investments.

Герасименко И.А., Зубченко В.В. РОЛЬ И МЕСТО АМОРТИЗАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РЕСУРСОВ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Изучение особенностей амортизационных отчислений в формировании инвестиционных ресурсов и разработка практических рекомендаций по совершенствованию инвестиционного обеспечения развития сельскохозяйственных предприятий.

Методика исследования. Основные результаты исследования освещены с помощью диалектического метода относительно познания экономических явлений и теоретических основ, системного подхода и метода экспертных оценок.

Результаты. Установлено, что в отечественной практике хозяйствования амортизационные отчисления в настоящее время являются одним из собственных источников финансирования воспроизводства основных средств, а при снижении доходности производственной деятельности и уменьшения возможностей финансирования за счет кредитования – как основной источник инвестиций. Выявлено, что в практической деятельности сельскохозяйственных предприятий формирование собственных источников финансирования инвестиций за счет амортизационных отчислений происходит недостаточно выражено.

Обоснована целесообразность создания в сельскохозяйственных предприятиях фонда финансирования капиталовложений, который должен состоять из амортизационных отчислений, предназначенных для возмещения и обновления основных средств.

Установленный механизм формирования указанного фонда позволит сформировать достаточный объем собственных инвестиционных ресурсов, которые будут состоять из амортизационных отчислений, банковских процентов, за счет той величины амортизационных отчислений, находится на депозитном счете, и части прибыли до налогообложения, равной сумме проиндексированных амортизационных отчислений.

Научная новизна. Внесены предложения по созданию амортизационного фонда путем бронирования расходов для восстановления объектов основных средств после окончания срока использования основных средств.

Практическая значимость. Предложенная методика формирования амортизационного фонда позволит предприятиям сохранять амортизационные ресурсы, которые направляются на воспроизводство основного капитала в их проиндексированном стоимостном выражении, что будет способствовать осуществлению расширенного воспроизводства производства путем модернизации технической базы.

Ключевые слова: амортизационные отчисления, инвестиционные ресурсы, амортизационный фонд, капиталовложения.

УДК 65.012.8:336

*Піхняк Т.А.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту,
Хмельницький кооперативний торговельно-
економічний університет*

МЕТОДИ ОЦІНКИ ТА МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. В умовах поширення кризових явищ у грошово-кредитній системі та на валютному ринку, при фінансовій та політичній нестабільності, відсутності сприятливих умов для ведення ефективної підприємницької діяльності та при наявності протиріч у законодавчій базі і кризових явищ, проблема забезпечення фінансової безпеки підприємства набула особливого значення.

Як в Україні, так і в інших країнах світу необхідність вирішення проблеми вдосконалення якості фінансової безпеки підприємств, розробки методів оцінки фінансової безпеки в сучасних умовах господарювання набуває важливого значення та викликає значний науковий інтерес, оскільки фінансова безпека підприємства є індикатором результативності та ефективності його діяльності. Як наслідок вище зазначеного, зростає актуальність активізації формування якісного механізму управління фінансовою безпекою підприємства, що сприятиме стійкому розвитку підприємств та забезпечить стабільність результатів їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що стосуються забезпечення фінансової безпеки підприємства та формування якісного механізму управління їх фінансовою безпекою, досліджувались у працях таких вчених, як: І. А. Александрова, О. В. Ареф'єва, І. А. Бланк, Т. Г. Васильців, С. В. Васильчак, А. М. Вергун, К. С. Горячева, Л. П. Гомілко, Л. І. Донець, М. М. Єрмошенко, В. А. Забродський, Н. Й. Реверчук, П. О. Нікіфоров, О. М. Підхонний та ін.

Однак у більшості наукових досліджень недостатньо уваги приділено саме розробці методів оцінки фінансової безпеки підприємства та формуванню якісного механізму управління їх фінансовою безпекою. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз методів оцінки фінансової безпеки підприємства та обґрунтування доцільності формування якісного механізму управління фінансовою безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова складова економічної безпеки підприємства як самостійний об'єкт дослідження стала розглядатися відносно недавно і єдиного та загального визначення поняття «фінансова безпека підприємства» на сучасному етапі не існує.

Відповідно до точки зору Н. Й. Реверчука [14], фінансова безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.

К. С. Горячева [8] під фінансовою безпекою підприємства розуміє захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів.

В свою чергу П. О. Нікіфоров та Кучерівська С. С. [12] зазначають, що фінансова безпека підприємства – такий його фінансовий стан, котрий характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи.

Отже, здійснивши дослідження поняття «фінансова безпека підприємства», можемо зробити висновок стосовно того, що, незважаючи на деяку різницю у формулюванні даного поняття різними науковцями, сутність фінансової безпеки підприємства вони розуміють як захищеність від загроз та фінансову стійкість. Відповідно, головною метою фінансової безпеки підприємства є гарантування стабільного та ефективного функціонування підприємства та його розвитку.

Важливе значення в сучасних умовах господарювання має розробка методів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. В економічній літературі існують різні підходи щодо кількісної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, а серед науковців та практиків не існує єдиної думки стосовно сукупності показників, які характеризують діяльність підприємства та відповідають певному рівню його фінансової безпеки. Однак, практично всі дотримуються точки зору стосовно того, що існує тісний

зв'язок фінансової безпеки підприємства з фінансовою забезпеченістю його діяльності, тобто з його забезпеченістю фінансовими ресурсами.

Якщо на рівні держави методи оцінки фінансової безпеки вже розроблені [7], то на рівні підприємства вони залишаються дискусійними. Першочергово це стосується вибору критеріїв оцінки фінансової безпеки підприємства та системи показників, що її характеризують.

Вчені, які досліджували проблеми фінансової безпеки підприємств вважають, що визначення стану та загроз фінансової безпеки підприємства потребує застосування індикаторного методу, за якого рівень економічної безпеки підприємства визначається за допомогою так званих індикаторів. Індикатори розглядаються як порогові значення показників, які характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, що відповідають певному рівню фінансової безпеки [2]. Під індикаторами фінансової безпеки розуміються показники, за якими оцінюється стан фінансової безпеки підприємства.

Перевищення індикаторів фінансової безпеки підприємства призводить до виникнення загроз фінансової безпеки підприємства та до порушення його діяльності в цілому.

Наприклад, К. С. Горячева [8] до системи фінансових показників відносить обсяг власного та оборотного капіталу підприємства; обсяг кредитів та позик, інвестицій та прямого фінансування з бюджету.

В. А. Забродським [11] для оцінки фінансової складової економічної безпеки підприємства пропонується використовувати програмно-цільовий метод, який відображає принципи та умови програмно-цільового розвитку та управління. Відповідно до цього підходу, оцінка фінансової безпеки підприємства базується на інтегруванні сукупності показників, що визначають фінансову безпеку.

В свою чергу Л. І. Донець та Н. В. Ващенко пропонують оцінювати рівень фінансової складової економічної безпеки підприємства за основними напрямками аналізу, в тому числі фінансової звітності і фінансового стану підприємства, результатів його господарської діяльності [9].

І. О. Бланк [3] виділяє наступні системи аналізу фінансової безпеки підприємства: горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, порівняльний аналіз, інтегральний аналіз та аналіз коефіцієнтів. До групи аналітичних фінансових коефіцієнтів автор відносить коефіцієнти оцінки фінансової стійкості підприємства, платоспроможності (ліквідності), оборотності активів, оборотності капіталу, рентабельності (прибутковості)/.

На думку І. А. Александрова [1] процедура оцінки фінансової безпеки підприємства має включати такі основні етапи, як: відбір показників, які по своєму змісту охоплюють всі ключові моменти фінансової діяльності підприємства; визначення їх порогових значень; проведення аналізу показників та їх відхилень від порогових значень і визначення загроз фінансовій безпеці підприємства та розробка заходів для їх нейтралізації.

На основі дослідження грошових потоків підприємств, а саме показника чистого грошового потоку в розрізі видів фінансово-господарської діяльності підприємства пропонують здійснювати оцінку рівня фінансової безпеки господарських суб'єктів О. М. Підхомний та Л. С. Яструбецька [13].

На нашу думку, варто погодитись з позицією А. М. Вергун та К. В. Стріжко [6] стосовно того, що всім підходам до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства притаманні певні недоліки, а саме: оцінка рівня фінансової безпеки підприємства на основі аналізу динаміки одного або декількох індикаторів є неефективною, оскільки не враховує системний характер фінансової безпеки; при оцінці рівня фінансової безпеки підприємства перевагу слід віддавати застосуванню інтегрального показника безпеки, котрий отримано на основі використання багатомірних статистичних методів; у значній частині методів не враховується взаємозв'язок фінансової безпеки із загрозами. Важливо оцінювати у кількісному плані саме взаємозв'язки як між інтегральним рівнем фінансової безпеки підприємства, так і між загрозами фінансовій безпеці; у аналізованих підходах до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства основну увагу науковці приділяють поточній і ретроспективній оцінкам рівня безпеки, при цьому не зупиняючи своєї уваги на прогностичних оцінках на майбутнє.

Отже, проведене дослідження методів оцінки фінансової безпеки підприємства дозволяє зробити висновки, що здійснити оцінку фінансової безпеки підприємства досить складно, оскільки у різних підходах використовують різні критерії та індикатори. Вищенаведене свідчить про те, що визначаючи фінансову безпеку одним із методів, ми не отримуємо достовірної оцінки фінансової безпеки підприємства. Тому забезпечення фінансової безпеки підприємства залежить від обґрунтованого використання методів оцінки її рівня як бази й інструменту для планування та здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства.

Оскільки забезпечення фінансової безпеки підприємства є складним процесом, то потребує певних методів та важелів управління.

М. М. Єрмошенко [10, с. 75-78] під управлінням системою фінансової безпеки підприємства розуміє свідомий цілеспрямований вплив із боку суб'єктів управління підприємством і системою його безпеки на суб'єкти безпеки, який здійснюється з метою направлення їх дії на зниження рівня загроз і ризиків, а також попередження небажаних результатів фінансової діяльності.

В свою чергу Т. Г. Васильців [4, с. 63] під управлінням фінансово-економічною безпекою підприємства розуміють систему принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень, що пов'язані із забезпеченням захисту його пріоритетних фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Що стосується механізму управління фінансовою безпекою підприємства, то, на думку С. В. Васильчак та Процикевич Н. В. [5, с. 152], яку ми підтримуємо, він повинен включати методи (організаційно-технологічні, соціально-економічні, адміністративні, правові, соціально-психологічні, інформаційні), інструменти та заходи їх реалізації.

До складу механізму управління фінансовою безпекою підприємства автор [5] відносить наступні елементи: сукупність фінансових інтересів підприємства, функції, принципи і методи управління, організаційну структуру, управлінський персонал, техніку і технології управління, фінансові інструменти, критерії оцінювання рівня фінансової безпеки.

На нашу думку, механізм управління фінансовою безпекою підприємства повинен включати сукупність таких взаємопов'язаних процесів, як планування, регулювання та контроль, які забезпечують фінансову стійкість підприємства, а до основних завдань управління фінансовою безпекою підприємства слід віднести наступні: визначення пріоритетних фінансових інтересів підприємства; створення умов для своєчасного виявлення загроз для діяльності підприємства; встановлення причин, які завдають фінансовий збиток підприємству та загрожують реалізації його фінансових інтересів; оперативне та своєчасне виявлення й усунення загроз фінансовій безпеці підприємства; зниження ризиків у фінансовій діяльності підприємства та прогнозування тенденцій, які ведуть до порушення нормального функціонування фінансової системи підприємства та його розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, провівши аналіз підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, можна зробити висновок стосовно того, що на сьогоднішній день єдиної методики та системи показників для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства немає.

Узагальнюючи вище наведене, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку економіки кожне підприємство повинно вміти правильно оцінювати свій економічний та виробничий потенціал, що залежить від обґрунтованого використання методів оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, розробляти стратегію подальшого розвитку підприємства, а з метою забезпечення фінансової безпеки підприємства потрібно володіти методикою управління фінансовою безпекою для забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства.

Активізація формування якісного механізму управління фінансовою безпекою підприємства сприятиме стійкому розвитку підприємств та забезпечить стабільність результатів їх діяльності.

Бібліографічний список

1. Александров И.А. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия / И.А. Александров // Научные работы Донецкого государственного технического университета. – 2002. – № 46. – С. 12-19.
2. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 98-103.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
4. Васильців Т.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : [монографія] / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич ; [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів, 2012. – 386 с.
5. Васильчак С.В. Управление фінансовою безпекою підприємства / С.В. Васильчак, Н.В. Процикевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.18. – С. 151-153.
6. Вергун А.М. Сучасні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / А.М. Вергун, К.В. Стріжко // Ефективна економіка : [електронне наукове фахове видання]. – 2015. - № 6 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmduce_2016_1_22.
7. Гомілко Л.П. Оцінка фінансової безпеки підприємства / Л.П. Гомілко, Т.Ф. Косянчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2006. – № 4. – Т. 2. – С. 46-49.
8. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка організації та управління підприємствами» / К.С. Горячева. – К., 2006. – 25 с.
9. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К. : Центр учб. літ., 2008. – 240 с.
10. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: Нац. інтереси, реал, загрози, стратегія забезпечення : [навч. посіб.] / М.М. Єрмошенко ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2006. – 307 с.
11. Забродский В.А. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В.А. Забродский, Н. Капустин // Бизнес Информ. – 1999. – № 15. – С. 35-37.

12. Нікіфоров П.О. Сутність і значення фінансової безпеки страхової компанії / П.О. Нікіфоров, С.С. Кучерівська // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 86-94.
13. Підхомний О.М. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О.М. Підхомний, Л.С. Яструбецька // Економічні науки. Серія "Облік і фінанси" : [збірник наукових праць]. – Луцьк, 2007. – Випуск 4 (16). – Ч. 2. – С. 73-76.
14. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : [монографія] / Н.Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.

References

1. Aleksandrov, I.A. (2002), "Estimation of financial safety of industrial enterprise", *Naukovi pratsi Donetskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*, no. 46, pp. 12-19.
2. Arefieva, O.V. and Kuzenko, T.B. (2009), "Economic bases of forming of financial constituent of economic security", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 1, pp. 98-103.
3. Blank, I.A. (2004), *Upravlenie finansovoy bezopasnostiu predpriatiia* [Management of enterprise financial safety], Elga, Nika-tsentr, Kiev, Ukraine, 782 p.
4. Vasylytsiv, T.H., Voloshyn, V.I. and Boikevych, O.R. (2012), *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm zabezpechennia* [Financially and economic security of enterprises of Ukraine: strategy and mechanisms of providing], monograph, Lviv, Ukraine, 386 p.
5. Vasylychak, S.V. and Protsykevych, N.V. (2011), "Management by financial safety of enterprise", *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, Iss. 21.18, pp. 151-153.
6. Verhun, A.M. and Strizhko, K.V. (2015), "Current approaches to assess the level of financial security company", *Efektivna ekonomika : [elektronne naukove fakhove vydannia]*, no. 6, pp. 89-91, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmduce_2016_1_22 (access date September 08, 2016).
7. Homilko, L.P. and Kosianchuk, T.F. (2006), "Estimation of financial safety of enterprise", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, Ekonomichni nauky*, no. 4, pp. 46-49.
8. Horiacheva, A.K. (2006), «The mechanism of management financial security company», Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.06.01, Kyiv, Ukraine, 25 p.
9. Donets, L.I. and Vashchenko, N.V. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva* [Economic security of enterprise], Tsentr uchb. lit., Kyiv, Ukraine, 240 p.
10. Yermoshenko, M.M. (2006), *Finansova bezpeka derzhavy* [Financial safety of the state], tutorial, Kyiv national economic university, Kyiv, Ukraine, 307 p.
11. Zabrodskiy, V.A. and Kapustin, N. (1999), "Theoretical bases of estimation of economic security of industry and firm", *Biznes-Inform*, no. 15, pp. 35-37.
12. Nikiforov, P.O. and Kucherivska, S.S. (2006), "Essence and value of financial safety of insurance company", *Finansy Ukrainy*, no. 5, pp. 86-94.
13. Pidkhomeyni, O.M. and Yastrubetska, L.S. (2007), "Indicators of estimation of financial strength of subjects of menage security", *Ekonomichni nauky. Seriiia "Oblik i finansy" : [zbirnyk naukovykh prats]*, Lutsk, Ukraine, Issue 4 (16), part 2, pp. 73-76.
14. Reverchuk, N.Y. (2004), *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemnytskykh struktur* [Management of enterprise structures economic security], monograph, LBI NBU, Lviv, Ukraine, 195 p.

Піхняк Т.А. МЕТОДИ ОЦІНКИ ТА МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Мета – аналіз методів оцінки фінансової безпеки підприємства та обґрунтування доцільності формування якісного механізму управління фінансовою безпекою підприємства.

Методика дослідження. В основу досліджень роботи покладені як загальнонаукові (аналіз, спостереження), так і спеціальні методи пізнання. Методи аналізу і спостереження використані для дослідження обґрунтування доцільності формування якісного механізму управління фінансовою безпекою підприємства. Методи пізнання використані для аналізу методів оцінки фінансової безпеки підприємства.

Результати. Доведено, що питання, які стосуються активізації формування якісного механізму управління фінансовою безпекою підприємства, набувають особливої актуальності на сучасному етапі. Обґрунтовано, що розробка методів оцінки фінансової безпеки підприємства та якісного механізму управління фінансовою безпекою сприяє стійкому розвитку підприємств та забезпечує стабільність результатів їх діяльності.

Виявлено, що на сьогоднішній день єдиної методики та системи показників для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства немає. Встановлено, що, визначаючи фінансову безпеку одним із методів, ми не отримуємо достовірної оцінки фінансової безпеки підприємства. Визначено, що механізм управління фінансовою безпекою підприємства повинен включати сукупність взаємопов'язаних процесів.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні методів та важелів управління фінансовою безпекою підприємства.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі методичних рекомендацій можуть бути використані підприємствами для оцінки фінансової безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека підприємства, індикатор фінансової безпеки, механізм управління фінансовою безпекою, фінансовий збиток, фінансовий інтерес.

Pikhnyak T.A. EVALUATION METHODS AND THE MECHANISM OF MANAGEMENT OF FINANCIAL SECURITY OF THE COMPANY

Purpose is research analysis of methods of estimation of financial safety of enterprise and ground of expedience of forming of high-quality mechanism of management of enterprise financial safety.

Methodology of research. In basis of researches works are fixed both scientific (analysis, supervision) and special, methods of cognition. Methods of analysis and supervision are the grounds of expedience of forming of high-quality mechanism of management of enterprise financial safety used for research. The methods of cognition are used for the analysis of methods of estimation of financial safety of enterprise.

Findings. Proved that the issues relating to intensify the formation mechanism of quality management of financial security, becoming particularly relevant today. Proved that the development of methods for assessing the financial security of enterprise and quality management mechanism of financial security contributes to the sustainable development of enterprises and ensure the stability of the results of their activities.

Revealed that to date, a single methodology and metrics to assess the level of financial security company does not exist. Found that defining financial security one of the methods that we get reliable estimates of financial security. Determined that the mechanism of financial security company should include a set of interrelated processes.

Originality is the substantiation of the methods and levers of management of financial security of enterprise.

Practical value consists in that the substantive provisions of this research in form methodical recommendations can be used enterprises for the estimation of financial safety.

Key words: economic security, financial safety of enterprise, indicator of financial safety, mechanism of management financial safety, financial loss, financial interest.

Пихняк Т.А. МЕТОДЫ ОЦЕНКИ И МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель – анализ методов оценки финансовой безопасности предприятия и обоснования целесообразности формирования качественного механизма управления финансовой безопасностью предприятия.

Методика исследования. В основу исследований работы положены как общенаучные (анализ, наблюдение), так и специальные, методы познания. Методы анализа и наблюдения использованные для исследования обоснования целесообразности формирования качественного механизма управления финансовой безопасностью предприятия. Методы познания использованы для анализа методов оценки финансовой безопасности предприятия.

Результаты. Доказано, что вопросы, касающиеся активизации формирования качественного механизма управления финансовой безопасностью предприятия, приобретают особую актуальность на современном этапе. Обосновано, что разработка методов оценки финансовой безопасности предприятия и качественного механизма управления финансовой безопасностью способствует устойчивому развитию предприятий и обеспечивает стабильность результатов их деятельности.

Выявлено, что на сегодняшний день единой методики и системы показателей для оценки уровня финансовой безопасности предприятия нет. Установлено, что, определяя финансовую безопасность одним из методов, мы не получим достоверной оценки финансовой безопасности предприятия. Определено, что механизм управления финансовой безопасностью предприятия должен включать совокупность взаимосвязанных процессов.

Научная новизна заключается в обосновании методов и рычагов управления финансовой безопасностью предприятия.

Практическая значимость заключается в том, что основные положения данного исследования в форме методических рекомендаций могут быть использованы предприятиями для оценки финансовой безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность предприятия, индикатор финансовой безопасности, механизм управления финансовой безопасностью, финансовый убыток, финансовый интерес.

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ, РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ДЕМОГРАФІЯ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 330.332; 336.012.23

*Чириченко Ю.В.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри
міжнародної економіки,
Фісуненко Н.О.*,
аспірант кафедри міжнародної економіки,
Університет митної справи та фінансів*

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ІНВЕСТИЦІЙНІ РИНКИ»

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність нерозривно пов'язана з функціонуванням інвестиційного ринку, розвитком його видів і сегментів, станом його кон'юнктури. Хоча термін «інвестиційний ринок» уже досить тривалий час використовується економістами, однозначне трактування цього поняття досі не вироблено. Тому є досить актуальним вивчення та визначення поняття «інвестиційні ринки», в свою чергу у реальній практиці вони характеризують велику систему окремих видів інвестиційних ринків з різноманітними сегментами кожного з цих видів. Також важливим є розгляд питання сегментації інвестиційних ринків за критерієм регіональної ознаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними дослідженнями у галузі інвестування та сутності інвестиційного ринку активно займаються вітчизняні та зарубіжні науковці: С. Москвін, О. Вовчок, Т. Васильєва, А. Пересада, І. Бланк, А. Котуков, В. Биковський, А. Третьяков, Дж. М. Розенберг, І. Кобушко.

Пошук науковців досі не визначив універсального поняття «інвестиційний ринок», яке б відповідало потребам не тільки теорії, але і практики.

Дослідженню основних критеріїв структурування інвестиційного ринку приділено мало уваги. Недостатньо вивченою є сутність поняття «регіональні інвестиційні ринки», тому відсутність його характеристики, механізму формування регіональних інвестиційних ринків викликає необхідність у подальшому докладному опрацюванні цього питання.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення сутності поняття «інвестиційний ринок», розгляд інфраструктури та сегментації інвестиційного ринку за критерієм регіональної ознаки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжній практиці «інвестиційний ринок» ототожнюється, як правило, з ринком цінних паперів (фондовим ринком), які виступають основним інструментом інвестиційного вкладення капіталу як індивідуальними, так і інституціональними інвесторами. У нашій країні переважним напрямом інвестиційної діяльності є реальне інвестування у формі капітальних вкладень, відповідно інвестиційний ринок у переважній частині трактувань вітчизняних економістів розглядається як ринок капітальних товарів (будівельних матеріалів, виробничо-технічного обладнання тощо). Інвестиційний ринок у сучасній ринковій економіці є одним із найважливіших сегментів загального ринку. Це складний механізм, що поєднує велику кількість виробничих, комерційних, фінансових, інституціональних та інформаційних структур, що взаємодіють в інвестиційній сфері на основі розгалуженої системи норм інвестиційного бізнесу. Тому виникає необхідність систематизації поняття «інвестиційні ринки», що пропонуються різними вченими (табл. 1).

Визначаючи поняття «інвестиційний ринок», нам видається за необхідне виходити з наступних принципових положень:

1. Поняття «інвестиційний ринок» має інтегрувати обіг об'єктів (інструментів) як реального, так і фінансового інвестування.

2. Об'єктами (інструментами) обігу інвестиційного ринку повинні виступати всі види інвестиційних товарів та інститутів, що забезпечують повний спектр інвестицій підприємства (і інших інвесторів) у різноманітних формах.

* Науковий керівник: Чириченко Ю.В. - д.е.н., професор

3. Поряд з інвестиційними товарами та інструментами об'єктами обігу на інвестиційному ринку повинні виступати й інвестиційні послуги, що надаються інвесторам у процесі їх реального і фінансового інвестування.

Таблиця 1

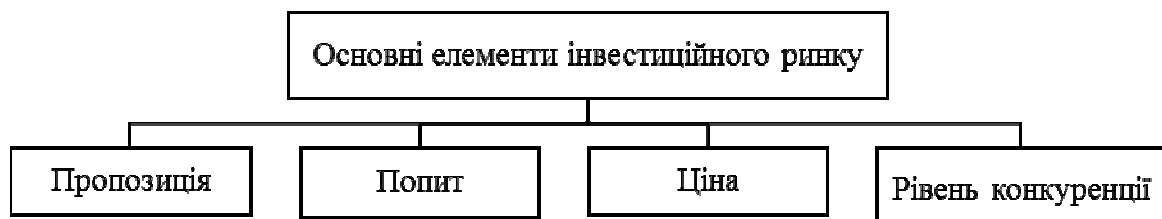
Систематизація поглядів вчених на поняття «інвестиційний ринок»

Автор	Розуміння сутності економічної категорії «інвестиційний ринок»
Бланк І.О. [1, с. 373-378; 2, с. 412-424]	Система економічних відносин, які формуються між покупцями та продавцями інвестиційних товарів і послуг, поряд з різними формами об'єктів інвестування
Биковський В.В. [3, с. 3-11]	Сукупність інститутів, угод або економічних процесів, в які покупець (пред'явник попиту) та продавець (інвестор) вступають із нагоди купівлі продажу специфічного особливого товару – інвестицій (капіталовкладень), які придбаються підприємствами та приватними особами з метою збільшення накопиченого капіталу та відрізняються від звичайних споживчих товарів тим, що задовольняють потреби опосередковано, збільшуючи основний капітал фірми та створюючи передумови для випуску нових споживчих товарів
Васильєва Т.А., Леонов С.В., Макарюк О.В. [4, с. 16-22]	Складний механізм взаємодії суб'єктів інвестиційного процесу (суб'єкти інвестування (інвестори), споживачі інвестицій (об'єкти інвестування), органи адміністративного управління, неформальні органи (кримінальні структури, політичні партії, об'єднання громадян та інші формування, які здатні здійснити певний вплив на перебіг інвестиційних процесів)), регулювання їх діяльності та надання інвестиційних послуг, метою функціонування якого є об'єктивно-ефективний (для учасників інвестиційного процесу) перерозподіл інвестиційного ресурсу між споживачами інвестицій
Вовчак О.Д. [5, с. 127-161]	Ринок, на якому об'єктами купівлі-продажу є інвестиційні товари та інструменти різного виду, а також набір інвестиційних послуг, що опосередковують заходи суб'єктів із реального та фінансового інвестування
Котуков А.А. [7, с. 119-128]	Складна багатогранна, багатошарова та багаторівнева система економічних взаємовідносин між різними суб'єктами інвестиційної діяльності з приводу купівлі-продажу інвестиційного капіталу (інвестиційних ресурсів) та інвестиційних товарів і послуг, у рамках якої відбувається формування попиту та пропозиції на них, а також їх вартості з метою матеріального, фінансового, інтелектуального та інших видів забезпечення потреб процесу відтворення капіталу з мінімізацією здійснюваних витрат та оптимізацією строку окупності реалізованих вкладень
Москвін С. [9, с. 3-10]	Сукупність економічних та правових відносин, які формуються між інвесторами та/або учасниками інвестиційної діяльності з приводу обслуговування інвестиційних активів (корпоративних прав, фінансових інструментів, основних фондів, нематеріальних активів); мережа інвестиційних інститутів, які реалізують контрактні відносини під час здійснення операцій з інвестиційними активами через надання інвестиційних послуг
Пересада А.А. [10, с. 207-212], Мойсеєнко І.П. [8, с. 53-57]	Економічна дефініція, яку можна охарактеризувати як збалансованість попиту і пропозиції на інвестиції та інвестиційні товари, причому першість у формуванні даної системи відносин належить суб'єкту-інвестору
Розенберг Дж.М. [11]	По-перше, місце, де продаються цінні папери та інші інвестиційні інструменти; по-друге, стан торгівлі інвестиційними інструментами
Третьяков А.В. [12]	Місце, в якому покупці та продавці зустрічаються для здійснення трансферу інвестицій; сукупність фізично існуючих та електронних систем, що дозволяють взаємодіяти потенційним інвесторам та особам, які формують попит на інвестиції

Джерело: узагальнено авторами на основі вказаних джерел

Таким чином, доцільно вважати найбільш розгорненим тлумаченням поняття «інвестиційний ринок», який представляє собою складну відкриту систему економічних та правових відносин між суб'єктами інвестиційного процесу та споживачами інвестицій, метою функціонування якої є об'єктивно-ефективний перерозподіл інвестиційного ресурсу.

Отже, основними елементами інвестиційного ринку є (рис. 1):

Рис. 1. Основні елементи інвестиційного ринку

Джерело: розробка авторів

Враховуючи вище викладене і погоджуючись з науковими дослідженнями І. Мойсеєнко та А. Пересади, можна сказати, що «інвестиційний ринок» – це система, що включає [8, с. 56-57; 10, с. 209-211]:

- суб'єкти (інвесторів, підрядників, замовників, проектні і науково-дослідні організації та тощо);
- об'єкти (матеріальні і нематеріальні, права, ліцензії, патенти, ноу-хау та ін.);
- інфраструктуру ринку (банки, біржі, пенсійні фонди, страхові компанії, інвестиційні фонди, інженерно-консультаційні фірми, та ін.);
- ринковий механізм та ринкову кон'юнктуру;
- контроль з боку держави за дією ринкового механізму.

Функціонування інвестиційного ринку здійснюється через інфраструктуру, яка формує інформаційне та обслуговуюче середовище, яке дозволяє інвестору працювати з мінімальним ризиком. Інфраструктуру ринку інвестицій можна умовно поділити на регулюючу, функціональну та інформаційну складові.

Зокрема, регулююча складова інфраструктури здійснює впорядкування інвестиційних відносин шляхом установа правил, стандартів та критеріїв поведінки на ринку, та яка включає в себе: державні органи регулювання ринку інвестицій (Кабінет Міністрів, НБУ, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Фонд державного майна, Антимонопольний комітет), які виконують на ринку законодавчі, ліцензійні та наглядові функції та процедури. Таким чином, її основою є законодавча база, яка регулює відносини суб'єктів підприємницької діяльності на інвестиційному ринку.

Функціональна складова інфраструктури інвестиційного ринку – це фінансово-кредитні інститути та сервісні організації, які здійснюють спеціалізовану діяльність із:

- залучення тимчасово-вільних коштів на фінансування інвестиційних проектів;
- створення правових, економічних і організаційних умов для сталого розвитку приватного підприємництва;
- співробітництва з міжнародними, іноземними та українськими організаціями у питаннях розвитку підприємництва;
- забезпечення проведення техніко-економічних експертиз програм та проектів підприємницької діяльності;
- консультаційної підтримки підприємців із юридичних питань, ведення бухгалтерської звітності, оподаткування та пошуку ефективних джерел фінансування;
- страхування проектних та кредитних ризиків;
- сприяння становлення ринкових відносин в Україні через створення, підтримку та розвиток малих та середніх приватних підприємств тощо.

Інформаційна складова інфраструктури інвестиційного ринку включає в себе ділові видання, інтернет сайти рейтингових систем привабливості підприємств тощо.

Також важливим, на нашу думку, у дослідженні інвестиційного ринку займає розгляд його структурності та систематизації. Порівняємо наукові праці І. Кобушко [6, с. 58-59], який систематизує інвестиційні ринки за критеріями і поділяє їх на ринкові сегменти (табл. 2), та дослідження А. Котукова (табл. 3), яка класифікує інвестиційні ринки за основними ознаками та поділяє їх на види ринків [7, с. 119-128].

Таблиця 2

Систематизація основних критеріїв структурування інвестиційного ринку

Критерій	Ринковий сегмент
1	2
За механізмом трансформації заощаджень в інвестиції	Кредитний сегмент
	Фондовий сегмент
За періодом обігу інвестиційних інструментів	Ринок грошей
	Ринок капіталу
За масштабом економічних систем, що обслуговуються ринком інвестування (за регіональною ознакою)	Місцевий рівень
	Регіональний рівень
	Національний рівень
	Міжнародний (світовий) рівень
За інформаційною ефективністю окремих сегментів	Низькоефективний сегмент (частка ринку, що використовує фондовий механізм трансформації заощаджень в інвестиції на низькоорганізованому ринку цінних паперів)
	Середноефективний сегмент (частка ринку, що належить до високоорганізованого ринку цінних паперів із розвинутою системою інформаційного посередництва)
	Високоефективний сегмент (частка ринку, що базується на кредитному механізмі у формі банківського кредитування)

продовження табл. 2

1	2
За критерієм строковості	Сегмент короткострокових вкладень
	Сегмент середньострокових вкладень
	Сегмент довгострокових вкладень
За інституційною формою інвестиційного посередництва	Сегмент банківського інвестиційного посередництва
	Сегмент небанківського інвестиційного посередництва
За об'єктами забезпечення різних форм інвестування	Ринок об'єктів реальних інвестицій
	Ринок інструментів фінансових інвестицій
За формою участі капіталу у відтворювальному процесі	Ринок інвестиційних товарів
	Ринок фінансових ресурсів
За видами інвестиційних товарів, інструментів та послуг	Ринок капітальних товарів
	Ринок нерухомості
	Ринок об'єктів інноваційного інвестування
	Ринок інших об'єктів реальних інвестицій
	Ринок грошових інструментів інвестування
	Ринок цінних паперів
	Ринок золота
	Ринок послуг у сегменті фінансового інвестування
За організаційними формами функціонування	Організований
	Неорганізований
За терміновістю реалізації угод	Ринок із негайним виконанням усіх контрактних умов (ринок «спот» / «кеш»)
	Ринок із реалізацією контрактних умов у майбутньому періоді (ринок строкових угод)
За умовами обігу інвестиційних інструментів	Первинний ринок
	Вторинний ринок
Залежно від позиції інвестиційного товару	Ринок інвестиційного капіталу (власне інвестицій)
	Ринок інвестиційних товарів та послуг

Джерело: [6]

Таблиця 3

Систематизація інвестиційних ринків за основними ознаками

Ознака (критерій)	Види інвестиційних ринків
По об'єктах забезпечення різних видів інвестування	Ринок об'єктів реального інвестування
	Ринок інструментів фінансового інвестування
За видами інвестиційних товарів, інструментів і послуг	Ринок нерухомості
	Ринок капітальних товарів
	Ринок об'єктів інноваційного інвестування
	Ринок інших об'єктів реального інвестування
	Ринок послуг у сфері реального інвестування
	Ринок цінних паперів
	Ринок грошових інструментів інвестування
	Ринок золота
	Ринок послуг у сфері фінансового інвестування
За організаційною формою функціонування	Організований (біржовий) ринок
	Неорганізований (позабіржовий) ринок
За регіональною ознакою	Місцевий ринок
	Регіональний ринок
	Національний ринок
	Світовий ринок
За терміновістю реалізації угод	Ринок з негайною реалізацією умов угод (ринок "спот" або "кеш")
	Ринок з реалізацією умов угод у майбутньому періоді (ринок угод на строк)
За періодом обігу фінансових інструментів інвестування	Ринок грошей
	Ринок капіталу
За умовами обігу фінансових інструментів інвестування	Первинний ринок
	Вторинний ринок

Джерело: [7]

Порівнюючи представлені дослідження, робимо висновок, що І. Кобушко в своїй праці не лише розширив перелік основних ознак (критерій) інвестиційних ринків, але і розширив їх види новими ринковими сегментами, тобто види інвестиційних ринків (за А. Котуковим) він назвав ринковими сегментами.

Особливої уваги заслуговує критерій «За масштабом економічних систем, що обслуговуються ринком інвестування (за регіональною ознакою)», до якого відносяться місцевий, регіональний, національний та міжнародні (світові) інвестиційні ринки.

Місцевий інвестиційний ринок представлений в основному операціями місцевих продавців реальних інвестиційних товарів, неорганізованих торговців цінними паперами з їх контрагентами, а також угодами в сфері послуг по реальному інвестуванню.

Національний інвестиційний ринок включає всю систему інвестиційних ринків країни, всі їх види і організаційні форми.

Світовий інвестиційний ринок є складовою частиною світової ринкової системи, в який інтегровані національні інвестиційні ринки країн з відкритою економікою.

Збільшення обсягу операцій на світовому фінансовому ринку характеризує процес його глобалізації, що забезпечує розширення доступу продавців і покупців інвестиційних товарів та інструментів до операцій на ринках інших країн.

Характерною ознакою для регіонального інвестиційного ринку є те, що він функціонує в масштабах окремого регіону (території) і поряд з місцевими неорганізованими ринками включає систему регіональних товарних, фондових і валютних бірж.

На нашу думку, за своєю сутністю регіональний ринок є сукупністю високоспеціалізованих соціально-економічних процесів, відносин та взаємодій, що формуються під впливом особливостей попиту і пропозиції та рівня конкуренції кожної окремої територіально-адміністративної одиниці, тобто регіону.

Регіональні ринки неоднорідні, їх можна класифікувати за такими ознаками: територіальний масштаб; місце товарів і послуг у регіональному відтворювальному процесі; споживчі властивості товарів; функціональні особливості руху товарів і формування товарних ресурсів; формування руху робочої сили тощо.

Розглянувши особливості регіональних ринків, можна зробити висновок, що у кожного регіону є свої внутрішні і зовнішні відносини та взаємодії, які регулюють попит і пропозицію на його товари та послуги. Через регіональний інвестиційний ринок гроші нагромадження підприємств, держави та громадян залучаються для підвищення рівня життя самого регіону. Регіональний ринок має можливість самостійно залучати інвесторів та можливість комплексно вирішувати питання ринкоутворення в загальній схемі розвитку і розміщення продуктивних сил регіону.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження поняття «інвестиційного ринку» дало змогу виділити основні принципові положення до його визначення, а саме: інвестиційний ринок має інтегрувати обіг об'єктів (інструментів) як реального, так і фінансового інвестування, при цьому об'єктами (інструментами) обігу повинні виступати всі види інвестиційних товарів, інститутів та інвестиційних послуг, що забезпечують повний спектр інвестицій у різноманітних формах.

На основі цих положень запропоновано вважати найбільш розгорненим тлумаченням поняття «інвестиційний ринок», який представляє собою складну відкриту систему економічних та правових відносин між суб'єктами інвестиційного процесу та споживачами інвестицій, метою функціонування якої є об'єктивно-ефективний перерозподіл інвестиційного ресурсу.

Також розглянуто функціонування інвестиційного ринку, яке здійснюється через його інфраструктуру, що формує інформаційне та обслуговуюче середовище, та дозволяє інвестору працювати з мінімальним ризиком.

У дослідженні інвестиційного ринку розгляд його структури і сегментації за критеріями також має важливе значення, але, нашу думку, розробці даного питання приділено мало уваги. Недостатньо вивченою є сутність поняття «регіональні інвестиційні ринки», відсутня його чітка характеристика, механізм формування регіональних інвестиційних ринків, що викликає необхідність у подальшому докладному опрацюванні цього питання.

Бібліографічний список

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент : [учебный курс] / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга-Н, 2001. – С. 373-378.
2. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента : в 2 т. / И.А. Бланк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – Т. 1. – С.412-424.
3. Быковский В.В. Региональный рынок инвестиционных товаров как основа организации инвестиционного процесса / В.В. Быковский // Актуальные проблемы российского менеджмента : [сб. науч. тр. под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. В.В. Быковского] / Тамб. гос. техн. ун-т. – Тамбов, 2007. – С. 3-11.

4. Васильєва Т.А. Сутнісний аналіз інвестиційного ринку та його ролі у функціонуванні економічної системи / Васильєва Т. А., Леонов С.В., Макарюк О.В. // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства : Економічні науки. – Харків, 2009. – Вип. 85. – С. 16-22.
5. Вовчак О.Д. Інвестування : [навч. посібник] / О.Д. Вовчак. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – С. 127-161.
6. Кобушко І.М. Стратегія розвитку інвестиційного ринку: теоретичні засади та вітчизняні реалії : [монографія] / І.М. Кобушко. – Суми : Сумський держ. університет, 2012. – С. 58-59.
7. Котуков А.А. Методологические основы исследования экономической сущности инвестиционного рынка и его структуры / А.А. Котуков // Вестник ВГУ. Серия: экономика и управление. – 2005. – № 2. – С. 119-128.
9. Мойсеєнко І.П. Інвестування : [навчальний посібник] / І.П. Мойсеєнко. – К. : Знання, 2006. – С. 53-57.
8. Москвін С. Інвестиційний ринок України та проблеми його державного регулювання / С. Москвін // Фінансовий ринок України. – 2010. – № 2. – С. 3-10.
10. Пересада А.А. Інвестування : [навч.-метод. посібник] / А.А. Пересада, О.О. Смірнова ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 207-212.
11. Розенберг Дж.М. Инвестиции : терминологический словарь / Дж.М. Розенберг. – М. : Инфра-М, 1997. – С. 172-176.
12. Третьяков А.В. Формирование стратегий на российском инвестиционном рынке : дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / А.В. Третьяков. – М., 2003. – 149 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://diss.rsl.ru>.

References

1. Blank, I.A. (2001), *Investitsionnyy menedzhment* [Investment management], Nika-Tsentr, Elga-N, Kiev, Ukraine, pp. 373-378
2. Blank, I.A. (2001), *Osnovy investitsionnogo menedzhmenta* [Fundamentals of Investment Management], in 2 Vol., Elga-N, Nika-Tsentr, Kiev, Ukraine, Vol. 1, pp. 412-424.
3. Bykovskiy, V.V. (2007), "The regional market of investment goods as a basis for the organization of the investment process", *Aktualnye problem rossiyskogo menedzhmenta* [Actual problems of the Russian management], Tambov. state tehn. univ., Tambov, Russia, pp. 3-11.
4. Vasyliieva, T.A., Lieonov, S.V and Makariuk, O.V. (2009), "The essential analysis of the investment market and its role in the functioning of the economic system", *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva : Ekonomichni nauky*, Kharkiv, Ukraine, Iss. 85, pp. 16-22.
5. Vovchak, O.D. (2007), *Investuvannia* [Investment], tutorial, Novyi Svit-2000, Lviv, Ukraine, pp. 127-161.
6. Kobushko, I.M. (2012), *Stratehiia rozvytku investytsiinoho rynku: teoretychni zasady ta vitchyzniani realii* [The strategy of investment development of the market: the theoretical foundations and domestic realities], monograph, Sumskyi derzhavnyi universytet, Sumy, Ukraine, pp. 58-59.
7. Kotukov, A.A. (2005), "Methodological bases of research of economic essence of the investment market and of its structure", *Vestnik VGU. Seriya: Ekonomika i upravlenie*, no. 2, pp. 119-128.
8. Moiseienko, I.P. (2006), *Investuvannia* [Investing], tutorial, Znannia, Kyiv, Ukraine, pp. 53-57.
9. Moskvina, S. (2010), "The investment market in Ukraine and the problems of its state regulation", *Finansovi rynek Ukrainy*, no. 2, pp. 3-10.
10. Peresada, A.A. and Smirnova, O.O. (2001), *Investuvannia* [Investing], KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 207-212.
11. Rozenberg, Dzh.M. (1997), *Investitsii : terminologicheskii slovar* [Investments : terminological dictionary], INFRA-M, Moscow, Russia, pp. 172-176.
12. Tretiakov, A.V. (2003), "Formation of strategies in the Russian investment market", Dissertation of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05, Moscow, Russia, 149 p., available at: <http://diss.rsl.ru> (access date September 11, 2016).

Чириченко Ю.В., Фісуненко Н.О. ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РИНОК»

Мета – дослідження та вивчення сутності поняття «інвестиційний ринок», розгляд інфраструктури та сегментації інвестиційного ринку за критерієм регіональної ознаки.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано: аналітично-монографічний метод – при вивченні літературних джерел; систематизації – при наукових дослідженнях у галузі інвестування та сутності інвестиційного ринку; узагальнення – для формування висновків.

Результати. Проведене дослідження дало змогу виділити основні принципові положення до визначення поняття «інвестиційний ринок», що, в свою чергу, дало можливість запропонувати найбільш розгорнене його тлумачення. Розглянута структура і сегментація інвестиційного ринку свідчить про те, що науковці проводять активне дослідження у цьому напрямку.

Наукова новизна полягає у розкритті сутності поняття «інвестиційний ринок», теоретичному обґрунтуванні принципів положень його визначення, що дало можливість сформувати та удосконалити основні елементи інвестиційних ринків. При дослідженні та систематизації основних критеріїв структурування особлива увага звернена на недостатність вивчення поняття «регіональний інвестиційний ринок», відсутність його характеристики, механізму формування регіональних інвестиційних ринків в умовах децентралізації, що потребує вивчення та опрацювання цього питання.

Практична значущість. Результати теоретико-методичних досліджень сутності інвестиційних ринків, їх принципів положень, інфраструктури, основних елементів та розгорнутої сегментації інвестиційних ринків на види за окремими ознаками в період децентралізації країни створить можливість на регіональному рівні на практиці сформувати механізми їх формування та функціонування.

Ключові слова: інвестиційний ринок, інфраструктура інвестиційного ринку, сегменти інвестиційних ринків, регіональний інвестиційний ринок.

Chyrychenko Yu.V., Fisunen N.O. THE RESEARCH OF THE GIST OF THE TERM "INVESTMENT MARKETS"

Purpose – the research and study of the gist of the term "investment market", the consideration of infrastructure and investment market segmentation, "regional investment market."

Methodology of research. To achieve this purpose the article used: monographic analytical method – the study of literature; systematization - of scientific research in the field of investment and the nature of the investment market by domestic and foreign scientists; generalization – to make the conclusions.

Findings. The conducted study allowed defining the basic provisions to the definition of "investment market", in its turn, it made it possible to offer the most expanded interpretation of this term. The considered structure and segmentation of the investment market shows that scientists are conducting active research in this direction.

Originality consists in revealing the gist of the term "investment market" and the theoretical justification of the key provisions of its definition making it possible to form and improve the basic elements of the investment markets. In the study and systematization of the main criteria for its structuring special attention is paid to the lack of study of the term "regional investment market", the absence of its characteristics, and the tool of formation of the regional investment markets within the decentralization process which requires studying and further development of this issue.

Practical value. The results of theoretical and methodological researches of the gist of the investment markets, their principal provisions, the infrastructure, basic elements and expanded segmentation of the investment markets into types according to the particular features during the decentralization of the country will create the opportunity to develop the tools for their formation and operation in practice at the regional level.

Key words: investment market, investment market infrastructure, segments of investment markets, regional investment market.

Чириченко Ю.В., Фисуненко Н.А. ИССЛЕДОВАНИЕ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «ИНВЕСТИЦИОННЫЕ РЫНКИ»

Цель – исследование и изучение сущности понятия «инвестиционный рынок», рассмотрение инфраструктуры и сегментации инвестиционного рынка, «региональный инвестиционный рынок».

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использовано: аналитическо-монографический метод – при изучении литературных источников; систематизации – при научных исследованиях в области инвестирования и сущности инвестиционного рынка; обобщения – для формирования выводов.

Результаты. Проведенное исследование позволило выделить основные принципиальные положения к определению понятия «инвестиционный рынок», что в свою очередь дало возможность предложить наиболее развернутое его толкование. Рассмотренная структура и сегментация инвестиционного рынка свидетельствует о том, что ученые проводят активное исследование в этом направлении.

Научная новизна заключается в раскрытии сущности понятия «инвестиционный рынок», теоретическом обосновании принципиальных положений его определения, что позволило сформировать и усовершенствовать основные элементы инвестиционных рынков. При исследовании и систематизации основных критериев структурирования особое внимание обращено на недостаточность изучения понятия «региональный инвестиционный рынок», отсутствие его характеристики, механизма формирования региональных инвестиционных рынков в условиях децентрализации, требует изучения и проработки этого вопроса.

Практическая значимость. Результаты теоретико-методических исследований сущности инвестиционных рынков, их принципиальных положений, инфраструктуры, основных элементов и развернутой сегментации инвестиционных рынков на виды по отдельным признакам в период децентрализации страны создаст возможность на региональном уровне на практике сформировать механизмы их формирования и функционирования.

Ключевые слова: инвестиционный рынок, инфраструктура инвестиционного рынка, сегменты инвестиционных рынков, региональный инвестиционный рынок.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СЕЛА

Постановка проблеми. Вплив соціальної інфраструктури на зростання виробництва сільськогосподарської продукції в Україні представляє сьогодні особливий теоретичний і практичний інтерес і продовжує залишатися малодослідженою проблемою аграрного життя. Звідси випливає часто необґрунтована повільність розвитку сільської економіки, вирішення соціально-економічних проблем сільських районів, розширення їх економічних зв'язків з аграрними ринками, ролі у розвитку національної економіки в цілому. Тому питання розвитку соціальної інфраструктури та її впливу на зростання аграрного виробництва – одна з ключових проблем стратегії досягнення продовольчого благополуччя. Разом з тим, хоча розвиток соціальної інфраструктури села продовжує залишатися складною проблемою, тільки в цій сфері можна досягти важливих результатів для розвитку національної економіки в цілому, що пояснюється наступними причинами: по-перше, наявний досвід розвитку і вдосконалення інфраструктури навряд чи здатний дати конкретні практичні результати; по-друге, соціальну інфраструктуру не можна побудувати за заданою схемою, тут найважливіше облік особливостей і складностей сільських територій, перспективної та ефективної її спеціалізації, зручність географічного розташування та ін.; по-третє, масштабність завдання забезпечення відповідних умов для розвитку цілісної системи соціальної інфраструктури в масштабі всієї країни з таким розрахунком, щоб вона ефективно працювала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні питання складу й оптимального співвідношення об'єктів соціальної інфраструктури сільських територій відображені у працях М. Орлатого, П. Саблука, В. Гончаренка, М. Хорунжого, К. Прокопишака, Г. Мостового, М.И. Маліка, М.Ф. Кропивка та інших вчених. Тим не менше, кількість і, особливо повноцінність опублікованих досліджень з даної проблеми, поки що недостатні, і не встигають за реальними потребами сільських поселень, що підтверджує доцільність продовження вивчення поставленої проблеми.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо розвитку суб'єктів підприємницької діяльності - складових соціальної інфраструктури сільських населених пунктів в умовах процесу децентралізації суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне управління трудовим потенціалом села вимагає покращення умов життя, праці, побуту, дозвілля населення; оздоровлення демографічної ситуації; посилення стимулюючої і відтворювальної функцій оплати праці; створення умов для ефективного поєднання сімейних та трудових обов'язків. Актуальним є вирівнювання внутрішньо- та міжрегіональних дисбалансів (у т.ч. між міськими та сільськими територіями), але цей напрям потребує значних фінансових, управлінських та інституціональних ресурсів [1].

Чинний Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» (від 17.10.1990 р. № 400-XII) досі залишається чи не єдиним актом, який визначає реальні заходи щодо соціального розвитку села, надаючи перелік першочергових організаційно-економічних і правових заходів, які мають бути реалізовані на сільських територіях. Зокрема, мінімальний розмір державних централізованих капіталовкладень, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та АПК, має становити не менше 1 % ВВП (на будівництво об'єктів не виробничого призначення у сільській місцевості спрямовується не менше 50 % державних капіталовкладень, передбачених цією статтею). Проте Закон не виконується, особливо в частині надання переваги селу порівняно з містом (у розрахунку на душу населення) у спорудженні житла, об'єктів освіти, культури і спорту, охорони здоров'я, побуту, торгівлі, газифікації, водо- і електропостачання, комунальних об'єктів тощо, а також у забезпеченні якісного медичного, культурного, спортивного, комунально-побутового, транспортного і торговельного обслуговування села.

Передача до комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, що належали сільгосп підприємствам, не підкріплюється наповненням місцевих бюджетів відповідними фінансами, а агрохолдинги, здебільшого, не вбачають необхідності у створенні (підтримці) об'єктів соціальної інфраструктури, хоча вона підвищує привабливість території, сприяє покращенню якості трудового потенціалу, гальмує вимивання працездатного населення, руйнацію населених пунктів та не аграрних

* Науковий керівник: Варченко О.М. – д.е.н., професор

сфер сільської економіки [2]. В свою чергу, підвищення добробуту селян і вирішення їх соціальних питань можливе лише завдяки комплексному розвитку сільських територій шляхом підвищення темпів зростання продуктивності праці, збільшення продуктивної зайнятості (у тому числі не аграрного спрямування), розвитку підприємництва.

Подальший розвиток аграрного виробництва стикається з проблемою забезпечення кадровим потенціалом, що найчастіше виявляється за межами можливостей самих товаровиробників [3]. Проблема збереження і повернення молодих спеціалістів у село пов'язана з формуванням базових умов соціального комфорту, в тому числі в житловій сфері з високим рівнем забезпеченості інженерною інфраструктурою з метою задоволення першочергової потреби у житлі.

Житловий фонд сільських населених пунктів на початок 2014 року нараховував 5898,4 тис. житлових будинків (6151,5 тис. квартир) загальною площею 381,0 млн м² (на кожного сільського мешканця припадало у середньому 28,1 м² загальної площі).

До 1943 року збудовано 14,3% житлового фонду сільських населених пунктів, з 1944 по 1970 роки – 50,6 %, з 1971 по 1990 роки – 27,4%, тільки 7,7% склали будинки, побудовані після 1991 року. Понад третини будинків побудовані з цегли (37,4%), решта – з недовговічних матеріалів (дерево, саман, змішані та інші), дахи 37,2 тис. будинків (0,6%) вкриті соломною, очеретом і толем. Майже всі житлові будинки (99,5%) знаходяться у приватній власності громадян.

Із загальної кількості житлових будинків 5,7% (336,7 тис.) використовувались сезонно, а 10,2% (602,6 тис.) – пустували. Кількість таких будинків порівняно з попереднім обстеженням збільшилась відповідно на 28,0% та на 63,1%. У малих селах (з чисельністю жителів до 200 осіб) питома вага будинків, що використовувались сезонно та пустували значно більша – відповідно 10,1% та 20,8%.

Залишається гострою проблема благоустрою сільського житлового фонду. Так, за даними обстеження всі квартири 10,6 тис. населених пунктів не мали центрального опалення, 18,1 тис. – гарячого водопостачання, 10,9 тис. – не обладнанні водопроводом, 11,6 тис. – каналізацією, 12,3 тис. – природним газом, 5,8 тис. – скрапленим газом, тобто перерахованими видами благоустрою зовсім не забезпечені відповідно 39,1%, 67,1%, 40,4%, 43,1%, 45,4%, 21,6% сільських населених пунктів, причому 755 (за даними обстеження станом на 1 січня 2005 року – 614 сіл) населених пунктів не мали жодного з перелічених видів благоустрою. Поряд з цим слід зазначити, що кількість сільських населених пунктів, квартири в яких не мали центрального опалення, зменшилась порівняно з даними попереднього обстеження на 34,5%, водопроводу – на 29,8%, каналізації – 33,4%, природного газу – 29,5%. Основна причина – це відсутність коштів в сільських жителів.

Відсутність реальних можливостей у населення забезпечити свої потреби в комфортних умовах проживання негативно позначається на повноцінному та гармонійному розвитку особистості, і відповідно це негативно позначається на демографічній активності селян [4].

Нині спостерігається відсутність в багатьох селах мережі доріг з твердим покриттям, транспортного зв'язку, низький благоустрій вулиць – умови, що складають життя на селі [5]. Так, більше чверті сільських населених пунктів (7,4 тис. сільських населених пунктів з кількістю жителів 0,9 млн осіб) не мають зупинок громадського транспорту, з них 484 сільські населені пункти (з населенням 57,4 тис. осіб) знаходяться від найближчої зупинки на відстані більше 10 км. Не мають доріг з твердим покриттям 6,7 тис. сільських населених пунктів з кількістю жителів 2,2 млн. осіб, з них 661 сільський населений пункт (з населенням 451,6 тис. осіб) знаходяться від дороги з твердим покриттям на відстані більше 10 км. Мають неосвітлені вулиці 12,5 тис. сільських населених пунктів, порівняно з попереднім обстеженням їх кількість зменшилась на 32,1%. Твердим покриттям забезпечено 47,8% від загальної протяжності сільських вулиць, освітленням лише 22,0%.

Як свідчать результати опитування сільських жителів Кіровоградської, Хмельницької та Київської областей, у 12 % сільських населених пунктів асфальтовані дороги знаходяться в задовільному стані, 43 – потребують капітального ремонту, 41 – непридатні для проведення ремонту, 4 % опитаних відповіли, що в їхніх поселеннях ніколи не було доріг з твердим покриттям.

Більшість опитаних підкреслили, що дороги були збудовані ще за радянські часи.

Надання комунально-побутових послуг сільському населенню – сфера діяльності сільрад, сільськогосподарських підприємств, спеціально створених організацій та приватних осіб [6]. Забезпечення вугіллям та дровами частіше беруть на себе сільради, скрапленим газом здебільшого забезпечують спеціально створені організації, при оранці городів основну допомогу населенню надають сільськогосподарські підприємства та приватні особи.

Потребує уваги проблема водопостачання у сільській місцевості. Так, за даними обстеження 112,4 тис. жителів 442 сільських населених пунктів користувались привозною водою (на 28 населених пунктів більше порівняно з попереднім обстеженням). Найбільша кількість сільських населених пунктів, жителі яких користувались привозною водою, у Дніпропетровській області – 154, у Миколаївській – 114, Запорізькій – 80.

Кількість населених пунктів, на території яких знаходяться поверхневі водоймища, в які суб'єкти господарської діяльності скидають забруднені стічні води за результатами обстеження склала 479 одиниць. Станом на 1 січня 2014 року на території 3,2 тис. сільських населених пунктів знаходилося

4,3 тис. несанкціонованих та неконтрольованих звалищ промислових, побутових та інших відходів, 697 сільських населених пунктів – 723 склади мінеральних добрив та отрутохімікатів. Слід зазначити, що кількість несанкціонованих та неконтрольованих звалищ промислових, побутових та інших відходів, а також складів мінеральних добрив і отрутохімікатів зменшилась у порівнянні з даними станом на 1 листопада 2005 року на 43,6% та на 74,5% відповідно.

Крім забезпечення житлом на розвиток соціальної інфраструктури великий вплив справляє стан і функціонування системи освіти та охорони здоров'я.

Економічні та соціальні процеси, що відбувалися в країні протягом 2006-2013 років призвели до поглиблення проблем соціально-економічного розвитку у сільській місцевості [7]. Зокрема це стосується і мережі закладів соціальної інфраструктури села. Зменшилось загальне забезпечення сільських населених пунктів об'єктами соціальної сфери. Так, у порівнянні з попереднім обстеженням на 11,7% скоротилась кількість діючих за призначенням шкіл. Зменшилась кількість лікувальних закладів, розташованих у сільській місцевості. Станом на 1 січня 2014 року, у сільських населених пунктах діяла 221 лікарня (у 2005 році – 740), 13,5 тис. фельдшерсько-акушерських пунктів (у 2005 році – 14,7 тис.).

Як свідчать результати опитування жителів сільських населених пунктів технічне забезпечення закладів охорони здоров'я залишається на низькому рівні, що унеможливорює надання фахової медичної допомоги.

Аналогічна ситуація склалась із наявністю об'єктів культурного призначення. Кількість сільських населених пунктів, на території яких знаходились бібліотеки, клуби або будинки культури, кіноустановки, у порівнянні з даними станом на 1 листопада 2005 року зменшилась відповідно на 2,8%, 1,3% та майже в 3 рази. Результати опитування показали, що майже у 89 % бібліотек, які діють в сільських населених пунктах не оновлюються книжкові фонди, 51 % - не надходять періодичні видання. Майже всі працівники бібліотечних установ працюють не повний тиждень. Основна причина – відсутність коштів на їх утримання.

Аналогічна ситуація проявляється і в діяльності клубів та будинків культур. В більшості з них не демонструються кінофільми, оскільки відсутнє відповідне технічне обладнання та зруйнована мережа кінопрокату.

Серед наявних установ не всі діють за призначенням. Так, серед дошкільних навчальних закладів - діючих за призначенням 95,8% від їх загальної кількості, серед кіноустановок – 46,1%, серед кількості підприємств служби побуту – 90,2% (у тому числі лазень – 77,7%). Порівняно з даними попереднього обстеження зменшилась кількість майже всіх діючих установ (крім дитячих дошкільних навчальних закладів, торговельних закладів, спортивних та культових споруд, кількість яких збільшилась на 38,8%, 13,5%, 28,4% та 15,9% відповідно). Так, кількість діючих за призначенням відділень зв'язку зменшилась на 9,0%, їдальень, кафе тощо – на 4,1%.

Незважаючи на суттєве покращення технічного стану об'єктів соціальної сфери у порівнянні з попереднім обстеженням, значна кількість будівель соціальної сфери вимагає капітального ремонту або знаходиться в аварійному стані (відповідно 18,1% та 1,5% дитячих дошкільних навчальних закладів, 20,5% та 0,7% шкіл, 40,2% та 4,5% клубів та будинків культури, 22,9% та 1,2% бібліотек, 13,6% та 4,2% будинків побуту, 12,3% та 8,5% лазень, 2,8% та 0,1% торговельних закладів, 5,4% та 0,5% спортивних споруд)

З дослідження видно, що показники культурного життя села свідчать про серйозну кризу культурно-дозвільної життєдіяльності сільських жителів.

Розглядаючи перспективу розвитку села, слід зауважити, що вважають за потрібне мати об'єкти соціальної сфери тільки деякі з сіл, незважаючи на досить значну частку сільських населених пунктів, які ними не забезпечені [8]. Так в 17,8 тис. сільських населених пунктів відсутні дитячі дошкільні навчальні заклади, у 15,0 тис. – школи, у 7,3 тис. – лікувальні заклади, у 8,1 тис. – торговельні заклади, у 22,5 тис. – їдальні, кафе тощо, у 16,9 тис. – відділення зв'язку, але у звітах вказали на їх необхідність тільки відповідно – 2,9 тис., 0,7 тис., 0,9 тис., 1,7 тис., 1,5 тис., 1,2 тис. керівників сільських рад.

Однією із важливих проблем з функціонування сільських населених пунктів поряд з безробіттям є школи. Необхідно відзначити, що шкільний навчальний комплекс на селі виконує освітню, просвітницьку функції, що дає можливість забезпечити на прийнятному рівні процес життєдіяльності сільських жителів. Нині більшість жителів сільського населення не задоволені їх закриттям, особливо малокомплектних. Основними першопричинами є страх батьків за здоров'я, а в деяких випадках і життя дітей внаслідок їх тимчасової відсутності.

Скорочення шкіл, що спостерігається нині свідчить про незворотність процесів руйнування соціальної інфраструктурі сільського поселення. На думку очільників, причинами скорочення є: низький рівень освітньої підготовки школярів в малокомплектних школах та оптимізація витрачання коштів місцевого і державного бюджету. У некомплектних сільських школах рівень витрат року навчання на одного учня досягає 50 тис. грн., і це при середньому нормативові для міської місцевості у 8,9 тис. грн, а для сільської – 14 тис. грн на рік.

Відсутність коштів місцевих бюджетів на утримання і розвиток об'єктів соціальної інфраструктури призвела до того, що за своїми якісними показниками мережа установ соціальної

інфраструктури відстала від різноманітності і масштабів запитів і потреб сільського населення, більшість об'єктів соціальної інфраструктури вимагають модернізації і капітального ремонту. В сільській місцевості існує попит сільських жителів на якісні послуги соціально-інфраструктурного комплексу. Причому цей комплекс повинен знаходитися не в райцентрі, а безпосередньо в сільському населеному пункті. Дана потреба сільських жителів задоволена недостатньо майже у всіх сільських поселеннях. Це пов'язано з тим, що низькі економічні результати виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств в таких селах не дозволяють направляти необхідні кошти на підтримку функціонування та розвитку сільської соціальної інфраструктури. Так само доходи сільського населення, приватних підприємців, що здійснюють свою діяльність на території села, не дозволяють підтримувати на необхідному рівні його соціальну інфраструктуру.

Висновки з проведеного дослідження. В умовах децентралізації значна частина фінансових ресурсів буде залишатися в розпорядженні сільських громад, що дасть можливість спрямовувати їх на розвиток насамперед соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. Створюються умови для вирівнювання можливостей мешканців сільських та міських населених пунктів щодо отримання якісних соціальних послуг, розширення переліку цих послуг, що сприятиме підвищенню якісних показників соціального розвитку населення. В зв'язку з цим основними напрямками розвитку соціальної сфери сільських поселень є: розширення переліку послуг та їх якості, що надаються суб'єктами підприємницької діяльності в сфері надання побутових послуг на основі державно-приватного партнерства; фінансування створення навчально-виховних комплексів, які об'єднують дошкільний і шкільний навчальний заклад початкової освіти в сільських населених пунктах, котрі знаходяться на території об'єднаної сільської громади.

Бібліографічний список

1. Шпильова Ю.Б. Теоретичні засади розвитку сільських територій / Ю.Б. Шпильова, Т.М. Носуліч // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1 (11). – С. 23–29.
2. Лупенко Ю.О. Інтеграція та самоорганізація аграрного бізнесу в умовах децентралізації влади / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко, М.Й. Малік. – К. : ННЦ ІАЕ, 2015. – 444 с
3. Мацібора Т. В. Людський капітал як фактор інвестиційної привабливості / Т. В. Мацібора // Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит. – 2013. – № 1. – С. 96-100.
4. Розвиток сільських територій України : посібник для голів сільських і селищних рад / за ред. Ю.О. Лупенка, М.І. Пугачова, О.Г. Булавки. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 130 с.
5. Стегней М.І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії / М.І. Стегней // Актуальні проблеми економіки. – № 3(141). – 2013. – С. 125–133.
6. Іртищева І.О. Інноваційний розвиток сільських територій: адаптація міжнародного досвіду в національних реаліях : монографія / І.О. Іртищева, А.Я. Сохнич. – Миколаїв, 2012. – 172 с.
7. Ключник А.В. Зайнятість населення сільських територій: проблеми та стратегічні напрями їх вирішення / А.В. Ключник // Регіональна економіка. – 2011. – №1. – С. 134–139.
8. Косенко В.В. Державне регулювання інфраструктури аграрного ринку. Гл. 13. / В.В. Косенко // Регіональна політика розвитку аграрної сфери : монографія / [Г.І. Мостовий, Л.М. Анічін, Г.О. Андрусенко та ін.] – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2004. – С. 253-267.

References

1. Shpylova, Yu.B. and Nosulich, T.M. (2014), "Theoretical basis of rural development", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, no. 1 (11), pp. 23–29.
2. Lupenko, Yu.O., Kropyvko, M.F. and Malik, M.Y. (2015), *Intehratsiia ta samoorganizatsiia ahrarnoho biznesu v umovakh detsentralizatsii vlady* [Integration and self-organization of agrarian business under conditions of decentralization of power], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 444 p.
3. Matsybora, T.V. (2013), "Human capital as a factor of investment attractiveness", *Visnyk Sumskoho natsionalnogo ahrarnoho universytetu. Finansy i kredyt*, no. 1, pp. 96-100.
4. Lupenko, Yu.O., Puhachov, M.I. and Bulavka, O.H. (2012), *Rozvytok silskykh terytorii Ukrainy* [Development of rural territories of Ukraine], textbook, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 130 p.
5. Stehnei, M.I. (2013), "Current trends in maintenance of sustainable development for rural territories: european experience and ukrainian realia", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 3 (141), pp. 125–133.
6. Irtysheva, I.O. and Sokhnych, A.Ya. (2012), *Innovatsiinyi rozvytok silskykh terytorii: adaptatsiia mizhnarodnogo dosvidu v natsionalnykh realiakh* [Innovative development of rural territories: adaptation of international experience in national realities], monograph, Mykolaiv, Ukraine, 172 p.
7. Kliuchnyk, A.V. (2011), "Employment of the population of rural territories: problems and strategic directions of their solution", *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp. 134–139.
8. Kosenko, V.V. (2004), "State regulation of the agrarian market's infrastructure development", in the monograph [Regional policy of development of agrarian sphere], Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr", Kharkiv, Ukraine, pp. 253-267.

Степура Л.О. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СЕЛА

Мета Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо розвитку суб'єктів підприємницької діяльності - складових соціальної інфраструктури сільських населених пунктів в умовах процесу децентралізації суспільства.

Методика дослідження В залежності від мети і завдання у роботі використовувалися такі методи дослідження: аналіз і синтез, узагальнення – при дослідженні теоретичних аспектів формування, розвитку та функціонування соціальної інфраструктури на селі; різноманітні прийоми статистичного методу, а саме: порівняння, графічний, ряди динаміки, групування статистичних матеріалів – при дослідженні сучасного стану соціальної інфраструктури на селі

Результати. Обґрунтовано основні напрямки розвитку елементів соціальності інфраструктури села, зокрема, розширення переліку послуг та їх якості, що надаються суб'єктами підприємницької діяльності в сфері надання побутових послуг на основі державно-приватного партнерства; фінансування створення навчально-виховних комплексів, які об'єднують дошкільний і шкільний навчальний заклад початкової освіти в сільських населених пунктах, які знаходяться на території об'єднаної сільської громади

Наукова новизна. Обґрунтовано, що в умовах децентралізації значна частина фінансових ресурсів буде залишатися в розпорядженні сільських громад, що дасть можливість спрямовувати їх на розвиток насамперед соціальної інфраструктури сільських населених пунктів.

Практична значущість. Встановлено, що відсутність реальних можливостей у населення забезпечити свої потреби в комфортних умовах проживання негативно позначається на повноцінному та гармонійному розвитку особистості, і відповідно це негативно позначається на демографічній активності селян.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, населення, сільська громада, сільські населені пункти.

Stepura L.O. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF FUNCTIONING ENTITIES IN SOCIAL INFRASTRUCTURE IN RURAL

Purpose. The aim of the study is to develop practical recommendations on the development of business entities – components of social infrastructure of rural areas in terms of decentralization process of society.

Methodology of research. The following methods of study are used in the work depending on the purpose and objectives: analysis and synthesis, synthesis – in the study of the theoretical aspects of formation, development and operation of social infrastructure in rural areas; various techniques of statistical method, namely: comparison, graphic, ranks of dynamics, grouping of statistical materials – the study of the current state of social infrastructure in rural areas.

Findings. The basic directions for the development of the elements of social infrastructure in rural areas, in particular, expanding the list of services and their quality provided by business entities in the provision of public services based on public and private partnerships; financing the creation of educational complexes that combine pre-school and primary school of education in rural areas, which are located on the territory of the combined rural communities.

Originality. It is substantiated that significant part of financial resources will be available to rural communities in terms of decentralization, which will enable to direct them to the development of social infrastructure especially in rural settlements.

Practical value. It was established that the lack of real opportunities in the population to ensure their needs for comfortable accommodation negative impact on the full and harmonious development of personality, and therefore it affects the demographic activity of farmers.

Key words: social infrastructure, population, rural communities, rural settlements.

Степура Л.А. ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ СЕЛА

Цель Целью исследования является разработка практических рекомендаций по развитию субъектов предпринимательской деятельности - составляющих социальной инфраструктуры сельских населенных пунктов в условиях процесса децентрализации общества.

Методика исследования. В зависимости от цели и задач в работе использовались следующие методы исследования: анализ и синтез, обобщение – при исследовании теоретических аспектов формирования, развития и функционирования социальной инфраструктуры на селе; разнообразные приемы статистического метода, а именно: сравнения, графический, ряды динамичности, группировки статистических материалов – при исследовании современного состояния социальной инфраструктуры на селе

Результаты. Обоснованы основные направления развития элементов социальности инфраструктуры села, в частности, расширение перечня услуг и их качества, предоставляемых субъектами предпринимательской деятельности в сфере оказания бытовых услуг на основе государственно-частного партнерства; финансирование создания учебно-воспитательных комплексов, которые объединяют дошкольное и школьное учебное заведение начального образования в сельских населенных пунктах, которые находятся на территории объединенной сельской общины

Научная новизна. Обосновано, что в условиях децентрализации значительная часть финансовых ресурсов будет оставаться в распоряжении сельских общин, что даст возможность направлять их на развитие в первую очередь социальной инфраструктуры сельских населенных пунктов.

Практическая значимость. Установлено, что отсутствие реальных возможностей у населения обеспечить свои потребности в комфортных условиях проживания негативно сказывается на полноценном и гармоничном развитии личности, и соответственно это негативно сказывается на демографической активности крестьян.

Ключевые слова: социальная инфраструктура, население, сельская община, сельские населенные пункты.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ЕКОЛОГІЯ

УДК 330.101.8

*Лавров М.В.,
аспірант,
Інститут агроекології і природокористування НААН,
Лавров В.В.,
д. с.-г. н., професор, завідувач кафедри прикладної екології,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННОСТЕЙ СУБ'ЄКТАМИ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Постановка проблеми. Щоб зменшити вплив численних протиріч у системі “суспільство – природа” та забезпечити сприятливі умови на майбутнє, світовою спільнотою прийнято концепцію сталого розвитку (Ріо-92), тобто соціально-економічно-екологічно збалансованого розвитку життєздатного простору завдяки врахуванню усіх цінностей і особливостей територій, сучасних і майбутніх інтересів, налагодженню горизонтальної та вертикальної співпраці суб'єктів діяльності на узгоджених засадах (Потсдам, 1999; Ганновер, 2000). Орієнтуючись на розвиток гуманістично-екологічного світогляду і ґрунтуючи ідеї на засадах “відкритого” суспільства, гармонізації культур, права, економіки, соціальних і природоохоронних програм, визначено пріоритетність духовних та природоохоронних імперативів. Це передбачає зміну пріоритетів у сферах моралі, законодавства, освіти і практики, потребує перегляду соціально-економічних інтересів щодо ресурсів природи, певного обмеження інтенсивності розвитку економіки екологічними і, особливо, природоохоронними нормами. Гармонізація національних законодавчих норм з міжнародними здійснюється за принципом субсидіарності. В українському законодавстві відповідно до міжнародних норм визначено, що охоронний інтерес є пріоритетним порівняно з ресурсними інтересами. Водночас, у практичній діяльності керуються економічною доцільністю. Тобто в умовах антропоцентричної парадигми раціонального природокористування екологічні обмеження розвитку економіки породили конфлікт соціальних, економічних і екологічних інтересів, мотивованих різним розумінням цінностей ресурсів і, відповідно, різними пріоритетами дій щодо них.

Отже визначення причин і суті конфліктів цінностей, що гальмують пошук прийнятних оптимальних рішень, а також пошук принципів розв'язання цих конфліктів є актуальним. Це зумовлює необхідність застосування аксіологічного аналізу проблем збалансованого природокористування. Причому цінності необхідно групувати та аналізувати за трьома класами – соціальні, економічні та екологічні, що є нетрадиційним для аксіології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичні засади економічної оцінки природних ресурсів розроблено доволі давно, проблеми її удосконалення висвітлено в багатьох працях – D.W. Pearce, K.P. Макконнелла, С.Л. Брю, Дж. Сороса, А. Ендреса, Л.С. Астахова, А.Г. Ахатова, К.Г. Гофмана, Ю.Ю. Туниці, Б.М. Данилишина та ін. [5–9; 25; 27; 35]. Після Саміту “Планета Земля” (Ріо-1992) активно розвивається діяльність щодо гармонізації економічних і екологічних інтересів у секторах економіки і суспільного розвитку [3; 4; 7–9; 12–16; 22–27; 30–33; 36]. Проте досвід показує, що впровадження у практику засад збалансованого природокористування досі істотно гальмується, у т.ч. і в Україні за різнопланового, складного конфлікту, який ми називаємо “конфліктом цінностей” [13; 14]. Витоки і причини зазначеного ціннісного конфлікту щодо ресурсів та спроби його розв'язання описано в низці фундаментальних праць у галузях філософії, економіки, соціології, екології тощо [6; 9; 12; 20; 25; 26; 29; 35]. Проте завдання органічного поєднання класичних ціннісних орієнтацій на самоцінність світу, на зобов'язання перед суспільством і на самореалізацію особистості дотепер не вдалося вирішити ні науці, ні релігії [2; 11; 12; 17; 20; 28]. Досі не вироблено універсальних принципів паритетного врахування матеріальних і духовних цінностей та гармонізації різних мотивацій дій [23]. Нині представниками постнекласичної науки І. Пригожиним, В. Стьопінім,

* Науковий керівник: Шкуратов О.І. – к.е.н., с.н.с.

В. Хьосле, Л. Василенко, М. Булатовим та іншими уже доведена нераціональність раціонального природокористування [14]. В Україні системні дослідження проблеми погодження різних ціннісних мотивацій управління лише розпочинаються і то переважно на галузевому рівні, що не сприяє налагодженню міжвідомчої співпраці – основи впровадження стандартів збалансованої діяльності у практику. Досі активно точаться дискусії щодо пошуку меж між різними сенсами і значеннями ресурсів для суспільства і біоти, що й породжує конфлікти з вибору та обґрунтування принципів, норм і механізмів управління, надання їм відповідних пріоритетів [3; 6–8; 12–16; 22; 24; 27]. Проте є й низка успішних проектів. Зокрема, приклади формулювання еколого-економічних проблем та їх розв'язання шляхом трансдисциплінарного підходу за засадах збалансованого природокористування у регіоні Українських Карпат [7; 8; 15]. На прикладі степового Криму показано сучасні науково-теоретичні основи та інституційний супровід реалізації проблеми ландшафтно-екологічної оптимізації використання природно-ресурсного потенціалу [16]. Є багато інших праць щодо розв'язання цієї проблеми в різних секторах економіки [2–4; 6; 9; 12; 22–29]. Проте, на нашу думку, для розв'язання ціннісного конфлікту у природокористуванні варто звернутися до суті поняття “цінності” як вихідної субстанції, що визначає мету, напрями, плани та дії суспільних суб'єктів.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування принципів і підходів до вибору певної цінності природних ресурсів – соціальної, економічної чи екологічної – та надання їй пріоритету на засадах збалансованого природокористування; дослідити алгоритм взаємодії категорій, які визначають діяльність людини та суспільства щодо природи – “цінності/потреби”, “мотиви/інтереси”, “цілі” та “дії”.

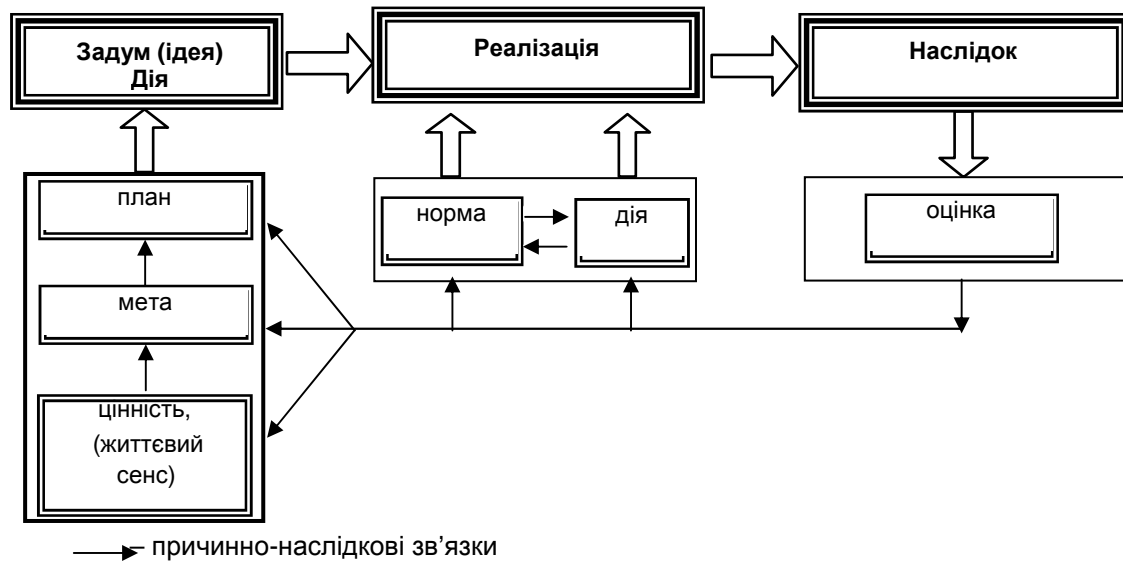
Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж братися до розробки пропозицій щодо вдосконалення управління в межах певної галузі економіки, підприємства чи природно-територіального таксону, доцільно ознайомитися з відомими у суспільних науках знаннями про формування потреб, мотивів, інтересів та цілей будь-якої діяльності людини, соціальної групи та суспільства. Потрібно дослідити алгоритм взаємодії чинників, які зумовлюють ту чи іншу діяльність людини, соціальних груп та суспільства щодо природи, виявити причинно-наслідкові зв'язки у цьому алгоритмі, на яких має базуватися методологія сталого розвитку, удосконалення природокористування та збереження навколишнього природного середовища (НПС). Ці знання можуть допомогти з'ясувати причини певних змін суспільних інтересів, пояснити формування різноманітних потреб суб'єктів діяльності і мотивації відповідної активності, механізми трансформацій в політиці природокористування, економіці, структурі пріоритетів і алгоритмі дій.

Цінність – це термін, який широко використовують у філософській і соціологічній літературі, він вказує на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності. Спектр розуміння цінності варіює від будь-якої осягнутої особистістю соціальної норми – до усвідомленого суспільством сенсу життя. Система цінностей дає цілісне уявлення про відносини “людина – світ”. Найфундаментальнішими цінностями людського буття, які пронизують усі інші ключові цінності (благо, користь, добро, істина, правда, краса, святе, мудрість, гармонія), є свобода унікальної індивідуальності та співпричетність до цілого. У цих межах і реалізується діяльність людини – від крайнього прояву, абсолютування власного Я до повного розчинення, втрати себе в загальному, в природі [10]. В етиці і теорії цінностей – аксіології – виділяють позитивні (добро) і негативні цінності (зло). Усі цінності певної сфери аксіології вбирає в себе “ідеал”. Вершиною ієрархії цінностей за Платоном є Благо [10; 19].

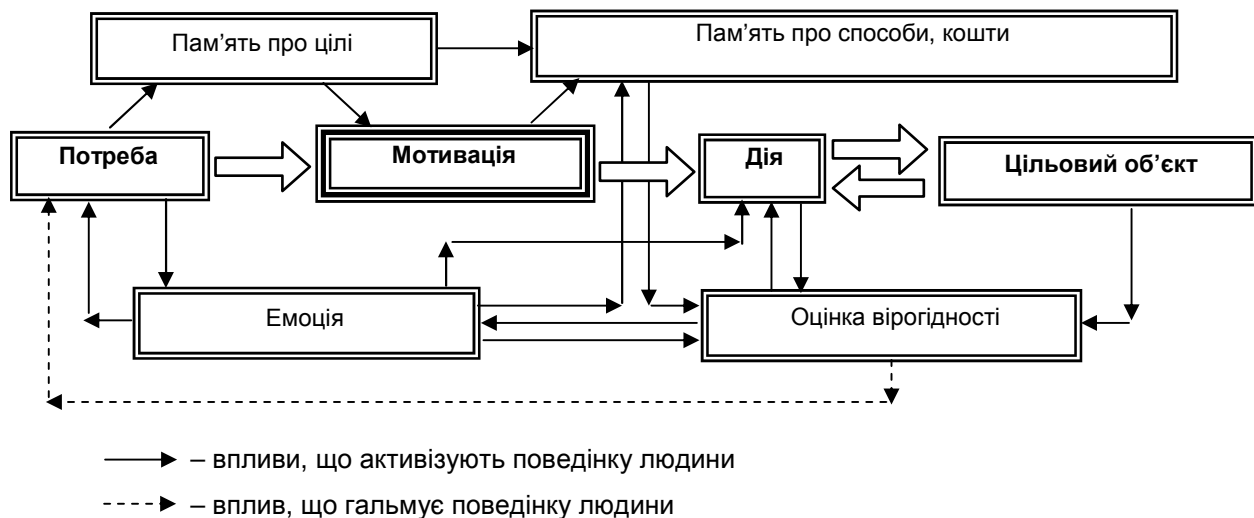
Одна з проблем дослідження цінностей полягає у тому, що у них немає чітких, об'єктивних, загальноприйнятих критеріїв, як у природничих науках. Критерії, за якими можна судити про цінності, знаходяться усередині них самих [11; 17; 28]. У житті суспільства цінності виконують важливу роль інтегруючих, соціалізуючих, комунікативних засад шляхом регуляції соціальних відносин у вигляді специфічних систем норм контролю, соціальних інституцій та орієнтирів щодо цілеспрямованих дій людини [1; 17; 22]. Тому для пошуку шляхів і механізмів оптимізації певної діяльності доцільно скористатися визнаними ціннісними орієнтирами і нормами відповідних парадигм, нормативно-правових систем регулювання відповідних сфер діяльності та конкретних завдань. Ми вважаємо, що фундаментальні принципи і критерії сталого розвитку (Ріо–92) є ціннісно узагальненими концептуальними уявленнями світової спільноти про шляхи вдосконалення розвитку системи “суспільство – природа” [14]. Вони вже доволі розвинуті в концепції збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, в концепції збалансованого ведення лісового господарства тощо [7; 8; 14; 15; 31–34; 36].

Розглянемо як діють цінності у суспільстві. Усі дії людини по суті є результатом оцінювання об'єктів навколишнього світу і містять три підсистеми: 1) задум, який складається із цінності (життєвого сенсу), мети і плану; 2) реалізацію; 3) наслідок (рис. 1). Цінності генетично акумулюють в собі загальну спрямованість потреб, інтересів та емоційних переживань суб'єктів. Мотиви дій людини заключають у собі потреби, інстинкти, потяги, емоції, установки та ідеї [18; 21] (рис. 2). Тому процес спонукання людини до певних вчинків – це часто складний акт аналізу альтернатив, вибору прийняття рішень. Контури зворотного зв'язку (рис. 1, 2) слугують механізмом регулювання мотивацій і класифікації рішень, що є важливими елементами управління. Цей процес вибору напряму дій

психологічно ускладнюється також й тим, що суб'єкт не завжди є достатньо компетентним щодо певної проблеми, а власні мотиви він іноді не усвідомлює або ж приховує, якщо вони суперечать моральним нормам. Ієрархія мотивів за значущістю та вибір головного з них залежить від культури особистості, її компетентності та умов ситуації.

Рис. 1. Діяльність людини як результат акту оцінки об'єктів навколишнього світу
Джерело: розробка авторів

Рис. 2. Місце мотивації у структурі цілісного акту поведінки людини
Джерело: [18, с. 61]

У практичній діяльності зручніше оперувати поняттям “потреби”. Для особистості, соціальної групи та суспільства потреби є внутрішньою мотивацією активності, яка проявляється через усвідомлені мотиви поведінки, а усвідомлені потреби набувають якості інтересів [21]. Джерела потреб та їхній розвиток залежать від ієрархічного рівня запитів суб'єкта. Якщо життєві потреби зумовлені життєвими запитами, то соціальні залежать від рівня розвитку суспільства – рівня культури, економіки тощо. Духовні ж або творчі потреби зумовлені інтелектуальним, творчим та естетичним рівнями розвитку, тому вони не мають таких матеріальних (ресурсних) обмежень для свого розвитку, як два попередніх види потреб.

Таким чином, доцільно виділити такий алгоритм взаємодії розглянутих категорій, які визначають діяльність людини та суспільства щодо природи: цінності/потреби → мотиви/інтереси → цілі → дії. Формулювання остаточної мети у конкретному завданні слід розглядати як спосіб інтеграції суб'єктом, соціальною групою чи суспільством низки підготовчих дій у певну логічну послідовність або систему причинно-наслідкових зв'язків (рис. 1, 2).

З'ясуємо, чому ж виникають конфлікти цінностей в управлінні? Ціннісні системи формуються і змінюються в процесі історичного розвитку суспільства, але повільно, оскільки система цінностей суспільства є одним із найконсервативніших складників суспільної свідомості, генетично сформованим як сконцентрований досвід суб'єкта і суспільства щодо задоволення потреб та адаптації до змін довкілля [4]. Внаслідок орієнтації на минуле ціннісні установки у своєму розвитку, зазвичай, відстають від вимог раціонального стереотипу суспільної поведінки. За сучасної динамічної епохи різко зростає цей розрив між домінуючими ціннісними установками та потребами раціонального типу поведінки. Тому необхідно впроваджувати випереджувальне прогнозування змін і збалансований вибір пріоритетів серед альтернатив суспільного розвитку [4; 9; 25]. Це зумовлено тим, що в сучасному світі, який стрімко розвивається, деформуються усталені системи суспільних відносин, що спричиняє нестабільність розвитку. Певні ціннісні системи є просто різними, що спричинило протистояння держав у системах "Схід – Захід", "Південь – Північ", "Азія – Європа", "НАТО(ЄС) – СНД(ЄП)". Так званий "золотий мільярд" диктує решті населення світу свої умови співпраці. Загострення ціннісних конфліктів зростає внаслідок інтенсивного розвитку світових процесів глобалізації, інтеграції, переділу ресурсів і сфер впливу, формування інформаційного суспільства, збільшення кількості і масштабів загроз. З одного боку, вони виникають між загальнолюдськими і предметними цінностями, тобто об'єктами спрямованих на них інтересів. А з іншого – між цінностями суспільної свідомості та відомчими, корпоративними інтересами.

Історія свідчить, що головний конфлікт між екологічними та економічними цінностями закладено з початку розвитку суспільства як природокористувача, він зростає у міру розвитку продуктивних сил, НТП. З одного боку, зростає потреба в незалежності людини від НПС, оскільки прагнення до волі – одна із фундаментальних цінностей. З іншого боку, усвідомлення себе як частки цілого (співпричетність – друга фундаментальна цінність), неможливості його втрати – зумовило прагнення щодо збереження природного довкілля. Однак чаші терезів були і залишаються неспівставно різними: у боротьбу за природні ресурси для людини впродовж усього історичного періоду було включено геній людства від індивідуального до суспільного рівня і відпрацьовано потужний арсенал засобів. Охорона ж НПС має значно менші і часовий період, і досвід, і мотивацію, і ресурсний потенціал.

Оскільки процеси зміни різних сфер життя суспільства не співпадають у часі, темпах і масштабах, виникають конфлікти між ціннісними системами різних ієрархічних рівнів організації суспільства: група країн, країна, певні сектори діяльності, соціальна група, особистість. З наростання міжнародної інтеграції, розвитком співпраці у розв'язанні певних проблем, у т.ч. щодо впровадження принципів сталого розвитку прискорюється трансформація цінностей, що поглиблює наявні ціннісні конфлікти. Особливо загострилися конфлікти з розвитком екологічної свідомості. Але навіть у рамках природоохоронних програм відбувається боротьба за контроль над ресурсами і сфери впливу на світовому ринку (Київський протокол, схеми лісової сертифікації FSC та PEFC тощо) [14; 31; 32; 36]. У багатьох країнах світу спостерігались і зараз продовжуються протистояння кількох частин суспільства за певних цільових мотивів. Це не минуло й України. В конкурентних умовах ринку та домінування в житті суспільства матеріальних цінностей ціннісний конфлікт загострюється на різних ієрархічних рівнях: міжнародних, між секторами економіки країни та з охороною НПС, між суспільними групами, між програмами різного цільового спрямування, між особистостями та їх оточенням тощо [6–8; 12–16; 22; 25; 27].

Як наголошує Дж. Сорос [25], небезпека трансформації системи цінностей полягає у тому, що масштаб впливу світової економіки в останні десятиліття вийшов за межі власне економіки. Ринкові цінності нині проникають в усі сфери життя суспільства, ігноруючи інші суспільні та політичні інтереси, що зсуває морально-етичні основи поведінки людей у бік меркантильності. На відміну від безпосередніх відносин між людьми, на фінансових ринках не доводиться робити морального вибору, адже учасники ринку анонімні, вони зв'язуються через Інтернет та інші системи комунікації. Звісно, що анонімному суб'єкту легше ігнорувати моральні, політичні і соціальні міркування. Тому наразі необхідно сформулювати ефективні правила ціннісного регулювання ринкових відносин.

Ключове завдання концепції сталого розвитку – забезпечення збалансованості цілей соціального, економічного та екологічного аспектів розвитку суспільства в аксіологічному вимірі можна сформулювати як прагнення до гармонізації, досягнення паритету соціального, економічного та екологічного класів цінностей. Лише цей результат дасть змогу рухатися далі – шукати узгодження наукових парадигм, політик, стратегій розвитку відповідних сфер діяльності системи "суспільство – природа", нормативно-правових систем, регулятивних механізмів управління, ресурсного забезпечення тощо. Тобто в основі виконання завдань сталого розвитку лежить формування відповідних світогляду, систем цінностей та мотивів діяльності суспільства. Проте, аналіз свідчить, що в цілому недостатньо вивченими залишаються питання взаємозв'язків, співвідношення, конфлікту різних груп (форм) цінностей: індивідуальних та надіндивідуальних, певної соціальної групи (вікової, професійної, партійної тощо), нації та загальнолюдських, сучасних та прийдешніх поколінь, відносних та абсолютних, задекларованих та реальних – загалом – суспільних ідеалів та предметно втілених цінностей [14; 17]. Певною мірою це спричинено тим, що сучасна наука досягла значної диференціації за об'єктами та предметами дослідження, що істотно гальмує отримання цілісної картини світу,

усвідомлення його системного розвитку і заважає гармонізації соціального, економічного та екологічного складників розвитку, відповідних сфер етики, права та управління.

Іншою важливою вимогою концепції сталого розвитку є збереження можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Однак, нерозв'язаною наразі є проблема прогнозу змін системи цінностей, врахування цих змін у сучасних економічних оцінках природних ресурсів [3; 14; 20; 35]. Вихід, ймовірно, простий. Як зазначають А. Ендрес, І. Квернер [9], нам не варто брати на себе відповідальність щодо вибору цінностей за майбутні покоління, важливо максимально зберегти НПС і природні ресурси. Майбутні покоління самі зроблять цей вибір у принципово інших соціально-економічних і культурних умовах і, ймовірно, в іншій системі цінностей. Завдяки науково-технічному прогресу вони зможуть використовувати інші ресурси, ніж ті, що споживають у виробництві нині, а для звичних нам ресурсів знайдуть значно більш корисне використання. Нині ж не можна достовірно спрогнозувати зміни умов та ставлення до ресурсів, оскільки невідомо: які будуть цінності, потреби, проблеми, які з'являться можливості з розвитком НТП, як зміниться використання природних ресурсів (кількість, якість, структура тощо)?

При всій складності розуміння поняття цінності, яке ще належить вирішувати науці, безперечним є те, що вони є визначальними, мотиваційними елементами будь-якої людської діяльності як результату оцінювання об'єктів навколишнього світу (див. рис. 1). Відповідно до певної шкали норм, сформованої суспільством, співставлення завдань і конкретних умов суб'єкта діяльності (особистість, певна соціальна група, суспільство) робить такий вибір щодо відповідного шляху до мети. Роль ціннісних орієнтирів у виборі виконують найтипівіші для суб'єкта потреби та інтереси. У нинішніх умовах швидкої зміни норм, стандартів, інтересів першочергової актуальності набуває ієрархія цінностей. Водночас, проблемою є трансформація ціннісних орієнтацій діяльності конкретними умовами, які, зазвичай, обмежують можливості або змінюють плани та масштаби, сутність дій.

Ще складніші завдання постають на рівні управління природними ресурсами в ринкових умовах із прагненням дотримуватися принципу багатокладного, комплексного природокористування. Під час вибору варіантів дій потрібно керуватися чинними нормами, нормативами, орієнтирами, залежно від сфери діяльності. Проблема полягає у тому, наскільки ці еталони поведінки узгоджуються з визнаними цінностями. Неспівпадіння задекларованої значущості та реальної мотиваційної сили різних цінностей для суб'єкта, що приймає рішення, може бути зумовлено: недостатньою розвинутістю його системи цінностей, неадекватною його орієнтацією в світі цінностей, впливом на нього надіндивідуальних цінностей різних соціальних груп [19]. Слід підкреслити, що основними суб'єктами діяльності, відношень і свідомості є певні суспільні групи (колективи, спільноти). Отже певна особа, навіть наділена керівними функціями, не може бути остаточно вільною у своєму виборі певного рішення, оскільки вона мусить керуватися професійними, корпоративними, посадовими та іншими нормами. А якщо немає повної свободи, немає й моральної відповідальності за результат [1]. Це ускладнює й можливості застосування регулятивних механізмів. Необхідно також зазначити, що між нормами і цінностями як регулятивами діяльності відносин, існує функціональна відмінність: цінності виконують роль визначення верхньої межі рівня емоціональних претензій особистості, розвитку суспільства, а норми є середнім "оптимумом" поведінки [10]. Слід прагнути, щоб цей оптимум максимально наближувався до верхньої межі згідно з цільовими критеріями збалансованого розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Встановлено, що інструментами будь-якого виміру, оцінювання чогось, інтегральною основою вибору суб'єктом, соціальною групою, у т.ч. галузевою чи усім суспільством певних цілей, засобів та умов діяльності у контексті наявних соціально-економічних відносин є цінності. Категорія "цінність" є такою ж універсальною, як категорія "істина", тому й складна для визначення, але, слідуючи методологічним нормам постнекласичної науки, є необхідним складником процесів пізнання та управління. У теорії пізнання ці два поняття є фундаментальними і взаємно доповнюють одне одного.

Базовою перепоною на шляху впровадження принципів збалансованого розвитку у будь-яку сферу діяльності, на усіх рівнях управління є конфлікт соціальних, економічних та екологічних (особливо природоохоронних) цінностей, породжений протиріччям між матеріальними і духовними цінностями, антропоцентричним, споживацьким ставленням людини до природних ресурсів упродовж усієї історії і закріплений у парадигмі раціонального природокористування, а також істотним відставанням змін системи цінностей суспільства від змін його потреб за раціонального типу поведінки. Саме ціннісні пріоритети мотивують вибір напрямів дій, способів, механізмів досягнення цілей, розподіл ресурсів тощо.

Цей конфлікт на різних ієрархічних рівнях управління загострюється під все пронизуючим впливом процесів інформатизації, глобалізації й інтеграції, внаслідок зростання меркантильності, активізації переділу ресурсів і сфер впливу, збільшення кількості та масштабів різносутнісних загроз, розвитку екологічної свідомості тощо. Причинно-наслідкові зв'язки в ціннісних вадах управління істотно відрізняються залежно від: рівня цінностей і їх сукупностей (цінності відносні чи абсолютні; сучасні чи майбутні; загальнолюдські чи конкретні, предметні; цінності суспільної свідомості чи відомчі, корпоративні інтереси; індивідуальні та надіндивідуальні тощо); від галузі і рівня управління; ступеня

невідповідності чинних норм/стандартів управління (еталонів поведінки) суспільно визаним цінностям; характеристик суб'єкта управління (особистість, певна соціальна група, суспільство), його культури, компетентності та відповідальності; пріоритетних потреб та умов ситуації.

Зазначені проблеми, ймовірно, впливають на визначення пріоритетної ієрархії цінностей, ресурсного та інституційного забезпечення їх використання, охорони, збереження та відновлення (відновних ресурсів), ускладнює можливості застосування регулятивних механізмів. Тому розробку методів досягнення балансу інтересів слід ґрунтувати на міжнародних принципах розв'язання зазначеного конфлікту цінностей, мотивів дій та їх методологічного, нормативно-правового та інституційного супроводу на засадах сталого розвитку. Ці питання потребують подальших досліджень з конкретизацією відповідно до певних видів ресурсів і галузей знань.

Бібліографічний список

1. Борzych В.В. О свободе морального выбора / В.В. Борzych // Вопросы философии. – М. : Наука, 1992. – №1. – С. 175–177.
2. Вебер М. Избранное. Образ общества / Макс Вебер. – М. : Юрист, 1994. – 414 с.
3. Голубець М.А. Вступ до геосоціосистемології / М.А. Голубець. – Львів: Поллі, 2005. – 199 с.
4. Гончаренко А.Н. Комплексное прогнозирование в системе "общество – окружающая среда" (Вопросы методологии. Критика буржуазных футурологических концепций) / А.Н. Гончаренко. – К. : Наук. думка, 1986. – 216 с.
5. Гофман К.Г. Экономическая оценка природных ресурсов / К.Г. Гофман. – М. : Экономика, 1980. – 234 с.
6. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін. – К. : РВПС України, 1999. – 716 с.
7. Долішній М.І. Регіональні аспекти екологізації економіки / М.І. Долішній // Наук. вісник НЛТУУ. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – Львів : НЛТУУ, 2005. – Вип. 15.6. – С. 103-111.
8. Екологічна економіка та менеджмент сталого лісового господарства: розвиток трансдисциплінарного підходу до Карпатських гір : монографія // за ред. І.П. Соловія, В.С. Кітона. – Львів: РВВ НЛТУ України, Видавництво Тзов "Ліга-Прес", 2009. – 432 с.
9. Ендрес А. Економіка природних ресурсів / А. Ендрес, І. Квернер. – [2-е вид.]. – Спб. : Пітер, 2004. – 256 с.
10. Іванько Л.І. Ценностно-нормативные механизмы регуляции / Л.І. Іванько // Культурная деятельность: опыт социологического исследования. – М., 1981. – С. 50–151.
11. Івін А.А. Ценности в научном познании / А.А. Івін // Логика научного познания (Актуальные проблемы). – М. : Наука, 1987. – С. 230–258.
12. Крисаченко В.С. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку / В.С. Крисаченко, М.І. Хилько. – К. : Знання України, 2002. – 598 с.
13. Лавров В.В. Конфлікт соціальних, економічних та екологічних цінностей як базова перепона на шляху до сталого розвитку системи "суспільство – природа" в умовах конкурентного середовища / В.В. Лавров // Наук. вісник НЛТУУ. – Львів: НЛТУУ, 2005. – Вип. 15.6. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – С. 332–339.
14. Лавров В.В. Методологія сталого розвитку лісової галузі України: теорія і практика : Автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук: спец. 03.00.16 «Екологія» / В.В. Лавров. – К., 2009. – 43 с.
15. Лавров В.В. Проект програми запровадження норм сталого розвитку у Чернівецькій області / В.В. Лавров, В.Д. Солодкий // Лісівництво і агролісомеліорація. – Харків, 2006. – Вип. 109. – С. 69–80.
16. Ландшафтно-екологічна оптимізація використання природно-ресурсного потенціалу степового Криму : монографія / О.І. Фурдичко, В.С. Паштецький. – К. : ДІА, 2012. – 672 с.
17. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д.А. Леонтьев // Вопросы философии. – М. : Наука, 1996. – № 4. – С. 15–26.
18. Мотивации. Мотивы // Большая Советская Энциклопедия: [в 30 томах] / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – Т. 17. Моршин-Никиш. – М. : Сов. Энциклопедия, 1974. – С. 61–62.
19. Насиновская Е.Е. Методы изучения мотивации личности / Е.Е. Насиновская. – М., 1988. – 238 с.
20. Основи соціоекології / За ред. Г. Бачинського. – К. : Вища школа, 1995. – 238 с.
21. Потребности // Большая Советская Энциклопедия [в 30 томах] / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – Т. 20. Плата-Проб. – М. : Сов. Энциклопедия, 1975. – С. 439–440.
22. Рябоконт О.П. Модель забезпечення сталого розвитку системи "суспільство – природа" у контексті категорії "якість" / О.П. Рябоконт, В.В. Лавров // Наук. вісник НЛТУУ. – Львів: НЛТУУ, 2005. – Вип. 15.6. Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – С. 174–182.
23. Самсонов А.Л. На пути к ноосфере / А.Л. Самсонов // Вопросы философии. – № 7. – М. : Наука, 2000. – С. 53–61.

24. Синякевич І.М. Інструменти екополітики: теорія і практика / І.М. Синякевич. – Львів: ЗУКЦ, 2003. – 188 с.
25. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму: (Відкрите суспільство під загрозою) / Дж. Сорос; пер. з англ. – К. : Основа, 1999. – 259 с.
26. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст / Т.Ю. Туниця. – К. : Знання, 2006. – 300 с.
27. Туниця Ю.Ю. Екоекономіка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. – К. : Знання, 2006. – 314 с.
28. Ценностные ориентации. Ценность // Философский энцикл. словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – С. 732–733.
29. Daly H. Ecological Economics. Principles and applications / H. Daly, J. Farley. – Washington: Island Press, 2004. – 454 p.
30. European Council. Sustainable Development Strategy. EC D000917/06, 2006. – 29 p.
31. FSC Principles and Criteria. Document 1.2 Revised February 2000. – 6 p.
32. International Conference on the Contribution of criteria and indicators for sustainable forest management: the way forward (Guatemala City, 3–7 February, 2003). – 2003. – 166 с.
33. Linder M. Tools for the Sustainable Use of Europe's Forests / M. Linder // EFI News. – November, 2003. – Vol. 11, № 1–2. – P. 12–13.
34. Mayer P. Impulses for Research – Living Forest Summit in Vienna / P. Mayer // EFI News. – November, 2003. – Vol. 11, № 1–2. – P. 10–11.
35. Percy D.W. Economics of Natural Resources and the Environment / D.W. Percy, K.R. Turner. – London: Harvester Wheatsheaf, 1990. – 378 p.
36. PEFC Web Pages [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pefc.org>.

References

1. Borzykh, V.V. (1992), "On freedom of moral choice", *Voprosy filosofii*, no. 1, pp. 175–177.
2. Veber, M. (1994), *Izbrannoe. Obraz obshchestva* [Favorites. The image of society], Yurist, Moscow, Russia, 414 p.
3. Holubets, M.A. (2005), *Vstup do geosotsiosistemologii* [Introduction to geosociosystemology], Polli, Lviv, Ukraine, 199 p.
4. Goncharenko, A.N. (1986), *Kompleksnoye prognozirovaniye v sisteme "obshchestvo – okruzhayushchaya sreda"* (*Voprosy metodologii. Kritika burzhuaznikh futurologicheskikh kontseptsiy*) [Complex forecasting in system "society-environment" (Methodological issues. Critique of bourgeois futurological concepts)], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine, 216 p.
5. Gofman, K.G. (1980), *Ekonomicheskaya otsenka prirodnikh resursov* [Economic valuation of natural resources], Ekonomika, Moscow, Russia, 234 p.
6. Danylyshyn, B.M., Dorohuntsov, S.I., Mishchenko V.S. et al. (1999), *Pryrodno-resursnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy* [Natural resources potential of sustainable development of Ukraine], RVPS Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 716 p.
7. Dolishnii, M.I. (2005), "Regional aspects of ecologization of the economy", *Ekolohizatsiia ekonomiky yak instrument staloho rozvytku v umovakh konkurentnoho seredovyschcha*, *Naukovyi visnyk NLTUU*, Iss. 15.6, pp. 103-111.
8. Solovii, I.P. and Kiton, V.S. (2009), *Ekolohichna ekonomika ta menedzhment staloho lisovoho hospodarstva: rozvytok transdysyplinarnoho pidkhodu do Karpatskykh hir* [Ecological economics and management of sustainable forestry: development transdisciplinary approach to the Carpathian Mountains], za red., monograph, Vydavnytstvo TzoV "Liha-Pres", Lviv, Ukraine, 432 p.
9. Endres, A. and Querner, I. (2009), *Ekonomika pryrodnikh resursiv* [Economics of Natural Resources], Piter, St.-Peterburg, Russia, 256 p.
10. Ivanko, L.I. (1981), "Value-normative mechanisms of regulation", *Kulturnaya deyatel'nost: opyt sotsiologicheskogo issledovaniya*, Moscow, Russia, pp. 50–151.
11. Ivin, A.A. (1987), "The values in scientific cognition", *Logika nauchnogo poznaniya (Aktualnyie problemy)*, Nauka, Moscow, Russia, pp. 230–258.
12. Krysachenko, V.S. and Khylo, M.I. (2002), *Ekolohiia. Kultura. Polityka: Kontseptualni zasady suchasnoho rozvytku* [Ecology. Culture. Politics: Conceptual bases of Contemporary Development], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 598 p.
13. Lavrov, V.V. (2005), "Conflict of social, economic and environmental values as basic obstacles to sustainable development of "society-nature" in a competitive environment" *Naukovyi visnyk NLTUU*, Iss. 15.6, *Ekolohizatsiia ekonomiky yak instrument staloho rozvytku v umovakh konkurentnoho seredovyschcha*, Lviv, Ukraine, pp. 332–339.

14. Lavrov, V.V. (2009), "Methodology of Ukrainian Forestry sustainable development: theory and practice", Thesis abstract of Dr.Sc. (Ecol.), 03.00.16, Institute of agroecology and environmental management of UAAN, Kyiv, Ukraine, 43 p.
15. Lavrov, V.V. and Solodkyi, V.D. (2006), "The draft program of implementation rules of sustainable development in the Chernivtsi region", *Lisivnytstvo i ahrolisomeliioratsiia*, iss. 109, pp. 69–80.
16. Furdychko, O.I. and Pashtetskiy, V.S. (2012), *Landshaftno-ekolohichna optymizatsiia vykorystannia pryrodno-resursnoho potentsialu stepovoho Krymu* [Landscape and environmental optimization of use natural resource potential in steppe Crimea], monograph, DIA, Kyiv, Ukraine, 672 p.
17. Leontyev, D.A. (1996), "Value as an interdisciplinary concept: the experience of multi-dimensional reconstruction", *Voprosy filosofii*, no. 4, pp. 15–26.
18. Prokhorov, A.M. (1974), "Motivation. Motives", *Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya: [v 30 tomah]*, 3 izd., Vol. 17, Morshin-Nikish, Sov. Entsiklopediya, Moscow, Russia, pp. 61–62.
19. Nasinovskaya, E.E. (1988), *Metody izucheniya motivatsii lichnosti* [Methods of studying the personality motivation], Moscow, Russia, 238 p.
20. Bachynskiy, H. (1995), *Osnovy sotsioekolohii* [Socioecology bases], Vyshcha shkola, Kyiv, Ukraine, 238 p.
21. Prokhorov, A.M. (1975), "Needs" *Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya: [v 30 tomah]*, 3 izd., Vol. 20, Plata-Prob, Sov. Entsiklopediya, Moscow, Russia, pp. 439–440.
22. Riabokon, O.P. and Lavrov, V.V. (2005), "A model for sustainable development of "society-nature" in the context of the category "quality"", *Naukovyi visnyk NLTUU*, Iss. 15.6, *Ekolohizatsiia ekonomiky yak instrument staloho rozvytku v umovakh konkurentnoho seredovyshcha*, Lviv, Ukraine, pp. 174–182.
23. Samsonov, A.L. (2000), "On the way to the noosphere", *Voprosy filosofii*, no. 7, pp. 53–61.
24. Syniakevych, I.M. (2003), *Instrumenty ekopolityky: teoriia i praktyka* [Environmental policy instruments: Theory and Practice], ZUKTS, Lviv, Ukraine, 188 p.
25. Soros, G. (1998), *The Crisis Of Global Capitalism: Open Society Endangered Hardcover* – December 2.
26. Tunytsia, T.Yu. (2006), *Zbalansovane pryrodokorystuvannia: natsionalnyi i mizhnarodnyi kontekst* [The balanced nature: national and international context], Znannia, Kyiv, Ukraine, 300 p.
27. Tunytsia, Yu.Yu. (2006), *Ekoekonomika i rynek: podolannia superechnosti* [Eco-economy and market: overcoming the contradictions], Znannia, Kyiv, Ukraine, 314 p.
28. Averintsev, S.S., Arab-Oglyi, E.A., Ilichev, L.F. et al. (1989), "Valuable orientations. Value" *Filosofskiy entsiklopedicheskii slovar*, 2 izd., *Sovetskaya Entsiklopediya*, Moscow, Russia, pp. 732–733.
29. Daly, H. and Farley, J. (2004), *Ecological Economics. Principles and applications*, Island Press, Washington, 454 p.
30. European Council. Sustainable Development Strategy. EC D000917/06 (2006), 29 p.
31. FSC Principles and Criteria. Document 1.2, Revised February 2000, 6 p.
32. International Conference on the Contribution of criteria and indicators for sustainable forest management: the way forward (2003), (Guatemala City, 3–7 February, 2003), 166 p.
33. Linder, M. (2003), *Tools for the Sustainable Use of Europe's Forests*, EFI News, Vol. 11, no. 1–2, pp. 12–13.
34. Mayer, P. (2003), *Impulses for Research – Living Forest Summit in Vienna*, EFI Newsr, Vol. 11, no. 1–2, pp. 10–11.
35. Percy, D.W. and Turner, K.R. (1990), *Economics of Natural Resources and the Environment*, Harvester Wheatsheaf, London, 378 p.
36. PEFC Web Pages: <http://www.pefc.org>. (access date September 26, 2016).

Лавров М.В., Лавров В.В. ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ЦІННОСТЕЙ СУБ'ЄКТАМИ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Метою дослідження є з'ясування принципів і підходів до вибору певної цінності природних ресурсів – соціальної, економічної чи екологічної – та надання їй пріоритету на засадах збалансованого природокористування; дослідити алгоритм взаємодії категорій, які визначають діяльність людини та суспільства щодо природи – "цінності/потреби", "мотиви/інтереси", "цілі" та "дії".

Методика дослідження. Застосовано методи системно-структурного аналізу, міждисциплінарного та наукознавчого підходів – для з'ясування ролі системи цінностей і їх змін у житті суспільства, системного відображення суті цінностей природних ресурсів і з'ясування відмінностей їх розумінням залежно від характеристики суб'єкта, певних галузевих знань, парадигми раціонального природокористування і парадигми збалансованого природокористування, ієрархічного рівня оцінки, часу і умов діяльності, для встановлення причин, механізмів і сутності ціннісного конфлікту в управлінні ресурсами; методи міжсекторальних, інтегральних принципів управління – для формулювання погоджених методологічних засад впровадження у практику стандартів ціннісно збалансованого, інтегрованого управління природними ресурсами в алгоритмі: цінності/потреби → мотиви/інтереси → цілі → дії.

Результати. Встановлено, що інтегральною основою вибору суб'єктом, соціальною групою чи усім суспільством певних цілей, засобів та умов діяльності у контексті наявних соціально-економічних відносин є цінності, оскільки вони генетично акумулюють різноманіття потреб та інтересів суспільних суб'єктів. Виявлено, що впровадження у практику засад збалансованого природокористування гальмує "конфлікт цінностей", який

породжує конфлікт відповідних мотивів/інтересів, цілей та дій. Він є наслідком світоглядного і управлінського протиріччя між засадами парадигми раціонального природокористування і парадигми сталого розвитку.

Наукова новизна. Завдяки одночасному аналізу взаємозалежних соціальних, економічних та екологічних (з виділення природоохоронних) граней значимості природних ресурсів у контекстах антропоцентричної та біоцентричної парадигм з'ясовано аксіологічну сутність проблеми вибору суб'єктами діяльності певної цінності як пріоритетної і відповідні перепони імплементації стандартів збалансованого природокористування. Встановлено, що "конфлікт цінностей" – це результат сутнісно і ієрархічно різнопланового, складного конфлікту, породженого істотним відставанням розвитку системи цінностей суспільства від змін його раціональних потреб, протиріччям матеріальних і духовних цінностей, який загострюється під все пронизуючим впливом процесів інформатизації, глобалізації і інтеграції, внаслідок зростання меркантильності, активізації переділу ресурсів і сфер впливу, збільшення кількості і масштабів різних загроз, розвитку екологічної свідомості. Для розв'язання конфліктів цінностей та відповідних інтересів, мотивів і дій необхідно виробити принципи пошуку компромісних рішень та механізми їх реалізації.

Практична значущість. Встановлено, що для забезпечення збалансованого розвитку економіки, суспільства та життєздатного простору необхідне одночасне врахування в управлінні всієї тріади цінностей – соціальних, економічних та екологічних і, особливо, природоохоронних. Доведено, що лише такий підхід дасть змогу забезпечити пріоритетність охоронного інтересу порівняно з ресурсним, впровадження у практику норм еколого-економічного, інтегрованого управління, а також сприятиме переходу від антропоцентричної парадигми раціонального природокористування до збалансованого використання усіх цінностей природних ресурсів, навіть тих, що не мають наразі значного ринкового попиту і, відповідно, належних обліку, охорони, збереження і відтворення – екологічних, культурологічних та інших несировинних ресурсів.

Ключові слова: цінності, природні ресурси, потреби, мотиви, інтереси, цілі, управління, збалансоване природокористування.

Lavrov M.V., Lavrov V.V. THE PROBLEM OF CHOOSING THE VALUES BY SUBJECTS OF UNDERTAKING IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING SUSTAINABLE USE OF NATURAL RESOURCES

Purpose. The aim of the study is to determine the principles and approaches to the selection of a certain natural resources value – social, economic or environmental – and to give it priority on the principles of sustainable use of natural resources; explore the algorithm of categories interaction that determine human and society activity about the nature – "values/needs", "motives/interests", "goals" and "actions".

Methodology of research. The methods of system-structural analysis, interdisciplinary and science lore approaches were used to figure out the role of values system and their changes in society, the system reflect of values essence of natural resources and to clarify the differences in their understanding depending on the characteristics of the subject, specific industry knowledge, paradigm of rational use of natural resources and paradigm of sustainable use of natural resources, the hierarchical level of assessment, time and conditions of activity, to establish the causes, mechanisms and essence of the values conflict in resource management; intersectional and integrated management principles methods to formulate agreed methodological bases of implementation in practice standards value balanced, integrated management of natural resources in the algorithm: values/needs → motives/interests → goals → actions.

Findings. Integrated basis of choice certain purposes, means and conditions of work in the context of existing social and economic relations by subject, social group or whole society are the values as they genetically accumulate diversity of needs and interests of the public. It was found that introduction into practice the principles of sustainable use of natural resources slows down a "conflict of values" that generates conflict of appropriate reasons / interests, goals and actions. It is the result of ideological and management conflict between the principles of environmental use of natural resources and sustainable development paradigms.

Originality. Due to the simultaneous analysis of interdependent social, economic and ecological (from selected environmental) facets of natural resources significance in contexts of anthropocentric and bio-centric paradigms it was found axiological essence of the problem of choosing by subjects of undertaking a certain value as a priority and relevant obstacles in implementation of sustainable use of natural resources standards. It was established that "the conflict of values" is the result of essentially and hierarchically diverse, complex conflict, engendered by essential backlog development of the society value system from changes its rational needs, contradiction in material and spiritual values, which escalates under the permeating influence processes of informatization, globalization and integration, resulting in growth of commercialism, resources and influence spheres redistribution activation, increasing the number and scale of different threats, development of environmental awareness. To solve the conflict of values and corresponding interests, motives and actions, it is necessary to develop principles of finding compromise solutions and mechanisms for their implementation.

Practical value. It was established that to ensure a balanced development of economy, society and sustainable space it is necessary the simultaneous consideration in management of the entire triad values – social, economic, ecological and especially environmental. It was proved that only this approach will help to ensure priority of security interest versus resource interest, implementation in practice ecological, economic, and integrated management standards as well as facilitate the transition from anthropocentric paradigm of rational use of natural resources for sustainable use of all values, even those that are not currently have significant market demand and, consequently, proper registration, protection, conservation and reproduction – ecological, cultural and other non-raw materials.

Key words: values, natural resources, needs, motives, interests, goals, management, sustainable use of natural resources.

Лавров М.В., Лавров В.В. ПРОБЛЕМА ВЫБОРА ЦЕННОСТЕЙ СУБЪЕКТАМИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ СБАЛАНСИРОВАННОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Целью исследования является выяснение принципов и подходов к выбору определенной ценности природных ресурсов – социальной, экономической или экологической – и предоставления ей приоритета на

принципах сбалансированного природопользования; исследовать алгоритм взаимодействия категорий, которые определяют деятельность человека и общества относительно природы – “ценности/потребности”, “мотивы/интересы”, “цели” и “действия”.

Методика исследования. Применены методы системно-структурного анализа, междисциплинарного и науковедческих подходов – для выяснения роли системы ценностей и их изменений в жизни общества, системного отражения сути ценностей природных ресурсов и выяснения различий их понимания в зависимости от характеристики субъекта, определенных отраслевых знаний, парадигмы рационального природопользования и парадигмы сбалансированного природопользования, иерархического уровня оценки, времени и условий деятельности, для установления причин, механизмов и сущности ценностного конфликта в управлении ресурсами; методы межсекторальных, интегральных принципов управления – для формулировки согласованных методологических основ внедрения в практику стандартов ценностно сбалансированного, интегрированного управления природными ресурсами в алгоритме: ценности/потребности → мотивы/ интересы → цели → действия.

Результаты. Установлено, что интегральной основой выбора субъектом, социальной группой или всем обществом определенных целей, средств и условий деятельности в контексте имеющихся социально-экономических отношений являются ценности, поскольку они генетически аккумулируют многообразие потребностей и интересов общественных субъектов. Выявлено, что внедрение в практику принципов сбалансированного природопользования тормозит “конфликт ценностей”, что порождает конфликт соответствующих мотивов/ интересов, целей и действий. Он является следствием мировоззренческого и управленческого противоречий между основами парадигмы рационального природопользования и парадигмы устойчивого развития.

Научная новизна. Благодаря одновременному анализу взаимосвязанных социальных, экономических и экологических (с выделением природоохранных) граней значимости природных ресурсов в контекстах антропоцентрической и биоцентрической парадигм выяснено аксиологическую сущность проблемы выбора субъектами деятельности определенной ценности как приоритетной и соответствующие преграды имплементации стандартов сбалансированного природопользования. Установлено, что “конфликт ценностей” – это результат сущностно и иерархически разнопланового, сложного конфликта, порожденного существенным отставанием развития системы ценностей общества от изменений его рациональных потребностей, противоречием материальных и духовных ценностей, который обостряется под все пронизывающим влиянием процессов информатизации, глобализации и интеграции, вследствие роста меркантильности, активизации передела ресурсов и сфер влияния, увеличения количества и масштабов различных угроз, развития экологического сознания. Для разрешения конфликтов ценностей и соответствующих интересов, мотивов и действий необходимо выработать принципы поиска компромиссных решений и механизмы их реализации.

Практическая значимость. Установлено, что для обеспечения сбалансированного развития экономики, общества и жизнеспособного пространства необходим одновременный учет в управлении всей триады ценностей – социальных, экономических, экологических и, особенно, природоохранных. Доказано, что только такой подход даст возможность обеспечить приоритетность охранного интереса по сравнению с ресурсным интересом, внедрение в практику норм эколого-экономического, интегрированного управления, будет способствовать переходу от антропоцентрической парадигмы рационального природопользования к сбалансированному использованию всех ценностей природных ресурсов, даже тех, которые не имеют пока значительного рыночного спроса и, поэтому, соответствующих учета, охраны, сохранения и воспроизведения – экологических, культурологических и других несырьевых ресурсов.

Ключевые слова: ценности, природные ресурсы, потребности, мотивы, интересы, цели, управление, сбалансированное природопользование.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 368.5 (477)

*Рудич О.О.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Липкань О.В.,
к.е.н., асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Білоцерківський національний аграрний університет*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сільське господарство в Україні – це потужна стратегічна ланка національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку країни. Воно має низку особливостей, які не притаманні жодній іншій галузі, а саме: залежність від погодно-кліматичних умов і природних катаклізмів, в результаті яких підприємства АПК постійно функціонують в режимі ризикованості та невизначеності. В умовах підвищення ймовірності проявів ризиків виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників зростає роль агрострахування, яке покликано попередити різкі коливання доходів сільськогосподарських товаровиробників та дозволяє підвищити доступність їх до кредитних ресурсів. Крім того, агрострахування може бути одним із стимулів розвитку для сільськогосподарських підприємств – користувачів страхових послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на низький рівень розвитку ринку агрострахування і недосконалість вітчизняного законодавства, проблемам функціонування ринку агрострахування та забезпечення сільськогосподарських товаровиробників системою страхування присвячено праці низки вітчизняних науковців: О.І. Барановського, О.М. Калашникова, М.С. Клапківа, Т.Й. Сус, М. Кульбіді, М. Дем'яненка, А.С. Шолойка та ін. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання урегулювання організаційно-економічних підходів до функціонування агрострахового ринку та державної підтримки у сфері агрострахування.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення стану розвитку аграрного страхування в Україні та внесення пропозицій щодо удосконалення страхового захисту виробництва сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на позитивну роль агрострахування в стимулюванні виробництва сільськогосподарської продукції, в Україні воно не набуло широкого поширення через низьку страхову культуру менеджменту господарств корпоративного сектору аграрної економіки.

Проте, нинішні реалії вимагають перегляду позиції щодо встановлення взаєморозуміння на ринку агрострахування як страхувальників, так страховиків, що знайде відображення у формуванні нових страхових продуктів.

Агрострахування – це комплексне страхування сільськогосподарських культур.

Головна ціль – це часткова, або повна компенсація втрат урожаю, яка відбулася внаслідок настання несприятливих природних чи техногенних явищ, що можливе лише на основі використання комплексної програми страхування сільськогосподарських ризиків.

Вона є найбільш актуально й економічно доцільною з точки зору повноти, якості та своєчасності захисту їхнього майна і майнових інтересів. Комплексний продукт страхування пов'язує ризики, що виникають у процесі банківського кредитування, матеріально-технічного забезпечення, маркетингової та виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств, і максимально управляє ними. У свою чергу це знижує сукупні витрати підприємств на страхування та в цілому синхронізує фінансовий механізм регулювання агропромислового виробництва. Подібна конвергенція фінансових інститутів добре розвинена в західних країнах та повинна сприяти підвищенню ефективності державної підтримки страхування [1].

З нашої точки зору, розробити ефективну комплексну програму страхування сільськогосподарських підприємств можливо тільки за спільної участі страховика і страхової компанії. Однак для цього необхідно пройти наступні етапи забезпечення страхового захисту: аналіз виробничої діяльності; виявлення вразливих місць; визначення найбільш імовірних загроз; розробка комплексної програми страхування; інтеграція комплексної програми страхування в існуючу на

підприємстві систему управління сільськогосподарськими ризиками; підготовка пропозицій щодо проведення необхідних запобіжних заходів з метою зменшення ймовірності настання страхового випадку та розміру можливої шкоди; оперативне супроводження в процесі реалізації комплексної страхової програми.

Така технологія розробки комплексної програми страхування дозволить врахувати індивідуальні потреби, фінансові можливості, специфіку виробництва та комерційної діяльності сільськогосподарського підприємства [2].

Наводимо два можливих варіанти комплексної програми страхування сільськогосподарських підприємств, які вирощують зернові та зернобобові культури:

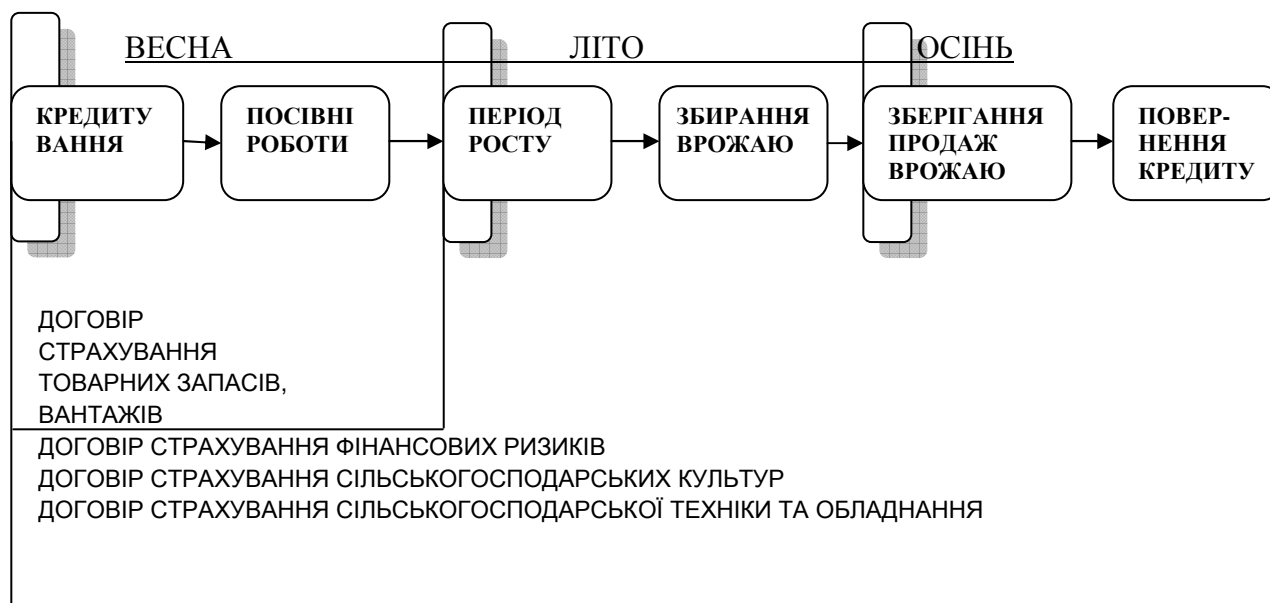
1. Страхова компанія може запропонувати максимально широкий спектр видів страхування, що враховує практично всі основні ризики сільськогосподарського підприємства, і в процесі узгодження обсягу покриття, ґрунтуючись на його побажаннях, виключати ті види страхування, які виявляться зайвими.

2. Пропонування програми, створеної за принципом модуля, коли страховик додає до основного продукту модулі, які є найбільш важливими для сільськогосподарського підприємства. Деякі страхові компанії роблять акцент на страхуванні сільськогосподарських культур, інші – на різних видах відповідальності підприємства перед третіми особами, пропонуючи відповідні знижки. Ще частина компаній базують комплексні програми на обов'язкових видах страхування, наприклад, обов'язкове страхування автоцивільної відповідальності, додаючи до них інші види.

Запропонована нами комплексна програма страхування розроблена за модульним принципом. Аналіз виробничої діяльності типового сільськогосподарського підприємства дозволяє виділити основні бізнес-процеси, які могли б отримати страховий захист: виробництво сільськогосподарських культур; обслуговування сільськогосподарської техніки та технологічного обладнання; зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції.

Найважливіше значення у господарській діяльності сільськогосподарських товаровиробників має повнота та своєчасність розрахунків з кредиторами, яка характеризується платоспроможністю підприємства в цілому. Загальний стан сільського господарства, незважаючи на позитивну динаміку останніх трьох років, свідчить про масові неплатежі з боку сільськогосподарських товаровиробників. У зв'язку з цим актуального значення набуває страхування невиконання ними своїх зобов'язань перед кредиторами. І хоча страхувальником у даній ситуації виступає сам кредитор, найважливіший напрям господарської діяльності одержує надійний страховий захист, що значною мірою сприяє запобіганню банкрутства [3].

Отже, основним модулем у комплексних програмах страхування сільськогосподарських підприємств, на наше переконання, що й доводять результати дослідження, повинно бути страхування сільськогосподарських культур, період укладання договорів по якому відображений на рис. 1.

Рис. 1. Періодизація комплексного страхування сільськогосподарських підприємств
Джерело: складено авторами.

Водночас доцільно ставити питання про укладення договорів страхування сільськогосподарської техніки та обладнання, оскільки цей період пов'язаний із початком весняно-

польових робіт [4].

Об'єктом страхування по даному виду є інтереси страхувальника, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням сільськогосподарською технікою і технологічним обладнанням. Страхові ризики передбачають страховий захист від пошкодження, втрати (загибелі) перерахованого майна внаслідок пожежі, вибуху газу, парових котлів, машин, апаратів, стихійних лих. Відшкодуванню підлягає збиток внаслідок заходів, прийнятих для рятування майна, гасіння пожежі, або для попередження її поширення.

Страхова сума, в розмірі якої при настанні страхового випадку виплачується страхове відшкодування, встановлюється в межах реальної вартості застрахованого майна та може становити залишкову вартість обліку в бухгалтерському балансі підприємства. Однак рекомендуємо здійснювати страхування із використанням відновної вартості майна. Договір страхування, укладений за такою вартістю, дозволяє виплачувати відшкодування у розмірі понесених витрат на відновлення майна, або придбання нового замість знищеного (пошкодженого). Водночас даний підхід зумовлює необхідність проведення переоцінки майна з метою визначення його відновної вартості.

Страхове відшкодування виплачується після з'ясування причин та обставин страхового випадку й розміру збитків, що визначається на основі даних огляду, реальної вартості, а також документів, що підтверджують розмір збитку. Страхове відшкодування виплачують: при загибелі або втраті майна – в розмірі його реальної вартості, за вирахуванням залишкової вартості, але не вище страхової суми; при пошкодженні майна – в розмірі витрат на відновлення, за вирахуванням на знос замісних у процесі відновлення (ремонт) частин і матеріалів, але не вище страхової суми. Відбудовні витрати – витрати на матеріали і запасні частини для ремонту, оплата праці по ремонту, витрати з доставки матеріалів до місця ремонту.

При страхуванні за відновною вартістю розмір виплати страхового відшкодування буде вище, ніж при страхуванні за залишковою вартістю. Саме в цьому випадку розмір страхового відшкодування адекватний витратам страхувальника на проведення ремонтно-відновлювальних робіт. Крім того, при страхуванні за відновною вартістю нарахований знос не зменшує суму страхового відшкодування.

Поряд зі страхуванням сільськогосподарської техніки та обладнання «від усіх ризиків», на наш погляд, потрібно розглядати можливості укладання договорів, передбачаючи страхування такого ризику, як відмова обладнання. Саме покриття на таких умовах дозволить виплачувати відшкодування у випадках не тільки впливу на об'єкт різних факторів зовнішнього середовища, а й появи внутрішніх дефектів і відмов сільськогосподарських машин та обладнання.

За особливою угодою сторін за договором страхування доцільно страхувати збитки при транспортуванні сільськогосподарських машин та обладнання від крадіжки, а також злочинних дій третіх осіб. Щодо ризиків, що виникають у період після збирання врожаю сільськогосподарських культур, важливе значення набуває страхування товарних запасів і готової продукції на складі, елеваторі і т.д. За договором страхування товарні запаси сільськогосподарської продукції можуть бути застраховані за такими групами ризиків: пожежа, удар блискавки, вибух газу, що використовується в побутових цілях, падіння на застраховане майно пілотованих літаючих об'єктів, або їх уламків; стихійні лиха (землетрус, виверження вулкану, зсув чи осідання ґрунту, гірський обвал, буревій, повінь, град або злива тощо); вибух парових котлів, газосховищ, газопроводів, машин, апаратів та інших аналогічних пристроїв; пошкодження застрахованого майна водою із водопровідних, каналізаційних, опалювальних систем і систем пожежогасіння; крадіжка; злочинні дії третіх осіб.

Страхову суму можна встановлювати таким чином: виходячи з граничного обсягу залишку продукції на складі; на основі розрахунку середньорічного залишку товарів на складі, при цьому після закінчення договору страхування проводиться уточнення середньоденного залишку і остаточний розрахунок страхового внеску.

Транспортування сільськогосподарської продукції також, як правило, припадає на осінній період і пов'язане з значними ризиками, які потребують своєчасного управління ними. Тому наступним модулем комплексної програми страхування сільськогосподарських підприємств можна запропонувати страхування сільськогосподарських вантажів. За договором страхування вантажі можуть бути застраховані на умовах: «всі ризики», «ризики часткового пошкодження», «ризики катастрофи». У страхове покриття, за обопільною згодою сторін, можуть бути внесені додаткові ризики. Страхова сума встановлюється, виходячи з реалізаційної вартості вантажу. Крім того, у страхову суму можуть бути включені транспортні, митні та інші витрати, а також очікуваний прибуток.

Якщо сторонами не погоджено інше, то вантаж, як правило, страхується на час всього перевезення, включаючи перевантаження і зберігання в пунктах не більше 30 днів з моменту його завантаження на транспортний засіб до моменту видачі вантажоодержувачу, але не більше 30 днів після доставки у пункт призначення.

Останній модуль запропонованої комплексної програми страхування представлений страхуванням фінансових ризиків. Існує безліч способів запобігання банкрутству сільськогосподарських товаровиробників, а також використання механізмів їх фінансово-економічного оздоровлення, проте механізм страхування ризику невиконання зобов'язань поки що

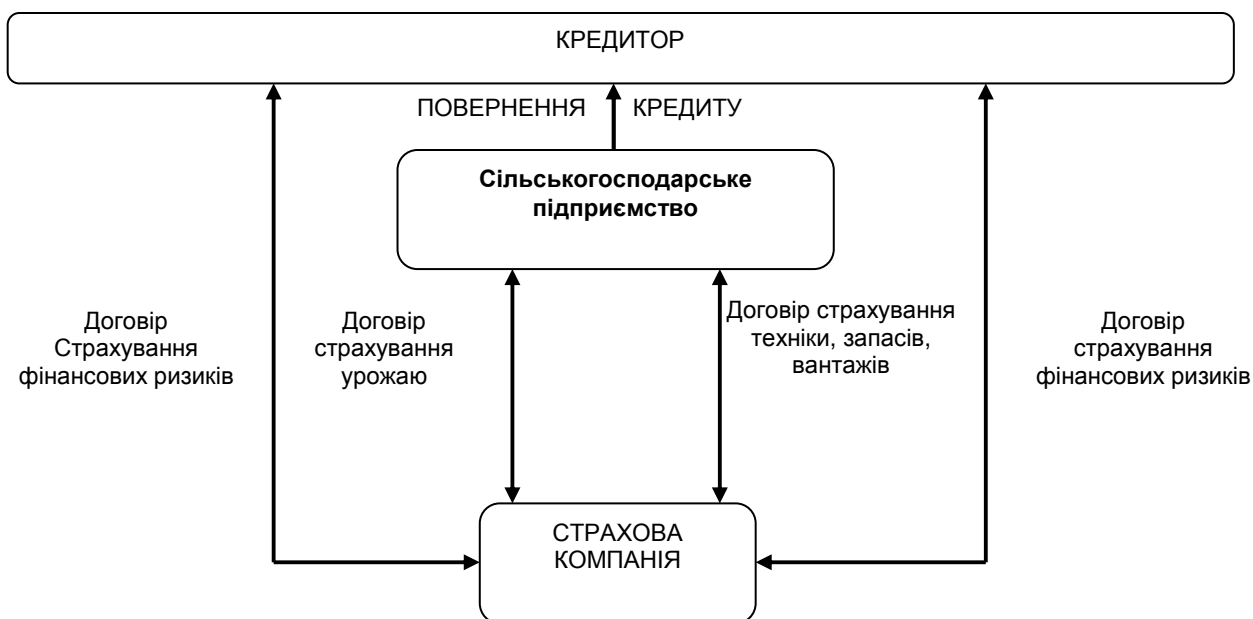
використовується недостатньо. Страхування фінансових ризиків практикується в основному при кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників.

Суб'єктами підприємницької діяльності, які надають фінансові та матеріальні ресурси виробникам сільськогосподарської продукції, як правило, є: комерційні банки; оптові продовольчі компанії; переробні підприємства; постачальники матеріально-технічних ресурсів.

У даному випадку страхувальниками є не сільськогосподарські підприємства, а їх кредитори. Об'єктом страхування є їх майнові інтереси, пов'язані з неотриманням очікуваних доходів або додатковими витратами через порушення зобов'язань сільськогосподарськими підприємствами із незалежних від страхувальника обставин. Виходячи з цього, страховим випадком є невиконання (неналежне виконання) боржником страхувальника договірних зобов'язань перед ним у порядку і в строки, передбачені в контракті, що призвели до повної, або часткової втрати доходу [5].

Страхова сума встановлюється в розмірі суми виданого кредиту, вартості насіння, добрив, пально-мастильних матеріалів, сільськогосподарської техніки та інших ресурсів, поставлених із відстрочкою платежу.

На рис. 2 наведено схему комплексного страхування сільськогосподарського підприємства, яку можна інтерпретувати наступним чином.

Рис. 2. Схема комплексного страхування сільськогосподарських підприємств
Джерело: складено авторами

Так, сільськогосподарське підприємство отримує у кредит засоби механізації, які вкрай необхідні для проведення весняно-польових робіт. Страхова компанія, маючи в своєму розпорядженні модульний страховий продукт, готує одночасно і підприємству-постачальнику техніки, і сільськогосподарській організації комерційну пропозицію щодо комплексного страхування ризиків, що передбачає привабливі умови сплати страхових внесків.

Досвід багатьох компаній, що реалізують комплексні програми страхування в сільському господарстві, свідчить про істотне зниження страхових тарифів – у середньому до 25%. Такі програми економічно вигідні як страхувальнику, так і страховій компанії, оскільки при комплексній оцінці ризиків і одночасному оформленні всіх документів знижуються витрати страховика на ведення справ [6].

Отже, підприємство-постачальник сільськогосподарської техніки страхує за нижчим тарифом ризики невиконання зобов'язань свого контрагента – сільськогосподарського підприємства. У свою чергу, воно має переваги, якщо:

- застрахує сільськогосподарські культури, оскільки можливий неврожай може призвести до збитків від виробничої діяльності, що в кінцевому підсумку позначиться на виконанні зобов'язань з оплати придбаної в кредит сільськогосподарської техніки;

- придбає страховий поліс на сільськогосподарську техніку, яку куплено в кредит;

- організує восени страхування запасів виробленої продукції на складі (елеваторі), тому що надійне зберігання запобігає збиткам і, крім того, забезпечує додатковий прибуток у ті періоди реалізації продукції на ринку, які залежать від сприятливої цінової кон'юнктури. Вважаємо, що лише за такого підходу можна очікувати досягнення максимального ефекту від комплексного підходу в управлінні ризиками сільськогосподарського виробництва [7].

Нині відсутній страховий продукт, який дозволив би, крім усього, компенсувати сільськогосподарським підприємствам можливі втрати від зміни цін на поставлені їм матеріальні ресурси, а також від падіння цін на вироблену сільськогосподарську продукцію. У зв'язку з цим розробка нових продуктів страхування і комплексних програм страхування сільськогосподарських ризиків є найперспективнішим напрямом удосконалення всієї системи державної підтримки страхування в АПК.

Сільськогосподарські товаровиробники нині мають бажання скористатися послугами зі страхування не лише природних, а й економічних ризиків, пов'язаних передусім із коливанням цін на ресурси та готову продукцію. Однак виробникам було складно визначити обґрунтовану ціну такого страхового продукту в сучасних умовах господарювання [8].

Крім цього існує необхідність вдосконалити та стандартизувати окремі процедури, зокрема, огляд посівів і врегулювання збитків при настанні страхових випадків та оптимізувати умови сплати страхових премій, зокрема шляхом надання можливості сплачувати страхові премії кількома платежами.

Висновки з проведеного дослідження. Вважаємо, що однією із основних передумов розвитку агрострахування є підвищення активності з боку самих страхових компаній. Так, вітчизняні страхові компанії не проводять активних рекламних кампаній, не розвивають мережу своїх представництв у сільській місцевості, не створюють нових страхових продуктів відповідно до побажань клієнтів тощо. Включення агрострахування до кола стратегій розвитку цих компаній може активізувати їх поточну діяльність у цьому напрямі.

Перспективним стратегічним напрямом популяризації агрострахування можуть стати навчальні заходи для сільськогосподарських виробників, що проводяться з ініціативи страхових компаній. Тобто активними просвітницькими діями страхові компанії можуть сприяти збільшенню попиту на свої послуги. Це, на думку виробників, має стати невід'ємною складовою стратегії розвитку тих страхових компаній, які зацікавлені в цьому процесі.

Навчальні заходи мають проводитися на місцевому рівні (чим ближче до виробника, тим краще), розкривати переваги агрострахування та особливості окремих страхових продуктів. Найкращі, з точки зору потенційних клієнтів, форми заходу: одноденний семінар (тривалість до 4–х годин) та «дні поля» – навчальний захід на базі конкретного сільськогосподарського підприємства, яке має позитивний досвід агрострахування.

Бібліографічний список

1. Барановський О.І. Розвиток страхового бізнесу в Україні / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2004. – № 8. – С. 85–87.
2. Фурман В.М. Особливості формування страхових ринків країн з перехідною економікою / В. М. Фурман // Економіст. – 2006. – № 8. – С. 28–34.
3. Філонюк О. Огляд глобального ринку перестраховування / О. Філонюк // Страхова справа. – 2009. – № 2 (34). – С. 30–43.
4. Страховий ринок України: стан та перспективи розвитку: монографія / С.О. Булгакова, А.В. Василенко, Л.І. Василенко та ін.; за ред. А.А. Мазаракі. – К. : НТЕУ, 2007. – 460 с.
5. Фурман В.М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: монографія / В.М. Фурман. – К. : КНЕУ, 2005. – 296 с.
6. Шратовський Г.Л. Страховий бізнес: управління розвитком : монографія / Г.Л. Шратовський. – К. : КНТЕУ, 2006. – 254 с.
7. Мних М.В. Страхування як механізм надання гарантій підприємницької діяльності та соціального захисту населення / М.В. Мних. – К. : Знання України, 2004. – 360 с.
8. Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків: монографія / М.С. Клапків. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-баш. – 2002. – 570 с.

References

1. Baranovskyi, O. (2004), "The development of insurance business in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 85–87.
2. Furman, V. (2006), "Features of formation of insurance markets of transition economies", *Ekonomist*, no. 8, pp. 28–34.
3. Filoniuk, O. (2009), "Overview of the global reinsurance market", *Strakhova sprava*, no. 2 (34). pp. 30–43.
4. Bulhakova, S., Vasylenko, A., Vasylenko, L. et al. (2007), *Strakhovyi rynek Ukrainy: stan ta perspektyvy rozvytku* [The insurance market of Ukraine: status problems and prospects of development.], monograph, NTEU, Kyiv, Ukraine, 460 p.
5. Furman, V. (2005), *Strakhuvannia: teoretychni zasady ta stratehiia rozvytku* [Insurance: theoretical principles and strategy development], monograph, KNTEU, Kyiv, Ukraine, 296 p.
6. Shratovskyi, H.L. (2006), *Strakhovyi biznes: upravlinnia rozvytkom* [Insurance business:

Development Management], monograph, KNTEU, Kyiv, Ukraine, 254 p.

7. Mnykh, M. (2004), *Strakhuvannia yak mekhanizm nadannia harantii pidpriumnytskoi diialnosti ta sotsialnoho zakhystu naseleunia* [Insurance as a mechanism of granting of guarantees entrepreneurial activity and social protection of population], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 360 p.

8. Klapkiv, M. (2002), *Strakhuvannia finansovykh ryzykiv* [Insurance of financial risks], monograph, Ekonomichna dumka, Kart-bash, Ternopil, Ukraine, 572 p.

Рудич О.О., Липкань О.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Метою дослідження є аналіз проблем і перспектив функціонування агрострахування в Україні.

Методика дослідження. У процесі дослідження використані загальнонаукові методи, зокрема; аналіз і синтез - при проведенні дослідження стану страхового забезпечення аграрного сектору; групуванні основних показників; визначенні рівня страхування; метод індукції і дедукції - при визначенні перспективи розвитку галузей страхування в аграрній сфері.

Результати дослідження. Виявлено, що незважаючи на позитивну роль агрострахування в стимулюванні виробництва сільськогосподарської продукції в Україні воно не набуло широкого поширення через низьку страхову культуру менеджменту господарств корпоративного сектору аграрної економіки.

Встановлено, що нинішні реалії вимагають перегляду позиції щодо встановлення взаєморозуміння на ринку агрострахування як страхувальників так і страховиків. Тому, на сучасному етапі розвитку аграрного страхового ринку необхідно розробити ефективну комплексну програму страхування сільськогосподарських підприємств.

В процесі розробки програми необхідно пройти наступні етапи забезпечення страхового захисту: аналіз виробничої діяльності; виявлення вразливих місць; визначення найбільш імовірних загроз; розробку комплексної програми страхування; інтеграцію комплексної програми страхування в існуючу на підприємстві систему управління сільськогосподарськими ризиками; підготувати пропозиції щодо проведення необхідних запобіжних заходів з метою зменшення ймовірності настання страхового випадку та розміру можливої шкоди; здійснювати оперативне супроводження в процесі реалізації комплексної страхової програми.

Наукова новизна. Обґрунтовані пропозиції щодо розробки комплексної програми агрострахування, що дозволяє врахувати індивідуальні потреби, фінансові можливості, специфіку виробництва та комерційної діяльності сільськогосподарського підприємства.

Практична значущість. Включення агрострахування до стратегій розвитку страхових компаній дозволить активізувати їх поточну діяльність і забезпечить їм захист від впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища функціонування.

Ключові слова: агрострахування, страхові виплати, страхова сума, страховий продукт.

Rudych O.O., Lypkan O.V. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC APPROACHES TO THE FUNCTIONING OF AGRICULTURAL INSURANCE IN UKRAINE

Purpose. The aim of the study is to analyze the problems and prospects of functioning of agricultural insurance in Ukraine.

Methodology of research. The author used General scientific methods, in particular; analysis and synthesis – the study of the status of insurance coverage of the agricultural sector; grouping the basic indicators; determining the level of insurance; method of induction and deduction – when determining the prospects of development of the insurance industry in the agricultural sector.

Findings. It is revealed that despite the positive role of insurance in stimulating agricultural production in Ukraine it is not widespread due to the low insurance culture of the management of the farms of the corporate sector of the agricultural economy.

It is established that current realities require a revision of the position regarding the establishment of mutual understanding on insurance market as policy holders and insurers. Therefore, at the present stage of development of the agricultural insurance market needs to develop effective integrated program of insurance of agricultural enterprises.

In the program development process required to complete the following steps to ensure insurance coverage: analysis of production activities; identification of vulnerabilities; - determination of the most probable threats; development of a comprehensive program of insurance; integration of a comprehensive insurance program to an existing enterprise system of agricultural risk management; to prepare proposals for taking the necessary precautionary measures to reduce the probability of occurrence of the insured event and amount of possible harm; to carry out operational support in the implementation of complex insurance programs.

Originality. Sound proposals for the development of a comprehensive program of crop insurance that takes account of individual needs, financial capabilities, the specificity of production and commercial activities of agricultural enterprises.

Practical value. The inclusion of crop insurance to the development strategies of insurance companies will enhance their current activities and will provide them with protection from adverse environmental factors of the functioning.

Key words: agricultural insurance, insurance payment, insurance sum, insurance product.

Рудич О.А., Липкань Е.В. ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФУНКЦИОНИРОВАНИЮ АГРОСТРАХОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Целью исследования является анализ проблем и перспектив функционирования агрострахования в Украине.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані загальнонаукові методи, зокрема: аналіз і синтез – при проведенні дослідження стану страхувального забезпечення аграрного сектору; групування основних показувачів; визначенні рівня страхування; метод індукції і дедукції – при визначенні перспективи розвитку галузей страхування в аграрній сфері.

Результати дослідження. Виявлено, що незважаючи на позитивну роль агрострахування в стимулюванні виробництва сільськогосподарської продукції в Україні воно не отримало широкого поширення через низьку страхувальну культуру менеджменту господарств корпоративного сектору аграрної економіки.

Встановлено, що сучасні реалії вимагають перегляду позиції щодо встановлення взаєморозуміння на ринку агрострахування як страхувальників так і страховиків. Тому, на сучасному етапі розвитку аграрного страхувального ринку необхідно розробити ефективну комплексну програму страхування сільськогосподарських підприємств.

В процесі розробки програми необхідно пройти наступні етапи забезпечення страхувальної захисти: аналіз виробничої діяльності; виявлення уразливих місць; визначення найбільш ймовірних загроз; розробку комплексної програми страхування; інтеграцію комплексної програми страхування в існуючу на підприємстві систему управління сільськогосподарськими ризиками; підготувати пропозиції щодо проведення необхідних заходів з метою зменшення ймовірності настання страхувального випадку і розміру можливого збитку; здійснювати оперативне супроводження в процесі реалізації комплексної страхувальної програми.

Наукова новизна. Обґрунтовані пропозиції щодо розробки комплексної програми агрострахування, що дозволяє взяти до уваги індивідуальні потреби, фінансові можливості, специфіку виробництва і комерційної діяльності сільськогосподарського підприємства.

Практична значимість. Включення агрострахування до стратегій розвитку страхувальних компаній дозволить активізувати їх поточну діяльність і забезпечити їм захист від впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища функціонування.

Ключові слова: агрострахування, страхувальні виплати, страхувальна сума, страхувальний продукт.

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

УДК 65.027: 657.631

Хорунжак Н.М.,
д.е.н., доцент, доцент кафедри обліку
в державному секторі економіки та сфері послуг,
Тернопільський національний економічний університет

ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ І КОНТРОЛЬНО-ОБЛІКОВИХ ПРОБЛЕМ

Постановка проблеми. Закупівля товарів, робіт чи послуг за бюджетні кошти в умовах їх дефіциту вимагає здійснення дієвого контролю, належного облікового забезпечення та аналізу. З позиції контролю важливо упередити економічно необґрунтовані придбання, не допустити зловживань в питаннях здійснення вибору переможця процедури закупівлі, а також забезпечити юридичну доказовість та правочинність усіх пов'язаних з процесом закупівлі документів. Призначення аналізу в цьому питанні полягає в наданні математичного обґрунтування доцільності здійснення процедури закупівлі конкретного об'єкта у визначеному суб'єкта.

З огляду на вагомість та значні обсяги закупівель проблематика посилення використання сучасного інструментарію з метою підвищення їх ефективності є актуальним напрямом наукових пошуків. Детальна регламентація процедур закупівлі та їх переведення у режим здійснення через використання спеціальної електронної системи (ProZorro) ще не гарантують стовідсоткового захисту від допущення помилок і виникнення нестандартних ситуацій. Проблема проведення ефективного контролю й аналізу лежить як у площині чіткого законодавчого означення термінологічного апарату, пов'язаного зі здійсненням закупівель за бюджетні (державні) кошти, так і в аспекті максимізації позитивного ефекту та раціоналізації використання виділених асигнувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державних закупівель за різними напрямками активно досліджується такими вітчизняними науковцями, як А.А. Білан, А.В. Гончарова, В.Ю. Лада, Н.Б. Ткаченко, Л.В. Фалько, О.Ю. Фіц, Н.Г. Шангіна, О.Л. Юдіцький та інші. Дослідження наукових праць, присвячених проблематиці здійснення закупівель за бюджетні кошти, свідчить про те, що найбільше уваги науковці приділяють удосконаленню законодавчого регулювання цих операцій. Окрім цього, вчені досліджують також тендерні процедури, умови та порядок оформлення договірних відносин, особливості управління та контролю. Зокрема, Н.Б. Ткаченко ще у 2007 році, ідентифікуючи проблеми застосування законодавства у сфері державних закупівель, вказує на слабке інформаційне забезпечення, нестачу кваліфікованих кадрів, невміння замовників якісно здійснювати підготовку конкурсної документації, потребу доопрацювання окремих норм, в тому числі для врахування деяких галузевих особливостей [8]. Слід зауважити, що попри значний прогрес у вирішенні нормативно-правових і організаційних проблем з питань державних закупівель на сьогодні вони продовжують існувати й вимагають вирішення на науково-теоретичному рівні з подальшою реалізацією у практичній площині. Більше наукових досліджень здійснюється у напрямі вирішення проблем нормативно-правового регулювання щодо процедур закупівлі за державні кошти. Так, А.В. Гончарова та В.Ю. Лада характеризують і аналізують цивільно-правове регулювання контрактних відносин при державних закупівлях і на цій основі будують модель удосконалення чинного законодавства [3, с. 39]. Низка інших статей, як свідчить аналіз наукових публікацій за останні роки, спрямовані на вирішення проблем з врегулювання договірних відносин, а також присвячені дотриманню вимог щодо прозорості, альтернативності учасників, підходам до оцінки цінових пропозицій та іншим важливим питанням. Достатньо широко представлені в наукових працях проблеми контролю за здійсненням державних закупівель. Зокрема в цьому напрямі проводили наукові пошуки А.А. Балан, І.В. Витичак [2], Л.В. Фалько [9], О.Ю. Фіц [11].

Безумовно позитивно оцінюючи надбання вітчизняних науковців з питань, пов'язаних з державними закупівлями, варто зауважити, що досі невирішеними залишається низка проблем, що стосуються сучасних інновацій в цій сфері. Насамперед йдеться про деякі особливості застосування електронної системи, за посередництва якої зараз здійснюються закупівлі за бюджетні (державні) кошти. Актуальним також продовжує залишатися питання удосконалення нормативно-правового регулювання, зокрема в частині позиціонування та ідентифікації категорійного апарату.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесу здійснення закупівель з допомогою електронної системи (ProZorro), оцінка чинних законодавчих актів і їх положень (в т.ч.

щодо провадження контролю та обліку). Завдання дослідження полягає у виявленні проблемних аспектів щодо названих напрямів і розробки пропозицій з їх вирішення.

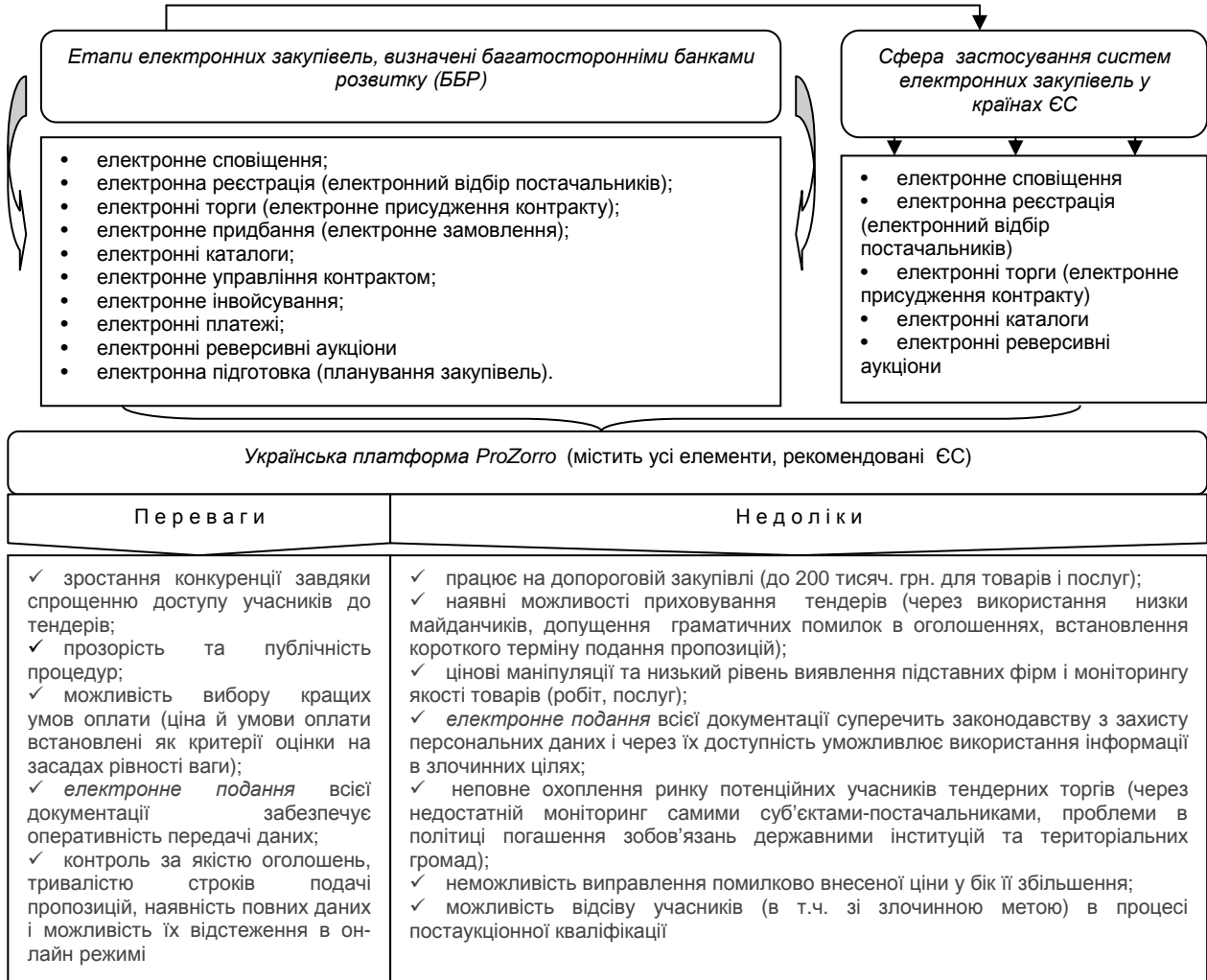
Виклад основного матеріалу дослідження. Для дотримання логіки наукового дослідження спершу слід здійснити оцінку позиції законодавця з питань подання означень термінологічного апарату. В усіх нормативно-правових актах означення понять і термінів зазвичай подається у 1 розділі. На сьогодні порядок здійснення закупівель за бюджетні кошти регламентується Законом України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII [7], який прийшов на зміну Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 10.04.2014 р. №1197-18 [6]. Найперше, на що слід звернути увагу – це те, що в чинному на сьогодні законі в назві вжито поняття «публічні закупівлі». Натомість у Законі, що діяв до 01.08.2016 р. йшлося про «здійснення державних закупівель». Стаття 1 (п.3) цього закону надавала відповідне означення: державна закупівля (далі – закупівля) – придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому цим Законом [6]. Попри те, що наведене означення мало досить загальний характер і недостатньо чітко ідентифікувало державні закупівлі, логіка при його поданні була дотримана, оскільки законодавцем було зроблено спробу, в першу чергу, прописати поняття, вжите у назві Закону. Щодо чинного Закону «Про публічні закупівлі» такий підхід відсутній. Тобто у Законі не подано означення й немає пояснення поняття «публічні закупівлі». Зрозуміти його сутність можна з контексту преамбули, у якій зазначено, що «Закон установлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади» [7]. Відсутність чіткого означення певним чином послаблює якісну сторону чинного Закону, однак не нівелює загального позитивного його впливу на забезпечення прозорості в питаннях закупівель загалом. Слід визнати, що великою заслугою в цьому плані є використання можливостей сучасних інформаційних технологій. Саме узаконення використання авторизованих електронних майданчиків додало процесу закупівель більшої публічності, дозволило залучати до них значну кількість учасників і уможливило зростання конкуренції. Це, у свою чергу, сприяє здійсненню вибору дійсно вигідніших пропозицій та економії державних коштів і коштів територіальних громад. За даними офіційного сайту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, державні установи та підприємства закуповують товари і послуги на 250 млрд грн на рік. При цьому до застосування – електронної системи публічних закупівель ProZorro, яка прийшла на зміну паперовим державним тендерам, близько 25 млрд грн йшло в кишені корупціонерів і ще 25 млрд грн втрачалось через низьку ефективність закупівель [4]. Окрім спроби вирішити цю проблему, запровадження електронної системи відповідає вимогам гармонізації здійснення процесу державних закупівель в Україні зі стандартами, визначеними Європейським союзом. Свідченням цього є структурна і процесна її подібність до аналогів, що використовуються у країнах ЄС (рис. 1).

Наявність низки переваг застосування електронної системи публічних закупівель ProZorro дозволяє досягати певних успіхів у забезпеченні ефективності використання державних коштів і коштів територіальних громад. Як стверджує О. Пилипенко, в пілотному проекті було проведено більше ніж 50 тис. тендерів на суму 12 млрд грн, а економія бюджетних коштів перевищила 680 млн грн [5]. Проте досягти ще кращих результатів можна максимально ліквідувавши недоліки, притаманні електронній системі. Однак окрім вказаних на рис. 1, до їх складу, як справедливо зазначає О.В. Адамик, слід віднести низку інших ризиків, зокрема: необхідність забезпечення постійного підключення до Інтернету з достатньою пропускну здатністю; рамковість програмного забезпечення (користувач має доступ лише до конкретних інформаційних систем); обмеження в додатках, операційних системах та інфраструктурних варіантах [1, с. 183].

Недоліком використовуваної електронної системи є відсутність зв'язку з автоматизованою системою обліку суб'єкта, який придбаває товари, роботи чи послуги через тендерні торги. Відображення усіх операцій з придбання в подальшому здійснюється на підставі формування відповідної первинної документації. За умови єдності обох систем, після прийняття рішення щодо вибору контрагента-постачальника, уся необхідна договірна та облікова документація могла б формуватися автоматично. Суттєвою проблемою в питаннях публічних закупівель, судячи з дослідження практики та чинних законодавчих положень, можна вважати також проведення контролю за їх здійсненням. В цьому контексті варто звернути увагу на окремі нормативно-правові підвалини й означення. Так, ст.1 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII містить таке формулювання: під здійсненням контролю розуміється можливість здійснення вирішального впливу або вирішальний вплив на господарську діяльність учасника процедури закупівлі безпосередньо або через більшу кількість пов'язаних фізичних чи юридичних осіб, що здійснюється зокрема шляхом реалізації права володіння або користування всіма активами чи їх значною часткою, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування, а також вчинення правочинів, що надають можливість визначати умови господарської діяльності, надавати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління учасника процедури закупівлі, або володіння часткою (паєм, пакетом акцій), що становить не менше ніж 25 відсотків статутного капіталу учасника процедури закупівлі [7]. З позиції ідентифікації негативної сторони поняття контролю, як способу зловживання, таке означення мало б мати відповідні застереження. Однак вони чітко не прописані.

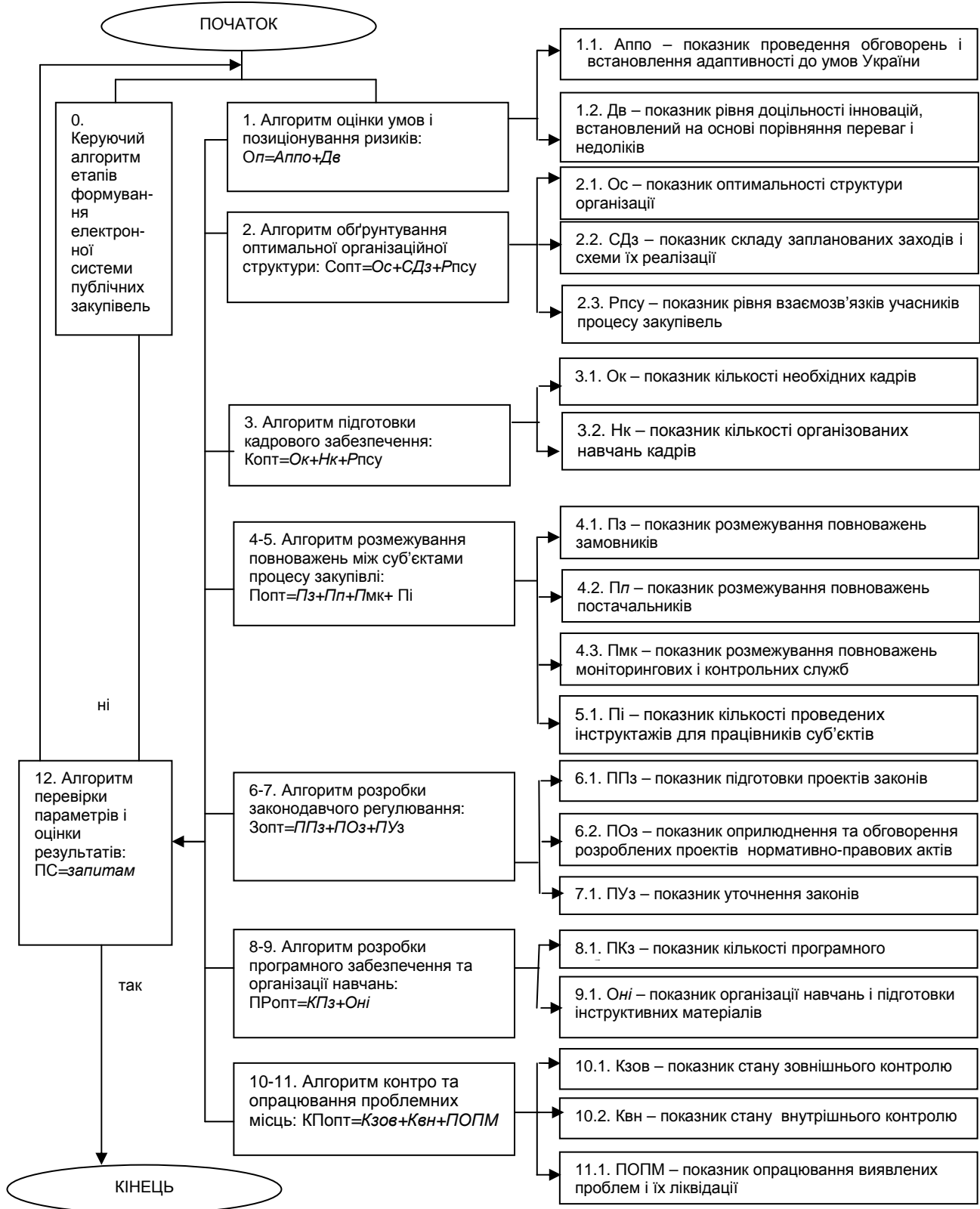
Якщо інтерпретувати вищенаведене означення з точки зору учасника торгів (у ролі надавача пропозицій з питань поставок товарів, робіт чи послуг), то такий контроль слід віднести до категорії внутрішнього. Тобто його завданням є пошук компромісного рішення, прийняттого та вигідного для обох суб'єктів торгів. Можливо пропоноване трактування є дискусійним, однак в пересічному розумінні (на рівні простого користувача не юридичного профілю), воно не дає вичерпної однозначної думки та виглядає недостатньо пов'язаним з рештою рекомендацій, зокрема щодо суб'єктів реалізації державної політики у сфері державного фінансового контролю.

Рис. 1. Основні переваги та недоліки електронної системи публічних закупівель ProZorro
Джерело: сформовано з урахуванням інформації джерел [5; 10]

Повертаючись до запровадженої системи електронних закупівель, варто визнати реальний прогрес в питаннях зручності, прозорості та простоти процесу торгів, який вона забезпечує. Однак для досягнення максимальної ефективності застосування цієї системи доцільно було використати можливості організаційних важелів, зокрема аналіз можливих проблемних аспектів. Позиціоновані вище основні з них, коло яких можна розширювати й деталізувати і далі, дозволяють обґрунтувати потребу в таких етапах впровадження інновацій в сфері публічних закупівель: 1) детальне дослідження рекомендованих основних вимог (у нашому випадку в рамках гармонізації державних закупівель до вимог ЄС) до електронної системи, аналіз ризиків і обґрунтування заходів з їх усунення; 2) обґрунтування організаційної структури й схеми виконання запланованих заходів (за умови схвалення заходу на 1 етапі); 3) підбір і залучення організацій та кадрового складу для реалізації проекту; 4) розмежування повноважень між суб'єктами (перелік яких був установлений на 3 етапі); 5) проведення інструктажів для учасників проекту; 6) реалізація запланованих заходів щодо створення проектів нормативно-правового регулювання та постановки завдань для проектування й програмування системи; 7) оприлюднення розроблених проектів законодавчого й нормативного характеру та внесення відповідних уточнень і поправок до них за результатами обговорення (на цьому етапі слід скористатися розпорядчими важелями); 8) розробка інструктивних матеріалів і програмного забезпечення; 9) проведення навчань і курсів для безпосередніх учасників закупівель (працівників

мікрорівня); 10) зовнішній контроль та регулювання процесів електронних закупівель, збирання й узагальнення інформації про проблеми, які виникли; 11) опрацювання проблемних аспектів та пошук шляхів їх ліквідації; 12) збирання, систематизація та підготовка даних для оцінки результатів інновацій і дослідження шляхів подальшого удосконалення електронної системи закупівель, а також документального, в т.ч. облікового їх забезпечення та контролю. Відповідний керуючий алгоритм впровадження інновацій в сфері публічних закупівель має включати дванадцять елементів (рис. 2).

Рис. 2. Керуючий алгоритм впровадження інновацій с сфери публічних закупівель
Джерело: розроблено відповідно до запропонованих етапів впровадження інновацій

Включення в керуючий алгоритм елементів і показників контролю (в т.ч. його стану) пов'язане з потребою забезпечення раціонального використання коштів, спрямованих на публічні закупівлі. При цьому максимальний ризик, як свідчать дані Антикорупційного комітету, припадають саме на участь у тендерах щодо крупних проектів, які передбачають витрату значних сум. Щодо таких закупівель контроль повинен здійснюватися не однією, а кількома незалежними одна від одної контролюючими інституціями, визначеними законодавством (він може бути паралельним, тобто проводитись в один і той самий період часу).

Для контролю менш витратних проектів можуть бути застосовані автоматичні контролюючі процедури, такі як моніторинг цінових пропозицій не лише серед учасників, які взяли участь у тендерах, а й на ринку аналогічних пропозицій загалом.

Висновки з проведеного дослідження. Безумовно, навіть у випадку використання запропонованого підходу у питаннях реалізації інноваційних підходів до організації публічних закупівель не можна повністю позбавитись ризиковості, а тому подальша її мінімізація – важливе завдання наукових досліджень. У зв'язку з цим залучення до наукових пошуків зацікавлених дослідників (через затвердження відповідних тем дипломних, дисертаційних і докторських робіт, проведення наукових симпозиумів, конференцій та диспутів) дозволить уникнути багатьох проблем і ризиків й сприятиме удосконаленню не лише процедур закупівлі, а й системи обліку та контролю публічних закупівель загалом.

Бібліографічний список

1. Адамик О.В. Інструменти «хмарних обчислень» як фактор удосконалення обліку в бюджетних установах / О.В. Адамик // Економічний аналіз. Том 19. – 2015. – № 2. – С. 179-184.
2. Балан А.А. Державний фінансовий контроль в сфері державних закупівель / А.А. Балан, І.В. Витчак // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 5(15). – С. 108-114.
3. Гончарова А.В. Цивільно-правове регулювання контрактних відносин при державних закупівлях / А.В. Гончарова, В.Ю. Лада // Право і суспільство. Частина 3. – 2016. – № 2. – С. 39-44.
4. Мінекономрозвитку закликає місцеву владу використовувати систему ProZorro на допорогових закупівлях [Електронний ресурс] / Прес-служба : новини // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=aacbdccfe61e4f519914fd61395efefd&title=MinekonomrozvitkuZaklikaMistsevuVladuVikoristovuvatiSitemuProzorroNaDoporogovikhZakupivliakh>
5. Пилипенко О. ProZorro і темна сторона держзакупівель [Електронний ресурс] / О. Пилипенко // 112.ua. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/prozorro-i-temna-storona-derzhzakupivel-296112.html>.
6. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 10.04.2014 р. №1197-18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>.
7. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
8. Ткаченко Н.Б. Управління державними закупівлями : монографія / Н.Б. Ткаченко. – К. : Книга, 2007. – 296 с.
9. Фалько Л.В. Особливості реалізації контрольних повноважень органів Державного казначейства України у сфері державних закупівель [Електронний ресурс] / Л.В. Фалько // Право і безпека – 2011. – №2(39). – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>.
10. Файвіш Г. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС [Електронний ресурс] / Г. Файвіш // Веб – портал з питань державних закупівель. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish>.
11. Фіц О.Ю. Моніторинг державних закупівель у країнах ЄС / О.Ю. Фіц // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2012. – № 4 (40). – С. 91-98.
12. Шангіна Н. Г. Організаційно-економічні засади здійснення державних закупівель у бюджетних установах: сучасні проблеми та напрями підвищення ефективності / Н. Г. Шангіна // Продуктивність агропромислового виробництва (економічні науки). – 2011. – № 21. – С. 30–35.
13. Юдіцький О.Л. Шляхи удосконалення законодавства України про закупівлю товарів, робіт, послуг за державні кошти / О.Л. Юдіцький // Приватне право і підприємництво. – 2011. – Вип. 10. – С. 169–171.

References

1. Adamyk, O.V. (2015), "Cloud computing instruments as a factor of public sector accounting improving", *Ekonomichnyi analiz*, Vol. 19, no. 2, pp. 179-184.
2. Balan, A.A. and Vytychak, I.V. (2014), "State financial monitoring of public procurement", *Economics: time realities*, no. 5 (15), pp. 108-114.
3. Honcharova, A.V. and Lada, V.Yu. (2016), "Civil legal regulation of contractual relations in the public procurement", *Pravo i suspilstvo*, part 3, no. 2, pp. 39-44.

4. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, "Ministry of Economic Development urges local authorities to use the system ProZorro in sub-threshold procurements", available at: <http://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=aacbdccfe61e4f519914fd61395efef&title=MinekonomrosvitkuZaklikaMistsevuVladuVikoristovuvatiSistemuProzorroNaDoporogovikhZakupivliakh> (access date September 25, 2016).

5. Pylypenko, O. "ProZorro and the dark side of public procurement", *112.ua*, available at: <https://ua.112.ua/statji/prozorro-i-temna-storona-derzhzakupivel-296112.html>. (access date September 25, 2016).

6. Law of Ukraine "On implementation of public procurement" of 10.04.2014 N 1197-VII., available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>. (access date September 25, 2016).

7. Law of Ukraine "On public procurement" of 25.12.2015 p. № 922-VIII, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19>. (access date September 25, 2016).

8. Tkachenko, N.B. (2007), *Upravlinnia derzhavnymy zakupivliamy* [State Procurement Management], monograph, Knyha, Kyiv, Ukraine, 296 p.

9. Falko, L.V. (2011), "The peculiarities of control authorities realization of the bodies of State Treasury of Ukraine in the field of state procurement", *Pravo i bezpeka*, no. 2 (39), available at: <http://nbuv.gov.ua/>. (access date September 25, 2016).

10. Fiveish, G. "Harmonisation of public procurement system in Ukraine with EU standards", available at: <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish>. (access date September 23, 2016).

11. Fits, O. (2012), "Monitoring of public procurements in EU countries", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, no. 4 (40), pp. 91-98.

12. Shangina, N. (2011), "Organizational and economic framework of public procurement in budget organizations: current problems and ways to increase efficiency", *Produktivnist ahropromyslovoho vyrobnytstva (ekonomichni nauky)*, no. 21, pp. 30-35.

13. Yuditnyi, O.L. (2011), "Ways to improve of legislation of Ukraine on the purchase of goods, works and services for state funds", *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo*, issue 10, pp. 169-171.

Хорунжак Н.М. ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ І КОНТРОЛЬНО-ОБЛІКОВИХ ПРОБЛЕМ

Мета. Дослідження процесу здійснення закупівель з допомогою електронної системи (ProZorro), оцінка чинних законодавчих актів і їх положень (в т.ч. щодо провадження контролю та обліку). Завдання дослідження полягає у виявленні проблемних аспектів щодо названих напрямів і розробки пропозицій з їх вирішення.

Методика дослідження. Для досягнення мети і виконання завдань дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: деонтичну логіку при здійсненні оцінки законодавчих норм в питаннях категорійних означень, порівняння з метою оцінки переваг і недоліків української електронної системи ProZorro, аналіз та узагальнення для встановлення етапів і побудови керуючого алгоритму впровадження інновацій, а також розробки пропозицій з удосконалення організаційних і контрольно-облікових засад здійснення публічних закупівель.

Результати. Здійснено оцінку окремих положень нормативно-правових актів з питань здійснення публічних закупівель. Запропоновано означення поняття «публічні закупівлі». Охарактеризовано переваги та недоліки української електронної системи «ProZorro» для здійснення процедур закупівлі, запропоновано шляхи її удосконалення, в тому числі обґрунтовано потребу в забезпеченні її взаємозв'язку з обліковими системами суб'єктів-учасників торгів. Встановлено етапи та побудовано керуючий алгоритм впровадження інновацій в сфері публічних закупівель. Доведено, що логічна послідовність етапів дасть змогу уникнути ряду недоліків і сформувати ефективну систему публічних закупівель. Визначено роль контролю в забезпеченні ефективності витрачання коштів на публічні закупівлі товарів, робіт і послуг. Обґрунтовано порядок ідентифікації операцій (елементів процедур) закупівель, яким притаманний максимальний ризик. Обґрунтовано повноваження суб'єктів контролю за операціями з максимальним ризиком. Надано рекомендації щодо застосування сучасних інформаційних технологій для здійснення контролю за окремими операціями.

Наукова новизна. Розвинуто теоретичні та нормативно-правові основи, а також організаційні засади удосконалення процесу публічних закупівель в частині позиціонування етапів, організаційних і контрольно-облікових питань та формування максимально зручної електронної системи.

Практична значущість. Використання рекомендованого підходу дозволить удосконалити й оптимізувати процес публічних закупівель, досягти підвищення якості контролю та оперативності документального забезпечення.

Ключові слова: публічні закупівлі, законодавче регулювання, електронна закупівля, контроль, облік, суб'єкти, повноваження, ризики.

Khorunzhak N.M. PUBLIC PROCUREMENT: WAYS FOR RESOLVING ORGANIZATIONAL, CONTROL AND ACCOUNTING PROBLEMS

Purpose. The aim of the article is to research the process of implementation of procurement by means of the electronic system (ProZorro), evaluation of existing legislative acts and their provisions (including on performance monitoring and accounting). Research tasks are to identify the problematic aspects on mentioned areas and the development of proposals on their solution.

Methodology of research. General scientific and special methods are used to achieve the purpose and objectives of research: deontic logic – in carrying out evaluations of legislation norms in issues of categorical definitions;

comparison – to assess the advantages and disadvantages of the Ukrainian electronic system ProZorro; analysis and generalization – to establish stages and construction of control algorithm for implementation of innovations, and develop of proposals to improve the organizational, accounting and control foundations for implementation of public procurement.

Findings. The article contains an assessment of certain provisions of normative and legal acts on the implementation of public procurement. The definition of the notion “public procurement” is proposed in the article. Advantages and disadvantages of Ukrainian electronic system “ProZorro” for the implementation of procedures for the procurement are characterized, the ways for its improvement are proposed, the need in ensuring its relationship with the accounting systems of entities and participants of trades is substantiated.

The main stages are established and managing algorithm for introduction of innovations in the field of public procurement is constructed. It is proved that logical sequence of steps will avoid a number of shortcomings and form the effective system of public procurement. The role of monitoring in ensuring effectiveness of expenditure of funds on public procurement of goods, works and services is determined in the article. The procedure of identification of operations (elements of procedures) of procurement is substantiated. Maximum risk is inherent to these operations of procurement. Powers of entities for control over operations with maximum risk are substantiated. The recommendations on the use of modern information technologies for monitoring the individual transactions are given.

Originality. Theoretical, normative and legal basics as well organizational principles for improvement of the process of public procurement in the part of positioning stages, organizational, accounting and control issues and formation of the most convenient electronic system are developed.

Practical value. Using of the recommended approach will allow improving and optimizing the process of public procurement, to achieve improvement of quality control and efficiency of documentary ensuring.

Key words: public procurement, legal regulation, e-procurement, control, accounting, subjects, powers, risks.

Хорунжак Н.М. ПУБЛИЧНЫЕ ЗАКУПКИ: ПУТИ РЕШЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ И КОНТРОЛЬНО-УЧЕТНЫХ ПРОБЛЕМ

Цель. Исследование процесса осуществления закупок с помощью электронной системы (ProZorro), оценка действующих законодательных актов и их положений (в т.ч. по осуществлению контроля и учета). Задача исследования состоит в выявлении проблемных аспектов в отношении названных направлений и разработка предложений по их решению.

Методика исследования. Для достижения целей и выполнения задач исследования использованы общенаучные и специальные методы исследования: деонтической логики при оценке законодательных норм в вопросах категорийных определений, сравнения для оценки преимуществ и недостатков украинской электронной системы ProZorro, анализ и обобщение для установления этапов и построения управляющего алгоритма внедрения инноваций, а также разработки предложений по совершенствованию организационных и контрольно-учетных принципов осуществления публичных закупок.

Результаты. Осуществлена оценка отдельных положений нормативно-правовых актов по вопросам осуществления публичных закупок. Предложено определение понятия «публичные закупки». Охарактеризованы преимущества и недостатки украинской электронной системы «ProZorro» для осуществления процедур закупки, предложены пути ее усовершенствования, в том числе обоснована необходимость в обеспечении ее взаимосвязи с учетными системами субъектов-участников торгов. Установлены этапы и построен управляющий алгоритм внедрения инноваций в сфере публичных закупок. Доказано, что логическая последовательность этапов позволит избежать ряда недостатков и формировать эффективную систему публичных закупок. Определена роль контроля в обеспечении эффективности расходования средств на публичные закупки товаров, работ и услуг. Обоснован порядок идентификации операций (элементов процедур) закупок, которым присущ максимальный риск. Обоснованы полномочия субъектов контроля за операциями с максимальным риском. Даны рекомендации по применению современных информационных технологий для осуществления контроля за отдельными операциями.

Научная новизна. Развита теоретические и нормативно-правовые основы, а также организационные основы совершенствования процесса публичных закупок в части позиционирования этапов, организационных и контрольно-учетных вопросов и формирования максимально удобной электронной системы.

Практическая значимость. Использование рекомендованного подхода позволит усовершенствовать и оптимизировать процесс публичных закупок, добиться повышения качества контроля и оперативности документального обеспечения.

Ключевые слова: публичные закупки, законодательное регулирование, электронная закупка, контроль, учет, субъекты, полномочия, риски.

УДК 621.002:658.56

*Очеретько Л.М.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
Болюта М.Ю.,
Запорізький національний технічний університет*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Суттєві зміни в нормативно-правовому регулюванні діяльності акціонерних товариств в Україні в контексті реалізації Програми розвитку фондового ринку України на 2015-2017 роки «Європейський вибір - нові можливості для прогресу та зростання», а також відсутність єдиних організаційних і методичних підходів до обліку власного капіталу в системі управління акціонерних товариств зумовлюють необхідність подальшого розгляду існуючої методики облікового відображення змін у складі власного капіталу.

Практика доводить, що оперативність прийняття управлінських рішень щодо власного капіталу в значній мірі залежить від оперативності надходження інформації про його зміни, а отже, тривалий період формування фінансової звітності гальмує прийняття рішень та призводить до порушення принципу ефективного управління. Вирішенням даного питання має стати створення цілісної системи внутрішньої звітності, можливість запровадження якої залежить від належної організації та налагодженості на підприємстві системи обліку кожної зі складових власного капіталу.

У зв'язку з цим актуальним напрямком наукових досліджень в частині забезпечення процесу управління власним капіталом акціонерних товариств є розробка системи внутрішньої звітності, необхідної для потреб оцінки змін у складі власного капіталу, пошуку шляхів оптимізації його структури та можливості змін у найближчій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування обліково-інформаційного забезпечення процесу управління власним капіталом розглядаються в наукових дослідженнях багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених: Р. Антоні, Л. Бернстайна, І. О. Бланка, Є. Ф. Бріггема, Д. Гарнера, А. Гропеллі, Г. Г. Кірейцева, М. О. Килима, Р. Коха, М. Н. Крейніної, Ф. Ляйтнер, М. Ю. Медведєва та ін.

Серед вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджували як управлінські аспекти обліку власного капіталу, так і використання облікової інформації в управлінні, найпомітнішими є: Ф. Ф. Бутинець, В. Б. Івашкевич, В. Ю. Касянова, С. Н. Колесников, Н. М. Ткаченко, В. В. Сопко та ін. Високо оцінюючи напрацювання науковців та експертів, варто зауважити, що подальшого дослідження вимагає низка питань, пов'язаних з відображенням змін у складі власного капіталу в зовнішній та внутрішній звітності підприємства. Виступаючи важливим інструментом управління та базуючись на даних бухгалтерського обліку як системи суцільного і безперервного документального оформлення господарських операцій, звітність відображає і дає змогу оцінити результати діяльності, прогнозувати напрями підвищення ефективності господарювання, а також пропонувати необхідні для управління рішення в частині власних джерел фінансування діяльності підприємства. А тому проблема удосконалення облікового відображення у внутрішній звітності змін у складі власного капіталу суб'єктів господарювання набуває все більшої актуальності.

Постановка завдання. Мета статті - розробка пропозицій щодо удосконалення обліково-інформаційного забезпечення процесу управління власним капіталом підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність управління власним капіталом полягає в тому, що в процесі господарської діяльності відбуваються безперервні зміни, пов'язані зі збільшенням або зменшенням як загальної величини, так й окремих його складових [5, с. 1144].

Врахування зазначених вище аспектів визначає особливості методики облікового відображення змін у складі власного капіталу акціонерних товариств, серед яких на особливу увагу заслуговує методика відображення в обліку безоплатно наданих та безоплатно отриманих товарів, робіт та послуг.

У відповідності до підпункту 14.1.13 ст.14 ПКУ безоплатно наданими товарами, роботами, послугами вважаються:

а) товари, що надаються згідно з договорами дарування, іншими договорами, за якими не передбачається грошова або інша компенсація вартості таких товарів чи їх повернення, або без укладення таких договорів;

б) роботи (послуги), що виконуються (надаються) без висування вимоги щодо компенсації їх вартості;

в) товари, передані юридичній чи фізичній особі на відповідальне зберігання і використані нею [8].

І хоча у зазначеному підпункті йдеться про безоплатно надані товари, роботи, послуги, можна вважати, що він стосується й безоплатно отриманих товарів, робіт та послуг. Адже надане однією стороною має бути отриманим іншою стороною [4].

Водночас погодитись з тим, що роботи та послуги можуть бути предметом безоплатної передачі складно, оскільки згідно зі ст. 718 ЦКУ, роботи і послуги не можуть бути предметом договору дарування. Вони можуть бути предметом договорів підряду (глава 61 ЦКУ), надання послуг (глава 63 ЦКУ), перевезення (глава 64 ЦКУ), транспортного експедирування (глава 65 ЦКУ), зберігання (глава 66 ЦКУ) тощо. Безоплатне виконання робіт не передбачене ЦКУ (ст. 837 і 843 ЦКУ). Щодо послуг норма ч. 1 ст. 903 ЦКУ допускає можливість одержувача послуг не оплачувати їх, якщо плату у договорі не передбачено [12].

До того ж, оскільки отримані послуги споживаються у момент їх надання (крім випадків, коли вони призначені для створення оборотних і необоротних активів), у цих випадках вони обліковуються так само, як і безоплатно отримані результати робіт, про що - далі), то безоплатне отримання послуг не збільшує кількість активів підприємства. Нагадаємо, що згідно зі ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», активи - це ресурси, контрольовані підприємством внаслідок минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигід у майбутньому [9]. Що таке «ресурси» законодавство не визначає, тож звернімося до словника української мови. Ресурси - це запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби. Але створити запас зі вже отриманих і спожитих послуг неможливо. Отже, на нашу думку, отримані та одразу спожиті послуги не є активами підприємства, і дохід у нього не виникає, оскільки ця операція не відповідає ознакам, зазначеним у п. 5 П(С)БО 15 [3].

Таким чином, безоплатно отриманими/переданими слід вважати активи, отримані/передані на умовах, які не передбачають надання особі, що їх передає, будь-якої компенсації їх вартості зі сторони (або від імені) особи, що їх приймає [4].

Безоплатна надходження/передача активів може здійснюватись у вигляді рис. 1:

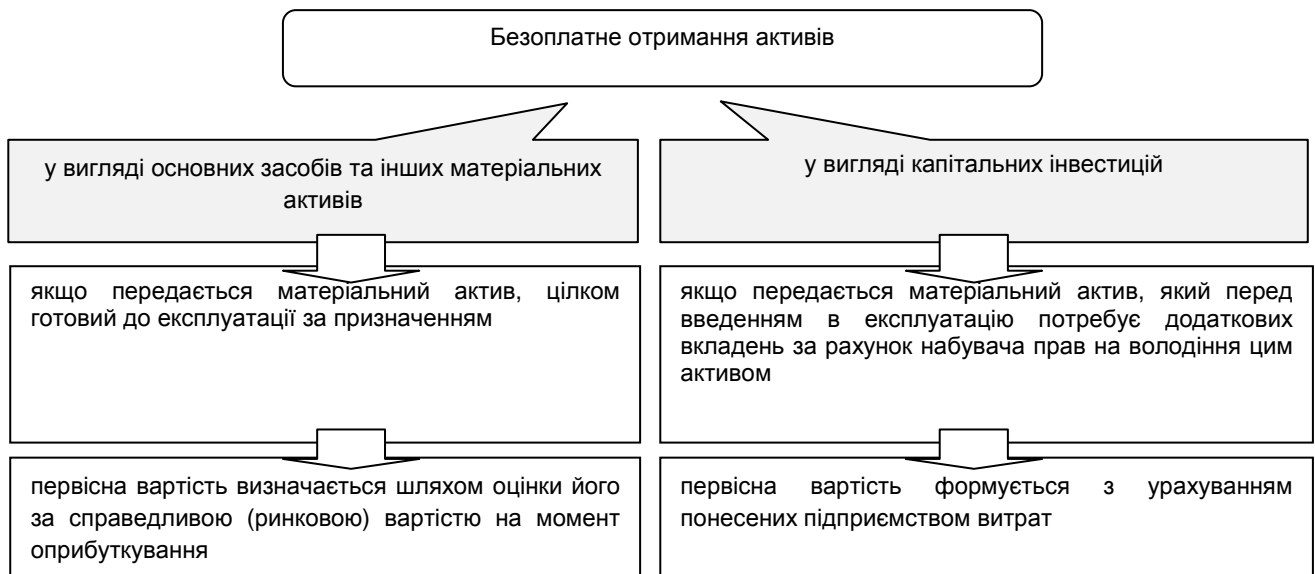

Рис. 1. Безоплатне отримання активів

Джерело: [10]

Визнання активами безоплатно одержаного майна передбачає можливість їх достовірної оцінки, яка повинна здійснюватися з урахуванням принципу обачності, зазначеного у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», а також у МСФЗ. Недотримання цього принципу може призвести до отримання негативного аудиторського висновку та завищення або заниження бази оподаткування з подальшими адміністративними та фінансовими наслідками [2, с. 185].

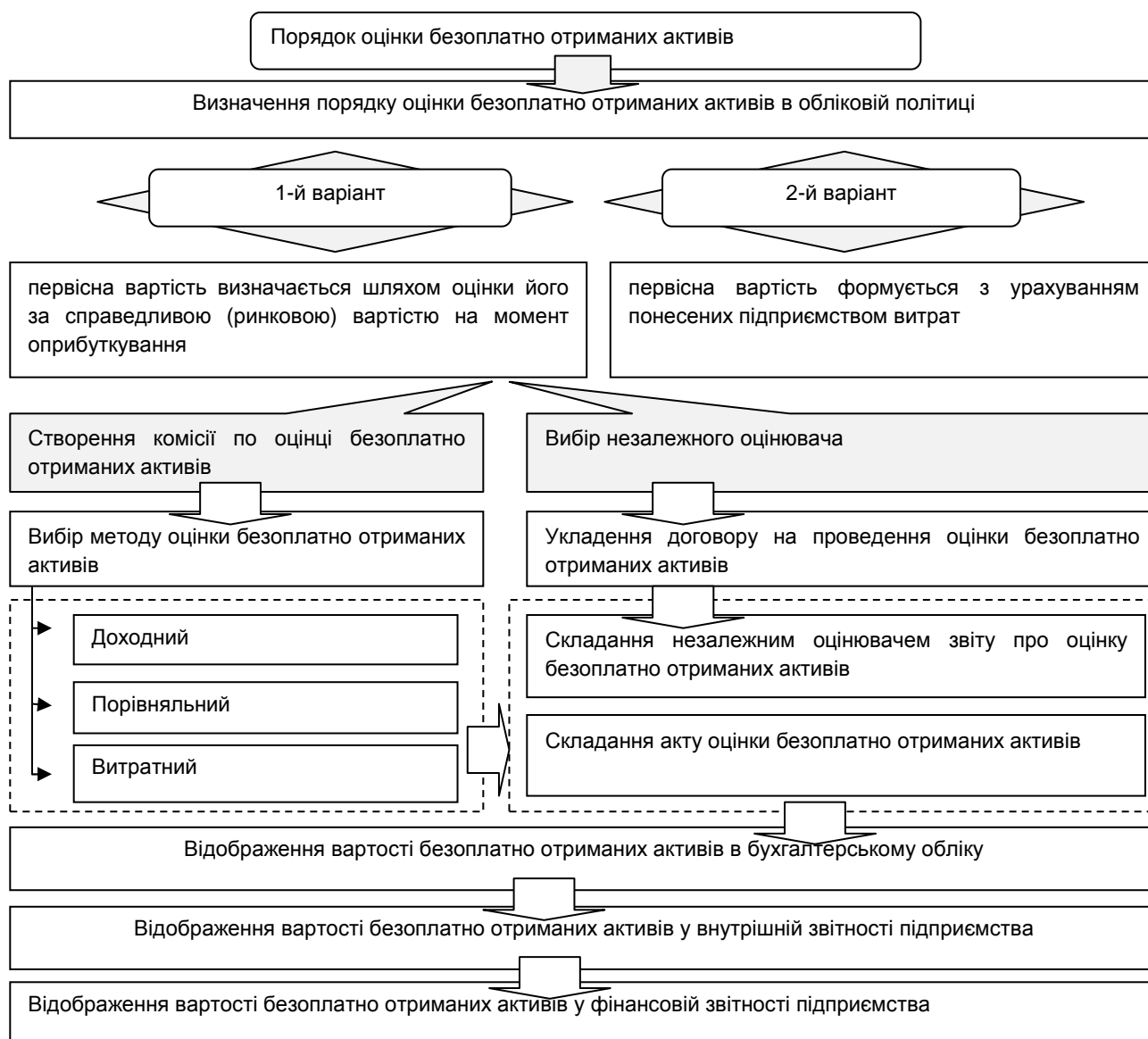
Зокрема, п.10 П(С)БО 7 встановлено, що первісна вартість безоплатно отриманих основних засобів дорівнює їх справедливій вартості на дату отримання з урахуванням витрат, передбачених пунктом 8 цього ж П(С)БО.

МСБО 16 визначає справедливу вартість, як суму, за якою може бути здійснений обмін активу в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [6].

Відповідно до МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості», справедлива вартість – ціна, яка була б отримана за продаж активу, або сплачена за передачу зобов'язання у звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки [7]. В даному випадку справедлива вартість це вже не сума, а вихідна ціна, що формується на даних ринку.

Згідно ж з П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» [11], справедлива вартість – це сума, за якою можливо здійснити обмін активами між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами, тож по суті справедлива вартість може прирівнюватися до ринкової. Отже, П(С)БО 19 ототожнює справедливу вартість з ринковою, вартістю. Таким чином, на момент оприбуткування на баланс справедливу вартість безоплатно отриманих активів спеціалісти підприємства мають визначити шляхом вивчення ринкових цін на аналогічні об'єкти з тим самим рівнем зношеності або за сумою залишкової вартості (чи скоріше здатності до експлуатації) [2, с. 187].

Дослідження правового забезпечення обліку безоплатно отриманих активів дозволило визначити порядок їх оцінки (рис. 2).

Рис. 2. Порядок оцінки безоплатно отриманих активів

Джерело: власна розробка авторів

Об'єктивна вартісна оцінка безоплатно отриманих активів впливає на правильність ведення податкового обліку та правильність визначення фінансового результату, що підлягає оподаткуванню.

Оскільки з 2015 року об'єкт оподаткування податком на прибуток визначається на підставі фінансового результату, встановленого за П(С)БО або МСФЗ, який у відповідних випадках має бути скоригований на податкові різниці, то ведення обліку безоплатно отриманих основних засобів напряду залежить від норм П(С)БО 7 та Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів.

Цими нормами встановлено, що підприємства з річним обсягом доходу менше 20 млн. грн. амортизують безоплатно отримані основні засоби за П(С)БО та мають право не коригувати на податкові різниці визначений фінрезультат. При цьому це стосується всіх безоплатно отриманих основних засобів незалежно від дати їх придбання. Підприємства з річним доходом понад 20 млн. грн. зобов'язані коригувати визначений фінрезультат на податкові різниці.

Оскільки справедлива вартість безоплатно отриманого активу визначається підприємством самостійно, важливим є дотримання юридичної процедури її визначення, а саме документального підтвердження (підстави) визнання справедливої (ринкової) вартості [2, с. 189].

З метою вирішення зазначених проблем та забезпечення отримання своєчасної і повної інформації про зміни у складі власного капіталу підприємства у наслідок безоплатного надходження/передачі активів вважаємо за доцільне запровадити у практиці вітчизняних підприємств внутрішню (управлінську) звітність – Звіт про безоплатне надходження/передачу активів (далі – Звіт), структуру якого подано в табл. 1.

Таблиця 1

Звіт про безоплатне надходження /передачу активів

Назва об'єкта	Первісна вартість		Коригування вартості активу	Відкоригована вартість активу
	справедлива (ринкова)	з урахуванням понесених підприємством витрат		
Необоротні активи				
Оборотні матеріальні активи				

Джерело : власна розробка авторів

Форма Звіту, перелік відповідальних осіб за його складання та своєчасне надання варто закріпити письмовим розпорядженням керівника підприємства. До складу таких суб'єктів може входити обліковий персонал, а також спеціально уповноважені особи (зокрема, фахівці з оціночної діяльності). Звіт про безоплатне надходження/передачу активів доцільно складати за вимогою керівництва, або ж з періодичністю раз на місяць, квартал, півріччя чи рік (в залежності від разовості виникнення таких операцій).

Звіт про безоплатне надходження/передачу активів покликаний задовольнити інформаційні потреби переважно внутрішніх категорій користувачів. Отже, у разі потреби в розширенні інформації, форма звіту може бути доопрацьована з метою підвищення її релевантності.

Запровадження на практиці запропонованої форми внутрішньої звітності не призведе до зростання трудомісткості ведення обліку, оскільки розвиток сучасних інформаційних технологій обробки інформації спонукає до запровадження нових форм документування та звітності, побудови на їх основі як поточного, так і стратегічного управління [1, с. 215].

Висновки з проведеного дослідження. За результатами дослідження приходимо до висновку, що створення належного обліково-інформаційного забезпечення процесу управління власним капіталом потребує доповнення фінансової звітності внутрішньою (управлінською) звітністю, яка має насправді стати не тільки джерелом інформації про об'єкт управління, а й інструментом ефективного внутрішнього контролю господарської діяльності.

Створення належного обліково-інформаційного забезпечення процесу управління власним капіталом дозволить користувачам внутрішньої звітності приймати обґрунтовані та виважені управлінські рішення на рівні окремо взятого акціонерного товариства.

Бібліографічний список

1. Бобяк А.П. Удосконалення звітності із власного капіталу як основа інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень / А.П. Бобяк // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 2. – С. 214-218.
2. Валькова Н.В. Аналіз проблем обліку безоплатно отриманих активів / Н.В. Валькова, Т.В. Йолтухівська // Економічний аналіз. – 2015. - № 2. – Том 19. – С. 185-192.

3. Єгорова Ю. Безоплатно отримані запаси, роботи та послуги / Ю. Єгорова // Дебет Кредит. – 2014. - № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.online.dtkk.ua/Book/...2014.../navPoint-1>
4. Єфімов С. Безкоштовний «сир» у податковій мишоловці / С. Єфімов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sergiiiefimov.blogspot.com/.../blog-post_13.ht.
5. Мовчан А.О. Власний капітал як об'єкт обліку та аналізу / А.О. Мовчан, З.Л. Бандура // Глобальні та національні проблеми економіки : [електронне наукове фахове видання]. - 2015. – Випуск 8. – С. 1144-1148.
6. Основні засоби : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua/go/929_014
7. Оцінка справедливої вартості : Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_068
8. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interbuh.com.ua/normative/pku.html>
9. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність підприємств : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
10. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку П(С)БО 7 «Основні засоби» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
11. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.07.1999 № 163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>
12. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

References

1. Bobiak, A.P. (2011), "Improving the reporting of equity as the basis of information support management decisions", *Stalyi rozvytok ekonomiky : [vseukr. nauk.-vyr. zhurnal]*, no. 2, pp. 214-218.
2. Valkova, N.V. and Yoltukhivska, T.V. (2015), "Analysis of problems obtained free accounting assets", *Ekonomichnyi analiz*, no. 2, Volume 19, pp. 185-192.
3. Yehorova, Yu. (2014), "Obtained free of charge supplies, works and services", *Debet Kredyt*, no. 13, available at: <http://www.online.dtkk.ua/Book/...2014.../navPoint-1> (access date September 20, 2016).
4. Yefimov, S. "Free "cheese" in tax mousetrap", available at: http://www.sergiiiefimov.blogspot.com/.../blog-post_13.ht. (access date September 20, 2016).
5. Movchan, A.O. and Bandura, Z.L. (2015), "Equity as an object of accounting and analysis", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky : [elektronne naukove fakhove vydannia]*, Issue 8, pp 1144-1148.
6. *Osnovni zasoby* [Fixed assets] : *Mizhnarodnyi standart bukhalterskoho obliku 16* [International Accounting Standard 16], available at: http://www.zakon.rada.gov.ua/go/929_014 (access date September 21, 2016).
7. *Otsinka spravedlyvoi vartosti* [Fair Value] : *Mizhnarodnyi standart finansovoi zvitnosti 13* [International Financial Reporting Standard 13], available at: http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_068 (access date September 21, 2016).
8. *Podatkovyi kodeks Ukrainy* [Tax Code of Ukraine], available at: <http://www.interbuh.com.ua/normative/pku.html> (access date September 22, 2016).
9. Verkhovna rada Ukrainy (2008), *Pro bukhalterskyi oblik i finansovu zvitnist pidpriemstv* [On accounting and financial statements], *Zakon Ukrainy* dated 17.09.2008 no. 514-VI, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (access date September 22, 2016).
10. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2000), *Pro zatverdzhennia Polozhennia (standartu) bukhalterskoho obliku P(S)BO 7 "Osnovni zasoby"*, *Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy* dated 27.04.2000 no. 92, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (access date September 22, 2016).
11. Ministerstvo finansiv Ukrainy (1999), *Pro zatverdzhennia Polozhennia (standartu) bukhalterskoho obliku 19 "Obiednannia pidpriemstv"*, *Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy* dated 07.07.1999 no. 163, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99> (access date September 22, 2016).
12. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy* [The Civil Code of Ukraine], available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (access date September 22, 2016).

Очеретько Л.М., Болюта М.Ю. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Мета - розробка пропозицій щодо удосконалення обліково-інформаційного забезпечення процесу управління власним капіталом підприємства.

Методика дослідження. Використаний в процесі дослідження метод теоретичного узагальнення та порівняння став підґрунтям встановлення сутності справедливої вартості безоплатно отриманих/переданих активів. Логічний метод, методи індукції та дедукції, групування та узагальнення виступили основою доведення взаємозв'язку між обліковим та оподатковуваним прибутком; абстрактно-логічний метод використано при узагальненні теоретичних положень, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і формування висновків та пропозицій.

Результати. Уточнено сутність безоплатно отриманих/переданих активів, як активів, які не передбачають надання особі, що їх передає, будь-якої компенсації їх вартості зі сторони (або від імені) особи, що їх приймає. Розглянуто форми безоплатного надходження/передачі активів. Обґрунтовано сутність справедливої вартості безоплатно отриманих /переданих активів та порядок її визначення. Встановлено порядок оцінки безоплатно отриманих/переданих активів. Розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення обліково-інформаційного забезпечення процесу управління власним капіталом підприємства шляхом запровадження внутрішньої (управлінської) звітності, а саме Звіту про безоплатне надходження /передачу активів, що дозволить задовольнити інформаційні потреби переважно внутрішніх категорій користувачів.

Наукова новизна полягає в удосконаленні обліково-інформаційного забезпечення процесу управління власним капіталом підприємства шляхом запровадження внутрішньої (управлінської) звітності, а саме Звіту про безоплатне надходження/передачу активів, який має насправді стати не тільки джерелом інформації про об'єкт управління, а й інструментом ефективного внутрішнього контролю господарської діяльності.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі пропозицій та методичних рекомендацій можуть бути використані суб'єктами господарювання при формуванні внутрішньої (управлінської) звітності підприємств, що дозволить спростити процедуру управління власним капіталом та приймати обґрунтовані і виважені управлінські рішення на рівні окремо взятого акціонерного товариства.

Ключові слова: безоплатно отримані/передані активи, первісна вартість, справедлива вартість, ринкова вартість, внутрішня (управлінська) звітність.

Ocheretko L.M., Boliuta M.Yu. IMPROVEMENT ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPORT OF ENTERPRISE MANAGEMENT'S CAPITAL

Purpose - to develop proposals to improve accounting and information support of the management of equity of the company.

Methodology of research. The used method in the study of theoretical generalization and comparison basis was the establishment of free nature of the fair value of the received/transferred assets. The logical method, methods of induction and deduction, grouping and summarizing made the basis of proof of the relationship between accounting and taxable income; abstract logical method - at a synthesis of theoretical positions, establishing causal relationships and forming opinions and suggestions.

Findings. The essence of free received/transferred assets as assets that do not involve the provision to the person communicating any reimbursement from the side (or on behalf of) the person who takes them. We consider free forms of income/assets transfer. The essence of fair value obtained free of charge/transferred assets and the procedure for its determination. Procedure to free evaluation received/transferred assets. Practical recommendations for improving accounting and information support of the management of the company equity by introducing internal (management) reporting, namely the report free of receipt/transfer of assets will meet the information needs of mainly domestic audiences.

Originality is to improve accounting and information support of the management of the company equity by introducing internal (management) reporting, namely the report free of receipt/transfer of assets, which has actually become not only a source of information on facility management, but effective tool internal control of business.

Practical value is that the main provisions of the study in the form of proposals and guidelines can be used by business entities in the internal (management) reporting companies that will simplify the management of equity and make informed management decisions and informed at separately single company.

Key words: free received/transferred assets carried at cost, fair value, market value, internal (management) reporting.

Очеретько Л.М., Болюта М.Ю. УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСЕЧЕНИЯ ПРОЦЕССА УПРАВЛЕНИЯ СОБСТВЕННЫМ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель - разработка предложений по усовершенствованию учетно-информационного обеспечения процесса управления собственным капиталом предприятия.

Методика исследования. Исползованный в процессе исследования метод теоретического обобщения и сравнения стал основой установления сущности справедливой стоимости безвозмездно полученных/переданных активов. Логический метод, методы индукции и дедукции, группировки и обобщения выступили основой доказательства взаимосвязи между учетной и налогооблагаемой прибылью; абстрактно-логический метод - при обобщении теоретических положений, установление причинно-следственных связей и формирование выводов и предложений.

Результаты. Уточнена сущность безвозмездно полученных/переданных активов, как активов, не предусматривают предоставление лицу, их передает, какой-либо компенсации их стоимости с стороны (или от имени) лица, их принимает. Рассмотрены формы безвозмездного поступления/передачи активов. Обосновано сущность справедливой стоимости безвозмездно полученных/переданных активов и порядок ее определения. Установлен порядок оценки безвозмездно полученных/переданных активов. Разработаны практические рекомендации по усовершенствованию учетно-информационного обеспечения процесса управления собственным капиталом предприятия путем внедрения внутренней (управленческой) отчетности, а именно отчета о безвозмездное поступление/передачу активов, что позволит удовлетворить информационные потребности преимущественно внутренних категорий пользователей.

Научная новизна состоит в усовершенствовании учетно-информационного обеспечения процесса управления собственным капиталом предприятия путем внедрения внутренней (управленческой) отчетности, а именно Отчета о безвозмездном поступлении/передаче активов, который должен на самом деле стать не только источником информации об объекте управления, но и инструментом эффективного внутреннего контроля хозяйственной деятельности.

Практическая значимость состоит в том, что основные положения данного исследования в форме предложений и методических рекомендаций могут быть использованы субъектами хозяйствования при формировании внутренней (управленческой) отчетности предприятий, что позволит упростить процедуру управления собственным капиталом и принимать обоснованные и взвешенные управленческие решения на уровне отдельно взятого акционерного общества.

Ключевые слова: безвозмездно полученные/переданные активы, первоначальная стоимость, справедливая стоимость, рыночная стоимость, внутренняя (управленческая) отчетность.

УДК 336.146

*Лищенко О.Г.,
к.е.н, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Олонець С.А.,
Запорізький національний технічний університет*

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ В УМОВАХ БЮДЖЕТУВАННЯ

Постановка проблеми. У сучасних нестабільних умовах ринкової економіки та цінової політики особливого значення набуває питання ефективного управління виробничими витратами та зниження собівартості продукції. Тому постає потреба пошуку та впровадження нових ефективних способів управління витратами, одним із яких є бюджетування. Цей процес ґрунтується на розробці та виконанні планових показників, що містяться у відповідних бюджетах. Тому вивчення проблем і перспектив щодо впровадження процесу бюджетування на підприємстві є досить актуальним питанням сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти з питання організації обліку витрат в умовах бюджетування досліджували такі науковці: А. С. Ломака [6], В. В. Иванова, В. В. Івата [3], Г. Г. Осадча, І. А. Шапиро, Н. Є. Довбуш [2], О. В. Даниленко, О. Є. Федорченко [7]. Однак дане питання потребує подальшого дослідження та удосконалення, а саме: визначення сутності та видів бюджетів, виявлення проблем та недоліків впровадження бюджетування на підприємствах, визначення етапів впровадження бюджетування, удосконалення організації обліку бюджетування витрат в сучасних умовах на підприємстві.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження організації обліку витрат в умовах бюджетування, узагальнення особливостей процесу бюджетування витрат та формування рекомендацій щодо удосконалення системи бюджетування на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління витратами – це складний багатоаспектний та динамічний процес, що включає управлінські дії, метою яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства. В сучасних умовах управління витратами означає створення єдиної, раціональної чітко та безперебійно функціонуючої системи з певними цільовими установками та взаємопов'язаними елементами.

Система управління витратами має функціональний та організаційний аспект. Вона включає такі організаційні підсистеми, як пошук і виявлення факторів економії ресурсів; планування та бюджетування витрат за видами; облік і аналіз витрат тощо [5, с. 107].

На особливу увагу в системі управління витратами підприємства заслуговує бюджетування, яке, як свідчить практика, водночас має ряд переваг та не позбавлене недоліків, як показано на рис. 1:

ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
<ul style="list-style-type: none"> • Надає позитивну дію на мотивацію і настрій колективу • Дозволяє координувати роботу підприємства в цілому • Аналіз бюджетів дозволяє своєчасно вносити коригувальні зміни • Дозволяє вчитися на досвіді складання бюджетів минулих періодів • Дозволяє удосконалити процес розподілу ресурсів • Сприяє процесам комунікацій • Допомагає менеджерам низової ланки зрозуміти свою роль в організації • Дозволяє співробітникам-новачкам зрозуміти «напряму руху» підприємства • Служить інструментом порівняння досягнутих і бажаних результатів 	<ul style="list-style-type: none"> • Різке сприйняття бюджетів у різних людей • Складність та дорожняча системи бюджетування • Якщо бюджети не доведені до відома кожного співробітника, то вони не роблять практично ніякого впливу на мотивацію і результати роботи, а замість цього сприймаються виключно як засіб для оцінки діяльності працівників і виявлення помилок • Бюджети вимагають від співробітників високої продуктивності праці, а співробітники протидіють цьому, намагаючись мінімізувати свої навантаження, що призводить до конфліктів та зниження ефективності роботи • Протиріччя між досяжністю цілей і їх стимулюючим ефектом

Рис. 1. Переваги та недоліки процесу бюджетування на підприємстві

Джерело: складено авторами на основі [7, с. 38]

Розглянувши типову блок-схему зведеного бюджету промислового підприємства, приходимо до висновку, що її доцільно доповнити бюджетами витрат, щодо яких існує неточність їх визначення та обліку, а саме: маркетингових, трансакційних і логістичних витрат, як показано на рис. 2.

Бюджет маркетингових витрат – це фінансовий план маркетингу, що містить дані про витрати компанії на ведення маркетингової діяльності та доходи від маркетингових заходів: витрати на маркетингові дослідження ринків, на забезпечення конкурентоспроможності, на інформаційний зв'язок зі споживачами – рекламу; стимулювання збуту, виставки, ярмарки, організацію товарообігу та збуту. Він дозволяє аналізувати рівень запланованих і фактично отриманих доходів від маркетингової діяльності, запланованих і реально вкладених засобів у проведення маркетингових заходів компанії, на підставі аналізу будувати прогнози, підводити підсумки, розробляти план маркетингу та планувати інвестиції в маркетинг на наступний період [2, с. 244].

Бюджет трансакційних витрат – фінансовий план трансакцій, що містить дані про витрати компанії на ведення діяльності, пов'язаної з трансакціями та доходи від цих заходів: витрати на збір та обробку інформації; витрати на проведення переговорів і прийняття рішень; витрати з контролю; витрати на юридичний захист виконання контракту користування ринком; витрати, пов'язані з функціонуванням організаційної структури та системи управління; витрати на ведення управлінського обліку та планування (бюджетування) на підприємстві. Він дозволяє аналізувати рівень запланованих і фактично отриманих доходів від укладення угод, запланованих і реально вкладених засобів у заходи компанії пов'язаних із укладанням контрактів, на підставі аналізу будувати прогнози, підводити підсумки, розробляти план дій щодо укладання контрактів та планування вкладень на наступний період.

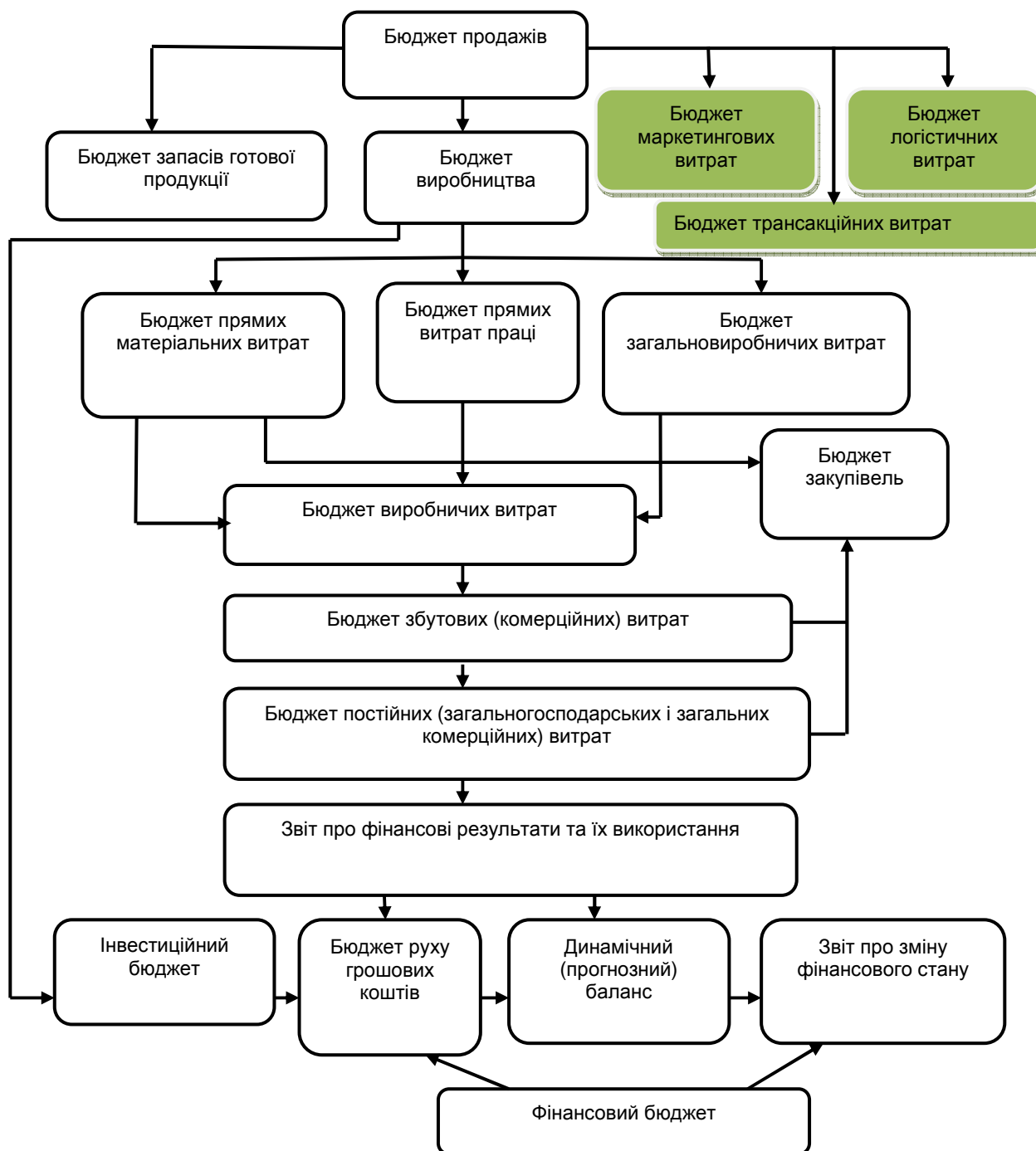
Бюджет логістичних витрат – це фінансовий план логістичної системи, що містить дані про витрати компанії, пов'язані з існуючими бізнес-процесами та операціями з переміщення матеріальних потоків: витрати, пов'язані з виконанням логістичних операцій – організації закупівлі, доставки, організації зберігання та доставки споживачеві. Він дозволяє аналізувати рівень запланованих і фактично отриманих доходів від ефективної організації логістичних операцій; запланованих і реально вкладених коштів у реалізацію логістичних операцій, на підставі аналізу будувати прогнози, підводити підсумки, розробляти ефективніші схеми логістичної системи та планувати витрати на наступний період.

Для раціональної побудови процесу бюджетування, як зазначає В. В. Івата, потрібно виконати такі завдання: побудова бюджетного регламенту; встановлення центрів відповідальності різних рівнів; визначення учасників процесу бюджетування [3, с. 2].

Розробка регламенту представляє собою опис процедур, правил і принципів бюджетування, щоб кожен працівник розумів, що представляє собою процес бюджетування, що стане першим кроком для досягнення мети і цілей підприємства.

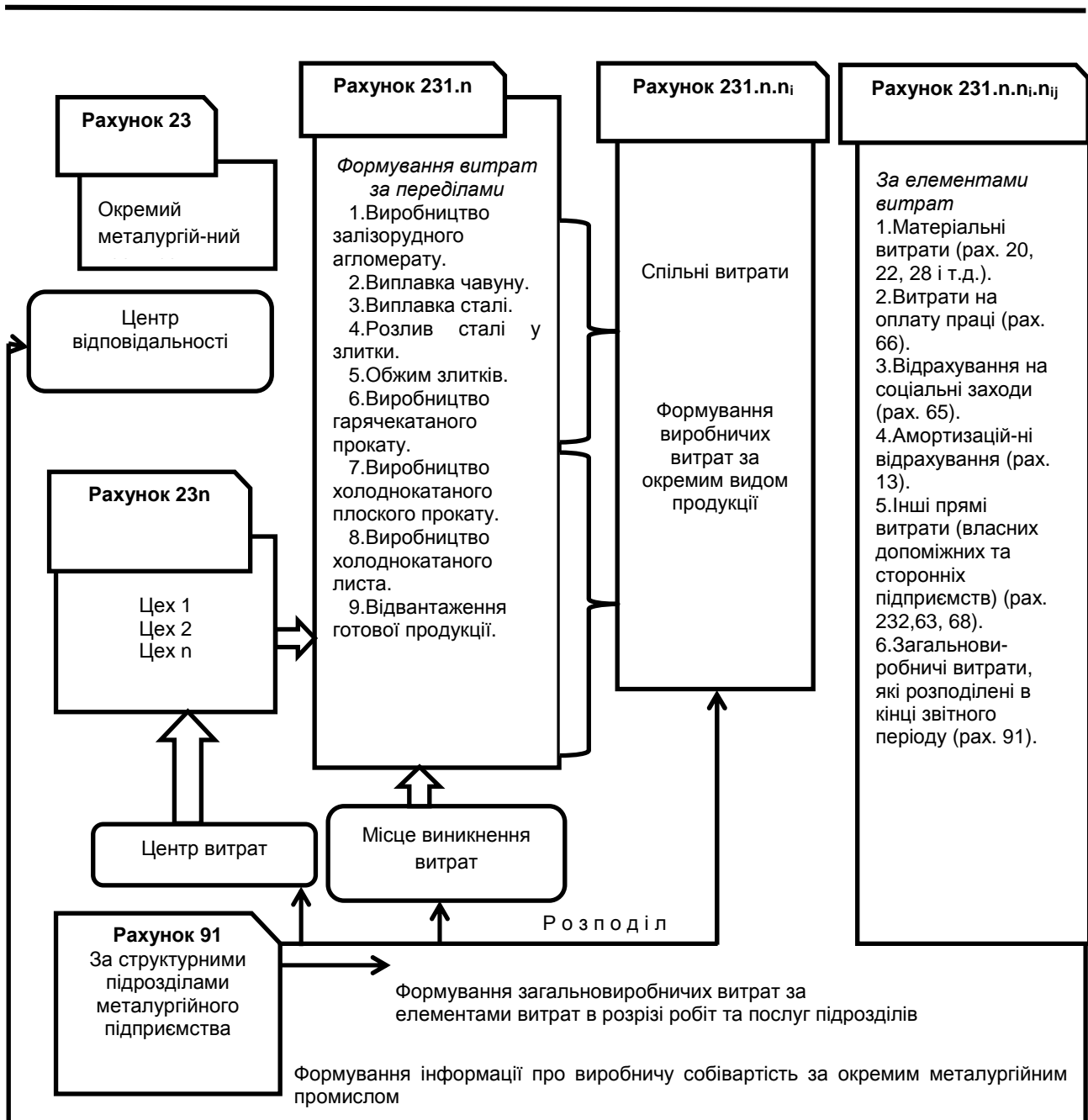
Процес бюджетування повинен здійснюватись у тісній співпраці центрів відповідальності. Головною метою створення центрів відповідальності є більш чітка організація контролю і регулювання витрат, забезпечення чіткої персоніфікованої відповідальності за рівень окремих витрат на підприємстві [4, с. 1]. А саме, для ефективного обліку витрат важливим є впровадження бюджетування, що представляє собою складання кошторисів, обліку, контролю та аналізу їх

виконання за центрами відповідальності з деталізацією центрів витрат. Автоматизація даного процесу за допомогою відповідних програм, з урахуванням операційних бюджетів, дасть змогу знизити кількість помилок, своєчасно виявляти відхилення та аналізувати їх причини, що підвищить якість і оперативність прийняття управлінських рішень.

Рис. 2. Удосконалена типова блок-схема зведеного бюджету промислового підприємства
Джерело: доповнено [8, с. 13]

Для удосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення управління виробничими витратами в умовах бюджетування розроблено технологічну складову організації бухгалтерського обліку виробничих витрат, яка включає формування виробничих витрат за центрами відповідальності з одночасним відображенням витрат за центрами витрат та місцями їх виникнення, що дозволяє розробляти бюджети та контролювати їх за окремими бюджетними одиницями (рис. 3).

Рис. 3. Облікова модель формування виробничих витрат за бюджетними одиницями
Джерело: розробка авторів на основі [1]

Виходячи з даної схеми, можна запропонувати аналітику рахунків виробничих витрат та готової продукції, який передбачає 4 основні рівні аналітичного обліку виробничих витрат за центрами відповідальності, де рахунок першого порядку – за металургійним промислом; рахунок другого порядку – за центрами витрат у розрізі цехів; рахунок третього порядку – за місцями виникнення витрат у розрізі переділів; рахунок четвертого порядку – за видами продукції (табл. 1).

З метою підвищення ефективності процесу контролю за рівнем та змінами виробничих витрат необхідним є здійснення аналізу собівартості реалізованої готової продукції за формою табл. 2, в якій можна проводити оцінку рівня та динаміки співвідношення планових, бюджетних і фактичних витрат за сумою та питомою вагою, виявлення відхилень для прийняття своєчасних управлінських рішень. Результати аналізу виробничих витрат дозволять обґрунтувати склад вагомих витрат, виявити суттєві відхилення та при необхідності скоригувати плановий показник.

Таблиця 1

Аналітика рахунків виробничих витрат та готової продукції

Рахунок 1-го порядку	Аналітичний рахунок 2-го порядку		Аналітичний рахунок 3-го порядку		Аналітичний рахунок 4-го порядку	
	Код	Назва	Код	Назва	Код	Назва
23 «Виробничі витрати»	23n	«Виробничі витрати за цехом»	231.1	Виробничі витрати на виробку залізнорудного агломерату	231.1.1	Спільні витрати на виробництво продукту
			231.2	Виробничі витрати на виплавку чавуну	231.2.1	Спільні витрати на виробництво продукту
			231.3	Виробничі витрати на виплавку сталі	231.3.1	Спільні витрати на виробництво продукту
			231.4	Виробничі витрати на розлив сталі у злитки	231.4.1	Спільні витрати на виробництво продукту
			231.5	Виробничі витрати на обжим злитків	231.5.1	Спільні витрати на виробництво продукту
			231.6	Виробничі витрати на виробництво гарячекатаного прокату	231.6.2	Виробництво гарячекатаного прокату
			231.7	Виробничі витрати на виробництво холоднокатаного плоского прокату	231.7.3	Виробництво холоднокатаного плоского прокату
			231.8	Виробничі витрати на виробництво холоднокатаного листа	231.8.4	Виробництво холоднокатаного листа
26 «Готова продукція»	261	Гарячекатаний прокат				
	262	Холоднокатаний плоский прокат				
	263	Холоднокатаного лист				
93 «Витрати на збут»	931	Витрати на збут металургійної продукції				

Джерело: власна розробка авторів

Таблиця 2

Аналіз собівартості реалізованої готової продукції за виробничими витратами

№ п/п	Статті витрат	Плановий показник витрат	Бюджетні витрати		Фактичні витрати		Відхилення			
			сума, тис. грн	пит. вага, %	сума, тис. грн	пит. вага, %	за сумою		за пит. вагою	
							від бюджетних витрат	від планових витрат	від бюджетних витрат	від планових витрат
1	Собівартість реалізованої готової продукції всього, у т.ч:									
1.1										
....										
1.n										

Джерело: власна розробка авторів

Таким чином, за результатами дослідження питань з організації обліку виробничих витрат в умовах бюджетування:

1) удосконалено блок-схему зведеного бюджету промислового підприємства допоміжними бюджетами маркетингових, трансакційних та логістичних витрат;

2) розроблено облікову модель формування виробничих витрат за центрами відповідальності з одночасним відображенням витрат за центрами витрат та місцями їх виникнення, що дозволяє розробляти бюджети та контролювати їх за окремими бюджетними одиницями;

3) розроблено згідно облікової моделі формування виробничих витрат за бюджетними одиницями аналітику рахунків виробничих витрат;

4) з метою підвищення ефективності процесу контролю за рівнем та змінами виробничих витрат слід здійснювати аналіз собівартості реалізованої готової продукції за виробничими витратами згідно запропонованої таблиці, шляхом співвідношення фактичних, бюджетних і планових виробничих витрат.

Запропоновані шляхи удосконалення можуть бути використані на підприємстві при організації управлінського обліку витрат як для прийняття оперативних, так і стратегічних рішень щодо виробничих витрат з метою їх мінімізації.

Висновки з проведеного дослідження. Розумне впровадження процесу бюджетування значно підвищить якість з реалізації стратегій, так як стратегічні цілі будуть регламентовані і доведені до кожного структурного підрозділу, з'явиться можливість більш об'єктивно оцінити витрати за кожним центром відповідальності та здійснювати чітке їх планування, а автоматизація бюджетування дозволить знизити кількість помилок та підвищить якість і оперативність прийняття управлінських рішень.

Бібліографічний список

1. Вигівська І.М. Шляхи удосконалення бухгалтерського обліку виробничих витрат газодобувних підприємств в умовах бюджетування / І.М. Вигівська, О.А. Чухліб [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://docviewer.yandex.ua>.

2. Довбуш Н.Є. Концептуальні основи бюджетування на підприємствах малого та середнього бізнесу / Н.Є. Довбуш // Інноваційна економіка. - 2015. - № 3. - С. 242-247.

3. Івата В.В. Напрями вдосконалення бюджетного процесу на машинобудівному підприємстві / В.В. Івата [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/19.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/19.pdf).

4. Калініченко М. Виділення центрів відповідальності як складова ефективного управління витратами / М. Калініченко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=40524>.

5. Крушельницька О.В. Удосконалення системи управління витратами на підприємствах / О.В. Крушельницька // Вісник ЖДТУ. - 2013. - № 1(51). - С. 107-115.

6. Ломака А.С. Бюджетування на підприємстві: проблеми та завдання / А.С. Ломака // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф. / [За заг. ред.: О.В. Прокопенко, О.В. Люльова]. - Суми : СумДУ, 2014. - Т.2. - С. 385-386.

7. Федорченко О.Є. Удосконалення системи бюджетування на підприємстві / О.Є. Федорченко // Економіка та держава. - 2015. - № 11. - С. 37-39.

8. Щиборщ К.В. Бюджетирование деятельности промышленных предприятий России / К.В. Щиборщ. - М. : Издательство «Дело и Сервис», 2001. - 544 с.

References

1. Vyhivska, I.M. and Chukhlib, O.A. "Ways to improve accounting production cost gas producing enterprises in the budgeting", available at: <https://docviewer.yandex.ua> (access date September 10, 2016).

2. Dovbush, N.Ye. (2015), "Conceptual basis of budgeting for small and medium businesses", *Innovatsiina ekonomika*, no. 3, pp. 242-247.

3. Ivata, V.V. "Directions of improve the budget process for machine building enterprise", available at: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/19.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/19.pdf) (access date September 10, 2016).

4. Kalinichenko, M. "Bold responsibility centers as part of effective cost management", available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=40524> (access date September 10, 2016).

5. Krushelnyska, O.V. (2013), "Improvement of cost management in enterprises", *Visnyk ZhDTU*, no. 1(51), pp. 107-115.

6. Lomaka, A.S. (2014), "Budgeting the company: problems and tasks", *Ekonomichni problem staloho rozvytku* [Economic problems of sustainable development], *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty prof. Balatskoho O.F.* [Materials of International scientific-practical conference dedicated to the memory of prof. O.F. Balatskiy], SumDU, Sumy, Ukraine, Vol. 2, pp. 385-386.

7. Fedorchenko, O.Ye. (2015), "Improvement of budgeting at the enterprise", *Ekonomika ta derzhava*, no. 11, pp. 37039.

8. Shchiborshch, K.V. (2001), *Biudzhetrovanie deiatelnosti promyshlennykh predpriyatij Rossii* [Budgeting activities of Russian industrial enterprises], Izdatelstvo "Delo I servis", Moscow, Russia, 544 p.

Лищенко О.Г., Олонець С.А. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ В УМОВАХ БЮДЖЕТУВАННЯ

Мета полягає у комплексному дослідженні організації обліку витрат в умовах бюджетування, узагальненні особливостей процесу бюджетування витрат та формуванні рекомендацій щодо удосконалення системи бюджетування на підприємстві.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано методи: індукції та дедукції, теоретичного узагальнення, системний підхід - для з'ясування економічної сутності бюджетування, визначення місця виробничих витрат у системі бюджетування та ефективності управління; табличний і графічний - для наочного зображення поданих даних; абстрактно-логічний - для узагальнення теоретичних положень, формування висновків та пропозицій. На основі методів аналізу та синтезу зроблено висновки щодо доцільності та можливості практичного використання результатів дослідження.

Результати. Удосконалено блок-схему зведеного бюджету промислового підприємства допоміжними бюджетами маркетингових, трансакційних та логістичних витрат. Розроблено облікову модель формування виробничих витрат за центрами відповідальності з одночасним відображенням витрат за центрами витрат та місцями їх виникнення, а також відповідну аналітику рахунків виробничих витрат. Запропоновано здійснювати аналіз виробничих витрат шляхом співвідношення фактичних, бюджетних і планових виробничих витрат.

Наукова новизна. Запропонована методика та порядок обліку виробничих витрат в умовах бюджетування направлена на підвищення якості реалізації стратегій, так як стратегічні цілі будуть регламентовані і доведені до кожного структурного підрозділу, з'явиться можливість більш об'єктивно оцінити витрати за кожним центром відповідальності та здійснювати чітке їх планування.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі практичних рекомендацій можуть бути використані на підприємстві при організації управлінського обліку витрат з метою їх мінімізації.

Ключові слова: бюджетування, стратегічне планування, бюджет, операційні бюджети, фінансові бюджети, інвестиційні бюджети, центри витрат, аналіз.

Lyshchenko O.H., Olonets S.A. ORGANIZATION OF ACCOUNTING COSTS UNDER BUDGETING

Purpose is to study of the complex cost accounting in terms of budgeting, the compilation features budgeting process and forming recommendations for improving the system of budgeting in the company.

Methodology of research. To achieve this goal the article used methods: induction and deduction, theoretical synthesis, systematic approach - to determine the economic substance of budgeting, determining the location of production costs in the system of budgeting and management efficiency; tabular and graphical - for visual images submitted data; abstract-logical - to summarize theoretical propositions, formulated conclusions and proposals. Methods of analysis and synthesis of conclusions on the feasibility and possibility of practical use of research results.

Findings. Improved flowchart consolidated budget subsidiary budgets industrial enterprise marketing, transaction and logistics costs. Developed accounting model of production costs by responsibility centers with simultaneous display of costs for cost centers and their places of origin, and corresponding analytics account production costs. Proposed to analyze the production cost by the ratio of actual, budget planning and spending precious.

Originality. The proposed method and procedure for accounting production costs in terms of budgeting aimed at improving the quality of implementation strategies, as well as strategic goals will be regulated and brought to each business unit, will be able to more accurately estimate the costs for each center of responsibility and make clear their planning.

Practical value is that the main provisions of the study in the form of practical recommendations can be used by the company in the organization of management accounting costs in order to minimize them.

Key words: budgeting, strategic planning, budgeting, operational budgets, financial budgets, investment budgets, cost centers, analysis.

Лыщенко Е.Г., Олонець С.А. ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕТА ЗАТРАТ В УСЛОВИЯХ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ

Цель состоит в комплексном исследовании организации учета затрат в условиях бюджетирования, обобщении особенностей процесса бюджетирования расходов и формировании рекомендаций по совершенствованию системы бюджетирования на предприятии.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использованы методы: индукции и дедукции, теоретического обобщения, системный подход - для выяснения экономической сущности бюджетирования, определения производственных затрат в системе бюджетирования и эффективности управления; табличный и графический - для наглядного изображения представленных данных; абстрактно-логический - для обобщения теоретических положений, формирования выводов и предложений. Методами анализа и синтеза сделаны выводы о целесообразности и возможности практического использования результатов исследования.

Результаты. Усовершенствована блок-схема сводного бюджета промышленного предприятия вспомогательными бюджетами маркетинговых, трансакционных и логистических расходов. Разработана учетная модель формирования производственных затрат по центрам ответственности с одновременным отражением расходов по центрам затрат и местам их возникновения, а так же соответствующую аналитику счетов производственных затрат. Предложено осуществлять анализ производственных затрат путем соотношения фактических, бюджетных и плановых производственных затрат.

Научная новизна. Предложенная методика и порядок учета производственных затрат в условиях бюджетирования направлена на повышение качества реализации стратегий, так как стратегические цели будут регламентированы и доведены до каждого структурного подразделения, появится возможность более объективно оценить затраты по каждому центру ответственности и осуществлять четкое их планирование.

Практическая значимость заключается в том, что основные положения данного исследования в форме практических рекомендаций могут быть использованы на предприятии при организации управленческого учета затрат с целью их минимизации.

Ключевые слова: бюджетирование, стратегическое планирование, бюджет, операционные бюджеты, финансовые бюджеты, инвестиционные бюджеты, центры затрат, анализ.

УДК 657.411.6+ 330.347

**Панченко О.М.,
к.е.н., кафедри обліку і оподаткування,
Черевко А.Б.,
Запорізький національний технічний університет**

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗАБЕЗПЕЧЕНЬ ТА РЕЗЕРВІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В умовах ринкових відносин діяльність суб'єктів господарювання, як свідчить практика, супроводжується різноманітними ризиками. Одним з найпоширеніших у зарубіжній практиці методів управління ризиками визнано створення забезпечень та резервів. Проте у вітчизняній практиці зазначений метод не набув широкого поширення. В переважній більшості суб'єкти господарювання створюють лише резерви сумнівних боргів та резерви відпусток. Практика ж доводить, що не слід ігнорувати світовий досвід. До того ж обраний шлях до євроінтеграції вимагає організації ведення обліку у відповідності до МСБО та МСФЗ. Саме тому існує нагальна потреба подальшого вивчення та пошуку шляхів удосконалення обліку забезпечень та резервів підприємств в умовах реформування національного господарства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сутності забезпечень та резервів, проблемам їх класифікації, доцільності створення на підприємствах, відображення в обліку та фінансовій звітності приділяли увагу такі вчені, як: Ю. А. Верига, П. Герстнер, Л. Т. Гіляровська, С. М. Дячек, М. О. Козлова, Б. Мазуховська, М. М. Орищенко, О. О. Пархомчук, Т. А. Снеткова, Я. В. Соколов, Ю. Н. Терещенко, В. І. Ткач, С. В. Романова, С. А. Чещев, І. Й. Яремко та інші.

Незважаючи на значні напрацювання, питання відмінностей національних положень (стандартів) в Україні щодо формування та порядку відображення в обліку і звітності забезпечень та резервів міжнародним стандартам бухгалтерського обліку та фінансової звітності залишаються недостатньо розкритими.

В Україні ж до тепер положення міжнародних стандартів обліку та звітності щодо створення та використання забезпечень і резервів впроваджені не в повному обсязі. В умовах реформування національного господарства, застосування прогресивних здобутків країн з розвиненою ринковою економікою є необхідною умовою інтеграції в ЄС та створення сприятливого бізнес-клімату.

Постановка завдання. Метою статті є надання науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення обліку забезпечень та резервів підприємства в умовах реформування національного господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основна мета створення забезпечень та резервів на підприємстві – управління різноманітними господарськими ризиками. Створення забезпечень та резервів – це специфічна форма страхування від ризиків різних аспектів господарської діяльності підприємства за рахунок внутрішніх джерел. Сукупність забезпечень та резервів формує резервну систему підприємства. Резервна система підприємства – це множина взаємозалежних та взаємодіючих елементів [1, с. 479]. За даними Г. Е. Крохичевої [2, с. 47] до резервної системи підприємства входить понад 15 елементів: резерви, управління активами та зобов'язаннями, страхування, гарантування, блокування тощо. Отже, резервна система підприємства включає до себе зовнішні та внутрішні джерела й інструменти підтримки фінансової стійкості та зменшення ризиків господарювання. Погоджуємося з думкою Е. Л. Архипова [3], що саме належно побудований

фінансовий облік є ключовою засадою ефективного управління резервною системою підприємства, базову основу якої формують резерви та забезпечення.

Слід зазначити, що в вітчизняній обліковій практиці існує певна плутанина та неоднозначне тлумачення термінів «забезпечення» та «резерв». Багато вітчизняних авторів [4; 5; 6 тощо] використовує їх як взаємозамінні, синонімічні дефініції, що, на нашу думку, є недопустимим. Категорії «забезпечення» та «резерв» хоча і є спорідненими, але не тотожні за змістом та порядком відображення в обліку. Розглянемо це докладніше.

Відповідно до міжнародних стандартів розрізняють облік забезпечень (provisions) та облік резервів (reserve) [7].

Забезпечення (provisions - постачання, забезпечення, запас, умови, заходи попередження) - це величина витрат або зменшення вартості активу, яке підприємство вирішує визнати в обліку зараз, до того, як буде мати точну інформацію щодо точної кількості витрат або скорочення (знецінення) активу. Наприклад, підприємство регулярно реєструє забезпечення під борги, щодо яких існує невпевненість погашення (резерв сумнівних боргів), під розпродаж товарів, знижки. Менш розповсюдженими є забезпечення для виплати вихідної допомоги, знецінення активів (наприклад, резерв природного убутку запасів), витрат на реорганізацію.

Характерною особливістю забезпечення як виду зобов'язання є невизначеність або суми, або часу виконання. Е. С. Хендріксен та М. Ф. Ван Бред [8, с. 102] вказують на те, що саме невизначеність (невпевненість) «послугувала основою для створення традиційного бухгалтерського принципу – консерватизму». Ідея даного принципу полягає у тому, що методи оцінки, які застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства. Відповідно до цього принципу, в умовах невпевненості, інтересам користувачів відповідає вибір оцінки, який дає менш оптимістичне відображення. З метою оцінки активів за найменшою з вартостей (собівартість, ринкова вартість), а зобов'язання – за найбільшою з вартостей створюють забезпечення.

Така обережність обумовлена тим, що неможливо цілком впевнено передбачити майбутні грошові потоки. Разом з тим недооцінка активів та переоцінка зобов'язань може привести до неточностей у фінансовій звітності та викривлень у розумінні фінансового стану користувачами. Тому для обліку забезпечень використовують попередні оцінки.

Невизначеності, пов'язані із сумою, яку слід визначати як забезпечення, розглядаються різними способами залежно від обставин. У випадках, коли оцінене забезпечення охоплює значну кількість статей, зобов'язання оцінюється зважуванням усіх можливих результатів за пов'язаними з ними ймовірностями. Назва цього статистичного методу оцінки – «очікувана вартість». Отже, забезпечення відрізнятиметься залежно від того, наприклад, чи сягає ймовірність втрати цієї суми 60 або 90% [5, с. 987].

Облікове забезпечення – це не конкретні накопичення активів, наприклад, запасів матеріалів або грошей, а створення зобов'язання підприємств витратити встановлену величину господарських засобів за цільовим призначенням відповідно до контракту та/або законодавчих вимог.

Кошти, відокремлені як забезпечення, мають бути витрачені виключно за цільовим призначенням. Забезпечення використовуються для відшкодування лише тих витрат, для покриття яких вони були створені. Залишок забезпечення переглядається на кожну дату балансу та за потребою корегується (збільшується або зменшується). У разі відсутності ймовірності вибуття активів для погашення майбутніх зобов'язань сума такого забезпечення підлягає сторнуванню [6, с. 214]. Це обумовлено прагненням отримати найкращу поточну оцінку забезпечення на звітну дату.

Нараховані забезпечення відображають у складі поточних витрат під майбутні виплати (гарантійні забезпечення, забезпечення для сплати відпусток, т.п.) окремим рядком пасиву балансу, та як контрактивний рахунок до валової вартості активу для відображення величини зниження/знецінення вартості активу, для отримання його чистої балансової вартості (резерв сумнівних боргів).

Питання обліку забезпечень регулює МСБО (IAS) 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» («Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets» [9]). Цей стандарт є одним з визначальних у системі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Якщо представити систему міжнародних стандартів у вигляді багатоповерхової будівлі, то функціонал МСБО (IAS) 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» доцільно порівняти як функціонал несущого перекриття, що знаходиться близько до фундаменту. На положення та ідеї цього несущого покриття спираються багато інших стандартів, розташованих на інших поверхах будівлі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності [10, с. 55].

МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» розкриває порядок застосування належних критеріїв визнання і методів оцінки, що застосовуються до забезпечень, умовних зобов'язань і умовних активів, а також розкриття інформації у примітках, достатньої для надання користувачам можливості зрозуміти їхній характер, строки і суму.

Відповідно до МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи», у разі, коли в іншому Стандарті йдеться про конкретний тип забезпечення, умовного зобов'язання чи умовного активу, суб'єкт господарювання застосовує той стандарт замість цього Стандарту. Наприклад, деякі типи забезпечень розглядаються також у стандартах про: будівельні контракти (МСБО 11 «Будівельні контракти»); податки на прибуток (МСБО 12 «Податки на прибуток»); оренду (МСБО 17 «Оренда»); виплати працівникам (МСБО 19 «Виплати працівникам»); страхові контракти (МСФЗ 4 «Страхові контракти») [11].

В національній системі обліку окремого стандарту для обліку забезпечень не передбачено. Порядок розкриття інформації щодо забезпечень визначено ПСБО 11 «Зобов'язання». Згідно з ПСБО 11 «Зобов'язання» забезпечення створюються для відшкодування наступних витрат на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань, виплату призового фонду (резерв виплат), виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі в лотереї; матеріальне заохочення; реструктуризацію; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів забезпечення інших витрат і платежів.

Методичні підходи щодо відображення в обліку забезпечень за міжнародними та національними стандартами, на перший погляд, значно не відрізняються. Проте при більш детальному їх вивченні спостерігаємо низку важливих відмінностей, серед яких на особливу увагу заслуговують підходи щодо створення забезпечень за рахунок амортизаційних коштів для відновлення основних засобів, податкових забезпечень, забезпечень під рекультивацию землі тощо.

Зокрема, за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку сума накопиченої амортизації основних засобів сприймається як особливий вид забезпечення під знецінення необоротного активу [5]. Саме на цьому сприйнятті амортизації базується вимога щодо цільового витрачання амортизаційних коштів на розширене відтворення основних засобів [12, с. 206-207].

Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку передбачено і можливість формування спеціального забезпечення для сплати податків – податкового забезпечення [5].

Податкове забезпечення використовують для оцінки загальної величини зобов'язань з податку на прибуток (податок на доходи фізичних осіб). Завдяки законодавчо встановленому дозволу використовувати механізм податкового забезпечення платник податку звільняється від необхідності щомісячно розраховувати величину податкових зобов'язань з урахуванням поточних показників доходів, витрат тощо.

Податкове забезпечення виконує роль своєрідного амортизатора, який дозволяє рівномірно розподіляти в обліку очікувану величину витрат на сплату податків впродовж звітного періоду, істотно знижує ризики погіршення фінансової стійкості підприємства через коливання ліквідності, обумовлені нестабільною сумою грошових виплат податкових зобов'язань, та порушень ритмічності господарської діяльності. За підсумками звітного періоду величина податкових зобов'язань уточнюється та корегується відповідно до фактичних показників діяльності.

Завдяки цьому підприємство, отримуючи від держави суттєві переваги та економію ресурсів від застосування механізму податкового забезпечення, зі свого боку добровільно бере на себе додаткову відповідальність та зобов'язання сумлінно сплачувати заздалегідь встановлену суму податків у встановлений термін.

Такий партнерський та прозорий порядок визначення податкових зобов'язань значно спрощує і здешевлює адміністрування нарахування та сплати податкових зобов'язань не тільки для платника податків, а й для держави в цілому. Це дієвий інструмент покращення бізнес-клімату в країні, адже він усуває значну частину спроможності контролюючих органів використовувати податкові важелі для зловживань та нераціонального втручання в діяльність підприємців. Застосування порядку визначення податкових зобов'язань за допомогою створення податкових забезпечень позитивно вплине й на макроекономічне планування, адже сума майбутніх податкових надходжень до бюджету планується виходячи не тільки з прогнозів щодо загального ВВП країни та віртуальних планів збору податків, а виходячи, насамперед, із узгоджених планів розвитку бізнес-кіл в частині їх майбутніх податкових зобов'язань.

Ще одним цікавим та потенційно дуже корисним для України видом забезпечення, який не передбачений вітчизняним законодавством, але який широко застосовують у зарубіжній практиці, є забезпечення для рекультивации порушених земель.

Конституція України встановлює, що земля - «основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави», але фактично, через недоліки правового регулювання, унікальні українські чорноземи піддаються все більш нищівному впливу деградаційних процесів. Наприклад, з 2000 р. тільки вміст гумусу в ґрунтах зменшився з 3,36 до 3,14% [13], а ще є зсуви, ерозія, суфозія, дефляція, карст, селі, засолення, підтоплення, просідання тощо.

Особливу масштабність проблемі надає те, що під найродючішими українськими ґрунтами сховані значні поклади різноманітних корисних копалин. До виснаження ґрунтів через недосконалі сільськогосподарські технології додається процес техногенної руйнації геодерми внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт. Велику шкоду

земельним ресурсам наносить і безсистемна вирубка лісів, недостатнє відновлення лісосмуг тощо. Все це вимагає на державному рівні активізувати заходи з проведення рекультивациі порушених земельних ділянок.

Рекультивациа порушеної земельної ділянки - це комплекс дій щодо приведення землі в стан, придатний для подальшого використання. Крім технічного (інженерного) етапу відновлення, рекультивациа включає заходи щодо відновлення структури та родючості порушених земель, заходи спрямовані на відтворення й збагачення флори і фауни, водного режиму тощо.

У розвинених країнах діє система, яка складається з низки правових та фінансових інструментів забезпечення належної рекультивациі порушених у наслідок господарської діяльності земель. Це досягається через визначення жорсткої відповідальності землекористувачів за втрати від порушення земельної ділянки та встановлення чіткого, неухильного порядку компенсації таких втрат.

У розвинених країнах роботи з рекультивациі землі здійснюють за рахунок коштів власників підприємства та/або користувачів земельними ділянками та за рахунок коштів спеціалізованого центрального фонду державного або місцевого), який формується з відрахувань землекористувачів за рахунок цільових платежів. Фактично відшкодування всіх втрат від порушення земельної ділянки здійснюють землекористувачі [14].

Для цього, відповідно до законодавчих вимог, в обліку створюють спеціальне забезпечення як довгострокове юридичне зобов'язання для проведення рекультивациі земель і усунення екологічного збитку, нанесеного навколишньому середовищу. Величина забезпечення відображується в складі первісної вартості необоротних активів, використання яких викликає пошкодження первісного стану земельної ділянки. Сума забезпечення при цьому амортизується відповідно до встановленого терміну експлуатації необоротного активу. Якщо період часу від створення забезпечення до моменту виплати грошей на заходи з рекультивациі перевищує один рік, то для визначення забезпечення суму виплат, що очікують, дисконтують за ринковою ставкою для відповідних позик. Витрати на збільшення резерву через дисконтування відображуються у складі фінансових витрат [10, с. 61].

В Україні правовий аспект та нормативно-технічні вимоги до здійснення рекультивациі земель є законодавчо визначеними, однак регламентований Земельним кодексом і Законом «Про охорону земель» обов'язок із здійснення рекультивациі не забезпечується відповідною системою економічних інструментів, спрямованих на створення фінансових гарантій та дотримання екологічних вимог щодо охорони довкілля [15].

Вважаємо, що впровадження в законодавче поле України та в практику господарювання землекористувачів вимоги щодо обов'язкового створення забезпечення для рекультивациі землі є одним з дієвих заходів для розв'язання проблеми деградації національних ґрунтово-земельних ресурсів, збереження та збагачення довкілля, забезпечення захисту інтересів майбутніх поколінь українців відповідно до Стратегії сталого розвитку України [16].

Інші підходи, як для забезпечень, діють для обліку резервів. Первісне вузьке значення «резерву» (від лат. *reservo* - зберіаю, економлю, запасаю) - термін, яким позначали особливі військові формування, які не включалися до складу регулярних військ у мирний час. Їх призначення полягало у забезпеченні швидкого поповнення діючої армії під час військових дій. Потім це поняття набуло більш широкого значення, відповідно до якого «резерви» - це поки незадіяні з певних причин спеціально накопичені ресурси цільового призначення для використання у разі потреби.

Виходячи з цього сприйняття, розрізняють поняття резерву як економічної і облікової категорії. З економічної точки зору резерви є конкретною формою дії факторів. Відображаючи міру використання факторів у певних умовах конкретного підприємства, резерви змінюються залежно від розвитку науки і техніки, удосконалення організації виробництва й управління тощо. Отже, вони змінюються під впливом факторів і діють не ізольовано один від одного, а в тісній взаємодії [17]. Саме тому зміст економічних резервів визначають, здебільшого, не просто як створення запасу ресурсів, а, насамперед, як потенційні можливості розвитку підприємства, підвищення результативності його діяльності.

З облікової точки зору резерви – це частина прибутку, спрямованого на конкретні цільові витрати [18]. Слід зазначити, що термін «резерв» не визначено загальноприйнятими принципами бухгалтерського обліку та не регламентується міжнародними стандартами обліку. Резерв за рахунок прибутку - це насамперед інструмент управління ризиками. Створюючи резерв, власники та керівництво компанії відокремлюють кошти цільового нагромадження від коштів загального операційного призначення. При цьому частина прибутку, спрямованого до резерву, стає недоступною для нарахування дивідендів та викупу акцій.

Найбільш розповсюдженим видом резерву є формування резерву з метою інвестування в придбання основних засобів. Резерв може бути створено як згідно з положеннями статуту, так і відповідно до рішення власників підприємства, наприклад, на розширення виробництва або соціальні потреби. Також його можуть використати для покриття поточних збитків з метою оптимізації показників фінансової звітності.

Особливістю формування резерву є те, що, на відміну від забезпечення, практично не існує юридичних обмежень для використання «зарезервованих» коштів. Основна мета створення резерву – це визначення менеджментом величини майбутніх потреб у грошових коштах на певні цілі за рахунок прибутку та формування відповідних бюджетів. При цьому нарахування резерву в обліку може супроводжуватися створенням цільового грошового фонду для фактичного «резервування» цільових коштів, зокрема, у вигляді спеціального банківського депозиту, або, навіть, у вигляді цінних паперів.

Виходячи з цього, резерв може бути як відображеним, так і не відображеним на бухгалтерських рахунках та у фінансовій звітності. На розсуд менеджменту, відповідно до встановленої облікової політики, резерв може бути створеним лише як фінансовий, а не обліковий. У такому випадку його відображають поза системи рахунків подвійного запису лише в управлінському обліку при формуванні бюджетів.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Забезпечення та резерви є хоча і спорідненими, але не тотожними за змістом категоріями, методичні підходи до обліку яких суттєво відрізняються.
2. П(С)БО 11 «Зобов'язання», у якому передбачено порядок визнання та відображення в обліку забезпечень, є недосконалим та потребує доопрацювання з метою наближення до міжнародних стандартів обліку та фінансової звітності.
3. В Україні існує нагальна та невідкладна потреба у запровадженні механізму обов'язкового створення спеціальних видів забезпечень, прийнятих в розвинених країнах, зокрема: забезпечення для розширеного відтворення основних засобів; забезпечення для сплати податків; забезпечення для заходів з рекультивації порушених у результаті господарської діяльності земельних ділянок.
4. Запозичення найбільш вдалих та ефективних елементів обліку забезпечень та резервів, прийнятих у зарубіжній практиці, є корисним для створення необхідних умов щодо реформування національного господарства України. Це сприятиме покращенню бізнес-клімату в нашій країні, створить додаткові умови для модернізації національного господарства на інноваційних засадах, забезпечить збереження та збагачення національних ґрунтово-земельних ресурсів та захист довкілля відповідно до практики, прийнятої в розвинених країнах.

Бібліографічний список

1. Данилов-Данильян В.И. Модель // Экономико-математический энциклопедический словарь / [Гл. ред. В.И. Данилов-Данильян]. – М. : Большая Российская энциклопедия: Издательский дом «ИНФРА-М», 2003. – 688 с.
2. Крохичева Г.Е. Виртуальный финансовый учет / Г.Е. Крохичева. - Ростов н/Д. : РГСУ, 2002. – 67 с.
3. Архипов Э.Л. Виртуальный управленческий учет резервной системы сетевого предприятия / Э.Л. Архипов // «НАУКОВЕДЕНИЕ» : [Интернет-журнал]. – 2012. - № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://naukovedenie.ru/PDF/2ergsu412.pdf>.
4. Пархомчук О.О. Резерви та їх значення для організації обліку: сутність поняття / О.О. Пархомчук [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ptmbo/2010_3/32.pdf.
5. Дем'яненко С.С. Особливості обліку забезпечень відповідно до національних та міжнародних стандартів обліку та звітності / С.С. Дем'яненко // Глобальні та національні проблеми економіки : [електронне наукове фахове видання]. – 2015. - № 5 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/200.pdf>.
6. Затока Т.И. Розкриття інформації про способи забезпечення виконання зобов'язань у звітності: напрями удосконалення / Т.И. Затока // Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 2 (20). – С. 212-220.
7. What is the distinction between a reserve and a provision? [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.accountingtools.com/questions-and-answers/what-is-the-distinction-between-a-reserve-and-a-provision.html>.
8. Хендриксен Э.С. Теория бухгалтерского учета / Э.С. Хендриксен, Ван М.Ф. Бреда ; [пер.с англ. под. ред. Я.В. Соколова]. - М. : "Финансы и статистика", 1997. - 576 с.
9. Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets : International Accounting Standard 37 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/consolidated/ias37_en.pdf.
10. Кузьмин М. Введение в МСФО. МСФО (IAS) 37 «Резервы, условные обязательства и условные активы» / М. Кузьмин // МСФО на практике. – 2013. - № 8 (август). - С. 55-63.
11. Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 (МСБО 37) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_051.

12. Панченко О.М. Облік відтворення основних засобів в реалізації інноваційної моделі розвитку: зарубіжний досвід і вітчизняна практика / О.М. Панченко, В.Г. Лищенко // Сталій розвиток економіки. – 2016. - № 2 (31). – С. 205-213.
13. Землекористування в Україні "йде поганим радянським шляхом": наслідки [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://expres.ua/news/2016/07/16/194021-zemlekorystuvannya-ukrayini-yde-poganyum-radyanskym-shlyahom-naslidky>.
14. Мінкевич А.Л. Правові проблеми здійснення рекультивації в Україні / А.Л. Мінкевич // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Випуск 2. – Т. 2. – С. 99-103.
15. Мандрик В.О. Економічне регулювання рекультивації земель, порушуваних діяльністю підприємств вугільної промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.06 / В.О. Мандрик. - Львів : Національний лісотехнічний університет України, 2008. - 23 С.
16. Про стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ президента України від 12.01.15 № 5/2015 [Електронний ресурс]. - режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
17. Гриневецька Л.В. Резерви підвищення конкурентоспроможності підприємства / Л.В. Гриневецька // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2009. – № 38. – С. 249-252.
18. What is reserve accounting? [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.accountingtools.com/questions-and-answers/what-is-reserve-accounting.html>

References

1. Danilov-Danilian, V.I. (2003), *Ekonomiko-metematicheskiiy entsiklopedicheskiiy slovar* [Economic-mathematical encyclopedic dictionary], Izdatelskiy dom "INFRA-M", Moscow, Russia, 688 p.
2. Kroklicheva, G.E. (2002), *Virtualnyy finansovyy uchet* [Virtual financial accounting], RHSU, Rostov-na-Donu, Russia, 67 p.
3. Arkhipov, E.L. (2012), "Virtual management accounting reserve network company", *NAUKOVEDENIE : [Internet-zhurnal]*, no. 4, available at: <http://naukovedenie.ru/PDF/2ergsu412.pdf> (access date August 25, 2016).
4. Parkhomchuk, O.O. "Reserves and their importance to the organization of accounting: the essence of the concept", available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ptmbo/2010_3/32.pdf (access date August 25, 2016).
5. Demianenko, S.S. (2015), "Features of accounting provisions in accordance with national and international accounting and reporting standards", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky : [elektronne naukove fakhove vydannia]*, no. 5, available at: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/200.pdf> (access date August 26, 2016).
6. Zatoka, T.Y. (2011), "Disclosure of ways to enforce the obligations of reporting: directions of improvement", *Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats*, Iss. 2 (20), pp. 212-220.
7. What is the distinction between a reserve and a provision?, available at: <http://www.accountingtools.com/questions-and-answers/what-is-the-distinction-between-a-reserve-and-a-provision.html> (access date August 26, 2016).
8. Khendriksen, E.S. and Breda, Van M.F. (1997), *Teoriya bukhgalterskogo ucheta* [Accounting Theory], Translated by Ya.V. Sokolov, "Finansy i statistika, Moscow, Russia, 576 p.
9. Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets : International Accounting Standard 37, available at: http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/consolidated/ias37_en.pdf (access date August 26, 2016).
10. Kuzmin, M. (2013), "Introduction to IFRS. IFRS (IAS) 37 "Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets", *MSFO na praktike*, no. 8, pp. 55-63.
11. *Zabezpechennia, umovni zoboviazannia ta umovni aktyvy* [Provisions, contingent liabilities and contingent assets], *Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 37*, available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_051 (access date August 26, 2016).
12. Panchenko, O.M. and Lyschenko, V.H. (2016), "Accounting for fixed assets play in implementing innovative model of development: international experience and domestic practice", *Stalyi rozvytok ekonomiky : [mizhnar. nauk.-vyrobnychiy zhurnal]*, no. 2(31), pp. 205-213.
13. *Zemlekorystuvannia v Ukraini "yde pohanyum riadianskym shliakhom": naslidky* [Land use in Ukraine "go bad Soviet way": implications], available at: <http://expres.ua/news/2016/07/16/194021-zemlekorystuvannya-ukrayini-yde-poganyum-radyanskym-shlyahom-naslidky> (access date August 27, 2016).
14. Minkevych, A.L. (2015), "Legal problems in the implementation of remediation Ukraine", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu*, Issue 2, Vol. 2, pp. 99-103.
15. Mandryk, V.O. (2008), "Economic regulation reclamation of land disturbed activity of the coal industry", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.06, National Forestry University of Ukraine, Lviv, Ukraine, 23 p.

16. *Pro stratehiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020"* [On the strategy of sustainable development "Ukraine 2020"], Ukaz Prezydenta Ukrainy dated 12.01.15 no. 5/2015, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (access date August 28, 2016).

17. Hrynevetska, L.V. (2009), "Provisions increasing the competitiveness of enterprises", *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 38, pp. 249-252.

18. What is reserve accounting?, available at: <http://www.accountingtools.com/questions-and-answers/what-is-reserve-accounting.html> (access date August 28, 2016).

Панченко О.М., Черевко А.Б. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗАБЕЗПЕЧЕНЬ ТА РЕЗЕРВІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Мета - надання науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення обліку забезпечень та резервів підприємства в умовах реформування національного господарства України.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовувалися як загальнонаукові, так і специфічні методи пізнання: методи логічного аналізу, синтезу, індукції і дедукції (при уточненні змісту понять «забезпечення» та «резерви»); метод системного вивчення господарських процесів (при розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку забезпечень та резервів); абстрактно-логічний метод (при узагальненні теоретичних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків і формуванні висновків та пропозицій).

Результати. Розглянуто чинну методологію обліку забезпечень та резервів в Україні та здійснено її порівняння з практикою, яка діє у розвинених країнах. Проаналізовані відмінності у методичних підходах до обліку забезпечень відповідно до національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Визначено особливості створення наступних забезпечень: для розширеного відтворення основних засобів; для сплати податків; забезпечення для заходів з рекультивативі порушених у результаті господарської діяльності земельних ділянок. Обґрунтовані науково-методичні рекомендації по удосконаленню обліку забезпечень та резервів як заходу зі створення необхідних умов для реформування національного господарства України.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні теоретичного положення про необхідність обов'язкового створення спеціальних видів забезпечень, прийнятих в розвинених країнах: забезпечення для розширеного відтворення основних засобів; забезпечення для сплати податків; забезпечення для заходів з рекультивативі порушених у результаті господарської діяльності земельних ділянок, з метою створення необхідних умов щодо реформування національного господарства України.

Практична значущість. Результати дослідження, які викладені у формі практичних рекомендацій, можуть бути використані суб'єктами господарювання та органами державного регулювання для удосконалення ведення обліку різних видів забезпечень.

Ключові слова: забезпечення, резерви, облік забезпечень та резервів, реформування національного господарства України.

Panchenko O.M., Cherevko A.B. IMPROVEMENT OF ACCOUNTING PROVISIONS AND RESERVES OF THE COMPANY IN RESTRUCTURING THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

Purpose - to provide scientifically based proposals on improvement of provisions and reserves of the company in restructuring the national economy of Ukraine.

Methodology of research. The study used a general scientific and specific knowledge of methods: methods of logical analysis, synthesis, induction and deduction (at clarifying the content of the concepts of "security" and "reserves"); method of systematic study of business processes (the development of practical recommendations on improvement of provisions and reserves); abstract logical method (with a synthesis of theoretical positions, establishing causal relationships and forming conclusions and suggestions).

Findings. We consider the current methodology for accounting for provisions and reserves in Ukraine and its comparison made with practice, operating in developed countries. The differences in methodological approaches to accounting for provisions in accordance with national and international accounting standards. Identified the features of the creation of the following provisions: provision for expanded reproduction of fixed assets; provision for taxes; support for measures to reclamation of disturbed as a result of economic activity of land. Substantiated scientific guidance to improve accounting for provisions and reserves as a measure to create the necessary conditions for reforming the national economy of Ukraine.

Originality is the theoretical justification of the need for mandatory provision creating special types of provisions adopted in developed countries: support for extended reproduction of fixed assets; provision for taxes; support for measures to reclamation of disturbed as a result of economic activity of land in order to create the necessary conditions for reforming the national economy of Ukraine.

Practical value. Results of the research set out in the form of practical recommendations can be used by business and regulatory agencies to improve record keeping different kinds of provisions.

Key words: support, reserves, accounting provisions and reserves, reforming the national economy of Ukraine.

Панченко О.М., Черевко А.Б. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА ОБЕСПЕЧЕНИЙ И РЕЗЕРВОВ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Цель - предоставление научно обоснованных предложений по совершенствованию учета обеспечений и резервов предприятия в условиях реформирования экономики Украины.

Методика исследования. В процессе исследования применялись как общенаучные, так и специальные методы познания: методы логического анализа, синтеза, индукции и дедукции (при уточнении содержания понятий «обеспечение» и «резервы»); метод системного изучения хозяйственных процессов (при разработке практических рекомендаций по совершенствованию учета обеспечений и резервов); абстрактно-логический

метод (при обобщении теоретических положений, установлении причинно-следственных связей и формировании выводов и предложений).

Результаты. Рассмотрена действующая методология учета обеспечений и резервов в Украине, осуществлено ее сравнение с практикой, принятой в развитых странах. Проанализированы различия методических подходов учета обеспечений в соответствии с национальными и международными стандартами бухгалтерского учета. Определены особенности формирования следующих обеспечений: обеспечение расширенного воспроизводства основных средств; обеспечения для уплаты налогов; обеспечения мероприятий по рекультивации поврежденных в результате хозяйственной деятельности земельных участков. Обоснованные научно-методические рекомендации по совершенствованию учета обеспечений и резервов как мероприятия по созданию необходимых условий реформирования национальной экономики.

Научная новизна заключается в обосновании теоретического положения о необходимости обязательного создания специальных видов обеспечения, принятых в развитых странах: обеспечения для расширенного воспроизводства основных средств; обеспечения для уплаты налогов; обеспечения мероприятий по рекультивации поврежденных в результате хозяйственной деятельности земельных участков, с целью создания необходимых условий для реформирования экономики Украины.

Практическая значимость. Результаты исследования, изложенные в форме практических рекомендаций, могут быть использованы субъектами хозяйствования и органами государственного регулирования для совершенствования ведения учета различных видов обеспечений.

Ключевые слова: обеспечение, резервы, учет обеспечений и резервов, реформирования национального хозяйства Украины.

УДК 657.1

**Візіренко С.В.,
к.е.н, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Фененко І.О.,
Запорізький національний технічний університет**

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Одним із найважливіших чинників будь-якого виробництва є виробничі основні засоби, які відіграють значну роль у соціальній та економічній діяльності суспільства. Якісний склад виробничих основних засобів визначає технічний рівень виробництва, а ефективність використання напряму впливає на кінцеві результати господарської діяльності підприємства. Отже, головною проблемою сьогодення є те, що виробничі основні засоби підприємств за своєю структурою, якісним, кількісним і віковим станом не відповідають вимогам структурної перебудови економіки і не спроможні задовольнити зростаючі потреби внутрішнього і зовнішнього ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти з питання організації обліку капітальних інвестицій досліджували такі науковці: Височан О. С., Гнатюк Р. І., Маркова Н. М, Палій В. Ф., Сажинець С. Й., Старко І. Є., Чирик Н. В. Однак дане питання потребує подальшого дослідження та удосконалення, а саме: виявлення проблем та недоліків у обліку капітальних інвестицій на підприємствах; удосконалення рахунків, на яких обліковуються капітальні інвестиції.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні організації обліку капітальних інвестицій та формуванні рекомендацій щодо її удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення економікою країни рівня сучасних розвинених країн необхідно випереджаюче оновлення її технологічної бази, поліпшення структури і якості виробничих основних засобів, створення умов для повного розкриття потенціалу підприємств, досягнення ділової досконалості, надання підтримки впровадженню сучасних технологій виробництва. Важливу роль при цьому відіграють капітальні інвестиції як основна ланка технічного переозброєння підприємств. Більшість матеріальних і нематеріальних необоротних активів надходять на підприємство внаслідок здійснення капітальних інвестицій.

Капітальні інвестиції - це сукупність витрат на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів [2]. За економічним змістом вони є основним джерелом простого та розширеного відтворення.

За визначенням Податкового Кодексу України, капітальні інвестиції – господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних

засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації відповідно до норм Податкового Кодексу України [4].

Для правильного відображення капітальних інвестицій в обліку необхідно керуватися такими нормативними документами: П(С)БО 7 «Основні засоби», П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», П(С)БО 16 «Витрати», П(С)БО 15 «Дохід», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій.

Залежно від об'єктів інвестування виділимо такі групи капітальних інвестицій:

1. Капітальні інвестиції в основні засоби (земельні ділянки, капітальні витрати на поліпшення земель, будинки, споруди, машини та обладнання, робочу і продуктивну худобу, інші основні засоби).

2. Капітальні інвестиції в інші необоротні матеріальні активи (бібліотечні фонди, малоцінні необоротні матеріальні активи, тимчасові споруди, інвентарна тара, інші необоротні матеріальні активи).

3. Капітальні інвестиції в нематеріальні активи (права користування природними ресурсами, права користування майном, авторські та суміжні з ними права, незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи, інші нематеріальні активи).

При розгляді вкладень у підприємство у формі капітальних інвестицій в основні засоби слід врахувати те, що вони можуть здійснюватися різними способами (будівництво і придбання нових активів, реконструкція чи модернізація наявних тощо), що впливає на відображення таких господарських операцій у первинній документації. Таким чином, для документування капітального будівництва основних засобів слід враховувати спосіб здійснення будівельних робіт: підрядний, при якому використовуються послуги підрядних будівельних чи монтажних організацій, та господарський, який передбачає здійснення будівництва власними силами [1].

Завдання бухгалтерського обліку капітальних інвестицій - це:

– правильне і своєчасне оформлення документів із відображення обсягів будівельно-монтажних робіт і витрат на капітальні інвестиції з придбання або створення інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів;

– правильне відображення витрат на незавершене будівництво;

– об'єктивне і достовірне формування вартості об'єктів капітального інвестування;

– контроль за дотриманням фінансової дисципліни;

– контроль за економним витрачанням матеріальних і трудових ресурсів на будівництво об'єктів [3].

Правова база, що регулює операції капітального інвестування, включає нормативні акти, що регулюють бухгалтерський облік, звітність, будівельну та інвестиційну діяльність:

– ліцензія на будівництво;

– договір купівлі-продажу;

– банківські виписки про списання та зарахування коштів;

– договір підряду на виконання будівельних, монтажних, ремонтних робіт;

– звіти матеріально відповідальних осіб;

– видаткові накладні;

– відомість 4.1 «Відомість аналітичного обліку капітальних інвестицій».

Форми КБ-2в «Акт приймання виконаних підрядних робіт» та КБ-3 «Довідка про вартість виконаних робіт та витрати» є типовими формами первинних документів у будівництві [5] та призначені для визначення вартості будівельних робіт та проведення розрахунків між забудовником та підрядником. Обидва первинні документи складаються у двох примірниках, один з яких передається замовнику. Наказом Державного комітету статистики України «Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку сировини та матеріалів» [6] передбачено п'ять форм первинних документів, які містять інформацію про понесені капітальні витрати на будівництво основних засобів. Зокрема, ф. ОЗ-1 «Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів» використовується для зарахування до складу основних засобів окремих об'єктів, тобто введення їх в експлуатацію, і слугує підставою для заповнення ф. ОЗ-6 «Інвентарна картка обліку основних засобів», в якій ведеться аналітичний облік за кожним об'єктом окремо. Для оформлення приймання-здачі основних засобів із ремонту, реконструкції та модернізації застосовується ф. ОЗ-2 «Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів». Для реєстрації інвентарних карток використовується форма ОЗ-7 «Опис інвентарних карток обліку основних засобів». У свою чергу форма ОЗ-9 «Інвентарний список основних засобів» призначена для пооб'єктного обліку основних засобів за місцями їх знаходження. Існують також спеціалізовані форми для обліку основних засобів, з врахування особливостей їх використання в різних галузях економіки.

Якщо ж будівництво основних засобів здійснюється власними силами, то підтвердженням понесених витрат є такі первинні документи, як: форма М-8, рапорт на погодинні роботи, наряд на

виконання робіт, акт про здавання-приймання виконаних робіт і вже вищезгадані форми ОЗ. Типову форму М-8 «Лімітно-забірна картка» використовують для відображення багаторазового відпуску запасів одного номенклатурного номера в один і той же цех, дільницю, тощо протягом одного місяця [7].

На рахунках класів 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань», 5 «Довгострокові зобов'язання» та 6 «Поточні зобов'язання» відображається інформація про джерела формування інвестиційних ресурсів, які в подальшому узагальнюються в пасиві Балансу (Звіт про фінансовий стан) (форма №1) та Звіті про власний капітал (форма №4).

Доходи, витрати та фінансові результати від операцій капітального інвестування формується на рахунках класів 7 «Доходи і результати діяльності» та 9 «Витрати діяльності» і узагальнюються у Звіті про фінансові результати (Про сукупний дохід) форма № 2. Звіт про рух грошових коштів (форма № 3) відображає надходження та видатки грошових коштів від реалізації та придбання необоротних активів. Рахунки класу 1 «Необоротні активи» використовуються для формування інформації про стан необоротних активів та узагальнюються в активі балансу. Інша детальніша інформація про показники фінансової звітності щодо капітального інвестування наводиться у Примітках до фінансової звітності [8].

Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій передбачено рахунок 15 «Капітальні інвестиції», призначений для обліку витрат на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів [2].

Рахунок 15 «Капітальні інвестиції» має такі субрахунки: 151 «Капітальне будівництво»; 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів»; 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів»; 154 «Придбання (створення) нематеріальних активів»; 155 «Придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів».

Аналітичний облік капітальних інвестицій ведеться за видами витрат, понесених на придбання, виготовлення, капітальний ремонт, модернізацію, реконструкцію основних засобів, інших матеріальних необоротних активів, а також за окремими об'єктами капітальних вкладень (інвентарними об'єктами).

Первинний облік обсягів і витрат капітальних інвестицій організують залежно від виду капітальних інвестицій, способу виконання будівельно-монтажних робіт, а також каналів і способів придбання машин, обладнання та устаткування.

Одним з недоліків діючого Плану рахунків щодо обліку капітальних інвестицій слід зазначити відсутність у складі синтетичного рахунку 15 «Капітальні інвестиції» окремого субрахунку для обліку витрат на поліпшення основних засобів. Це спричиняє на практиці необхідність відкриття додаткових аналітичних рахунків, або здійснення вибірок, наприклад, під час складання статистичної звітності - «Звіт про капітальні інвестиції» (ф. № 2-інвестиції). Існуюча система обліку капітальних інвестицій не дає змоги відобразити цю інформацію. Облік витрат на поліпшення основних засобів можливий у складі інших капітальних інвестицій, які також можуть включати витрати на проектно-пошукові роботи, утримання відділів капітального будівництва тощо.

Інформація про рух інших капітальних інвестицій відображена у розділі III Приміток до річної фінансової звітності. Тому доцільно виділити у складі рахунку 15 окремий субрахунок 156 «Інші капітальні інвестиції», зокрема, для відображення витрат на поліпшення основних засобів, що дозволить створити належне обліково-інформаційне забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо капітального інвестування.

Висновки з проведеного дослідження. Інтенсифікація інвестиційних процесів, спрямованих на оновлення виробництва з метою підвищення якості, конкурентоспроможності продукції й прибутковості підприємств вимагає правдивої та достовірної інформації щодо здійснення інвестицій та їх результативності. Джерелом одержання такої інформації є дані бухгалтерського обліку, які потребують удосконалення. Введення додаткового субрахунку до рахунку 15 «Капітальні інвестиції» забезпечить обліковою інформацією управлінські потреби для оперативного аналізу капітальних інвестицій за напрямками капітального інвестування.

Бібліографічний список

1. Височан О.С. Первинний облік капітальних інвестицій / О.С. Височан, Р.І. Гнатюк [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://ej.kherson.ua/journal/economic_01/Vysochan,%20Gnatiuk.pdf
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/plan-rah/instrukciya-pro-zastosuvannya-1021038.html>
3. Маркова Н.М. Облік капітальних інвестицій / Н.М. Маркова [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fvisnik.Geci.stu.cn.ua%2Fru%2F%2Fitem%2Fdownload%2F142_7b11b388ba87828c56611dbef203a607.html&name=142_7b11b388ba87828c56611dbef203a607.html&lang=uk&c=57f74c30f6f7

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Про затвердження примірних форм первинних документів з обліку в будівництві : Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва в Україні від 04.12.2009 № 554 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN51921.html
6. Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку сировини та матеріалів : Наказ Міністерства статистики України від 21.06.1996 № 193 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN349.html
7. Про затвердження типових форм первинного обліку : Наказ Державного комітету статистики України від 29.12.1995 № 352 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=61805
8. Чирик Н.В. Особливості систематизації інформаційного забезпечення аудиту капітальних інвестицій / Н.В. Чирик [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://econa.at.ua/Vypusk_6/chyryk.pdf

References

1. Vysochan, O.S. and Hnatiuk, R.I. "The initial capital investment accounting", available at: http://ej.kherson.ua/journal/economic_01/Vysochan,%20Gnatiuk.pdf (access date September 10, 2016).
2. *Instruktsiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii* [2. Instructions on the application of the Plan of Accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations], available at: <http://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/plan-rah/instrukciya-pro-zastosuvannya-1021038.html> (access date September 10, 2016).
3. Markova, N.M. "Accounting for capital investment", available at: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fnsvisnik.Geci.stu.cn.ua%2Fru%2F%2Fitem%2Fdownload%2F142_7b11b388ba87828c56611dbef203a607.html&name=142_7b11b388ba87828c56611dbef203a607.html&lang=uk&c=57f74c30f6f7 (access date September 10, 2016).
4. Verkhovna rada Ukrainy (2010), *Podatkovyi kodeks Ukrainy* [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 no.2755-VI], available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (access date September 12, 2016).
5. Ministerstvo rehoinalnoho rozvytku ta budivnytstva v Ukraini (2009), *Pro zatverdzhennia prymirnykh form pervynnykh dokumentiv z obliku v budivnytstvi* [On approval of sample forms of primary documents from the register in construction], Nakaz Ministerstva rehoinalnoho rozvytku ta budivnytstva v Ukraini dated 04.10.2009 no. 554, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN51921.html (access date September 12, 2016).
6. Ministerstvo statystyky Ukrainy (1996), *Pro zatverdzhennia typovykh form pervynnykh oblikovykh dokumentiv z obliku syrovyny ta materialiv* [On approval of standard forms of primary records for accounting materials and resources], Nakaz Ministerstva statystyky Ukrainy dated 21.06.1996 no. 193, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN349.html (access date September 13, 2016).
7. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy (1995), *Pro zatverdzhennia typovykh form pervynnoho obliku* [On approval of standard forms of primary registration], Nakaz Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy dated 29.12.1995 no. 352, available at: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=61805 (access date September 13, 2016).
8. Chyryk, N.V. "Features systematization of information support audit of capital investments", available at: http://econa.at.ua/Vypusk_6/chyryk.pdf (access date September 13, 2016).

Візіренко С.В., Фененко І.О. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Мета статті полягає у комплексному дослідженні організації обліку капітальних інвестицій та формуванні рекомендацій щодо її удосконалення.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в даній статті використано такі методи: індукції та дедукції, теоретичного узагальнення, монографічний – при вивченні літературних джерел; системно-аналітичний – при дослідженні законодавчих чи інших нормативно-правових актів з питань аудиту операцій з обліку рухомого складу підприємства; абстрактно-логічний – для узагальнення теоретичних положень, формування висновків та пропозицій.

На основі використання методів аналізу та синтезу зроблено висновки щодо доцільності та можливості практичного використання результатів дослідження в обліку капітальних інвестицій на підприємстві.

Результати. Розглянуто та охарактеризовано операції з обліку капітальних інвестицій на вітчизняних підприємствах. Розроблено методичні рекомендації щодо введення додаткового субрахунку до рахунку 15 «Капітальні інвестиції». Введення нових субрахунків дозволить в подальшому створити належне обліково-інформаційне забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо капітального інвестування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці методичних рекомендацій щодо введення додаткового субрахунку до рахунку 15 «Капітальні інвестиції», що дозволить належним чином забезпечити

обліковою інформацією управлінські потреби для оперативного аналізу капітальних інвестицій та прийняття управлінських рішень.

Практична значущість полягає в тому, що основні положення даного дослідження у формі практичних рекомендацій можуть бути використані на підприємстві при організації обліку капітальних інвестицій.

Ключові слова: капітальні інвестиції, основні засоби, капітальне інвестування, організація обліку, аналітичний облік, синтетичний облік, субрахунки, первинний облік, незавершене будівництво, капітальний ремонт.

Vizirenko S.V., Fenenko I.A. IMPROVEMENT OF ACCOUNTING FOR CAPITAL INVESTMENT COMPANIES

Purpose the article is to study the complex calculation of capital investments and formation of recommendations for its improvement.

Methodology of research. To achieve this goal, this article used the following methods: induction and deduction, the theoretical generalization, analytical and monographic – while studying literary sources; systematic and analytical - in the study of legislative and other normative legal acts on audit of operations according to the given rolling stock of the enterprise; abstract-logical - for the generalization of theoretical positions, forming conclusions and suggestions.

On the basis of methods of analysis and synthesis of conclusions on the feasibility and possibility of practical use of research results in the calculation of capital investment in the company.

Findings. Considered and described operations accounting capital investment in domestic enterprises. Developed guidelines for the introduction of an additional sub-account to the account 15 "Capital investments". Introduction of new sub will further establish proper accounting and information support for management decisions on capital investment.

Originality of the results is to develop guidelines for the introduction of an additional sub-account to the account 15 "Capital investments" that will properly provide accounting information management needs for rapid analysis of capital investment and management decisions.

Practical value lies in the fact that the main provisions of this research in the form of practical recommendations can be used in the enterprise in the organization of accounting of capital investments.

Key words: capital investment, fixed assets, capital investment, organization of accounting, analytical accounting and synthetic accounting, sub-accounts, primary accounting, unfinished construction and capital repairs.

Визиренко С.В, Фененко И.А. УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕТА КАПИТАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель статьи состоит в комплексном исследовании организации учета капитальных инвестиций и разработке рекомендаций по ее усовершенствованию.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в данной статье использованы следующие методы: индукции и дедукции, теоретического обобщения, аналитико-монографический – при изучении литературных источников; системно-аналитический – при исследовании законодательных или иных нормативно-правовых актов по вопросам аудита операций по учету подвижного состава предприятия; абстрактно-логический – для обобщения теоретических положений, формирование выводов и предложений.

На основе использования методов анализа и синтеза сделаны выводы о целесообразности и возможности практического использования результатов исследования в учете капитальных инвестиций на предприятии.

Результаты. Рассмотрены и охарактеризованы операции по учету капитальных инвестиций на отечественных предприятиях. Разработаны методические рекомендации по введению дополнительного субсчета к счету 15 «Капитальные инвестиции». Введение новых субсчетов позволит в дальнейшем создать должное учетно-информационное обеспечение для принятия управленческих решений по капитальному инвестированию.

Научная новизна исследования состоит в разработке методических рекомендаций по введению дополнительного субсчета к счету 15 «Капитальные инвестиции», что позволит должным образом обеспечить учетной информацией управленческие потребности для оперативного анализа капитальных инвестиций и принятия управленческих решений.

Практическая значимость заключается в том, что основные положения данного исследования в форме практических рекомендаций могут быть использованы на предприятии при организации учета капитальных инвестиций.

Ключевые слова: капитальные инвестиции, основные средства, капитальное инвестирование, организация учета, аналитический учет, синтетический учет, субсчета, первичный учет, незавершенное строительство, капитальный ремонт.

УДК 621.002:658.56

Жадан М.І.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
Бараннік А.В.,
Запорізький національний технічний університет

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ЗА ЛОМБАРДНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Постановка проблеми. Фінансово-економічна криза, яка останнім часом спостерігається в Україні, стала своєрідним імпульсом розвитку ломбардів. Справжній ломбардний бум, що охопив Україну, пояснюється і відносно низьким порогом входження на ринок, досить високою рентабельністю і помірним рівнем ризиків.

Ломбардне кредитування кардинально відрізняється від роздрібних позик інших учасників фінансового ринку. В порівнянні з банками та кредитними спілками, ломбарди дають у борг менші суми на менші терміни під більш високі процентні ставки. До того ж, на відміну від банків і кредитних спілок, ломбарди не вимагають підтвердження позичальниками платоспроможності, не вивчають їх кредитні історії і не вимагають поручительства. Головне - наявність цінностей, які можуть виступати як ліквідна застава. Ломбарди мають право брати для забезпечення за кредитом будь-яке майно або майнові права. Позики видаються під заставу дорогоцінних металів, каміння та виробів з них, побутової техніки, автомобілів, нерухомості, антикваріату, творів мистецтва, наручних годинників і мобільних телефонів від елітних виробників. Сума кредиту, в залежності від виду активу та його ліквідності, може становити до 90% оцінної вартості [1].

Проте досить часто позики своєчасно не повертаються позичальнику. У забезпеченні їх погашення важливо вчасно прийняти управлінське рішення, підґрунтям якого має стати сформоване належним чином обліково-інформаційне забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування обліково-інформаційного забезпечення процесу управління зобов'язаннями за ломбардними операціями розглядаються в наукових дослідженнях багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, Г. Г. Кірейцев, М. О. Кучер, С. Ф. Козлова, Н. М. Легенчук, В. Я. Малюга, Я. В. Соколов та ін. Дослідження названих науковців спрямовані переважно на висвітленні теоретичних засад функціонування ломбардів в Україні. Проте питання формування належного обліково-інформаційного забезпечення процесу управління зобов'язаннями за ломбардними операціями до тепер залишаються недостатньо вивченими, а тому питання облікового відображення ломбардних операцій набуває все більшої актуальності.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розробці пропозицій щодо удосконалення обліково-інформаційного забезпечення процесу управління борговими зобов'язаннями за ломбардними операціями з метою посилення контролю за забезпеченням погашення боргових зобов'язань позичальників і упередження виникнення кредитних ризиків та послаблення фінансової міцності ломбардних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно ст. 378 ЦКУ ломбардна діяльність визначена як діяльність з надання на власний ризик фінансових послуг (фінансових кредитів) фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент, визначений договором. Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами, затверджене Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 р. за № 3981 (далі – Положення 3981), передбачає і можливість надання ломбардами супутніх послуг, під якими слід розуміти послуги, які є передумовою надання фінансового кредиту або впливають з його надання [9]. Отже, послуги, які надаються ломбардами умовно поділяються на фінансові та супутні (рис. 1).

Юридична суть фінансових послуг ломбарду полягає в тому, що за договором позики одна сторона (позикодавець) надає другій стороні (позичальникові) кошти під заставу [11, ст. 1046].

Проаналізувавши трактування поняття «застави», подані у Цивільному [11, ст. 572], Податковому [8, пп. 14.1.155 п. 14.1 ст. 14] та Кримінальному процесуальному [5, ст. 182] кодексах України, а також Законі України «Про заставу» [10, ст. 1], приходимо до висновку, що змістовне наповнення даного поняття є аналогічним. Відмінності наявні лише в контексті суб'єктів, які виступають у ролі заставодавця та заставодержателя, а також у порядку здійснення задоволення вимог заставодержателя у разі невиконання заставодавцем взятого на себе зобов'язання (останнє, безпосередньо, стосується ЦКУ та Закону України «Про заставу») [2, с. 12]. Отже, в ломбардній

діяльності під заставою слід розуміти спосіб забезпечення виконання зобов'язань позичальником перед ломбардом.

Рис. 1. Послуги ломбардів

Джерело: [9]

Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення.

Право застави виникає з моменту укладення договору застави.

Оцінка предмета застави здійснюється заставодавцем разом із заставодержателем відповідно до звичайних цін, що склалися на момент виникнення права застави, якщо інший порядок оцінки предмета застави не встановлено договором або законом. Загальною вимогою до розміру застави за ломбардною операцією є перевищення оцінювальної вартості майна, переданого в заставу, порівняно зі сумою основного боргу та відсотків за ним з урахуванням обсягу можливих витрат на реалізацію застави у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань [6].

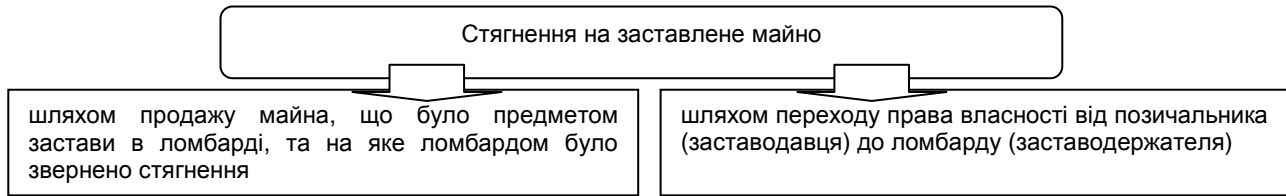
Під заставу ломбардом надаються позики на термін від трьох до тридцяти днів або не більше трьох місяців. При бажанні клієнт може переукласти договір позики на новий термін, сплативши відсотки за минулий період.

В окремих випадках допускається затримка незатребуваності предмета застави на термін до десяти днів. При викупі клієнтом цього майна відсотки нараховуються за кожний день прострочення. При неможливості клієнтом викупити закладене майно протягом додаткових десятих днів, за заявою клієнта касир – приймальник (оцінювач) може пролонгувати утримання закладеного майна на певний термін, зазначений у заяві клієнта (заява оформляється в письмовому виді), але не більше одного місяця. За користування послугою встановлюється плата, що обумовлена у договорі позики, від суми, виданої заставникові. Взаєморозрахунок проводиться в день повернення отриманої суми [3, с. 121].

У випадку, якщо позичальник не виконує взятє на себе зобов'язання, ломбард має право задовольнити свої вимоги за рахунок заставленого майна. Так, ст. 589 ЦКУ визначено, що у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, заставодержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави. За рахунок предмета застави заставодержатель має право задовольнити в повному обсязі свою вимогу, що визначена на момент фактичного задоволення, включаючи сплату відсотків, неустойки, відшкодування збитків, завданих порушенням зобов'язання, необхідних витрат на утримання заставленого майна, а також витрат, понесених у зв'язку із пред'явленням вимоги, якщо інше не встановлено договором [11].

Тож, у разі невиконання позичальником (заставаодавцем) своїх зобов'язань ломбард має право здійснити стягнення на заставлене майно у порядку, встановленому законом (рис. 2):

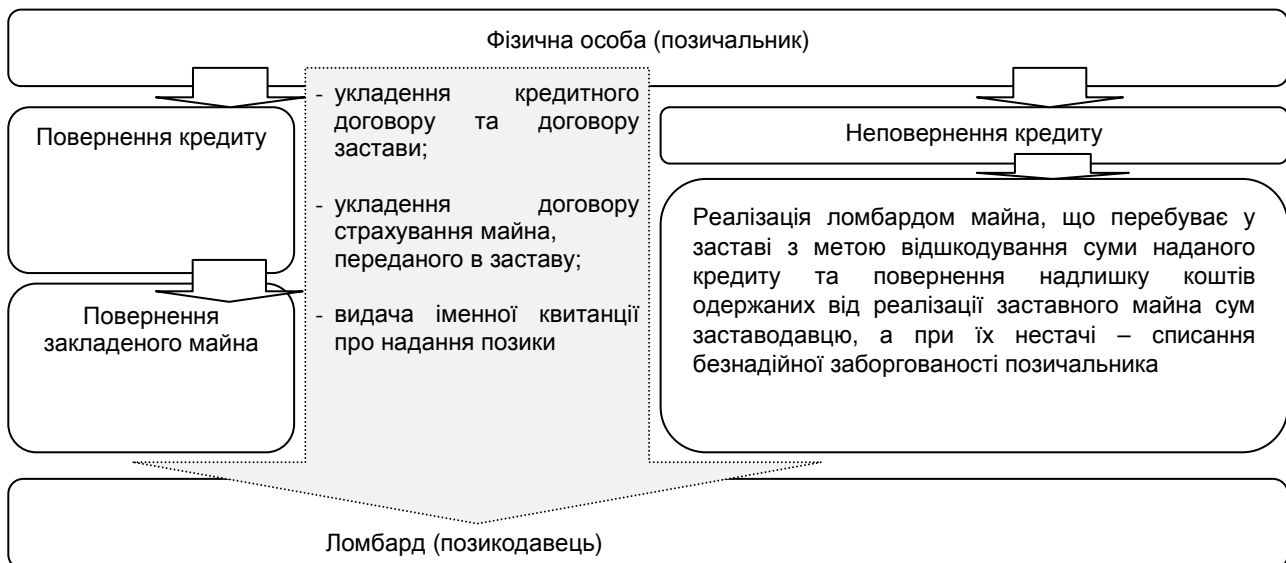

Рис. 2. Стягнення на заставлене майно

Джерело: [11]

У разі стягнення боргових зобов'язань позичальника шляхом продажу майна, що перебувало в заставі, із суми виторгу вираховується винагорода ломбарду у вигляді відсотків від суми позики, плата за зберігання та інші платежі, які належить ломбардові. Розмір та порядок отримання відсотків встановлюють договором. Якщо у договорі не встановлено розмір відсотків або порядок їх сплати, то розмір відсотків визначається на рівні облікової ставки Національного банку України, а порядок сплати - щомісяця до дня повернення кредиту позичальником. Щодо зберігання речей у ломбарді, то, відповідно до ст. 967 ЦКУ, при прийнятті від фізичної особи на зберігання речей договір оформляють видачею іменної квитанції. При цьому ціна речі, переданої в заставу, визначається за домовленістю сторін. Слід акцентувати увагу, що ломбард зобов'язаний застрахувати на користь позичальника (заставаодавця) за свій рахунок речі, прийняті на зберігання, виходячи з повної суми їх оцінки.

Якщо при реалізації предмета застави виручена грошова сума перевищує розмір забезпечених цією заставою вимог ломбарда, різниця повертається позичальнику (заставаодавцю) (ст. 25 Закону № 2654-XII) [10]. Якщо ж після реалізації майна виявляється, що виручки недостатньо для покриття заборгованості позичальника, то сума заборгованості позичальника списується як безнадійна. Отже, схема забезпечення погашення зобов'язань за ломбардними операціями з надання фінансових послуг набуває наступного вигляду (рис. 3).

Рис. 3. Порядок здійснення ломбардних операцій з надання фінансових послуг

Джерело: доповнено [2]

Оскільки застава є забезпеченням погашення зобов'язань позичальника за ломбардними операціями, то у сфері бухгалтерського обліку застава відображається у складі гарантій та забезпечень. Облік застави здійснюється за вартістю, вказаною у договорі застави та супровідній документації, що стосується предмета застави. При цьому вартість активів, переданих у заставу ломбарду відображаються лише на позабалансових рахунках. Ці особливості бухгалтерського обліку застави визначені Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань № 291 від 30.11.1999 року [4] та Методичними рекомендаціями щодо ведення бухгалтерського обліку ломбардами, затвердженими наказом Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 07.05.04 року за № 531 (далі Методичні рекомендації № 531) [7] (табл. 1).

Таблиця 1

Рекомендовані позабалансові рахунки та субрахунки для відображення господарських операцій, пов'язаних з наданням ломбардами фінансових послуг

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Субрахунки (рахунки третього та четвертого порядків)	
Код	Назва	Код	Назва	Код	Назва
06	Гарантії та забезпечення отримані	06.1	Майно, отримане у заставу		
02	Активи на відповідальному зберіганні	023	Матеріальні цінності на відповідальному зберіганні		
		025	Матеріальні цінності довірителя		

Джерело: [7]

Заставлене майно та його рух обліковується на позабалансовому рахунку 06 «Гарантії та забезпечення отримані», на якому відкривається субрахунок 06.1 «Майно, отримане у заставу». Збільшення залишку за субрахунком 06.1 виникає при отриманні майна у заставу, зменшення - при його списанні внаслідок погашення дебіторської заборгованості за наданими фінансовими кредитами, у забезпечення яких майно було надано, або відповідно до Закону України «Про заставу».

Проте, оскільки Положення № 3981 передбачає можливість надання ломбардами і супутніх послуг, а саме послуг з продажу за дорученням клієнта заставленого у ломбарді майна, то вважаємо за доцільне рахунок 06 «Гарантії та забезпечення отримані» доповнити субрахунком 06.2 «Майно, передане на продаж за дорученням клієнта» та внести відповідні доповнення до Методичних рекомендацій № 531 (табл. 2).

Таблиця 2

Запропоновані позабалансові рахунки та субрахунки для відображення господарських операцій, пов'язаних з наданням ломбардами фінансових послуг

Синтетичні рахунки (рахунки першого порядку)		Субрахунки (рахунки другого порядку)		Субрахунки (рахунки третього та четвертого порядків)	
Код	Назва	Код	Назва	Код	Назва
06	Гарантії та забезпечення отримані	06.1	Майно, отримане у заставу		
		06.2	Майно, передане на продаж за дорученням клієнта		

Джерело: доповнено [7]

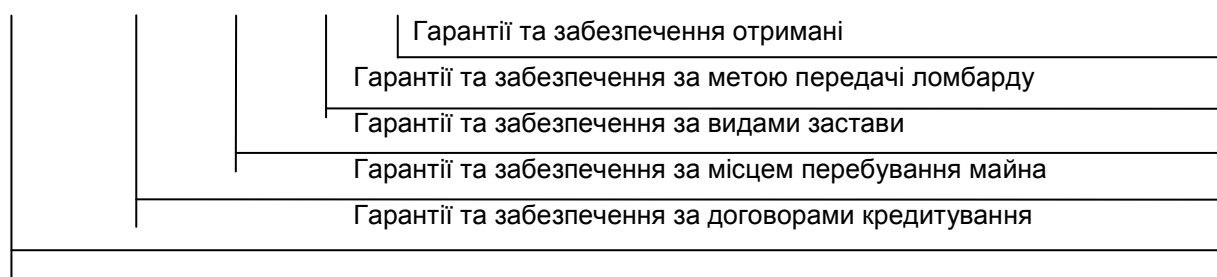
Оскільки майно, що передається в заставу та умови його передачі під забезпечення погашення отриманих кредитів є досить різноманітним, то вважаємо, що аналітичний облік на рахунок 06 «Гарантії та забезпечення отримані» має вестись у розрізі класифікації гарантій та забезпечень за наступними ознаками:

- за метою передачі майна ломбарду: на зберігання чи на продаж за дорученням клієнта заставленого у ломбарді майна;
- за видами застави: антикваріат, ювелірні вироби з дорогоцінних металів, дорогоцінне і напівдорогоцінне каміння, цінні папери тощо;
- за місцем перебування майна: на зберіганні чи в продажу;
- за договорами кредитування.

Тобто схема побудови аналітичного обліку застави за ломбардними операціями має набувати наступного вигляду (рис. 4).

Аналітичні розрізи

XXXX X.X.X X.X X 06

Рис. 4. Аналітичний облік гарантій та забезпечень ломбардних кредитів

Джерело: власна розробка

Запровадження у практиці ломбардних установ поданих пропозицій сприятиме створенню належного обліково-інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо ефективного управління забезпеченням погашення зобов'язань позичальників за ломбардними операціями та дозволить здійснювати моніторинг майбутніх потоків грошових коштів від операцій з клієнтами з метою упередження виникнення кредитних ризиків та забезпечення фінансової стійкості ломбардів.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами дослідження приходимо до висновку, що активізація розвитку ломбардів потребує на здійснення пошуку шляхів упередження виникнення кредитних ризиків і підвищення рівня оперативності та ефективності процесу управління забезпеченням погашення зобов'язань позичальників за ломбардними операціями.

Оперативність та ефективність процесу управління зобов'язаннями за ломбардними операціями в значній мірі залежать від стану обліково-інформаційного забезпечення, а отже, з метою удосконалення облікового відображення операцій із заставою запропоновано рахунок 06 «Гарантії та забезпечення отримані» доповнити субрахунком 06.2 «Майно, передане на продаж за дорученням клієнта» та внести відповідні доповнення до Методичних рекомендацій № 531, що дозволить виокремити в обліку супутні операції ломбардів, а саме операції з продажу за дорученням клієнта заставленого у ломбарді майна, та посилити контроль за забезпеченням погашення боргових зобов'язань позичальників, попередивши таким чином виникнення кредитних ризиків та послаблення фінансової міцності ломбардних установ.

Бібліографічний список

1. Бабенко М. Застава – гроші - застава: український «бум» ломбардного кредитування / М. Бабенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bankchart.com.ua/.../zastava_groshi_zastava_ukrayins.
2. Вигівська І.М. Економіко-правова сутність застави як об'єкта бухгалтерського обліку / І.М. Вигівська, О.С. Грицак // Вісник ЖТУ. - 2014. – № 2. – С. 11-14.
3. Внукова Н.М. Фінансові аспекти ломбардної діяльності / Н.М. Внукова. – Харків : ТО Ексклюзив, 2013. – 150 с.
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Методика формування небанківськими фінансовими установами резерву для покриття ризиків неповернення основного боргу за кредитами, затверджена розпорядженням Держфінпослуг України від 04.06.2004 р. № 912 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-04>.
7. Методичні рекомендації щодо ведення бухгалтерського обліку ломбардами, затвердженими наказом Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 07.05.04 року за № 531 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN8990.html.
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page?text=%E7%E0%F1%F2%E0%E2%E0>.
9. Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами, затверджене Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 р. за № 3981 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05>
10. Про заставу : Закон України від 02.10.1992 р. № 2654-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

References

1. Babenko, M. "Pledge - money - pledge: Ukrainian "boom" Lombard loans", available at: http://www.bankchart.com.ua/.../zastava_groshi_zastava_ukrayins (access date September 26, 2016).
2. Vyhivska, I.M. and Hrytsak, O.S. (2014), "Economic and legal nature of the pledge as an object accounting", *Visnyk ZhTU*, no. 2, pp. 11-14.
3. Vnuкова, N.M. (2013), *Finansovi aspekty lombardnoi diialnosti* [Financial aspects of lombard activity], TO Eksklyuzyv, Kharkiv, Ukraine, 150 p.
4. *Instruktsiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan* [Instruction on the application of the Plan of Accounts for assets, capital, liabilities dated 30.11.1999 no. 291], available at: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> (access date September 26, 2016).

5. Verkhovna rada Ukrainy (2012), *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012 no. 4651-VI], available at: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (access date September 26, 2016).

6. *Metodyka formuvannia nebankivskymy finansovymy ustanovamy rezervu dlia pokryttia ryzykiv nepovernennia osnovnoho borhu za kredytyamy* [Methods of forming non-bank financial institutions reserve to cover the risk of default of principal on loans], *Rozporiadzhennia Derzhfinposluh Ukrainy dated 04.06.2004 no. 912*, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-04> (access date September 27, 2016).

7. *Metodychni rekomendatsii shchodo vedennia bukhhalterskoho obliku lombardamy* [Methodical recommendations for accounting pawnshops], *Nakaz Derzhavnoi komisii z rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh dated 07.05.2004 no. 531*, available at: http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN8990.html (access date September 28, 2016).

8. Verkhovna rada Ukrainy (2010), *Podatkovi kodeks Ukrainy* [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 no. 2755-VI], available at: <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page?text=%E7%E0%F1%F2%E0%E2%E0> (access date September 28, 2016).

9. *Polozhennia pro poriadok nadannia finansovykh posluh lombardamy* [Regulation on the procedure of providing financial services pawnshops], *Rozporiadzhennia Derzhavnoi komisii z rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh dated 26.04.2005 no. 3981*, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05> (access date September 27, 2016).

10. Verkhovna rada Ukrainy (1992), *Pro zastavu* [On Pledge], *Zakon Ukrainy dated 02.10.1992*, available at: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12> (access date September 28, 2016).

11. Verkhovna rada Ukrainy (2003), *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy* [The Civil Code of Ukraine dated 16.01.2003], available at: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (access date September 28, 2016).

Жадан М.І., Бараннік А.В. ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ ЗА ЛОМБАРДНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Мета полягає в розробці пропозицій щодо удосконалення обліково-інформаційного забезпечення процесу управління борговими зобов'язаннями за ломбардними операціями з метою посилення контролю за забезпеченням погашення боргових зобов'язань позичальників і упередження виникнення кредитних ризиків та послаблення фінансової міцності ломбардних установ.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано наступні методи: теоретичного узагальнення та порівняння - при розробці методики організації аналітичного обліку застави як різновиду забезпечення погашення боргових зобов'язань позичальників за ломбардними операціями; логічний метод, індукції та дедукції, групування та узагальнення - при доведенні змісту поняття «застава»; монографічний - при здійсненні аналізу результатів дослідження і публікацій.

Результати. Вивчено і проаналізовано особливості формування обліково-інформаційного забезпечення процесу управління борговими зобов'язаннями позичальників за ломбардними операціями. Розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення аналітичного обліку операцій з майном, переданим в заставу.

Наукова новизна. Удосконалено аналітичний облік операцій з майном, переданим в заставу, що забезпечить своєчасне реагування керівництва ломбарду на неспроможність позичальника сплатити боргові зобов'язання і вжиття заходів по упередженню виникнення кредитних ризиків та послаблення фінансової міцності ломбардної установи.

Практична значущість. Запровадження на практиці поданих пропозицій щодо удосконалення аналітичного обліку операцій з майном, переданим в заставу, сприятиме створенню належного обліково-інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень щодо ефективного управління забезпеченням погашення зобов'язань позичальників за ломбардними операціями та дозволить здійснювати моніторинг майбутніх потоків грошових коштів від операцій з клієнтами з метою упередження виникнення кредитних ризиків та забезпечення фінансової стійкості ломбардів.

Ключові слова: гарантії, забезпечення, застава, кредит, ломбардні операції, фінансові послуги ломбардів, супутні послуги ломбардів.

Zhadan M.I., Barannik A.V. ACCOUNTING-INFORMATION SUPPORT THE PROCESS OF MANAGEMENT OF OBLIGATIONS FOR PAWN OPERATIONS

Purpose is to develop proposals to improve accounting and information support of the management of collateral debt obligations for transactions to strengthen supervision to ensure repayment of the debt of borrowers and prevent credit risks and weakening financial strength pawn institutions.

Methodology of research. The study used the following methods: theoretical generalization and comparison - the development of analytical accounting methods as a form of collateral to ensure repayment of debt for borrowers collateral operations; logical method of induction and deduction, grouping and summarizing - the proof of what constitutes "pledge"; monographic - when assessing the results of research and publications.

Findings. Studied and analyzed the features of formation of accounting and information support of the management of debt borrowers collateral transactions. Practical recommendations for the improvement of analytical accounting for property transferred as collateral.

Originality. Improved analytical accounting operations with property pledged that provide timely response management pawnshop the failure of the borrower to pay the debt and take measures to bias credit risks and weakening financial strength pawn facility.

Practical value. The practical implementation of the submitted proposals to improve analytical accounting for property transferred as pledge, will help create the proper accounting and information support for management decisions regarding the efficient management of collateral for repayment obligations of borrowers and collateral transactions will monitor future cash flows from operations with clients to prevent credit risks and ensure financial stability pawnshops.

Key words: warranty, maintenance, pledge, credit, pawn transactions, financial services of pawn shops, pawnshops related services.

Жадан Н.И., Баранник А.В. УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОЦЕССА УПРАВЛЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВАМИ ПО ЛОМБАРДНЫМ ОПЕРАЦИЯМ

Цель состоит в разработке предложений по усовершенствованию учетно-информационного обеспечения процесса управления долговыми обязательствами по ломбардным операциям с целью усиления контроля за обеспечением погашения долговых обязательств заемщиков и предупреждения возникновения кредитных рисков, а также ослабления финансовой прочности ломбардных учреждений.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы: теоретического обобщения и сравнения - при разработке методики организации аналитического учета залога как разновидности обеспечения погашения долговых обязательств заемщиков по ломбардным операциям; логический метод, индукции и дедукции, группировки и обобщения - при доведении содержания понятия «залог»; монографический - при осуществлении анализа результатов исследования и публикаций.

Результаты. Изучены и проанализированы особенности формирования учетно-информационного обеспечения процесса управления долговыми обязательствами заемщиков по ломбардным операциям. Разработаны практические рекомендации по усовершенствованию аналитического учета операций с имуществом, переданным в залог.

Научная новизна. Усовершенствован аналитический учет операций с имуществом, переданным в залог, что обеспечит своевременное реагирование руководства ломбарда на неплатежеспособность заемщика и принятия мер по предупреждению возникновения кредитных рисков и ослаблению финансовой прочности ломбардного учреждения.

Практическая значимость. Внедрение на практике предложений по усовершенствованию аналитического учета операций с имуществом, переданным в залог, будет способствовать созданию надлежащего учетно-информационного обеспечения для принятия управленческих решений относительно эффективного управления обеспечением погашения обязательств заемщиков по ломбардным операциям и позволит осуществлять мониторинг будущих потоков денежных средств от операций с клиентами с целью предупреждения возникновения кредитных рисков и обеспечения финансовой устойчивости ломбардов.

Ключевые слова: гарантии, обеспечение, залог, кредит, ломбардные операции, финансовые услуги ломбардов, сопутствующие услуги ломбардов.

МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ, ПІДПРИЄМНИЦТВО

УДК 332.14:711.4

Охота В.І.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародного бізнесу і туризму
Тернопільського національного економічного університету

МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИХОДУ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ НА ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ РИНОК

Постановка завдання. В контексті сучасного соціально-економічного розвитку України великого значення набуває зростання інвестиційної та господарської активності в регіонах, оптимізація регіональної галузевої структури в умовах наявного ресурсного потенціалу, а також посилення інтеграційних зв'язків з національною і світовою економікою. Через досягнення мультиплікативного ефекту розвиток туристських destinations впливає на економічний розвиток регіонів, стимулюючи зростання валового регіонального продукту і підвищуючи податкові надходження до бюджетів усіх рівнів, сприяє зростанню рівня зайнятості та доходів населення регіону, що в свою чергу зумовлює підвищення якості життя в довгостроковій перспективі.

В межах загальних тенденцій запозичення бізнес моделей та принципів вітчизняні туристичні destinations демонструють величезну зацікавленість в процесах територіального маркетингу та брендингу як інструменту соціально-економічного розвитку та виходу на світові ринки, конструюючи власні брендингові та PR-компанії, розробляючи і проводячи event-заходи. Тому, проблематика територіального маркетингу на сьогодні є надзвичайно актуальною для сучасних туристичних destinations, оскільки без цілеспрямованого використання маркетингових інструментів не можливо впливати на розвиток економічної, наукової, туристичної, культурної та інших сфер їхньої життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало вітчизняних та зарубіжних науковців досліджували проблематику маркетингу територій. Слід виділити праці Котлера Ф., Асплунда К., Рейна І., Хайдера Д. [1], в яких вперше представлена концепція маркетингу території. Серед вітчизняних вчених, які вивчали дану проблематику, слід виділити праці Гарбери О.Є. [2], Кулікової Е.С. [3], Белікової Є.В. [4], Пікульової О.К. [5], Гатауллиної С.Ю. [6], Горба К. [7], Бобрицької Н. [8] та інших. Проте, незважаючи на чимало досліджень, залишаються не достатньо висвітленими особливості застосування сучасних технологій територіального маркетингу з метою підвищення привабливості туристичної destinations та недостатньо обґрунтовані інноваційні технології просування туристичних destinations на всеукраїнському та регіональному ринках.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття особливостей територіального маркетингу як інструменту підвищення конкурентоспроможності туристичної destinations та її виходу на всеукраїнські та світові ринки, розроблення основних положень та рекомендацій щодо створення та розвитку регіональних маркетингових програм розвитку туристичних destinations.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні маркетинг територій є дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, ділової активності, розкриття туристично-рекреаційного потенціалу, впровадження креативних ідей розвитку destinations. Сучасні глобалізаційні процеси зумовили посилення конкуренції між регіонами за інвестиційні та бюджетні надходження, людські ресурси, висококваліфіковані кадри, туристичні і студентські потоки. У цьому контексті туристичні destinations слід розглядати як специфічний товар, споживачами корисних властивостей якого виступають жителі, туристи, представники бізнесу та інвестори. З огляду на це, до будь-якої території можливим є застосування маркетингових технологій, які підвищать її конкурентоспроможність. Нині економічне благополуччя міста чи регіону, соціальна стабільність, капітальні вкладення, розвиток туризму та освіти стають результатами нематеріальної складової його розвитку [2].

В останні два десятиліття тематика територіального розвитку є однією із найактуальніших у світовому менеджменті. З початком XXI століття поняття «територіальний маркетинг» («place marketing»), «бренд територій» («place brand»), «брендинг територій» («place branding»), «мідж територій» («place image») набули популярності як у вітчизняній літературі, так і у лексичі не лише фахівців із маркетингу, а й представників органів державного управління, оскільки прийшло розуміння

того, що дестинації повинні займатись маркетингом з такими ж зусиллями, як підприємства займаються маркетингом своїх товарів чи послуг.

Оскільки сама по собі туристична дестинація – це географічний простір (певна місцевість), яка володіє необхідною інфраструктурою розміщення, харчування, розваг, пізнавальної та оздоровчої діяльності, є об'єктом підприємництва та суб'єктом конкуренції на ринку туризму, стратегічне бачення її як комплексного туристичного продукту супроводжується моделюванням системи кооперації підприємств туристичної індустрії, яка базується на принципах синергії, взаємного доповнення та уніфікації технологій обслуговування туристів з ціллю просування дестинації на зовнішні туристичні ринки. Характерними особливостями дестинації як турпродукту є комплексність, системність та динаміка. Комплексність регіонального туристичного продукту передбачає наявність послуг, які можуть бути об'єднані в один процес обслуговування туристів. Системність характеризується тим, що усі ці послуги пов'язані між собою єдиною технологією обслуговування та синергетичною взаємодією підприємств туристичної індустрії. Динаміка наділяє дестинацію властивостями змінювати стадії життєвого циклу, аналогічно до будь-якого товару чи послуги на ринку.

Маркетинг туристичної дестинації розглядається як важлива складова стратегії розвитку території, спрямована на підвищення її привабливості шляхом розвитку унікальних та інноваційних характеристик, що гарантують конкурентні переваги. Виходячи з цього, туристична привабливість дестинації – це багатоаспектне та комплексне сприйняття території, в основу якого покладений туристичний потенціал, ресурсна та інфраструктурна наповненість, брендингові стратегічні бачення спрямовані на позиціонування якісного цілісного туристичного продукту для визначених цільових груп туристів. Формування туристичної привабливості території залежить від наступних чинників [6]:

- визначення, з чийх позицій здійснюється оцінка (туристи, інвестори, місцеве населення чи інші цільові групи);
- визначення рівня економічної системи, на якому відбувається оцінка (макро-, мезо-, мікрорівень);
- визначення стадії, на якій знаходиться формування іміджу території (сформований повністю, тільки починає формуватися, існуючий імідж диверсифікується тощо).

Тому, маркетинг туристських дестинацій слід трактувати як управлінський процес, в межах якого органи управління та бізнес структури визначають цільові туристичні групи, встановлюють та підтримують з ними комунікацію з метою визначення потреб, бачень, переконань, мотиваційних важелів, які впливають на прийняття рішень щодо подорожі, а також формують і адаптують регіональний туристський продукт відповідно до потреб туристів з метою максимального їх задоволення. Відповідно, просування території визначається як процес інформування споживачів про можливість туристичної дестинації з метою підвищення її привабливості в поглядах цільових споживачів. Просування території передбачає використання різних інструментів маркетингових комунікацій з метою інформування про турпродукт, переконання споживачів щодо вибору подорожі на користь цільової території.

Маркетинг туристичної дестинації спрямований для досягнення комплексу цілей, зокрема:

- стратегічний аналіз ресурсів і політики території з метою визначення можливостей та ролі туризму у формуванні загального стійкого розвитку регіону;
- аналіз туристичних ресурсів території, аналіз економічного стану і очікувань основних гравців туристичної індустрії - влади, бізнесу, місцевих жителів;
- визначення найбільш привабливих для території сегментів туристичного ринку, аналіз їх потреб, очікувань, мотивації;
- розробка комплексного туристичного продукту дестинації відповідно до очікувань цільових туристичних сегментів;
- створення нових і поліпшення існуючих туристських атракцій дестинації;
- розробка і реалізації комплексного процесу просування туристичної дестинації;
- формування і управління брендом та іміджем туристичної дестинації;
- формування і підтримка стратегічного партнерства влади, бізнесу та місцевих жителів з метою успішного розвитку дестинації;
- підвищення інвестиційної привабливості та реалізація на території туристичної дестинації інвестиційних проектів в сфері туризму та гостинності.

В сучасних глобальних реаліях будь-які інструменти системи маркетингових комунікацій, які не підкріплені web-можливостями є архаїчними та малоефективними. Так як в конкурентній боротьбі передові конкурентні позиції отримує не та територія, яка володіє привабливими ресурсами, а та, яка вміє їх гідно презентувати в інформаційному просторі.

В інформаційній системі мережі Інтернет виділяються чотири компоненти просування турпродукту дестинації, що відрізняються принциповими схемами організації маркетингової діяльності [9]:

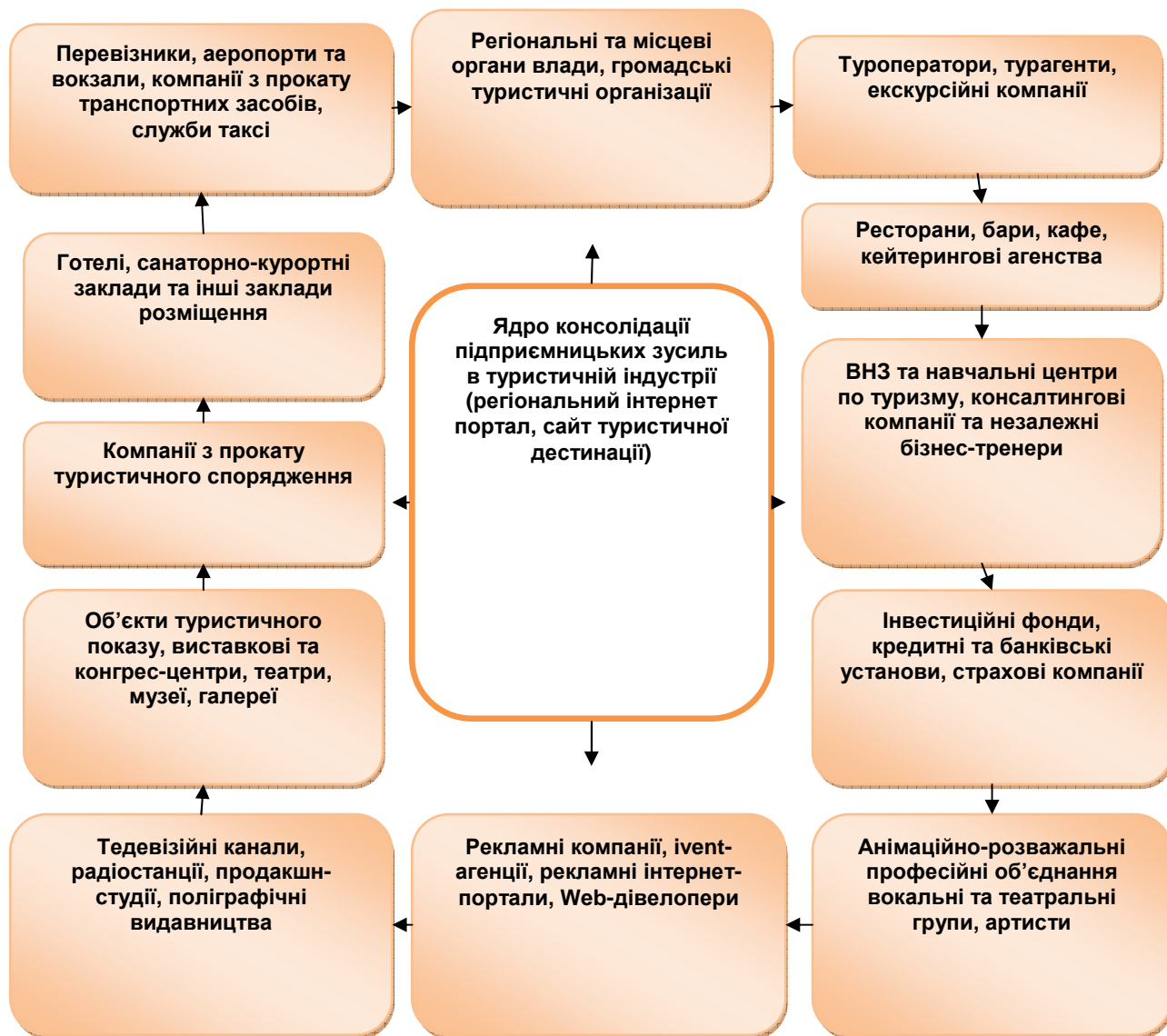
1. Сайти окремих підприємств індустрії гостинності та розваг, які приймають участь у формуванні турпродукту дестинації.

2. Портали систем бронювання, представлені глобальними, міжнародними, національними і регіональними сайтами.

3. Консолідовані сайти туристських дестинацій (міста, регіону, країни).

4. Портали, що дозволяють планувати й організувати індивідуальні тури.

На сьогодні інтернет – інструменти просування туристичних послуг створюють сприятливі умови для інтегрування маркетингових зусиль суб'єктів регіонального туристичного ринку (рис. 1).

Рис. 1. Система консолідації сайтів підприємств туристичної індустрії

Джерело: авторська розробка

Ефективний маркетинг туристичної дестинації повинен відбуватись шляхом консолідації сайтів підприємств туристичної індустрії регіону за двома напрямками [9]:

1. Забезпечення виходу на сайти окремих підприємств з метою подальшої роботи користувача з ними - переважно для консолідації сайтів підприємств, надають цільові рекреаційні послуги (парки розваг, аквапарки, музеї, спортивні організації тощо).

2. Розвиток функцій локальної або регіональної системи бронювання і резервування туристичних послуг. Можлива і перспективна консолідація сайту дестинації з місцевими порталами бронювання, які відносяться до розряду галузевих і забезпечують підтримання маркетингових комунікацій споживача з туроператорами, турагентами, готелями, транспортними підприємствами. Однак в даному випадку в комунікації між виробниками туристських послуг і кінцевими споживачами додається додаткова ланка, яке, як показує вітчизняна практика, представлена посередницьким бізнесом і сильно впливає на кінцеву ціну споживання туристських послуг. Тому розвиток сайту дестинації доцільно здійснювати переважно шляхом створення власних систем бронювання з

урахуванням інтересів дестинації щодо збільшення туристичного потоку, а не ґрунтуючись виключно на меркантильних інтересах максимізації прибутку за рахунок посередницьких функцій.

В сучасних реаліях просування регіонального туристичного продукту розрізняють класичні та інноваційні методи та технології. До класичних відносять: проведення опитувань; телемаркетинг; виставково-ярмаркова діяльність; туристські брошури; газети, журнали; ТВ-реклама; дайрект-мейл; роздача листівок і буклетів; системи управління контентом; персональні сайти "read only "; форуми; конференції; PR-акції; інтерв'ю з персоналіями; особисті продажі; сувенірна продукція; спільні акції з учасниками ринку туризму і гостинності; конкурси та вікторини; банери; відкриття інформаційних представництв в інших регіонах тощо. Враховуючи значний інноваційний прогрес у розвитку маркетингових комунікацій з використанням інтернет можливостей слід виділити дієві інноваційні технології просування туристичних дестинацій на вітчизняний та світовий ринок туристичних послуг, зокрема:

- інформаційні портали на мінімум 5 мовах;
- проведення маркетингових досліджень з метою формування лояльності споживачів;
- інтернет-ярмарки;
- блогінг;
- інформаційні тури для блогерів, представників ЗМІ;
- офіційний канал на YouTube;
- високоякісний фото і відео-банк;
- гугл-аналітика Google AdSense;
- Тагетування і розстановка хеш-тегів за допомогою Instagram, Google Earth, Facebook, Twitter тощо;
- розміщення інформації в Wikipedia і мультимедіа сервісах Wiki, Expedia, Tourbina тощо з можливістю управління контентом;
- створення офіційних сторінок в соціальних мережах Facebook, VK, Circles, Google+, LinkedIn, Myspace і мікроблогах Twitter, Tumblr тощо;
- пошукова оптимізація в Google, Yahoo, AskMe, Yandex тощо;
- кліки / кількість переходів на сайт;
- on-line конференції через IP-телефонію (Skype, Viber тощо);
- продажі і банерна реклама в системах інтернет бронювання і покупки туристських, готельних і транспортних послуг (Booking, AnyWayAnyDay тощо);
- розміщення інформації про туристські об'єкти та послуги регіону в TripAdvisor і Tonkosti; також за допомогою QR-кодів;
- формування спеціальних додатків для різних мобільних платформ;
- формування 3D макетів об'єктів туристського інтересу і 3D-маршрутів;
- розміщення інформації про туристичні об'єкти та послуги регіону в геосоціальних мережах типу Foursquare, AlterGeo, системах GPS-навігації;
- робота з соціальними закладками, каталогами, бібліотеками тощо;
- інфографіка.

Сучасною особливістю розвитку туристичного господарства є зниження значення природних чинників конкурентоспроможності та зростання ролі інформаційних, які формують міфологічні ресурси і віртуальні образи. В умовах глобального інформаційного простору уявлення споживача про туристичну дестинацію може формуватися, спотворюватися і навіть нав'язатись за допомогою використання вербальних і невербальних методів інформування. В даному контексті рекламно-інформаційна робота представників туристичних дестинацій повинна акцентуватись на двох найважливіших моментах, зокрема правильному розташуванню акцентів на значущих перевагах (унікальних особливостях) дестинації та активній діяльності щодо недопущення дезінформації споживача (недостовірне інформування).

Порівняно новим напрямом просування територій є подієвий маркетинг (event marketing), який розглядається як бізнес з організації спеціальних заходів та як вид інтегрованих маркетингових комунікацій, що представляє собою комплекс заходів, спрямованих на просування території через реалізацію event- заходів.

Висновки з проведеного дослідження. Отож, кожне територіальне утворення зацікавлене у своєму соціально-економічному розвитку. З цією метою і використовуються різні інструменти та види територіального маркетингу, які формуються в залежності від унікальних особливостей місцевості. Територіальний маркетинг дозволяє збільшити добробут місцевих жителів, а також задовольнити потреби людей, що використовують територіальні ресурси з метою відпочинку та рекреації. Окрім того, ефективно реалізована програма маркетингового просування туристичної дестинації сприяє активізації не лише туристичних потоків в регіон, а й інвестиційних, зумовлюючи інноваційний розвиток усіх галузей регіонального господарства.

Бібліографічний список

1. Маркетинг мест: привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / [Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер]. – С.-Пб. : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. – 385 с.
2. Гарбера О.Є. Концепция территориального бренда в стратегическом развитии современного города / О.Є. Гарбера // *Journal of Economy and entrepreneurship*. – Москва, 2013. – № 8(37). – С. 156-160.
3. Куликова Е.С. Развитие маркетинга территорий: инвестиционный подход / Е.С. Куликова, О.В. Цицина // *Фундаментальные исследования*. – 2016. – № 5. – С. 593-597.
4. Беликова Е.В. Маркетинговые стратегии управления туристической дестинацией / Е.В. Беликова, Т.В. Полякова // *Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса*. – 2016. – № 2 (35). – С. 70-75.
5. Пикулёва О. К вопросу о маркетинге и брендинге территорий / Пикулёва О. // *Телескоп*. – 2012. – № 6 (96). – С. 33-37.
6. Гатауллина С.Ю. Применение инструментов маркетинга для формирования туристской привлекательности региона для жителей стран Азиатско-Тихоокеанского региона (на примере Приморского края) / Гатауллина С.Ю., Фролова С.Н. // *Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ»*. – Том 8, №1 (2016). – Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/PDF/23EVN116.pdf>.
7. Горб К. Туристичні дестинації в системі міжнародної маркетингової діяльності / К. Горб // *Вісник львівського університету. Серія географічна*. – 2013. – Випуск 43. – Ч. 2. – С. 26–33.
8. Бобрицька Н. Маркетинг в управлінні туристичними дестинаціями / Н. Бобрицька // *Маркетинг в Україні*. – 2014. – № 4. – С. 39-47.
9. Бизнес в агро- и экотуризме: пособие / под общ. ред. к. г. н., доц. А.И. Тарасенка. – Минск, 2014. – 380 с.

References

1. Kotler, F., Asplund, K., Rein, I. and Haider, D. (2005), *Marketing mest: privlecheniye investitsiy, predpriyatiy, zhiteley i turistov v goroda, kommuny, regiony i strany Yevropy* [Marketing Places: Attracting investments, businesses, residents and tourists in the city, communes, regions and countries in Europe],: Stockholm School of Economics in St. Petersburg, St.-Petersburg, Russia, 385 p.
2. Garbera, O.Ye. (2013), "Territorial brand concept in the strategic development of the modern city", *Journal of Economy and entrepreneurship*, Moscow, vol. 8 (37), pp. 156-160.
3. Kulikova, Ye.S. and Tsitsina, O.V. (2016) "Development of marketing areas: investment approach", *Fundamentalnyye issledovaniya*, no. 5, pp 593-597.
4. Belikova, Ye.V. and Polyakova, T.V. (2016), "Marketing management strategies tourist destination", *Biznes. Obrazovaniye. Pravo. Vestnik Volgogradskogo instituta biznesa*, no. 2 (35), pp 70-75.
5. Pikuleva, O. (2012), "To a question about marketing and branding areas", *Teleskop*, no. 6 (96), pp. 33-37.
6. Gataullina, S.Yu. (2016), "The use of marketing tools for the formation of the tourist attractiveness of the region for residents of countries in the Asia-Pacific region (on an example of Primorye Territory)", *Internet-zhurnal «NAUKOVEDENIYe»*, vol. 8, no. (1), available at: <http://naukovedenie.ru/PDF/23EVN116.pdf>. (access date September 25, 2016).
7. Horb, K. (2013), "Tourist destinations in the international marketing activities system", *Visnyk Ivivskoho universytetu. Seriya heohrafichna*, issue 43, part 2, pp. 26-33.
8. Bobrytska, N. (2014), "Tourist destination management", *Marketynh v Ukraini*, no. 4, pp. 39-47.
9. Tarasenko, A.I. (2014), *Biznes v agro- i ekoturizme* [Business in agro- and eco-tourism], tutorial, Minsk, Belarus, 380 p.

Охота В.І. МАРКЕТИНГ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИХОДУ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ НА ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ РИНОК.

Метою дослідження є розкриття особливостей територіального маркетингу як інструменту підвищення конкурентоспроможності туристичної дестинації та її виходу на всеукраїнські та світові ринки, розроблення основних положень та рекомендацій щодо створення та розвитку регіональних маркетингових програм розвитку туристичних дестинацій.

Методика дослідження. В процесі виконання поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: монографічний метод - при вивченні особливостей територіального маркетингу як дієвого інструменту виходу туристичної дестинації на всеукраїнський та світовий ринок; метод аналізу та синтезу - при розкритті концептуальних функцій маркетингу територій, що забезпечують оптимальне використання туристично-рекреаційного потенціалу дестинацій; метод наукової абстракції - при визначенні основних стратегічних цілей маркетингового просування територій; метод стратегічного аналізу і логічного узагальнення - при обґрунтуванні маркетингової стратегії розвитку дестинацій, яка формує основу для ефективної комунікації з цільовим сегментом туристів.

Результати. Розкрито концептуальні функції маркетингу територій, що забезпечують оптимальне використання туристично-рекреаційного потенціалу дестинацій. Визначено основні стратегічні цілі маркетингового просування територій, зокрема: стратегічний аналіз ресурсів і політики території з метою визначення можливостей та ролі туризму в формуванні загального стійкого розвитку регіону; аналіз туристичних ресурсів території та аналіз економічного стану і очікувань основних гравців туристичної індустрії - влади, бізнесу, місцевих жителів; виявлення найбільш привабливих для території сегментів туристичного ринку, аналіз їх потреб, очікувань, мотивації; розробка комплексного туристичного продукту дестинації відповідно до очікувань цільових туристичних сегментів; створення нових і поліпшення існуючих туристських атракцій дестинації; розробка і реалізація комплексного процесу просування туристичної дестинації; формування і управління брендом та іміджем туристичної дестинації; формування і підтримка стратегічного партнерства влади, бізнесу та місцевих жителів з метою успішного розвитку дестинації; підвищення інвестиційної привабливості та реалізація на території туристичної дестинації інвестиційних проектів в сфері туризму та гостинності.

Наукова новизна. Виявлено необхідність розробки та обґрунтовано маркетингову стратегію розвитку дестинацій, яка формує основу для ефективної комунікації з цільовим сегментом туристів.

Практична значущість. Запропоновано дієві інноваційні технології маркетингового просування комплексного туристичного продукту на всеукраїнському та світовому ринках.

Ключові слова: туристична дестинація, територіальний маркетинг, брендинг, позиціонування, інформаційний простір, цільова аудиторія.

Okhota V.I. MARKETING AREAS AS A TOOL OF RELEASE THE TOURIST DESTINATION TO THE NATIONAL AND GLOBAL MARKET

Purpose. The study is the disclosure features territorial marketing as a tool for improving the competitiveness of tourist destinations and its release to national and international markets, development of main provisions and recommendations for the creation and development of regional marketing programs for development of tourist destinations.

Methodology of research. General scientific and special methods were used in the process of scientific research, including: monographic method - in studying the peculiarities of territorial marketing as an effective tool outputs a tourist destination on the Ukrainian and world markets; method of analysis and synthesis - when disclosing of conceptual marketing functions territories that provide optimal use tourist and recreational potential destinations; method of scientific abstraction - when determining of main strategic goals of marketing promotion of territories; method of strategic analysis and logical generalizations - when justifying of marketing strategy of development of destinations, which form the basis for efficient communication with the target segment of tourists.

Findings. Reveals the conceptual function areas of marketing that ensure optimal use of the tourism potential destinations. The main strategic goals of marketing promotion areas, including strategic analysis of resources and policy area to identify opportunities and the role of tourism in shaping the overall sustainable development of the region; analysis of tourist resources of the territory, analysis of the economic situation and expectations of the tourism industry key players - government, business, and local residents; identifying the most attractive segments of the tourism market territory, an analysis of their needs, expectations, motivation; development of tourism destinations of the product according to the expectations of target segments of tourism; creating new and improving existing tourist attractions destinations; development and implementation of a comprehensive process of promotion of tourist destinations; forming and managing the brand and image of tourism destinations; formation and maintenance of strategic partnership of government, business and local residents for the successful development of destinations; increase the investment attractiveness and implementation in the territory of the tourist destinations of investment projects in tourism and hospitality.

Originality. Is revealed the need to develop and is substantiated marketing strategy of development of destinations, which forms the foundation for effective communication with the target segment of tourists.

Practical. In the article is proposed the effective innovative technologies integrated marketing promotion of tourist product on the national and international markets.

Key words: tourist destination, territorial marketing, branding, positioning, information space, the target audience.

Охота В.И. МАРКЕТИНГ ТЕРРИТОРИЙ КАК ИНСТРУМЕНТ ВЫХОДА ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ НА ВСЕУКРАИНСКИЙ И МИРОВОЙ РЫНОК

Целью исследования является раскрытие особенностей территориального маркетинга как инструмента повышения конкурентоспособности туристической дестинации и ее выхода на всеукраинские и мировые рынки, разработка основных положений и рекомендаций по созданию и развитию региональных маркетинговых программ развития туристических дестинаций.

Методика исследования. В процессе выполнения поставленной цели использованы общенаучные и специальные методы, в частности: монографический метод - при изучении особенностей территориального маркетинга как эффективного инструмента выхода туристической дестинации на всеукраинский и мировой рынок; метод анализа и синтеза - при раскрытии концептуальных функций маркетинга территорий, обеспечивающих оптимальное использование туристско-рекреационного потенциала дестинаций; метод научной абстракции - при определении основных стратегических целей маркетингового продвижения территорий; метод стратегического анализа и логического обобщения - при обосновании маркетинговой стратегии развития дестинаций, которая формирует основу для эффективной коммуникации с целевым сегментом туристов.

Результаты. Раскрыты концептуальные функции маркетинга территорий, обеспечивающих оптимальное использование туристско-рекреационного потенциала дестинаций. Определены основные стратегические цели маркетингового продвижения территорий, в том числе: стратегический анализ ресурсов и политики территории с целью определения возможностей и роли туризма в формировании общего устойчивого развития региона; анализ туристических ресурсов территории, анализ экономического положения и ожиданий основных игроков

туриндустрии - власти, бизнеса, местных жителей; определение наиболее привлекательных для территории сегментов туристического рынка, анализ их потребностей, ожиданий, мотивации; разработка комплексного туристического продукта дестинации согласно ожиданиям целевых туристических сегментов; создание новых и улучшение существующих туристских достопримечательностей дестинации; разработка и реализации комплексного процесса продвижения туристической дестинации; формирование и управление брендом и имиджем туристической дестинации; формирование и поддержка стратегического партнерства власти, бизнеса и местных жителей с целью успешного развития дестинации; повышение инвестиционной привлекательности и реализация на территории туристической дестинации инвестиционных проектов в сфере туризма и гостеприимства.

Научная новизна. Выявлена и обоснована необходимость разработки маркетинговой стратегии развития дестинаций, которая формирует основу для эффективной коммуникации с целевым сегментом туристов.

Практическая значимость. Предложены действенные инновационные технологии маркетингового продвижения комплексного туристического продукта на всеукраинском и мировом рынках.

Ключевые слова: туристическая дестинация, территориальный маркетинг, брендинг, позиционирование, информационное пространство, целевая аудитория.

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА

УДК 336.02:336.225.56

*Варченко О.М.,
д.е.н., професор кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Свиноус І.В.,
д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування,
Шаціло Н.І.,
к.е.н., асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ФІСКАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ ТА ФАКТОРИ, ЩО НА НЬОГО ВПЛИВАЮТЬ

Постановка проблеми. В сучасних економічних умовах для конкурентоспроможного розвитку аграрної сфери важливо використовувати можливості податкових регуляторів шляхом наукового обґрунтування балансу інтересів бізнесу та держави при формуванні бюджетних податкових надходжень. При цьому особливої уваги заслуговує фіскальний потенціал, який є інтегрованим показником ефективного функціонування податкової системи.

Податки є джерелом стимулювання інноваційного розвитку держави та підтримки економічного зростання, оскільки саме вони володіють фіскальним потенціалом, що обмежує витрачання фінансових ресурсів суб'єктами господарювання та переміщує фінансовий потенціал до бюджету країни. Серед податків, що стягуються з суб'єктів господарювання, особливе місце займає податок на прибуток. Для нього характерними ознаками є як висока фіскальна значимість, так і регулюючий потенціал, що дозволяє країні формувати дохідну базу державного і місцевих бюджетів, одночасно впливаючи на фінансові інтереси товаровиробників. Разом з тим, багато дослідників відзначають недостатній ступінь реалізації можливостей податку на прибуток щодо стимулювання підприємницької активності, тому актуальною та своєчасною залишається проблема формування фіскального потенціалу податку на прибуток підприємств в контексті наближення визначення прибутку за даними бухгалтерського та податкового обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств займаються провідні вчені, зокрема, П. Гайдуцький, М. Дем'яненко, В. Жук, П. Саблук, С. Кваша, П. Лайко, Л. Тулуш та інші. Зокрема, В. Синчаком розроблено Концепцію розвитку системи оподаткування у сільському господарстві України. Л. Тулуш значну увагу в своїх дослідженнях приділяє проблемам функціонування спеціальних режимів оподаткування.

Проблеми оподаткування сільськогосподарської діяльності також активно відображені в працях О. Василика, О. Варченко, Д. Деми, А. Соколовської, В. Федосова, В. Рудь, А. Кириченко, С. Осадчого, І. Свиноуса та багатьох інших. Наукові пошуки дослідників мають за мету розв'язання сучасних проблем справляння податків за спеціальними режимами, цільового використання ПДВ та інших питань. Зважаючи на доробок науковців, потребує вивчення вплив податкових змін та нововведень для сільськогосподарських підприємств, особливостей застосування пільг в оподаткуванні їх діяльності, можливостей нарощення фіскального потенціалу податків, найбільш важливих для сільськогосподарських товаровиробників.

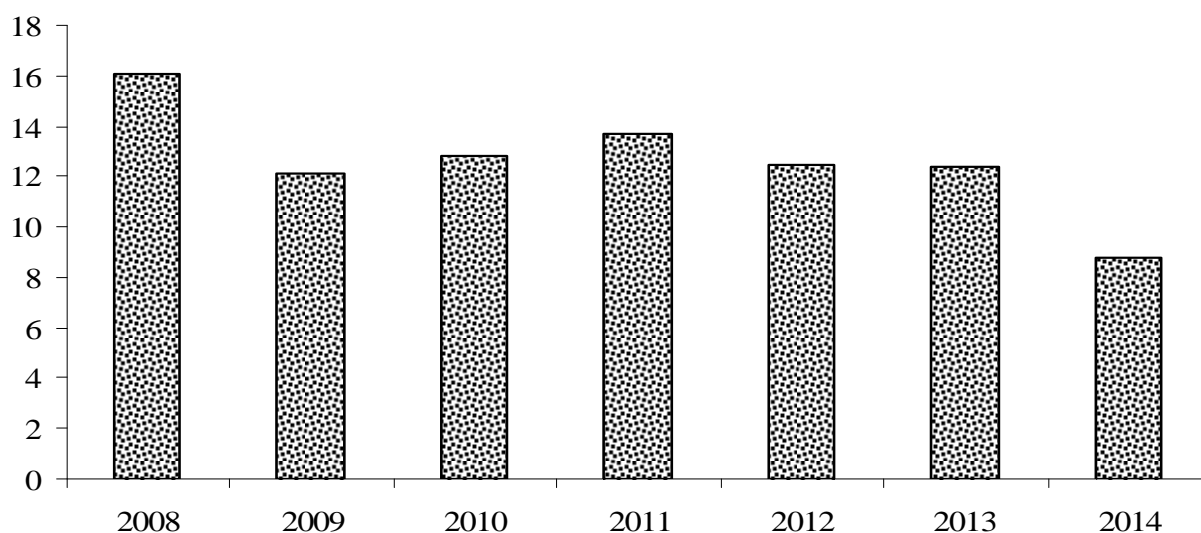
Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка формування фіскального потенціалу податку на прибуток підприємств та обґрунтування практичних рекомендацій щодо нарощення його величини на основі введення змін до оподаткування сільськогосподарських товаровиробників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фіскальний потенціал податку на прибуток підприємств, що є складовою фіскального потенціалу держави, можна визначити як максимальну суму надходжень з даного податку без руйнування виробничого потенціалу та без стримування економічного розвитку господарюючих суб'єктів в умовах діючого законодавства. Важливо підкреслити, що від нарощування виробничого потенціалу та формування сприятливих умов для економічного розвитку суб'єктів господарювання сьогодні залежить фіскальний потенціал податку на прибуток підприємств та інших податків і зборів у майбутньому [1]. Очевидно, що податкове

навантаження має бути рівномірно розподіленим між усіма платниками податків та не підштовхувати їх до уникнення від їх сплати.

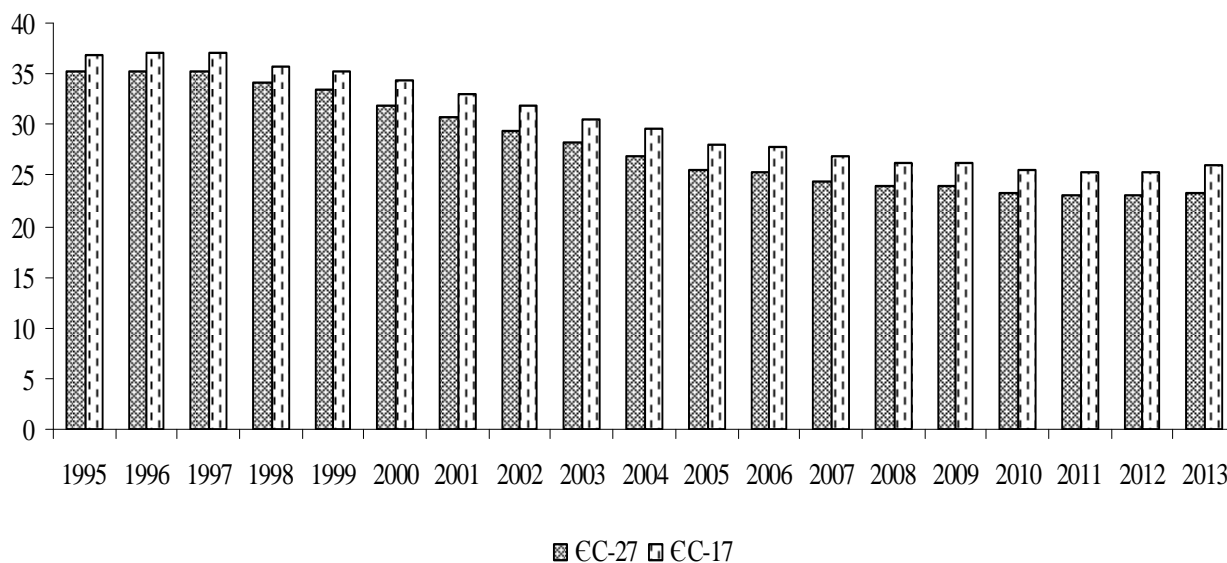
Так, розмір бази оподаткування та рівень податкових ставок має першочергове значення для оцінки фіскального потенціалу податку на прибуток підприємств. Зазначимо, що базою оподаткування податку на прибуток підприємств є обсяги прибутку, які отримані ним у процесі здійснення своєї господарської діяльності.

Податок на прибуток підприємств є одним із чотирьох основних бюджетоутворюючих податків поряд із податком на додану вартість, податком на доходи фізичних осіб та акцизним податком. І хоча протягом останніх років його частка у ВВП та доходах Зведеного бюджету перманентно коливається у незначному діапазоні, останніми роками спостерігається тенденція до її зниження (рис. 1).

Рис. 1. Частка податку на прибуток підприємства в зведеному бюджеті
Джерело: за даними Фіскальної служби України

Наведені дані рис. 1 свідчать про істотне скорочення частки податку на прибуток у зведеному бюджеті у 2014 р., що можна пояснити зниженням його ставки. Зазначимо, що упродовж всього періоду незалежності країни рівень ставки оподаткування податком на прибуток знизилась майже на 17 в. п. із 35 % у 1991 р. до 18 % у 2014 р. Така ситуація повністю відповідає європейським тенденціям, що дозволяє оцінити її як позитивну (рис. 2).

Рис. 2. Ставки податку на доходи корпорацій у країнах ЄС 1995–2013 рр.,%
Джерело: складено на основі даних Eurostat: Taxation trends in the European Union.

Наведені дані рис. 2 свідчать, що за період із 1995 по 2013 р. середня ставка податку на прибуток по країнах ЄС–27 скоротилася майже на 12 в. п.

Однак, частка податку у ВВП для більшості країн ЄС майже не знизилася або знизилася незначним чином. Зазначимо, що за 11 років найбільше зниження частки податку на прибуток корпорацій у ВВП відбулося у таких країнах, як Фінляндія, Мальта, Нідерланди, Ісландія та Греція. Проте частка податку у ВВП, що дорівнює (перевищує) 4 % аналогічно Україні, має місце лише у країнах із елементами офшорних юрисдикцій (Мальта, Люксембург, Кіпр та Ісландія). Наприклад, на Кіпрі зареєстровано приблизно 320 тис. компаній, що є значним показником для країни з населенням близько одного мільйона осіб. Одночасно фінансова криза у Республіці Кіпр у березні 2013 р., що призвела до кризи банківської системи країни та створила загрозу дефолту країни, підтверджує нераціональність орієнтації виключно на кількісні показники розвитку підприємств [2].

На нашу думку, скорочення частки податку на прибуток у зведеному бюджеті в 2014 р. пояснюється також несприятливою макроекономічною ситуацією, яка склалася в економіці країни, що негативно відобразилося на фінансових результатах підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка надходжень податку на прибуток та фінансового результату до оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності

Показники	Рік					2014 р. у % до	
	2010	2011	2012	2013	2014	2010 р.	2013 р.
Податок на прибуток підприємств, млрд грн	39,97	54,74	55,35	56,64	39,9	99,8	70,4
Темп зростання податку на прибуток до попереднього року, %	122,72	136,95	101,11	102,33	70,4	-52,3 в.п.	-31,93 в.п.
Прибуток підприємств від звичайної діяльності до оподаткування, млрд грн	58,3	122,2	101,9	29,3	-517,3	-	-
Темп зростання прибутку від звичайної діяльності до оподаткування до попереднього року, %	103,2	209,6	83,4	28,8	-	-	-

Джерело: складено та розраховано за даними Держслужби статистики України.

Наведені розрахунки табл. 1 свідчать, що до державного бюджету в 2014 р. надійшло 39,9 млрд грн податку на прибуток підприємств, що на 29,4 % менше показника попереднього року. Таке зменшення було пов'язано з авансовою сплатою податку, з огляду на результати попереднього року. Так, якщо у 2013 р. авансом було сплачено 38,5 млрд грн, то у 2014 р. цей показник становив лише 26,3 млрд грн, що на 12,2 млрд грн, або на 31,5 % менше.

Так, від'ємну динаміку надходжень податку на прибуток у 2014 р. показали підприємства усіх форм власності. Обсяги надходжень податку на прибуток, сплаченого до бюджету підприємствами державної форми власності, скоротилися на 2,2 млрд грн, або на 33,9 %; підприємствами з іноземним капіталом – на 2,8 млрд грн, або на 21,5 %; банками та страховими компаніями – на 0,2 млрд грн, або на 6,5 %; приватними підприємствами – на 8,0 млрд грн, або на 26,4 %.

Очевидно, що в умовах збиткової діяльності підприємств суттєво звужується база оподаткування податком на прибуток. Так, негативний результат фінансово-господарської діяльності в 2014 р. спостерігається у середніх та великих підприємствах – основних платників податку на прибуток. Зазначимо, що обсяги збитку у 2014 р. склали 408,169 млрд грн проти 38,289 млрд грн прибутку в 2013 р.

За даними Держстату, у 2014 р. порівняно із 2013 р. фінансовий результат прибуткових підприємств зріс на 1,6 % – до 170,26 млрд грн.

Зокрема, зростання обсягів прибутку зафіксовано у сферах мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (у 2,7 раза), сільського, лісового і рибного господарства (на 90 %), транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (на 30,4 %). При цьому прибуткові промислові підприємства зменшили прибуток на 4,1 % до 72,49 млрд грн.

Водночас результат збиткових підприємств минулого року зріс у 4,5 раза – до 578,42 млрд грн, в тому числі збитки промислових підприємств зросли в 3,9 раза до 224,69 млрд грн.

Найбільше зростання збитків зафіксовано у сферах операцій з нерухомістю (у 8 разів), інформації та телекомунікацій (в 6,9 раза), професійної наукової і технічної діяльності (у 6,3 раза), охорони здоров'я та соціальної допомоги (у 5,3 раза), оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспорту (в 4,6 раза), тимчасового розміщення та організації харчування (в 4,6 раза).

Загалом, у 2014 р. порівняно із 2013 р. кількість збиткових підприємств зросла на 5,5 відсоткового пункту – до 40,1 % від їх загальної кількості.

За даними НБУ, банківська система України за підсумками 2014 р. отримала збитки у розмірі 53 млрд грн.

Суттєвим чинником, який впливає на величину фіскального потенціалу є наявність пільг по податку на прибуток підприємства. У вітчизняній практиці пільги щодо оподаткування мають сільськогосподарські товаровиробники, які сплачують єдиний фіксований податок. Як відомо, нині ведуться гострі дискусії щодо змін діючої системи оподаткування сільськогосподарських підприємств. Нами проведено оцінку рівня прибутковості залежно від системи оподаткування, встановлено, що найбільш ефективною є діяльність сільськогосподарських підприємств – 4-ї групи платників податків (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка економічного ефекту від запровадження різних систем оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств–юридичних осіб, (млн грн)

Показник	4 група платників податків	3 група платників податків	Загальна система оподаткування
Собівартість – всього	129230,5	129230,5	129230,5
у т.ч. покупних, %	13,7	13,7	13,7
Обсяги виручки	162514,2	162514,2	162514,2
Податки та інші збори	2722,7	5679,9	7275,1
Прибуток після оподаткування	30561	27603,8	26008,6

Джерело: складено та розраховано за даними Держслужби статистики України.

Оцінюючи ефективність діяльності сільськогосподарських товаровиробників залежно від системи оподаткування, нами встановлено, що господарювання в статусі юридичної особи – фермерського господарства є більш ефективною порівняно з іншими формами (табл. 3).

Таблиця 3

Оцінка економічного ефекту у різних організаційних формах господарювання залежно від способів оподаткування, грн

Показник	Особисте селянське господарство	СПД – фізична особа	Фермерське господарство
Площа, га	15	15	15
Собівартість	720000	720000	720000
Обсяги виручки	912000	1140000	1140000
Сума податків	240	4695	14123
Державна підтримка	–	–	11000
Прибуток від господарської діяльності	191760	415305	416877

Джерело: складено та розраховано за даними Держслужби статистики України.

Встановлено, що рівень податкового навантаження у фермерських господарствах значно вищий, порівняно з СПД – фізичною особою та особистим селянським господарством, причиною чого є часткова компенсація держави у вигляді державної підтримки. Зазначимо, що більшість особистих селянських господарств не намагаються трансформуватися в суб'єкти підприємницької діяльності саме через непослідовність виваженої державної політики по відношенню до даної категорії сільськогосподарських товаровиробників.

З метою оцінки дієвості державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції через податкові важелі нами здійснено оцінку їхнього впливу на фінансові результати діяльності товаровиробників станом на 2014 р. (табл. 4).

При цьому запропоновано два нових варіанти, порівняно з фактичним, який передбачає державну підтримку у вигляді прямих державних дотацій та за рахунок часткового відшкодування ПДВ. Першим із них є перехід на загальну систему оподаткування ПДВ та запровадження прямої державної підтримки в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, іншим – загальний режим оподаткування ПДВ для рослинництва, тваринництва – «нульова ставка». При здійсненні розрахунків в табл. 4 прийнято гіпотезу, що при експорті зернових культур та соняшнику для сільськогосподарських підприємств діє положення про відшкодування ПДВ. Як свідчать результати проведених досліджень, для виробників експортно орієнтованої продукції рослинництва існуючий механізм підтримки є менш ефективний та прозорий в порівнянні із запропонованими.

Таблиця 4

Варіанти розрахунків формування доходів та фінансових результатів в залежності від системи оподаткування, тис. грн

Показник	Існуюча система державної підтримки	Повна відміна спец. режиму ПДВ та пряме бюджетне дотування в розрахунку на 1 га с.–г. угідь*	Загальний режим оподаткування ПДВ в рослинництві та «нульова ставка» в тваринництві
Собівартість, всього	129230,5	129230,5	129230,5
В т.ч. в рослинництві	101194,0	101194,0	101194,0
частка покупних	13,7	13,7	13,7
в тваринництві	28036,5	28036,5	28036,5
частка покупних	15,1	15,1	15,1
Чиста виручка всього	162514,2	174252,7	178228,8
В т.ч. рослинництво	130721,5	144585	144585
тваринництво	31792,7	29667,7	33643,8
Прибуток, всього	33283,7	45022,2	48998,3
В т.ч. рослинництво	29527,5	43391	43391
тваринництво	3756,2	1631,2	5607,3
Рентабельність	25,8	34,8	37,9
В т.ч. рослинництво	29,2	42,9	42,9
тваринництво	13,4	5,8	20,0
Державна підтримка всього	9138,8	6723	
В т.ч. рослинництво	6744,9		
тваринництво	2393,9		
Прибуток з урахуванням державної підтримки	42422,5	51745,2	
В т.ч. рослинництво	36272,4	48769,4	
тваринництво	6150,1	2975,8	
Рентабельність, %	32,8	40,0	37,9
В т.ч. рослинництво	35,8	48,2	42,9
тваринництво	21,9	10,6	20,0

* державна підтримка встановлюється у відсотках від вартості 1 га сільськогосподарських угідь (середня вартість в межах 20000 грн.). Державна підтримка включає вартість заходів, спрямованих на підтримку родючості ґрунту та здійснення природоохоронних заходів по їх збереженню. За нашими розрахунками ця величина становить в залежності від природно-економічної зони близько 2 %

Джерело: розрахунки здійснені на основі ф. 50–сг. «Основні економічні показники виробництва продукції сільськогосподарства в сільськогосподарських підприємствах»

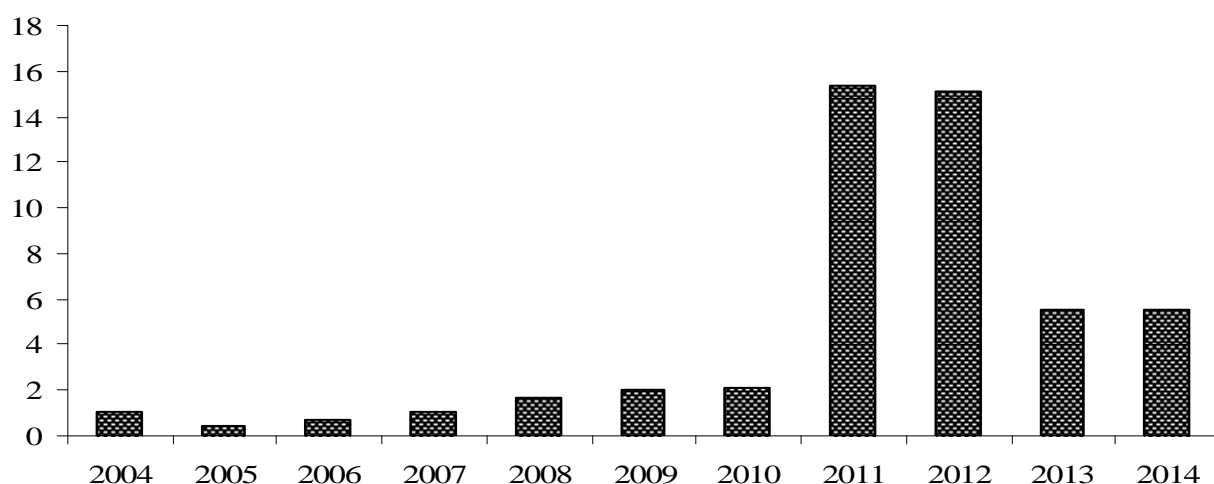
Перехід до загальної системи справляння ПДВ з урахуванням особливостей виробництва сільськогосподарської продукції дасть можливість уникнути протизаконних схем отримання відшкодування, особливо в рослинництві. Пряме бюджетне дотування в розрахунку на 1 га має безпосередній цільовий характер і спрямовуватиметься на покращення родючості ґрунту – основного засобу виробництва. На нашу думку, запровадження такого виду дотації буде сприяти підвищенню ефективності виробництва, в першу чергу, продукції рослинництва та сформує передумови для формування власної кормової бази в тваринництві, що суттєво знизить рівень собівартості продукції. Зазначимо, що запровадження таких схем дотування призведе до зростання рівня рентабельності та розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва.

Нині важливим завданням є дослідження динаміки податкових пільг з податку на прибуток та її кореляції з підприємницькою активністю, оскільки, призводячи до значних втрат бюджету у короткостроковому періоді, саме податкові пільги повинні стимулювати розвиток економіки країни. Відсутність такого зв'язку свідчить про доцільність критичного перегляду пільг з метою їх скорочення.

При розгляді даної проблеми необхідно визначитися з методичними підходами щодо трактування дефініції «податкова пільга» та «податковий стимул». Вважаємо за доцільно розмежовувати ці поняття, оскільки вони насамперед відображають призначення інструменту, що, в підсумку, має полегшити оцінку соціальної чи економічної ефективності тих чи інших пільг. Відповідно,

податкові пільги – це звільнення на основі характеру та суспільного значення здійснюваних платником витрат, які не підлягають скасуванню, оскільки виконують соціальні функції, тому й оцінюються за їх соціальною ефективністю. У свою чергу податковий стимул – це звільнення, що ґрунтується на використанні коштів на збільшення обсягів інвестицій та виробництва, створення додаткових робочих місць тощо. У своїй основі вони мають містити наступні принципи: оцінка доцільності використання на основі досягнутих результатів, адекватність пріоритетам економічної політики.

Доцільність введення таких податкових стимулів оцінюватиметься залежно від їх економічної ефективності та за умови необґрунтованості такі стимули мають скасовуватися. Відповідно до Рекомендацій, зокрема розділу 2 «Механізм визначення пільг з податку на прибуток та втрат бюджету», під податковими пільгами розуміються суми звільнень від оподаткування прибутку, у т. ч. звільнення від оподаткування доходу неприбуткових установ та організацій [4]. До втрат бюджету призводять ті податкові пільги, які мають безпосередній зв'язок із особливістю формування доходів та витрат платника, а також прибутку нерезидентів із урахуванням положень міжнародних договорів України. Проведемо аналіз динаміки втрат бюджету від використання податкових пільг (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка втрат бюджету від застосування податкових пільг для податку на прибуток підприємств, млрд грн.

Джерело: складено та розраховано за даними Фіскальної служби України

Наведені дані рис. 3 доводять, що за досліджуваний період спостерігається різке зростання втрат бюджету від застосування податкових пільг. Так, в 2011 р. проти 2010 р. даний показник зріс майже у 6 разів. Аналогічне явище спостерігалось і в 2012 р. При цьому вірогідність компенсації даних втрат у довгостроковій перспективі за рахунок трансформації суб'єктами підприємницької діяльності вивільнених коштів у капітальні інвестиції та вкладень у інноваційну діяльність була незначною. На основі діючих нормативно-правових актів даними пільгами користуються в переважній більшості машинобудівні підприємства, рівень інноваційного розвитку залишається низький. Крім того, спостерігається чітка тенденція до зниження капітальних інвестицій за останні 4 роки в дану галузь. Так, в 2014 р. в машинобудування було залучено 86242 млн грн. у фактичних цінах, що на 19,3 % нижче проти 2013 р.

Така ситуація, на нашу думку, є свідченням використання вивільнених коштів суб'єктами господарювання не на розвиток виробництва, а на задоволення поточних матеріальних потреб, що фактично є нераціональним «проїданням» бюджетних коштів. Іншими словами, це прояв «економічної ренти», коли вигода отримується не в конкурентних умовах, а завдяки доступу до державних ресурсів.

Саме тому з 2013 р. проводилися дії щодо критичного перегляду ефективності й економічної вигоди надання пільг з податку. Зокрема, у межах перегляду системи податкових пільг в Україні Кабінет Міністрів України ініціював скасування близько половини наявних пільг податку на прибуток, що призвело майже до двократного зниження бюджетних втрат 2013–2014 рр.

У провідних країнах податок на прибуток використовується як регулятор економічної активності та податкові пільги є важливим інструментом такого регулювання. Доведено, що зниження податкового навантаження на платників податків за допомогою застосування різноманітних пільг призводить до підвищення ефективності їхньої діяльності [5]. Ми поділяємо думку, що в Україні діючий пільговий механізм з оподаткування прибутку підприємств не стимулює належним чином інвестиційної активності підприємств, що є однією із стримуючих чинників економічного зростання, а, отже, нарощування фіскального потенціалу податку на прибуток [6]. Надання пільг призводить до розмивання бази оподаткування та втрат бюджету внаслідок їх застосування. Оптимальний період дії

податкової пільги становить чотири роки [7]. Граничний термін фіскальної ефективності дії податкових пільг має становити не менше як 3, але й не більше 5 років [8]. За менший час пільга не спрацює, а за більший виникають можливості зловживань і втрати ефективності. Виходячи з цього, економічно необґрунтовані пільги в оподаткуванні не можна вважати ефективними стимулами та регуляторами підприємницької діяльності. Отже, використання податкових пільг має бути виваженим.

Суттєвим чинником, який впливає на визначеність такого результуючого показника, як фіскальний потенціал підприємства є наявність розбіжностей між податковим та бухгалтерським обліком податку на прибуток. Не викликає сумнівів, що такий стан речей ускладнює податковий облік та провокує непродуктивні витрати часу як у платників податків, так і у контролюючих органів, що у підсумку негативно впливає на фіскальну ефективність податку [9].

Одним із найважливіших факторів, що впливає на фіскальний потенціал податку на прибуток, є процеси ухилення від оподаткування. За даними Мінекономрозвитку, рівень тіньової економіки в Україні в першому кварталі 2015 р. збільшився на 5 в.п. порівняно з відповідним періодом 2014 р. – до 47 % від обсягу офіційного ВВП. Тому нині існує можливість щодо нарощення фіскального потенціалу податку на прибуток внаслідок зменшенню масштабів ухилення від оподаткування та підвищенням якості діяльності органів державної податкової служби відносно виявлення та попередження ухилення від сплати податку.

Висновки з проведеного дослідження. Згідно проведеного дослідження можемо сформулювати висновки щодо збільшення фіскального потенціалу оподаткування прибутку підприємств України за наступними напрямками:

- стабілізація економічної ситуації та підвищення прибутковості вітчизняних підприємств;
- оптимізація структури податкової системи з точки зору посилення ролі прямого оподаткування як вагомого регулятора економічних процесів;
- адекватне застосування економічно обґрунтованих пільг податку на прибуток підприємств, пільги повинні мати чітке цільове призначення, застосовуватися протягом обмеженого періоду, а їх надання має суворо контролюватися державними органами;
- запровадження системи диференційованих податкових ставок за пріоритетними галузями (сільське господарство, харчова, легка, машинобудування), які є основними постачальниками податкових платежів до бюджету з метою стимулювання виробництва товарів народного споживання;
- перенесення податкового навантаження із реального сектору на фінансовий;
- посилення відповідальності платників за порушення податкового законодавства.

В Україні податок на прибуток має значний фіскальний потенціал. Податковим кодексом зроблено певні позитивні кроки у вигляді зниження ставки податку на прибуток та наближення визначення бази оподаткування за даними бухгалтерського та податкового обліків. Однак зменшення ставки податку на прибуток та сумнівна практика пільг, які мають місце в Україні, не є гарантіями економічного зростання. Для реального стимулювання інвестиційного клімату потрібно провести значно глибші реформи та використати напрацьований світовий досвід щодо формування сприятливих умов стосовно економічного розвитку суб'єктів господарювання.

Бібліографічний список

1. Кондзелка М. Інші доходи платників податку на прибуток / М. Кондзелка // Дебет–кредит. – 2012. – № 46. – С. 24-31.
2. Соколовська А.М. Проблеми моніторингу ефективності надання податкових пільг в Україні / А.М. Соколовська // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 42-53.
3. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / А.М. Соколовська, Т.І. Єфименко, І.О. Луніна та ін. – К.: НДФІ, 2006. – 320 с.
4. Методичні рекомендації щодо визначення втрат бюджету від застосування пільг з податку на прибуток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/2785>.
5. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: монографія / За заг. ред. Л.Л. Тарангул. – Нац. ун-т ДПС України. – К. : Фенікс, 2012. – 532 с.
6. Марчак Д. Чому не виконується госбюджет-2013 [Електронний ресурс] / Д. Марчак // Forbes Україна. – Режим доступу: <http://forbes.ua/nation/1359236-pochemu-ne-vypolnyaetsya-gosbyudzheta-2013>.
7. Мілевська О.М. Бухгалтерський і податковий облік податку на прибуток / О.М. Мілевська, А.О. Піхотіна // Економічні науки. – 2012. – № 9 (33). – С. 37-42.
8. Нікітін С. Податок на прибуток: досвід розвинених країн / С. Нікітін, А. Нікітін // Світова економіка і міжнародні відносини. – 2000. – № 2. – С. 5-11.
9. Науково-аналітична доповідь, підготовлена у межах виконання науково-дослідної роботи «Гармонізація податкового та бухгалтерського обліку в контексті оподаткування прибутку підприємств». – Науково-дослідний інститут фінансового права, 2013. – 59 с.

References

1. Kondzelka, M. (2012), "Other revenues of payers of income tax", *Debet-credyt*, no. 46, pp. 24-31.
2. Sokolovska, A.M. (2011), "The problems of monitoring the effectiveness of granting tax privileges in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 42-53.
3. Sokolovska, A.M., Efimenko, T.I. and Lunina, I.O. (2006), *Systema podatkovykh pilh v Ukraini v konteksti evropeiskoho dosvidu* [The system of tax incentives in the Ukraine in the context of European experience], NDFI, Kyiv, Ukraine, 320 p.
4. "Methodical recommendations concerning determining budget losses from the use of of benefits for income tax", (2015), available at: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/2785> (access date April 25, 2016).
5. Taranhul, L.L. (2012), *Biudzhetna pidtrymka ta podatkovye stymuliuvannia natsionalnoi ekonomiky Ukrainy* [Budgetary support and tax stimulation of national economy of Ukraine], monograph, Nats. un-t DPS Ukrainy, Feniks, Kyiv, Ukraine, 532 p.
6. Marchak, D. (2013), "Why is not performed the state budget 2013", *Forbes Ukraina*, available at: <http://forbes.ua/nation/1359236-pochemu-ne-vypolnyaetsya-gosbyudzheth-2013> (access date April 25, 2016).
7. Milevska, O.M. and Pikhovina, A.O. (2012), "Accounting and tax accounting for income taxes", *Economichni nauky*, no. 33, pp. 37-42.
8. Nikitin, S. and Nikitin, A. (2000), "Income tax: the experience of developed countries", *Svitova ekonomika i mizhnarodni vidnosyny*, no. 2, pp. 5-11.
9. *Naukovo-analitychna dopovid, pidhotovlena u mezhakh vykonannia naukovo-doslidnoi roboty "Harmonizatsiia podatkovoho ta bukhhalterskoho obliku v konteksti opodatkuvannia prybutku pidpriemstv"* [Scientific and analytical report prepared within implementation of research work "Harmonization of tax and accounting in the context of taxation of profit enterprises"], (2013), Naukovo-doslidnyi instytut finansovogo prava, 59 p.

Варченко О.М., Свиноус І.В., Шаціло Н.І. ФІСКАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА В УКРАЇНІ ТА ФАКТОРИ, ЩО НА НЬОГО ВПЛИВАЮТЬ

Мета – оцінка формування фіскального потенціалу податку на прибуток підприємств та обґрунтування практичних рекомендацій щодо нарощення його величини на основі введення змін до оподаткування сільськогосподарських товаровиробників.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано монографічний метод (при визначенні проблемних теоретико-методичних і практичних аспектів оподаткування сільськогосподарських підприємств); емпіричний метод (при виявленні тенденцій впливу втрат бюджету від використання податкових пільг); метод індукції (при дослідженні емпіричних даних та при обґрунтуванні висновків щодо збільшення фіскального потенціалу оподаткування прибутку підприємств).

Результати. Проаналізовано тенденції надходжень податку на прибуток та фінансового результату до оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності. Визначено чинники впливу на величину фіскального потенціалу податку на прибуток підприємства. Оцінено економічний ефект від запровадження різних систем оподаткування діяльності підприємств. Досліджено динаміку податкових пільг з податку на прибуток та проаналізовано її кореляцію з підприємницькою активністю підприємств. Оцінено динаміку втрат бюджету від використання податкових пільг. Розроблено рекомендації щодо збільшення фіскального потенціалу оподаткування прибутку підприємств. Обґрунтовано напрями збільшення фіскального потенціалу оподаткування прибутку підприємств України.

Наукова новизна. Визначено доцільність адекватного застосування економічно обґрунтованих пільг податку на прибуток підприємств з метою нарощення його фіскального потенціалу, удосконалення податкової системи, що в цілому сприятиме її якісному покращенню та зниженню бюджетних втрат.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприяють нарощенню фіскального потенціалу оподаткування прибутку підприємств України. Вони можуть бути використані при обґрунтуванні стратегічних домінант податкової політики і удосконаленні податкової системи.

Ключові слова: система оподаткування, бюджет, податкове навантаження, податок на прибуток, податкова пільга, податковий стимул, фіскальний потенціал податків

Varchenko O.M., Svinous I.V., Shatsilo N.I. FISCAL POTENTIAL OF CORPORATE INCOME TAX IN UKRAINE AND ITS INFLUENCING FACTORS

Purpose. The aim of the article is the assessment of fiscal capacity of corporate income tax and substantiation of practical recommendations for increasing its value through the introduction of changes to the taxation of agricultural producers.

Methodology of research. The monographic method is used during the study (in determining the problem practical, theoretical and methodological aspects of taxation of agricultural enterprises); empirical method (in identifying trends of influence budget losses from the use of tax benefits); the method of induction (in the study of empirical data and substantiation of conclusions on increasing the fiscal capacity of taxation of business profits).

Findings. The tendencies of receipts for income tax and financial result to the taxation of business entities are analyzed. Factors of fiscal impact on the value of potential corporate income tax are determined. The economic effect of introducing different tax systems of enterprises is reviewed. The dynamics of tax exemptions on income tax is studied and its correlation with the business activity of enterprises is analyzed. The dynamics of budget losses from the use of

tax incentives is reviewed. Recommendations to increase fiscal capacity tax profits are developed. The directions for increase fiscal capacity taxation of business profits in Ukraine are substantiated.

Originality. Advisability of adequate application of bankable benefits corporate income tax with a view to increasing its fiscal capacity, improve the tax system as a whole will contribute to quality improvement and reduction of budget losses are determined in the article.

Practical value. The obtained results of research contribute to escalating fiscal capacity for taxation of business profits in Ukraine. They can be used in substantiation of the strategic landmarks of tax policy and improving the tax system.

Key words: system of taxation, budget, tax burden, income tax, tax benefit, tax incentives, fiscal potential taxes.

Варченко О.М., Свиноус И.В., Шацко Н.И. ФИСКАЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ НАЛОГА НА ПРИБЫЛЬ ПРЕДПРИЯТИЯ В УКРАИНЕ И ВЛИЯЮЩИЕ НА НЕГО ФАКТОРЫ

Цель – оценка формирования фискального потенциала налога на прибыль предприятий и обоснование практических рекомендаций относительно наращивания его величины на основе введения изменений в систему налогообложения сельскохозяйственных товаропроизводителей.

Методика исследования. В процессе исследования использовано монографический метод (при определении проблемных теоретико-методических и практических аспектов налогообложения сельскохозяйственных предприятий); эмпирический метод (при определении тенденций влияния потерь бюджета от использования налоговых льгот) метод индукции (при исследовании эмпирических данных и обосновании выводов по увеличению фискального потенциала налогообложения прибыли предприятий).

Результаты. Проанализировано тенденции поступлений налога на прибыль и финансового результата до налогообложения субъектов предпринимательской деятельности. Определено факторы влияния на фискальный потенциал налога на прибыль предприятия. Оценен экономический эффект от внедрения различных систем налогообложения деятельности предприятий. Исследована динамика налоговых льгот по налогу на прибыль и проанализировано ее корреляцию с предпринимательской активностью предприятий. Оценена динамика потерь бюджета от использования налоговых льгот. Разработаны рекомендации по увеличению фискального потенциала налогообложения прибыли предприятий. Обоснованы направления увеличения фискального потенциала налогообложения прибыли предприятий Украины.

Научная новизна. Определена целесообразность адекватного применения экономически обоснованных льгот налога на прибыль предприятий с целью наращивания его фискального потенциала, совершенствования налоговой системы, что в целом будет способствовать ее качественному улучшению и снижению бюджетных потерь.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования способствуют наращиванию фискального потенциала налогообложения прибыли предприятий Украины. Они могут быть использованы при обосновании стратегических доминант налоговой политики и совершенствовании налоговой системы.

Ключевые слова: система налогообложения, бюджет, налоговая нагрузка, налог на прибыль, налоговая льгота, налоговый стимул, фискальный потенциал налогов

УДК 657.3(075)

*Левченко Н.М.,
д. держ. упр., доцент, завідувач
кафедри обліку і оподаткування,
Животок К.С.,*

Запорізький національний технічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ МОНІТОРИНГУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Постановка проблеми. В умовах інтеграційних перетворень відбувається взаємопроникнення національних економік, наслідком яких є міграція капіталу. Тому кожній державі, у тому числі й Україні, необхідно зосередити увагу на підтриманні стабільності та надійності національної банківської системи, і, зокрема, на забезпеченості достатнім обсягом фінансових ресурсів [5], оскільки ефективність діяльності банківської системи значною мірою залежить від рівня її капіталізації, іншими словами від фундаменту банківської системи, якістю якого визначається надійність всієї економічної системи та динаміка подальшого розвитку (що доведено багаторічною практикою багатьох країн світу). Водночас рівень капіталізації залежить від рівня економічного розвитку країни з тієї причини, що саме розвиток економіки стимулює розвиток банківської системи [4]. З огляду на це, питання моніторингу капіталізації банківської системи останнім часом набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальними з проблематики капіталізації банківської системи є дослідження західних науковців: А. Бегера, Є. Бріггема, Ч. Вулфена, П. Роуза, Т. Коха, Ф. Мишкіна, Дж. Ф. Сінкі, Л. Мауера та інших. На вивчені питань капіталізації банківської

системи, методів її оцінювання, а також особливостей зближення з міжнародною практикою визначення достатності капіталу зупиняються і відомі вітчизняні науковці такі, як: М. Д. Алексеєнко, А. П. Вожжов, І. Б. Івасів, А. М. Мороз, С. В. Науменкова, В. В. Подплетній, С. М. Савлук, О. О. Чуб та ін. Проте, незважаючи на численні публікації та наявність значної науково-методичної бази щодо капіталізації банківських установ, до тепер існує низка невіршених питань, які й досі є об'єктом активних дискусій серед науковців, банкірів, економістів-практиків та урядовців. Зокрема, одним з невіршених остаточно питань, іншими словами, питань яке вимагає на подальше вивчення, є питання формування єдиного підходу щодо побудови методики моніторингу капіталізації банківської системи.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розробці моделі моніторингу рівня капіталізації банківських установ, яка забезпечить якісну оцінку відповідності рівня достатності капіталу банку вимогам, передбаченим Базелем III.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для України, що інтегрується у світове співтовариство, формування стійкої банківської системи стає пріоритетним завданням. Сучасна кризова ситуація, яка склалась у вітчизняному банківському секторі, гальмує розвиток не тільки фінансової системи країни, але й економіки держави загалом. Так, проблеми, пов'язані зі стійкістю банків України, невідповідна якість складових їхнього кредитного портфеля значно впливають на можливість фінансування реального сектору економіки та динаміку заощаджень. Заходи НБУ, які сьогодні здебільшого пов'язані із введенням тимчасової адміністрації, переведення банків у ранг тимчасових учасників Фонду гарантування вкладів та скасуванням ліцензій деяких банків, спрямовані на локалізацію першочергових проблем. Водночас такі заходи тимчасового впливу не вирішують системних проблем, які існували в банківській системі України ще до початку фінансової кризи. Більшість з них обумовлені політичною невизначеністю, розбалансованістю розвитку фінансового ринку, структурними диспропорціями у розвитку вітчизняної фінансової системи тощо. Саме тому перед НБУ зараз постає завдання вирішити не тільки поточні проблеми виходу з кризи, розробити заходи своєчасного реагування та постійного моніторингу капіталізації [3, с. 31].

Капіталізація – фундаментальний процес, економічна суть і кінцева мета якого полягає в підвищенні вартості капіталу, що належить суб'єктам усіх рівнів господарювання, як наслідок, досягнення зростання їхнього фінансового потенціалу та економічної ефективності [2, с. 23].

Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. за № 2121-III капіталізацію банку визнано «як участь у формуванні та/або збільшенні статутних капіталів банків шляхом придбання акцій первинної емісії (часток у статутному капіталі) банку чи акцій додаткової емісії (додаткових вкладів) банків у обмін на державні облигації України та/або придбання зазначених акцій за кошти Державного бюджету України» [6].

Аналогічно поняття капіталізації трактується і в Банківській енциклопедії за видавництвом НБУ, тобто як збільшення обсягу капіталу банку, підвищення вартості банку в зв'язку зі зростанням його ринкової вартості, а також як додатковий випуск акцій з метою збільшення капіталу або спрямування частини доходів (прибутку, дивідендів) на збільшення капіталу банку [1, с. 207-208].

У цілому сутність капіталізації можна розкрити за допомогою кількох десятків визначень, у кожному з яких відображаються її різні аспекти. Тому в кожному з визначень розкривається сутність окремих складових капіталізації. Не вдаючись до подальшого детального вивчення позиції різних учених щодо поняття капіталізації, зазначимо таке: загалом капіталізація представляє реальний процес формування додаткової вартості та її перетворення на капітал, має переважно фінансову складову, взаємодіє з нею, але не зводиться лише до фінансової складової. [2, с. 24].

Згідно ЗУ «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків» за № 913-VIII від 24.12.2015 р. кожен банк зобов'язаний здійснювати капіталізацію з метою забезпечення дотримання показника достатності капіталу першого рівня у розмірі не менше 7 відсотків з урахуванням необхідності дотримання нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу у розмірі не менше 10 відсотків та показника достатності капіталу першого рівня у розмірі не менше 4,5 відсотка, розрахованих за базовим та песимістичним макроекономічними сценаріями відповідно на період 2014-2016 років [7].

Виключно важлива роль у капіталізації банківських установ належить моніторингу рівня достатності капіталу.

Під моніторингом рівня достатності капіталу слід розуміти комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, які забезпечують систематичний контроль (стеження) за станом та тенденціями розвитку банківських установ, зокрема, та банківської системи в цілому.

Головною метою моніторингу стійкості банківської системи є попередження кризових явищ. За результатами моніторингу рівня достатності капіталу КМУ у визначеному ним порядку за пропозицією Національного банку України, приймає рішення щодо учасників у капіталізації банків.

Проте, як видно з рис. 1, функції моніторингу не обмежуються лише спостереженням за стійкістю банківської системи, а і виступають ефективною координуючою системою забезпечення взаємозв'язку між формуванням інформаційної бази, аналізом, плануванням розвитку банківської системи і банківським регулюванням та наглядом [3, с. 34].

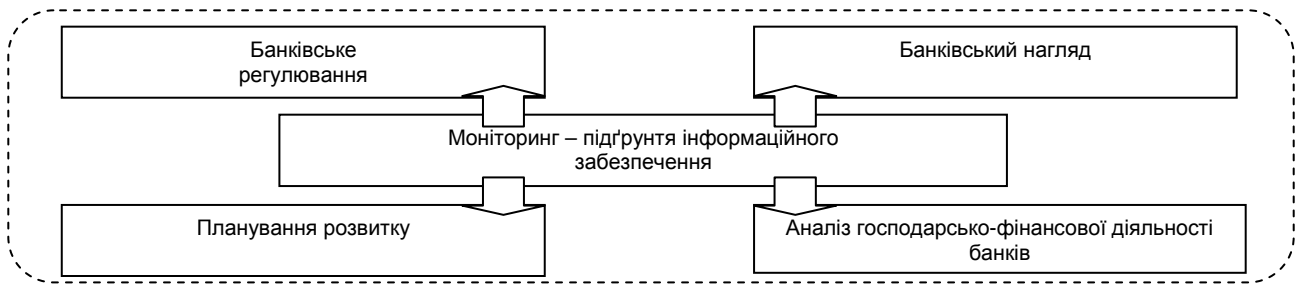

Рис. 1. Моніторинг рівня достатності капіталу

Джерело: складено за [3]

Методологічно капіталізацію банківської системи пропонується досліджувати з таких позицій: по-перше, з позиції сукупного капіталу (реальна капіталізація); по-друге, з позиції вартості акцій банку на вторинному фондовому ринку та вартості бізнесу в цілому (капіталізація як фінансове явище); по-третє, з позиції достатності капіталу (капіталізація в контексті її достатності для покриття ризиків); по-четверте, з позиції чинника економічного зростання, як оцінний показник участі банківської системи в розвитку економіки країни (індикативна капіталізація) [2, с. 25]. Виходячи з цього, на сучасному етапі розроблено низку різноманітних моделей моніторингу рівня достатності капіталу банківської системи, кожна з яких відрізняється науковим підходом:

- 1) трирівнева модель довіри до банківської системи – описує методичні підходи до завоювання банками довіри потенційних клієнтів;
- 2) модель механізму зростання банківського капіталу – основною метою даної концептуальної моделі є створення стабільної та надійної банківської системи;
- 3) модель макроекономічних та мікроекономічних показників визначення достатності капіталу – розрахунок даних показників дає змогу встановити загальний рівень капіталізації банківської системи країни, порівняти з іншими країнами;
- 4) модель поетапного алгоритму визначення капіталізації банку – дана модель включає показники, які відображають розмір капіталу банку, його ринкову вартість, ефективність системи управління залученими коштами, а також прибутковість активних операцій банку та емісії;
- 5) логіко-структурна функціональна модель до капіталізації – базується на виявленні причин, що зумовлюють необхідність у збільшенні капіталу, виконанні комплексного оперативного та стратегічного аналізу функціонування банку з врахуванням ринкової кон'юнктури, з'ясуванні оптимальних джерел залучення внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

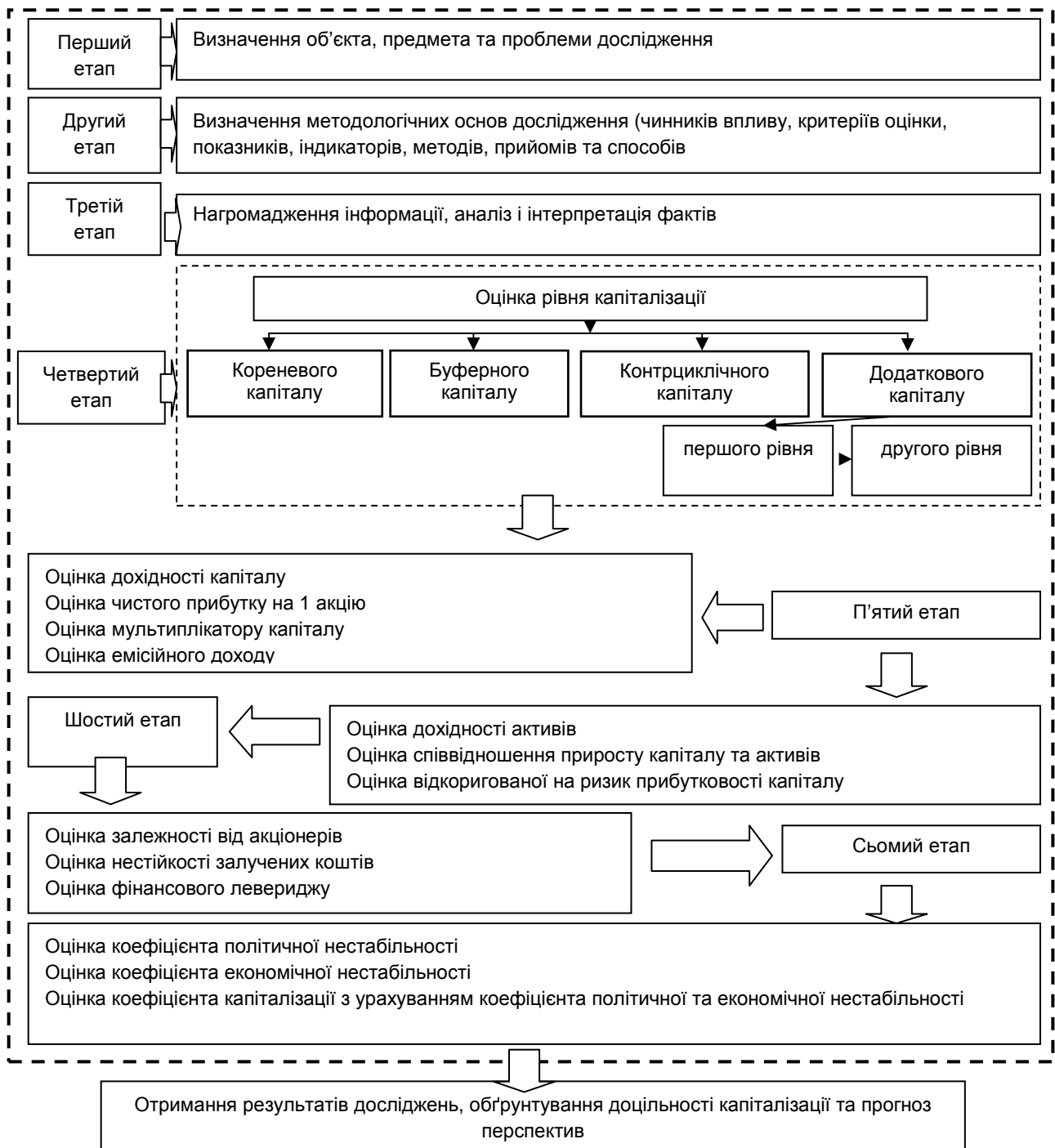
Проте жодна з моделей моніторингу капіталізації банківської системи не побудована за регуляторним підходом, на застосування якого вимагають прийняті Базельським комітетом з питань банківського нагляду в грудні 2010 р. два документи – «Базель III: Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем» [8] і «Базель III: Міжнародні підходи до вимірювання ризику ліквідності, стандарти і моніторинг» [9], тобто не враховують вимоги щодо достатності капіталу банку відповідно до Базеля III (рис. 2).

Регулятивний капітал – 8%				
Капітал першого рівня (Tier 1 Capital – going concern capital) 4.5%		Капітал другого рівня (Tier 2 Capital – going concern capital)		
Базовий капітал (Common Equity Tier 1)	Додатковий капітал	Капітал другого рівня	Буферний капітал	Контрциклічний капітал
1. Звичайні акції. 2. Емісійний дохід за інструментами, що входять до базового капіталу першого рівня. 3. Нерозподілений прибуток мінус дивіденди. 4. Інший сукупний дохід і розкриті резерви. 5. Звичайні акції, емітовані консолідованими дочірніми фірмами. МІНУС КОРЕКЦІЇ.	1. Інструменти, що відповідають вимогам до додаткового капіталу першого рівня та відповідний емісійний дохід. 2. Інструменти у володінні третіх осіб, емітовані консолідованими дочірніми фірмами. МІНУС КОРЕКЦІЇ.	1. Інструменти, що відповідають вимогам до капіталу другого рівня, і відповідний емісійний дохід. 2. Інструменти у володінні третіх осіб, емітовані консолідованими дочірніми фірмами. 3. Певні види резервів під втрати від кредитування.	Збільшує базовий капітал (БК) першого рівня. Поповнюється лише за умови досягнення необхідного рівня БК. Частина прибутку обов'язково спрямовується на поповнення капіталу.	Створення запасів проти циклічності банківського бізнесу. Очікується нечасте застосування.

Рис. 2. Вимоги достатності капіталу банку відповідно до Базеля III

Джерело: [2]

Вважаємо, що модель моніторингу рівня достатності капіталу банківських установ, зокрема, та банківської систем в цілому повинна набувати наступного вигляду (рис. 3).

Рис. 3. Модель моніторингу капіталізації банківської системи

Джерело: авторське бачення

Об'єктом моніторингу має бути величина капіталу банку, значення якої використовується, з одного боку, регулюючими органами для здійснення ефективного пруденційного нагляду за банками (концепція регулятивного капіталу), а з другого – самими банківськими установами для визначення та мінімізації ризиків (концепція економічного капіталу) [2, с. 26].

Оцінка капіталізації за кожним з видів капіталу має здійснюватися з урахуванням відхилень фактичного обсягу від мінімального, оптимального та максимально допустимого рівня відповідного виду капіталу. До того ж оцінювати капіталізацію слід з урахуванням не тільки внутрішніх характеристик банку, а й з урахуванням характеристик зовнішнього середовища.

Запровадження на практиці запропонованої моделі моніторингу сприятиме підвищенню якості оцінки рівня капіталізації як окремих банківських установ, так і банківської системи в цілому.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, щоб вирішити проблему щодо підвищення рівня капіталізації та надійності установ банківської системи України, доцільно систематично здійснювати моніторинг капіталізації банківських установ щодо дотримання вимоги достатності капіталу банку відповідно до Базеля III.

Бібліографічний список

1. Банківська енциклопедія / [Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В.] ; Центр наукових досліджень Національного банку України. – К. : Знання, 2011. – 504 с.
2. Диба М. Методологічні підходи до трактування сутності капіталізації банківської системи / М. Диба // Вісник НБУ. – 2014. - Січень. – С. 22-29.
3. Довгань Ж. Індикатори та моніторинг фінансової стійкості банківської системи / Ж. Довгань // Вісник ТНЕУ. – 2011. - № 2. – С. 31-35.
4. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодні та перспективи / В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2013. – Липень. – С. 11-13.
5. Подплетній В.В. Капіталізація банківської системи як фактор макроекономічної стабільності / В.В. Подплетній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat../26.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat../26.pdf).
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
7. Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків : Закон України від 24.12.2015 р. № 913-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-19>.
8. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system, available at: http://www.lw.com/upload/pubContent/_pdf.
9. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>.

References

1. Arbuzov, S.H., Kolobov, Yu.V., Mishchenko, V.I. and Naumenkova, S.V. (2011), *Bankivska entsyklopediia* [Banking encyclopedia], Tsentr naukovykh doslidzhen Natsionalnoho banku Ukrainy, Znannia, Kyiv, Ukraine, 504 p.
2. Dyba, M (2014), "Methodological approaches to the interpretation of the essence of capitalization of the banking system", *Visnyk NBU*, sichen [January], pp. 22-29.
3. Dovhan, Zh. (2011), "Indicators and monitoring of the financial stability of the banking system", *Visnyk TNEU*, no. 2, pp. 31-35.
4. Mishchenko, V. (2013), "The capitalization of the banking system of Ukraine: today and prospects", *Visnyk NBU*, lypen [July], pp. 11-13.
5. Podplietnii, V.V. "The capitalization of the banking system as a factor of macroeconomic stability", available at: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat../26.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat../26.pdf) (access date September 25, 2016).
6. Verkhovna rada Ukrainy (2000), *Pro banky i bankivsku diialnist* [About banks and Banking Activity], Zakon Uktainy dated 07.12.2000 no. 2121-III, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (access date September 25, 2016).
7. Verkhovna rada Ukrainy (2015), *Pro zakhody, spriamovani na spriyannia kapitalizatsii ta restrukturyzatsii bankiv* [About actions aimed at promoting capitalization and restructuring of banks], Zakon Ukrainy dated 24.12.2015 no. 913-VIII, available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-19> (access date September 30, 2016).
8. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system, available at: http://www.lw.com/upload/pubContent/_pdf (access date September 25, 2016).
9. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf> (access date September 25, 2016).

Левченко Н.М., Животок К.С. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ МОНІТОРИНГУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Мета полягає у розробці моделі моніторингу рівня капіталізації банківських установ, яка забезпечить якісну оцінку відповідності рівня достатності капіталу банку вимогам, передбаченим Базелем III.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження став діалектичний метод, який дозволив вивчити місце та функції моніторингу капіталізації банківської системи. Графічний метод використано при побудові моделі моніторингу рівня капіталізації банківських установ. Завдяки методам аналізу й синтезу зроблено висновки щодо необхідності та доцільності практичного застосування результатів дослідження.

Результати. В ході дослідження доведено, що для України, яка інтегрується у світове співтовариство, формування стійкої банківської системи стає пріоритетним завданням. Обґрунтовано потребу удосконалення

моделі оцінки достатності капіталу банку. Запропоновано модель моніторингу капіталізації банківських установ, яка дозволить встановити відповідність рівня достатності капіталу банку вимогам, передбаченим Базелем III.

Наукова новизна полягає в розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення моделі моніторингу капіталізації банківських установ, яка дозволить встановити відповідність рівня достатності капіталу банку вимогам, передбаченим Базелем III.

Практична значущість. Запропонована модель моніторингу капіталізації банківської системи забезпечить якісне оцінювання рівня достатності капіталу банківських установ в теперішньому та майбутньому часі, стане підґрунтям для планування та прогнозування капіталізації, дозволить здійснювати постійний контроль за рівнем достатності капіталу банківських установ у відповідності до вимог передбачених Базелем III, попереджати загрози виникнення кризових ситуацій та забезпечити прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо ефективного управління банківською системою в цілому.

Ключові слова: моніторинг, капіталізація, капітал банківської установи, капіталізація банківської системи, достатність капіталу.

Levchenko N.M., Zhyvotok K.S. IMPROVEMENT OF A TECHNIQUE MONITORING CAPITALIZATION OF THE BANKING SYSTEM

Purpose is to develop a model for monitoring the level of capitalization of banks, which will provide a qualitative assessment of compliance of the bank's capital adequacy requirements set by Basel III.

Methodology of research. The methodological basis of the study was a dialectical method that allowed to explore the place and function of monitoring the capitalization of the banking system. Graphical method used in the model monitoring the level of capitalization of banks. Through methods of analysis and synthesis of conclusions on the need and feasibility of practical application of research results.

Findings. The study proved that for Ukraine, which is integrated into the world community, the formation of a stable banking system is a priority. Grounded need improvement model assessment of capital adequacy of the bank. The model of monitoring the capitalization of banks, which will allow establish a correspondence the bank's capital adequacy requirements set by Basel III.

Originality is to develop practical recommendations for improving the monitoring model capitalization of banks, which will allow establish a correspondence the bank's capital adequacy requirements set by Basel III.

Practical value. The model of monitoring the capitalization of the banking system that will provide qualitative evaluation of capital adequacy of banking institutions in the present and future time, will become the basis for planning and forecasting capitalization will allow for continuous monitoring of the level of capital adequacy of banks in accordance with the requirements stipulated by Basel III, to prevent threats crisis situations and to ensure to make informed management decisions on the effective management of the banking system as a whole.

Key words: monitoring, capitalization, capital of banking institutions, the capitalization of the banking system, the capital adequacy.

Левченко Н.М., Животок Е.С. УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ МОНИТОРИНГА КАПИТАЛИЗАЦИИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Цель состоит в разработке модели мониторинга уровня капитализации банковских учреждений, которая обеспечит качественную оценку соответствия уровня достаточности капитала банка требованиям, предусмотренным Базелем III.

Методика исследования. Методологической основой исследования стал диалектический метод, который позволил изучить место и функции мониторинга капитализации банковской системы. Графический метод использован при построении модели мониторинга уровня капитализации банковских учреждений. Благодаря методам анализа и синтеза сделаны выводы о необходимости и целесообразности практического применения результатов исследования.

Результаты. В ходе исследования доказано, что для Украины, который интегрируется в мировое сообщество, формирование устойчивой банковской системы становится приоритетной задачей. Обоснованно необходимость усовершенствования модели оценки достаточности капитала банка. Предложена модель мониторинга капитализации банковских учреждений, которая позволит установить соответствие уровня достаточности капитала банка требованиям, предусмотренным Базелем III.

Научная новизна состоит в разработке практических рекомендаций по усовершенствованию модели мониторинга капитализации банковских учреждений, которая позволит установить соответствие уровня достаточности капитала банка требованиям, предусмотренным Базелем III.

Практическая значимость. Предложена модель мониторинга капитализации банковской системы, которая обеспечит качественное оценивание уровня достаточности капитала банковских учреждений в настоящем и будущем времени, станет основой для планирования и прогнозирования капитализации, позволит осуществлять постоянный контроль за уровнем достаточности капитала банковских учреждений в соответствии с требованиями Базеля III, предупреждать угрозы возникновения кризисных ситуаций и обеспечить принятие обоснованных управленческих решений по эффективному управлению банковской системой в целом.

Ключевые слова: мониторинг, капитализация, капитал банковского учреждения, капитализация банковской системы, достаточность капитала.

УДК 658.14.06.047

Андрющенко І.Є.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту,
Парапанова А.І.,
Запорізький національний технічний університет

БЮДЖЕТНИЙ КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ БЮДЖЕТНИХ ВІДХИЛЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Постановка проблеми. Виконання бюджетів забезпечує досягнення поставлених цілей, дозволяє вчасно виявити недоліки і ухвалити відповідні рішення щодо їх усунення та ефективно мотивувати персонал на підприємстві. Організація та визначення методів проведення контролю за виконанням бюджетів є основним завданням підприємств. Це дозволить підприємствам, насамперед, постійно підтримувати ефективність, зменшувати ризик своєї діяльності, виявляти негативні тенденції розвитку та запобігати їм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з дослідженням організації контролю за виконанням бюджетів, аналізу відхилень та ухвалення управлінських рішень, в науковій літературі розроблено недостатньо. Водночас, важливість дослідження цих питань підкреслюють багато вчених-економістів. Серед вітчизняних можна відзначити О. В. Васюренка, О. С. Любуна, О. Й. Косарева, О. Є. Кузьміна, Г. П. Табачук та ін., серед зарубіжних – О. І. Лаврушина, Г. П. Панову, О. Н. Волкову.

Постановка завдання. Мета статті полягає у вивченні наукових праць, розгляді інформації щодо бюджетного контролю та аналізу бюджетних відхилень та використання досвіду роботи вітчизняних підприємств для доповнення методологічних підходів з питань управління бюджетуванням на промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес бюджетування на підприємстві є важливим інструментом управління його діяльністю. При цьому ефективна організація системи контролю за виконанням бюджету підприємства сприяє реалізації цілей, своєчасному виявленню та усуненню відхилень у його роботі, створює мотивацію до ефективного виконання своїх обов'язків для персоналу установи, дозволяє вчасно виявляти негативні тенденції в процесі розвитку підприємства, зменшувати ризик його діяльності, а також підтримувати ефективність підприємства на належному рівні.

Ефективне функціонування механізму бюджетування як цілісної системи забезпечується взаємодією всіх його елементів через встановлення та реалізацію певних зв'язків між ними. Особливу роль у цій системі відведено контролю за виконанням бюджетів. При цьому дотримання зворотного зв'язку має важливе значення, адже в процесі здійснення управлінського впливу на ефективність діяльності підприємства обов'язково виникають різного характеру відхилення, які вимагають постійного відстеження та корекції. Збір інформації про ефективність діяльності підприємства починається на етапі виходу із системи, потім вона використовується для управління ефективністю майбутньої діяльності, регулюючи вхідні ресурси системи. Організацію процесу бюджетного контролю на підприємстві наведено на рис. 1.

Рис. 1. Організація процесу бюджетного контролю

Джерело: [5]

Організація контролю за виконанням бюджету починається на етапі його розробки, пов'язаному зі збором та аналізом необхідних даних [1]. Зібрана інформація в подальшому трансформується у відповідні форми внутрішнього контролю.

Виявляючий контроль – дані про фактично отримані результати порівнюються з контрольними (планом, бюджетом або стандартом). При цьому відхилення від контрольних даних повинні викликати відповідні управлінські рішення з метою приведення фактичних результатів у відповідність до планових. Внаслідок цього може виникати або негативний зворотній зв'язок: ініціюється дія, спрямована на повернення процесу до первісно визначеного напрямку; або позитивний: спонукає до дій, спрямованих на ліквідацію відхилення від плану.

Випереджувальний контроль – заснований на результатах прогнозу.

Протягом всього планового періоду здійснюється регулярний контроль, а наприкінці – заключний [9].

Регулярний контроль є елементом оперативного контролінгу, основним завданням якого є виявлення несприятливих тенденцій до порушення планів на ранніх етапах їх виконання з метою вчасного вжиття заходів для коригування ситуації. Він здійснюється протягом планового періоду, наприклад щодакдна звірка фактичних показників з плановими, а також по його закінченні. Вся інформація, отримана під час такого контролю, передається до відповідного структурного підрозділу, який здійснює регулярний контроль за станом процесу виконання планових бюджетних показників.

Наприкінці планового періоду здійснюється заключний контроль на основі отриманої інформації про порівняння фактичних даних з даними статичного та гнучкого бюджетів, підбиваються підсумки діяльності підприємства, визначаються прибутки та збитки, проводиться аналіз одержаних результатів та створюється підґрунтя для формування планів на майбутній період, оскільки в основному, бюджети складаються на основі попередніх даних. Планові показники зазначаються в статичному та гнучкому бюджетах [2].

У статичному та гнучкому бюджетах відображається порівняльна інформація запланованих і фактичних показників діяльності підприємства за кожним бізнес-напрямком, а також інформація про допустимі відхилення. Головна відмінність полягає в тому, що статичний бюджет відображає заплановані доходи і витрати, які підприємство може отримати або понести з урахуванням очікуваного обсягу операцій, а гнучкий бюджет – заплановані доходи і витрати, розраховані з урахуванням фактичного обсягу здійснюваних підприємством операцій.

З метою ефективного налагодження процесу контролю та управління на підприємстві відбувається попарне порівняння статичного та гнучкого бюджетів, а також фактичних даних з даними гнучкого бюджету. Визначені відхилення дозволяють оцінити діяльність підприємства з погляду ефективності та результативності [5].

Сформована система контролю підприємства містить розроблений порядок складання як бюджетів на майбутній період, так і звітів про виконання бюджетів за минулий період. У звітах по бюджетах зводиться воедино інформація з планування, обліку, контролю та аналізу бізнес-процесів. Звіти за бюджетами підготовлюються щомісячно, щоквартально, а також з іншою періодичністю при необхідності. Щомісячні звіти є деталізованими, розкривають інформацію за невеликий проміжок часу, допомагаючи вчасно уникнути негативних явищ. У них міститься інформація про статті бюджету, які мають місце для здійснення підприємством своєї діяльності, планові показники, які мають бути досягнуті протягом планового періоду, фактично досягнуті результати та відхилення. Щоквартальні – розкривають інформацію за квартал. За своєю структурою вони схожі на місячні звіти, але мають у своєму складі три блоки, де зазначаються відхилення, які визнані суттєвими, їхні причини та аналіз, а також блок із пропозиціями стосовно їх усунення. Щодо звітів з іншою періодичністю, то вони можуть складатися за окремими підрозділами підприємства або в цілому по підприємству за спеціальним наказом керівництва. На підставі даних звітів про виконання бюджетів, а також самих бюджетів здійснюють управління за відхиленнями [3].

Виникнення суттєвих відхилень обумовлює проведення детального вивчення з використанням додаткової інформації, джерелом якої виступає збалансована система показників (ЗПС), що заснована на таких взаємопов'язаних елементах як «фінанси – клієнти – бізнес-напрямки – інфраструктура». Основне призначення цієї системи полягає в забезпеченні розробки показників та контролю виконання стратегії [10]. Для кожного підприємства перелік збалансованих показників визначається індивідуально в залежності від потреб керівництва, системи бюджетування, наприклад:

- група фінансових цілей і показників, призначених для визначення ефективності діяльності з точки зору віддачі на вкладений капітал: показники ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності;
- група цілей і показників оцінки рівня корисності послуг із погляду задоволеності зовнішніх контрагентів – клієнтів: кількість залучених нових клієнтів; витрати, пов'язані з залученням клієнтів; кількість постійних клієнтів;
- група цілей та показників бізнес-процесів, які необхідні для оцінки операційної ефективності внутрішніх бізнес-процесів підприємства: оцінка функціонування основного та оборотного капіталу, оцінка діяльності сегменту та виробничого процесу;

– група розвитку, зокрема впровадження інновацій та сприяння зростання кваліфікації персоналу та його самореалізації: організація праці, людський капітал, розвиток підприємства.

Кожний показник, включений до ЗСП, має бути складовою в ланцюзі причинно-наслідкових зв'язків, який доводить до відома всіх співробітників підприємства сутність його стратегії [4]. Інформація, отримана з використанням ЗСП, дозволяє визначати фінансові цілі, що вплинуть на показники роботи з клієнтами для досягнення бажаних фінансових показників відповідно до цілей, що, у свою чергу, забезпечить визначення необхідних напрямків діяльності сегментів бізнесу для забезпечення потреб клієнтів, а це вплине на створення необхідної інфраструктури з метою покращення діяльності бізнес-напрямків. Крім того, виявлені суттєві відхилення вимагають від керівництва прийняття рішень щодо усунення негативних тенденцій та виправлення помилок, допущених під час планування діяльності. Детальне дослідження відхилень проводиться за допомогою різних методів аналізу, серед яких можна виділити:

1. Простий аналіз відхилень – орієнтований на корегування майбутніх планів; виконання бюджету контролюється шляхом співставлення бюджетних і фактичних показників. Якщо відхилення носять суттєвий характер, то в бюджет майбутнього періоду вносять відповідні зміни. В якості критерію для визначення суттєвості видів витрат, за якими виявлено відхилення, використовують кінцеві бюджетні показники [3].

2. Аналіз відхилень, орієнтований на майбутні управлінські рішення – передбачає більш детальний факторний аналіз впливу різних відхилень параметрів на грошові потоки, тобто проводиться декомпозиція впливу всіх відхилень на величину грошового потоку. Результати аналізу в комплексі дозволяють встановити пріоритети впливу кожного фактора.

3. Аналіз відхилень в умовах невизначеності – всі параметри бізнесу (ціна, обсяги та ін.) вказуються не у вигляді окремих значень, а у вигляді інтервалів невизначеності. Невизначеність по відношенню до параметрів бізнесу породжує невизначеність річного грошового потоку, який можна оцінити за допомогою імітаційного моделювання. Якщо фактичне значення результативного параметру потрапляє в інтервал невизначеності, отриманий шляхом імітаційного моделювання, то виконання бюджету вважається успішним, в іншому разі виникає необхідність в додатковому аналізі, спрямованому на пошук шляхів зниження невизначеності параметрів бізнесу.

4. Стратегічний підхід – базується на переконанні, що оцінка результатів діяльності та виконання бюджету повинна здійснюватися з урахуванням визначеної банком стратегії, встановлюючи відповідну точку процедури контролю бюджету.

5. Експертні оцінки – отримали найбільше поширення на практиці, не вимагають складних розрахунків, межі відхилень визначаються на основі експертної думки. В якості експертів, як правило, виступають керівники підрозділів, відповідальні за той чи інший операційний бюджет.

6. Статистичний метод – дозволяє дати обґрунтовану оцінку меж допустимих відхилень, а визначені таким способом діапазони відхилень надають можливість сформулювати звітність про виконання бюджетів, в якій всі несуттєві розбіжності запланованих і фактичних показників будуть ігноруватися, а найбільш значимі факти невиконання або перевиконання плану – виділятися.

Вибір конкретного методу залежить від специфіки діяльності бізнес-напрямку підприємства; періоду планування (чим довшим є плановий період, тим вужчими мають бути допустимі межі відхилень у відсотковому вимірі).

Використання будь-якого методу сприяє досягненню максимально високого рівня управління відхиленнями через абстрагування від незначних недоліків та концентрацію уваги на стратегічно важливих напрямках для підприємства. У разі виявлення значних відхилень від планових показників може знадобитися коригування та перегляд фінансового плану підприємства або окремих бюджетів [7].

Таким чином, визначивши максимальні рівні відхилень, періодичність перегляду бюджету і причини відхилень показників, система бюджетування працюватиме ефективно, надаючи керівництву достовірні планові показники діяльності підприємства.

Раціонально побудована та правильно організована система бюджетного контролю на підприємстві дозволяє ефективно розпоряджатись наявними ресурсами, збільшувати прибуток та виявляти помилки на первинних стадіях їх виникнення в процесі планування на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях.

Бюджетний контроль – це процес співставлення фактичних даних з бюджетними, аналіз відхилень і внесення необхідних коректив. В процесі бюджетного контролю доцільно проводити аналіз за рівнями: поверхневий (нульовий) рівень (при проведенні аналізу на поверхневому рівні менеджер з'ясовує виконі чи невиконані планові показники центру відповідальності); перший рівень (поглиблений з застосуванням статичних бюджетів); другий рівень (розрахунок гнучких бюджетів та відхилень від статичних бюджетів); третій рівень (деталізація відхилень за елементами та статтями витрат) [1].

Контроль – це невід'ємна складова та умова планування. Без синтезу планування і контролю велика ймовірність неправильної оцінки можливих фінансових ризиків і, як наслідок – помилок, запізнілі або нескоординовані управлінські рішення і дії. Взаємозв'язок бюджетування та бюджетного контролю характеризує основний зміст тактичного управління процесом залучення коштів на

підприємство, який, власне, полягає у систематичному порівнянні фактичних показників діяльності підприємства із запланованими та подальшому аналізі відхилень. Контроль є базою для виявлення причин відхилень і визначення слабких місць на підприємстві [6].

В узагальненому вигляді бюджетний контроль (рис. 2), як продовження планування, містить три взаємопов'язані стадії:

- реєстрацію фактичних даних і складання звіту про виконання бюджету;
- зіставлення фактичних результатів з бюджетними й аналіз відхилень;
- забезпечення зворотного зв'язку і за необхідності перегляд бюджетів.

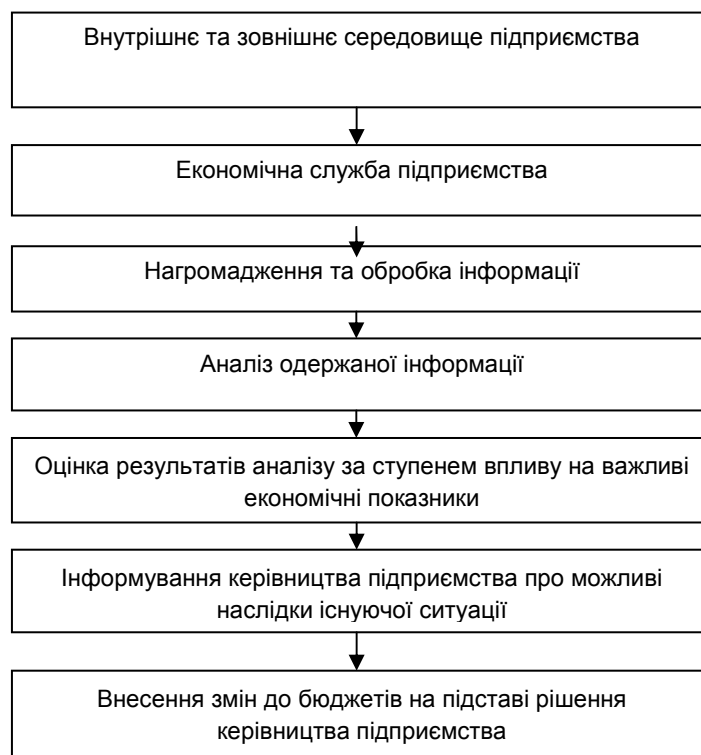

Рис. 2. Схема здійснення контролю в межах бюджетування

Джерело: [9]

Для створення на підприємстві системи контролю необхідна наявність чотирьох умов:

- дія або процес, які підлягають контролю, повинні мати певну спрямованість;
- результат підконтрольного процесу має вимірюватися в показниках, які характеризують цей процес;
- створення прогнозної моделі підконтрольного процесу, що дозволить виявити відхилення фактичного результату від запланованого, з'ясувати причини їх виникнення та внести пропозиції щодо їх усунення;
- існування можливостей упровадження розроблених коригуючих заходів.

Таким чином, контроль – це інструмент управління, який охоплює всю діяльність підприємства і сприяє досягненню встановленої мети.

Контроль за виконанням бюджету відбувається як після завершення бюджетного циклу, так і протягом фінансового року. Для виявлення відхилень проводиться оперативний та періодичний контроль фінансово-господарської діяльності підприємства [2].

Контроль і коригування бюджетів здійснюються за допомогою багаторівневого аналізу відхилень. Відхилення – це різниця між фактичними та бюджетними даними. Кожний рівень аналізу характеризується ступенем деталізації показників:

- 1-й рівень – визначення загальних відхилень між фактичними й бюджетними даними, тобто будь-які зміни в умовах діяльності не враховуються;
- 2-й рівень – складання гнучкого бюджету;
- 3-й рівень – здійснення факторного аналізу.

Трактування відхилень здійснюється залежно від того, яка стаття – доходи чи витрати – аналізується. Звичайно для розрахунку відхилень від фактичного значення показника віднімають його бюджетну величину.

На першому рівні аналізу опрацьовують відхилення між фактичними результатами та даними виконаного бюджету. Оскільки всі показники останнього чітко визначені для певного рівня діяльності, то такий бюджет називається статичним. Якщо умови господарювання (зокрема обсяг продажу) від моменту планування до моменту впровадження плану не змінилися, то за одержаними відхиленнями можна здійснювати факторний аналіз.

Складений бюджет відображає показники, що їх має досягти підприємство. Проте в процесі господарської діяльності можуть виникати відхилення [6].

Для своєчасного виявлення відхилень і відповідного реагування на них здійснюють бюджетний контроль.

Бюджетний контроль здійснюють за допомогою звіту про виконання бюджету, який складається бухгалтером-аналітиком і надається менеджеру, котрий відповідає за прийняття відповідних рішень.

Звіт про виконання – це звіт, що містить порівняння запланованих і фактичних показників і розрахунок відхилень із зазначенням їх причин.

Звіт про виконання готують регулярно, здебільшого щомісяця.

Відхилення від бюджету, відображені у звіті, можуть бути сприятливими (позитивними) або несприятливими (негативними).

Несприятливими (негативними) є відхилення, коли фактичний дохід менший за запланований або фактичні витрати більші за бюджетні.

Відповідно сприятливими (позитивними) є відхилення, коли фактичний дохід перевищує запланований, а фактичні витрати менші за бюджетні.

Якщо відхилення незначні, менеджер може їх ігнорувати, значний розмір відхилень вимагає детальнішого вивчення їх причин за допомогою додаткової інформації.

Залежно від причини виникнення, відхилення поділяють на дві групи: відхилення внаслідок планування та відхилення внаслідок діяльності.

Відхилення внаслідок планування – відхилення від бюджету, пов'язані з помилками та прорахунками в процесі складання прогнозів, визначення функцій витрат і доходів, калькулювання планової собівартості та цін [4].

Відхилення внаслідок діяльності є результатом дій персоналу або певних подій (зміни попиту, коливання цін тощо).

У разі наявності значних відхилень залежно від їх причин можливі альтернативні рішення:

1) коригування або перегляд бюджету, якщо результати контролю свідчать, що виконувати його далі недоцільно;

2) внесення відповідних корективів у дії для забезпечення досягнення запланованої мети.

Для забезпечення ефективного контролю з допомогою звіту про виконання бюджету слід зіставити фактичні результати з бюджетом, скоригованим з урахуванням фактичного обсягу діяльності. Бюджет, який враховує можливі варіанти зміни обсягу діяльності в межах релевантного діапазону, називають гнучким, або динамічним бюджетом. Такий бюджет необхідний, в першу чергу, для аналізу тих витрат, які включають постійну і змінну складові (виробничі накладні, витрати на збут, адміністративні). Він складається виходячи із залежності:

Загальна сума витрат = постійні витрати + фактичний обсяг виробництва – змінні бюджетні витрати на одиницю діяльності.

Відхилення від гнучкого бюджету – це різниця між фактичними результатами діяльності й показниками гнучкого бюджету. Відображає ефективність діяльності (характеризує взаємозв'язок між витраченими ресурсами та досягнутими результатами).

Відхилення за рахунок обсягу діяльності - це різниця між показниками гнучкого і статичного бюджетів; відображає результативність (міра досягнення поставленої мети) [8].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, система бюджетування, заснована на контрольованому прогнозі, має цілий ряд переваг і в сучасних умовах є одним з найбільш передових методів управління. Проте вона і досі потребує змін, для того щоб стати більш динамічною та гнучкою, щоб забезпечувати підприємству ефективну діяльність. Тому питання бюджетного контролю та аналізу бюджетних відхилень на підприємстві потребує подальшого вивчення, розгляду та удосконалення.

Бібліографічний список

1. Агальцева М.К. Особливості економічного аналізу в управлінському аудиті виробничих витрат / М.К. Агальцева // Економічний аналіз. – 2015. – № 17. – С. 64-66.
2. Білик М.Д. Бюджетування у системі фінансового планування / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2013. – № 3. – С. 97-109.
3. Брустінов В.М. Планування діяльності підприємства: теорія та практика : [навч. посіб.] / В.М. Брустінов, Н.І. Колишкіна. – Мелітополь : ТОВ "Видавничий будинок ММД", 2008. – 248 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія / Ф.Ф. Бутинець, С.В. Бардаш, Н.М. Малюга ; Національний економічний ун-т. Навчально-науковий ін-т бізнесу. – Житомир : ЖІТІ, 2012. – 512 с.

5. Голишева Ю.В. Про проблеми розробки фінансового бюджету організації / Ю.В. Голишева // Сучасні проблеми управління. – 2012. – № 5. – С. 23-25.
6. Затонацька Т.Г. Впровадження середньострокового бюджетного планування як інструмент підвищення ефективності бюджетних витрат / Т.Г. Затонацька // Фінанси України. – 2014. – № 11. – С. 31-42.
7. Кузьмін О.Є. Основи менеджменту : [підручник] / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – К. : «Академвидав», 2013. – 416 с.
8. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организаций / Р.А. Фатхутдинов. – М. : ЭКСМО, 2014. – 178 с.
9. Хайлук С.О. Закордонний досвід використання системи контролінгу в управлінні фінансами підприємств / С.О. Хайлук // Українська академія банківської справи. – 2011. – № 10. – С. 97-109.
10. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент : [підручник] / В.М. Шелудько. – К. : Знання, 2015. – 439 с.

References

1. Ahaltseva, M.K. (2015), "Features of economic analysis management audit of production costs", *Ekonomichnyi analiz*, no. 17, pp. 64-66.
2. Bilyk, M.D. (2013), "Budgeting system in financial planning", *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 97-109.
3. Brustinov, V.M. and Kolyshkina, N.I. (2008), *Planuvannia diialnosti pidpriemstva: teoriia ta praktyka* [Planning of business: theory and practice], tutorial, TOV "Vydavnychiy budynok MMD", Melitopol, Ukraine, 248 p.
4. Butynets, F.F., Bardash, S.V. and Maliuha, N.M. (2012), *Kontrol i reviziia* [Control and revision], ZhITI, Zhytomyr, Ukraine, 512 p.
5. Holysheva, Yu.V. (2012), "The problems of development of financial budget", *Suchasni problemy upravlinnia*, no. 5, pp. 23-25.
6. Zatonatska, T.H. (2014), "Implementation of the medium-term budget planning as a tool to improve the efficiency of budget spending", *Finansy Ukrainy*, no. 11, pp. 31-42.
7. Kuzmin, O.Ye. and Melnyk, O.H. (2013), *Osnovy menedzhmentu* [Fundamentals of management], textbook, "Akademvydav", Kyiv, Ukraine, 416 p.
8. Fatkhutdinov, R.A. (2014), *Upravlenie konkurentosposobnosti organizatsiy* [Management of competitiveness of the organizations], EKSMO, Moscow, Russia, 178 p.
9. Khailuk, S.O. (2011), "Foreign experience in the use of controlling financial management companies", *Ukrainska akademiia bankivskoi spravy*, no. 10, pp. 97-109.
10. Sheludko, V.M. (2015), *Finansovy menedzhment* [financial management], Textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 439 p.

Андрющенко І.Є., Парапанова А.І. БЮДЖЕТНИЙ КОНТРОЛЬ ТА АНАЛІЗ БЮДЖЕТНИХ ВІДХИЛЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Мета статті полягає у вивченні наукових праць, розгляді інформації щодо бюджетного контролю та аналізу бюджетних відхилень та використання досвіду роботи вітчизняних підприємств для доповнення методологічних підходів з питань управління бюджетуванням на промислових підприємствах.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження став діалектичний метод, який дозволив вивчити місце та функції бюджетного контролю та аналізу бюджетних відхилень у системі управління підприємством. Графічний метод застосовано для побудови схеми здійснення контролю в межах бюджетування та схеми організації бюджетного контролю. Завдяки методам аналізу та синтезу розроблено висновки щодо необхідності та доцільності практичного застосування результатів дослідження.

Результати. Розглянуто доцільність впровадження бюджетного контролю на підприємстві в нестабільному економічному становищі країни. Висвітлено систему бюджетного контролю та порядок здійснення за звітними документами. Окреслено види відхилень та порядок здійснення аналізу за допомогою гнучкого бюджету.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності здійснення бюджетного контролю на різних рівнях аналізу та виявленні умов, потрібних для створення дієвої системи контролю на підприємстві.

Практична значимість полягає у тому, що запропоновані науково-методичні положення щодо бюджетного контролю та аналізу бюджетних відхилень адаптовані до сучасних вимог законодавства і особливостей функціонування промислових підприємств. Результати дослідження можуть бути використані під час бюджетування на підприємстві та у викладанні лекційних курсів із бюджетного менеджменту.

Ключові слова: бюджет, бюджетний контроль, аналіз бюджетних відхилень, гнучкий бюджет, бюджетування, методи аналізу.

Andriushchenko I.Ye., Parapanova A.I. BUDGET CONTROL AND ANALYSIS OF BUDGET DEVIATIONS ON ENTERPRISE

Purpose of the article is to examine the scientific papers, review of information on budget control and analysis of budget variances and use of experience of domestic enterprises to complement the methodological approaches to budgeting management in industrial plants.

Methodology of research. The methodological basis of the study was a dialectical method that allowed to explore the place and function of budget monitoring and analysis of budget deviations in system management. Graphical method used to construct the scheme of control within the scheme of budgeting and budget control. Through analysis and synthesis methods developed conclusions on the need and feasibility of practical application of research results.

Findings. We consider the expediency of budgetary control at the plant in an unstable economic situation. Deals with the system of budgetary control and the exercise by accounting documents. Outlined types of deviations and procedures of analysis with a flexible budget.

Originality of the results of the study is to substantiate the necessity of budgetary control at different levels of analysis and detection conditions necessary to create an effective system of control in the company.

Practical value lies in the fact that the proposed scientific and methodological provisions for budget control and analysis of budget deviations adapted to modern requirements of the legislation and of the functioning of enterprises. Results of the study can be used in the enterprise budgeting and teaching lectures of budget management.

Key words: budget, budget control, analysis of budget variances, flexible budget, budgeting, analysis methods.

Андрющенко И.Е., Парапанова А.И. БЮДЖЕТНЫЙ КОНТРОЛЬ И АНАЛИЗ БЮДЖЕТНЫХ ОТКЛОНЕНИЙ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Цель статьи заключается в изучении научных статей, рассмотрении информации о бюджетном контроле и анализе бюджетных отклонений а так же использовании опыта работы отечественных предприятий для дополнения методологических подходов по управлению бюджетированием на промышленных предприятиях.

Методика исследования. Методологической основой исследования стал диалектический метод, который позволил изучить место и функции бюджетного контроля и анализа бюджетных отклонений в системе управления предприятием. Графический метод применен для построения схемы осуществления контроля в пределах бюджетирования и схемы организации бюджетного контроля. Благодаря методам анализа и синтеза разработаны выводы о необходимости и целесообразности практического применения результатов исследования.

Результаты. В статье рассмотрена целесообразность внедрения бюджетного контроля на предприятии в нестабильном экономическом положении страны, освещены система бюджетного контроля и порядок осуществления по отчетным документам. Определены виды отклонений и порядок осуществления анализа с помощью гибкого бюджета.

Научная новизна результатов исследования заключается в обосновании необходимости осуществления бюджетного контроля на различных уровнях анализа и выявлении условий, необходимых для создания действенной системы контроля на предприятии.

Практическая значимость состоит в том, что предложенные научно-методические положения по бюджетному контролю и анализу бюджетных отклонений адаптированы к современным требованиям законодательства и особенностей функционирования промышленных предприятий. Результаты исследования могут быть использованы при бюджетировании на предприятии и в преподавании лекционных курсов по бюджетному менеджменте.

Ключевые слова: бюджет, бюджетный контроль, анализ бюджетных отклонений, гибкий бюджет, бюджетирование, методы анализа.

УДК 336.77

*Содома Р.І.,
к.е.н., ст. викладач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Львівський національний аграрний університет*

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ФІНАНСОВЕ ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. Вивчення особливостей банківського кредитування сільськогосподарських підприємств актуальне, як важливий фінансовий інструмент забезпечення інноваційного розвитку галузі сільського господарства. В умовах нестабільності економіки, кризи платежів, посилення інфляційних процесів значно зросло коло проблем у кредитуванні та комерційній підтримці вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Це зумовлює необхідність проведення ґрунтовного аналізу кредитування в сільському господарстві для доцільності вдосконалення методики кредитування сільського господарства та ефективності всього кредитного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Участь банків у фінансуванні сільськогосподарських підприємств є незначною, не зважаючи на те, що розвиток аграрної галузі потребує значних фінансових ресурсів. Дану проблематику широко висвітлювали у своїх працях такі вчені, як

В. Алексійчук [1], О. Гудзь [5], М. Дем'яненко, Т. Майорова, О. Непочатенко, А. Стецюк [5], Е. Брігхем, П. Роуз, Дж. Ф. Сінкі та інші. Їх творчий доробок став методологічною базою та вагомим підґрунтям для подальших наукових досліджень. Доцільно виокремити думку американського професора I. Wright, який наголошував на тому, що використання кредитних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами є більш продуктивним та ефективним, ніж у будь-якій іншій сфері діяльності [8]. Отже, проблема кредитування АПК є актуальною і до нині, адже сучасні умови ринкового середовища ставлять нові виклики перед суб'єктами кредитного процесу, крім того, залишається багато спірних питань, які потребують наукового обґрунтування для їх ефективного вирішення.

Постановка завдання. Метою дослідження є окреслення основних конститутивних атрибутів та етапів здійснення банківського кредитування через забезпечення інноваційного розвитку агроформувань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємозв'язок банківського кредитування та процесу інноваційного розвитку економіки відображено через кредит, як альтернативне джерело фінансування науково-технічних проєктів або ж як додатковий грошовий ресурс, необхідний для вирішення поточних і довгострокових господарських потреб.

Діяльність банківських організацій в інноваційному середовищі необхідно розглядати в двох аспектах – як зовнішній суб'єкт (реалізується через кредитні ініціативи) та як суб'єкт інноваційного підприємництва (через створення та впровадження нових банківських продуктів). Особливістю сучасного етапу розвитку банківської системи є невіддільність вищезазначених аспектів функціонування банківських установ [1, с. 100].

Якщо аналізувати кредитний портфель комерційних банків, то близько 10% належить кредитуванню сільськогосподарських підприємств, поступаючись лише кредитуванню торгівлі та переробної промисловості [4]. Найменше кредитних ресурсів залучали у 2014 р. – 10,5 млрд. грн у зв'язку з кризовим періодом в країні. Валовий продукт аграрного сектора у 2015 р. становить 11,9% по відношенні до ВВП, у грошовому еквіваленті він зростає лише на 1,6% щороку. А це означає, що валовий випуск продукції аграрного сектору за 2011-2015 роки зменшувався. Потреба в кредитних ресурсах зростала, проте банківські установи неохоче кредитували АПК [3].

Для розвитку інноваційної підприємницької діяльності в сфері АПК важливе значення має вітчизняна банківська система через запровадження прогресивних механізмів кредитування сільськогосподарських підприємств.

Стабільне фінансове забезпечення галузі сільського господарства слугує її економічному зростанню. Для забезпечення економічного розвитку галузі сільськогосподарським підприємствам доцільно залучати довгострокові кредити, які слугуватимуть фінансовим джерелом інноваційного розвитку на перспективу [2, с. 105].

Можливість отримання кредиту підприємством залежить від термінів його функціонування та наявності, обсягу і якості забезпечення кредиту. Так, вітчизняні банки, зазвичай, неохоче співпрацюють з підприємствами, термін діяльності яких менший одного року [5, с. 113].

Під час посівної кампанії сільгоспідприємства, беручи кредити, накопичують зобов'язання, а починаючи реалізовувати зібраний врожай, вони поступово погашають фінансові зобов'язання та в подальшому темпи погашення кредитів аграріями залежать від ринкової кон'юнктури [6].

Причинами неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств можуть бути зменшення обсягів виробництва і реалізації продукції, відволікання грошових коштів у дебіторську заборгованість і понаднормативні запаси, неспроможність покупців. Погіршення платоспроможності можуть спричинити і макроекономічні чинники, зокрема економічна криза, падіння платоспроможного попиту, високий рівень інфляції, високий податковий тиск тощо.

Щодо платоспроможності сільськогосподарських підприємств, варто виділити тактичні й стратегічні напрями. Тактичні характеризують зниження ризику втрати платоспроможності в короткостроковому періоді (у разі короткострокового кредитування), а стратегічні – зниження ризику втрати платоспроможності в довгостроковому періоді (у разі довгострокового кредитування).

Напрями забезпечення платоспроможності сільськогосподарських підприємств показано на рис. 1.

Інноваційний розвиток сільського господарства можливий лише за участі держави, адже запропонувати інновацію в аграрному секторі є недостатньо, вона ще має бути успішно реалізована на ринку, а це можливо лише за підтримки держави. В сучасних кризових умовах, будь-який інноваційний процес пов'язаний з ризиком неотримання бажаних результатів (доходу). Участь сільськогосподарського підприємства, що наважується на впровадження інноваційної розробки, є ризиковою, а від цього залежить ймовірність повернення кредиту для фінансової установи – банку.

Основними складовими системи банківського кредитування інвестиційно-інноваційного розвитку агроформувань є його механізм і технологія.

Т. В. Майорова ототожнює механізм банківського інвестиційного кредитування з рядом організаційно-економічних прийомів видачі та погашення позичок. Сукупність цих прийомів як конкретних дій з організації кредитного процесу, його регулювання відповідно до принципів

інвестиційного кредитування, визначається як механізм банківського інвестиційного кредитування [7, с. 49].

Рис. 1. Напрями забезпечення платоспроможності аграрних підприємств

Джерело : розробка автора

Кредитування безпосередньо пов'язане з економічним базисом аграрної сфери економіки, оскільки становить функціональну детермінанту його ефективного та сталого зростання, яке також залежить від ефективної структури механізму фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств (рис. 2).

Рис. 2. Схема фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств

Джерело : розробка автора

Отже, фінансове забезпечення поточної фінансово-економічної діяльності полягає у забезпеченні фінансовими ресурсами безперервності процесу виробництва сільськогосподарських підприємств, диверсифікації виробничих процесів, що є запорукою їх економічного зростання. Належне кредитування – визначальний чинник ефективного функціонування господарств.

Функціонування кредиту є передумовою виникнення кредитних відносин, хоча існує думка, що вони мають зворотний характер, тісно пов'язані між собою і постійно вдосконалюють одні одних. Коли в одних сферах проявляється надлишок грошових засобів, то в інших виникає в них потреба, а наступний перерозподіл викликає розвиток кредитних відносин. Кредитні відносини варто розглянути у взаємодії фінансового ринку та економічних умов функціонування сільськогосподарських підприємств (рис. 3).

Рис. 3. Модель кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з банками
Джерело : розробка автора

Під кредитними відносинами сільськогосподарських підприємств з банками розуміємо сукупність компонентів (вид і форма кредиту, методи кредитування, кредитна ставка, маркетинг банку, кредитна угода), що забезпечуються фінансовими ресурсами банку й створюють взаємовигідні умови реалізації інтересів банків-кредиторів та сільськогосподарських підприємств-позичальників. У ринковій економічній системі кредитні відносини формуються в умовах задоволення банками попиту на кредитні ресурси.

Виділено чотири етапи формування кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з банками:

- перший – моніторинг банку, який здійснює відділ маркетингу. Результати моніторингу дають підстави банкові встановлювати кредитні відносини;
- другий – встановлення кредитних відносин. Відповідно до кредитної політики банку, результатів моніторингу, видів і форм кредиту, відсоткової ставки (відсоткова ставка є платою за користування фінансовими ресурсами банку (позиченим капіталом)), методів кредитування укладається кредитна угода. Між кредитором і позичальником виникають економічні відносини;
- третій – процес кредитування. Встановлений вид кредитування є основним елементом кредитних відносин між сільськогосподарськими підприємствами та банками;
- четвертий – повернення кредиту. Своєчасне повернення кредиту підтверджує кредитоспроможність позичальника та зміцнює кредитні відносини.

Кредитування має ряд переваг та недоліків, які слід враховувати при оцінці доцільності залучення кредитних коштів. Залучення підприємством позикового капіталу сприяє не лише підвищенню ефективності господарської діяльності, але й прискоренню руху його фінансових та матеріальних ресурсів, підвищенню ефективності використання капіталу, зниженню строків окупності інвестицій, розширенню обсягів та сфери діяльності, формуванню різних цільових фондів грошових коштів, а в кінцевому підсумку – підвищенню ринкової вартості підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. В сучасних умовах спостерігаємо низький фінансово-інвестиційний потенціал позичальників – підприємств аграрного сектора. В Україні лише незначна частина банків кредитує аграрну галузь.

Варто зазначити, що інноваційна діяльність має значний вплив на сільське господарство. Враховуючи досвід зарубіжних країн потрібно впроваджувати пільгове кредитування інноваційних проектів, гарантування державою позик, фінансування з бюджетів (державного чи місцевих) цільових програм зі стимулювання та підтримки сільськогосподарських інновацій, субсидування банківських відсоткових ставок за кредитами та позиками на технічне та технологічне оновлення сільськогосподарського виробництва, заохочення системи пільгового страхування ризиків інноваційного підприємництва. Комерційні банки повинні враховувати інтереси аграрних підприємств при наданні кредитів, тобто знизити вартість фінансово-кредитних ресурсів і надавати довгострокові кредити, які допоможуть реалізувати інноваційні проекти.

Таким чином, забезпечити ефективне кредитування в сфері сільського господарства можливо на сьогодні завдяки зниженню відсоткових ставок, стабільному фінансовому стану сільськогосподарських підприємств та державному регулюванню. Участь держави у процесі кредитування банками підприємств АПК сприятиме також і збільшенню банківських установ, які займатимуться кредитуванням сільського господарства.

Бібліографічний список

- 1.Алексійчук В.М. Гроші та кредит в системі відтворення АПК / В.М. Алексійчук. - К. : ІАЕ УААН, 1998. - 383 с.
- 2.Корнійчук Г.В. Теоретичні основи кредитного забезпечення, як фактору економічного зростання сільськогосподарських підприємств / Г.В. Корнійчук // Облік і фінанси. – 2014. – № 4 (66). – С. 103-107.
- 3.Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 4.Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
- 5.Стецюк П.А. Управління кредитоспроможністю підприємства: теоретичні та практичні аспекти / П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь // Облік і фінанси. – 2014. – № 3 (65). – С. 110-116.
- 6.Українська аграрна конфедерація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/uak-agrariyam-prostrochennya-kreditiv>.
- 7.Шелудько Н.М. Грошово-кредитні важелі стимулювання інвестиційних процесів в Україні / Н.М. Шелудько // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5 (71). – С. 47-53.
- 8.Wright Ivan Bank Credit and Agriculture under the National and Federal Reserve Banking systems / Ivan Wright. – New York : McGraw-Hill Book Company, Inc., 1922. – 341 p.

References

1. Aleksiiuchuk, V.M. (1998), *Hroshi ta kredyt v systemi vidtvorennia APK* [Money and credit are already playing AIC], IAE UAAN, Kyiv, Ukraine, 383 p.
2. Korniiuchuk, H.V. (2014), "Theoretical basis of credit support, as a factor of economic growth farms", *Oblik i finansy*, no. 4 (66), pp. 103-107.
3. *Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy* [The official site of the State Statistics Service of Ukraine], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (access date July 08, 2016).
4. *Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy* [The official website for the National Bank of Ukraine], available at: <http://www.bank.gov.ua> (access date July 08, 2016).
5. Stetsiuk, P.A. and Hudz, O.Ye. (2014), "Management creditworthiness of enterprise: theoretical and practical aspects", *Oblik i finansy*, no. 3 (65), pp. 110-116.
6. *Ukrainska ahrarna konfederatsiia* [Ukrainian Agrarian Confederation], available at: <http://agroconf.org/content/uak-agrariyam-prostrochennya-kreditiv> (access date July 08, 2016).
7. Sheludko, N.M. (2007), "Monetary instruments to stimulate investment processes in Ukraine", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 5 (71), pp. 47-53.
8. Wright, I. (1922), "Bank Credit and Agriculture under the National and Federal Reserve Banking systems", McGrawHill Book Company, Inc., New York, USA, 341 p.

Содома Р.І. КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ФІНАНСОВЕ ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета - окреслення основних конститутивних атрибутів та етапів здійснення банківського кредитування через забезпечення інноваційного розвитку агроформувань.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною базою дослідження є наукові праці вчених-економістів, в яких розглянуто кредитування АПК. В процесі дослідження, для отримання визначених метою

відповідних результатів, було використано загальноприйняті у економічній науці методи: абстрактно-логічний метод – при обґрунтуванні теоретичних узагальнень і висновків; аналітико-монографічний метод – при вивченні літературних джерел; метод аналізу і синтезу – для оцінки інноваційної привабливості сільського господарства; метод групування та узагальнення – для обґрунтування необхідності застосування нових підходів до визначення сутності кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з банками.

Результати. Розглянуто механізм банківського кредитування сільськогосподарських підприємств. Визначено необхідність розроблення та запровадження комплексної системи фінансової підтримки інноваційної діяльності через заохочення банків до кредитування інноваційних проектів в сільському господарстві.

Наукова новизна. Удосконалено трактування теоретичної суті поняття «кредитні відносини сільськогосподарських підприємств з банками»; структуру механізму фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, основними компонентами якого є: рівні, система забезпечення, методи, важелі та інструменти; тактичні та стратегічні напрями забезпечення платоспроможності сільськогосподарських підприємств, що характеризують зниження ризику втрати платоспроможності в короткостроковому та довгостроковому періодах.

Практична значущість. Отримані результати дослідження слугують підґрунтям для ефективного кредитування сільського господарства та підвищення рівня потенціалу інноваційного розвитку в аграрній сфері.

Ключові слова: кредит, кредитні відносини, банківське кредитування, сільськогосподарські підприємства, інноваційний розвиток, платоспроможність.

Sodoma R.I. CONCEPT OF LOANS AS A SOURCE OF FINANCIAL INNOVATION OF AGRICULTURE

Purpose - to outline the basic constitutive attributes and stages of bank lending by providing innovative development of agricultural enterprises.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research is the scientific work of economists which considered lending AIC. During the study, defined for the purpose of relevant results, commonly used in economics methods: abstract-logical method - with justification theoretical generalizations and conclusions; monographic analytical method - the study of literature; method of analysis and synthesis - to assess the attractiveness of innovative agriculture; method of grouping and summarizing - to justify the need for new approaches to defining the essence of credit relations with banks farms.

Findings. The article discusses the mechanism of bank lending to agricultural enterprises. The necessity of development and implementation of a comprehensive system of financial support for innovation by encouraging banks to lend innovation in agriculture.

Originality. Improved theoretical interpretation of the essence of the concept of "farm credit relations with banks"; the structure of the mechanism of financial support agricultural enterprises, the main components are: level, system software, methods, instruments and tools; tactical and strategic direction of solvency of agricultural enterprises, describing reduce the risk of loss of solvency in the short and long run.

Practical value. The results serve as a research base for effective agricultural lending and increasing the capacity of innovation in agriculture.

Key words: credit, credit relations, bank lending, agricultural enterprises, innovative development, ability to pay.

Содома Р.И. КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ КРЕДИТОВАНИЯ, КАК ФИНАНСОВЫХ ИСТОЧНИКОВ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель - определение основных конститутивных атрибутов и этапов осуществления банковского кредитования путем обеспечения инновационного развития агроформирований.

Методика исследования. Теоретико-методологической базой исследования являются научные труды ученых-экономистов в которых рассмотрены кредитования АПК. В процессе исследования, для получения определенных целью соответствующих результатов, было использовано общепринятые в экономической науке методы: абстрактно-логический метод - при обосновании теоретических обобщений и выводов; аналитико-монографический метод - при изучении литературных источников; метод анализа и синтеза - для оценки инновационной привлекательности сельского хозяйства; метод группировки и обобщения - для обоснования необходимости применения новых подходов к определению сущности кредитных отношений сельскохозяйственных предприятий с банками.

Результаты. В статье рассмотрен механизм банковского кредитования сельскохозяйственных предприятий. Определена необходимость разработки и внедрения комплексной системы финансовой поддержки инновационной деятельности через поощрение банков к кредитованию инновационных проектов в сельском хозяйстве.

Научная новизна. Усовершенствована трактовка теоретической сущности понятия «кредитные отношения сельскохозяйственных предприятий с банками»; структура механизма финансового обеспечения сельскохозяйственных предприятий, основными компонентами которого являются: уровни, система обеспечения, методы, рычаги и инструменты; тактические и стратегические направления обеспечения платежеспособности сельскохозяйственных предприятий, характеризующие снижение риска потери платежеспособности в краткосрочном и долгосрочном периодах.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования служат основой для эффективного кредитования сельского хозяйства и повышения уровня потенциала инновационного развития в аграрной сфере.

Ключевые слова: кредит, кредитные отношения, банковское кредитование, сельскохозяйственные предприятия, инновационное развитие, платежеспособность.

УДК 336.717:330.322 (477)

Танчак Я.А.,
к.е.н., викладач кафедри фінансів
та фінансово-економічної безпеки,
Львівський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Постановка проблеми. За сучасних умов господарювання ринок фінансових інвестицій виступає важливою складовою розвитку національної економіки. Провідна роль на вітчизняному фондовому ринку належить банківським установам, адже інвестування в цінні папери забезпечують успішний розвиток банківської системи та економіки в цілому.

На ринку фінансових інвестицій комерційні банки виступають як посередники, зберігачі, торговці, інвестори, емітенти та консультанти. Здійснюючи інвестування на фондовому ринку, банки ставлять перед собою такі основні цілі: максимізація прибутку, отримання коштів та збільшення об'єму вкладів, забезпечення ліквідності. Кожний банк прагне зайняти конкурентні позиції на ринку цінних паперів. Його особливість полягає в тому, що він є своєрідним індикатором визначення процесу інвестування на фондовому ринку. Саме тому, проблема інвестиційної діяльності банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій є актуальною на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему інвестиційної діяльності вітчизняних банків досліджували у своїх працях багато провідних науковців, а саме: А. А. Болдова [1], Г. І. Романова [1], О. В. Бражко [2], О. І. Воробйова [3], І. С. Зайцева [5], О. В. Коцюба [5], Р. С. Квасницька [6], С. В. Леонов, Д. Л. Циганюк, О. М. Мусієнко [7], В. Ю. Подчесова [9], К. В. Карась [9], Г. М. Пурій [10].

Однак, на сьогодні більш детального дослідження потребує питання інвестиційної діяльності банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій.

Постановка завдання. Основна мета статті полягає в проведенні аналітичної оцінки інвестиційної діяльності банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вкрай важливим для розвитку економіки країни вважається ефективна інвестиційна діяльність. Адже вона впливає на виробництво, розподіл, обмін та споживання національного продукту, тобто виступає фундаментальною основою суспільного. В Україні інвестиційна діяльність реалізується через систему фінансових інститутів, лівова частка серед яких належить банківським установам.

Саме інвестування відноситься до базових банківських операцій в інвестиційній сфері. Згідно з вітчизняним законодавством, інвестиції банків - це цінності, як правило, це грошові кошти, що вкладаються в об'єкти ринку інвестиції (цінні папери) з метою отримання прибутку.

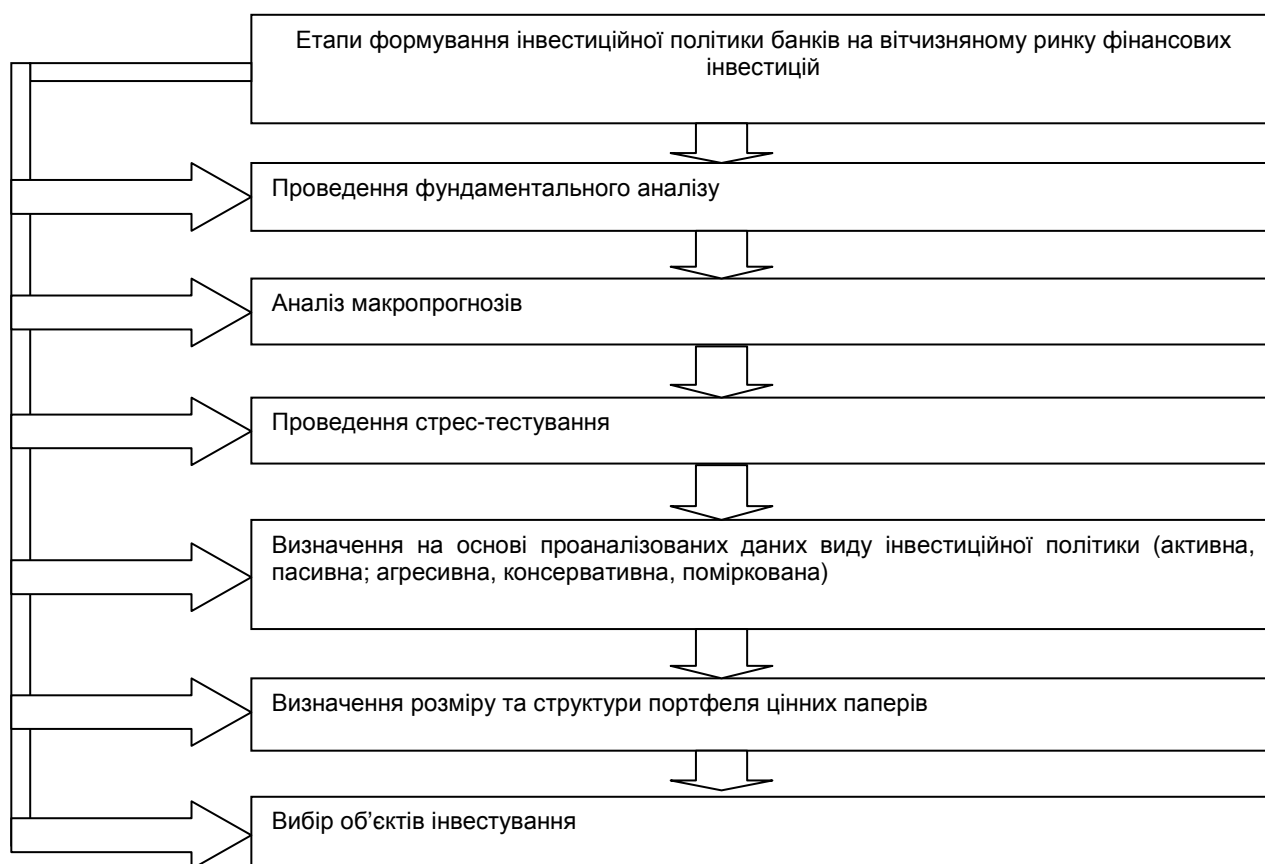
Процес формування інвестиційної політики банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій має свою послідовність. Етапи формування інвестиційної політики банків на ринку фінансових інвестицій України, враховуючи макропоказники, зображені на рис. 1.

На підставі аналізу основних інституціональних положень і практичних підходів до реалізації інвестиційної діяльності банку встановлено, що інвестиційна політика банку стосується формування системи цільових орієнтирів інвестиційної діяльності і вибору найбільш ефективних шляхів їх досягнення і виступає в якості протоколу комунікації банку з зовнішнім середовищем. В організаційному аспекті вона виступає як комплекс заходів з організації і управління інвестиційною діяльністю, спрямованих на забезпечення оптимальних обсягів і структури активів, зростання їх вартості і прибутковості за прийнятного рівня ризику, а квінтесенцією інвестиційної політики банку є загальна ділова політика банку, в якій знаходять своє відображення стратегічні цілі інвестиційної діяльності [1, с. 2].

Варто зауважити, що банки проводять інвестування в двох формах, а саме: вкладання коштів у цінні папери та пряме фінансування інвестиційних проектів. Важливе значення для здійснення інвестиційної діяльності банку має його інвестиційний портфель, тобто загальна сума вкладень в інвестиційні об'єкти, основною метою формування якого є, обираючи найбільш ефективні і надійні інвестиційні вкладення, забезпечити реалізацію інвестиційної політики банку.

У процесі дослідження встановлено, що на рівні інвестора всю сукупність активів банку необхідно аналізувати як один гетерогенний портфель, що обумовлює потребу в цілісному системному підході до оцінки якості активів банку: інвестор банку повинен звертати увагу не на показники якості окремих груп активів, а на показники інвестиційної якості банку в цілому - розглядаються не тільки доходні активи банку, але і ті активи, які хоча і не приносять доходу

безпосередньо, проте забезпечують умови для його ефективного функціонування [5, с. 2].

Рис. 1. Етапи формування інвестиційної політики банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій

Джерело: розроблено автором на основі [1; 5]

Зазначимо, що на сьогодні вітчизняний ринок фінансових інвестицій характеризується відсутністю якісно-ліквідних цінних паперів, а це призводить до того, що банкам немає у кого купити чи кому продати - ліквідність у режимі вільного ринку.

Намагання банків подолати проблему ліквідності за рахунок переміщення вільних коштів у портфель цінних паперів не дало бажаних результатів (табл. 1). Дослідження зв'язку між питомою вагою портфеля цінних паперів (ПЦП) в активах банків і результатом їх діяльності показало існування слабкої негативної кореляційної залежності в парах: «ПЦП – прибуток» - -0,41443, «ПЦП – ROA» - -0,39070; і «ПЦП-ROE» - -0,40920.

Таблиця 1

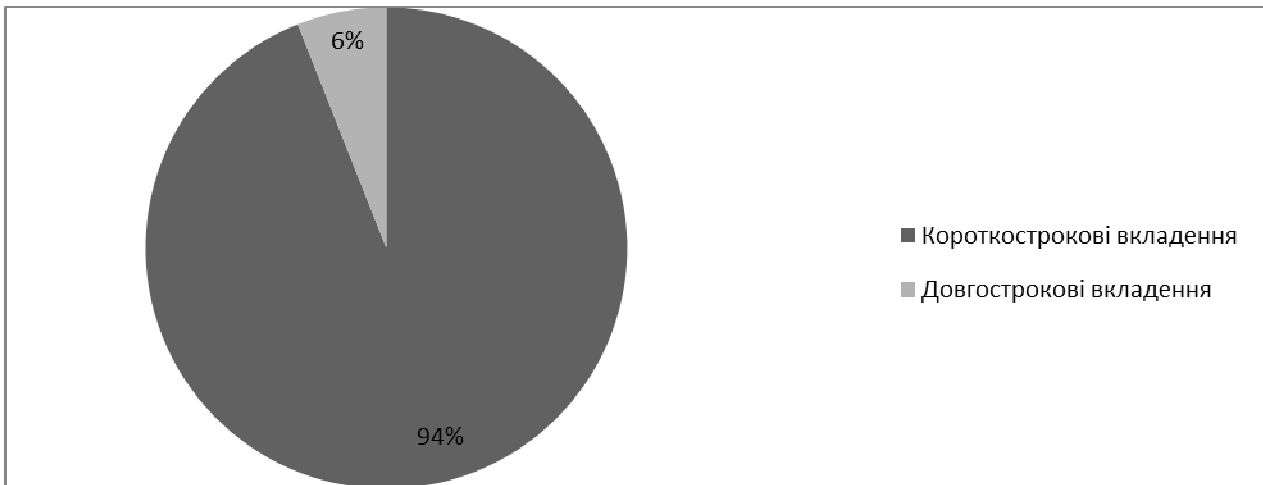
Портфель цінних паперів і результати діяльності банків України в 2007-2016 рр.

Показник	Рік									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Питома вага ПЦП в активах банку, %	4,25	4,79	4,39	4,47	8,87	8,32	8,55	10,82	12,54	10,76
Питома вага ПЦП у КІП банку, %	5,12	5,58	4,88	5,00	9,96	9,61	10,57	13,17	14,37	12,87
Результат діяльності, млн. грн.	4144	6620	7304	-38450	-13027	-7708	4899	1436	-52966	-15544
ROA, %	1,61	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-1,17
ROE, %	13,52	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-8,87

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [4]

Для більш детальної оцінки інвестиційної діяльності вітчизняних банків на ринку фінансових інвестицій варто дослідити структуру фінансових інвестицій українських банків за термінами вкладень (рис. 2).

Рис. 2. Структура фінансових інвестицій українських банків за термінами вкладень станом на 01.01.2015 р., %

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [4]

Із даних рис. 2 бачимо, що в 2015 році банки більші переваги надавали короткостроковим вкладам (94%), значно менше – 6% - це довгострокові вкладення банків в цінні папери. Таку ситуацію можна пояснити політичною та нестабільною фінансово-економічною ситуацією в Україні, високим рівнем ризику, низькою ліквідністю цінних паперів на вітчизняному ринку фінансових інвестицій.

Проаналізуємо які банки виступають лідерами за обсягами інвестиційних портфельів (табл. 2).

Таблиця 2

Банки-лідери за обсягами інвестиційних портфельів станом на 01.01.2015 р.

№ з/п	Банк	Обсяг інвестицій у цінні папери, тис. грн.	Частка у сукупному портфелі цінних паперів банків України, %
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії			
1	Приватбанк	681041	0,39
2	Укрсиббанк	346658	0,2
3	ПУМБ	295051	0,17
Портфель до погашення			
1	Укрсоцбанк	1501394	0,87
2	Укрексімбанк	1285450	0,74
3	ОТБ банк	1074370	5
Торговий портфель			
1	Укрексімбанк	5723697	3,31
2	ВТБ банк	991709	0,57
3	Укргазбанк	850102	0,49
Портфель на продаж			
1	Укрексімбанк	50293960	29,06
2	Ощадбанк	35074945	20,27
3	Укргазбанк	6449300	3,73

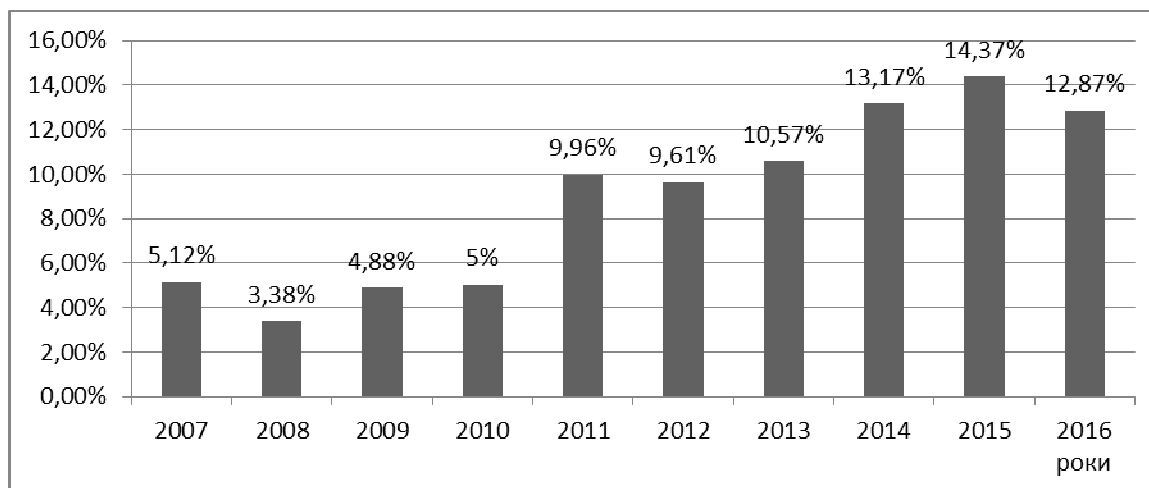
Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ [4]

Із даних табл. 2 бачимо, що найбільше інвестицій у цінні папери асоційованих та дочірніх компаній станом на 01.01.2015 р. було здійснено Приватбанком, а саме 681041 тис. грн., тобто 0,39% частки у сукупному портфелі цінних паперів банку. Якщо характеризувати портфель до погашення, найбільший обсяг інвестицій у цінні папери здійснив Укрсоцбанк – 1501394 тис. грн., тобто 0,87% частки у сукупному портфелі цінних паперів банку. Крім того, найбільші вкладення в цінні папери

торгового портфелю та портфелю на продаж зафіксовані в Укрексімбанку: 5723697 тис. грн. та 50293960 тис. грн. відповідно (3,31% та 29,06% частки у сукупному портфелі цінних паперів банків).

Значні за обсягом випуски акції, які суттєво вплинули на загальну структуру зареєстрованих випусків акцій протягом зазначеного періоду, зареєстровано наступними банківськими установами, з метою збільшення статутного капіталу, зокрема: ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України», ПАТ «ВТБ БАНК», ПАТ «УКРСОЦБАНК», ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «СБЕРБАНК», ПАТ «Комерційний банк «ХРЕЩАТИК» та ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» [8, с. 2].

Питома вага портфеля цінних паперів у кредитно-інвестиційному портфелі банків України у 2007-2016 рр. наведена на рис. 3.

Рис. 3. Питома вага портфеля цінних паперів у кредитно-інвестиційному портфелі банків України у 2007-2016 рр. (на початок періоду)

Джерело: складено автором з використанням [9]

Із даних рис. 3 бачимо незначне зростання питомої ваги портфеля цінних паперів. Так, у 2015 році бачимо зростання даного показника в порівнянні із попереднім роком становило 1,2%. Однак, у 2016 році питома вага портфеля цінних паперів у кредитно-інвестиційному портфелі банків України скоротилась на 1,5%. Таке зниження можна трактувати нестабільною політично-економічною ситуацією в країні, низьким рівнем довіри, мало ліквідністю вітчизняних фінансових інвестицій та високим рівнем ризику.

Загалом, можна стверджувати про позитивну тенденцію в діяльності банків на ринку фінансових інвестицій України. Однак, на здійснення вкладень банків в цінні папери впливає система внутрішніх та зовнішніх факторів.

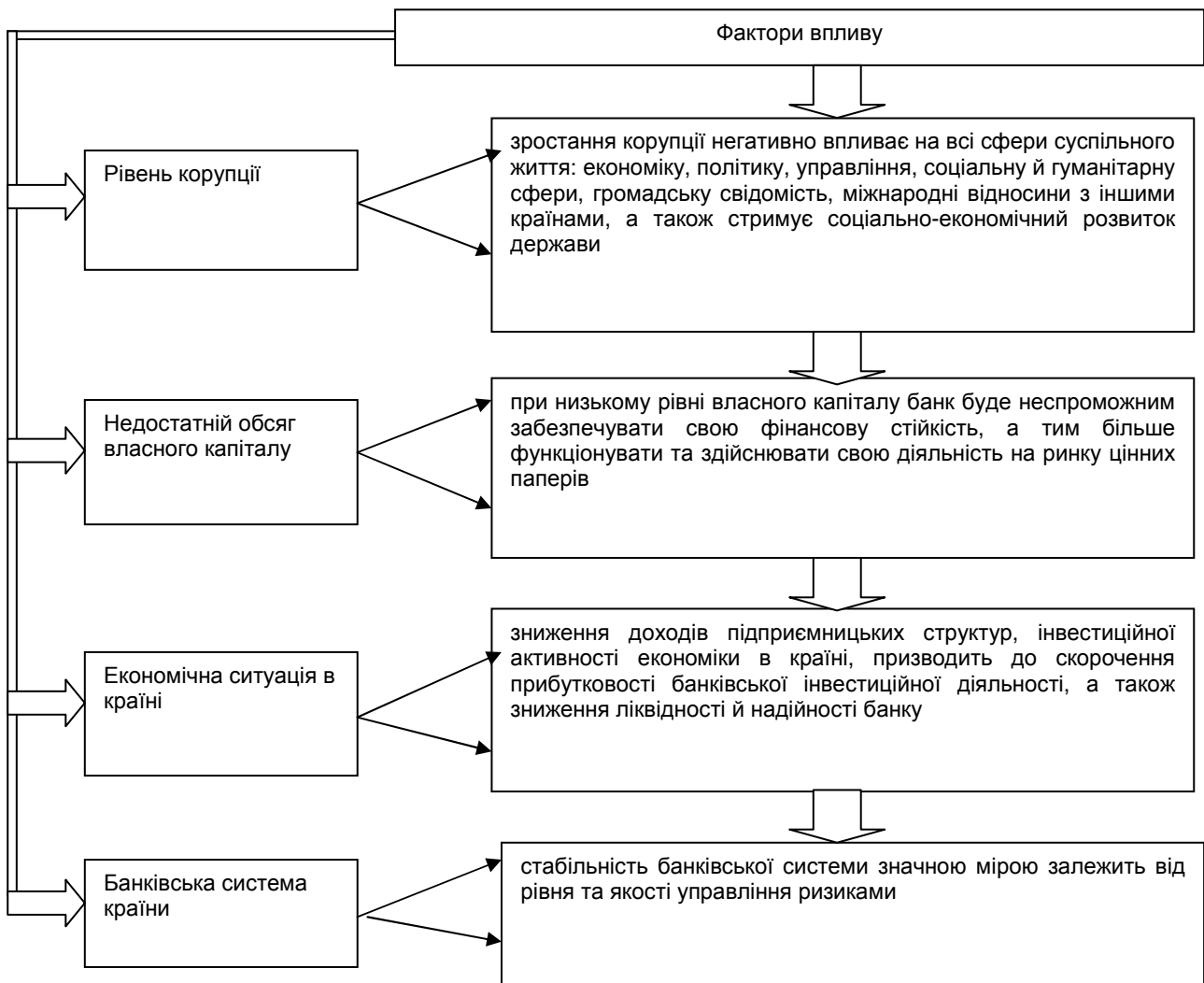
До внутрішніх чинників належать:

- кошти фізичних та юридичних осіб;
- цінні папери банку;
- статутний капітал;
- нестабільна ресурсна база банку;
- кредитний портфель;
- кошти банків.

До зовнішніх чинників можемо віднести:

- економічна та політична ситуація країни;
- ВВП та курс національної валюти;
- рівень інфляції;
- нормативно-правова база регулювання операцій на фондовому ринку;
- доходи населення та кількість угод на ринку цінних паперів;
- рівень корупції у державі;
- іноземні інвестиції [6, с. 117].

Більш детальна інформація стосовно впливу кожного фактора на інвестиційну діяльність банківських установ наведена на рис. 4.

Рис. 4. Наслідки впливу факторів на інвестиційну діяльність банків

Джерело: складено автором з використанням [3]

Зауважимо, що кожний із вище перелічених факторів має свій особливий вплив на інвестиційну діяльність банків на фондовому ринку України.

На жаль, в Україні банки, як інвестори на фондовому ринку, не підтримуються з боку держави. Для того, щоб інвестиційна діяльність банківських установ розвивалася, необхідна ефективна мотиваційна система, а саме запровадження пільг з оподаткування й резервування у залежності від складу портфеля цінних паперів, який включає спекулятивний портфель та інвестиційний і, відповідно, отримує спекулятивний прибуток та прибуток від інвестицій.

Для того, щоб подолати вище перелічені проблеми, необхідно:

- створити умови для розвитку інвестиційного менеджменту;
- запозичення міжнародного досвіду;
- стабілізувати політично-економічну ситуацію в країні;
- стимулювання та підтримка інвестиційної діяльності банків з боку держави;
- об'єднання українських інвестиційних банків в консорціуми за участю зарубіжних банків;
- залучення іноземних та вітчизняних інвесторів [10, с. 10].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, із вищесказаного можемо зробити висновки, що в умовах ринкової економіки все більше зростає інтерес до питань інвестиційної діяльності банків на фондовому ринку України. Від ефективності процесу управління портфелем цінних паперів банку залежить здатність банків отримувати прибуток, а також подальша їх діяльність на фондовому ринку.

На сьогодні Україна не виступає привабливою для великих інвестицій. Адже саме через політично-економічну ситуацію в країні більшість українських банків та іноземних інвесторів не зацікавлені у вкладанні своїх тимчасово вільних коштів на довгостроковий період, так як у цьому сегменті інвестування присутній високий рівень ризику. Тому, для покращення стану інвестиційної діяльності банків, а також забезпечення подальшого позитивного розвитку інвестиційних послуг банків в Україні, необхідно вирішити ряд проблемних питань, зокрема: вдосконалення нормативно-правового

регулювання банківської діяльності, розроблення ефективних шляхів залучення вітчизняних та іноземних інвесторів, вирішення політично-економічної ситуації в державі.

Бібліографічний список

1. Болдова А.А. Інвестиційна діяльність банків України / А.А. Болдова, Г.І. Романова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
2. Бражко О.В. Стратегії формування портфеля цінних паперів комерційного банку / О.В. Бражко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 4. – С. 10-13.
3. Воробйова О.І. Підвищення інвестиційної активності банківських інститутів України / О.І. Воробйова // Фінанси, банки, інвестиції : [науковий вісник]. – 2011. – № 3. – С. 71-75.
4. Дані фінансової звітності банків України за даними сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.
5. Зайцева І.С. Банки як основні суб'єкти інвестиційної діяльності / І.С. Зайцева, О.В. Коцюба [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://business-inform.net/pdf/2013/10_0/55_59.pdf.
6. Квасницька Р.С. Банки як інвестори на фінансовому ринку: роль та статус / Р.С. Квасницька // Фінансовий простір. – 2014. – Вип. 3 (15). – С. 116-119.
7. Мусієнко О.М. Специфіка управління портфелем цінних паперів у контексті реалізації інвестиційної діяльності банку / О.М. Мусієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/61.pdf>.
8. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10094&menu=104&Itemid=112
9. Подчесова В.Ю. Дослідження кредитно-інвестиційної діяльності банків України / В.Ю. Подчесова, К.В. Карась // Часопис економічних реформ. – 2012. – № 4(8). – С. 2-7.
10. Пурій Г.М. Роль комерційних банків у розбудові фондового ринку України / Г.М. Пурій // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 21. – С. 9-12.

References

1. Boldova, A.A. and Romanova, H.I. "Investment Banking Ukraine", available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (access date September 02, 2016).
2. Brazhko, O.V. (2008), "Strategy securities portfolio commercial bank", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 4, pp. 10-13.
3. Vorobiova, O.I. (2011), "Increased investment activity of banking institutions of Ukraine", *Finansy, banky, investytsii : [naukovy visnyk]*, no. 3, pp. 71-75.
4. *Dani finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy za danymy сайту Natsionalnoho banku Ukrainy* [Data financial statements of banks in Ukraine according to the National Bank of Ukraine], available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208 (access date September 02, 2016).
5. Zaitseva, I.S. and Kotsiuba, O.V. "Banks as the main subjects of investment activity", available at: http://business-inform.net/pdf/2013/10_0/55_59.pdf (access date September 02, 2016).
6. Kvasnytska, R.S. (2014), "Banks as investors in the financial market: the role and status", *Finansovyi prostir*, Iss. 3 (15), pp. 116-119.
7. Musiienko, O.M. "The specifics of portfolio management in the context of investment bank", available at: <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/61.pdf> (access date September 12, 2016).
8. *Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy* [Main indicators of banks in Ukraine], available at: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10094&menu=104&Itemid=112 (access date September 12, 2016).
9. Podchesova, V.Yu. and Karas, K. V. (2012), "Research credit and investment banking Ukraine", *Chasopys ekonomichnykh reform*, no. 4 (8), pp. 2-7.
10. Puriy, H.M. (2008), "The role of commercial banks in the development of the stock market of Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 21, pp. 9-12.

Танчак Я.А. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Мета - проведення аналітичної оцінки інвестиційної діяльності банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій.

Методика дослідження. При проведенні дослідження використовувались такі методи: аналізу – при вивченні сучасного стану інвестиційної діяльності банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій; конкретизації - при визначенні факторів впливу на інвестиційну діяльність банків на ринку фінансових інвестицій України; графічні та статистичні методи - для зображення структури фінансових інвестицій українських банків та питомої ваги портфеля цінних паперів у кредитно-інвестиційному портфелі банків України.

Результати. Досліджено етапи формування інвестиційної політики банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій. Проведено оцінку портфеля цінних паперів і результатів діяльності банків України в 2007-2016 рр.

Проаналізовано структуру фінансових інвестицій українських банків за термінами вкладень станом на 01.01.2015 р. Досліджено, які банки виступають лідерами за обсягами інвестиційних портфельів станом на 01.01.2015 р., а також питому вагу портфеля цінних паперів у кредитно-інвестиційному портфелі банків України у 2007-2016 рр. Визначено основні фактори впливу на інвестиційну діяльність банків на ринку фінансових інвестицій України. Запропоновано шляхи подолання наслідків їх впливу.

Наукова новизна. Подальшого розвитку дістали комплексна оцінка та аналіз інвестиційної діяльності банків на ринку фінансових інвестицій України.

Практична значущість. Запропоновані шляхи подолання негативних факторів впливу на інвестиційну діяльність банків на вітчизняному ринку фінансових інвестицій можуть бути використані комерційними банками України для вдосконалення та покращення своєї інвестиційної діяльності на ринку фінансових інвестицій.

Крім цього, комплексна оцінка сучасного стану інвестиційної діяльності банків на ринку фінансових інвестицій України може бути використана Національним банком України з метою її ефективного регулювання.

Ключові слова: ринок фінансових інвестицій, цінні папери, банки, інвестиційна діяльність, портфель цінних паперів, інвестиційний портфель, інвестиційна політика.

Tanchak Ya.A. INVESTMENT BANKING IN THE DOMESTIC MARKET FINANCIAL INVESTMENTS

Purpose is analytical assessment of investment banks in the domestic financial market investments.

Methodology of research. The study used the following methods: analysis - in studying the current state of investment banking in the domestic financial market investments; specify - in determining the factors influencing the investment banks in the financial investments Ukraine; graphical and statistical methods - to describe the structure of investments Ukrainian banks and the share of securities portfolio in the loan portfolio of banks in Ukraine.

Findings. Investigated stages of the investment policy of the banks in the domestic financial market investments. The evaluation of the securities portfolio and the performance of banks in Ukraine in 2007-2016. The structure of investments Ukrainian banks in terms of investments as of 01.01.2015 p. Investigated that banks are the leaders in terms of investment portfolios as of 01.01.2015 p. and the proportion of the portfolio securities in the loan portfolio of banks in Ukraine 2007-2016 biennium. Determined the main factors influencing investment banks in the financial investment in Ukraine. Proposed the ways overcoming the consequences of their impact.

Originality. Further development got a comprehensive assessment and analysis of investment banks in the financial investment in Ukraine.

Practical value. Proposed ways to overcome the negative impacts on investment banks in the domestic financial market investments can be used by commercial banks in Ukraine for to improve and enhance their investment in financial investments.

In this comprehensive assessment of the current state of investment banks in the financial investment Ukraine could be used by the National Bank of Ukraine to its effective management.

Key words: financial market investments, securities, banks, investment activity, investment portfolio, investment portfolio, investment policy.

Танчак Я.А. ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БАНКОВ НА ОТЕЧЕСТВЕННОМ РЫНКЕ ФИНАНСОВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

Цель - проведение аналитической оценки инвестиционной деятельности банков на отечественном рынке финансовых инвестиций.

Методика исследования. При проведении исследования использовались следующие методы: анализа - при изучении современного состояния инвестиционной деятельности банков на отечественном рынке финансовых инвестиций; конкретизации - при определении факторов влияния на инвестиционную деятельность банков на рынке финансовых инвестиций Украины; графические и статистические методы - для изображения структуры финансовых инвестиций украинских банков и удельного веса портфеля ценных бумаг в кредитно-инвестиционном портфеле банков Украины.

Результаты. Исследованы этапы формирования инвестиционной политики банков на отечественном рынке финансовых инвестиций. Проведена оценка портфеля ценных бумаг и результатов деятельности банков Украины в 2007-2016 гг. Проанализирована структура финансовых инвестиций украинских банков по срокам вложений по состоянию на 01.01.2015 г. Исследовано какие банки выступают лидерами по объемам инвестиционных портфельей по состоянию на 01.01.2015 г., а также удельный вес портфеля ценных бумаг в кредитно-инвестиционном портфеле банков Украины в 2007-2016 гг. Определены основные факторы влияния на инвестиционную деятельность банков на рынке финансовых инвестиций Украины. Предложены пути преодоления последствий их воздействия.

Научная новизна. Дальнейшее развитие получили комплексная оценка и анализ инвестиционной деятельности банков на рынке финансовых инвестиций Украины.

Практическая значимость. Предложенные пути преодоления негативных факторов влияния на инвестиционную деятельность банков на отечественном рынке финансовых инвестиций могут быть использованы коммерческими банками Украины для совершенствования и улучшения своей инвестиционной деятельности на рынке финансовых инвестиций.

Кроме этого, комплексная оценка современного состояния инвестиционной деятельности банков на рынке финансовых инвестиций Украины может быть использована Национальным банком Украины с целью ее эффективного регулирования.

Ключевые слова: рынок финансовых инвестиций, ценные бумаги, банки, инвестиционная деятельность, портфель ценных бумаг, инвестиционный портфель, инвестиционная политика.

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

*Янковська Л.А.,
д.е.н., професор,
ректор ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права»,
академік Української академії наук,
академік Міжнародної академії комп'ютерних наук та систем,
заслужений працівник освіти України*

СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ І ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ

Останнім часом загострилася увага вітчизняних вчених до вивчення соціальної економіки України. Це пов'язано з нестабільністю соціально-економічної ситуації в країні, зростанням зовнішніх загроз державі, що змушує шукати нові шляхи формування соціальної політики країни.

Адже, наслідками сучасної вкрай складної суспільно-політичної і соціально-економічної ситуації можуть стати уповільнення темпів розвитку економіки, зростання рівня безробіття, замороження будівництва житла, у тому числі й постраждалим в зоні АТО, особливо компаніями, які нещодавно розпочали нові проекти, зниження попиту на ринку житла, неможливість придбати квартиру за рахунок кредиту в найближчій перспективі тощо.

Все це надзвичайно актуалізувало вивчення соціальної економіки України з метою виявлення їх стійкості та слабких місць. В першу чергу це стосується підростаючого покоління, молоді, яка повинна не тільки орієнтуватися в особливостях розвитку соціальної економіки, але й розвинути в процесі навчання розуміння всебічних особливостей сучасних соціально-економічних процесів, вміння приймати адекватні дійсності рішення, усвідомлення особистої відповідальності та докласти всіх зусиль, щоб будувати соціальну економіку України такою, якою вона потрібна людям.

Поглиблене вивчення такої важливої дисципліни, як «Соціальна економіка», актуалізується ще й тому, що саме вона допоможе сформувати та розвинути у студента, як майбутнього спеціаліста, креативне мислення, здатність шукати і знаходити оптимальне вирішення будь-якої кризової (нестандартної) ситуації в соціальній політиці держави.

Ґрунтовною допомогою у розв'язанні окресленого завдання є навчальний посібник Іванни Бакушевич, Любові Шевчук, Василя Паппа «Соціальна економіка»*, який є актуальним і своєчасним, оскільки дозволить підвищити рівень знань, які сприятимуть подоланню кризи. Адже, вивчення матеріалу згідно з цим посібником допоможе не тільки збагнути особливості розвитку соціальної економіки України та її окремих регіонів, але й дозволить розширити світогляд, розвинути економічне мислення читачів.

Важливим є те, що представлений увазі читача навчальний посібник є ґрунтовним, оскільки у ньому акцентується увага на теорії соціальної економіки; новітнім, бо автори подають власне осучаснене тлумачення змісту соціально-економічних знань; інформативним, бо в ньому міститься широкий пласт статистичної інформації у вигляді таблиць та графічних матеріалів.

Навчальний посібник складається з передмови, 5 розділів, тестових завдань для перевірки знань та короткого понятійно-термінологічного словника.

У передмові акцентується увага на тому, що автори підбрали матеріал, який орієнтований на збагачення студентів знаннями, необхідними для формування їх світогляду, високопрофесійної підготовки та стимулювання суспільно-корисної діяльності. Мета кожного розділу – орієнтувати студентів на конкретну діяльність, яка допоможе освоєнню дисципліни «Соціальна економіка».

* Бакушевич І.В. Соціальна економіка : [навчальний посібник] / І.В. Бакушевич, Л.Т. Шевчук, В.В. Папп. – Тернопіль-Ужгород : Видавництво «ФОРМ БРЕЗА А.Е.», 2015. – 436 с.

Так, у розділі 1 «Організаційно-методичний розділ» окреслюється структура навчальної дисципліни, програма її вивчення, система оцінювання роботи студентів, важливі терміни і поняття, рекомендована література, офіційні інформаційні сайти.

У розділі 2 «Навчально-пізнавальний розділ» подаються підходи до вивчення оціальної економіки в часовому, територіальному і структурному зрізі.

Розділ 3 «Навчально-практичний розділ» містить практичні роботи, рекомендовану літературу, необхідну для їх виконання та методичні вказівки.

У розділі 4 «Хрестоматійно-пізнавальний розділ» представлені хрестоматійні матеріали, які, дозволять студентам набути необхідні знання та професійні компетенції.

Розділ 5 «Інформаційний розділ» містить статистичну інформацію, необхідну для виконання практичних робіт та глибшого розуміння матеріалу, що вивчається.

Контрольні запитання, запропоновані після кожної теми, допоможуть студентам перевірити набуті теоретичні знання; цікаві думки великих людей, які наведені по тексту, сприятимуть запам'ятовуванню матеріалу та поглибленню його сприйняття; термінологічний словник основних ключових понять дозволить збагатити словарний запас кожного студента.

Матеріал, представлений в навчальному посібнику, є надзвичайно актуальним та своєчасним. Адже, в наш час, коли навіть розвинені країни світу намагаються скоротити видатки на соціальні програми, проблеми соціальної економіки є надзвичайно гострими і перебувають в центрі уваги спеціалістів, вчених і управлінців. Вміння розбиратися в цих проблемах залежить від якості навчальних посібників, у яких окреслюються підходи до їх вивчення. Цей навчальний посібник є саме таким: у ньому подані не тільки підходи до вивчення соціальних проблем, але й окреслені напрями побудови шляхів до їх розв'язання.

У навчальному посібнику «Соціальна економіка» студентам пропонується під час вивчення дисципліни опанувати не тільки сутність основних понять з соціальної економіки; вивчити структуру цієї царини знань, але й засвоїти особливості теорії і практики формування соціальної політики України; вміти самостійно аналізувати складні соціальні ситуації, обґрунтовувати ефективні рішення в сфері розвитку соціальної інфраструктури країни та її регіонів.

Структура навчального посібника струнка, текст логічно викладений. Немає сумніву в тому, що використання студентами матеріалу навчального посібника підвищить у них інтерес до вивчення дисципліни «Соціальна економіка». Слід зазначити, що навчальний посібник буде корисним не лише студентам економічних спеціальностей, а й іншим категоріям читачів.

Таким чином, навчальний посібник Іванни Бакушевич, Любові Шевчук, Василя Паппа є актуальним, потрібним і таким, що вказує шляхи вивчення соціальної економіки і формування соціальної політики у державі.

Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор, головний науковий співробітник,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
Чорний Р.С.,
д.е.н., доцент, директор,
Нововолинський навчально-науковий
інститут економіки та менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В СВІТЛІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах зростання зовнішніх загроз і внутрішньої нестабільності загострюється необхідність постановки і вирішення нових завдань соціально-економічного зростання регіонів України з метою забезпечення активізації розвитку держави, збереження її цілісності та зменшення ризиків, пов'язаних з інноваційними аспектами інтелектуалізації суспільства загалом і в розрізі регіонів зокрема. Постановка завдань у такому контексті вимагає детального вивчення питання, пов'язаного з дослідженням інноваційних аспектів взаємовпливів розвитку регіональної економіки та інтелектуалізації суспільства.

Відзначена проблематика актуалізується у зв'язку із реформуванням економіки України та загостренням проблем, які доводиться розв'язувати в ході його реалізації. У зв'язку із сказаним, розгляд інноваційних аспектів інтелектуалізації суспільства в світлі розвитку регіонів України є архіважливим і надзвичайно актуальним завданням сьогодення.

Не випадково саме це завдання є в центрі наукових інтересів як зарубіжних, так і вітчизняних науковців і практиків. У цьому контексті варто відзначити монографію Андрія Анатолійовича Антохова «Регіональна економіка та інтелектуалізація суспільства: інноваційні аспекти взаєморозвитку»^{*}.

Ця монографія привертає увагу насамперед тим, що у ній поглиблюється розуміння особливостей інноваційного розвитку економіки регіонів в умовах інтенсифікації інтелектуалізації суспільства шляхом висвітлення таких особливостей розвитку регіональної економіки, як хронологічні та хорологічні особливості інноваційного розвитку регіональної економіки; еволюція поглядів на поняття регіональної економіки та підходи до їх вивчення; поява інтелектуалізаційних та технолого-сингулярних ознак в соціально-економічному просторі регіонів; сутність технологічної сингулярності крізь призму економічних процесів та її регіональна вимірність; ознаки інтелектуалізації суспільства та економіки й особливості їх відображення в понятійно-термінологічному апараті; використання концепції факторів для дослідження інтелектуалізації суспільства та формування технолого-сингулярного етапу інноваційного розвитку економіки регіонів; технолого-сингулярні регіональні економічні системи та концептуальні основи їх формування і розвитку тощо.

Монографія Антохова А.А. вирізняється з-поміж інших аналогічних праць специфікою і неординарністю подачі результатів багаторічних досліджень, які викладені аргументовано і логічно у розмірній і добре структурованій формі. Це стосується не тільки висновків, які є науково обґрунтованими та аргументованими, але й, практично, усього тексту. Все це засвідчує про глибину і ґрунтовність науково-дослідницької праці автора.

Монографія складається з передмови, семи розділів, післямови, списку використаних джерел та додатків. Розділи відносно зрівноважені за обсягом, який

^{*} Антохов А.А. *Регіональна економіка та інтелектуалізація суспільства: інноваційні аспекти взаєморозвитку* : [монографія] / А.А. Антохов. – Львів : ПП «Видавництво «БОНА», 2016. – 420 с.

змістовно відображений у їх назвах. Кожен з розділів є органічною структурною ланкою, яка вдало підкреслює цілісність і довершеність структури монографії.

У першому розділі «Інноваційний розвиток економіки регіонів в контексті інтелектуалізації суспільства: методологічний аспект» аналізуються та формуються власні погляди на методологічні основи хронологічних та хорологічних особливостей інноваційного розвитку регіональної економіки, акцентується увага на появі інтелектуалізаційних та технолого-сингулярних ознак в процесі еволюції регіональної економіки, окреслюються ознаки інтелектуалізації суспільства та економіки та відзначаються особливості їх відображення в понятійно-термінологічному апараті.

У другому розділі «Теоретичні основи інноваційного розвитку економіки регіонів» концентрується увага на теоретичному дискурсі і сучасній базі розвитку економіки регіону в умовах інтелектуалізації суспільства, окреслюється місце технолого-сингулярного етапу в періодизації розвитку регіональної економіки, розкривається сутність технологічної сингулярності крізь призму економічних процесів в контексті її регіональної вимірності.

Третій розділ «Фактори формування технолого-сингулярного етапу інноваційного розвитку економіки регіонів та інтелектуалізації суспільства» присвячено висвітленню особливостей використання концепції факторів для дослідження інтелектуалізації суспільства та формування технолого-сингулярного етапу інноваційного розвитку економіки регіонів, оцінці глобалістичних викликів як факторів розвитку регіональної економіки в перехідний до технолого-сингулярного етапу період та аналізу економічних аспектів економіко-технологічної сингулярності регіонів та науково-технічному прогресу як детермінантам їх формування.

Четвертий розділ «Роль інформаційних технологій у регулюванні розвитку регіональної економіки» концентрує матеріал, присвячений оцінці причинно-наслідкового впливу інформаційних технологій на розвиток економіки регіонів та процеси її інтелектуалізації, аналізу механізмів регулювання суспільно-технологічної природи регіональної економіки та визначенню можливостей використання зарубіжного досвіду економічного розвитку регіонів та інтелектуалізації суспільства в умовах масового споживання інформаційних технологій.

У п'ятому розділі «Формування середовища посилення процесів інтелектуалізації суспільства та розвитку технолого-сингулярних регіональних економічних систем» розкривається регіональна специфіка активізації розвитку бізнес-середовища в умовах формування технолого-сингулярних ознак, висвітлюються особливості розвитку науково-освітнього середовища як продуцента регіонального інтелектуального продукту у перехідному до технолого-сингулярного етапу періоді, акцентується увага на інноваційних підходах до розвитку регіонального ринку праці й диференціації портфеля зайнятості населення.

Шостий розділ «Технолого-сингулярні регіональні економічні системи в умовах інноваційного саморозвитку економіки» присвячено експертним оцінкам можливостей регіонів щодо інноваційного саморозвитку економіки на основі інтелектуалізації суспільства, концептуальним основам формування і розвитку технолого-сингулярних регіональних економічних систем, досвіду регіонів України стосовно використання інноваційних технологій у соціальній сфері.

У сьомому розділі «Аксіологічні основи і завдання розвитку технолого-сингулярних регіональних економічних систем в Україні» окреслено потреби й цінності населення в контексті побутового та виробничого аспектів споживання інноваційних технологій, розкрито особливості впливу розвитку і використання нанотехнологій на морфологію технолого-сингулярних регіональних економічних систем, сформовано перспективні завдання формування і розвитку креативного класу як основи розвитку технологічно-сингулярних регіональних економічних систем.

Важливо відмітити теоретичні та практичні надбання автора, які доведені до конкретних пропозицій та рекомендацій органам регіональної та центральної влади. Монографія пронизана положеннями новизни, серед яких непересічний інтерес викликають теоретико-методологічні основи розвитку економіки регіонів та інтелектуалізації суспільства при врахуванні їх взаємовпливів; авторське тлумачення поняття технологічної сингулярності крізь призму економічних процесів та окреслення її регіональної вимірності; розробка понятійно-термінологічного апарату, пов'язаного з

темою дослідження; обґрунтування підходів до використання концепції факторів для дослідження інтелектуалізації суспільства та формування технолого-сингулярного етапу інноваційного розвитку економіки регіонів; розробка концептуальних основ формування і розвитку технолого-сингулярних регіональних економічних систем і обґрунтування шляхів практичного використання отриманих результатів. Підсумовуючи, варто наголосити, що автором розроблене, по суті, вчення про економічний зміст технологічної сингулярності та обґрунтовано її регіональний вимір.

Очевидно, що за змістом та структурою монографія є новаторською. Загалом праця, без сумніву, викличе інтерес у всіх, хто цікавиться питаннями інноваційного розвитку регіонів, зокрема питаннями економічної суті технологічної сингулярності. Вона буде особливо корисною для управлінців, науковців, викладачів та аспірантів, здобувачів, студентів, підприємців, а також всім тим, кому не байдужий розвиток регіонів України.

**Кирилюк Є.М.,
д.е.н., професор, професор кафедри економічної теорії,
інноватики та міжнародної економіки,
начальник науково-дослідної частини
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького**

ПОДАТКОВА СИСТЕМА

Стабільне функціонування вітчизняної економіки, ефективний розвиток соціальної сфери та підвищення добробуту громадян не можливо без наявності потужної фінансової бази країни, що формується, насамперед, завдяки податковим надходженням. Так, щорічно їх питома вага в доходах державного бюджету України перевищує 80%. Проте не стабільна соціально-економічна політика в державі, прогресивно зростаючі потреби її інститутів, не раціональні підходи до розподілу накопичених ресурсів дестабілізують податкову систему країни та погіршують економічний стан окремих господарюючих суб'єктів. Протягом останніх 5 років середньорічна кількість збиткових підприємств та організацій в державі перевищила 40%, що, передусім, пов'язано з постійним корегуванням податкового законодавства та посиленням "тиску" на платників податків. Дана ситуація спричиняє безробіття, неконтрольований рух робочої сили на ринку праці, погіршення життєвого рівня населення, бідність і дестабілізує соціально-економічний розвиток держави в цілому. Тому актуальним питанням на сучасному етапі розвитку України, є розробка дієвих науково-практичних заходів щодо підвищення ефективності функціонування податкової системи щодо всіх сфер суспільної діяльності.

Поглиблене вивчення такої важливої дисципліни, як "Податкова система", актуалізується ще й тому, що саме вона допоможе сформувати та розвинути в студента, як майбутнього спеціаліста, креативне мислення, здатність шукати та знаходити оптимальне вирішення будь-якої кризової (нестандартної) ситуації в податковій та соціально-економічній політиці держави.

ґрунтовною допомогою в розв'язанні окресленого завдання є навчальний посібник Олега Клокаря, Світлани Бойко, Ірини Кеменяш та Надії Руцишин "Податкова система"*, який є актуальним і своєчасним, оскільки дозволить підвищити рівень знань усіх державних і приватних інститутів, що сприятиме стабілізації економічного стану країни. Адже, вивчення матеріалу згідно з цим посібником допоможе не тільки збагнути особливості розвитку податкової системи України та її окремих складових, але й дозволить розширити світогляд, розвинути економічне мислення читачів.

*Клокар О.О. Податкова система: [навч. посіб.] / О.О. Клокар, С.В. Бойко, І.Г. Кеменяш, Н.М. Руцишин. – Львів: СПОЛОМ, 2016. – 488 с.

Важливим є те, що представлений увазі читача навчальний посібник є ґрунтовним, оскільки в ньому акцентується увага на теорії розвитку оподаткування; не типовим, бо автори подають власне осучаснене тлумачення змісту податкової системи; інформативним, бо в ньому міститься широкий спектр статистичної інформації у вигляді таблиць та графічних матеріалів.

Навчальний посібник складається з передмови, 15 тем, завдань для індивідуальних робіт, рекомендованої літератури, додатків та предметного покажчика.

У передмові акцентується увага на тому, що автори підібрали матеріал, який орієнтований на збагачення студентів знаннями, необхідними для формування їх світогляду, високопрофесійної підготовки та стимулювання суспільно-корисної діяльності. Мета кожного розділу – орієнтувати студентів на конкретну діяльність, яка допоможе освоєнню дисципліни “Податкова система”, а саме:

- у темі 1 “Сутність і види податків” окреслюється ретроспектива розвитку податків за різними концепціями, напрямками та науковими школами, хронологія наукової літератури з питань оподаткування, завдання для самоконтролю, глосарій, список джерел для поглибленого вивчення теми;

- у темі 2 “Організація податкової системи” подаються підходи до становлення, принципів оподаткування та функціонування податкової системи, податкового законодавства, визначені завдання для самоконтролю, глосарій, список джерел для поглибленого вивчення теми;

- у темі 3 “Державна фіскальна служба України” відображено сутність, організаційну структуру та повноваження Державної фіскальної служби, визначені завдання для самоконтролю, глосарій, список джерел для поглибленого вивчення теми;

- у темі 4 “Облік платників і надходжень податків до бюджету” охарактеризовано механізм обліку платників і надходжень податків до бюджету, визначені завдання для самоконтролю, глосарій, список джерел для поглибленого вивчення теми;

- у темах: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 (відповідно теми: “Податок на додану вартість”, “Акцизний податок”, “Мито”, “Податок на прибуток підприємств”, “Податок на доходи фізичних осіб”, “Спеціальні податкові режими”, “Екологічний податок та рентна плата”, “Інші податки (Місцеві податки та збори)”) охарактеризовані складові та специфіка функціонування механізмів оподаткування окремими податками та зборами в Україні, визначені завдання для самоконтролю, глосарій, список джерел для поглибленого вивчення теми;

- у темах: 13, 14, 15 (відповідно теми: “Ухилення від податків і перекладання податків”, “Податкова політика в системі державного регулювання економіки”, “Неподаткові платежі в бюджет”) проаналізовано основні засади: ухилення від податків та їх перекладання, формування податкової політики в системі державного регулювання економіки, специфіки формування та розподілу неподаткових платежів у бюджет; визначені завдання для самоконтролю, глосарій, список джерел для поглибленого вивчення теми;

Завдання для індивідуальних робіт, запропоновані після всіх тем, допоможуть студентам перевірити набуті теоретичні знання; цікаві думки великих людей, які наведені по тексту, сприятимуть запам’ятовуванню матеріалу та поглибленню його сприйняття; предметний покажчик основних ключових понять і категорій дозволить збагатити словарний запас кожного студента та сприятиме їх кращій орієнтації за структурою навчального посібника.

Матеріал, представлений в навчальному посібнику, є надзвичайно актуальним та своєчасним. Адже, в наш час, коли навіть розвинені країни світу намагаються скоротити різні види видатків в умовах дефіциту всіх видів ресурсів, проблеми побудови ефективної податкової системи є надзвичайно гострими і перебувають в центрі уваги спеціалістів, вчених і управлінців. Вміння розбиратися в цих проблемах залежить від якості навчальних посібників, у яких окреслюються підходи до їх вивчення. Цей навчальний посібник є саме таким: у ньому подані не тільки підходи до вивчення податкової системи, але й окреслені напрями побудови шляхів до поліпшення її функціонування.

У навчальному посібнику “Податкова система” студентам пропонується під час вивчення дисципліни опанувати не тільки сутність основних понять з податкової системи; вивчити структуру цього базису економічних знань, але й засвоїти особливості теорії та

практики формування податкової системи України; вміти самостійно аналізувати складні нетипові щодо оподаткування різних платників податків ситуації, обґрунтовувати ефективні рішення в сфері розвитку податкової системи країни та її регіонів.

Структура навчального посібника чітка, текст логічно викладений. Немає сумніву в тому, що використання студентами матеріалу навчального посібника підвищить у них інтерес до вивчення дисципліни "Податкова система". Слід зазначити, що навчальний посібник буде корисним не лише студентам економічних спеціальностей, а й іншим категоріям читачів.

Таким чином, навчальний посібник Олега Клокаря, Світлани Бойко, Ірини Кеменяш та Надії Руцишин є актуальним, потрібним і таким, що вказує шляхи вивчення оподаткування та формування ефективної податкової системи в державі.

АВТОРИ НОМЕРА

Андрющенко Ірина Євгенівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту, **Парапанова Альона Ігорівна**, Запорізький національний технічний університет;
E-mail: irinaahtc@gmail.com

Баглей Ростислав Романович, к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу, Тернопільський національний економічний університет;
E-mail: ros-ros@inbox.ru

Варченко Ольга Миронівна, д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування; **Свиноус Іван Вікторович**, д.е.н., професор кафедри обліку і оподаткування; **Шаціло Надія Іванівна**, к.е.н., асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування; Білоцерківський національний аграрний університет;
E-mail: omvarchenko@ukr.net

Візіренко Світлана Вікторівна, к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування, **Фененко Ігор Олександрович**, Запорізький національний технічний університет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Гальків Любов Іванівна, д.е.н., професор кафедри менеджменту організацій, **Грищук Діана Валеріївна**, аспірант, Львівський торговельно-економічний університет;
E-mail: d-dianka@yandex.ru

Герасименко Ірина Олександрівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування; **Зубченко Вікторія Володимирівна**, к.е.н., асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування; Білоцерківський національний аграрний університет;
E-mail: 8282@ukr.net

Джерелейко Світлана Дмитрівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку, аудиту і фінансів, ПВНЗ «Університет економіки та підприємництва»;
E-mail: svfedunina@mail.ru

Думич Наталія Богданівна, здобувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, Львівський торговельно-економічний університет;
E-mail: natdumich@meta.ua

Жадан Михайло Іванович, к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування, **Бараннік Анастасія Вікторівна**, Запорізький національний технічний університет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Іващук Ірина Олегівна, д.е.н., професор, професор кафедри міжнародної економіки; **Герман Людмила Тарасівна**, аспірант кафедри міжнародної економіки, Тернопільський національний економічний університет;
E-mail: laly_07@mail.ru

Ільченко Світлана Віталіївна, д.е.н., старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник, **Познанська Інна Володимирівна**, к.е.н., старший науковий співробітник, старший науковий співробітник, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України;
E-mail: CV1204@yandex.ua

Климчук Марина Миколаївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри організації та управління будівництвом, Київський національний університет будівництва і архітектури;
E-mail: klimarinchuk@gmail.com

Климчук Сергій Андрійович, аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки, НТУУ «КПІ ім. І.Сікорського»;
E-mail: klimarinchuk@gmail.com

Колесніков Андрій Павлович, к.е.н., доцент кафедри фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності, Тернопільський національний економічний університет;
E-mail: kole.ua@gmail.com

Лавров Марко Віталійович, аспірант, Інститут агроєкології і природокористування НААН, **Лавров Віталій Васильович**, д.с.-г.н., професор, завідувач кафедри прикладної екології, Білоцерківський національний аграрний університет;
E-mail: vitaliy.lavrov@gmail.com

Левченко Наталія Михайлівна, д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування, **Животок Катерина Сергіївна**, Запорізький національний технічний університет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Лищенко Олена Германівна, к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування, **Олонець Світлана**, Запорізький національний технічний університет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Нагорічна Ольга Степанівна, к.п.н., старший науковий співробітник, заступник директора інституту з наукової роботи – начальник науково-дослідного центру митної справи Науково-дослідного інституту фіскальної політики УДФСУ;

E-mail: nagorichna.o@gmail.com

Охота Віталій Іванович, к.е.н., доцент кафедри міжнародного бізнесу та туризму Тернопільського національного економічного університету;

E-mail: okhota@ukr.net

Очеретько Лариса Михайлівна, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування, **Болюта Максим Юрійович**, Запорізький національний технічний університет;

E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Панченко Ольга Михайлівна, к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування, **Черевко Анастасія Баходирівна**, Запорізький національний технічний університет;

E-mail: bona7fide@list.ru

Піхняк Тетяна Андріївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку та аудиту, Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут;

E-mail: iraan@ukr.net

Рудич Оксана Олександрівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування; **Липкань Олена Вікторівна**, к.е.н., асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Білоцерківський національний аграрний університет;

E-mail: l-ipkan@bigmir.net

Содома Руслана Іванівна, к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний аграрний університет;

E-mail: sodomaruslana@mail.ru

Стельмашук Антон Михайлович, д.е.н., професор, головний науковий співробітник, Подільський державний аграрно-технічний університет;

E-mail: stelmaschuk_47@mail.ru

Степура Людмила Олександрівна, пошукувач, Білоцерківський національний аграрний університет;

E-mail: ludmila.stepura@gmail.com

Танчак Ярина Андріївна, к.е.н., викладач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки, Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»;

E-mail: jarunatanchak@mail.ru

Хорунжак Надія Михайлівна, д.е.н., доцент, доцент кафедри обліку в державному секторі економіки та сфері послуг, Тернопільський національний економічний університет;

E-mail: nadija-choru@mail.ru

Царенко Володимир Іванович, к.ю.н., доцент, начальник відділу досліджень організаційно-правового забезпечення митної безпеки, **Капітанець Світлана Володимирівна**, к.п.н., доцент, старший науковий співробітник відділу досліджень організаційно-правового забезпечення митної безпеки, Науково-дослідний центр митної справи, Науково-дослідний інститут фіскальної політики УДФСУ;

E-mail: vi_tsarenko@ukr.net, e-mail: s.kapitanets@mail.ru

Чириченко Юрій Вікторович, д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки, **Фісуненко Надія Олександрівна**, аспірант кафедри міжнародної економіки, Університет митної справи та фінансів;

E-mail: fisunenkon@gmail.com

Шаповал Валентина Михайлівна, д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства, **Герасименко Тетяна Володимирівна**, к.геол.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства, ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро

E-mail: gkb_s@mail.ru;

Шевчук Любов Теодорівна, д.е.н., професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків, Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій, **Лабінська Галина Миколаївна**, к.географ.н., доцент, доцент кафедри географії України, Львівський національний університет ім. І. Франка; **Федоришина Лариса Миколаївна**, к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту, ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва»;

E-mail: kravchuk-larisa@rambler.ru

Юскович-Жуковська Валентина Іванівна, к.т.н., доцент кафедри економічної кібернетики, **Коханевич Тетяна Петрівна**, викладач кафедри економічної кібернетики, Рівненський державний гуманітарний університет;

E-mail: valivanivna@i.ua; E-mail: fruta@ukr.net

Яровенко Тетяна Сергіївна, к.е.н., доцент, докторант, доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара;

E-mail: tsyaroenko@mail.ru

АВТОРЫ НОМЕРА

Андрющенко Ирина Евгеньевна, к.э.н., доцент кафедры финансов и кредита, **Парапанова Алена Игоревна**, Запорожский национальный технический университет;
E-mail: irinaahtc@gmail.com

Баглей Ростислав Романович, к.э.н., доцент, доцент кафедры международного менеджмента и маркетинга, Тернопольский национальный экономический университет;
E-mail: ros-ros@inbox.ru

Варченко Ольга Мироновна, д.э.н., профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования; **Свиноус Иван Викторович**, д.э.н., профессор кафедры учета и налогообложения; **Шацило Надежда Ивановна**, к.э.н., ассистент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Белоцерковский национальный аграрный университет;
E-mail: omvarchenko@ukr.net

Визиренко Светлана Викторовна, к.э.н., доцент кафедры учета и налогообложения, **Фененко Игорь Александрович**, Запорожский национальный технический университет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Галькив Любовь Ивановна, д.э.н., профессор кафедры менеджмента организаций, **Гришук Диана Валерьевна**, аспирант, Львовского торгово-экономического университета;
E-mail: d-dianka@yandex.ru

Герасименко Ирина Александровна, к.э.н., доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования; **Зубченко Виктория Владимировна**, к.э.н., ассистент кафедры финансов, банковского дела и страхования; Белоцерковский национальный аграрный университет;
E-mail: 8282@ukr.net

Джерелейко Светлана Дмитриевна, к.э.н., доцент, доцент кафедры учета и аудита и финансов, ЧВУЗ «Университет экономики и предпринимательства»;
E-mail: svfedunina@mail.ru

Думич Наталия Богдановна, соискатель кафедры теоретической и прикладной экономики Львовский торгово-экономический университет;
E-mail: natdumich@meta.ua

Жадан Михаил Иванович, к.э.н., доцент кафедры учета и налогообложения, **Баранник Анастасия Викторовна**, Запорожский национальный технический университет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Иващук Ирина Олеговна, д.э.н., профессор, профессор кафедры международной экономики; **Герман Людмила Тарасовна**, аспирант кафедры международной экономики, Тернопольский национальный экономический университет;
E-mail: laly_07@mail.ru

Ильченко Светлана Витальевна, д.э.н., старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник, **Познанская Инна Владимировна**, к.э.н., старший научный сотрудник, старший научный сотрудник, Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины;
E-mail: CV1204@yandex.ua

Климчук Марина Николаевна, к.э.н., доцент, доцент кафедры организации и управления строительством, Киевский национальный университет строительства и архитектуры;
E-mail: klimarinchuk@gmail.com

Климчук Сергей Андреевич, аспирант кафедры теоретической и прикладной экономики, НТУУ «КПИ им. И. Сикорского»;
E-mail: klimarinchuk@gmail.com

Колесников Андрей Павлович, к.э.н., доцент кафедры финансово-экономической безопасности и интеллектуальной собственности, Тернопольский национальный экономический университет;
E-mail: kole.ua@gmail.com

Лавров Марко Витальевич, аспирант, Институт агроэкологии и природопользования НААН, **Лавров Виталий Васильевич**, д.с.-х.н., профессор, заведующий кафедрой прикладной экологии, Белоцерковский национальный аграрный университет;
E-mail: vitaliy.lavrov@gmail.com

Левченко Наталья Михайловна, д.гос.упр., профессор, заведующая кафедрой учета и налогообложения, **Животом Екатерина Сергеевна**, Запорожский национальный технический университет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Лищенко Елена Германовна, к.э.н., доцент кафедры учета и налогообложения, **Олонец Светлана Анатольевна**, Запорожский национальный технический университет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Нагоричная Ольга Степановна, к.п.н., старший научный сотрудник, заместитель директора института по научной работе – начальник научно-исследовательского центра таможенного дела Научно-исследовательского института фискальной политики УГФСУ;
E-mail: nagorichna.o@gmail.com

Охота Виталий Иванович, к.э.н., доцент кафедры международного бизнеса и туризма Тернопольского национального экономического университета;
E-mail: okhota@ukr.net

Очеретько Лариса Михайловна, к.э.н., доцент, доцент кафедры учета и налогообложения, **Болюта Максим Юрьевич**, Запорожский национальный технический университет;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Панченко Ольга Михайловна, к.э.н., доцент кафедры учета и налогообложения, **Черевко Анастасия Баходировна**, Запорожский национальный технический университет;
E-mail: bona7fide@list.ru

Пихняк Татьяна Андреевна, к.э.н., доцент кафедры финансов и кредита, учета и аудита, Хмельницкий кооперативный торгово-экономический институт;
E-mail: iraan@ukr.net

Рудич Оксана Александровна, к.э.н., доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования; **Липкань Елена Викторовна**, к.э.н., ассистент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Белоцерковский национальный аграрный университет;
E-mail: l-ipkan@bigmir.net

Содома Руслана Ивановна, к.э.н., старший преподаватель кафедры финансов, банковского дела и страхования, Львовский национальный аграрный университет;
E-mail: sodomaruslana@mail.ru

Стельмашук Антон Михайлович, д.э.н., профессор, главный научный сотрудник, Подольский государственный аграрно-технический университет;
E-mail: stelmaschuk_47@mail.ru

Степура Людмила Александровна, соискатель, Белоцерковский национальный аграрный университет;
E-mail: ludmila.stepura@gmail.com

Танчак Ярина Андреевна, к.э.н., преподаватель кафедры финансов и финансово-экономической безопасности, Львовский национально-научный институт ГВУЗ «Университет банковского дела»;
E-mail: jarunatanchak@mail.ru

Хорунжак Надежда Михайловна, д.э.н., доцент, доцент кафедры учета в государственном секторе экономики и сфере услуг, Тернопольский национальный экономический университет;
E-mail: nadija-choru@mail.ru

Царенко Владимир Иванович, к.ю.н., доцент, начальник отдела исследований организационно-правового обеспечения таможенной безопасности, **Капитанец Светлана Владимировна**, к.п.н., доцент, старший научный сотрудник отдела исследований организационно-правового обеспечения таможенной безопасности, Научно-исследовательского института фискальной политики УГФСУ;
E-mail: vi_tsarenko@ukr.net, e-mail: s.kapitanets@mail.ru

Чириченко Юрий Викторович, д.э.н., профессор, заведующий кафедрой международной экономики, **Фисуненко Надежда Александровна**, аспирант кафедры международной экономики, Университет таможенного дела и финансов;
E-mail: fisunenkon@gmail.com

Шаповал Валентина Михайловна, д.э.н., профессор, заведующая кафедрой экономики предприятия, **Герасименко Татьяна Владимировна**, к.геол.н., доцент, доцент кафедры экономики предприятия, ГВУЗ «Национальный горный университет», г. Днепр;
E-mail: gkb_s@mail.ru

Шевчук Любовь Теодоровна, д.э.н., профессор, проректор по научной работе и международным связям, Тернопольский институт социальных и информационных технологий, **Лабинская Галина Николаевна**, к.географ.н., доцент, доцент кафедры географии Украины, Львовский национальный университет им. И. Франка; **Федоришина Лариса Николаевна**, к.э.н., доцент, заведующая кафедрой экономики предприятия и менеджмента, ЧВУЗ «Университет экономики и предпринимательства»;
E-mail: kravchuk-larisa@rambler.ru

Юскович-Жуковская Валентина Ивановна, к.т.н., доцент кафедры экономической кибернетики, **Коханевич Татьяна Петровна**, преподаватель кафедры экономической кибернетики, Ровенский государственный гуманитарный университет;
E-mail: valivanivna@i.ua; e-mail: fruta@ukr.net

Яровенко Татьяна Сергеевна, к.э.н., доцент, докторант, доцент кафедры статистики, учета и экономической информатики, Днепрпетровский национальный университет имени Олеса Гончара;
E-mail: tsyarovento@mail.ru

AUTHORS OF THE NUMBER

Andriushchenko Iryna Yevgenivna, *cand. econ. sc., assistant professor of department of finances and credit, Parapanova Aliona Ihorivna*, *Zaporizhia National Technical University;*
E-mail: irinaahtc@gmail.com

Bahlei Rostyslav Romanovych, *cand. econ. sc., assoc. prof., assistant professor at the department of international management and marketing, Ternopil National Economic University;*
E-mail: ros-ros@inbox.ru

Cherychenko Yurii Viktorovych, *dr. econ. sc., professor, head of department of international economics, Fisunenko Nadiia Oleksandrivna*, *postgraduate student of department of international economics, University of Customs and Finance;*
E-mail: fisunenkon@gmail.com

Dumych Natalia Bogdanivna, *postgraduate student, Lviv University of Trade and Economics;*
E-mail: natdumich@meta.ua

Dzhereleiko Svitlana Dmytrivna, *cand. econ. sc., assistant professor, assistant professor of department of accounting, audit and finances, University of Economics and Entrepreneurship;*
E-mail: svfedunina@mail.ru

Gerasimenko Iryna Oleksandrivna, *cand. econ. sc., assistant professor at the department of finance, banking and insurance; Zubchenko Victoriia Volodymyrivna*, *cand. econ. sc., assistant at the department of finance, banking and insurance, Bila Tserkva National Agrarian University;*
E-mail: 8282@ukr.net

Halkiv Liubov Ivanivna, *dr. econ. sc., professor of department of management of organization, Hryshchuk Diana Valeriivna*, *postgraduate student, Lviv Trade and Economic University;*
E-mail: d-dianka@yandex.ru

Ilchenko Svitlana Vitaliivna, *dr. econ. sc., senior research fellow, leading research fellow, Poznanska Inna Volodymyrivna*, *cand. econ. sc., senior research fellow, senior research fellow, Institute of problems of market and economic and ecological researches of HAS of Ukraine;*
E-mail: CV1204@yandex.ua

Ivashchuk Iryna Olehivna, *dr. econ. sc., professor, professor of the department of international economics; Herman Liudmyla Tarasivna*, *postgraduate student of the department of international economics, Ternopil National Economic University;*
E-mail: laly_07@mail.ru

Khorunzhak Nadiia Mykhailivna, *dr. econ. sc., assoc. prof., assistant professor at the department of accounting in the state sector of the economy and sphere of services, Ternopil National Economic University;*
E-mail: nadija-choru@mail.ru

Klymchuk Maryna Mykolaivna, *cand. econ. sc., assistant professor of department of organization and construction management, Kyiv National University of Construction and Architecture;*
E-mail: klimarinchuk@gmail.com

Klymchuk Serhii Andriiovych, *postgraduate student of department of theoretical and applied, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute";*
E-mail: klimarinchuk@gmail.com

Kolesnikov Andrii Pavlovych, *cand. econ. sc., assistant professor of financial and economic security and intellectual property, Ternopil National Economic University;*
E-mail: kole.ua@gmail.com

Lavrov Marko Vitaliiovych, *postgraduate student, Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS; Lavrov Vitalii Vasylovych*, *dr. agric. sc., professor, head at the department of applied ecology, Bila Tserkva National Agrarian University;*
E-mail: vitaliy.lavrov@gmail.com

Levchenko Natalia Myhailivna, *dr. state management, assoc. prof., head of department of accounting and taxation, Zhyvotok Kateryna Serhiivna*, *Zaporizhia National Technical University;*
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Lyshchenko Olena Hermanivna, *cand. econ. sc., assistant professor of department of accounting and taxation, Olonets Svitlana Anatoliivna*, *Zaporozhia National Technical University;*
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Nagorichna Olga Stepanivna, *cand. ped. sc., senior research fellow, deputy director of Research of Research Institute Fiscal Policy – Head of Research Center of Customs Affairs of Research Institute Fiscal Policy of USFSU;*
E-mail: nagorichna.o@gmail.com

Ocheretko Larysa Myhailivna, *cand. econ. sc., assoc. prof., assistant professor of department of accounting and taxation*; **Boliuta Maksym Yuriiiovych**, *Zaporozhia National Technical University*;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Okhota Vitalii Ivanovych, *cand. econ. sc., assistant professor of international business and tourism department, Ternopil National Economic University*;
E-mail: okhota@ukr.net

Panchenko Olha Myhailivna, *cand. econ. sc., assistant professor of department of accounting and taxation*; **Cherevko Anastasia Bachodyrivna**, *Zaporozhia National Technical University*;
E-mail: bona7fide@list.ru

Pichniak Tetiana Andriivna, *cand. econ. sc., assistant professor of department of finances, accounting and audit, Khmelnytsky Cooperative Trade and Economic Institute*;
E-mail: iraan@ukr.net

Rudych Oksana Oleksandrivna, *cand. econ. sc., assistant professor at the department of finance, banking and insurance*; **Lypkan Olena Viktorivna**, *cand. econ. sc., assistant at the department of finance, banking and insurance, Bila Tserkva National Agrarian University*;
E-mail: l-ipkan@bigmir.net

Shapoval Valentyna Mykhailivna, *dr. econ. sc., professor, head at the department of enterprise economics*; **Herasymentko Tetiana Volodymyrivna**, *cand. sc. (geological), assoc. prof., assistant professor at the department of enterprise economics, SHEI "National Mining University", Dnipro*;
E-mail: gkb_s@mail.ru

Shevchuk Liubov Teodorivna, *dr. econ. sc., professor, pro-rector of research and international relations, Ternopil institute of social and informative technologies*; **Labinska Halyna Mykolaivna**, *cand. geogr. sc., assoc. prof., assoc. prof. of department of geography of Ukraine, Lviv National University named after Ivan Franko*; **Fedoryshyna Larysa Mykolaivna**, *cand. econ. sc., assoc. prof., head of department of economy of enterprise and management, University of Economics and Entrepreneurship*;
E-mail: kravchuk-larisa@rambler.ru

Sodoma Ruslana Ivanivna, *cand. econ. sc., senior lecturer of department of finance, banking and insurance, Lviv National Agrarian University*;
E-mail: sodomaruslana@mail.ru

Stelmashchuk Anton Mykhailovych, *dr. econ. sc., professor, chief research fellow, Podolsky State Agricultural and Technical University*;
E-mail: stelmaschuk_47@mail.ru

Stepura Liudmyla Oleksandrivna, *candidate for a degree, Bila Tserkva National Agrarian University*;
E-mail: ludmila.stepura@gmail.com

Tanchak Yaryna Andriivna, *cand. econ. sc., lecturer of department of finance and financial and economic security of research institute of the University of banking SHEE*;
E-mail: jarunatanchak@mail.ru

Tsarenko Volodymyr Ivanovych, *cand. jur. sc., assistant professor, Head of Research Department of Organizational and Legal Provision of Customs Security*; **Kapitanets Svitlana Volodymyrivna**, *cand. ped. sc., assistant professor, senior research fellow of Research Department of Organizational and Legal Provision of Customs Security, Research Center of Customs Affairs of Research Institute Fiscal Policy of USFSU*;
E-mail: vi_tsarenko@ukr.net, e-mail: s.kapitanets@mail.ru

Varchenko Olha Myronivna, *dr. econ. sc., professor at the department of finance, banking and insurance*; **Svynous Ivan Viktorovych**, *dr. econ. sc., professor at the department of accounting and taxation*; **Shatsilo Nadiia Ivanivna**, *cand. econ. sc., assistant at the department of finance, banking and insurance, Bila Tserkva National Agrarian University*;
E-mail: omvarchenko@ukr.net

Vizirenko Svitlana Viktorivna, *cand. econ. sc., assistant professor of department of accounting and taxation*; **Fenenko Igor Oleksandrovych**, *Zaporozhia National Technical University*;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

Yarovenko Tetiana Serhiivna, *cand. econ. sc., associate professor, doctoral candidate, associate professor of department of statistics, accounting and economic Informatics, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*;
E-mail: tsyarovenko@mail.ru

Yuskovych-Zhukovska Valentyna Ivanivna, *cand. ing. sc., assistant professor of department of economic cybernetics*; **Kohanevych Tetiana Petrivna**, *lecturer of department of economic cybernetics, Rivne State Humanitarian University*;
E-mail: valivanivna@i.ua; e-mail: fruta@ukr.net

Zhadan Myhailo Ivanovych, *cand. econ. sc., assistant professor of department of accounting and taxation*; **Barannik Anastasiia Viktorivna**, *Zaporozhia National Technical University*;
E-mail: Buxuhet@rambler.ru

До відома авторів
Міжнародного науково-виробничого журналу
«Сталий розвиток економіки»
«Sustainable development of economy»
ISSN 2308-1988 (Print); ISSN 2308-2011 (Online)
Засновники: Білоцерківський національний аграрний університет,
Університет економіки і підприємництва,
Інститут економіки, технологій і підприємництва
(Свідоцтво про державну перереєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №20300-10100 ПР від 23.09.2013р.)
Затверджено Постановою Президії ВАК України від 22 грудня 2010 р.
№ 1-05/8 як наукове фахове видання України (економічні науки)
Затверджено наказом МОН України від 07 жовтня 2015 р.
№ 1021 як наукове фахове видання України (економічні науки)
Періодичність – до 12 разів на рік, обсяг – до 30 ум. друк. арк.
Журнал входить до таких національної та міжнародної
наукометричної баз реферування та індексування:
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
(www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe)
Index Copernicus Journals Master List, Польща
(http://journals.indexcopernicus.com/+,p24781498,3.html)
Матеріали журналу знаходяться у вільному доступі на сайті: www.unier.km.ua

НАУКОВІ СТАТТІ МОЖУТЬ НАДСИЛАТИ

науковці, викладачі, магістри, аспіранти, докторанти, всі ті, хто займається науковою діяльністю за такими напрямками:

- економіка та управління національним господарством;
- світове господарство і міжнародні економічні відносини;
- економіка та управління підприємствами;
- розвиток продуктивних сил, регіональна економіка, демографія, соціальна економіка і політика;
- економіка природокористування і екологія;
- інноваційно-інвестиційна діяльність;
- облік, аналіз і аудит;
- менеджмент, маркетинг, підприємництво;
- фінансово-кредитна система.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ

До друку приймаються статті, що мають науково-виробничу і практичну цінність. Автор має право представити тільки одну наукову статтю в один номер, яка раніше не публікувалася.

1. До друку подаються статті (електронний варіант) у форматі **MS Word 97-2003 (doc)** або **(rtf)**. Документи Word 2007 і вище (**docx**) не приймаються.

2. Приймаються до розгляду статті українською, російською або англійською мовами (**обсяг 10-20 сторінок тексту; формат – А4; інтервал – 1,5; кегель – 14; шрифт – Times New Roman; поля з усіх сторін – 20 мм**).

3. Структура статті.

3.1. Структура статті: **рядок 1** – УДК (вирівнювання по лівому краю); **рядок 2** – прізвище та ініціали автора (співавторів (допускається не більше 3-х співавторів)); **рядок 3** – науковий ступінь і вчене звання, посада та місце роботи (повна назва кафедри або іншого структурного підрозділу, без аббревіатур), кожен співавтор з нового рядка, вирівнювання по правому краю; **рядок 4** – назва статті (вирівнювання по центру, напівжирний шрифт, великі літери), **рядок 5** – текст статті із зазначенням необхідних елементів (згідно пункту 4 даних вимог). Текст статті закінчується висновками з проведеного дослідження та використаною літературою.

3.2. Відповідно до постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. №7-05/1 “Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України” наукові статті, що подаються до друку, повинні містити такі необхідні елементи з їх зазначенням:

Постановка проблеми. де обґрунтовується актуальність теми (*висвітлюються існуючі проблеми з напрямку дослідження в масштабах країни, галузі, підприємств, визначені напрями державної політики у їх вирішенні, їх зв'язок із поставленими науковими чи практичними завданнями*).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. де вказуються основні вітчизняні та зарубіжні вчені-дослідники, які займаються визначеною проблематикою, подається аналіз останніх результатів їх досліджень і публікацій, а також **обов'язково висвітлюються не вирішені частини** загальної проблеми, яким присвячена стаття.

Постановка завдання. де формулюється мета і завдання дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. де висвітлюються теоретичні та практичні аспекти отриманих результатів дослідження.

Висновки з проведеного дослідження. де даються розгорнуті конкретні висновки (по пунктах) за результатами дослідження та перспективи подальших розробок у цьому напрямку.

Бібліографічний список (не менше 8-ми джерел) розміщується після статті у порядку згадування або у алфавітному порядку, друкується через 1,5 інтервалу, кеглем 14, шрифтом Times New Roman і оформляється у відповідності до наказу ВАК № 63 від 26.01.2008 р. та встановленими вимогами міждержавного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1:2006.

3.3. Посилання на джерела Бібліографічного списку в тексті слід давати в квадратних дужках, наприклад, [4, с. 31; 2, с. 21–39], в яких перша цифра вказує порядковий номер джерела в бібліографічному списку, а друга – відповідну сторінку в цьому джерелі; одне джерело (без сторінок) відокремлюється від іншого крапкою з комою, наприклад, [1; 2; 5; 8; 11; 19].

Окрім того, після Бібліографічного списку обов'язково подається **References** – **бібліографічний список латиницею** (*це необхідна вимога міжнародних наукометричних баз реферування та індексування*).

3.4. Після Бібліографічного списку і References дається **3-ма мовами** (укр., англ., рос.) **розширена анотація у формі реферату** (*кількість слів 200-250, міжстрічковий інтервал – 1, кегель – 14, шрифт – Times New Roman*), яка має такі структурні частини: **тема статті, мета, методика дослідження, результати, наукова новизна, практична значущість, ключові слова** (*це необхідна вимога міжнародних наукометричних баз реферування та індексування*).

3.5. Вимоги до структури та оформлення матеріалів:

- всі назви структурних розділів по тексту мають бути виділені жирним шрифтом;
- всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела;
- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту Ви посилаєтесь на прізвище вченого – його публікація має бути у Бібліографічному списку;
- вторинне цитування не дозволяється;
- виклад основного матеріалу дослідження закінчувати текстом, а не таблицею чи рисунком.

3.6. Кількість табличного матеріалу та ілюстрацій повинна бути доречною. Цифровий матеріал подається у таблиці, що має порядковий номер, вирівнювання по правому краю (наприклад, *Таблиця 1*) і назву (друкується над таблицею посередині напівжирним шрифтом, наприклад, **Кількість малих підприємств в Україні**). Текст таблиці подається **шрифтом Times New Roman, кегль 12, інтервал 1**). Рисунок повинен бути єдиним графічним об'єктом (тобто згрупованим). Після таблиць та рисунків – зазначити **джерело** (*[ ]*; *розробка автора*; *складено автором на основі [ ] тощо*). Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003). Ілюстрації також потрібно нумерувати і вони повинні мати назви, які вказуються поза згрупованим графічним об'єктом, (наприклад, **Рис. 1. Динаміка рівня заробітної плати в Україні**). Ілюстративний матеріал обов'язково повинен бути контрастним чорно-білим. Формат таблиць та рисунків **лише книжковий**. Формули (з стандартною нумерацією) виконуються в редакторі Microsoft Equation. Підписи рисунків та формул повинні бути доступні для редагування. **Усі графічні об'єкти не повинні бути сканованими**.

3.7. У статті не повинно бути переносу слів та використання макросів. При наборі слід вимкнути автоматичний “м'який” перенос (заборонені “примусові” переноси – за допомогою дефісу). Абзаци позначати тільки клавішею “Enter”, не застосовувати пробіли або табуляцію (клавіша “Tab”).

Не допускається використовувати ущільнений або розріджений шрифт. Назва файлу має відповідати прізвищу автора (наприклад: **Петренко.doc**, **Петренко.rtf**).

4. Порядок подання статті.

4.1. До редакції подається електронний варіант статті (*див. додаток 1*) та заявки (*див. додаток 2*) для попереднього розгляду на предмет відповідності тематиці і вимогам журналу.

4.2. При позитивному висновку до редакції надсилається **електронною поштою** пакет сканованих документів:

– рецензія (*крім авторів – докторів наук*), підписана доктором наук і завірена печаткою тієї установи, де працює рецензент;

– для авторів без наукового ступеня обов'язковим є витяг із протоколу засідання кафедри (відділу) установи, де навчається або працює здобувач, з рекомендацією статті для друку;

– копія квитанції про оплату вартості публікації (*оплата здійснюється після затвердження редколегією статті до друку*);

– **додатково подаються в електронному вигляді тези статті** (*скорочений виклад основних положень статті*) англійською мовою (*обсяг – 2 повні сторінки без виділення розділів, міжстрічковий інтервал – 1,5; кегель – 14; шрифт – Times New Roman*) для розміщення на сайті журналу (*див. додаток 3*).

5. Для **аспірантів** на першій сторінці статті робиться примітка внизу, в якій вказуються прізвище та ініціали наукового керівника, його науковий ступінь та вчене звання.

6. Для оформлення Бібліографічного списку латиницею бажаним є стиль АРА (<http://www.apastyle.org/>).

7. Транслітерувати інформацію потрібно згідно постанови КМУ від 27.01.2010 №55 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>)

Редакція не несе відповідальності за викладену в статті інформацію.

Автор несе відповідальність за оригінальність тексту статті (за плагіат відповідає автор), точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних назв, географічних назв та інших відомостей, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, що не підлягають відкритій публікації.

Скорочення слів і словосполучень, крім загальноприйнятих, не допускається.

Матеріали, оформлені з відхиленням від зазначених вимог, редколегія не розглядає.

Остаточне рішення про публікацію ухвалюється Редакційною колегією, яка також залишає за собою право на додаткове рецензування, редагування і відхилення статей.

Автору (авторам) статті висилається один авторський примірник журналу. Про додаткові примірники попереджувати завчасно з відповідною доплатою.

Автори дають згоду на збір і обробку персональних даних з метою включення їх в базу даних відповідно до Закону України № 2297-VI “Про захист персональних даних” від 01.06.2010. Імена та електронні адреси, які вказуються користувачами сайту цього журналу, будуть використовуватись виключно для виконання внутрішніх технічних завдань цього журналу; вони не будуть поширюватись та передаватись стороннім особам.

Відшкодування витрат.

Відшкодування витрат за комплекс поліграфічних робіт і доставку журналу автору складає **30 грн. за сторінку**.

Банківські реквізити:

ПП «Інститут економіки, технологій і підприємництва»

ЄДРПОУ 35218979, р/р 26001000259095, МФО 300023

ПАТ «Укрсоцбанк» м. Київ

Призначення платежу: За послуги опублікування статті в журналі "Сталий розвиток економіки" від прізвище ініціали

Адреса редакції журналу "Сталий розвиток економіки":

29016, м. Хмельницький, вул. Львівське шосе, 51/2,

ПВНЗ «УЕП», проректору з науково-методичної роботи.

Телефон для довідок: (0382) 72-82-50; (096) 01 09 709 або e-mail: s.kapitanets@mail.ru

---

УДК 631.1

ВЗІРЕЦЬ

Шевченко О.І.,
к.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту
Скакун А.М.,
аспірант*
Одеський державний аграрний університет

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Постановка проблеми. Відтворення персоналу сільськогосподарських підприємств відбувається в нових соціально-економічних умовах ...

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного формування і використання персоналу підприємств ... вивчали такі науковці, як В.Антонюк [1], ... та ін. (викласти короткий аналіз результатів їх досліджень та невирішені частини загальної проблеми).

Однак у більшості наукових розвідок мало уваги приділено ... Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо ...

Виклад основного матеріалу дослідження. Персонал підприємства формується та змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників ...

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, відтворення персоналу сільськогосподарських підприємств ...

Бібліографічний список

1. Антонюк В. Кадри для інноваційної діяльності: проблеми формування та використання / В. Антонюк // Україна : аспекти праці. – №5. – 2007. – С. 42-47.

...

8. ...

References

1. Antoniuk, V. (2007). "Staff for innovation: problems of formation and use", no. 5, pp. 42-47.

...

8. ...

Анотація

Шевченко О.І., Скакун А.М.
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета.

Методика дослідження.

Результати.

Наукова новизна.

Практична значущість.

Ключові слова.

Annotation

Shevchenko O.I., Skakun A.M.

PROBLEMS OF FORMATION AND THE USE OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose.

Methodology of research.

Findings.

Originality.

* Науковий керівник: Антонов В.О. – д.е.н., професор

**Practical.
Key words.**

Аннотация

Шевченко О.И., Скакун А.М.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕРСОНАЛА
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель.

Методика исследования.

Результаты.

Научная новизна.

Практическая значимость.

Ключевые слова.

Додаток 2

ЗАЯВКА

на розміщення статті у науково-виробничому журналі
"Сталий розвиток економіки"

Прізвище, ім'я, по батькові (укр. і англ.) _____
Місце роботи (укр. і англ.) _____
Посада (укр. і англ.) _____
Науковий ступінь (укр. і англ.) _____
Вчене звання (укр. і англ.) _____
Назва статті (укр. і англ.) _____
E-mail: _____

Адреса та телефон для контактів та надсилання авторського примірника:

Зразок: Скакун А.М.

вул. Дерибасівська, буд. 15, кв. 10

м. Одеса, 65000

тел. - 0982531455

Підтверджую своє бажання розмістити статтю у науково-виробничому журналі **"Сталий розвиток економіки"**. Погоджуюсь з усіма висунутими редакційною колегією вимогами щодо змісту, обсягу, оформлення і порядку подання матеріалів.

Даю згоду на збір і обробку персональних даних з метою включення їх в базу даних відповідно до Закону України № 2297-VI "Про захист персональних даних" від 01.06.2010.

Дата

Підпис

Додаток 3

ВЗІРЕЦЬ

UDC 631.1

*Shevchenko O.I.,
cand. eng. sc., assistant professor of department of management and marketing,
National university of life and environmental sciences of Ukraine*

**PROBLEMS OF FORMING AND USE
OF PERSONNEL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Text of theses, Text of theses, Text of theses.....